

ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΟΥΛΓΚΑΚΟΦ

ΛΕΥΚΗ ΦΡΟΥΡΑ

ΤΟ ΒΗΜΑ

ΛΕΥΚΗ ΦΡΟΥΡΑ

Ειδική έκδοση για την εφημερίδα
ΤΟ ΒΗΜΑ
— Μιχαήλ Μπουλγκάκοφ, ΛΕΥΚΗ ΦΡΟΥΡΑ —

Επιμέλεια: Ελένη Κεχαγιόγλου
Σχεδιασμός εξωφύλλου, παραγωγή: Κατερίνα Δανάλη

Στην ειδική αυτή έκδοση για την εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ
έχει αναπαραχθεί πιστά η έκδοση (σε επιμέλεια Παναγιώτη Σουλτάνη):

Mikhail Bulgakov, *Λευκή Φρουρά,* Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος 2016
ΠΑΠΥΡΟΣ – ΒΙΠΕΡ (Σειρά: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΛΑΣΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ)

ISBN 978-960-503-801-4

ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΟΥΛΓΚΑΚΟΦ

ΛΕΥΚΗ ΦΡΟΥΡΑ

Μετάφραση
ΑΝΤΡΕΑΣ ΦΡΑΓΚΙΑΣ

ΤΟ ΒΗΜΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ο Μιχαήλ Αφανάσιεβιτς Μπουλγκάκοφ, το μεγαλύτερο από τα εφτά παιδιά ενός Ρώσου καθηγητή της Θεολογίας στη Θεολογική Σχολή του Κιέβου, γεννήθηκε στο Κίεβο το 1891. Ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του ως γιατρός, αλλά εγκατέλειψε την ιατρική για το γράψιμο. Η πρώτη του σημαντική δουλειά ήταν το μυθιστόρημα *Η Λευκή Φρουρά* (Belaya gvardiya), που δημοσιεύθηκε σε συνέχειες το 1925 αλλά δεν εκδόθηκε σε μορφή βιβλίου όσο ζούσε. Το έργο αυτό, στο οποίο τα κίνητρα και η συμπεριφορά μιας ομάδας Λευκών κατά τον εμφύλιο πόλεμο παρουσιάζονται με ρεαλισμό και ευνοϊκό πνεύμα, προκάλεσε τον καταιγισμό της επίσημης κριτικής για το γεγονός ότι απουσίαζε παντελώς από αυτό ο κομμουνιστής ήρωας. Ο Μπουλγκάκοφ το ξαναδούλεψε σαν θεατρικό έργο, με τίτλο *Οι μέρες των Τουρμπίνυχ* (Dni Turbinykh), το οποίο παίχτηκε με μεγάλη επιτυχία το 1926, αλλά αργότερα απαγορεύτηκε. Το 1925 δημοσίευσε ένα βιβλίο με σατιρικές φανταστικές ιστορίες, τα *Διαβολικά*

κόλπα (Dyavoliada), επικριτικούς υπαινιγμούς κατά της σοβιετικής κομμουνιστικής κοινωνίας. Και το έργο αυτό αποδοκιμάστηκε επισήμως. Την ίδια χρονιά έγραψε το έργο *Η καρδιά του σκύλου* (Sobachye serdtse, 1968), μια σάτιρα της ψευδοεπιστήμης.

Εξαιτίας του ρεαλισμού και του χιούμορ τους, τα έργα του Μπουλγκάκοφ έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλή, αλλά η σκληρή κριτική των σοβιετικών ηθών γινόταν όλο και λιγότερο ανεκτή από τις αρχές. Το 1930 είχε πλέον απαγορευτεί η δημοσίευση έργων του. Η έκκλησή του για άδεια μετανάστευσης απορρίφθηκε από τον Στάλιν. Κατά τη μετέπειτα περίοδο του λογοτεχνικού εξοστρακισμού του, που συνεχίστηκε ώς τον θάνατό του (τον Μάρτιο του 1940 στη Μόσχα), ο Μπουλγκάκοφ δημιούργησε τα αριστουργήματά του. Το 1932, ως λογοτεχνικός σύμβουλος του Θεάτρου Τέχνης της Μόσχας, έγραψε μια τραγωδία για τον θάνατο του Μολιέρου, *Μολιέρ* (Molière). Μια αναθεωρημένη έκδοση ανέβηκε τελικά το 1936 και παίχτηκε επτά φορές, ωσότου κατέβηκε λόγω της συγκεκαλυμμένης επίθεσης κατά του Στάλιν και του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Ο Μπουλγκάκοφ έγραψε ακόμα δύο αριστουργήματα μέσα στη δεκαετία του 1930. Το πρώτο ήταν το ημιτελές *Θεατρικό μυθιστόρημα* [Teatralny roman, αρχικά τιτλοφορούμενο *Σημειώσεις ενός νεκρού* (Zapiski pokoynika)], ένα αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα που αποτελεί μιαν ανελέητη σάτιρα του Στανισλάβσκι και της παρασκηνιακής ζωής του Θεάτρου Τέχνης της Μόσχας. Το δεύτερο ήταν η εντυπωσιακή φαντασίωσή του, που θυμίζει Γκόγκολ, *Ο Μαιτρ και η Μαργαρίτα* (Master i Margarita, εκδ. 1967). Έξυπνο κι αθυρόστομο και ταυτόχρονα διεισδυτικό φιλοσοφικό μυθιστόρημα,

που παλεύει με τα βαθιά και αιώνια προβλήματα του καλού και του κακού, το έργο κινείται ανάμεσα στο γκροτέσκο και στις συχνά τολμηρές σκηνές έντονου σατιρικού χιούμορ και στις δυνατές και συγκλονιστικές στιγμές του Θείου Πάθους και της τραγικότητας. Εκδόθηκε στη Σοβιετική Ένωση μόλις μεταξύ 1966-1967, και τότε ακόμη σε εξαιρετικά λογοκριμένη μορφή. Τα έργα του Μπουλγκάκοφ άρχισαν να αναδεικνύονται με αργό ρυθμό μετά τον θάνατο του Στάλιν. Ωστόσο, τα δύο ολοκληρωμένα αριστουργήματα αυτού του καλλιτέχνη (*Η Λευκή Φρουρά*, *Ο Μαιτρ και η Μαργαρίτα*) δεν εκδόθηκαν στη Σοβιετική Ένωση όσο ζούσε.

Η πλοκή της *Λευκής Φρουράς* εκτυλίσσεται στο Κίεβο τον Δεκέμβρη του 1918 και τον Γενάρη του 1919, έναν χρόνο περίπου μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία. Η Ουκρανία βιώνει μια ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο, με τον εμφύλιο πόλεμο να μαίνεται. Μετά την ήττα των Γερμανών στο Δυτικό Μέτωπο τον Νοέμβριο του 1918 και την πτώση του αυτοκράτορα Γουλιέλμου Β΄, η κυβέρνηση-μαριονέτα του αταμάνου Πάβλο Σκοροπάντσκ, που είχε εγκαθιδρυθεί από τους Γερμανούς, πνέει τα λοίσθια. Το Κίεβο, η ουκρανική πρωτεύουσα, διεκδικείται με τα όπλα από τις δυνάμεις του Ουκρανού εθνικιστή Σιμόν Πετλιούρα (Πολτάβα 1879 – Παρίσι 1926), ο οποίος προελαύνει προς το Κίεβο για να εκδιώξει τους τελευταίους Γερμανούς και να συντρίψει τις ανοργάνωτες δυνάμεις των μοναρχικών, των νοσταλγών του παλαιού καθεστώτος, που συναποτελούν τη Λευκή Φρουρά. Και πίσω έρχονται οι μπολσεβίκοι, που εντέλει, αργότερα, θα επικρατήσουν. Μέσα σε αυτή τη δίνη των ιστορικών γεγονότων, η ρωσική οικογένεια των Τουρμπίν και οι φίλοι

τους, κομμάτι μιας προεπαναστατικής Ρωσίας που αποσυντίθεται, αισθάνεται να ανατρέπονται οι βεβαιότητές της, να διαλύεται ο κόσμος της, προσπαθώντας η ίδια να μην παρασυρθεί από τη διαλυτική αυτή δύναμη. Και πέρα από την οικογένεια των Τουρμπίν, μεγάλος πρωταγωνιστής του κλασικού αυτού έργου είναι η Πόλη –ο Μπουλγκάκοφ δεν την αποκαλεί ποτέ Κίεβο–, η οποία με τη *Λευκή Φρουρά* εντάχθηκε στη χορεία των πόλεων που έχουν αναθεμελιωθεί λογοτεχνικά μέσα από την πέννα ενός μεγάλου συγγραφέα. Η μετάφραση του Αντρέα Φραγκιά, ζωντανή και παραστατική, μεταφέρει με παραδειγματικό τρόπο το πνεύμα και το γράμμα αυτού του σημαντικού σταθμού στην ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας.

Π.

Στην αρχή έριχνε ψιλό χιονάκι, έπειτα ήρθαν ξαφνικά κι οι χοντρές νιφάδες. Ο άνεμος άρχισε να ουρλιάζει. Ξέσπασε η καταιγίδα. Σε μια στιγμή, ο σκοτεινός ουρανός πνίγηκε σ' έναν ωκεανό χιονιού. Όλα χάθηκαν. «Ε, αφέντη», φώναξε ο αμαξάς, «αλίμονό μας, έρχεται η θύελλα!»

Α. ΠΟΥΣΚΙΝ, «Η κόρη του λοχαγού»

Κι όπως είναι γραμμένο στα βιβλία, οι νεκροί θα κριθούν κατά τα έργα τους...

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1

ΜΕΓΑΛΟΣ –μεγάλος και τρομερός– ήταν αυτός ο χρόνος, χίλια εννιακόσα δεκαοχτώ μετά Χριστόν, και ο δεύτερος αφότου άρχισε η Επανάσταση. Το καλοκαίρι πλημμύρισε ήλιο, ο χειμώνας θάφτηκε κάτω από το χιόνι, και στον ουρανό, σε ύψος απίστευτο, κρέμονταν δυο αστέρια: ο Αποσπερίτης –η εσπέρια Αφροδίτη– και η κόκκινη τρεμουλιαστή λάμψη του Άρη.

Στα χρόνια όμως της ειρήνης, όπως και στα ματωμένα χρόνια, οι μέρες περνούν σα βέλη, κι οι νεαροί Τουρμπίν δεν είδαν μέσα στην αυστηρή παγωνιά που σκλήραινε τη γη να φτάνει ο ασπρομάλλης γερο-Δεκέμβρης. Ω χριστουγεννιάτικο έλατο, πανάρχαιε πρόγονέ μας, που λάμπεις από χιόνι κι ευτυχία! Μάνα, ακτινοβόλα βασίλισσα, πού είσαι;

Ένα χρόνο από τότε που η Έλενα παντρεύτηκε τον λοχαγό Σέργιο Ιβάνοβιτς Τάλμπεργκ και την ίδια εβδομάδα που ο μεγάλος γιος, ο Αλέξης Βασίλιεβιτς Τουρμπίν, ύστερα από σκληρά χρόνια θητείας, με εκστρατείες και φτώχεια, γύριζε στην Ουκρανία και ξανάβρισκε την Πόλη[1] και το πατρικό

1. Η Πόλη, στην Ουκρανία, είναι το Κίεβο, η παλιά και πλούσια πρωτεύουσα στις όχθες του Δνείπερου. Αποτελείται από τρεις πόλεις: τη νέα πόλη που τη διασχίζει η περίφημη λεωφόρος Κρεσάτικ· η παλιά πόλη, πάνω στον λόφο του Πετσέρσκ, και το Ποντόλ, η πόλη «στους πρόποδες του βουνού», συνοικία εμπορική και γραφική στην όχθη του Δνείπερου.

σπίτι, ένα άσπρο φέρετρο με τη σορό της μητέρας κατέβαινε με τραντάγματα την απότομη κατηφοριά της οδού Αλεξέγιεφσκι, προς το Ποντόλ, ώς τη μικρή εκκλησία του Καλού Αϊ-Νικόλα, που είναι πάνω στον Φζβόζα.

Η κηδεία έγινε τον Μάιο μήνα. Φυλλώματα από κερασιές και ακακίες έκρυβαν σα βαριά κουρτίνα τ' αψιδωτά παράθυρα. Ο πάτερ Αλέξανδρος, ταραγμένος από θλίψη, τραύλιζε πότε χλωμός, πότε κατακόκκινος στο χρυσαφί χρώμα των κεριών, ενώ ο διάκος, με μελανιασμένο πρόσωπο και σβέρκο, αλλά φορτωμένος χρυσάφι ώς την άκρη των παπουτσιών του, μουρμούριζε με πένθιμο τόνο το «αιωνία η μνήμη» στη μητέρα που άφηνε τα παιδιά της.

Ο Αλέξης, η Έλενα, ο Τάλμπεργκ, η Ανιούτα, μεγαλωμένη στους Τουρμπίν, και ο Νικόλκα, ζαλισμένος από τον θάνατο και με το τσουλούφι πεσμένο στο δεξί μάτι, στέκονταν όρθιοι μπρος στο παλιό μαυρισμένο άγαλμα του Αγίου Νικολάου του επισκόπου. Τα γαλάζια μάτια του Νικόλκα, κολλητά στη μύτη του, όμοια με ράμφος πουλιού, είχαν ένα χαμένο βλέμμα χωρίς ζωή. Κάθε τόσο τα σήκωνε πάνω από το τέμπλο, προς τον σκοτεινό θόλο, να δει ένα σκυθρωπό κι αινιγματικό γέροντα, τον Θεό, που έμοιαζε σα να του 'κλεινε το μάτι. «Γιατί μας χτύπησε τούτη η δυστυχία; Γιατί τόση αδικία; Τι ανάγκη είχε να μας πάρει τη μητέρα μας τώρα, που όλοι θα μαζευόμαστε πάλι κι όλα θ' άρχιζαν να πηγαίνουν καλύτερα;»

Μια σχισμή, όμως, άνοιξε στον μαύρο ουρανό κι ο Θεός χάθηκε από κει χωρίς ν' απαντήσει. Όσο για τον Νικόλκα, δεν ήξερε ακόμη ότι καθετί που συμβαίνει γίνεται γιατί πρέπει και ότι όλα είναι για το καλύτερο.

Η ακολουθία τέλειωσε, σταμάτησε κι η τελευταία ψαλμωδία. Βγήκαν στα ηχηρά πλακάκια του προαυλίου. Και,

διασχίζοντας την τεράστια πόλη, οδήγησαν τη μητέρα ώς το κοιμητήρι, εκεί που από πολύ καιρό ο πατέρας αναπαυόταν κάτω από ένα μαύρο μαρμάρινο σταυρό. Και η μητέρα θάφτηκε. Ναι... ε, ναι...

Πολλά χρόνια πριν από αυτό τον θάνατο, στην τραπεζαρία, στον αριθμό 13 της οδού Αλεξέγιεφσκι, η μεγάλη πορσελάνινη σόμπα[2] έστελνε ζεστασιά και ζωντάνια στη μικρή Ελένη, στον μεγαλύτερο, τον Αλέξη, και στον μικρότερο απ' όλους, τον Νικόλκα. Όπως πάντα, είχαν σκύψει προς τη σόμπα και, αποκαρωμένοι από τη ζεστασιά, άκουγαν να τους διαβάζουν τον «Μαραγκό του Ζάανταμ».[3] Κάθε τόσο το μπρούντζινο εκκρεμές σκορπούσε τους ήχους μιας γκαβότας, κι όπως πάντα στο τέλος του Δεκέμβρη το άρωμα από τις βελόνες του έλατου γέμιζε το δωμάτιο, ενώ τα πολύχρωμα σπαρματσέτα έλαμπαν στα καταπράσινα κλαδιά. Σα ν' απαντούσε στην γκαβότα που ερχόταν από το δωμάτιο της μητέρας –σήμερα είναι της Ελένης–, το εκκρεμές της τραπεζαρίας σήμαινε την ώρα. Το είχε αγοράσει κάποτε ο πατέρας, που ήταν καθηγητής, τον καιρό που οι γυναίκες συνήθιζαν κείνα τα γελοία μανίκια που φούσκωναν υπερβολικά στους ώμους. Ύστερα, τα μανίκια χάθηκαν, ο χρόνος έφυγε σαν ατμός, ο πατέρας πέθανε και τα παιδιά μεγάλωσαν, αλλά το εκκρεμές δεν άλλαξε, και

2. Η ρωσική σόμπα είναι κτιστή, προορισμένη και για ζεστασιά και για μαγείρεμα, και από πάνω είναι αρκετά ευρύχωρη για να πλαγιάσει κανείς. Μερικοί την έντυναν και με πλακάκια από πορσελάνη.

3. Ζάανταμ: ολλανδική πόλη, όπου ο Πέτρος ο Μέγας εργάστηκε σαν ξυλουργός.

σήμαινε πάντα τις ώρες. Όλοι το είχαν συνηθίσει τόσο που, αν κάποτε έπεφτε κι έσπαγε, θα λυπόντουσαν σα να 'χαναν μια αγαπημένη φωνή, που τίποτα και κανείς δεν θα μπορέσει πια να γεμίσει την άδεια θέση της. Ευτυχώς όμως τα ρολόγια είναι αθάνατα, όπως είναι αθάνατος κι ο «Μαραγκός του Ζάανταμ» και η ολλανδέζικη πορσελάνινη σόμπα, που σα βράχος γεμάτος φρόνηση σκορπά ζωή και ζεστασιά μέσα στην κακομοιριά των καιρών.

Κι όλα αυτά, η σόμπα, από άσπρη και μπλε πορσελάνη, τα έπιπλα, ντυμένα με παλιό κόκκινο βελούδο, τα κρεβάτια με τα γυαλιστερά πόμολα, τα φθαρμένα χαλιά του τοίχου με σχέδια κόκκινα και πολύχρωμα, που παρίσταναν τον Αλέξη Μιχαήλοβιτς[4] με το γεράκι στο χέρι ή τον Λουδοβίκο ΙΔ΄ να καμαρώνει σε παραδεισιακό κήπο, στην όχθη μιας μεταξένιας λίμνης, τα τούρκικα χαλιά με τα εξαίρετα αραβουργήματα σε ανατολίτικο φόντο, που στοίχειωναν τους πυρετικούς εφιάλτες του Νικόλκα όταν είχε οστρακιά, η μπρούντζινη λάμπα κάτω από το αμπαζούρ της, οι βιβλιοθήκες, μοναδικές σίγουρα στον κόσμο, φορτωμένες βιβλία, που με τη μυστηριακή τους μυρουδιά της πολυκαιρισμένης σοκολάτας θα μας θύμιζαν τη Νατάσα Ροστόβα και την «Κόρη του Λοχαγού», και τα φλιτζάνια με τα χρυσωμένα σχέδια, τα ασημικά, τα πορτρέτα, εκείνα τα εφτά σκονισμένα και γεμάτα αντικείμενα δωμάτια, που είχαν δει να μεγαλώνουν οι νεαροί Τουρμπίν, όλ' αυτά μέσα στα πιο δύσκολα χρόνια η μητέρα τα άφησε στα παιδιά της λέγοντας με μισόσβηστη φωνή και δάκρυα, σχεδόν νεκρή, γαντζωμένη από το χέρι της δακρυσμένης Ελένης:

4. Αλέξιος Α΄, τσάρος, πατέρας του Μεγάλου Πέτρου.

«Ζήστε... πάντα... μονιασμένοι.»

Πώς να ζήσεις όμως; Είναι δυνατό να ζήσεις;

Ο μεγαλύτερος, ο Αλέξης Βασίλιεβιτς Τουρμπίν, είναι ένας νεαρός γιατρός είκοσι επτά χρονών. Η Ελένη περπατάει στα είκοσι πέντε. Ο άντρας της, ο λοχαγός Τάλμπεργκ, έκλεισε τα τριάντα ένα κι ο Νικόλκα, εδώ κι έξι μήνες, τα δεκαεφτά. Η ζωή τους, λοιπόν, έσπασε πάνω στην άνθησή της. Από καιρό τώρα ένας καταστροφικός άνεμος άρχισε από τον βορρά και φυσάει, φυσάει ασταμάτητα, χωρίς ανάπαυλα, κι όσο συνεχίζεται, όλα χειροτερεύουν. Ο μεγαλύτερος Τουρμπίν γύρισε στην πόλη του αμέσως μετά το πρώτο χτύπημα που συντάραξε τους λόφους ολόγυρα στον Δνείπερο. Ας είναι, συλλογίζεται, όλα θα τελειώσουν καλά και τότε θ' αρχίσει πάλι η ζωή, καθώς την περιγράφουν τα βιβλία με τη μυρωδιά της σοκολάτας. Κι όμως, όχι μόνο δεν αρχίζει, αλλά όλα γύρω του γίνονται ολοένα και πιο τρομερά. Στον βορρά, η θύελλα στροβιλίζεται και ουρλιάζει, κι εδώ νιώθεις το έδαφος να τρέμει και να τρίζει υπόκωφα. Η γη, ανήσυχη, αναστενάζει βαθιά μέσ' απ' τα σπλάχνα της. Το χίλια εννιακόσα δεκαοχτώ κοντεύει να τελειώσει και η κάθε μέρα φέρνει καινούριες φοβέρες.

Οι τοίχοι θα πέσουν και το τρομαγμένο γεράκι θα πετάξει από το άσπρο μεταλλικό γάντι, η φλόγα θα σβήσει στην μπρούντζινη λάμπα και η «Κόρη του Λοχαγού» θα καεί στη σόμπα. Η μητέρα τούς είχε πει: «Ζήστε...»

Και πρέπει τώρα να υποφέρουν και να πεθάνουν.

Ένα βράδυ, καθώς έπεφτε το σκοτάδι, λίγον καιρό μετά την κηδεία, ο Αλέξης Τουρμπίν βρισκόταν στο σπίτι του παπα-Αλέξανδρου και του έλεγε:

«Ναι, όλ' αυτά είναι για μας πολύ θλιβερά, πάτερ Αλέξανδρε. Είναι πολύ δύσκολο να μη σκεφτόμαστε πια τη μητέρα... Κι αυτή η τρομερή εποχή... Αυτό προπαντός φταίει, συλλογιζόμουν όταν γύρισα, μα η ζωή μας θα τακτοποιηθεί. Κι όμως, βλέπετε...»

Σώπασε σκεφτικός, καθισμένος μπροστά στο τραπέζι, μέσα στο σκοτάδι που πύκνωνε, με το βλέμμα χαμένο μακριά. Έξω, στον κήπο της εκκλησίας, πυκνές φυλλωσιές σφιχταγκάλιαζαν το σπιτάκι του παπά και είχε κανείς την εντύπωση ότι πάνω στον τοίχο του στενού γραφείου, που ήταν πνιγμένος στα βιβλία, άρχιζε το πυκνό ανοιξιάτικο δάσος, αδιάβατο και γεμάτο μυστήριο. Από την πόλη ανέβαινε ο υπόκωφος βραδινός θόρυβος κι ο αέρας μύριζε πασχαλιά.

«Τι θέλετε, τι θέλετε;», ψέλλισε ο παπάς ταραγμένος (πάντα του ταραζόταν, όταν μιλούσε σε κάποιον). «Αυτό είναι το θέλημα του Θεού.»

«Τέλος πάντων, όλ' αυτά θα τελειώσουν άραγε καλά μια μέρα; Θα καλυτερέψουν αργότερα τα πράγματα;», ρώτησε ο Τουρμπίν, χωρίς να ξέρει κανείς σε ποιον απευθυνόταν.

Ο παπάς ανακάθισε στην πολυθρόνα του.

«Α! είναι μια εποχή πολύ οδυνηρή, πολύ βασανιστική, οφείλουμε να το πούμε... Δεν πρέπει όμως να χάνουμε το θάρρος μας...»

Ξαφνικά, το ωχρό χέρι του ξεπρόβαλε από το μαύρο ράσο και ακούμπησε στη στοίβα των βιβλίων που βρίσκονταν στο τραπέζι. Πήρε το πρώτο και το άνοιξε στη σελίδα που σημείωνε ο δείχτης.

«Η αποθάρρυνση είναι απαράδεκτη», είπε ταραγμένος, αλλά και με τόνο που έδειχνε βαθιά πεποίθηση. «Είναι μεγάλο αμάρτημα η αποθάρρυνση... Εξάλλου, πιστεύω ότι μας

περιμένουν κι άλλες δοκιμασίες. Ω, ναι, ναι, μεγάλες δοκιμασίες» –ο τόνος του έγινε πολύ πιο σταθερός– «Εδώ και λίγον καιρό, ξέρετε, περνώ ολόκληρες μέρες με τα παλιά βιβλία μου, στον τομέα μου, φυσικά, κυρίως στη θεολογία...»

Ανασήκωσε το βιβλίο έτσι που το τελευταίο φως από το παράθυρο να πέσει στη σελίδα που διάβασε:

«Ο τρίτος άγγελος άδειασε το κύπελλό του στα ποτάμια και στις πηγές των υδάτων· και το νερό τους έγινε αίμα.»

2

ΕΤΣΙ άσπρος και παγωμένος ήταν ο Δεκέμβρης. Βιαστικός, είχε κάνει κιόλας τη μισή διαδρομή του και οι χιονισμένοι δρόμοι αντανακλούσαν τα φώτα των Χριστουγέννων που πλησίαζαν. Το δεκαοχτώ ζύγωνε στο τέλος του. Μέσα στον κήπο, από την απότομη σκαμμένη πλευρά του λόφου, δεσπόζει ο αριθμός 13 της οδού Αλεξέγιεφσκι, το περίεργο κτίριο με τον ένα όροφο προς τον δρόμο, όπου κατοικούσαν οι Τουρμπίν, ενώ το ισόγειο έβλεπε προς το πίσω μέρος, στη θαυμάσια μικρή αυλή που ήταν κι αυτή κατηφορική. Τα κλαδιά των δέντρων, γερμένα ώς τη γη, έμοιαζαν με χοντρές χνουδωτές πατούσες. Κάτω από το χιόνι που είχε μεταμορφώσει τον λόφο σε γιγάντιο ζαχαρόψωμο, τα καλυβάκια στην αυλή ήταν χαμένα και το σπίτι έμοιαζε σα να φορούσε έναν πελώριο σκούφο στρατηγού, από άσπρη γούνα. Στο ισόγειο, προς τον δρόμο, που γινόταν υπόγειο προς την αυλή, κάτω από τη βεράντα των Τουρμπίν, ένα αδύνατο κίτρινο φως έφεγγε στα παράθυρα του μηχανικού Βασίλη Ιβάνοβιτς Λίσοβιτς, ενός δειλού αντιπαθητικού αστού, ενώ πάνω τα παράθυρα των Τουρμπίν έλαμπαν φωτισμένα χαρούμενα.

Μέσα στη νύχτα που έπεφτε, ο Αλέξης κι ο Νικόλκα κατέβηκαν να φέρουν ξύλα από την αποθήκη.

«Θεέ μου, δεν υπάρχουν σχεδόν πια ξύλα! Κοίτα, μας τα κλέψανε πάλι σήμερα...»

Μια δέσμη κάτασπρο φως από το ηλεκτρικό φανάρι του

Νικόλκα αποκάλυψε ότι ένα ή δυο σανίδια από τον τοίχο της καλύβας ήταν ξεκαρφωμένα και ξαναβαλμένα πρόχειρα απέξω.

«Τους αξίζει μια καλή πιστολιά. Τα κτήνη! Άκου, λοιπόν, ας παραμονεύαμε απόψε... Τους γνωρίζω, είναι αυτοί του 11, στο σπίτι του παπουτσή. Οι βρομιάρηδες! Κι έχουν περισσότερα ξύλα από μας...»

«Α! ας έρθουν λοιπόν... Έλα, πάμε!»

Το κλειδί έτριξε στη σκουριασμένη κλειδαριά και μια πλάκα από χιόνι έπεσε πάνω στα δυο αδέλφια. Τράβηξαν το κομμένο ξύλο ώς το σπίτι και, κατά τις εννιά, τα πλακάκια της σόμπας καίγανε τόσο που μόλις μπορούσες να τ' αγγίξεις.

Η αστραφτερή επιφάνεια της σπουδαίας αυτής σόμπας είχε σχέδια και ιστορικές επιγραφές χαραγμένες σε βαρυσήμαντο ύφος, με σινική μελάνη, από τον Νικόλκα, το έτος 1918:

«Αν σου πουν ότι οι Σύμμαχοι θα έρθουν σε λίγο να μας βοηθήσουν, μην το πιστέψεις. Οι Σύμμαχοι είναι βρομιάρηδες. Συμπαθούν τους μπολσεβίκους.»

Ένα σχέδιο που παρίστανε την ιλαρή φάτσα του θεού Μώμου είχε στο πλάι την επιγραφή:

«Ο ουλάνος Λεονίντ Γιούρεβιτς.»

Φήμες απειλητικές, τυραννικές:

Οι κόκκινες συμμορίες περνούν στην επίθεση!

Ένα άλλο χρωματιστό σχέδιο: ένα κεφάλι με μεγάλα και σαν ξεκολλημένα αυτιά κάτω από έναν καυκασιανό σκούφο από προβιά με επιγραφή:

«Απάνω του τού Πετλιούρα!»

Άλλες επιγραφές –με μελάνι, με χρώμα, με σινική, με

χυμό κερασιών– είχαν γραφεί από το χέρι της Ελένης και άλλες τις είχαν χαράξει οι καλύτεροι φίλοι από τα παιδικά χρόνια των Τουρμπίν, ο Μισλαγιέφσκι, ο Κάρας, ο Σερβίνσκι:

Η Ελένη Βασίλιεβνα μας αγαπά πάρα πολύ.
Στον ένα λέει κράτα, στον άλλο άρπαξε.
Λένοτσκα, σου πήρα εισιτήριο για την Αΐντα.
1ο εξώστη, Νο 8, δεξιά πλευρά.
12 Μαΐου 1918: είμαι ερωτευμένος.
Είσαστε παχύς και άσχημος.
Ύστερα από αυτά θα τινάξω τα μυαλά μου
(ένα σχέδιο που μοιάζει πολύ με μπράουνινγκ).
Ζήτω η Ρωσία!
Ζήτω η απολυταρχία!
Ιούνιος. Βαρκαρόλα.
Με το δίκιο της θυμάται όλη η Ρωσία το Μποροντίνο.
Με κεφαλαία γραμμένα από το χέρι του Νικόλκα:

Εγώ, διατάσσω να μη γραφούν πάνω στη σόμπα πράματα άσχετα με αυτήν, με ποινή, για κάθε σύντροφο που θα συλλαμβάνεται, τουφεκισμός και στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων. Ο κομισάριος του συμβουλίου της συνοικίας Ποντόλ, ράφτης κυριών, ανδρών και γυναικών, Αβραάμ Προυζινέρ.

30 Ιανουαρίου 1918.

Από τη μουτζουρωμένη σόμπα με τις επιγραφές ανεβαίνει ένας ζεστός αέρας, ενώ, όπως και πριν από τριάντα χρόνια, το μαύρο εκκρεμές συνεχίζει το ρυθμικό του τικ-τακ. Ο μεγαλύτερος από τους Τουρμπίν, με ανοιχτόχρωμα μαλλιά κομμένα κοντά, με πρόσωπο σκοτεινό, σα να έχει γεράσει από τις 25 Οκτωβρίου 1917, ντυμένος με στρατιωτικό

μανδύα με πελώριες τσέπες και μπλε κιλότα ιππασίας, με ολοκαίνουριες παντόφλες, κάθισε στην αγαπημένη του πολυθρόνα. Στα πόδια του ο Νικόλκα, μ' ακατάστατα τσουλούφια, κάθεται σ' ένα χαμηλό σκαμνί κι ακουμπάει τα τεντωμένα πόδια του στον μπουφέ της μικρής τραπεζαρίας. Φοράει μπότες με πόρπες. Ο Νικόλκα έχει μια φίλη, την κιθάρα του. Χαϊδεύει τρυφερά και απαλά τις χορδές της... τριν... Μια αόριστη συγχορδία, γιατί ακόμα, βέβαια, δεν ξέρει τίποτα το συγκεκριμένο. Η πόλη ζει άσχημα, μέσα στη σύγχυση μιας βαριάς κι ανήσυχης αναμονής...

Το χιτώνιο υπαξιωματικού του Νικόλκα έχει επωμίδες με άσπρα σιρίτια και στο αριστερό μανίκι είναι ραμμένο ένα πολύ μακρύ τρίχωμο γαλόνι. Ανήκει στην τρίτη διμοιρία, στο πρώτο απόσπασμα της εθνοφρουράς, που σχηματίστηκε πριν από τέσσερις ημέρες ύστερα από τα πρόσφατα γεγονότα.

Πρέπει όμως να πούμε ότι στο βάθος, παρ' όλα αυτά τα γεγονότα, αισθάνεται κανείς καλά σ' αυτό τον ζεστό και οικείο χώρο της τραπεζαρίας με τις κρεμ κουρτίνες της. Κάποια αποχαύνωση κατέχει τ' αδέλφια, ίσως από τη ζέστη.

Ο μεγάλος αφήνει το βιβλίο να πέσει, τεντώνεται.

> «Άι συ, παίξε μας λοιπόν το εμβατήριο!»
> Ντριν, ντα, ντριν... απαντά η κιθάρα.
>
> «Μπερέ της μόδας, μπότες κομψές,
> να, της Σχολής Μηχανικού οι μαθητές.»

Ο Αλέξης αρχίζει να ψιθυρίζει. Τα μάτια του είναι πάντα σκοτεινά, μια μικρή φλόγα ανάβει μέσα τους και καινούρια

ορμή τρέχει στις φλέβες του. Απαλά όμως, κύριοι, πολύ σιγά, πολύ σιγά.

Καλημέρα παραθερίστριες
Καλημέρα παραθεριστές...

Οι χορδές ηχούν ρυθμικά, ένας λόχος σε πορεία βγαίνει από την κιθάρα. Είναι οι επίλεκτοι μαθητές της Σχολής Μηχανικού – εν, δυο! Τα μάτια του Νικόλκα αναπολούν:

Η στρατιωτική σχολή. Οι φάλαγγες του Αλεξάνδρου ελαφρά τραυματισμένες. Τα κανόνια. Οι γιούνγκερς[1] που πηδούν από το ένα παράθυρο στο άλλο και πυροβολούν τους πολιορκητές. Τα πολυβόλα στα παράθυρα. Αμέτρητοι στρατιώτες πολιορκούν τη Σχολή. Αληθινό λεφούσι, ναι. Τι θα κάνουμε; Ο στρατηγός Μπογκοροντίτσκι φοβάται, παραδόθηκε, παραδόθηκε μαζί με τους γιούνγκερς. Ντροπή...

Καλημέρα παραθερίστριες
Καλημέρα παραθεριστές
Πριν από καιρό σε μας
το προσκλητήριο έχει αρχίσει...

Τα μάτια του Νικόλκα σκοτεινιάζουν.

Ανεμοστρόβιλος καυτού αέρα πάνω από τα χρυσωμένα χωράφια της Ουκρανίας. Σκεπασμένες με σκόνη, πατώντας στη σκόνη, οι διμοιρίες των γιούνγκερς προχωρούν. Όλα αυτά έγιναν και τίποτα από αυτά δεν υπάρχει πια. Ντροπή. Παραλογισμός.

1. Εκπαιδευόμενοι νεαροί της αριστοκρατίας.

Ξαφνικά η κουρτίνα τραβήχτηκε και το πυρρόξανθο κεφάλι της Ελένης φάνηκε στο σκούρο φόντο της ανοιχτής πόρτας του δωματίου της. Η ματιά της χάιδεψε γλυκά τα αδέρφια της, μα έδειξε ανησυχία, μόλις γύρισε κατά το ρολόι. Σκεφτόταν: τι έγινε λοιπόν ο Τάλμπεργκ, πού βρισκόταν; Η αδελφή του Νικόλκα και του Αλέξη φαινόταν ταραγμένη. Για να κρύψει την αγωνία της πήγαινε να μιλήσει στ' αδέλφια της, αλλά σταμάτησε ξαφνικά και σήκωσε το δάχτυλο.

«Προσέξτε... Ακούτε;»

Στις χορδές της κιθάρας σταμάτησε αμέσως το ρυθμικό βήμα του λόχου – αλτ! Αφουγκράστηκαν κι οι τρεις και κατάλαβαν γρήγορα: το πυροβολικό. Μια βαριά κανονιά, που η απόσταση την έκανε υπόκωφη. Κι άλλη, κι άλλη. Ο Νικόλκα άφησε την κιθάρα και σηκώθηκε. Το ίδιο έκανε κι ο Αλέξης μουρμουρίζοντας.

Στο σαλόνι ήταν σκοτεινά, κι ο Νικόλκα σκόνταψε σε μια καρέκλα. Στα παράθυρα παιζόταν η αληθινή όπερα «Χριστουγεννιάτικη νύχτα»: χιόνι, φευγαλέες ανταύγειες, λαμπερά φώτα. Ο Νικόλκα κόλλησε το πρόσωπό του στον φεγγίτη. Η στρατιωτική σχολή και οι καυτοί ανεμοστρόβιλοι είχαν χαθεί από τα μάτια του, που γέμισαν από τον δυνατό θόρυβο των κανονιών. Από πού έρχονταν; Μια κίνηση των ώμων ανασήκωσε τις επωμίδες του υπαξιωματικού.

«Τρέχα γύρευε. Θα 'λεγε κανείς πως είναι κατά μια μεριά του Σβιατόσινο... Παράξενο, δεν μπορεί να είναι τόσο κοντά.»

Ο Αλέξης έμεινε πίσω, στο σκοτάδι, κι η Ελένη πλησίασε στο παράθυρο. Τα μάτια της είχαν σκοτεινιάσει από τον τρόμο. Μα γιατί δεν γύρισε ακόμα ο Τάλμπεργκ; Ο Αλέξης

κατάλαβε την ανησυχία της, μα δεν έβγαλε λέξη, αν και θα ήθελε πολύ να μιλήσει. Είναι, χωρίς αμφιβολία, στο Σβιατόσινο. Το κανόνι χτυπάει δώδεκα βέρστια από την πόλη, όχι μακρύτερα. Αλλά τι πάει να πει αυτό;

«Θέλω πολύ να πάω εκεί κάτω. Να δω τι γίνεται...»

«Α, ναι, αυτό μας έλειπε.»

Η Ελένη μίλησε με αγωνία. Το κακό είναι ότι ο άντρας της έπρεπε να είχε γυρίσει το αργότερο –έτσι είχε πει: το αργότερο– το απόγευμα κατά τις τρεις. Κι είναι δέκα, νύχτα.

Ξαναγύρισαν αμίλητοι στην τραπεζαρία. Η κιθάρα βουβάθηκε μελαγχολική. Ο Νικόλκα πήγε στην κουζίνα να δει το σαμοβάρι που ξεχυνόταν σφυρίζοντας λυπητερά. Στο τραπέζι περιμένουν τα ειδικά φλιτζάνια, σαν κολόνες σκαλισμένες· απέξω τα στολίζουν λεπτά λουλούδια και από μέσα είναι χρυσωμένα. Όταν ζούσε η μητέρα, η Άννα Βλαντιμίροβνα, έβγαζαν αυτό το σερβίτσιο μόνο στις οικογενειακές γιορτές, τώρα όμως το χρησιμοποιούν καθημερινά. Το τραπεζομάντιλο, παρ' όλα τα κανόνια και τα βάσανα, την αγωνία και τη γενική αναμπουμπούλα, είναι κάτασπρο και κολλαρισμένο. Αυτό οφείλεται στην Ελένη, που δεν μπορεί να κάνει αλλιώς, και στην Ανιούτα, που αναστήθηκε μέσα στην οικογένεια. Τα πατώματα γυαλίζουν, και πάνω στο τραπέζι, Δεκέμβρης μήνας, ένα μεγάλο θαμπόχρωμο βάζο με πόδια έχει μπλε ορτανσίες και δυο τριαντάφυλλα μ' ένα βαθύ και έντονο κόκκινο, που επιβεβαιώνουν την ομορφιά και τη συνέχεια της ζωής, αν και κοντά στην Πόλη παραμονεύει ένας δόλιος εχθρός, που ίσως καταστρέψει τα χιονισμένα κτίρια της θαυμάσιας πολιτείας και ίσως τσαλαπατήσει με τα τακούνια του όσα συντρίμμια απέμειναν

από την ειρηνική ζωή του σπιτιού. Λουλούδια, λουλούδια, που πρόσφερε στην Ελένη ο πιστός θαυμαστής της, ο υπολοχαγός της Φρουράς Λεονίντ Γιούρεβιτς Σερβίνσκι, φίλος μιας πωλήτριας του περίφημου ζαχαροπλαστείου «Μαρκησία» και μιας άλλης πωλήτριας στη «Φλορ ντε Νις», στην μπουτίκ με τη διακριτική πολυτέλεια. Στη σκιά που έριχναν οι ορτανσίες, τα λουκάνικα κομμένα φέτες στο πιάτο με τα γαλάζια σχέδια, η διάφανη βουτυριέρα, και στο καλάθι του ψωμιού ένα μαχαίρι πριονωτό και άσπρο ψωμί φραντζόλας. Όλ' αυτά, μαζί μ' ένα καλό φλιτζάνι τσάι, κάνουν ένα λαμπρό κολατσιό, όχι όμως σ' αυτές τις οδυνηρές συνθήκες. Αχ, ναι...

Ένας πολύχρωμος μάλλινος κόκορας, πλεγμένος με το βελονάκι, κάθεται πάνω στην τσαγιέρα κι η αντανάκλαση στο γυαλιστερό σαμοβάρι παραμορφώνει τα τρία πρόσωπα των Τουρμπίν. Τα μάγουλα του Νικόλκα μοιάζουν με του Μώμου...

Τα μάτια της Ελένης είναι μελαγχολικά, κι από τα πυρρόξανθα μαλλιά της με τις κοκκινωπές ανταύγειες κρέμονται με θλίψη μερικές τούφες.

Ο Τάλμπεργκ θα πρέπει να 'μεινε κάπου στο λιμάνι με την εφοδιοπομπή του αρχηγού των Κοζάκων, του αταμάνου, κι ο διάβολος ξέρει, όταν νυχτώσει, τι μπορεί να συμβεί... Οι αδελφοί μασούν βαρετά τα σάντουιτς. Μπροστά στην Ελένη, πλάι στο φλιτζάνι με το παγωμένο τσάι, βρίσκεται ανοιγμένος *Ο κύριος από το Σαν Φρανσίσκο*,[2] αλλά τα σκοτεινιασμένα μάτια της κοιτούν τις λέξεις χωρίς να βλέπουν.

2. Μυθιστόρημα του Ιβάν Μπούνιν, που κυκλοφόρησε στη Ρωσία το 1916.

... Τα σκοτάδια, ο ωκεανός, η καταιγίδα.

Αδύνατον να διαβάσει.

Ο Νικόλκα χάνει την υπομονή του.

«Θα ήθελα πολύ να ξέρω γιατί πυροβολούν τόσο κοντά; Γιατί, επιτέλους, είναι αδύνατο να...»

Σταματά και κάνει μια κίνηση που παραμορφώνει πάλι το πρόσωπό του πάνω στο γυαλιστερό σαμοβάρι. Μερικά λεπτά σιγής. Ο δείκτης του ρολογιού περνά το δύο και –τακ-τακ– συνεχίζει αργά τον δρόμο του για τις δέκα και τέταρτο.

«Πυροβολούν γιατί οι Γερμανοί είναι παλιάνθρωποι», γκρίνιαξε ξαφνικά ο Αλέξης.

Η Ελένη σήκωσε το κεφάλι προς το ρολόι και ρώτησε ανήσυχα:

«Είναι λοιπόν αλήθεια, μας παρατάνε στην τύχη μας;»

Οι αδελφοί, σα να πήραν πρόσταγμα, σήκωσαν το κεφάλι και βιάστηκαν να πουν ψέματα:

«Δεν ξέρουμε τίποτα», μουρμούρισε ο Νικόλκα μασώντας ένα λουκάνικο.

«Μα το είπα έτσι... ε... χμ... έκανα μια σκέψη. Όμως αυτά είναι διαδόσεις βέβαια...»

«Όχι, δεν είναι διαδόσεις», απάντησε με πεποίθηση η Ελένη. «Όχι. Είναι αλήθεια. Είδα σήμερα τη Σέγκλοβα και μου είπε ότι τα γερμανικά στρατεύματα τραβήχτηκαν έξω από την Μποροντιάνκα.»

«Ανοησίες...»

«Σκέψου», είπε ο Αλέξης, «μπορείς ποτέ να πιστέψεις ότι οι Γερμανοί θ' αφήσουν αυτούς τους χαμένους να πλησιάσουν στα προάστια της πολιτείας; Σκέψου το καλά... Εμένα μου φαίνεται αφάνταστο πως μπορούν να το υποφέρουν έστω και ένα λεπτό. Οι Γερμανοί με τον Πετλιούρα;

Παράλογο, εξωφρενικό. Του φέρονται σα να είναι ληστής. Με πιάνουν γέλια...»

«Ναι, γέλια. Τους ξέρω καλά τώρα πια τους Γερμανούς. Έχω δει πολλούς με κόκκινες ταινίες, ακόμη κι έναν υπαξιωματικό μεθυσμένο, μαζί με ένα θηλυκό. Ήταν το ίδιο τύφλα κι αυτή.»

«Και τι μ' αυτό; Κι ύστερα; Ακόμα και στον γερμανικό στρατό μπορεί να υπάρχουν περιπτώσεις ηθικής παραλυσίας. Μεμονωμένες περιπτώσεις...»

«Λοιπόν, κατά τη γνώμη σου, ο Πετλιούρα δεν θα μπει στην Πόλη;»

«Χμ, για μένα, αποκλείεται.»

«Απολύτως. Βάλε μου σε παρακαλώ ακόμα λίγο τσάι. Και μην ανησυχείς. Κράτα την ηρεμία σου, όπως λένε...»

«Μα επιτέλους, Θεέ μου, πού είναι ο Σέργιος; Το τρένο του μετέφερε χρήματα. Είμαι βέβαιη ότι θα τους χτύπησαν...»

«Πάλι τα ίδια; Γιατί βάζεις στο μυαλό σου το χειρότερο, έτσι, χωρίς λόγο; Το ξέρεις καλά. Εξάλλου, η γραμμή είναι τελείως ελεύθερη.»

«Τότε γιατί δεν ήρθε ακόμα;»

«Θεέ μου! Ξεχνάς πώς γίνονται σήμερα τα ταξίδια; Πρέπει να σταματούν τέσσερις ώρες σε κάθε σταθμό.»

«Αυτά είναι τα επαναστατικά ταξίδια. Προχωρούν μια ώρα, σταματούν δυο.»

Η Ελένη έβγαλε ένα βαθύ αναστεναγμό, κοίταξε αμίλητη την ώρα, ύστερα ξανάρχισε:

«Θεέ μου! Και λέγαμε ότι όλα θα πάνε καλά, αν οι Γερμανοί δεν είχαν κάνει αυτή την ατιμία. Με δυο από τα συντάγματά τους ήταν αρκετό να συντρίψουν τον Πετλιούρα, σαν μύγα. Όχι, το βλέπω καθαρά, παίζουν, ποιος ξέρει,

κάποιο βρόμικο παιχνίδι. Κι αυτοί οι περίφημοι Σύμμαχοι τι περιμένουν για να έρθουν; Υπόσχονται, υπόσχονται... Τι γελοίες υποσχέσεις...»

Το σαμοβάρι, που πριν από λίγο έμεινε σιωπηλό, άρχισε ξαφνικά να τραγουδά και έριξε στον δίσκο σκουριές με στάχτη. Τ' αδέρφια χωρίς να θέλουν κοίταζαν τη σόμπα. Η απάντηση στην ερώτηση της Ελένης ήταν εκεί, κάτω από τα μάτια τους.

«Οι Σύμμαχοι είναι βρομιάρηδες.»

Ο δείχτης σταμάτησε στο τέταρτο, το ρολόι σα να πήρε βραχνή αναπνοή και χτύπησε μια φορά. Την ίδια στιγμή από κάτω ακούστηκε να χτυπά δυνατά, σα να του απαντούσε, το κουδούνι της εξώπορτας.

«Δόξα τω Θεώ! Επιτέλους, ο Σέργιος!», είπε ο Αλέξης με ανακούφιση.

«Ο Τάλμπεργκ!», επέμενε ο Νικόλκα κι έτρεξε ν' ανοίξει. Με τα μάγουλα κατακόκκινα, η Ελένη σηκώθηκε.

Δεν ήταν ο Τάλμπεργκ. Τρεις πόρτες ανοιγόκλεισαν και η σκάλα έστειλε την ελαφριά ηχώ από τα σαστισμένα επιφωνήματα του Νικόλκα. Μια άλλη φωνή τού απάντησε. Ύστερα ένας θόρυβος από μπότες και χτυπήματα υποκόπανου τράνταξε τα σκαλοπάτια. Απ' την πόρτα του χωλ μπήκε μια πνοή κρύου αέρα και μια ψηλή σιλουέτα με φαρδιούς ώμους παρουσιάστηκε μπρος στην Ελένη και στον Αλέξη. Ο άγνωστος ήταν τυλιγμένος σε στρατιωτική χλαίνη που έφτανε ώς τα τακούνια του. Οι χακί επωμίδες του είχαν τρία άστρα λοχαγού βαμμένα με μελανί μολύβι. Η κουκούλα σκεπασμένη με πάχνη, και το βαρύ όπλο με την ατσάλινη μαυρισμένη ξιφολόγχη έκλεινε όλο το άνοιγμα της πόρτας.

«Καλησπέρα», είπε τραγουδιστά ο άγνωστος, με φωνή βραχνιασμένου τενόρου, ενώ τα κοκαλιασμένα δάχτυλά του προσπαθούσαν να τραβήξουν την κουκούλα.

«Ο Βίτια!»

Ο Νικόλκα τον βοήθησε να ξεκουμπώσει την κουκούλα, που γλίστρησε μαζί με το πατικωμένο πηλήκιο του αξιωματικού με το μαυρισμένο σήμα, και φανέρωσε, πάνω στους τρυφερούς ώμους του, το κεφάλι του λοχαγού Βίκτορ Βικτόροβιτς Μισλαγιέφσκι. Ήταν ένα πολύ ωραίο κεφάλι, με κείνη την παράξενη μελαγχολική και ελκυστική ομορφιά που δείχνει τον στερνό απόγονο από μια ακόμη γνήσια και πολύ παλιά αριστοκρατική γενιά, και που τονιζόταν ιδιαίτερα απ' τα αγέρωχα μάτια του με τις μακριές βλεφαρίδες. Είχε μύτη γαμψή, χείλια αλαζονικά, μέτωπο άσπρο και καθαρό, χωρίς ιδιαίτερα σημάδια. Το στόμα του όμως έπεφτε με κάποια θλίψη στις άκρες και το σαγόνι ήταν λοξό, σαν ο γλύπτης που έπλασε την ευγενική αυτή φυσιογνωμία να έβγαλε από απρόσμενη ιδιοτροπία ένα κομμάτι, για ν' αφήσει αυτό το αρρενωπό πρόσωπο μ' ένα λειψό, σχεδόν γυναικείο, σαγόνι, ολότελα αταίριαστο.

«Πού ήσουν;»

«Από πού έρχεσαι;»

«Τον νου σας», απάντησε σιγά ο Μισλαγιέφσκι. «Κρύβομαι. Έχω μια μποτίλια βότκα.»

Ο Νικόλκα κρέμασε τη βαριά χλαίνη, που απ' την τσέπη της φαινόταν ο λαιμός μιας μποτίλιας τυλιγμένης σ' εφημερίδα. Κρέμασε και το βαρύ μάουζερ με το ξύλινο κοντάκι, που τράνταξε το πορτ-μαντώ με τα ελαφίσια κέρατα. Τότε μόνο ο Μισλαγιέφσκι γύρισε προς την Ελένη, της φίλησε το χέρι και είπε:

«Έρχομαι από το "Ωμπέρζ Ρουζ". Επιτρέπεις, Λένα, να μείνω εδώ τη νύχτα; Μου είναι αδύνατο να πάω σπίτι μου.»

«Μα, Θεέ μου, βεβαιότατα!...»

Ο Μισλαγιέφσκι έβγαλε έναν σιγανό αναστεναγμό. Προσπάθησε να ζεστάνει με την ανάσα του τα δάχτυλά του, αλλά τα χείλη του αρνήθηκαν να υπακούσουν. Η πάχνη που άσπριζε τα βλέφαρά του και πουδράριζε λίγο τη βούρτσα του μουστακιού του άρχισε να λιώνει, υγραίνοντας το πρόσωπό του. Ο Αλέξης Τουρμπίν τού ξεκούμπωσε το χιτώνιο, πέρασε μέσα τα δάχτυλά του και του το τράβηξε.

«Φυσικά, είναι γεμάτος... Χορεύουν!»

«Ακούστε», είπε η Ελένη, ξεχνώντας για μια στιγμή τον Τάλμπεργκ, μέσα στον τρόμο και στη φροντίδα της να ενεργήσει γρήγορα. «Νικόλκα, υπάρχουν ξύλα στην κουζίνα, τρέξε ν' ανάψεις αμέσως τον θερμοσίφωνα. Α, τι βλακεία, ν' αφήσω την Ανιούτα να φύγει. Αλέξη, βγάλε του το χιτώνιο, αμέσως.»

Ο Μισλαγιέφσκι αναστέναξε με θλίψη και κάθισε σε μια καρέκλα κοντά στη σόμπα. Και καθώς η Ελένη πήγαινε κι ερχόταν απασχολημένη, χτυπώντας τα κλειδιά της, ο Αλέξης και ο Νικόλκα τραβούσαν, γονατισμένοι, τις κομψές, στενές μπότες του Μισλαγιέφσκι.

«Α, έτσι είναι καλύτερα...»

Τα αηδιαστικά κουρέλια που τύλιγαν τα πόδια του ξεδιπλώθηκαν κι άφησαν να φανούν οι μωβ μεταξωτές κάλτσες. Ο Νικόλκα πήρε αμέσως το χιτώνιο έξω, στη βεράντα: ας ψοφήσουν εκεί οι ψείρες, από το κρύο. Με το βρόμικο μπατιστένιο πουκάμισό του, στερεωμένο με μαύρες τιράντες, και την μπλε κιλότα του ιππικού, ο Μισλαγιέφσκι φαινόταν τώρα αδύνατος και μελαψός, εξουθενωμένος κι αξιο-

λύπητος. Ακούμπησε τις μελανιασμένες παλάμες του πάνω στις πλάκες της σόμπας και ψηλάφησε σε διάφορα μέρη τις γνώριμες επιγραφές:

«Φημ... απειλ... νικοί.»

«Οι...συμ... ίθεση...»

«12 Μαΐου... ερωτευμένος...»

«Οι σιχαμένοι!», φώναξε ο Αλέξης. «Δεν θα μπορούσαν τουλάχιστον να σας δώσουν μπότες από καστόρι με γούνα;»

«Μπ... μπότες από καστόρι!», είπε με λόξιγγα ο Μισλαγιέφσκι δακρυσμένος, προσπαθώντας να μιμηθεί το αγανακτισμένο ύφος του Αλέξη.

«Μπότες...»

Με τη ζέστη της σόμπας, ένας αφόρητος πόνος τού τρυπούσε τα χέρια και τα πόδια. Δεν άκουγε πια τα βήματα της Ελένης στην κουζίνα, και φώναξε με αγριεμένη φωνή πνιγμένη στα δάκρυα:

«Την μποτίλια!»

Με αναπνοή βαριά και το πρόσωπο σφιγμένο από μια σύσπαση, πέρασε ένα δάχτυλο μέσα στην κάλτσα του και αναστέναξε:

«Βγάλτε μου αυτό, βγάλτε μου... αυτό...»

Μια μυρουδιά χαλασμένου σπίρτου απλώθηκε στο δωμάτιο. Στη χύτρα έλιωνε ένα βουνό χιόνι. Ο υπολοχαγός Μισλαγιέφσκι κατάπιε ένα ποτήρι βότκα, που τον ζάλισε αμέσως και του ερέθισε τα μάτια.

«Θα χρειαστεί να μου κόψουν τα πόδια; Θεέ μου», ψιθύρισε με πίκρα καθώς ανακάθισε στην καρέκλα.

«Μα όχι, περίμενε, δεν είναι τίποτε... Το μεγάλο δάχτυλο είναι παγωμένο... Ναι, αλλά θα γίνει καλά. Κι αυτό εδώ το ίδιο...»

Ο Νικόλκα κάθισε χάμω και του φόρεσε καθαρές μαύρες κάλτσες. Ύστερα ο Μισλαγιέφσκι πέρασε τα χέρια του, τεντωμένα σαν ξύλα, στα μανίκια μιας ρόμπας. Κόκκινες κηλίδες απλώθηκαν στο πρόσωπό του. Ντυμένος με καθαρά ρούχα, τυλιγμένος στη ρόμπα του, ο ζαρωμένος από τον πόνο και το κρύο άνθρωπος άλλαξε αμέσως ύφος και συνήλθε. Τότε οι απειλές και τα μεγάλα λόγια άρχισαν να πέφτουν στην τραπεζαρία σα χαλάζι. Αλληθωρίζοντας τα μάτια του κατά την άκρη της μύτης του, στόλισε με αισχρές βρισιές τα επιτελεία που στρογγυλοκάθονται στα βαγόνια της πρώτης θέσης, κάποιον συνταγματάρχη Σετκίν, το βρομόκρυο, τον Πετλιούρα, τους Γερμανούς και τη χιονοθύελλα, για να καταλήξει στον ίδιο τον αταμάνο[3] ολόκληρης της Ουκρανίας, λούζοντάς τον μ' ένα κύμα προστυχόλογα.

Ο Νικόλκα κι ο Αλέξης κοιτούσαν τον υπολοχαγό, που όσο ξαναζεσταινόταν χτυπούσε τα δόντια του, και τον διέκοπταν κάθε τόσο με επιφωνήματα: «Ε, καλά, λοιπόν;»

«Ο αταμάνος, ο αρχηγός των Κοζάκων, ε; Ο γιος της βρόμας!», έγρουζε κατακόκκινος από την έξαψη ο Μισλαγιέφσκι. «Ο ιππότης-φρουρός; Στο παλάτι; Χα, χα!... Κι εμάς μας πέταξαν έξω, όπως βρεθήκαμε. Είκοσι τέσσερις άνδρες στο χιόνι μ' ένα κρύο λυσσασμένο... Θεέ μου! Σκέφτηκα: εδώ θα μείνουμε... Την πόρνη τη μάνα του!... Οι αξιωματικοί είκοσι χιλιόμετρα ο ένας από τον άλλο: ανάπτυξη μετώπου το λένε αυτό; Μπορούσαν να μας σφάξουν σαν τα κοτόπουλα.»

«Στάσου», είπε ο Τουρμπίν κατάπληκτος από αυτό το υβρεολόγιο. «Μα ποιος ήταν εκεί κάτω στο Ωμπέρζ;»

3. Ο Σκοροπάντσκ τοποθετημένος από τους Γερμανούς ως αρχηγός του ουκρανικού κράτους.

«Δεν καταλαβαίνεις λοιπόν;», φώναξε ο Μισλαγιέφσκι με μια χειρονομία αγανάκτησης. «Ξέρεις πόσοι είμαστε εκεί κάτω; Σα-ρά-ντα! Κι εκείνη η τόσο πειστική φλυαρία του συνταγματάρχη Σετκίν που μας είπε (ο Μισλαγιέφσκι ζάρωσε το πρόσωπό του, για να μοιάσει με τον μισητό συνταγματάρχη, και είπε με αντιπαθητική ψιλή φωνούλα): "Κύριοι αξιωματικοί, η Πόλις εναπόθεσε σ' εσάς κάθε ελπίδα της. Η μητέρα όλων των ρωσικών πόλεων διατρέχει θανάσιμον κίνδυνον, φανήτε άξιοι της εμπιστοσύνης της. Αν ο εχθρός εμφανισθεί, επιτεθήτε... Ο Θεός μαζί σας! Σε έξι ώρες θα διατάξω μετακίνηση... Κάνετε οικονομία στα πυρομαχικά, σας παρακαλώ..." (ο Μισλαγιέφσκι ξαναβρήκε την κανονική φωνή του) και διέσχισε το στρατόπεδο στο αμάξι του με τον ιπποκόμο του. Κι ύστερα έπεσε το σκοτάδι, κι έκανε ένα διαολόκρυο που σε περόνιαζε ώς το κόκαλο.»

«Μα, τέλος πάντων, ποιος είναι κει κάτω; Δεν μπορεί ο Πετλιούρα να βρίσκεται κιόλας στο Ωμπέρζ Ρουζ!»

«Μήπως ξέρω; Αλλά πίστεψέ με, το πρωί νόμιζα ότι με είχαν μαστιγώσει. Τη νύχτα περίμενα τους αντικαταστάτες, την αλλαγή της φρουράς... Και δεν ένιωθα πια ούτε τα χέρια, ούτε τα πόδια μου. Ο αντικαταστάτης δεν φάνηκε. Αδύνατο, βέβαια, ν' ανάψεις φωτιά. Το χωριό ήταν δυο βέρστια και το Ωμπέρζ ένα. Κι η νύχτα, ξέρεις πώς είναι; Νομίζεις ότι διακρίνεις κάτι να κινείται στην πεδιάδα, κάτι σα ν' ανεβαίνει. Αναρωτιέσαι, τι να κάνεις. Τι; Σηκώνεις το όπλο σου – να τραβήξω, να μην τραβήξω... Είναι σκληρό να μην υποχωρήσεις στον πειρασμό. Κάθε τόσο σηκωνόμαστε και ουρλιάζαμε σα λύκοι, και μας απαντούσαν από πολύ μακριά. Τέλος, άνοιξα μια τρύπα με τον υποκόπανο του όπλου μου, δηλαδή έναν τάφο μέσα στο χιόνι. Χώθηκα

και προσπάθησα να μη με πάρει ο ύπνος: αν κοιμηθείς, πας χαμένος. Κατά το πρωί ένιωθα πως δεν μπορούσα πια ν' αντισταθώ, θα μ' έπαιρνε ο ύπνος. Ευτυχώς, κατά τα ξημερώματα, άρχισαν τα πολυβόλα, δύο ώς τρία βέρστια από μας. Και πού να πας; Σκέψου ότι δεν είχα σηκωθεί ακόμα, κι ούτε μπορούσα. Και τότε άρχισε το κανονίδι. Βρέθηκα αμέσως όρθιος, με κόπο, σα να 'σερνα από μια σιδερένια μπάλα στα πόδια μου. Σκέφτηκα: "Συγχαρητήρια, ο Πετλιούρα μάς κάνει την τιμή!" Φωνάξαμε ο ένας στον άλλον κι η παράταξή μας συμπτύχθηκε λίγο. Πήραμε γρήγορα την απόφαση: αν συμβεί κάτι, να συγκεντρωθούμε και να υποχωρήσουμε προς την πόλη πολεμώντας. Αν χρειαστεί να σκοτωθεί κανείς μας, ας σκοτωθεί, αλλ' ας είμαστε τουλάχιστον όλοι μαζί. Και κει πέρα, σκέψου, όλα είναι ήσυχα. Τίποτα πια. Όταν ξημέρωσε, αρχίσαμε να πηγαίνουμε τρεις-τρεις να ζεσταθούμε στο Ωμπέρζ. Ξέρεις πότε ήρθε η αλλαγή; Το απόγευμα, στις δύο. Διακόσιοι γιούνγκερς του πρώτου αποσπάσματος της εθνοφρουράς. Και πίστεψέ το, με τέλεια εξάρτυση, γούνινους σκούφους, μπότες από καστόρι και με μια ομάδα πολυβολητών. Επικεφαλής τους ήταν ο συνταγματάρχης Νάι-Τουρς.»

«Ναι, ο δικός μας!», φώναξε ο Νικόλκα.

«Για στάσου, είναι ουσάρος από το Βελιγράδι;», ρώτησε ο Αλέξης.

«Ναι, ναι, ουσάρος... Όταν μας είδαν, καταλαβαίνεις, γίνανε θηρία: "Πώς; Μόνο τόσο λίγοι; Νομίζαμε ότι θα βρούμε τουλάχιστο δυο λόχους με τα πολυβόλα τους!" Τα πολυβόλα που είχαμε ακούσει το πρωί ήταν μια ομάδα από καμιά χιλιάδα άντρες, που είχαν συγκεντρωθεί και επετέθησαν στη Σερεμπριάνκα. Ευτυχώς που δεν ξέρανε ότι υπήρχε μια

αμυντική γραμμή σαν τη δική μας. Γιατί, διαφορετικά, όλη αυτή η ομάδα δεν θα παρέλειπε να κάνει μια μικρή επίσκεψη στην πόλη. Ευτυχώς που οι άλλοι είχαν μια αόριστη επαφή με το Ποστ-Βολύνσκι και το ειδοποίησαν, έτσι που μια πυροβολαρχία όργωσε τους νέους εκεί κάτω με σράπνελ. Αυτό τους μούδιασε, καταλαβαίνεις. Σκορπίστηκαν χωρίς ν' αποτελειώσουν την επίθεσή τους και τους πήρε ο διάολος.»

«Μα ποιος ήταν; Δεν ήταν ο Πετλιούρα; Αδύνατο.»

«Ο διάολος ξέρει ποιος ήταν. Για μένα ήταν οι ντόπιοι μουζίκοι, αυτοί που για τον Ντοστογιέφσκι φέρνουν μέσα τους τον Θεό. Οι γιοι της πόρνης...»

«Θεέ μου!»

«Τελικά», συνέχισε με άγρια φωνή ο Μισλαγιέφσκι φυσώντας το τσιγάρο του, «μας αντικατέστησαν. Είχαμε απομείνει τριάντα οχτώ. Πρόστεσε ακόμη: δυο παγωμένοι καλοί για να τους ρίξεις στα σκυλιά και δυο άλλοι που τους μαζέψαμε, αλλά θα χρειαστεί να τους πριονίσουν τα πόδια.»

«Πώς; Δυο άνθρωποι νεκροί από το κρύο;»

«Και τι θαρρείς; Ένας νεαρός της Σχολής κι ένας αξιωματικός. Στο Ποπιελούκ, όχι μακριά από το Ωμπέρζ Ρουζ, είδαμε κάτι ακόμα πιο ωραίο. Ο ανθυπολοχαγός Κρασίν κι εγώ τραβήξαμε ώς εκεί κάτω να δούμε αν υπήρχε κανένα έλκηθρο για να μεταφέρουμε τους δύο νέους με τα κρυοπαγήματα. Νέκρα εκεί πέρα, ψυχή δεν βρήκαμε. Ψάχνουμε, και τελικά ανακαλύπτουμε έναν γέρο που σερνόταν στηριγμένος σ' ένα μπαστούνι. Μας βλέπει και αμέσως το ύφος του αλλάζει, δείχνει μεγάλη ευχαρίστηση. Ξαφνικά νιώθω να με περνάει κάτι σαν υποψία. Εκεί πάνω, αυτό το κτηνώδες γερόντιο, ένας "άνθρωπος του Θεού", μας χαμογελούσε

και μουρμούριζε “αδέρφια μου... καλά μου αδέρφια...”. Με την ίδια γλυκιά φωνή τού λέω: “Γεια σου παππού. Βρες μας ένα έλκηθρο γρήγορα.” Μου απαντάει: “Δεν υπάρχουν πια, τα πήραν οι αξιωματικοί για να τα στείλουν στο Ποστ.” Κλείνω το μάτι στον Κρασίν και ρωτώ τον γέρο: “Οι αξιωματικοί, ε; Καλά, καλά, και πού είναι τα παλικάρια σας;” Και τότε ο γέρος μάς το σερβίρει: “Τρέξανε στον Πετλιούρα.” Πώς; Αυτός ο χολεριασμένος βρομόγερος δεν είχε δει τις επωμίδες μας και μας περνούσε για αντάρτες του Πετλιούρα. Έχασα ξαφνικά την υπομονή μου... το κρύο, όλ’ αυτά μ’ εξόργισαν. Τράνταξα τον γέρο από τον γιακά, παραλίγο να του ξεκολλήσω το κεφάλι, και φώναξα: “Με τον Πετλιούρα, ε; Θα σε πιάσω και θα δεις αν θα πας στον Πετλιούρα. Θα σε ξαποστείλω εγώ στον καλό Θεό, ψοφίμι!” Νόμιζες ότι το άγιο αυτό ανθρωπάκι, αυτός ο καλός γεωργός και σεβαστός σπορέας (ο Μισλαγιέφσκι κατάπιε κάμποσες βρομερές βρισιές), ξαναβρήκε γρήγορα τον στόχο του. Πέφτει, φυσικά, στα πόδια μας κι αρχίζει να φωνάζει: “Α! με συγχωρείτε, να με συγχωρεί η υψηλή σας ευγένεια, είμαι ένας τυφλός κι ένα ξεμωραμένο κτήνος. Θα σας δώσω αμέσως άλογα, μα μη με χτυπάτε...” Κι έτσι βρήκαμε άλογα και έλκηθρο. Τέλος, φτάσαμε στο Ποστ. Δεν μπορείς, βέβαια, να καταλάβεις τι έγινε κάτω. Είδα τέσσερις πυροβολαρχίες με κανόνια, αλλά όχι πια σε κατάσταση βολής, κι απ’ ό,τι φάνηκε χωρίς εφόδια. Ούτε ίχνος από διοίκηση και επιτελεία. Κανείς, φυσικά, δεν έμαθε τίποτα. Κι ακόμα, ένα σωρό νεκροί, που δεν ξέρεις πού να τους χώσεις. Συναντήσαμε, ωστόσο, ένα κινητό συνεργείο που είχε αναλάβει να στοιβάζει τα πτώματα, μα δεν ήθελε να τα φορτώσει. Κάποιος απ’ αυτούς μάς είπε: “Πάρτε τα στο έλκηθρό σας και πηγαίνετέ τα στην Πόλη”.

Αυτό μας έκανε έξω φρενών. Ο Κρασίν ήθελε να κατεβάσει τον πρώτο επιτελικό αξιωματικό που θα συναντούσαμε. "Αυτά κάνει ο Πετλιούρα", είπε ο άλλος κι έφυγε. Αργά το βράδυ βρήκαμε το βαγόνι του Σετκίν. Πρώτη θέση, φωτισμένο με ηλεκτρικό. Και το πιο ωραίο, δεν το φαντάζεσαι! Πέφτουμε πάνω σ' ένα είδος υπηρέτη, μια ορντινάτσα που μας εμπόδιζε να περάσουμε. "Οι κύριοι αυτοί κοιμούνται. Έχω διαταγή να μην αφήσω κανένα." Τον σπρώχνω με μια κοντακιά, προς το βαγόνι, ενώ πίσω μου οι φαντάροι αρχίζουν να κάνουν θόρυβο σαν όλοι μαζί οι διαβόλοι. Από παντού, διάφοροι τύποι πηδούν κάτω, σαν τους ψύλλους στο στρώμα. Τελικά φαίνεται ο Σετκίν κι αρχίζει να ταράζεται. "Α! Θεέ μου. Μα, φυσικά, θα δούμε, ευθύς αμέσως! Ε, αγγελιαφόροι, λαχανόσουπα και κονιάκ. Ελάτε, θα καθίσουμε αμέσως. Ανάπαυση ολο-κλη-ρω-τική! Είσαστε ήρωες. Α! τι φοβερή απώλεια! Τι να κάνουμε όμως; Ήταν μια θυσία αναγκαία... Είμαι τόσο ταραγμένος..." Βρομούσε κονιάκ από ένα βέρστι. Α!»

Ο Μισλαγιέφσκι χασμουρήθηκε ξαφνικά και φάνηκε μεθυσμένος. Ψιθύρισε σαν σε όνειρο:

«Το απόσπασμά μας είχε ένα βαγόνι εμπορεύματα και μια σόμπα. Ω! Εγώ... με ξαναγύρισαν. Μετά τη φασαρία που έγινε, ο Σετκίν προτιμούσε ασφαλώς ν' απαλλαγεί από μένα: "Υπολοχαγέ, ξαναγυρίστε στην πόλη. Πηγαίνετε στο επιτελείο του στρατηγού Καρτούζοφ να του δώσετε αναφορά..." Ε, ε! Ανέβηκα σε ένα αμάξι... ολότελα ξυλιασμένος... πύργος της Ταμάρα... βότκα.»

Το τσιγάρο έπεσε από το στόμα του Μισλαγιέφσκι. Την ίδια στιγμή έγειρε προς τα πίσω κι άρχισε να ροχαλίζει.

«Καλά είναι έτσι», είπε σαστισμένος ο Νικόλκα.

«Πού είναι η Ελένη;», ρώτησε ανήσυχος ο Αλέξης. «Θα έπρεπε να του δώσουμε ρούχα και να τον πας να πλυθεί.»

Η Ελένη, όμως, είχε χαθεί στο βάθος της κουζίνας, όπου, πίσω από τη χρωματιστή μπαμπακερή κουρτίνα, φλόγες από κούτσουρα σημύδας χόρευαν, στον θερμαστήρα του λουτρού κοντά στην τσίγκινη μπανιέρα. Έκλαιγε. Το βραχνό ρολόι της κουζίνας μόλις είχε χτυπήσει έντεκα και η Ελένη φανταζόταν τον Τάλμπεργκ νεκρό. Ίσως να είχαν χτυπήσει το τρένο του με τη χρηματαποστολή. Θα έσφαζαν τη συνοδεία και το μυαλό και το αίμα του Τάλμπεργκ θα λέκιαζε τώρα το χιόνι. Η Ελένη καθόταν στη σκιά. Οι ανταύγειες της φωτιάς περνούσαν ανάμεσα στα ακατάστατα μαλλιά της και τα δάκρυα κυλούσαν αδιάκοπα. Νεκρός, νεκρός...

Ξαφνικά αντήχησε το διαπεραστικό χτύπημα του κουδουνιού που γέμισε όλο το διαμέρισμα. Η Ελένη διέσχισε σαν άνεμος την κουζίνα, τη σκοτεινή βιβλιοθήκη, και μπήκε στην τραπεζαρία. Τα φώτα αναζωογόνησαν τη λάμψη τους και το μαύρο ρολόι άρχισε το τρεμουλιαστό χτύπημά του.

Η πρώτη αυτή αναλαμπή χαράς –που ήταν κυρίως η χαρά της Ελένης– έσβησε αμέσως στα δυο αδέλφια. Οι επωμίδες και το τριγωνικό έμβλημα του υπουργείου Στρατιωτικών, του αταμάνου, που φορούσε ο Τάλμπεργκ προκαλούσαν κάποια αποστροφή στον Αλέξη και τον Νικόλκα. Εξάλλου, πολύ πριν από τις επωμίδες, ίσως από την ημέρα του γάμου της Ελένης, έγινε σα ράγισμα στο βάζο της ζωής των Τουρμπίν και το καθάριο νερό είχε φύγει απ' αυτό σταγόνα-σταγόνα, αφήνοντάς το κατάξερο. Η κυριότερη αιτία βρισκόταν ίσως στη διπλή έκφραση που είχε στο βλέμμα του ο λοχαγός του γενικού επιτελείου Σέργιος Ιβάνοβιτς Τάλμπεργκ.

Α, ναι, βέβαια, το πρώτο στρώμα της ματιάς του ήταν

για την ώρα εύκολο να το διαβάσει κανείς. Έδειχνε την απλή ανθρώπινη χαρά που δίνει η ζέστη, το φως, η ασφάλεια. Το δεύτερο όμως στρώμα, πιο βαθύ και όχι τόσο ευδιάκριτο, έδειχνε φανερή αγωνία, ένα απόκτημα εντελώς πρόσφατο. Όσο για τη βαθύτερη πραγματικότητα, αυτή έμενε φυσικά κρυμμένη όπως πάντα.

Τίποτα απ' όλα αυτά δεν αντανακλούσε, ωστόσο, η όψη και η στάση του Σέργιου Ιβάνοβιτς. Ο ζωστήρας του ήταν φαρδύς και στέρεος. Τα δυο λευκά σήματα, του Πανεπιστημίου και της Στρατιωτικής Ακαδημίας, έλαμπαν. Σα μηχανή πηγαινοερχόταν το ξερακιανό κορμί του μπροστά στο σκούρο εκκρεμές. Ήταν κυριολεκτικά ξεπαγιασμένος, αλλά χαμογελούσε σε όλους με καλοσύνη. Ένιωθες όμως την αγωνία του ακόμα και σ' αυτή την καλοσύνη. Ο Νικόλκα, με τη μακριά κι ευαίσθητη σαν κυνηγάρικου σκυλιού μύτη του, το πρόσεξε πρώτος. Ο Τάλμπεργκ, τραβώντας τις λέξεις, διηγήθηκε αργά, με εύθυμο ύφος, ότι το τρένο με τη χρηματαποστολή που συνόδευε χτυπήθηκε σαράντα βέρστια από την Πόλη, κοντά στην Μποροντιάνκα, αλλά κανένας δεν ήξερε από ποιον! Η Ελένη έκλεισε τα μάτια και σφίχτηκε πάνω στ' άσπρα σήματα, ενώ οι αδελφοί της έδειχναν αλλεπάλληλα τον θαυμασμό τους –«Μπα! Τι λες! Άλλο και τούτο!»– κι ο Μισλαγιέφσκι συνέχιζε να ροχαλίζει δείχνοντας τα τρία χρυσά δόντια του.

«Μα ποιος ήταν, ο Πετλιούρα;»

«Αν ήταν ο Πετλιούρα», είπε ο Τάλμπεργκ με περιφρονητικό αλλά αμήχανο χαμόγελο, «δεν θα ήμουν τώρα εδώ να μιλώ... χμ... μαζί σας. Δεν ξέρω ποιοι ήταν. Πιθανότατα από τους σκορπισμένους σερντιούκι.[4] Όρμησαν στο βαγόνι προ-

4. Κοζάκοι μισθοφόροι που υπηρετούσαν σε μονάδες πεζικού.

τείνοντας απειλητικά τα ντουφέκια τους και φώναζαν: "Ποιανού είναι το τρένο;" Απάντησα: "Των σερντιούκι." Στάθηκαν για μια στιγμή, σα να χόρευαν πότε στο ένα πότε στο άλλο πόδι, κι ύστερα άκουσα ένα πρόσταγμα: "Όλοι κάτω παλικάρια!" και χάθηκαν. Υποθέτω πως ζητούσαν αξιωματικούς. Νόμιζαν σίγουρα ότι δεν ήταν εφοδιοπομπή Ουκρανών, αλλά τρένο με αξιωματικούς.»

Ο Τάλμπεργκ έριξε ένα βλέμμα στα γαλόνια του Νικόλκα, ύστερα μια ματιά στο ρολόι, και πρόσθεσε απροσδόκητα:

«Ελένα, θα ήθελα να σου πω δυο λόγια...»

Η Ελένη έτρεξε να τον ακολουθήσει στο δωμάτιό τους, όπου πάνω από το κρεβάτι κρεμόταν ένα γεράκι καθισμένο σε ένα άσπρο μεταλλικό γάντι. Μια λάμπα με πράσινο αμπαζούρ έριχνε το γλυκό της φως στο γραφείο της Ελένης, όπου οι μπρούντζινοι νεαροί βοσκοί, όρθιοι σε μια βάση από μαόνι, στήριζαν το αέτωμα του ρολογιού που έπαιζε κάθε τρεις ώρες μια γκαβότα.

Ο Νικόλκα κατόρθωσε με τεράστιες προσπάθειες να ξυπνήσει τον Μισλαγιέφσκι, που τράβηξε τρικλίζοντας προς το μπάνιο κι αρπάχτηκε δυο-τρεις φορές με θόρυβο από τις πόρτες. Μόλις μπήκε στην μπανιέρα, αποκοιμήθηκε, και ο Νικόλκα αναγκάστηκε να ξενυχτήσει δίπλα του από φόβο μην πνιγεί. Όσο για τον Αλέξη, χωρίς να ξέρει γιατί, μπήκε στο σκοτεινό σαλόνι, ακούμπησε το μέτωπό του στο παράθυρο κι αφουγκράστηκε: πάλι, από πολύ μακριά, ερχόταν πότε-πότε ο υπόκωφος, μαλακός σαν από βαμβάκι και ακίνδυνος ήχος των κανονιών.

Η πυρρόξανθη Ελένη έμοιαζε ξαφνικά γερασμένη και άσχημη. Τα μάτια της έγιναν κατακόκκινα. Τα χέρια της κρέμονταν καθώς άκουγε τον Τάλμπεργκ με θλίψη. Αυτός,

αλύγιστος και στεγνός, σα σκοπός στην αυλή του επιτελείου, έγερνε προς το μέρος της και της έλεγε με ύφος που δεν δεχόταν αντίρρηση:

«Ελένη, είναι αδύνατον να κάνουμε αλλιώς.»

Η Ελένη απάντησε υποταγμένη στο αναπόφευκτο:

«Βέβαια, καταλαβαίνω. Έχεις δίκιο, σίγουρα. Σε πεντέξι μέρες είπε; Μα μπορεί... ίσως να βελτιωθεί η κατάσταση...»

Ο Τάλμπεργκ βρέθηκε σε μεγάλη αδυναμία. Έσβησε ακόμα και το αιώνιο στερεότυπο χαμόγελό του. Φάνηκε κι αυτός γερασμένος, αλλά στη σκέψη του ήταν όλα αποφασισμένα, ένα προς ένα. Ελένη... Ελένη. Α! ελπίδα ασύστατη κι απατηλή... Σε πέντε μέρες... έξι το πολύ...

Και ο Τάλμπεργκ πρόσθεσε: «Πρέπει να φύγω αμέσως... Το τρένο ξεκινάει στη μιάμιση.»

Μισή ώρα αργότερα, όλα ήταν άνω κάτω στο δωμάτιο με το γεράκι. Στο πάτωμα μια βαλίτσα έχασκε με όρθιο το καπάκι. Η Ελένη, με πρόσωπο αδυνατισμένο και αυστηρό, με ζάρες γύρω από τα χείλια, στοίβαζε στο μπαούλο πουκάμισα, σώβρακα, ρούχα. Ο Τάλμπεργκ, γονατισμένος μπροστά στο κάτω συρτάρι της ντουλάπας, με ένα κλειδί στο χέρι, παίδευε την κλειδαριά. Κι ύστερα... κι ύστερα, το δωμάτιο πήρε μια όψη ανάστατη, όπως κάθε κάμαρη όταν κυριεύεται από ένα χάος πακέτων, κι ακόμη περισσότερο αφού είχαν βγάλει και το αμπαζούρ από τη λάμπα. Δεν πρέπει ποτέ, μα ποτέ, να γυμνώνεις μια λάμπα από το αμπαζούρ της. Είναι ένα πράμα ιερό. Μπροστά στον κίνδυνο, μη φεύγετε ποτέ όπως φεύγουν τα ποντίκια, προς το άγνωστο. Μείνετε δίπλα στο αμπαζούρ, μισοκοιμηθείτε ή διαβάστε –έξω ας μαίνεται η θύελλα–, περιμένετε να έρθουν να σας βρουν.

Ο Τάλμπεργκ έφυγε. Όρθιος μπροστά στη βαριά βαλίτσα, πατώντας τσαλακωμένα χαρτιά, στεκόταν μέσα στη μακριά χλαίνη του, με το σπαθί στο πλευρό και μ' έναν άψογο σκούφο με μαύρα αυτιά και με τη γκρι-μπλε κονκάρδα του αταμάνου.

Σταθμός με ταξιδιώτες, μεγάλες σειρές. Το τρένο είναι εκεί, ακόμη χωρίς μηχανή, σα μια κάμπια χωρίς κεφάλι. Εννιά βαγόνια φωτισμένα από το κάτασπρο ηλεκτρικό φως, λες κι ήταν μέρα. Σε μια ώρα θα μεταφέρει στη Γερμανία το επιτελείο του στρατηγού φον Μπύσοφ. Ο Τάλμπεργκ θα είναι μαζί: ο Τάλμπεργκ έχει σχέσεις... Η κυβέρνηση αυτουνού του αταμάνου, η ηλίθια αυτή πατημένη κοπριά (άρεσε στον Τάλμπεργκ να εκφράζεται με βαριές αλλά ζωντανές λέξεις), όπως, εξάλλου, κι ο ίδιος ο αταμάνος... Ακόμη πιο ηλίθιος, αφού...

«Καταλαβαίνεις (ψιθυριστά), οι Γερμανοί παρατάνε τον αταμάνο στην άθλια τύχη του και είναι πολύ, πολύ πιθανό να φτάσει ο Πετλιούρα, και τότε, ξέρεις...»

Ω, ναι! Η Ελένη ήξερε! Ήξερε πολύ καλά. Τον Μάρτη του 1917 ο Τάλμπεργκ ήταν ο πρώτος, ναι, ο πρώτος που έφτασε στη στρατιωτική σχολή μ' ένα φαρδύ κόκκινο περιβραχιόνιο. Ήταν ακριβώς οι πρώτες μέρες, όταν με τα νέα από την Πετρούπολη, όλοι οι αξιωματικοί του Κιέβου, αμίλητοι και με πρόσωπα κρεμεζιά, έφευγαν, άγνωστο για πού, από σκοτεινούς διαδρόμους, για να μην ακούνε τίποτα. Και ήταν ο Τάλμπεργκ που, ως μέλος –αν αγαπάτε– του Επαναστατικού Στρατιωτικού Συμβουλίου, ενήργησε τη σύλληψη του περίφημου στρατηγού Πετρόφ. Όταν, όμως, κατά το τέλος του αξιομνημόνευτου αυτού χρόνου η πόλη έγινε θέατρο πολλών παράξενων κι ανεξήγητων γεγονότων,

όταν είδαν να εμφανίζεται ένα πλήθος περίεργων ανθρώπων, χωρίς μπότες αλλά ντυμένοι με φαρδιά παντελόνια που έβγαιναν κάτω από τις γκρίζες χλαίνες τους, και όταν τα άτομα αυτά δήλωναν καθαρά ότι σε καμιά περίπτωση δεν θα εγκατέλειπαν την Πόλη για να πάνε στο μέτωπο, γιατί δεν είχαν να κάνουν τίποτα κει κάτω και επομένως θα έμεναν εδώ, ο Τάλμπεργκ γινόταν έξω φρενών. Δήλωνε τότε κατηγορηματικά ότι κάτι τέτοια δεν περνούσαν, ότι όλα αυτά ήταν ηλίθια καμώματα. Κι ώς ένα βαθμό είχε δίκιο: ήταν μια πραγματική μασκαράτα, όχι όμως τόσο απλή όσο νόμιζε – έγινε αφορμή να χυθεί πολύ αίμα. Ώσπου να πεις τρία, οι άντρες με τα φαρδιά παντελόνια βρέθηκαν έξω από την Πόλη, κυνηγημένοι από μονάδες ατάκτων με γκρίζες στολές, που ξεφύτρωσαν χωρίς κανείς να καλοκαταλάβει πώς, μέσα από τα δάση που σκέπαζαν την πεδιάδα προς τη μεριά της Μόσχας. Ο Τάλμπεργκ είπε τότε ότι οι άνθρωποι με τα φαρδιά παντελόνια ήταν τυχοδιώκτες που είχαν τους συνδέσμους τους στη Μόσχα, και διευκρίνισε ακόμα ότι οι σύνδεσμοι αυτοί ήταν μπολσεβίκοι.

Μια μέρα, όμως, τον Μάρτιο του επόμενου χρόνου, είδαμε να μπαίνουν στην Πόλη, με γκρίζες πυκνές φάλαγγες, οι Γερμανοί. Το κεφάλι τους προστατευόταν από κράνη, κάτι σα μεταλλικές κόκκινες πλάκες. Μαζί τους μπήκαν και ουσάροι, που και μόνο η θέα του μαλλιαρού σκούφου τους και των αλόγων τους έδειξε αμέσως στον Τάλμπεργκ πως ήταν οι περίφημοι σύνδεσμοι. Ύστερα από μερικά οδυνηρά πλήγματα του γερμανικού πυροβολικού στα περίχωρα του Κιέβου, οι Μοσχοβίτες σκορπίστηκαν μακριά, μέσα στα σκοτεινά δάση, όπου αναγκάστηκαν να φαν ακόμη και ψοφίμια. Και τότε είδανε τους ανθρώπους με τα φαρδιά παντελόνια να

ξανάρχονται στη θέση των Γερμανών. Ήταν μεγάλη έκπληξη. Ο Τάλμπεργκ χαμογελούσε με ύφος λίγο χαμένο, γιατί μπροστά στους Γερμανούς τα φαρδιά παντελόνια είχαν μια πολύ φρόνιμη συμπεριφορά. Δεν σκότωναν κανέναν, και μάλιστα τους έβλεπες να βαδίζουν στους δρόμους με κάποια επιφυλακτικότητα, σαν τους επισκέπτες που δεν είναι σίγουροι ότι τους έχουν καλέσει. Ο Τάλμπεργκ είπε τότε ότι οι άνθρωποι αυτοί δεν είχαν κανέναν σύνδεσμο και ότι επί δυο μήνες βρίσκονταν μακριά από κάθε υπηρεσία. Μια φορά μάλιστα ο Νικόλκα Τουρμπίν δεν μπόρεσε να μη γελάσει καθώς μπήκε στο δωμάτιο του Τάλμπεργκ. Ο Σέργιος καθόταν στο τραπέζι του κι έγραφε σ' ένα μεγάλο φύλλο χαρτί ασκήσεις γραμματικής, ενώ μπροστά του είχε ανοιχτό ένα λεπτό βιβλίο, από φτηνό γκρι χαρτί, με τον τίτλο:

«Ιγκνάτι Περπίλο – Ουκρανική Γραμματική.»

Τον Απρίλιο του 1918, ανήμερα του Πάσχα, οι ματ ηλεκτρικοί γλόμποι βούιζαν χαρούμενα στο τσίρκο που ήταν γεμάτο κόσμο, ώς την κορφή. Με κέφι, μα και στρατιωτική ακαμψία, ο Τάλμπεργκ, όρθιος στη μέση της πίστας, μετρούσε τα σηκωμένα χέρια. Πάνε πια τα φαρδιά παντελόνια, η Ουκρανία είχε γεννηθεί, αλλά η Ουκρανία του αταμάνου – είχαν μόλις εκλέξει τον αρχηγό της, τον «Αταμάνο ολόκληρης της Ουκρανίας».

«Δεν έχουμε τίποτα κοινό με τη ματωμένη μασκαράτα της Μόσχας», έλεγε ο Τάλμπεργκ στο σπίτι, κι η παράξενη κοζάκικη στολή του έλαμπε στο σκοτεινό φόντο που σχημάτιζαν τ' ακριβά παλιά χαλιά.

Ο Νικόλκα κι ο Αλέξης δεν είχαν κανένα θέμα να συζητήσουν με τον Τάλμπεργκ. Ήταν, εξάλλου, πολύ δύσκολο γι' αυτούς να συζητούν μαζί του, γιατί ο Τάλμπεργκ θύμωνε

αμέσως μόλις μιλούσαν για πολιτικά και προπαντός όταν ολότελα αδιάκριτα ο Νικόλκα άρχιζε: «Αλλά εσύ ο ίδιος, Σεργιόζα, τον Μάρτη έλεγες...» Τότε έβλεπες τον Τάλμπεργκ ν' ανασηκώνει το χείλι στα δόντια του, που ήταν στραβά και αραιά, αλλά στέρεα και άσπρα. Κίτρινες λάμψεις άστραφταν στα μάτια του και ταραζόταν σύγκορμος. Έτσι, οι συζητήσεις έπαψαν κάποτε οριστικά, δεν συνηθίζονταν πια.

Η μασκαράτα... Η Ελένη ήξερε τι σήμαινε αυτή η λέξη όταν την πρόφεραν αυτά τα ελαφρά φουσκωμένα και τυπικά χείλη. Και να που η μασκαράτα γινόταν τρομερά απειλητική, όχι μόνο για τα φαρδιά παντελόνια, για τους Μοσχοβίτες, για οποιονδήποτε Ιβάν Ιβάνοβιτς, αλλά και για τον ίδιο τον Σέργιο Ιβάνοβιτς Τάλμπεργκ. Κάθε άνθρωπος έχει το άστρο του, και οι αστρολόγοι στις Αυλές του Μεσαίωνα ενεργούσαν σοφά όταν συνέτασσαν τα ωροσκόπια για να μαντεύουν το μέλλον. Α, πόση σοφία είχαν... Με τον τρόπο αυτόν ο Τάλμπεργκ Σέργιος Ιβάνοβιτς είχε κληρονομήσει ένα πολύ κακό άστρο, ένα γρουσούζικο άστρο. Για τον Τάλμπεργκ, όλα θα ήταν καλά αν τα πράγματα είχαν ακολουθήσει μια πολύ ίσια και καλά χαραγμένη γραμμή. Αλίμονο, την εποχή αυτή η Πόλη ήταν θέατρο γεγονότων που διέγραφαν αλλόκοτα τικ-τακ, ολότελα ακατανόητα, και ο Σέργιος Ιβάνοβιτς μάταια προσπαθούσε να προβλέψει τι θα γινόταν. Δεν θα μάντευε τίποτα απολύτως. Σε μια αρκετά σημαντική απόσταση από την Πόλη –εκατόν πενήντα βέρστια, ίσως διακόσια– σε μια κατάφωτη αποβάθρα σιδηροδρομικής γραμμής ήταν σταματημένο ένα βαγόνι-σαλόνι. Στο σαλόνι αυτό, σα σπόρος στο λοβό του, ένας άντρας φαλακρός ρητόρευε και υπαγόρευε τις διαταγές του στους γραμματείς και τους υπασπιστές του. Αλίμονο

στον Τάλμπεργκ αν ο άνθρωπος αυτός έμπαινε στην Πόλη. Και ήταν ικανός να μπει. Αλίμονο! Ο λοχαγός Τάλμπεργκ, που είχε εκλέξει τον αταμάνο, τον αρχηγό των Κοζάκων, ήταν γνωστός σε όλους, ακόμα κι από κάποιο φύλλο του *Ταχυδρόμου*. Στο φύλλο αυτό είχε δημοσιευθεί ένα άρθρο του Σέργιου Ιβάνοβιτς, όπου υπήρχαν αυτές οι φράσεις:

«Ο Πετλιούρα είναι ένας τυχοδιώκτης και η μασκαράτα του απειλεί να φέρει την καταστροφή και την ερήμωση στην περιοχή μας...»

«Καταλαβαίνεις, Ελένη, το ταξίδι αυτό κρύβει πολλούς κινδύνους και απρόοπτα κι έτσι δεν μπορώ να σε πάρω μαζί μου. Δεν έχω δίκιο;»

Η Ελένη δεν είπε λέξη, έστεκε αγέρωχη.

«Νομίζω ότι, περνώντας από τη Ρουμανία, θα φτάσω χωρίς εμπόδια στην Κριμαία κι από κει στον Ντον. Ο φον Μπύσοφ μού πρότεινε να με βοηθήσει. Μ' έχουν ανάγκη. Η γερμανική κατοχή έχει γίνει καθαρή υποκρισία. Εξάλλου οι Γερμανοί φεύγουν κιόλας. Κι ο Πετλιούρα, κατά τους υπολογισμούς μου, δεν θ' αργήσει κι αυτός να καταρρεύσει. Η πραγματική δύναμη θα έρθει από τον Ντον. Και το καταλαβαίνεις, δεν μπορεί να μη βρίσκομαι εκεί που συγκροτείται ο στρατός του Νόμου και της Τάξεως. Αν δεν είμαι παρών, θα καταστρέψω κατ' αρχήν την καριέρα μου. Ξέρεις, ο Ντενίκιν ήταν ο αρχηγός της μεραρχίας μου. Είμαι βέβαιος ότι σε τρεις μήνες –ας πούμε το αργότερο τον Μάιο– η Πόλη θα είναι δική μας. Δεν έχεις να φοβηθείς τίποτα. Κανείς δεν θα πειράξει ούτε μια τρίχα από το κεφάλι σου, κι ύστερα, στη χειρότερη περίπτωση, έχεις διαβατήριο στο πατρικό σου όνομα... Θα ζητήσω από τον Αλέξη να έχει τον νου του ώστε να μην πάθεις το παραμικρό.»

Η Ελένη συνήλθε.

«Μια στιγμή», είπε. «Πρέπει να ειδοποιήσω τον αδελφό μου ότι οι Γερμανοί μάς προδίδουν;»

Ο Τάλμπεργκ κοκκίνισε ώς τις ρίζες των μαλλιών του.

«Βέβαια, βέβαια, είναι καθήκον σου να... Τέλος πάντων, πες τους το εσύ. Δεν έχει, άλλωστε, σημασία...»

Μια παράξενη σκέψη πέρασε από τον νου της Ελένης, μα δεν είχε καιρό ν' ασχοληθεί με τις σκέψεις της. Ο Τάλμπεργκ αγκάλιασε κιόλας τη γυναίκα του και, μόνο για μια στιγμή, το παράξενο βλέμμα του έδειξε τρυφερότητα. Η Ελένη δεν μπόρεσε να συγκρατήσει λίγα δάκρυα, αλλά πολύ διακριτικά, γιατί ήταν θαρραλέα, άξια κόρη της Άννας Βλαντιμίροβνα... Ύστερα ακολούθησε ο αποχαιρετισμός με τους δύο αδελφούς στο σαλόνι. Ένα ροζ φως ξεπήδησε από την μπρούντζινη λάμπα και φώτισε τη γωνιά του δωματίου, δείχνοντας τη γλυκιά λάμψη των άσπρων πλήκτρων του πιάνου και τη σελίδα από τη μαυρισμένη παρτιτούρα του Φάουστ, όπου ο νεαρός Βαλεντίν, με τα παρδαλά ρούχα και την κοκκινόχρωμη γενειάδα, τραγουδάει:

> Στ' όνομα τον αδελών μου, σε ικετεύω,
> λυπήσου την, ω! λυπήσου την,
> προστάτεψέ την...

Ακόμα και ο Τάλμπεργκ, που δεν συγκινείται εύκολα από συναισθηματισμούς, θυμάται τη στιγμή αυτή, τις βαριές συγχορδίες και τις φθαρμένες σελίδες του αιώνιου Φάουστ. Αλίμονο... Ο Τάλμπεργκ δεν θα ακούσει πια τους ύμνους στη δόξα του πανίσχυρου Θεού, δεν θ' ακούσει πια την Ελένη να συνοδεύει τον Σερβίνσκι. Κι όμως, όταν οι Τουρμπίν και

ο Τάλμπεργκ δεν θ' ανήκουν πια σ' αυτόν τον κόσμο, θα ηχήσουν πάλι τα πλήκτρα του πιάνου, θα βλέπουν ακόμα τον νεαρό Βαλεντίν να κατεβαίνει με το παρδαλό κοστούμι του προς τη ράμπα, θα μυρίζουν ακόμα αρώματα στα καμαρίνια, και στο σπίτι όμορφες γυναίκες μέσα στα φώτα θα παίζουν το ακομπανιαμέντο, γιατί ο «Φάουστ», όπως και ο «Μαραγκός του Ζάανταμ», είναι αθάνατος.

Ο Τάλμπεργκ εκφώνησε τον λόγο του κοντά στο πιάνο. Τ' αδέλφια ετήρησαν μια ευγενική σιωπή, προσπαθώντας να μη σηκωθούν τα βλέφαρα. Ο πιο νέος από περηφάνια, ο μεγάλος γιατί ήταν απρεπές. Ο Τάλμπεργκ είχε ένα τρέμουλο στη φωνή του.

«Προσέχετε ιδιαίτερα την Ελένη», είπε ενώ τα υπερβολικά φουσκωμένα μάτια του έδειχναν ανησυχία και ικεσία.

Ύστερα δίστασε, κοίταξε το ρολόι του με ταραγμένο ύφος και τέλος είπε με αλλαγμένη φωνή: «Είναι ώρα...»

Η Ελένη τράβηξε τον άντρα της από τον λαιμό, του έκανε ένα αόριστο και βιαστικό σήμα σταυρού και τον αγκάλιασε. Ύστερα ο Τάλμπεργκ, με τη μαύρη και στιλπνή βούρτσα των μουστακιών του, τσίμπησε τα μάγουλα των δυο αδελφών. Έβγαλε το πορτοφόλι του, το άνοιξε, εξέτασε τα χαρτιά του, μέτρησε το μικρό δεματάκι με τα ουκρανικά χρήματα και τα γερμανικά μάρκα, έστειλε στους Τουρμπίν ένα χαμόγελο και βγήκε. Τζιν... τζιν... Το φως άναψε στην είσοδο, ύστερα άκουσαν τη βαριά βαλίτσα να σκοντάφτει στη σκάλα. Η Ελένη έσκυψε στη σκάλα κι είδε, σε μια τελευταία ματιά, την άκρη από τον σκούφο του άντρα της.

Στη μία το πρωί, μέσα στα σκοτάδια που σκέπαζαν νεκροταφεία από άδεια φορτηγά βαγόνια, ένα γκρίζο θωρακισμένο τρένο σα βάτραχος, προχωρούσε λαχανιάζοντας, με

δυνατό θόρυβο και άγρια ουρλιαχτά, στη γραμμή 5, ξεφυσώντας την κόκκινη ζέστη από τη φωτιά των σπλάχνων του. Έκανε οχτώ βέρστια σε επτά λεπτά, διέσχισε με θόρυβο και μεταλλικούς κρότους, χωρίς να κόψει ταχύτητα, τον σταθμό Ποστ-Βολύνσκι και τρυπούσε με τα φώτα του το σκοτάδι. Άφησε την κύρια γραμμή κάνοντας ν' αναπηδήσουν οι μοχλοί των κλειδιών και, καθώς προχωρούσε, έφερνε ένα αίσθημα ελπίδας και περηφάνιας στις καρδιές των γιούνγκερς και των αξιωματικών, που έτρεμαν και προσπαθούσαν να ζεσταθούν στα φορτηγά βαγόνια που βρίσκονταν σταματημένα στο Ποστ. Αποφασιστικά, χωρίς να φοβάται κανέναν, έφυγε προς τα γερμανικά σύνορα. Δέκα λεπτά αργότερα, ένα τρένο με ταξιδιώτες, που το έσερνε μια τεράστια ατμομηχανή, περνούσε κατάφωτο το Ποστ. Από τα σκοτάδια πετάχτηκαν σαν αστραπές οι ογκώδεις σιλουέτες των Γερμανών φρουρών, που ήταν κουκουλωμένοι ώς τα μάτια κι έδειχναν τη σκοτεινή λάμψη της ξιφολόγχης τους. Ξαφνικά πλημμύρισε φως, και οι κλειδούχοι, ζαρωμένοι από το κρύο, είδαν να περνά πάνω στις μπερδεμένες γραμμές το βαρύ πούλμαν με τα ολόφωτα παράθυρα. Ύστερα όλα χάθηκαν και η ψυχή των νεαρών αξιωματικών γέμισε ζήλεια, μίσος και αγωνία.

«Αχ! Οι παλιάνθρωποι!», αναστέναξε μια φωνή, κάπου από το μέρος των κλειδούχων. Την ίδια στιγμή νιφάδες χιόνι μ' ένα διαπεραστικό κρύο εξαφανίζονταν μέσα στα ζεστά φορτηγά βαγόνια. Απόψε στο Ποστ είχε χιονοθύελλα.

Σ' ένα διαμέρισμα του τρίτου πούλμαν, μετά τη μηχανή, πάνω σ' έναν πάγκο σκεπασμένο με ριγέ κουβέρτα, ο Τάλμπεργκ, μ' ένα χαμόγελο υπερβολικής ευγένειας, μιλούσε γερμανικά μ' έναν Γερμανό που καθόταν απέναντί του.

«Ω, για!», άφηνε να πέφτει πότε-πότε ο χοντρός υπολοχαγός μασώντας το τσιγάρο του.

Στο τέλος, ο υπολοχαγός κοιμήθηκε, οι πόρτες των διαμερισμάτων έκλεισαν μια-μια και μέσα στο πλημμυρισμένο από φως και ζέστη βαγόνι ακουγόταν μονάχα ο μονότονος ρυθμικός θόρυβος από τις ρόδες που κυλούσαν στις γραμμές. Ο Τάλμπεργκ βγήκε τότε στον διάδρομο, τράβηξε την ανοιχτόχρωμη κουρτίνα, με τα κεντημένα γράμματα Σ.Ν.Δ. (Νοτιοδυτικοί Σιδηρόδρομοι), που έκρυβαν το παράθυρο, και βύθισε το βλέμμα του μακριά στο σκοτάδι, όπου χόρευαν νιφάδες και κάθε τόσο το διαπερνούσαν λάμψεις. Μπροστά, η μηχανή προχωρούσε ουρλιάζοντας τόσο απειλητικά και απαίσια, ώστε ακόμα και ο Τάλμπεργκ επηρεάστηκε δυσάρεστα.

3

ΑΥΤΗ την ώρα της νύχτας, στο ισόγειο, όπου κατοικούσε ο ιδιοκτήτης του σπιτιού, ο μηχανικός Βασίλη Ιβάνοβιτς Λίσοβιτς, κυριαρχούσε μια βαθιά σιωπή που την τάραζε μόνο πότε-πότε ένα ποντίκι κρυμμένο στη μικρή τραπεζαρία. Το ποντίκι αυτό βρισκόταν στον μπουφέ και ροκάνιζε, ροκάνιζε, απασχολημένο κι ενοχλητικό, ένα ξερό κομμάτι τυρί και καταριόταν τη γυναίκα του μηχανικού, τη Βάντα Μιχαήλοβνα, και την τσιγκουνιά της. Γυναίκα αδύνατη και ζηλιάρα, αυτή η καταραμένη η Βάντα κοιμόταν σαν κούτσουρο στο σκοτεινό δωμάτιο του υγρού και κρύου διαμερίσματος. Όσο για τον μηχανικό, αυτός αγρυπνούσε στο γραφείο του, που, καθώς ήταν ασφαλισμένο, κατάκλειστο και γεμάτο βιβλία, γινόταν εξαιρετικά βολικό. Ένα λαμπατέρ, που παρίστανε κάποια βασίλισσα της Αιγύπτου, σκεπασμένο με λουλουδάτο πράσινο αμπαζούρ, έδινε σε όλο το δωμάτιο μια απόχρωση γλυκιά και μυστηριώδη. Αλλά κι ο ίδιος ο μηχανικός, χωμένος στη δερμάτινη πολυθρόνα του, είχε το ύφος ενός προσώπου όλο μυστήριο. Ο αινιγματικός και αμφίβολος χαρακτήρας της ευμετάβλητης αυτής εποχής είχε σαν πρώτο αποτέλεσμα να κάνει το άτομο που καθόταν στην πολυθρόνα να μην είναι διόλου ο Βασίλη Ιβάνοβιτς Λίσοβιτς, αλλά κάποια Βασιλίσα. Για να πούμε την αλήθεια, εξακολουθούσε να δίνει στον εαυτό του το όνομα Λίσοβιτς και οι περισσότεροι που τον συναντούσαν στον δρόμο τον έλεγαν

Βασίλη Ιβάνοβιτς, αλλά μόνο όταν αυτός ήταν μπροστά. Πίσω του, κανείς πια δεν μιλούσε για τον μηχανικό χωρίς να τον αποκαλεί Βασιλίσα. Ο λόγος ήταν ότι τον Γενάρη του 1918, όταν η κατάσταση στην Πόλη πήρε ολωσδιόλου απροσδόκητη τροπή, ο ιδιοκτήτης του σπιτιού αρ. 13, από φόβο μήπως στο μέλλον του ζητήσουν ευθύνες, άφησε το σταθερό και σαφές «Β. Λίσοβιτς», που χρησιμοποιούσε συνήθως για υπογραφή, και συμπλήρωνε τα ερωτηματολόγια, τα φύλλα πληροφοριών, τα πιστοποιητικά και τα δελτία επισιτισμού με το όνομα «Βασ. Λισ..»

Στις 18 Ιανουαρίου του 1918 ο Βασίλη Ιβάνοβιτς έστειλε στον Νικόλκα ένα δελτίο ζάχαρης. Ο Νικόλκα πήγε στη λεωφόρο Κρεσάτικ, αλλά, αντί για ζάχαρη, δέχτηκε με μεγάλη κτηνωδία μια πέτρα στην πλάτη, που τον έκανε να φτύνει αίμα συνέχεια δυο μέρες. Μια οβίδα έσκασε ακριβώς στη μέση εκείνων που σχημάτιζαν άφοβα την ουρά για τη ζάχαρη. Ο Νικόλκα γύρισε σπίτι. Ακούμπησε στον τοίχο, με το πρόσωπο καταπράσινο, και χαμογέλασε, για να μην τρομάξει η Ελένη, αλλά έφτυσε τόσο αίμα που θα μπορούσε να γεμίσει μια λεκάνη. Στην ταραγμένη φωνή της Ελένης «Θεέ μου, τι έπαθες;», εκείνος απάντησε:

«Είναι η ζάχαρη του Βασιλίσα, που να τον πάρει ο διάολος!»

Έγινε αμέσως κάτασπρος και σωριάστηκε λιπόθυμος. Ο Νικόλκα σηκώθηκε δυο μέρες αργότερα, αλλά δεν υπήρχε πια ο Βασίλη Ιβάνοβιτς Λίσοβιτς. Οι ένοικοι του 13 στην αρχή κι ύστερα ολόκληρη η πόλη ονόμαζαν τον μηχανικό Βασιλίσα, και μόνο ο κάτοχος του γυναικείου αυτού ονόματος εξακολουθεί να εμφανίζεται ως Λίσοβιτς, υπεύθυνος του ακινήτου.

Όταν βεβαιώθηκε ότι κανένας θόρυβος, ούτε ακόμα

κάποιο απόμακρο γλίστρημα από έλκηθρο στο χιόνι, δεν τάραζε την ησυχία του δρόμου, και αφού αφουγκράστηκε προσεχτικά τη ρυθμική μα σφυριχτή αναπνοή της συζύγου του που κοιμόταν, ο Βασίλη προχώρησε στον διάδρομο, εξέτασε με προσοχή τους σύρτες, την μπάρα, την αλυσίδα και τον γάντζο που ασφάλιζαν την πόρτα και ξαναγύρισε στο γραφείο του. Από ένα συρτάρι του γραφείου του πήρε μερικά μικρά γυαλιστερά αντικείμενα: τέσσερις παραμάνες. Ύστερα, πατώντας στις μύτες, χάθηκε ποιος ξέρει πού μέσα στο σκοτάδι, απ' όπου ξαναγύρισε φορτωμένος μ' ένα σεντόνι και μια κουβέρτα «σκωτσέζικη». Αφουγκράστηκε πάλι, έβαλε μάλιστα και το δάχτυλο στα χείλια. Έβγαλε το σακάκι του, σήκωσε τα μανίκια, πήρε από μια εταζέρα ένα δοχείο με κόλλα κι ένα κομμάτι χρωματιστό χαρτί διπλωμένο προσεχτικά κι ένα ψαλίδι. Ύστερα πλησίασε το πρόσωπό του στο παράθυρο και με τα χέρια πάνω από τα μάτια, για να προστατεύεται από το φως, ερεύνησε προσεχτικά τον δρόμο. Και σκέπασε τα τζάμια του παραθύρου, το αριστερό με το σεντόνι και το δεξί με την κουβέρτα. Τα στερέωσε με την παραμάνα και βεβαιώθηκε ότι δεν άφησε καμιά χαραμάδα. Όταν τέλειωσε, πήρε μια καρέκλα, ανέβηκε, ψηλάφησε τον τοίχο πάνω από την τελευταία εταζέρα με τα βιβλία, ύστερα άρχισε να κόβει με το ψαλίδι σ' εκείνο το μέρος το χαρτί της ταπετσαρίας, πρώτα κάθετα κι ύστερα οριζόντια σε ορθή γωνία. Έβαλε ύστερα το ψαλίδι στο άνοιγμα και ανακάλυψε μια μικρή και καλά φυλαγμένη κρύπτη, όσο περίπου δυο τούβλα, που την είχε φτιάξει ο ίδιος την περασμένη νύχτα. Τράβηξε τη λεπτή, τσίγκινη πλάκα που την έκλεινε, την ακούμπησε προσεχτικά στην εταζέρα, κατέβηκε από την καρέκλα και πήγε πάλι με κάποια ανησυχία

στο παράθυρο για να βεβαιωθεί ότι η κουβέρτα ήταν πάντα στη θέση της. Με δυο γυρίσματα του κλειδιού, που έτριξε μέσα στη νύχτα, άνοιξε το κάτω συρτάρι του γραφείου του, έχωσε βαθιά το χέρι του και τράβηξε ένα πακέτο διπλωμένο με εφημερίδα, δεμένο καλά με σπάγγο και σφραγισμένο. Ο Βασιλίσα έχωσε γοργά το πακέτο στην κρύπτη και ξανάβαλε την τσίγκινη πλάκα στη θέση της. Δούλεψε έπειτα μερικές στιγμές πάνω στο κόκκινο κάλυμμα του τραπεζιού, για να κόψει λουρίδες το ζωγραφιστό χαρτί στο σχήμα και στις διαστάσεις που ήθελε. Τους έβαλε κόλλα και τις τοποθέτησε προσεχτικά στον τοίχο. Εφάρμοσαν θαυμάσια, κάθε τετράγωνο απέναντι σ' ένα τετράγωνο, κάθε μισό μπουκέτο δίπλα σ' ένα μισό μπουκέτο. Ο μηχανικός κατέβηκε πάλι από την καρέκλα και παρατήρησε ότι κανένα σημάδι στον τοίχο δεν πρόδινε τη θέση της κρύπτης. Ο Βασιλίσα χτύπησε ικανοποιημένος τα χέρια. Μάζεψε τότε και τσαλάκωσε τ' αποκόμματα από το χαρτί ταπετσαρίας, τα έριξε στη σόμπα και ταχτοποίησε την κόλλα.

Στον σκοτεινό και ερημικό δρόμο μια γκρίζα σιλουέτα, κουρελιασμένη, αδύνατη σα λύκος, κατέβηκε σιγά από το κλαρί της ακακίας, όπου είχε μείνει κρεμασμένη μισή ώρα, υποφέροντας σκληρά από το κρύο, αλλά παρατηρώντας με άπληστη περιέργεια ανάμεσα από ένα κενό που άφηνε το ύφασμα στο απάνω μέρος του παράθυρου και αποκάλυπτε προδοτικά την εργασία του μηχανικού. Ο ίδιος προκάλεσε αυτό το ατύχημα σκεπάζοντας με ύφασμα το παράθυρό του, που ήταν φωτισμένο με ένα πρασινωπό φως. Η σιλουέτα έπεσε μαλακά σ' ένα σωρό χιόνι, ανέβηκε τον δρόμο αθόρυβα και χάθηκε σε μια πάροδο, ενώ τα σκοτάδια κι η χιονοθύελλα έσβηναν κάθε ίχνος από το πέρασμά της.

Η νύχτα, πάντοτε η νύχτα. Ο Βασιλίσα κάθεται στην πολυθρόνα του, ίδιος Τάρας Μπούλμπα κάτω απ' την πράσινη σκιά του αμπαζούρ. Βασιλίσα ε; Διάβολε! Αυτά τα μεγάλα τσιγκελωτά μουστάκια είναι κάποιου άντρα το δίχως άλλο. Στο κόκκινο κάλυμμα του τραπεζιού, μπροστά στον Βασιλίσα φαίνονται δέσμες από πράσινα στενόμακρα χαρτιά, όμοιες με τη ράχη μαρκαρισμένου τραπουλόχαρτου.

Ομόλογο Αυτοκρατορικού Θησαυροφυλακίου
Αντίτιμο 50 αργυρών ρουβλίων
Πληρωτέον εις τραπεζογραμμάτια.

Κάθε τραπεζογραμμάτιο παριστάνει έναν χωρικό με μουστάκια, που κρατάει μια τσάπα, και μια χωρική με ένα κλαδευτήρι. Στην άλλη όψη, σε οβάλ πλαίσιο, ξαναβλέπουμε τα πρόσωπα των χωρικών, μεγάλα και κόκκινα. Ο άντρας έχει μουστάκια προς τα κάτω, κατά την ουκρανική συνήθεια. Σε ολόκληρο το χαρτονόμισμα, η ειδοποίηση:

«Πάσα παραποίησις τιμωρείται με φυλάκισιν» και μια υπογραφή με χαρακτηριστική, βιαστική τζίφρα:

«Ο διευθυντής του αυτοκρατορικού Θησαυροφυλακίου
Λέμπιντ Γιούρτσικ».

Ένας χάλκινος Αλέξανδρος Β', με παχιές φαβορίτες πάνω σ' ένα μπρούντζινο άλογο, έριξε ένα οργισμένο βλέμμα στο φιλολογικό σκαρίφημα του Λέμπιντ Γιούρτσικ κι ένα άλλο πιο τρυφερό στην Αιγύπτια βασίλισσα στο λαμπατέρ. Στον τοίχο ένας υπάλληλος, παρασημοφορημένος με το παράσημο του Στανισλάς, παρατηρούσε με φρίκη τα πράσινα φύλλα της ταπετσαρίας. Ήταν ένας πρόγονος του Βασιλίσα, ζωγρα-

φισμένος με λάδι. Στο πράσινο φως της λάμπας γυάλιζαν ήρεμα οι δερμάτινες ράχες των τόμων του Γκουτσάροφ και του Ντοστογιέφσκι, κι ένα μαύρο αγαλματάκι με χρυσωπές ανταύγειες του έφιππου Μπρόκαους - Έφρον στεκόταν ρωμαλέο και φιλοπόλεμο. Σπιτίσια θαλπωρή...

Η κρύπτη του τοίχου, σκεπασμένη με το ζωγραφιστό χαρτί, φυλάει ασφαλισμένο ένα πακέτο μετοχές προ 5% κι ακόμα δεκαπέντε «κατερίνες», εννέα «πέτρους», δέκα «νικόλαους πρώτους»,[1] τρία δαχτυλίδια με διαμάντια, μια καρφίτσα, έναν σταυρό της Αγίας Άννας και δυο του Αγίου Στανισλάς.

Υπάρχει όμως και μια δεύτερη κρύπτη που περιέχει είκοσι «κατερίνες», δέκα «πέτρους», είκοσι πέντε ασημένια κουτάλια, χρυσά ρολόγια με τις καδένες τους, τρεις ταμπακέρες («στον αγαπητόν μας συνάδελφον», αν και ο Βασιλίσα δεν καπνίζει), πενήντα χρυσά νομίσματα των δέκα ρουβλίων, αλατιέρες, ένα σερβίτσιο ασημικά για έξι άτομα κι ένα ασημένιο σουρωτήρι του τσαγιού. Είναι μια μεγάλη κρύπτη στο μπάσιμο της αυλής – μετρήστε δυο βήματα πριν από την πόρτα, ένα βήμα αριστερά, βρείτε ένα σημάδι με κιμωλία σε μια τάβλα του τοίχου, κι από κει ένα βήμα δεξιά. Έχει βάθος δυο αρσίν[2] κι όλα εκεί μέσα είναι τακτοποιημένα σε κουτιά από μπισκότα, τυλιγμένα σε μουσαμά ραμμένο με σπάγγο του τσαγκάρη.

Τρίτη κρύπτη: στο πατάρι. Στα βορειοανατολικά, κάτω από ένα δοκάρι, ένα μεγάλο κοίλωμα κλεισμένο με παχύ

1. «Κατερίνες», «πέτρους» κ.λπ. (όπως θα λέγαμε ναπολεόνια ή λουδοβίκια): χρυσά ή ασημένια νομίσματα.

2. Αρσίν: παλιό ρωσικό μέτρο μήκους, ίσο με 72 εκατοστά.

στρώμα λάσπης. Περιεχόμενο: λαβίδες για τη ζάχαρη, εκατόν ογδόντα τρία χρυσά νομίσματα των δέκα ρουβλίων και είκοσι πέντε χιλιάδες ομολογίες του αναγκαστικού δανείου.

Τα χαρτιά με την υπογραφή του Λέμπιντ Γιούρτσικ ήταν μόνο για τα τρεχούμενα έξοδα.

Όπως πάντα όταν μετρούσε λεφτά, ο Βασιλίσα έριξε γύρω του βλέμματα υποψίας, ύστερα σάλιωσε το δάχτυλό του κι άρχισε να μετράει τις δεσμίδες. Πήρε ένα ύφος έξαρσης, αλλά ξαφνικά κιτρίνισε.

«Παραποίηση! Κίβδηλα!», γρύλλισε με πίκρα σηκώνοντας το κεφάλι.

Θανάσιμη μελαγχολία πλημμύρισε τα γαλανά μάτια του Βασιλίσα. Ένα χαρτονόμισμα των δέκα στην τρίτη δεσμίδα, δυο στην τέταρτη, δυο στην έκτη και τρία στην ένατη ανήκαν, χωρίς αμφισβήτηση, στην κατηγορία που πρόβλεπε με τις απειλές του για φυλάκιση ο Λέμπιντ Γιούρτσικ. Σε εκατόν δεκατρία χαρτονομίσματα υπήρχαν οχτώ τουλάχιστο με έκδηλα σημάδια παραχάραξης. Ο χωρικός, αντί να έχει τη χαρούμενη φυσιογνωμία του, φαινόταν σκυθρωπός, οι δυο τελείες και το ανάποδο κόμμα –μυστηριώδη αλλά αυθεντικά σημεία– είχαν χαθεί και το χαρτί του παραχαράκτη ήταν καλύτερο από του Λέμπιντ. Ο Βασιλίσα εξέτασε στο φως ένα χαρτονόμισμα, και η υπογραφή του Λέμπιντ φάνηκε πλαστή.

«Εντάξει», σκέφτηκε ο Βασιλίσα. «Το ένα αύριο το βράδυ στον αμαξά, αφού οπωσδήποτε θα πάρω αμάξι, και τα άλλα, βέβαια, στην αγορά.»

Έβαλε στην άκρη με προσοχή τα πλαστά που θα έδινε στον αμαξά και στους εμπόρους, φύλαξε τα υπόλοιπα στο συρτάρι και κλείδωσε το λουκέτο. Για μια στιγμή, ανατρί-

χιασε. Πάνω από το κεφάλι του αντήχησαν στο πάτωμα γρήγορα βήματα, κι ύστερα γέλια και μπερδεμένες φωνές έσκισαν τη νεκρική ησυχία της νύχτας. Ο Βασιλίσα γύρισε προς τον Αλέξανδρο Β΄.

«Βλέπετε», ψιθύρισε, «δεν υπάρχει τρόπος να βρούμε ησυχία...»

Εκεί πάνω ξανάρθε η γαλήνη. Ο Βασιλίσα χασμουρήθηκε, έστρωσε τα αραιά μουστάκια του, έβγαλε το ύφασμα και την κουβέρτα που σκέπαζαν το παράθυρο και πέρασε στο σαλόνι, όπου, καθώς άναψε τη λάμπα, μια χλωμή ανταύγεια έπεσε στο χωνί του γραμμοφώνου. Δέκα λεπτά αργότερα, το διαμέρισμα είχε βυθιστεί στο απόλυτο σκοτάδι. Στο υγρό και ψυχρό δωμάτιο, ο Βασιλίσα κοιμόταν δίπλα στη γυναίκα του. Όλα ανάδιναν μια πλήξη γκρινιάρικη και υπναλέα, ανακατεμένη με τη μυρουδιά από ποντίκια και μούχλα. Τότε, ο Βασιλίσα είδε στον ύπνο του τον Λέμπιντ Γιούρτσικ που ερχόταν έφιππος προς το μέρος του, ενώ μερικοί Κλέφτες του Τούσινο άνοιγαν με αντικλείδια την κρύπτη. Ο βαλές κούπα σκαρφάλωσε σε μια καρέκλα, έφτυσε το μουστάκι του Βασιλίσα κι ύστερα τον πυροβόλησε από πολύ κοντά. Ο Βασιλίσα έβγαλε μια κραυγή κι ανασηκώθηκε στο κρεβάτι με το πρόσωπο λουσμένο σε κρύο ιδρώτα. Ο πρώτος θόρυβος που άκουσε ήταν από μια οικογένεια ποντικιών, πολύ απασχολημένη μ' ένα πακέτο παξιμάδια στην τραπεζαρία. Ύστερα, κατάλαβε ότι από το ταβάνι ερχόταν η παράξενα γλυκιά μελωδία μιας κιθάρας και γέλια.

Σε λίγο, μια φωνή ιδιαίτερα δυνατή και παθιασμένη άρχισε ένα τραγούδι που το συνόδευε η κιθάρα σε ρυθμό μαρς.

«Ένα μόνο πρέπει να κάνω: να τους διώξω», μουρμούρισε ο Βασιλίσα και τυλίχτηκε στην κουβέρτα του. «Μα τον

Θεό, είναι απίστευτο. Δεν μπορείς να βρεις ησυχία μέρα και νύχτα!»

Βαδίστε, τραγουδάτε, γιούνγκερς
από τη Σχολή της Φρουράς.

«Αν, όμως, συνέβαινε κάτι... Είναι δυνατό με τη φρίκη που βλέπουμε στις μέρες μας. Να ήξερες, τουλάχιστον, ποιος θα ερχόταν στη θέση τους... αξιωματικοί, κι ύστερα... αν συνέβαινε κάτι, είναι οπωσδήποτε μια προστασία... Δρόμο, ουστ», φώναξε ο Βασιλίσα στο ορμητικό ποντίκι.

Κιθάρα... κιθάρα... κιθάρα...

Τέσσερις λάμπες φωτίζουν στον πολυέλαιο της τραπεζαρίας. Σημαίες γαλάζιου καπνού ανεμίζουν και διαλύονται. Οι βαριές κουρτίνες κλείνουν ερμητικά τα παράθυρα της βεράντας. Το ρολόι είναι άφωνο. Μπουκέτα από δροσερά τριαντάφυλλα της σέρας δίνουν χρώμα στο ολόλευκο τραπεζομάντιλο, όπου λάμπουν τρία μπουκάλια βότκα και ψηλόλιγνες μποτίλιες με άσπρο κρασί του Ρήνου. Ποτήρια κρασιού, μήλα σε κρυστάλλινα μπωλ με λαμπερά σκαλίσματα, φέτες λεμόνι, ψίχουλα, ποτήρια τσαγιού, ψίχουλα...

Πάνω σε μια πολυθρόνα είναι πεταμένη η χιουμοριστική εφημερίδα *Ο Πουλτσινέλα*. Νέφη ομίχλης κυλούν μέσα στα κεφάλια που άλλοτε πλησιάζουν προς τα χρυσά νησιά μιας ανεξήγητης χαράς κι άλλοτε πέφτουν στα σκοτεινά νερά της αγωνίας. Μάτια λυπημένα καρφώνονται σ' αυτή την παράτολμη φράση: «Δεν κάθεται κανένας με γυμνό πισινό πάνω σε σκαντζόχοιρο.»

«Ένας χαριτωμένος βρομιάρης... Δεν ακούγεται πια το

κανόνι. Πολύ, πάρα πολύ πνευματώδες, ναι, μα τον Θεό. Βότκα, βότκα. Βότκα και ομίχλη. Τρα, λα, λα...! Κιθάρα.»

Μη μαγειρεύετε το καρπούζι σας με σαπούνι.

Οι Αμερικανοί είναι νικητές.

Ο Μισλαγιέφσκι ξεσπά σε γέλια από ένα σύννεφο καπνού. Είναι τάπα. Τ' αστεία του Μπρέιτμαν είναι αλμυρά.

Μα πού είναι οι Σενεγαλέζοι ακροβολιστές;

«Ναι, πού είναι; Τι γίνανε στ' αλήθεια; Πού;», ρωτάει ο Μισλαγιέφσκι με τρομαγμένα μάτια.

Τα πρόβατα γεννούν στη ζούλα.

Πρόεδρος θα γίνει ο Ροντζιάνκο.

«Έχουν, όμως, ταλέντο οι αχρείοι, πρέπει να το παραδεχτούμε!»

Η Ελένη, που δεν πρόφτασε να συνέλθει από την αναχώρηση του Τάλμπεργκ –το άσπρο κρασί δεν έδιωξε τον πόνο της, μόνο τον λιγόστεψε– έχει την τιμητική θέση, σε μια πολυθρόνα, στο κεφάλι του τραπεζιού. Στην άλλη άκρη, απέναντί της, κάθεται ο Μισλαγιέφσκι με τη ρόμπα, μαλλιαρός και ωχρός, με το πρόσωπο μαρμάρινο, από τη βότκα κι από τη θανάσιμη κούραση. Το κρύο, ο φόβος, η βότκα, το μίσος έχουν πυρώσει τα μάγουλά του. Ο Αλέξης κι ο Νικόλκα κάθονται στα πλάγια, απέναντι στον Λεονίντ Γιούρεβιτς Σερβίνσκι, παλιό υπολοχαγό στο σύνταγμα των ουλάνων της αυτοκρατορικής φρουράς και σήμερα υπασπιστή στο επιτελείο του πρίγκιπα Μπιελορούκοφ, και στον ανθυπολοχαγό Φιοντόρ Νικολάγιεβιτς Στεπάνοφ, πυροβολητή, που στο στρατιωτικό κολέγιο Αλεξαντρόφσκι τον φωνάζουν Κυπρίνο.

Κοντός αλλά παχύς, με σουλούπι που μοιάζει πραγματικά παράξενα με μικρό κυπρίνο, ο Κυπρίνος βρέθηκε πρόσωπο με πρόσωπο απέναντι στον Σερβίνσκι, καθώς φτάσανε μαζί

στο κατώφλι των Τουρμπίν, είκοσι λεπτά περίπου αφότου έφυγε ο Τάλμπεργκ. Κι οι δυο κρατούσαν μπουκάλες. Ο Σερβίνσκι έφερνε σε μια χαρτοσακούλα τέσσερις με άσπρο κρασί κι ο Κυπρίνος δυο βότκες. Ο Σερβίνσκι ήταν επιπλέον φορτωμένος μ' ένα τεράστιο πακέτο διπλωμένο σε τέσσερις κόλλες χαρτί – ένα μπουκέτο τριαντάφυλλα, βέβαια, για την Ελένη Βασίλιεβνα. Πριν ακόμα μπει, ο Κυπρίνος ανάγγειλε το νέο: οι επωμίδες του είχαν στολιστεί με τα χρυσά κανόνια, δεν υπάρχει πια ζήτημα αναμονής, όλοι πρέπει να πολεμήσουν, γιατί, όπως και να 'ναι, αν πας τώρα στο Πανεπιστήμιο είναι σα να χάνεις τον καιρό σου για το τίποτα, πολύ περισσότερο αν ο Πετλιούρα κι η συμμορία του καταφέρουν να εισδύσουν στην Πόλη. Όλοι οφείλουν να φύγουν κι οι πυροβολητές πρέπει οπωσδήποτε να συναντήσουν το σύνταγμα των ολμοβόλων. Αρχηγός του ο συνταγματάρχης Μαλίσεφ, κι είναι ένα σύνταγμα τρομερό – το σύνταγμα των σπουδαστών. Ο Κυπρίνος είναι απελπισμένος και έξω φρενών που ο Μισλαγιέφσκι κατατάχθηκε σ' αυτή την ηλίθια εθνοφρουρά. Ολότελα ηλίθιο. Πολύ βιαστικοί να παίξουν τους ήρωες. Τι έγινε τώρα; Ο διάβολος μόνο ξέρει. Αν τον πετύχουν, θα τον σκοτώσουν κάτω από τα τείχη της Πόλης.

Αν όχι, ο Μισλαγιέφσκι είναι εδώ, απάνω! Στο μισόφωτο του δωματίου, μπροστά στον μακρόστενο καθρέφτη με τα ασημένια φύλλα για κορνίζα, η Ελένη με τα χρυσαφένια μαλλιά βάζει βιαστικά πούδρα για να δεχτεί το μπουκέτο με τα τριαντάφυλλα. Ζήτω! Όλοι είναι εδώ. Τα χρυσά κανόνια στους ζαρωμένους ώμους του Κυπρίνου έδειχναν τελείως ασήμαντα μπροστά στις καθαρές επωμίδες του ιππικού και στην καλοσιδερωμένη γαλάζια κιλότα του Σερβίνσκι. Μικρές λάμψεις χαράς σπίθισαν στ' αγέρωχα μάτια

του μικρόσωμου Σερβίνσκι μόλις έμαθε το φευγιό του Τάλμπεργκ. Ο νεαρός ουλάνος βρήκε αμέσως όσο ποτέ τη φωνή του και το ροζ σαλόνι γέμισε από ζωηρούς ήχους. Ο Σερβίνσκι τραγουδούσε ένα επιθαλάμιο υμέναιου – και με τι φωνή! Όλα στον κόσμο είναι σίγουρα παραλογισμός, εκτός από μια φωνή σαν του Σερβίνσκι. Τώρα, όμως, υπάρχει βέβαια το επιτελείο, αυτός ο ηλίθιος πόλεμος, οι μπολσεβίκοι, και ο Πετλιούρα, και το καθήκον, αλλά αργότερα, όταν όλα θα έχουν μπει σε κάποια τάξη, θα παρατήσει την υπηρεσία, παρά τις σχέσεις του με την Αγία Πετρούπολη –ξέρετε για ποιες σχέσεις πρόκειται, ε-χέ!– και χοπ! θα βρεθεί πάνω στη σκηνή. Θα τραγουδήσει στη Σκάλα κι ακόμα στο Μπολσόι της Μόσχας, όταν οι μπολσεβίκοι θα είναι κρεμασμένοι στα φανάρια του γκαζιού, στην πλατεία του θεάτρου. Στη Σμέρινκα η κόμισσα Λεντρίκοβα τον είχε ερωτευθεί γιατί, όταν τραγουδούσε το επιθαλάμιο, πήρε ένα λα, αντί για φα, και το κράτησε πέντε μπατούτες. Αφού μέτρησε ώς το πέντε, ο Σερβίνσκι κατέβασε το κεφάλι και κοίταξε ταραγμένος γύρω του, σα να τον είχαν μαλώσει γι' αυτό που έκανε χωρίς να το θέλει.

«Ε ναι, πέντε, παρακαλώ. Μπρος, πάμε για δείπνο...» Σημαίες γαλάζιου καπνού που αναδεύονται και ξεφτούνε.

«Πού είναι λοιπόν αυτοί οι Σενεγαλέζοι πυροβοληταί; Απάντησε, υπασπιστά, απάντησε λοιπόν! Λένοτσκα, πιες λίγο, πιες χρυσή μου... Όλα θα πάνε καλά. Θα έλεγα, μάλιστα, ότι έκανε πάρα πολύ καλά που έφυγε. Θα πάει ώς τον Ντον και θα ξαναγυρίσει με τη στρατιά του Ντενίκιν.»

«Α ναι, καλά!», ξέσπασε ο Σερβίνσκι. «Εμένα μου λες! Επιτρέψτε μου να σας αναγγείλω ένα σπουδαίο νέο: Σήμερα στο Κρεσάτικ είδα Σέρβους αξιωματικούς και μεθαύριο,

το αργότερο σε τρεις μέρες, θα εγκατασταθούν στην πόλη δυο συντάγματα Σέρβων.»

«Τι, είσαι βέβαιος;»

Το πρόσωπο του Σερβίνσκι έγινε κατακόκκινο.

«Χμ, να που σας κάνει εντύπωση. Αφού σας λέω πως τους είδα με τα μάτια μου. Η ερώτηση μου φαίνεται τουλάχιστον άτοπη.»

«Κι όμως, δυο συντάγματα...»

«Πολύ καλά, αφού δεν θέλετε να με πιστέψετε... Αφού ο ίδιος ο πρίγκιπας μου είπε σήμερα ότι στην Οδησσό ήταν έτοιμα να ξεφορτώσουν μεταγωγικά: Έλληνες και δυο συντάγματα Σενεγαλέζους. Αν περιμένουμε μόνο μια βρομάδα, τότε θα μπορούμε να ξαποστείλουμε τους Γερμανούς.»

«Οι προδότες!»

«Αν όμως όλ' αυτά βγουν αληθινά, θα μπορέσουμε να πιάσουμε τον Πετλιούρα και να τον κρεμάσουμε! Ναι, να τον κρεμάσουμε!»

«Θα τον χτυπήσω με τα χέρια μου!»

«Ας πιούμε ακόμα ένα ποτήρι. Στην υγειά σας, κύριοι αξιωματικοί.» Ακόμα ένα ποτήρι... και μεθύσανε ολότελα! Το μεθύσι, κύριοι. Ο Νικόλκα, που είχε πιει τρία μεγάλα ποτήρια, έτρεξε στο δωμάτιό του, βρήκε ένα μαντίλι κι ύστερα πέρασε στην είσοδο. Èκεί κανείς δεν σε βλέπει, μπορείς να είσαι ο εαυτός σου. Γονάτισε εμπρός στο πορτ-μαντώ. Το σπαθί του Σερβίνσκι με τη λαμπερή χρυσή λαβή. Δώρο ενός Πέρση πρίγκιπα. Λάμα περίτεχνα στολισμένη. Ίσως και να μην ήταν δώρο πρίγκιπα κι η λάμα να μην είχε τόσο σπουδαία στολίδια, αλλά οπωσδήποτε είναι ένα υπέροχο όπλο, ένα πολύτιμο όπλο! Να κι ο «πιστός φύλακας» του Κυπρίνου, ένα μάουζερ με μαυρισμένη ατσάλινη κάννη, στην ξύλινη

θήκη του, περασμένη στον ζωστήρα. Ο Νικόλκα ακούμπησε το μάγουλό του στην κρύα και λεία επιφάνεια της θήκης, χάιδεψε απαλά με τις άκρες των δαχτύλων τη φονική κάννη του μάουζερ και παραλίγο να κλάψει από συγκίνηση. Του ήρθε η επιθυμία να τρέξει να πολεμήσει, κει κάτω, στο Ποστ, στους χιονισμένους κάμπους. Τι μαρτύριο, τι ντροπή να κάθεσαι δω, στη ζέστη, να πίνεις βότκα, ενώ κει κάτω απλώνεται η μαύρη νύχτα, ο αέρας ουρλιάζει, η χιονοθύελλα μαίνεται και οι γιούνγκερς παγώνουν. Για ποιο πράγμα, λοιπόν, συσκέπτονται στα Επιτελεία; Ε, να, η εθνοφρουρά δεν είναι ακόμα έτοιμη, η εκπαίδευση των φοιτητών ακόμα δεν άρχισε και δεν φαίνονται οι Σενεγαλέζοι, τίποτα. Θα πρέπει να είναι μαύροι σαν τις μπότες... Εδώ όμως θα ψοφήσουν σαν τις μύγες. Θα είναι συνηθισμένοι σε πολύ ζεστό κλίμα...

«Από τον αταμάνο σου θα κάνω αρχή να κρεμάω!», φώναξε ο Αλέξης Τουρμπίν. «Είναι έξι μήνες τώρα που μας κοροϊδεύει όλους. Ποιος εναντιώνεται στον σχηματισμό μιας ρωσικής στρατιάς; Ο αταμάνος. Και τώρα, που έφτασε το μαχαίρι στον λαιμό, άρχισαν τάχα να την ετοιμάζουν; Ο εχθρός είναι δυο βήματα και μιλάμε για εθνοφρουρά, για επιτελεία; Α, προσέξτε, πολύ φοβούμαι ότι...»

«Ενσπείρεις τον πανικό», παρατήρησε ψυχρά ο Κυπρίνος. Ο Τουρμπίν θύμωσε.

«Πανικό; Εγώ; Δεν θέλετε να με καταλάβετε, απλούστατα. Δεν πρόκειται για πανικό, πρόκειται για μένα, να βγάλω όσα μου πλακώνουν την ψυχή. Σε μένα μιλάς για πανικό; Μη σκας. Αύριο κιόλας, το αποφάσισα, θα πάω στο περίφημο σύνταγμα ολμοβόλων, κι αν ο Μαλίσεφ σας δεν με θέλει σα γιατρό, θα καταταγώ απλός στρατιώτης. Στενοχωριέμαι μ' όλες αυτές τις ιστορίες! Δεν πρόκειται για πανικό...»

Κατάπιε στραβά ένα κομμάτι αγγούρι και τον έπνιξε δυνατός βήχας, τόσο που του κόπηκε η αναπνοή. Ο Νικόλκα έτρεξε και τον χτύπησε στην πλάτη.

«Πολύ σωστά!», παραδέχτηκε θαρρετά ο Κυπρίνος και χτύπησε το τραπέζι. «Όχι όμως και απλός στρατιώτης! Διάβολε! Ένας γιατρός...»

«Αύριο θα π-άμε ό-λοι εκεί», ψέλλισε ολότελα μεθυσμένος ο Μισλαγιέφσκι, «ό-λοι μαζί. Ολόκλ...ληρο το αυτοκρατορικό Αλεξανδρ...ρόφσκι... Ζήτω!...»

«Είναι σιχαμερός», εξακολούθησε ο Τουρμπίν με φωνή γεμάτη μίσος.

«Και δεν μιλάει ούτε τη γλώσσα μας... Ακούστε, προχτές ρωτάω αυτό τον αχρείο, τον γιατρό Κουριτζίκι, ο οποίος, σκεφτείτε, ξέχασε να μιλάει ρωσικά από τον περασμένο Νοέμβριο κι από Κουρίτσκι έγινε Κουριτζίκι... τον ρωτώ, λοιπόν, τι λένε "κοτ" στα ουκρανικά; Μου απαντάει "κιτ". Α, ωραία λέω, και τι σημαίνει "κιτ";[3] Τότε με κοίταξε με τα στρογγυλά μάτια του και σώπασε. Κι από τότε με μισεί θανάσιμα.»

Ο Νικόλκα ξέσπασε σε γέλια και είπε:

«Δεν μπορούν να ξέρουν τη λέξη "κιτ", γιατί στην Ουκρανία δεν συναντούν ποτέ φάλαινες. Ενώ στη Ρωσία υπάρχουν αρκετές, στη Λευκή Θάλασσα...»

«Και η επιστράτευση!», εξακολούθησε βίαια ο Τουρμπίν. «Θα έπρεπε να βλέπατε χθες πώς γινόταν στα γραφεία η στρατολογία! Όλοι οι μικροί διαβόλοι είχαν μάθει για την επιστράτευση τρεις μέρες πριν από την επίσημη διαταγή. Κι όλοι έπασχαν από κήλη και σκιές στον δεξιό πνεύμονα. Κι όσοι δεν είχαν τίποτα εξαφανίστηκαν, απλούστατα, σα να

3. Ρωσικά, «κοτ» σημαίνει γάτα, και «κιτ» φάλαινα.

τους κατάπιε η γη. Αυτό, αδελφοί μου, ήταν κακό σημάδι, πολύ κακό σημάδι. Όταν στα καφενεία ψιθυρίζεται ότι θα γίνει επιστράτευση κι ύστερα δεν παρουσιάζεται κανείς, αυτό είναι μπορντέλο! Τι βρομερός, τι αχρείος! Γιατί, αν από τον Απρίλιο είχε αρχίσει να σχηματίζει σώματα αξιωματικών, σήμερα η Μόσχα θα ήταν στα χέρια μας! Λογαριάστε ότι μόνο από δω, από την Πόλη, θα μπορούσε να συγκεντρώσει στρατιά από πενήντα χιλιάδες άνδρες – και τι στρατό... τον καλύτερο στρατό επιλέκτων, γιατί θα τον συγκροτούσαν αποκλειστικά αξιωματικοί, γιούνγκερς και φοιτητές. Και υπάρχουν χιλιάδες στο Κίεβο, κι όλοι θα πήγαιναν με τη θέλησή τους. Όχι μόνο δεν θα είχαμε θέμα Πετλιούρα στην Ουκρανία, αλλά ο ίδιος ο Τρότσκι θα στριμωχνόταν στη Μόσχα σαν ποντικός. Απ' ό,τι λένε, έχασε την κατάλληλη στιγμή... Αυτός, ο γιος της σκύλας, θα είχε σώσει τη Ρωσία.»

Κόκκινοι λεκέδες γέμισαν το πρόσωπο του Τουρμπίν και από το στόμα του, μαζί με τις λέξεις, ξέφευγαν και λεπτές σταγονίτσες σάλιο. Τα μάτια του έκαιγαν.

«Ξέ-ξέρεις, στον λόγο μου, δεν έπρεπε να είσαι γιατρός, αλλά υπουργός Στρατιωτικών», είπε ο Κυπρίνος.

Γέλασε ειρωνικά, αλλά τα λόγια του Τουρμπίν τού άρεσαν και τον ενθουσίασαν.

«Στις συγκεντρώσεις ο Αλέξης είναι ασύγκριτος και δυναμικός ρήτορας», παρατήρησε ο Νικόλκα.

«Νικόλκα, είναι η δεύτερη φορά που σου λέω ότι πρέπει να σταματήσεις τις εξυπνάδες», του απάντησε ο Τουρμπίν. «Πιες, λοιπόν, ένα ποτήρι, θα ήταν προτιμότερο.»

«Ξέρεις καλά», τον διέκοψε ο Κυπρίνος, «ότι οι Γερμανοί μάς φοβούνται και δεν θα άφηναν ποτέ να σχηματιστεί μια στρατιά.»

«Λάθος!», φώναξε με διαπεραστική φωνή ο Τουρμπίν. «Θα αρκούσε να είχαμε λιγάκι ψηλά το κεφάλι και θα μπορούσαμε πάντα να συνεννοηθούμε με τον αταμάνο. Θα έπρεπε να εξηγήσουμε στους Γερμανούς ότι δεν έχουν πια τίποτα να φοβηθούν από μας. Τον πόλεμο τον χάσαμε, πάει, τέλειωσε. Τώρα έχουμε μια υπόθεση πιο τρομερή από τον πόλεμο, από τους Γερμανούς, απ' οτιδήποτε στον κόσμο. Έχουμε μια υπόθεση με τον Τρότσκι. Να τι έπρεπε να πούμε στους Γερμανούς: Θέλετε ζάχαρη, στάρι; Πάρτε, γεμίστε, παραφορτώστε τους στρατιώτες σας. Περιδρομιάστε με την ψυχή σας, αλλά βοηθήστε μας. Αφήστε μας να φτιάξουμε μια στρατιά. Για σας θα είναι το ίδιο καλό, θα μπορούμε να σας βοηθήσουμε να διατηρήσετε την τάξη στην Ουκρανία, να εμποδίσετε "αυτούς που έχουν μέσα τους Θεό" να μολυνθούν από τη μοσχοβίτικη πανούκλα. Αν υπήρχε σήμερα στο Κίεβο ρωσικός στρατός, δεν θα χωριζόμαστε από τη Μόσχα μ' ένα πραγματικό σιδερένιο παραπέτασμα. Όσο για τον Πετλιούρα, χα...»

Ο Τουρμπίν πνίγηκε πάλι από δυνατό βήχα.

«Ένα λεπτό», είπε ο Σερβίνσκι και σηκώθηκε. «Ακούστε. Θέλω να πω κάτι για την άμυνα του αταμάνου. Λάθη έχουν γίνει, αυτό είναι αλήθεια, αλλά το σχέδιο του αταμάνου, του αρχηγού των Κοζάκων, ήταν σωστό. Α! είναι διπλωμάτης! Η ουκρανική μας γη! Ύστερα όμως, ο αρχηγός θα έκανε αυτό που είπες: θα συγκροτούσε έναν ρωσικό στρατό και θα τέλειωνε η κωμωδία. Τι καλύτερο θέλεις; Σερβίνσκι, άπλωσε θριαμβευτικά το χέρι προς μια ακαθόριστη κατεύθυνση – Οδός Βλαντιμίρ, βλέπουμε κιόλας να κυματίζουν οι τρίχρωμες σημαίες!»

«Λίγο αργά για σημαίες.»

«Χμ, ναι... Σωστά... Άργησαν λίγο, αλλά ο πρίγκηψ πείσθηκε ότι το λάθος διορθώνεται...»

«Ας είναι το θέλημα του Θεού και το εύχομαι ειλικρινά», είπε ο Τουρμπίν και γύρισε προς την Παναγία κάνοντας τον σταυρό του.

«Μα ποιο ήταν το σχέδιό του;», ρώτησε ο Σερβίνσκι με φωνή δυνατή και επίσημη. «Μόλις τελείωνε ο πόλεμος, οι Γερμανοί θα ανασυγκροτούσαν τις δυνάμεις τους και θα μας βοηθούσαν να χτυπήσουμε τους μπολσεβίκους. Θα παίρναμε αμέσως τη Μόσχα κι ο αταμάνος θα κατέθετε επισήμως την Ουκρανία στα πόδια της Αυτού Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητος, στον βασιλιά μας Νικόλαο Αλεξάντροβιτς.»

Σιγή θανάτου υποδέχτηκε αυτά τα λόγια, ενώ μια οδυνηρή ωχρότητα απλώθηκε στο πρόσωπο του Νικόλκα. «Ο αυτοκράτορας δολοφονήθηκε», μουρμούρισε ο Νικόλκα.

«Ποιος, ο Νικόλαος Αλεξάντροβιτς;», ρώτησε τρομαγμένος ο Τουρμπίν.

Ο Μισλαγιέφσκι με τρεμάμενο κεφάλι στραβοκοίταζε το ποτήρι του πλαϊνού του.

«Πιες, πιες φάρμακο, γέμισες σα βαρέλι.»

Η Ελένη, με το κεφάλι ακουμπισμένο στα χέρια, κοίταξε με έκπληξη τον παλιό ουλάνο.

Ο Σερβίνσκι, όμως, που δεν ήταν τελείως μεθυσμένος, σήκωσε το χέρι και είπε με πεποίθηση:

«Ησυχία και ακούστε με! Αλλά, κατ' αρχήν, κύριοι αξιωματικοί (ο Νικόλκα κοκκίνισε και κιτρίνισε), σας παρακαλώ να τηρήσετε κάποια μικρή σιγή γι' αυτό που θέλω να σας πληροφορήσω. Ξέρετε, κύριοι, τι συνέβη στο ανάκτορο του κάιζερ Γουλιέλμου, όταν παρουσιάστηκε σ' αυτόν η ακολουθία του αταμάνου;»

«Δεν έχουμε ιδέα», δήλωσε μ' ενδιαφέρον ο Κυπρίνος.

«Ε, λοιπόν, εγώ το ξέρω.»

«Τς! Τα ξέρει όλα», παρατήρησε έκπληκτος ο Μισλαγιέφσκι. «Θα μας πεις τώρα...»

«Κύριοι, αφήστε τον να μιλήσει.»

«Αφού δέχτηκε με καλοσύνη τους άνδρες της ακολουθίας, ο κάιζερ Γουλιέλμος τούς είπε: "Πρέπει, κύριοι, να σας αφήσω, αλλά θα μπορέσετε να συζητήσετε για τις υποθέσεις σας με..." Σήκωσαν ένα παραπέτασμα και ο ίδιος ο άρχοντάς μας μπήκε στην αίθουσα. Τους είπε: "Πηγαίνετε στην Ουκρανία, κύριοι αξιωματικοί, και συγκροτήστε τις μονάδες σας. Όταν φτάσει η στιγμή, θ' αναλάβω εγώ ο ίδιος την ηγεσία του στρατού και θα τον οδηγήσω στην καρδιά της Ρωσίας, στη Μόσχα." Και είχε δάκρυα στα μάτια.»

Ο Σερβίνσκι έριξε ένα αστραφτερό βλέμμα στην παρέα, κατάπιε μονομιάς ένα ποτήρι κρασί κι έκλεισε τα βλέφαρα. Πέντε ζευγάρια μάτια ήταν καρφωμένα πάνω του και η σιωπή κυριαρχούσε ώς τη στιγμή που συνήλθε και δάγκωσε μια φέτα ζαμπόν.

«Ας είναι, έγινε πια παράδοση», είπε ο Τουρμπίν με έναν οδυνηρό μορφασμό. «Την έχω ξανακούσει αυτή την ιστορία.»

«Όλοι είναι σκοτωμένοι», ψιθύρισε ο Μισλαγιέφσκι. «Όλοι, ο αυτοκράτορας, η αυτοκράτειρα, ο πρίγκηψ διάδοχος.»

Ο Σερβίνσκι κοίταξε τη σόμπα με άγριο βλέμμα, πήρε βαθιά αναπνοή και δήλωσε:

«Έχετε άδικο που δεν με πιστεύετε. Το νέο για τον θάνατο της Αυτού Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητος...»

«...Είναι κάτι το ελάχιστο, μεγαλοποιημένο», αποτόλμησε ο Μισλαγιέφσκι μ' ένα χαμόγελο μεθυσμένου.

Η Ελένη αναπήδησε αγανακτισμένη και το πρόσωπό της σκοτείνιασε. «Βίκτορ, δεν ντρέπεσαι; Εσύ, ένας αξιωματικός!» Ο Μισλαγιέφσκι ξαναβυθίστηκε στην ομίχλη.

«...Είναι μια εφεύρεση των μπολσεβίκων. Ο Τσάρος μπόρεσε να σωθεί με τη βοήθεια του πιστού του παιδαγωγού... χμ... δηλαδή, παρντόν, του παιδαγωγού του πρίγκιπα, κυρίου Γκυγιάρ, και μερικών αξιωματικών, που κατόρθωσαν να τον φυγαδεύσουν... χμ... στην Ασία. Ύστερα φτάσανε στη Σιγκαπούρη κι από κει γύρισαν στην Ευρώπη με πλοίο. Και τώρα, ο άρχοντάς μας φιλοξενείται από τον κάιζερ Γουλιέλμο.»

«Αλλά και τον Γουλιέλμο τον ανέτρεψαν, ε;», είπε ο Κυπρίνος.

«Φιλοξενούνται και οι δυο στη Δανία και μαζί τους βρίσκεται και η αξιοσέβαστη μητέρα του αυτοκράτορα, Μαρία Φιοντόροβνα. Κι αν δεν με πιστεύετε, θα σας πως κάτι: μου το είπε ο ίδιος ο πρίγκιπας Μπιελορούκοφ.»

Με την καρδιά γεμάτη ταραχή, ο Νικόλκα αναστέναξε κρυφά. Θα ήθελε να πίστευε αυτή την ιστορία.

«Αν είναι αλήθεια», είπε ξαφνικά με έξαψη καθώς σηκώθηκε απότομα και σκούπισε το μέτωπό του, «προτείνω μία πρόποση, στην υγεία της Αυτού Μεγαλειότητος του Αυτοκράτορα!»

Το ποτήρι του άστραψε και οι χρυσές λάμψεις από τα κρύσταλλα διαπέρασαν το λευκό κρασί του Ρήνου. Τα σπιρούνια αντήχησαν στα πόδια της καρέκλας. Ο Μισλαγιέφσκι σηκώθηκε μουρμουρίζοντας και κρατήθηκε από το τραπέζι. Η Ελένη σηκώθηκε. Το χρυσό διάδημα των μαλλιών της διαλύθηκε και οι μπούκλες έπεσαν στους κροτάφους της.

«Ναι, ναι... Ακόμα κι αν είναι νεκρός!», φώναξε με τραχιά, σπασμένη φωνή. «Το ίδιο κάνει. Πίνω, πίνω.»

«Ποτέ μα ποτέ δεν θα μπορέσουμε να του συγχωρήσουμε την παραίτησή του στον σταθμό του Ντνο. Ποτέ. Αλλά το ίδιο είναι, τώρα έχουμε αποκτήσει καινούρια πείρα και ξέρουμε ότι μόνο η μοναρχία μπορεί να σώσει τη Ρωσία. Λοιπόν, ο Αυτοκράτορας πέθανε, ζήτω ο Αυτοκράτορας!», φώναξε ο Τουρμπίν και σήκωσε το ποτήρι του.

«Ουρά! Ουρά! Ουρά!» – η τριπλή ζητωκραυγή τράνταξε την τραπεζαρία.

Στο κάτω πάτωμα, ο Βασιλίσα χοροπήδησε λουσμένος με κρύο ιδρώτα. Έβγαλε ξαφνιασμένος ένα γάβγισμα που ξύπνησε τη Βάντα Μιχαήλοβνα.

«Θεέ μου, Θεέ μου...», μουρμούρισε η Βάντα κι αρπάχτηκε από το νυχτικό του συζύγου της.

«Τι είναι τούτο πάλι; Τρεις η ώρα το πρωί!», γκρίνιαξε ο Βασιλίσα κλαίγοντας, με τα μάτια στο σκοτεινό ταβάνι. «Θα κάνω παράπονα, επιτέλους!»

Η Βάντα άρχισε να κλαψουρίζει. Κι αμέσως έμειναν κι οι δυο ακίνητοι, απολιθωμένοι. Από πάνω, ένα ηχηρό, πυκνό κύμα σα να έτρεχε από το ταβάνι και σε λίγο το δάμασε μια βροντερή και δυνατή φωνή σαν εγερτήριο:

... ισχυρέ, ακατάβλητε
η βασιλεία σου ας είναι μεγάλη.

Κόντευε να λιποθυμήσει ο Βασιλίσα, ίδρωνε σα νέγρος από την κορφή ώς τα νύχια. Με δυσκολία και με γλώσσα βαριά σα χαλί, ψιθύρισε: «Όχι... αυτή τη φορά... είναι εντελώς τρελοί... θα μας φέρουν σε δύσκολη θέση, ποτέ δεν θα μπορέσουμε να ξεμπερδέψουμε. Θεέ μου. Μα τι πάθανε... Ο ύμνος απαγορεύεται. Και τους ακούν έξω, στον δρόμο!»

Η Βάντα όμως είχε ξαναπέσει, σα σακί, στο μαξιλάρι της και κοιμόταν. Κι ο Βασιλίσα δεν ξανακοιμήθηκε παρά όταν εκεί πάνω η τελευταία ομαδική κραυγή διαλύθηκε σε μια μπερδεμένη οχλοβοή που τη διέκοπταν επιφωνήματα.

«Ορθοδοξία και δικτατορία», φώναξε ο Μισλαγιέφσκι τρικλίζοντας, «τίποτ' άλλο δεν μπορεί να υπάρχει στη Ρωσία!»

«Πολύ σωστά!»

«Εγώ... την περασμένη εβδομάδα...», συνέχισε ο Μισλαγιέφσκι με μπερδεμένη γλώσσα, «ήμουνα στην παράσταση του *Παύλος ο Πρώτος*, κι όταν ο ηθοποιός πρόφερε αυτή τη φράση, δεν μπόρεσα να κρατηθώ και να μη φωνάξω "Πολύ σωστά!". Ε, λοιπόν, γύρω μου χειροκρότησαν. Και μόνο ένας βρομιάρης απ' τον εξώστη μού φώναξε: "Ηλίθιε!".»

«Ένας τσιφούτης!», βεβαίωσε σκυθρωπά ο Κυπρίνος με βαθιά ικανοποίηση.

Μεθύσι, Μεθύσι, Μεθύσι. Τονκ-τανκ... τονκ-τανκ. Αδύνατο να πιεις ακόμα μια σταγόνα, αδύνατο να ρουφήξεις πια ούτε σταγόνα κρασί. Σου διαπερνά κατάβαθα όλο το είναι σου για να ξαναβγεί αμέσως. Στη μικρή στενή τουαλέτα, όπου μια λάμπα χόρευε στο ταβάνι, σα γοητευμένη, όλα κυμάτιζαν, ταλαντεύονταν αδιάκοπα. Ωχρός, εξαντλημένος ο Μισλαγιέφσκι τρανταζόταν από τρομερούς εμετούς. Ο Τουρμπίν, μεθυσμένος κι αυτός, τρομακτικός στην όψη, με το μάγουλό του να συσπάται από ένα τικ, και τα μαλλιά κολλημένα στο μέτωπο, συγκρατούσε τον Μισλαγιέφσκι.

«Ρα... αχ...»

Ο Μισλαγιέφσκι απομακρύνθηκε κάποτε από τον νιπτήρα αναστενάζοντας, σήκωσε με κόπο τα σβησμένα μάτια του κι έπεσε, μαλακός σαν ξεφούσκωτο μπαλόνι, στην αγκαλιά του Τουρμπίν.

«Νικόλκα», ακούστηκε μια φωνή στον καπνισμένο αέρα όπου περιστρέφονταν μαυριδεροί έλικες –και χρειάστηκαν αρκετά λεπτά για να καταλάβει ο Τουρμπίν ότι ήταν η δική του φωνή– «Νικόλκα», ξανάπε. Το άσπρο χώρισμα του αποχωρητηρίου άρχισε να κυματίζει κι έγινε πράσινο.

«Θεέ μου, τι βρόμα, τι αηδία! Ποτέ πια, το ορκίζομαι, δεν θ' ανακατέψω τη βότκα με κρασί. Νικόλ...»

«Άα...», αγκομαχούσε ο Μισλαγιέφσκι και σωριάστηκε στο πάτωμα. Μια μαύρη σχισμή άνοιξε στον τοίχο, μεγάλωσε και ξεπρόβαλε το κεφάλι του Νικόλκα και το γαλόνι στο μανίκι του.

«Νικόλ... βοήθα με, σήκωσέ τον. Κράτα τον έτσι, από τις μασχάλες.»

«Τς... τς... χε-χε...», μουρμούρισε ο Νικόλκα σηκώνοντας το κεφάλι με οίκτο και σφίγγοντας τους μυς του. Το εξουθενωμένο σώμα σάλευε, τα πόδια σούρνονταν στο πάτωμα κι άνοιγαν, το κεφάλι πεθαμένο κρεμόταν σα να στερεωνόταν σε μια κλωστή. Τονκ-τανκ. Το ρολόι γλίστρησε στον τοίχο, ύστερα ξαναπήρε πάλι τη θέση του. Τα μικρά ζωγραφισμένα λουλούδια στα κύπελλα έμοιαζαν με μπουκέτα και χόρευαν. Κόκκινα στίγματα φλόγιζαν το πρόσωπο της Ελένης κι ένα τσουλούφι από τα μαλλιά της έπεσε στο δεξί της βλέφαρο.

«Εντάξει. Βάλ' τον εκεί.»

«Σκεπάστε τον τουλάχιστον με μια ρόμπα. Είμαι μπροστά, επιτέλους, είναι απρέπεια. Καταραμένοι διαβόλοι... Δεν ξέρετε να πιείτε. Βίκτορ! Βίκτορ! Τι έχεις; Βίκ...»

«Παράτα τον λοιπόν. Δεν ωφελεί σε τίποτα. Νικόλκα, άκουσε. Στο δωμάτιό μου, πάνω σε μια εταζέρα... είναι ένα μπουκαλάκι που γράφει... δεν γράφει τίποτα, η ετικέτα είναι σκισμένη... θα δεις, θα σου μυρίσει αμμωνία.»

«Πάω, πάω, τς... τς...»

«Είσαι σπουδαίος γιατρός!»

«Ω, καλά, καλά...»

«Τι; Ο σφυγμός του σταμάτησε;»

«Μα όχι, δεν είναι τίποτα, θα ξαναρχίσει.»

«Μια λεκάνη, μια λεκάνη.»

«Μια λεκάνη, σας παρακαλώ.»

«ΑΑ! -αχ...»

«Σεις, λοιπόν!»

Το υγρό του εμετού ανάβλυζε. Ο Κυπρίνος και η Ελένη είχαν ανοίξει το στόμα του Μισλαγιέφσκι. Ο Νικόλκα τον συγκρατούσε, και δυο φορές ο Τουρμπίν τού έχυσε ανάμεσα στα δόντια το άσπρο και θολό υγρό.

«Α... ρρ... ουχ... φτου...»

«Λίγο χιόνι, γρήγορα.»

«Θεέ μου... Κύριέ μου.»

Το πανί με το χιόνι, που έβαλαν στο κούτελό του, έσταζε στο σεντόνι και κάτω από τα μαυρισμένα βλέφαρα έβλεπες να γυρίζει το άσπρο των ματιών του που είχε γεμίσει αίμα. Η μύτη όλο μελανές σκιές. Επί ένα τέταρτο, κινήθηκαν όλοι, βιάστηκαν, προσπαθούσαν να τον συνεφέρουν, στριμώχνονταν γύρω από τον νικημένο αξιωματικό. Κάποτε, αυτός άνοιξε τα μάτια και γρύλλισε:

«Α... φτάνει.»

«Εντάξει, του πέρασε.»

Σ' όλα τα δωμάτια τα φώτα ήταν αναμμένα. Όλοι πηγαινοέρχονταν, ετοίμαζαν τα κρεβάτια.

«Λεονίντ Γιούρεβιτς, θα κοιμηθείτε εδώ, με τον Νικόλκα.»

«Στις διαταγές σας.»

Ο Σερβίνσκι, κατακόκκινος αλλά προσπαθώντας να

φανεί κεφάτος, χτύπησε τα τακούνια του και καθώς υποκλινόταν έδειξε τη χωρίστρα των μαλλιών του. Τα άσπρα χέρια της Ελένης φτερούγιζαν πάνω στα μαξιλάρια του ντιβανιού.

«Μην κάνετε τον κόπο... μπορώ και μόνος μου...»

«Εμπρός, φύγετε από κει. Και γιατί κρατάτε το μαξιλάρι από το αυτί; Δεν χρειάζομαι τη βοήθειά σας.»

«Επιτρέψτε μου να σας φιλήσω το χέρι...»

«Και γιατί αυτή η τιμή;»

«Για να σας ευχαριστήσω, για τον κόπο που κάνατε.»

«Αυτό το κάνω πάντα... Νικόλκα, θα κοιμηθείς στο κρεβάτι σου. Κι αυτός, πώς πάει;»

«Καλύτερα, κοιμάται.»

Δυο ολόλευκα κρεβάτια στρώθηκαν στο δωμάτιο, πριν από την κάμαρη του Νικόλκα, πίσω από δυο ντουλάπια βαλμένα το ένα δίπλα στ' άλλο και γεμάτα βιβλία. Στην οικογένεια του καθηγητή, το δωμάτιο αυτό το είχαν ονομάσει «βιβλιοπωλείο.»

Και τα φώτα έσβησαν στο βιβλιοπωλείο, στην κάμαρη του Νικόλκα, στην τραπεζαρία. Από μια στενή σχισμή, που άφηναν τα πλάγια της κουρτίνας, περνούσε στο δωμάτιο της Ελένης μια λεπτή βαθυπόρφυρη ακτίνα. Το φως της κούραζε τα μάτια και γι' αυτό είχε καλύψει τη λάμπα, δίπλα στο κρεβάτι της, μ' ένα κοκκινωπό κάλυμμα, ένα παλιό κομψό καπέλο. Κάποτε που τα χέρια της, η γούνα και τα χείλια της ευωδίαζαν αρωματισμένα, η Ελένη πήγαινε το βράδυ στο θέατρο και φορούσε αυτό το καπελάκι, και το πρόσωπό της, ελαφρά και διακριτικά πουδραρισμένο, θύμιζε το πρόσωπο της Λίζας στην *Ντάμα Πίκα*. Αλλά μόνο σ' ένα χρόνο –μόλις πέρσι– το καπελάκι πάλιωσε μ' ένα παράξενο κι απότομο κουρέλιασμα. Οι πτυχές του κόπηκαν

και μαύρισαν, οι κορδέλες του ξέφτισαν. Όπως η Λίζα στην *Ντάμα Πίκα*, η πυρρόξανθη Ελένη, με τη ρόμπα, με τα χέρια άψυχα πάνω στα γόνατα, καθόταν στην άκρη του στρωμένου κρεβατιού. Τα γυμνά πόδια της χώνονταν σ' ένα παλιό και τριμμένο δέρμα αρκούδας. Το πρόσκαιρο μεθύσι τής είχε φύγει και μια μεγάλη μαύρη θλίψη σκέπαζε το κεφάλι της, όπως άλλοτε το καπέλο για το θέατρο. Από το πλαϊνό δωμάτιο, από την πόρτα που την έφραζε ένα ντουλάπι, έφταναν το ελαφρό σφύριγμα του Νικόλκα και το γρήγορο και ζωντανό ροχαλητό του Σερβίνσκι. Από το βιβλιοπωλείο, αντίθετα, δεν ξεχώριζες παρά τη νεκρική σιγή του πελιδνού Μισλαγιέφσκι και του Κυπρίνου. Η Ελένη ήταν μόνη, μονολογούσε χωρίς να διστάζει, άλλοτε σιγά κι άλλοτε χωρίς καθόλου φωνή, κουνώντας μόνο τα χείλια της, με το κάλυμμα γεμάτο φως και μπροστά της τα δυο μαύρα παράθυρα.

«Έφυγε...»

Η λέξη αυτή ξέφυγε ψιθυριστά από τα χείλια της κι αμέσως έμεινε σκεφτική. Έκλεισε τα ολόστεγνα μάτια της. Οι σκέψεις της ήταν ασυνάρτητες κι ούτε κατόρθωνε να τις καταλάβει. Έφυγε σε μια τέτοια στιγμή. Ναι, αλλά, επιτρέψτε μου, είναι άνθρωπος πολύ λογικός, κι έκανε πολύ σωστά που έφυγε. Είναι οπωσδήποτε καλύτερα.

«Ναι, μα αυτή τη στιγμή...», μουρμούρισε η Ελένη με βαθύ αναστεναγμό.

Τι είναι, λοιπόν, αυτός ο άνθρωπος; Πώς να πιστέψει ότι τον είχε αγαπήσει τόσο, ώστε να ενώσει τη ζωή της με τη δική του; Και τώρα αυτή η μοναξιά, η βαθύτατη θλίψη στην ερημιά του δωματίου, απέναντι σ' αυτά τα παράθυρα που η σκοτεινιά τους φαίνεται απόψε νεκρική; Ούτε σήμερα, όμως, ούτε όλο το διάστημα –ενάμιση χρόνο– που έζησε με

τον άνθρωπο αυτό η ψυχή της δεν μπόρεσε να βρει το ουσιώδες, εκείνο το ουσιαστικό, που χωρίς αυτό καμιά ένωση δεν μπορεί να υπάρξει, ούτε ακόμα ο λαμπρός γάμος της ωραίας, της λατρευτής Ελένης με τα χρυσοκόκκινα μαλλιά, μ' αυτό τον φιλόδοξο αξιωματικό του Γενικού Επιτελείου, με τις καπελίνες, τα αρώματα, τα σπιρούνια – εύκολη ένωση, αφού μάλιστα δεν υπάρχουν παιδιά. Μ' έναν αξιωματικό του Γενικού Επιτελείου, έναν άνθρωπο από τη Βαλτική, συνετό και μετρημένο. Τι είναι, λοιπόν, ο άνθρωπος αυτός; Και ποιο είναι το ουσιαστικό, που χωρίς αυτό η ψυχή της μένει άδεια;

«Ξέρω, ξέρω», απάντησε η Ελένη στον εαυτό της, «είναι η εκτίμηση. Το ξέρεις, Σεριόζα», είπε με σημασία στην κόκκινη καπελίνα σηκώνοντας το δάχτυλο, «δεν σου έχω καμιά εκτίμηση». Τρόμαξε ξαφνικά μ' αυτό που ξεστόμισε, τρόμαξε ακόμα και για τη μοναξιά της. Κι η επιθυμία της ήταν να βρισκόταν αυτή τη στιγμή εκείνος κοντά της. Ας μην υπήρχε η εκτίμηση, ας μην υπήρχε εκείνο το ουσιαστικό, φτάνει αυτή τη δύσκολη στιγμή να ήταν εδώ. Έφυγε. Και τ' αδέρφια της τον φίλησαν. Έπρεπε, αλήθεια; Αλλά, συγγνώμη, τι λέω; Τι άλλο θα μπορούσαν να κάνουν; Να τον κρατήσουν; Ασφαλώς όχι. Έστω, αυτή τη δύσκολη στιγμή δεν είναι εδώ, τόσο το χειρότερο, τόσο το καλύτερο μάλιστα, οπωσδήποτε, δεν έπρεπε να τον κρατήσω. Απόλυτα όχι. Ας ταξιδεύει. Για να τον φιλήσουν, βεβαίως, ναι, τον φίλησαν, αλλά στο βάθος της ψυχής τους τον μισούν. Σίγουρα αυταπατάσαι, λες ψέματα στον εαυτό σου, σκέφτεσαι γι' αυτόν εκείνο που θα ήθελες, είναι φανερό: τον μισούν. Ο Νικόλκα ίσως είναι καλό αγόρι, αλλά ο μεγάλος... Αν και όχι, καλός είναι κι ο Αλιόσα, αλλά σου δίνει την εντύπωση ότι το μίσος του είναι πολύ δυνατό. Θεέ μου! Τι σκέφτομαι τώρα; Σεριόζα,

τι σκέφτηκα για σένα; Και αν κοπούν οι επικοινωνίες; Θα μείνει κει κάτω κι εγώ εδώ...

«Ο άντρας μου», είπε αναστενάζοντας και άρχισε να ξεκουμπώνει τη ρόμπα της. «Ο άντρας μου...»

Η καπελίνα άκουγε μ' ενδιαφέρον, με τα μάγουλά της φλογισμένα από μια κοκκινωπή λάμψη. Ρώτησε:

«Ο άντρας σου, ποιος είναι αυτός ο άνθρωπος;»

«Ένας ελεεινός, τίποτ' άλλο!», σκέφτηκε ο Τουρμπίν, μόνος κι αυτός και μακριά από την Ελένη, που τον χώριζαν απ' αυτήν ένα δωμάτιο και το χωλ της εισόδου. Οι σκέψεις της Ελένης έφταναν σ' αυτόν και τον έκαιγαν πριν από ώρα. «Αυτός είναι ελεεινός, αλλά εγώ είμαι, αληθινά, μια βρεμένη κότα. Ας μην τον έδιωχνα, έστω, θα μπορούσα, όμως, τουλάχιστον να φύγω, χωρίς να πω τίποτα. Να πάει στον διάβολο. Είναι ένας ελεεινός, όχι γιατί εγκατέλειψε την Ελένη σε μια τέτοια στιγμή –είναι ασήμαντο, μια βλακεία– αλλά για έναν τελείως διαφορετικό λόγο. Ναι, αλλά ποιον: Χε, χε... Τον διαβάζω σαν ανοιχτό βιβλίο. Το νευρόσπαστο αυτό δεν έχει την αίσθηση της εντιμότητας. Ό,τι κι αν πει, μιλάει σαν μπαλαλάικα χωρίς χορδές... Και είναι αξιωματικός που βγήκε από ρωσική στρατιωτική σχολή. Δηλαδή, ό,τι το καλύτερο υπήρχε στη Ρωσία.»

Σ' όλο το σπίτι βασίλευε ησυχία. Η φωτεινή ακτίνα που έπεφτε από το δωμάτιο της Ελένης έσβησε. Η Ελένη αποκοιμήθηκε, έσβησαν κι οι σκέψεις της, αλλά ο Τουρμπίν βασανιζόταν ακόμα στο μικρό του δωμάτιο, ακουμπώντας στο απλό γραφείο του. Το ανακάτεμα της βότκας με το κρασί του Ρήνου τού έστηνε παγίδες. Τα φλογισμένα μάτια του έμεναν καρφωμένα σε μια σελίδα του πρώτου βιβλίου

που βρέθηκε στα χέρια του, και ξαναδιάβαζαν αδιάκοπα, βλακωδώς, την ίδια φράση: «Για τον Ρώσο, η τιμή είναι άχρηστο φορτίο.»

Κατά τα ξημερώματα γδύθηκε, επιτέλους, και κοιμήθηκε. Αλλά στον ύπνο του είδε έναν διαβολικό νάνο σα δαίμονα, που φορούσε παντελόνια με μεγάλα καρώ, και του είπε περιπαιχτικά:

«Δεν κάθονται με γυμνό πισινό πάνω σ' έναν σκαντζόχοιρο!... Η Αγία Ρωσία είναι μια γη ηλίθια, άθλια και... επικίνδυνη, και για τον Ρώσο η τιμή είναι φορτίο άχρηστο...»

«Παλιάνθρωπε!», φώναξε ο Τουρμπίν στον ύπνο του, «στάσου και θα δεις!»

Έψαξε σ' ένα συρτάρι να βρει το πιστόλι του, το βρήκε, θέλησε να πυροβολήσει τον εφιάλτη, έτρεξε να τον κυνηγήσει, αλλά ο κοντόσωμος δαίμονας εξαφανίστηκε.

Πέρασαν δυο ώρες μ' έναν ύπνο ταραγμένο, κατασκότεινο, χωρίς όνειρα. Μόνο όταν μια ελαφριά λάμψη ήρθε να χαϊδέψει τα παράθυρα του δωματίου, που έβλεπαν προς τη βεράντα, τότε ο Τουρμπίν άρχισε να ονειρεύεται την Πόλη.

4

ΣΑΝ κυψέλη μ' αμέτρητες κερήθρες, η Πόλη βούιζε, κάπνιζε, ζούσε λαμπερή στον παγωμένο αέρα και στις ομίχλες, στα υψώματα που δεσπόζουν στον Δνείπερο. Μέρες ολόκληρες, οι καπνοί από χιλιάδες καμινάδες ανέβαιναν στριφτά προς τον ουρανό. Άλλοι καπνοί ελαφροί τρέχανε στους δρόμους, κι ακουγόταν το τρίξιμο από τον γιγάντιο σωρό του χιονιού. Τα σπίτια ύψωναν τα πέντε, έξι, εφτά πατώματά τους. Την ημέρα, τα παράθυρά τους ήταν σκούρα, αλλά το βράδυ, αραδιασμένα, έριχναν φως στα βαθυγάλαζα ύψη της νύχτας. Όσο μακριά μπορούσε να φτάσει το βλέμμα, όμοιοι με περιδέραιο από πολύτιμες πέτρες άστραφταν οι ηλεκτρικοί γλόμποι που κρέμονταν ψηλά από λεπτούς γκρίζους πολυελαίους. Όλη τη μέρα, τα τραμ, με κίτρινες ψάθες στους πάγκους, όπως και στο εξωτερικό, διέσχιζαν τους δρόμους μέσα σ' ένα διαρκή, μα ευχάριστο στο αυτί, θόρυβο. Οι αμαξάδες κατεβαίνουν τις πλαγιές με φωνές, και οι ανασηκωμένοι γιακάδες με τη σκούρα αργυρόχρωμη ή μαύρη γούνα έδιναν στο πρόσωπο των γυναικών μια μυστηριώδη ομορφιά.

Οι κήποι έμεναν σε βαθύ ύπνο, σιωπηλοί και έρημοι, κάτω από τον μανδύα του ακηλίδωτου χιονιού. Και στην Πόλη υπήρχαν κήποι όσοι σε καμιά πολιτεία στον κόσμο. Απλώνονταν παντού, σαν πλατιές πράσινες επιφάνειες, κομμένοι σε αλέες και κατηφορικά παρτέρια, γεμάτοι καστανιές, φλαμουριές, σφεντάμια. Κήποι καμάρωναν στις

υπέροχες απόκρημνες τοποθεσίες που έζωναν τον Δνείπερο. Καθώς ανεβαίνουν σαν σκαλοπάτια, φαρδαίνουν, άλλοτε πολύχρωμοι από τις αμέτρητες αχτίνες του ήλιου, άλλοτε πνιγμένοι σ' ένα γλυκό μισόφωτο. Εκεί κυριαρχούσε ο αθάνατος Αυτοκρατορικός Κήπος. Στις απόκρημνες όχθες, που φέρνουν ίλιγγο, οι μαυρισμένοι και σκοροφαγωμένοι δοκοί του πεζουλιού πρόσφεραν μόνο ένα αστείο εμπόδιο. Ψηλά καντρόνια, καθαρισμένα από τις χιονοθύελλες, έπεφταν κάθετα στα μακρινά εσωτερικά πλατώματα που επεκτείνονταν ακόμα πιο πέρα κι έφταναν στα άλση της όχθης, πάνω από τον δρόμο. Ο δρόμος αυτός, στενός, ακολουθούσε στρίβοντας όλο το μήκος του ποταμού, κι η σκοτεινή και παγωμένη λουρίδα του χανόταν στην ομίχλη του ορίζοντα, ώς εκεί που φτάνει το μάτι. Από τις κορυφές του Κιέβου, προς τις ασημένιες πλαγιές του Δνείπερου, τη Σιτς, τη Χερσόνησο και, πιο μακριά, ώς τη θάλασσα.

Τον χειμώνα, στην Πόλη, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού στον κόσμο, η ησυχία κι η γαλήνη κατέβαιναν στους δρόμους και στα δρομάκια της, το ίδιο στην Άνω Πόλη, που είναι σκαρφαλωμένη στην πλαγιά του λόφου, όπως και στην Κάτω, την απλωμένη άνετα στον απέραντο μαίανδρο του παγωμένου ποταμού. Ο βόμβος των μηχανών πνίγεται από τα πέτρινα κτίρια και σβήνοντας γίνεται ένα βαρύ μουρμουρητό. Όλη η ενέργεια που είχε συγκεντρώσει, στις ηλιόλουστες και θυελλώδεις μέρες του καλοκαιριού, τώρα γινόταν φως. Από τις τέσσερις το απόγεμα, το φως πυρπολούσε τα παράθυρα των σπιτιών, τις λάμπες στους φανοστάτες, τα αριθμημένα φανάρια των αυτοκινήτων και τις τζαμένιες προσόψεις των κέντρων ηλεκτροπαραγωγής, όπου έβλεπες να γυρίζουν ακούραστα και τρελά οι ρόδες

των μηχανών, ταράζοντας το έδαφος ώς τα βάθη του. Τα κέντρα αυτά σε κάνουν να σκεφτείς για την ανθρωπότητα ένα μέλλον ηλεκτρικό, καμωμένο με τρομακτική και αέναη κίνηση. Κάθε βράδυ, το φως έκαιγε, έπαιζε, έρεε, έλαμπε σ' όλη την πόλη ώς το πρωί, και το πρωί έσβηνε πνιγμένο στον καπνό και στην ομίχλη.

Το λαμπρότερο, όμως, απ' όλα τα φώτα ήταν η λάμψη του μεγάλου ολόασπρου ηλεκτρικού σταυρού πάνω στο τεράστιο άγαλμα του Αγίου Βλαντιμίρ, στημένο στον λοφίσκο που έχει τ' όνομά του. Φαινόταν από πολύ μακριά, και συχνά, στις μαύρες καλοκαιριάτικες νύχτες, ανάμεσα στους κολπίσκους και στους μαιάνδρους που σχηματίζει ο λαβύρινθος του πανάρχαιου ποταμού, οι τιμονιέρηδες των πλοιαρίων το ξεχώριζαν ανάμεσα στα κλαδιά της ιτιάς, ρύθμιζαν με το φως του τον δρόμο τους προς την Πόλη, τις προκυμαίες και τις κινητές της γέφυρες. Τον χειμώνα, ο σταυρός έλαμπε στα πυκνά σκοτάδια τ' ουρανού και βασίλευε κρύος και ήρεμος στην απαλή κατηφοριά της βόρειας όχθης, προς τη Μόσχα. Από την όχθη αυτή έστησαν δυο τεράστιες γέφυρες πάνω στο ποτάμι. Η μια, η γέφυρα Νικολάγιεφσκι, βαριά και κρεμαστή, έφτανε στα περίχωρα της άλλης όχθης. Από τη δεύτερη, λεπτή και λυγερή σαν τόξο, περνούσαν τα τρένα που έρχονταν από κει κάτω, μακριά, πολύ μακριά, όπου απλωνόταν η ποικιλόχρωμη γούνα της μυστηριακής Μόσχας.

Και τώρα, τον χειμώνα του 1918, η Πόλη γνώριζε μια ζωή παράξενη, αντίθετη με τη φύση, που θα έμενε ίσως μοναδική στα χρονικά του εικοστού αιώνα. Πίσω από τους πέτρινους τοίχους σκιρτούσε η ζωή σ' όλα τα σπίτια. Οι παλιοί και πατροπαράδοτοι κάτοικοί της ζουν στριμωγμένοι, και

στριμώχνονται αδιάκοπα, για να δεχτούν, θέλοντας και μη, τους νεοφερμένους που τους τραβούσε η Πόλη. Και κείνοι έφταναν ακριβώς στην τοξωτή γέφυρα, από μακρινές περιοχές όπου υψώνονταν γαλάζιοι καπνοί γεμάτοι μυστήριο.

Έβλεπες να φτάνουν φυγάδες γκριζομάλληδες τραπεζίτες με τις γυναίκες τους, γνωστικοί επιχειρηματίες που άφησαν στη Μόσχα πληρεξούσιους με την εντολή να διατηρήσουν επαφή με τον καινούριο κόσμο που άρχισε να ξεπροβάλλει στη μοσχοβίτικη αριστοκρατία, ιδιοκτήτες που εμπιστεύτηκαν μυστικά τα ακίνητά τους σε πιστούς οικονόμους, έβλεπες ακόμα βιομήχανους, εμπόρους, δικηγόρους, πολιτικούς. Δημοσιογράφοι από τη Μόσχα και την Πετρούπολη, πληρωμένοι, παραδόπιστοι, δειλοί. Κοκότες. Έντιμες κυρίες από αριστοκρατικές οικογένειες, που οι τρυφερές κόρες τους συναναστρέφονταν σκοτεινές παραπλανημένες γυναίκες της Πετρούπολης, με βαμμένα κατακόκκινα χείλια. Γραμματείς διευθυντών, νεαροί παιδεραστές, πρίγκιπες και φιλάργυροι, ποιητές και τοκογλύφοι, χωροφύλακες και αρτίστες των αυτοκρατορικών θεάτρων. Το πλήθος αυτό που γλιστρούσε απ' όλες τις χαραμάδες, βάδιζε προς την Πόλη.

Όλη την άνοιξη, από την εκλογή του αταμάνου κι έπειτα, η Πόλη δεν έπαψε να γεμίζει με καινούριους. Στα διαμερίσματα, οι πρόσφυγες κοιμόντουσαν στα ντιβάνια και στις καρέκλες. Στα πλούσια σπίτια τρώγανε μπουλούκια-μπουλούκια οι ξένοι. Με την κίνηση αυτή άρχισαν ν' ανοίγουν πολλά μαγαζάκια με ζυμαρικά κι εδώδιμα, που δούλευαν ώς τη νύχτα, καφενεία όπου μπορούσες να προμηθευτείς όχι μόνο καφέ αλλά και γυναίκες, άνοιξαν καινούρια θέατρα κωμειδυλλίων, που από τη σκηνή τους μόρφαζαν κι έκαναν τον κόσμο να ξεκαρδίζεται οι διασημότεροι καλλιτέχνες από

τις δυο πρωτεύουσες, το περίφημο θέατρο «Μωβ Νέγρος» και στην οδό Νικολάγιεφσκι μια μεγαλοπρεπής λέσχη με τίτλο «Το παλούκι» (ζωγράφοι, καλλιτέχνες, διανοούμενοι), όπου τα πιάτα και τα πιατάκια του καφέ κουδούνιζαν ώς τα ξημερώματα. Ταυτόχρονα ξεφύτρωσαν νέες εφημερίδες, και οι καλύτερες πένες της Ρωσίας έγραφαν επιφυλλίδες που έσερναν τους μπολσεβίκους στη λάσπη. Την ημέρα, οι άμαξες πηγαινόφερναν πελάτες από εστιατόριο σε εστιατόριο και τη νύχτα τα καμπαρέ πλημμύριζαν από τους ήχους των βιολιών, κι ανάμεσα στους καπνούς και στα τσιγάρα ξεχώριζαν, με μια εξωγήινη ομορφιά, ωχρά και εξαντλημένα πρόσωπα κοινών γυναικών, ξαναμμένα από την κοκαΐνη.

Η Πόλη πάχαινε, φούσκωνε, ξεχείλιζε σαν παραγεμισμένο ασκί. Οι χαρτοπαιχτικές λέσχες και οι ρουλέτες βούιζαν ώς το πρωί. Πελάτες τους ήταν άνθρωποι από την Πετρούπολη και από την Πόλη, βαρυσήμαντοι και αλύγιστοι Γερμανοί αξιωματικοί, που οι Ρώσοι τούς φοβόντουσαν και τους σέβονταν, θυρωροί σε μεγάλα κέντρα της Μόσχας και ιδιοκτήτες ακινήτων, Ρώσοι και Ουκρανοί, που οι περιουσίες τους κρέμονταν σε μια κλωστή. Στο καφέ «Μαξίμ», ένας Ρουμάνος γόης, με κατσαρωμένα μαλλιά, έκανε το βιολί του να παίζει σαν αηδόνι. Είχε θαυμάσια περιπαθή νοσταλγικά μάτια, με το άσπρο τους χρωματισμένο γαλάζιο, και μαλλιά βελούδο. Οι λάμπες, σκεπασμένες με τσιγγάνικες μαντίλες, έριχναν άσπρο φως προς τα κάτω και πορτοκαλί προς τα πάνω και στα πλάγια. Ανταύγειες από μπλε παλιό μετάξι ξέφευγαν σαν άστρα προς το ταβάνι και κατέβαιναν σαν καταρράκτης κατά μήκος των τοίχων, και στα μπλε θεωρεία ακτινοβολούσαν χοντρά διαμάντια και ξεχώριζαν οι κοκκινόχρωμες γούνες από τη Σιβηρία. Μύριζε καβουρντισμένο

καφέ, ιδρώτα, οινόπνευμα και γαλλικά αρώματα. Όλο το καλοκαίρι του 1918, οι σωφέρ με δερμάτινα καφτάνια πηγαινοέρχονταν με σπουδαιοφάνεια στην οδό Νικολάγιεφσκι, γύρω στ' αυτοκίνητα, που, με τα φανάρια τους αναμμένα ώς το χάραμα, λάμπρυναν τη λεωφόρο με τις φωτισμένες κολόνες της. Σε πολλά μαγαζιά, οι βιτρίνες ήταν κατάμεστες με πραγματικά δάση λουλουδιών κι ανάμεσά τους κρέμονταν σαν στρογγυλά ρόπαλα από χρυσωμένο λίπος χοντρά φιλέτα μερσίνας κι έλαμπαν οι θυρεοί και τα μετάλλια στις μπουκάλες της περίφημης σαμπάνιας Αμπρώ.

Όλο το καλοκαίρι, οι εμιγκρέδες έφταναν αδιάκοπα. Τενόροι της όπερας με εντυπωσιακή εμφάνιση, περιποιημένο γκριζωπό γενάκι, λουστραρισμένα μποτίνια και βλέμμα αμέριμνο, μέλη της Δούμας με γυαλάκια της μύτης, εισοδηματίες με ηχηρά ονόματα, παίκτες μπιλιάρδου, κοπέλες που οι κυρίες οδηγούσαν στα μαγαζιά για ν' αγοράσουν ρουζ για τα χείλια, βερνίκι και βατιστένια παντελόνια σε εκπληκτικές διαστάσεις.

Όλος αυτός ο κόσμος έστελνε το ένα γράμμα πάνω στ' άλλο προς τη μόνη δυνατή διέξοδο, τη Γερμανία, τη μεγάλη χώρα των αξιοτίμων Τευτόνων. Με τ' απανωτά αυτά γράμματα, που έφευγαν προς την Πολωνία (κανένας δεν ήξερε πια τι ήταν η καινούρια αυτή χώρα και τι ήταν δυνατό, μα τον διάβολο, να φτιάξουν εκεί πέρα) για να ζητήσουν θεώρηση διαβατηρίου ή να περάσουν χρήματα, γιατί προαισθάνονταν ότι θα έπρεπε, σίγουρα, να φύγουν για κάπου πιο μακριά, ακόμα πιο μακριά, σε περιοχές σταθερά προστατευμένες από την αναταραχή και τη φοβερή σύγχυση που σπέρνουν τα πλήθη των μπολσεβίκων. Ονειρεύονταν τη Γαλλία, το Παρίσι, αναστέναζαν με τη σκέψη ότι ήταν πολύ

δύσκολο, σχεδόν αδύνατο, να φτάσουν ώς εκεί. Και νύχτες ολόκληρες, άγρυπνοι σε ξένα ντιβάνια, αναστέναζαν ακόμα πιο βαθιά με τις φρικτές, μα πολύ καθαρές, ιδέες που τους τάραζαν απότομα.

«Κι αν ξαφνικά;... Αν ξαφνικά κοπεί το συρματόσκοινο... αν ξαφνικά ξεπροβάλουν... Φρίκη...»

Οι ιδέες αυτές γίνονταν φρικτότερες ιδιαίτερα όταν από μακριά, από πολύ μακριά, ξεχώριζαν τα βαριά χτυπήματα των κανονιών. Όλο αυτό το λαμπερό και λεπτό καλοκαίρι τα κανόνια, χωρίς να ξέρεις γιατί, δεν έπαψαν να χτυπούν στα περίχωρα, ενώ παντού και σε κάθε περίπτωση, άκαμπτοι σα σιδερένιοι λοστοί, οι Γερμανοί στρατιώτες κρατούσαν την τάξη, αν και λίγο πιο έξω από την ίδια την Πόλη ξέσπαγαν κάθε στιγμή πνιγμένες τουφεκιές.

Ποιος πυροβολεί, ποιον; Κανείς δεν ήξερε. Ήταν νύχτα. Την ημέρα όμως όλοι ησύχαζαν όταν έβλεπαν να περνά πότε-πότε στο Κρεσάτικ ή στην οδό Βλαντιμίρ το σύνταγμα των Γερμανών ουσάρων. Κι αυτό ήταν ένα πραγματικό σύνταγμα. Σκούφος μάλλινος πάνω σε αγέρωχα πρόσωπα, υποσαγόνια που σφίγγουν πέτρινα πιγούνια, πυρρόξανθα μουστάκια, μυτερά, ανασηκωμένα με επιμέλεια. Τα μεγαλόσωμα ξανθότριχα άλογα προχωρούσαν κατά ίλες, πλάι-πλάι, και οι εξακόσιοι ιππείς ήταν σφιγμένοι στα γκρι-μπλε χιτώνια, σαν τους σοβαρούς Γερμανούς αρχηγούς στα μνημεία του Βερολίνου μέσα στις χάλκινες πανοπλίες τους.

Και καθώς τους έβλεπαν, ηρεμούσαν και χαίρονταν, ενώ πίσω από τα συρματοπλέγματα που προστάτευαν την Πόλη πετούσαν βρισιές και κατάρες προς τους μακρινούς μπολσεβίκους, με άσβηστο μίσος.

«Χαχά... ελάτε λοιπόν να χτυπήσετε εδώ!»

Μισούσαν τους μπολσεβίκους. Όχι με το λυσσαλέο εκείνο μίσος που σε σπρώχνει να χτυπηθείς, να σκοτώσεις, αλλά μ' ένα μίσος δειλό, συριστικό, ένα μίσος ξώπετσο, ένα μίσος σκιάς. Τους μισούσαν τη νύχτα, όταν κοιμόντουσαν σ' έναν αόριστο φόβο, την ημέρα στα εστιατόρια διαβάζοντας τις εφημερίδες που έδειχναν τους μπολσεβίκους να σκοτώνουν, με μια σφαίρα μάουζερ στο σβέρκο, αξιωματικούς και τραπεζίτες ή καταστηματάρχες της Μόσχας που πουλάνε κρέας αλόγων άρρωστων από μόρβα. Όλοι τούς μισούσαν, όλοι: έμποροι, τραπεζίτες, βιομήχανοι, δικηγόροι, ηθοποιοί, ιδιοκτήτες, κοκότες, σύμβουλοι Επικρατείας, μηχανικοί, γιατροί, συγγραφείς.

Υπήρχαν οι αξιωματικοί. Όλοι έτρεχαν από τον βορρά και από τη δύση –το παλιό μέτωπο– και κατευθύνονταν προς την Πόλη. Και ήταν πάρα πολλοί, όλο και περισσότεροι. Έτσι, όμως, διακινδύνευαν τη ζωή τους, γιατί, οι περισσότεροι χωρίς λεφτά και με την ανεξίτηλη σφραγίδα του επαγγέλματός τους, δυσκολεύονταν περισσότερο από κάθε άλλον ν' αποκτήσουν πλαστά χαρτιά και να περάσουν τα σύνορα. Κατάφερναν, ωστόσο, να περνούν και παρουσιάζονταν στην Πόλη με βλέμμα κυνηγημένου ζώου, αξύριστοι και ψειριασμένοι, χωρίς γαλόνια κι επωμίδες, και προσπαθούσαν να αντέξουν το καθετί για να βρουν και να διατηρήσουν στέγη και τροφή. Υπήρχαν ανάμεσά τους και κάτοικοι του Κιέβου από παλιές γενιές, που γλίτωσαν από τον πόλεμο και γύρισαν στα σπίτια τους με μια μοναδική σκέψη – την ίδια με τον Αλέξη Τουρμπίν: να ξεκουραστούν, να ξεκουραστούν και ν' αρχίσουν μια καινούρια ζωή, μακριά από τον πόλεμο και τον στρατό, μια απλή ζωή κοινού ανθρώπου. Υπήρχαν

ακόμα στην Πόλη εκατοντάδες ξένοι, που τους ήταν πια δύσκολο να μείνουν στην Πετρούπολη ή τη Μόσχα. Μερικοί από αυτούς –ιππείς, έφιπποι φρουροί και ουσάροι της φρουράς– κολυμπούσαν άνετα στον ταραγμένο αφρό της ανήσυχης πολιτείας. Έτσι, η συνοδεία του αταμάνου έδειχνε την πιο παρδαλή συνάθροιση επωμίδων, και στα τραπέζια του αρχηγού κάθονταν ώς διακόσια άτομα με κατσαρωμένα μαλλιά και χαλασμένα δόντια ντυμένα με χρυσό. Όσους δεν μπορούσε να απορροφήσει η συνοδεία τούς φορούσαν ακριβές γούνες με καστόρινο γιακά και τους έβρισκαν θέση σε διακριτικά σπίτια, με τοίχους ντυμένους με ξυλόγλυπτα από βελανιδιά, στις Ιτιές, την καλύτερη συνοικία της πολιτείας, καθώς και σε ξενοδοχεία κι εστιατόρια...

Άλλοι, όμως, επιτελικοί λοχαγοί που ήρθαν από κοινά αποδιοργανωμένα και διαλυμένα συντάγματα, ουσάροι της σειράς, όπως ο Νάι-Τουρς, σημαιοφόροι και ανθυπολοχαγοί κατά εκατοντάδες, πρώην σπουδαστές, όπως ο Στεπάνοφ, ο γνωστότερος ως Κυπρίνος, που ο πόλεμος και η Επανάσταση τους πέταξε από την τροχιά της ζωής, υπολοχαγοί, παλιοί φοιτητές που στερήθηκαν για πάντα ένα πανεπιστημιακό μέλλον, όπως ο Βίκτορ Βικτόροβιτς Μισλαγιέφσκι, έφταναν στην Πόλη, με γκρίζα χλαίνη ολότελα τριμμένη, με τραύματα που δεν είχαν επουλωθεί, και έδειχναν τα ξεφτισμένα σημάδια από τις χαμένες επωμίδες τους. Έμεναν στην οικογένειά τους ή σε ξένες οικογένειες και κοιμόντουσαν σε καρέκλες σκεπασμένοι με τη χλαίνη τους. Έπιναν ασυλλόγιστα βότκα, τρέχανε παντού, πρόθυμοι ν' ασχοληθούν με οποιαδήποτε δουλειά, και μέσα τους έβραζε το μίσος. Μισούσαν τους μπολσεβίκους μ' ένα μίσος άμεσο και καυτό, με το απόλυτο μίσος που σε σπρώχνει να χτυπηθείς.

Ήταν και οι ευγενείς υπαξιωματικοί, οι γιούνγκερς. Στην αρχή της Επανάστασης υπήρχαν ακόμα στην Πόλη τέσσερις σχολές γιούνγκερς, μία του μηχανικού και του πυροβολικού και δύο του πεζικού. Οι σχολές καταστράφηκαν τελείως από τις εξοντωτικές επιθέσεις των στρατιωτών και άφησαν στον δρόμο τους ανάπηρους μαθητές τους, μαθητές χτες αλλά όχι πια φοιτητές, μισο-ενήλικες μισο-παιδιά, ούτε πολίτες ούτε στρατιωτικοί, όμοιοι σε όλα με τον δεκαεφτάχρονο νεαρό Νικόλκα Τουρμπίν.

Όλα αυτά είναι πολύ ωραία βέβαια, και σε όλα αυτά βασιλεύει ο αταμάνος, ο αρχηγός. Αλλά, στον λόγο μου, δεν ξέρω, και πιθανότατα δεν θα μάθω ποτέ, τι αντιπροσωπεύει αυτός ο εκπληκτικός άρχοντας, που ο τίτλος του ταιριάζει περισσότερο στον δέκατο όγδοο αιώνα παρά στον εικοστό.

«Μα ποιος είναι λοιπόν αυτός, Αλέξη Βασίλιεβιτς;»

«Είναι ιππότης-φρουρός, στρατηγός, κτηματίας από τους πιο πλούσιους, και ονομάζεται Παύλος Πέτροβιτς...»

Από μια παράξενη ειρωνεία της τύχης και της ιστορίας, η εκλογή του, που έγινε τον Απρίλη αυτού του αξέχαστου χρόνου, διαδραματίστηκε σ' ένα τσίρκο, γεγονός που θα προσφέρει στους μελλοντικούς ιστορικούς άφθονο υλικό για χωρατά. Όσο για τους πολίτες, και κυρίως εκείνους που δεν μπορούσαν να εγκαταλείψουν την πόλη και είχαν υποστεί τις πρώτες εκρήξεις του εμφυλίου πολέμου, όχι μόνο δεν ήθελαν ν' αστειευθούν αλλά ήταν ανίκανοι ακόμα και να συλλογιστούν τι συνέβη. Η εκλογή είχε τελειώσει με μια ταχύτητα εκπληκτική – τόσο το καλύτερο. Ο αρχηγός είναι στην εξουσία – υπέροχα. Φτάνει μόνο να μη λείψει το βούτυρο και το κρέας από την αγορά, να μην ακούγονται πυροβολισμοί στον δρόμο και

–μακάρι– να μην αρχίσουν οι μπολσεβίκοι, ή ακόμα κι ο λαουτζίκος, να λεηλατούν ό,τι βρίσκουν. Είδαν, λοιπόν, όλ' αυτά να πραγματοποιούνται λίγο-πολύ υπό την εξουσία του αταμάνου, και μάλιστα –ίσως οφείλουμε να τ' ομολογήσουμε– σε σημαντικό βαθμό. Τουλάχιστο, οι πρόσφυγες από τη Μόσχα και την Πετρούπολη, όπως κι οι περισσότεροι από τους πολίτες του Κιέβου, όσο κι αν κοροϊδεύουν αυτή την παράξενη ουκρανική «αταμανοκρατία», που την αποκαλούσαν, όπως και ο λοχαγός Τάλμπεργκ, μασκαράτα, ένα βασίλειο οπερέτας, τραγουδούσαν ειλικρινά επαίνους για τον αρχηγό και... «Ο Θεός να δώσει, αυτό να διαρκέσει για πάντα».

Να όμως που κανένας δεν ήταν σε θέση να πει αν αυτό μπορούσε να διαρκέσει για πάντα, ούτε ο ίδιος ο αρχηγός. Σας βεβαιώνω με την τιμή μου.

Το γεγονός είναι ότι η πόλη είναι η πόλη, με την αστυνομία της, το υπουργείο της, τις ένοπλες δυνάμεις της και με κάμποσες εφημερίδες. Αλλά αυτό που συνέβαινε γύρω, μέσα σ' αυτή την πραγματική Ουκρανία –με έκταση μεγαλύτερη από τη Γαλλία και με δεκάδες εκατομμύρια κατοίκους–, αυτό κανείς δεν το ήξερε. Δεν ξέρουν, δεν ξέρανε τίποτα, όχι μόνο στις μακρινές περιοχές αλλά ακόμα –κι είναι γελοίο να το λες– σε χωριά που απέχουν πενήντα βέρστια. Δεν ξέρανε τίποτα, μισούσαν όμως μ' όλη τους την ψυχή. Κι όταν έφταναν νέα από αυτά τα μυστηριώδη μέρη που ονομάζονται χωριά, όταν μάθαιναν ότι οι Γερμανοί λήστευαν τους μουζίκους και τους τιμωρούσαν αλύπητα εξοντώνοντάς τους με τα πολυβόλα, όχι μόνο δεν ακουγόταν καμιά αγανακτισμένη φωνή, για να υπερασπιστεί τους Ουκρανούς μουζίκους, αλλά, μερικές φορές στα σαλόνια, κάτω από τα μεταξωτά αμπαζούρ, απειλούσαν και γρύλλιζαν:

«Καλά να τους κάνουν. Καλά. Τους αξίζουν ακόμα χειρότερα. Εγώ θα βαδίσω κατευθείαν στον σκοπό μου. Α! θα τη θυμούνται την επανάσταση! Οι Γερμανοί θα τους συγυρίσουν. Εμάς δεν μας ήθελαν, θα δουν τώρα με τους ξένους!»

«Τι βλακείες. Θεέ μου, τι βλακείες...»

«Πώς, Αλέξη Βασίλιεβιτς!... Είναι πραγματικοί αλήτες... Άγρια ζώα. Τώρα όμως... εντάξει! Οι Γερμανοί θα τους συνετίσουν.»

«Οι Γερμανοί!»

«Οι Γερμανοί!» Παντού:

«Οι Γερμανοί!»

«Οι Γερμανοί!»

Ή: εδώ οι Γερμανοί, και κει πέρα, στην άλλη άκρη του μακρινού σκοινιού, προς τα γαλάζια δάση, οι μπολσεβίκοι. Τίποτ' άλλο έξω απ' αυτές τις δυο δυνάμεις.

5

ΝΑ, όμως, μια τρίτη δύναμη, απρόσμενη κι ανυποψίαστη, εμφανίστηκε στην τεράστια σκακιέρα. Όπως και στο σκάκι, ο μέτριος και λίγο έξυπνος παίκτης, αφού σιγουρευτεί πίσω από μια σειρά πιόνια από τις επιθέσεις του τρομερού αντιπάλου του (μήπως τα πιόνια της σκακιέρας δεν έχουν μεγάλη ομοιότητα με τους Γερμανούς στρατιώτες;), συγκεντρώνει όλες τις δυνάμεις του, τους αξιωματικούς του, κοντά στον βασιλιά. Η πονηρή, όμως, βασίλισσα του αντιπάλου βρίσκει ξαφνικά ένα πέρασμα και με μια κυκλωτική κίνηση εισβάλλει στα μετόπισθεν του εχθρού, καταστρέφει τα πιόνια και τους καβαλάρηδες και δίνει τρομερά χτυπήματα. Μετά τη βασίλισσα, ορμάει, ελαφρός και γρήγορος, ο τρελός, ύστερα φτάνουν μ' ευκίνητα ζικ-ζακ τα άλογα, και ο φτωχός, χωρίς ταλέντο παίκτης χάνει – ο ξύλινος βασιλιάς είναι ματ.

Όλ' αυτά έγιναν γρήγορα, όχι όμως ξαφνικά, είχαν προηγηθεί μερικά σημάδια.

Ήταν μια μέρα του Μάη. Η Πόλη ξυπνούσε κι άστραφτε σα μαργαριτάρι δεμένο σε πέτρα τουρκουάζ. Ο ήλιος ανέτελλε κι άπλωνε το φως του πάνω από το βασίλειο του αταμάνου. Οι πολίτες είχαν αρχίσει να κινούνται σαν τα μυρμήγκια και ν' ασχολούνται με τις μικροδουλειές τους, νυσταγμένοι υπάλληλοι άνοιγαν τις κουρτίνες των μαγαζιών, όταν ένας τρομακτικός απαίσιος θόρυβος σάρωσε τους δρόμους. Ένας άγνωστος ήχος –ούτε κανόνι ούτε κεραυνός–

αλλά τόσο δυνατός που πολλά παράθυρα μόνα τους άνοιξαν κι όλα τα τζάμια έτριξαν. Ο θόρυβος ξαναγύρισε, διέτρεξε για δεύτερη φορά την Άνω Πόλη, κύλησε κατά κύματα ώς την Κάτω –το Ποντόλ–, πέρασε τον όμορφο γαλάζιο Δνείπερο και χάθηκε μακριά προς τη Μόσχα. Όλοι οι πολίτες ξύπνησαν από το χτύπημα και στους δρόμους επικράτησε σύγχυση που έφτασε αμέσως στο κατακόρυφο, όταν φάνηκαν να τρέχουν έξαλλοι από το Πετσέρσκ –από τις ωραιότερες συνοικίες στην Άνω Πόλη– άνθρωποι με κουρέλια, καταματωμένοι, που ούρλιαζαν κι αναστέναζαν. Ο θόρυβος ξανακούστηκε για τρίτη φορά κι ήταν τόσο δυνατός που τα τζάμια στα σπίτια του Πετσέρσκ κατρακύλησαν με πάταγο, ενώ το έδαφος έτρεμε.

Πολλοί είδαν γυναίκες να τρέχουν με τα νυχτικά τους και να βγάζουν φοβερές κραυγές. Σε λίγο κατάλαβαν από πού ερχόταν ο θόρυβος. Από το Φαλακρό Βουνό, που δεσπόζει στον Δνείπερο, κοντά στην Πόλη. Εκεί υπήρχαν αποθηκευμένες τεράστιες ποσότητες μπαρούτι, οβίδες και άλλα πυρομαχικά. Οι αποθήκες του Φαλακρού Βουνού είχαν εκραγεί.

Πέντε μέρες η Πόλη έζησε σε αγωνία, περιμένοντας να δουν τα δηλητηριώδη αέρια να κατεβαίνουν από το Φαλακρό Βουνό και να ξεχύνονται στους δρόμους. Οι εκρήξεις όμως σταμάτησαν, τ' αέρια δεν έφτασαν, οι αιμόφυρτοι άνθρωποι εξαφανίστηκαν και η Πόλη ξαναβρήκε παντού την ειρηνική και ήσυχη όψη της, εκτός από μια γωνιά του Πετσέρσκ, όπου είχαν γκρεμιστεί μερικά σπίτια. Η γερμανική διοίκηση διέταξε, βέβαια, συστηματική έρευνα και, όπως είναι ευνόητο, η Πόλη δεν έμαθε τίποτα για τις αιτίες που προκάλεσαν την έκρηξη. Ακούστηκαν διάφορες γνώμες:

«Η έκρηξη έγινε από Γάλλους κατάσκοπους.»

«Όχι, η έκρηξη έγινε από μπολσεβίκους κατάσκοπους.»

Όλ' αυτά τέλειωσαν πολύ απλά: η υπόθεση ξεχάστηκε.

Το δεύτερο σημάδι ήρθε το καλοκαίρι, σε μια πολιτεία θορυβώδη, πολύβουη, πνιγμένη στη σκονισμένη χλόη, όπου οι Γερμανοί υπολοχαγοί κατέβαζαν ωκεανούς σόδας. Το δεύτερο αυτό σημάδι ήταν κυριολεκτικά τερατώδες.

Στην οδό Νικολάγιεφσκι, εκεί ακριβώς που σταθμεύουν τα οχήματα πολυτελείας, μέρα μεσημέρι δολοφονήθηκε ένας άνθρωπος, κι αυτός ήταν ο διοικητής του γερμανικού στρατού στην Ουκρανία, ο στρατάρχης Άιχορν, ασυγκίνητος και περήφανος στρατηγός, πραγματικά τρομερός για τη δύναμή του, άμεσος βοηθός του ίδιου του κάιζερ Γουλιέλμου! Ο δολοφόνος ήταν, εννοείται, κάποιος εργάτης, κι αυτός ο εργάτης ήταν, εννοείται, σοσιαλιστής. Είκοσι τέσσερις ώρες μετά τον θάνατο του στρατηγού οι Γερμανοί κρέμασαν όχι μόνο τον δολοφόνο αλλά και τον αμαξά που τον μετέφερε στο σημείο αυτό. Ο ένδοξος στρατηγός δεν αναστήθηκε, βέβαια, αλλά αυτό ενέπνευσε στους λογικούς ανθρώπους σημαντικές σκέψεις γι' αυτό που έγινε.

Έτσι, το ίδιο βράδυ, ο Βασιλίσα, μπροστά σ' ένα ποτήρι τσάι με λεμόνι, αναπνέοντας με κόπο τον πνιγηρό αέρα κοντά στο ανοιχτό παράθυρο, με το πουκάμισο ξεκούμπωτο, μουρμούριζε στο αυτί του Αλέξη Βασίλιεβιτς Τουρμπίν:

«Με όλ' αυτά τα γεγονότα, δεν μπορώ να μην καταλήξω στο συμπέρασμα ότι η ζωή μας σήμερα είναι εξαιρετικά επισφαλής. Μου φαίνεται ότι κάτω από τα πόδια των Γερμανών (ο Βασιλίσα κούνησε στον αέρα τα μικρά στραβά του δάχτυλα) κάτι είναι έτοιμο να εκραγεί, το βλέπετε και σεις... τον ίδιο τον Άιχορν... και πού! Ε;» (Ο Βασιλίσα γούρλωσε τρομαγμένος τα μάτια του).

Ο Τουρμπίν τον άκουγε μελαγχολικά. Ένιωθε έναν σπασμό να του τραβάει κάθε τόσο το μάγουλο. Τον χαιρέτησε κι έφυγε.

Το τρίτο προμήνυμα ήρθε το επόμενο πρωί, και αυτή τη φορά χτύπησε τον ίδιο τον Βασιλίσα. Πολύ νωρίς, ξημέρωμα ακόμη, όταν ένας ωραίος ήλιος, ολοκαίνουριος, έστελνε από απροσεξία μια χαρούμενη ακτίνα μέσα στο σκοτεινό υπόγειο που οδηγούσε από τη μικρή αυλή στο σπίτι, ο Βασιλίσα είχε προβάλει στο παράθυρο και κατάλαβε το προμήνυμα από την ακτίνα του ήλιου. Ένα προμήνυμα στην ασύγκριτη λάμψη των τριάντα χρόνων του, που έπαιρνε μια ολοφάνερη έξαρση με το σπινθηροβόλημα ενός κολιέ γύρω στον λαιμό του, άξιο να το ζηλέψει και η Αυτοκράτειρα Αικατερίνη, ένα προμήνυμα προικισμένο με γυμνά τορνευτά πόδια και στήθη γεμάτα παλμό και γοητεία. Τα δόντια της οπτασίας άστραφταν και τα ματόκλαδα σκίαζαν τα μάγουλά της με απίστευτα χρώματα.

«Σήμερα πενήντα», λέει το προμήνυμα με φωνή σειρήνας, δείχνοντας ένα δοχείο με γάλα.

«Γιάβντογκα, πώς;», φώναξε ο Βασιλίσα με θλιμμένη φωνή. «Δεν φοβάσαι λοιπόν τον Θεό; Προχθές σαράντα, χθες σαράντα πέντε, σήμερα πενήντα; Δεν είναι δυνατόν...»

«Και τι θαρρείτε;», απάντησε η σειρήνα, «αν το βρίσκετε πολύ ακριβό, στην αγορά μού δίνουν τα διπλά.»

Και τα δόντια της έστειλαν μια καινούρια λάμψη. Ο Βασιλίσα ξέχασε αμέσως τα πενήντα, τα εκατό και τα ρέστα κι ένιωσε μια γλυκιά ταραχή σ' όλο το κορμί του. Την ίδια γλυκιά παγωνιά ένιωθε ο Βασιλίσα κάθε φορά που μια όμορφη οπτασία πρόβαλλε μπροστά του σε μια ακτίνα του ηλίου. (Ο Βασιλίσα σηκωνόταν πάντα νωρίτερα από τη γυ-

ναίκα του). Τα ξέχασε όλα και τα μάτια του γέμισαν από το όραμα ενός ξέφωτου σε κάποιο δάσος, ποτισμένου με το άρωμα των πεύκων. «Ε χε-ε !...»

«Άκουσε Γιάβντογκα», είπε ο Βασιλίσα κι έγλειψε τα χείλια ρίχνοντας ένα βλέμμα πίσω του (για να δει μήπως ερχόταν η γυναίκα του), «έχετε αποκτήσει πολύ κακές συνήθειες μ' αυτή την επανάσταση. Μα, έννοια σας, οι Γερμανοί θα σας δώσουν ένα μικρό μάθημα...»

«Να της χτυπήσω απαλά τον ώμο;», αναρωτιόταν με λαχτάρα ο Βασιλίσα, μα δεν τ' αποφάσιζε.

Μια λουρίδα κατάλευκο γάλα έτρεξε αφρίζοντας από το δοχείο.

«Θα μας μάθουν, και μεις θα ξεμάθουμε», απάντησε ξαφνικά το προμήνυμα.

Ύστερα, όλο και πιο εκθαμβωτική, σαν ηλιαχτίδα μέσα στο φως, η οπτασία, κουνώντας ρυθμικά το ξύλο που κρατούσε τη στάμνα και κουδουνίζοντας το δοχείο της, ανέβηκε προς την ηλιόλουστη ανατολή. «Κάτι γάμπες... ωχ, ωχ!», αναστέναξε η καρδιά του Βασιλίσα.

Τη στιγμή αυτή αντήχησε η φωνή της γυναίκας του και ο Βασιλίσα έπεσε πάνω της, καθώς γύρισε προς τα μέσα.

«Με ποιον μιλούσες;», τον ρώτησε και σήκωσε ζωηρά τα μάτια της προς την αυλή.

«Ήταν η Γιάβντογκα», απάντησε ο Βασιλίσα με ύφος αδιάφορο. «Φαντάσου ότι το γάλα έφτασε σήμερα πενήντα!»

«Τι; Τι;», ξαφνιάστηκε η Βάντα Μιχαήλοβνα. «Είναι σκάνδαλο, τι θράσος! Αυτοί οι μουζίκοι είναι λυσσασμένοι. Γιάβντογκα, Γιάβντογκα!», φώναξε κι έχωσε το κεφάλι της στο άνοιγμα του παραθύρου. «Γιάβντογκα!»

Η οπτασία όμως είχε γίνει άφαντη και δεν ξαναφάνηκε.

Ο Βασιλίσα πρόσεξε το παραμορφωμένο σώμα της γυναίκας του, τα κιτρινωπά μαλλιά της, τους κοκαλιάρικους αγκώνες της και τ' αδύνατα πόδια της. Και η ζωή του φάνηκε τόσο αηδιαστική που παραλίγο να κάνει εμετό στα πόδια της συζύγου του. Συγκρατήθηκε όμως έγκαιρα και αναστενάζοντας βαθιά γύρισε στο δροσερό ημίφως του σπιτιού του, χωρίς να καταλάβει καλά γιατί ένιωθε αυτή τη βαριά κατάθλιψη. Δεν ήταν τόσο η Βάντα που ξεπρόβαλε και τα μυτερά κιτρινιασμένα κόκαλα στις κλειδώσεις της – και πολύ περισσότερο η κάποια αδεξιότητα στη συζήτηση με τη γλυκιά οπτασία που είδε πριν από λίγο.

«Θα ξεμάθουμε; Ε; Τι λέτε γι' αυτό;», μουρμούρισε μόνος του. «Τι πληγή αυτά τα ψώνια. Όχι, αλλά τι θα θέλατε ν' απαντήσω σ' αυτό; Αν δεν φοβούνται τους Γερμανούς σήμερα, ήρθε το τέλος μας. Θα ξεμάθουμε, ε; Αυτά, όμως, τα δόντια της... Τι θαύμα!»

Ξαφνικά, χωρίς να καταλάβει πώς, η Γιάβντογκα παρουσιάστηκε στη σκιά, γυμνή σα μάγισσα στη σαββατιάτικη νυχτερινή τους σύναξη.

«Τι αναίδεια! Θα ξεμάθουμε; Αυτά όμως τα στήθη...»

Η οπτασία τον ξετρέλαινε τόσο, που ο Βασιλίσα ένιωσε άσχημα κι έτρεξε να ρίξει κρύο νερό στο πρόσωπό του.

Κι έτσι, όπως πάντα, ασυναίσθητα, βιαστικά, ήρθε το φθινόπωρο. Το διάφανο χρυσάφι του Αυγούστου το διαδέχτηκε η φωτεινή ομίχλη του Σεπτέμβρη. Και τότε, τον Σεπτέμβριο, έγινε όχι πια ένα σημάδι-προμήνυμα, αλλά το ίδιο το γεγονός, ένα γεγονός που, από πρώτη ματιά, ήταν ολωσδιόλου χωρίς σημασία.

Ένα όμορφο βράδυ αυτού του Σεπτέμβρη, ένα χαρτί με υπογραφή από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές του αταμά-

νου έφτασε στη φυλακή της πόλης με τη διαταγή να βγει ο υπόδικος που κρατιόταν κλεισμένος στο κελί 666. Τίποτα περισσότερο.

Τίποτα περισσότερο! Κι αυτό το χαρτί –αυτό χωρίς αμφιβολία– έγινε η αιτία για τόσες δυστυχίες, τόσες καταστροφές, τόσες μάχες, αιματοχυσίες, πυρκαγιές και πογκρόμ, για τόση απελπισία και τρόμο. Άι, άι...

Ο φυλακισμένος που απελευθερώθηκε έτσι είχε ένα όνομα τελείως κοινό και χωρίς σημασία: Σεμιόν Βασίλιεβιτς Πετλιούρα. Ο ίδιος, τις περισσότερες φορές, έδινε το όνομά του γαλλικά, Σιμόν, και το ίδιο έκαναν και οι τοπικές εφημερίδες από τον Δεκέμβριο του 1918 ώς τον Φεβρουάριο του 1919. Το παρελθόν του «Σιμόν» είχε βυθιστεί στο πιο πυκνό σκοτάδι. Θα ήταν, λέγαν, λογιστής.

«Όχι, βοηθός λογιστή.»

«Όχι, φοιτητής.»

Στη γωνία Κρεσάτικ και Νικολάγιεφσκι υπήρχε ένα άνετο και κομψό μαγαζί με τσιγάρα και είδη για καπνιστές. Η στενόμακρη ταμπέλα του παρίστανε με πολλή γραφικότητα έναν Τούρκο στο χρώμα του καφέ, με φέσι, που κάπνιζε ναργιλέ. Ο Τούρκος φορούσε κίτρινες παντούφλες με ανασηκωμένες μύτες.

Βρέθηκαν, ωστόσο, άνθρωποι να πάρουν όρκο ότι είχαν δει μέσα σ' αυτό το μαγαζί, και τώρα τελευταία μάλιστα, τον Σιμόν να κάθεται με χάρη πίσω από έναν πάγκο και να πουλά είδη για καπνιστές που τα κατασκεύαζε ο Σολομών Κοέν. Αμέσως μετά, μια άλλη ομάδα τούς διέκοπτε και βεβαίωνε:

«Ολότελα ψέμα! Ήταν αντιπρόσωπος του Συνδέσμου των πόλεων.»

«Όχι του Συνδέσμου των πόλεων, αλλά του ζέμστβο»,[1] απαντούσαν άλλοι παλαιότεροι.

Μια τέταρτη ομάδα (οι εμιγκρέδες) έκλειναν τα μάτια για να θυμηθούν καλύτερα και μουρμούριζαν:

«Μια στιγμή... επιτρέψτε...»

Για να θυμηθούν ότι τον είχαν δει ένα βράδυ, πριν από δέκα χρόνια... όχι, συγγνώμη, πριν από έντεκα, να περπατάει στη Μόσχα, στο δρομάκι Μπρονάγια, κρατώντας στη μασχάλη μια κιθάρα σκεπασμένη μ' ένα μαύρο τσίτι. Πρόσθεταν ακόμα ότι πήγαινε σ' ένα γλεντάκι με συμπατριώτες, γι' αυτό είχε το τσίτι και την κιθάρα – μια θαυμάσια βραδιά με χαριτωμένες Ουκρανές φοιτήτριες, με ανθηρό χρώμα, οινόπνευμα από δαμάσκηνα που τα έφεραν απευθείας από την Ουκρανία και τραγούδια με τον θαυμάσιο Γκριτζ...

«Χάι, μην πας...» κ.λπ.

Ύστερα άρχισαν να μπερδεύουν τις εξωτερικές λεπτομέρειες, να μπλέκουν τις ημερομηνίες, να συγχέουν τις τοποθεσίες.

«Λέτε ότι ήταν ξυρισμένος;»

«Όχι, νομίζω... περιμένετε... ναι, είχε γενειάδα.»

«Μου επιτρέπετε... καταγόταν μήπως από τη Μόσχα;»

«Μα, όχι, ήταν φοιτητής... ήταν...»

«Διόλου. Ο Ιβάν Ιβάνοβιτς... τον γνωρίζει. Ήταν δημοδιδάσκαλος στο Ταράς...»

Πφ... στον διάβολο. Κι ίσως να μην πέρασε ποτέ από την οδό Μπρονάγια. Η Μόσχα είναι μεγάλη πόλη κι η οδός Μπρονάγια κρύα, σκοτεινή, πνιγμένη στην ομίχλη... μια κιθάρα... ένας Τούρκος στον ήλιο... ναργιλές... μια κιθάρα, ντριν,

1. Παλιές επαρχιακές συνελεύσεις σε μερικές ρωσικές επαρχίες.

ντραν... αυτή η ομίχλη, δεν βλέπεις πια. Α! πόσο σκοτεινά και τρομερά ήταν όλα.

... Βαδίστε, τραγουδάτε...

Βαδίζουν περνώντας πλάι σε σκιές ματωμένες, φευγαλέες οπτασίες, λυμένες πλεξούδες κοριτσιών, φυλακές, τουφεκισμοί, και η παγωνιά και ο νυχτερινός σταυρός του Αγίου Βλαντιμίρ.

Βαδίστε, τραγουδάτε, γιούνγκερς
της σχολής της Φρουράς!
Τρουμπέτες, τούμπανα
αντηχήστε κύμβαλα!

Οι καραβάνες αντηχούν στα σακίδια, ένα ατσάλινο τρυπάνι σφυρίζει, άνθρωποι χτυπημένοι θανάσιμα με τον υποκόπανο, καβαλάρηδες με μαύρο σκούφο πηδούν, πηδούν σε παράφορα άλογα.

Το προφητικό όνειρο γίνεται όλο και πιο ορμητικό καθώς πλησιάζει το κρεβάτι του Αλέξη Τουρμπίν. Ο Τουρμπίν κοιμάται ωχρός, με τα μαλλιά κολλημένα στο μέτωπο από τη ζέστη. Δίπλα του καίει μια ροζ λάμπα. Όλο το σπίτι κοιμάται. Στο βιβλιοπωλείο το ροχαλητό του Κυπρίνου και από το δωμάτιο του Νικόλκα ακούγονται τα σφυρίγματα του Σερβίνσκι. Νύχτα ταραγμένη... μια νύχτα... Στο πάτωμα, κοντά στο κρεβάτι του Αλέξη, κείτεται μισοδιαβασμένος ένας Ντοστογιέφσκι και οι *Δαιμονισμένοι* σαρκάζουν με απελπισία. Η Ελένη κοιμάται ήσυχα.

«Λοιπόν, εγώ θέλω να σας πω κάτι: Δεν υπάρχει. Δεν υπήρξε ποτέ. Αυτός ο Σιμόν δεν υπήρξε ποτέ επί της γης·

ούτε ο Τούρκος, ούτε η κιθάρα κάτω από ένα σφυρήλατο πολύφωτο στην οδό Μπρονάγια, ούτε ο Σύνδεσμος των ζέμστβο... ούτε ο διάβολος ξέρει τι. Είναι ένας μύθος που γεννήθηκε στην Ουκρανία από την απαίσια καταχνιά αυτού του τρομερού χίλια εννιακόσα δεκαοχτώ.

... Υπάρχει μόνο το μίσος, το άγριο μίσος. Υπάρχουν οι τετρακόσιες χιλιάδες Γερμανοί και γύρω τους εκατόν εξήντα φορές περισσότεροι μουζίκοι, με καρδιά που καίγεται από ακόρεστο μίσος. Ω! Πόσα έχουν μαζέψει, στοιβάξει μέσα τους αυτές οι καρδιές. Το καμτσίκι του υπολοχαγού στο πρόσωπο, τα σράπνελ πάνω στ' ανυπότακτα χωριά, τις πλάτες τις τσακισμένες από τους υποκόπανους των μισθοφόρων του αταμάνου και τα κουρελόχαρτα που τους υπόγραφαν Γερμανοί υπολοχαγοί και ταγματάρχες.

«Απόδειξη 25 μάρκων, αμοιβή σ' αυτό το γουρούνι τον Ρώσο, για την αγορά ενός χοίρου.»

Και τα περιφρονητικά γέλια για κείνους που παρουσίαζαν τέτοια χαρτιά στην τοπική γερμανική διοίκηση.

Και οι επιτάξεις των αλόγων και το κλεμμένο στάρι και η επιστροφή των τσιφλικάδων με το παχύ μούτρο, με την προστασία του αταμάνου – το μίσος, που φέρνει ανατριχίλα σ' όλο το κορμί, μόλις ακούσεις τη λέξη «αξιωματικός». Να τι υπήρχε.

Σ' αυτά έπρεπε να προστεθούν και οι φήμες ότι ο αφέντης αταμάνος είχε σκοπό να προχωρήσει σε αγροτική μεταρρύθμιση.

Αλίμονο! Αλίμονο! Μόνο τον Νοέμβριο του 1918, τότε που το κανόνι άρχισε να βροντάει στα περίχωρα του Κιέβου, τότε ο Βασιλίσα κι οι άλλοι γνωστικοί άνθρωποι παρατήρησαν ότι οι μουζίκοι μισούσαν τον κύριο αταμάνο σαν λυσ-

σασμένο σκύλο, ότι είχαν κι αυτοί κάποια ασήμαντη γνώμη δική τους, ότι δεν την ήθελαν τη βρομομεταρρύθμιση του αφέντη αταμάνου κι ότι μια μόνη μεταρρύθμιση ήθελαν, την αιώνια μεταρρύθμιση που ζητούν οι χωριάτες:

«Όλη η γη στους χωρικούς.»

«Εκατό ντεσιατίν[2] στον καθένα.»

«Όχι πια μεγάλοι γαιοχτήμονες.»

«Για κάθε κλήρο εκατό ντεσιατίν να δοθεί ένα χαρτί με σφραγίδα, υπογραφή και χαρτόσημο, που να εγγυάται την ισόβιο, συνεχή και κληρονομική κατοχή, από παππού σε πατέρα, από πατέρα σε γιο, από γιο σε εγγόνι, κι έτσι να πηγαίνει συνέχεια.»

«Και ποτέ πια η αλητεία της πολιτείας δεν θα έρθει να αρπάξει το στάρι. Γιατί το στάρι ανήκει στους μουζίκους, δεν θα το δώσουμε σε κανέναν, κι αυτό που δεν θα φάμε εμείς θα το παραχώσουμε στο χώμα.»

«Και η πόλη πρέπει να μας προμηθεύσει πετρέλαιο.»

«Έτσι, λοιπόν, ποτέ ο πολυαγαπημένος μας αταμάνος δεν θα μπορούσε να κάνει τέτοια μεταρρύθμιση. Ούτε αυτός, ούτε κανείς, ούτε ο διάβολος ο ίδιος.»

Κυκλοφορούν ακόμα ανησυχητικές φήμες ότι μόνο οι μπολσεβίκοι θα μπορούσαν να σταματήσουν τις συμφορές που προκάλεσαν ο αταμάνος και οι Γερμανοί, αλλά και οι μπολσεβίκοι σέρνουν κι εκείνοι ξοπίσω τους δυστυχίες.

«Τους Εβραίους και τους κομισάριους.»

«Καταραμένοι θερμοκέφαλοι, αυτοί οι Ουκρανοί μουζίκοι!»

2. Ντεσιατίν: παλιά μονάδα επιφανείας, ίση με 10 στρέμματα περίπου.

«Τίποτα δεν μας γλιτώνει πια!»

Υπήρχαν δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι που γύριζαν από τον πόλεμο και ήξεραν να πιάσουν ένα ντουφέκι...

«Κι αυτό τούς το έμαθαν οι ίδιοι οι αξιωματικοί που υπηρετούν τώρα στις διαταγές των αρχηγών.»

Εκατοντάδες χιλιάδες ντουφέκια δεν επεστράφησαν και θάφτηκαν στο χώμα, τα κρύψανε σε σιταποθήκες και υπόγεια με κρασιά, παρά τις αποφάσεις που, ύστερα από συνοπτική διαδικασία, έβγαζαν τα γερμανικά στρατοδικεία, τις μαστιγώσεις, τα χτυπήματα με τον υποκόπανο και τις ριπές των σράπνελ. Και εκατομμύρια φυσίγγια είχαν χωθεί κι αυτά στη γη και κανόνια των εβδομήντα πέντε ένα για κάθε πέντε χωριά, πολυβόλα, ένα για κάθε δυο χωριά, μα και σε κάθε κωμόπολη υπήρχαν αποθέματα με εφόδια και καταστήματα ενδυμάτων που είχαν κρυμμένες χλαίνες και γούνινους σκούφους.

Και σ' αυτές τις κωμοπόλεις υπήρχαν ακόμη δάσκαλοι, νοσοκόμοι, αγρότες νοικοκυραίοι, Ουκρανοί ιεροσπουδαστές, που έγιναν πρωτοπόροι από καπρίτσιο της τύχης, γεροδεμένοι γιοι μελισσοκόμων, υπολοχαγοί με ουκρανικά ονόματα... και όλοι μιλούσαν ουκρανικά και όλοι αγαπούσαν την Ουκρανία, μια Ουκρανία θαυμαστή, ιδανική, χωρίς αφέντες «πολάκους», χωρίς αξιωματικούς «Ρούσκι». Υπήρχαν και χιλιάδες Ουκρανοί αιχμάλωτοι που γύριζαν από τη Γαλικία.

Και για να κάνουμε σωστό λογαριασμό, δεκάδες χιλιάδες μουζίκοι. Χο, χο, χο!...

Νά τι υπήρχε. Και ο φυλακισμένος... η κιθάρα...

Φήμες απειλητικές, τρομακτικές
έρχονται στ' αυτιά μας...
Ντριν... ντραν, χε, χε, Νικόλκα.

Ο Τούρκος, ο ουσάρος, ο Σιμόν. Αλλά όχι, δεν υπάρχει. Δεν υπήρχε ποτέ. Βλακείες, παραμύθια, πλάνη.

Μάταια, μάταια, ο γνωστικός Βασιλίσα, κρατώντας το κεφάλι στις παλάμες του, φώναξε εκείνον τον περίφημο Νοέμβρη: «Μωραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσαι.» Και καταριόταν τον αταμάνο, που λευτέρωσε τον Πετλιούρα από τη βρομερή φυλακή.

«Όλα αυτά είναι βλακείες. Αν δεν είναι αυτός, θα είναι ένας άλλος. Ή, ακόμα, κάποιος τρίτος.»

Έτσι, λοιπόν, τα προμηνύματα πέρασαν κι άρχισαν τα γεγονότα... Ο δεύτερος οιωνός (ο φόνος του Γερμανού διοικητή) δεν ήταν ασήμαντος, όπως το γιγάντωμα κάποιου δράκου του παραμυθιού –α, όχι–, υπήρξε, αντίθετα, τόσο μεγαλειώδης που η ανθρωπότητα θα μιλάει σίγουρα γι' αυτό εκατό χρόνια ακόμα... Στη μακρινή ευρωπαϊκή Δύση, οι Γαλάτες πετεινοί με τα κόκκινα βρακιά χτύπησαν με το ράμφος τους τους χοντρούς σιδερόφρακτους Γερμανούς, ώσπου τους άφησαν μισοπεθαμένους. Το θέαμα ήταν τρομακτικό: με άγριες και τραχιές φωνές, οι πετεινοί με τους φρυγικούς σκούφους ορμούσαν στους θωρακισμένους Τεύτονες και τους άρπαζαν σάρκες μαζί με κομμάτια από τον θώρακα. Οι Γερμανοί χτυπούσαν άγρια, έχωναν τις πλατιές λόγχες τους στα πυκνόφτερα στήθη τους, δάγκωναν και ξέγδερναν, αλλά δεν μπόρεσαν να κρατηθούν εκεί, και τους είδαμε τους Γερμανούς –τους Γερμανούς!– να ζητάνε έλεος.

Το παρακάτω επεισόδιο συνδέεται στενά με το προηγούμενο, και ήταν μάλιστα το αποτέλεσμά του, όπως ένα αποτέλεσμα προκύπτει από την αιτία. Έκπληκτος και ταραγμένος έμαθε ολόκληρος ο κόσμος ότι ο άνθρωπος με το πασίγνωστο όνομα και τα πασίγνωστα στριφτά, έξι πιθαμές,

μουστάκια του, αυτός ο άνθρωπος που είναι σίγουρα από σκέτο μέταλλο, χωρίς ίχνος ξύλου, ο άνθρωπος αυτός έπεσε, γκρεμίστηκε και παραμερίστηκε. Δεν ήταν πια αυτοκράτορας. Ένας αέρας μαύρου τρόμου πέρασε τότε από όσους ζουν στην Πόλη. Είδαν με τα μάτια τους τους Γερμανούς υπολοχαγούς να ξεβάφουν και τις τριχωτές γκρι-μπλε στολές τους, που τις μεταμόρφωσαν σε χοντρό φθαρμένο ρούχο υπερβολικά ύποπτο. Κι αυτό έγινε εδώ, μπρος στα μάτια όλων, μέσα σε λίγες ώρες. Σ' αυτές τις λίγες ώρες, τα μάτια των λοχαγών άλλαξαν χρώμα, η φλόγα της ζωής έσβησε πίσω από τα μονόκλ τους και μέσα από τους ολοστρόγγυλους γυάλινους δίσκους δεν ξαναφάνηκε πια παρά το δυστυχισμένο και κούφιο βλέμμα της αθλιότητας.

Τότε, μια ηλεκτρική εκκένωση πέρασε από το μυαλό των πιο έξυπνων από αυτούς που, φορτωμένοι με γερές κίτρινες βαλίτσες και μαζί με τις γυναίκες τους, που έμοιαζαν με βουτυρένιους όγκους, διείσδυσαν μέσα από το στρατόπεδο των μπολσεβίκων για να φτάσουν στην Πόλη. Κατάλαβαν ότι η τύχη τους ήταν πια δεμένη με την τύχη των νικημένων και ο τρόμος έσφιξε την καρδιά τους.

«Οι Γερμανοί νικήθηκαν», έλεγε ο όχλος.

«Εμείς είμαστε οι νικημένοι», έλεγε ο έξυπνος όχλος. Αυτό ήταν και το συμπέρασμα των αστών.

Ω! Εκείνος που έχει νικηθεί ξέρει τι σημαίνει η λέξη αυτή. Μοιάζει με μια νύχτα στο σπίτι όταν έχει κοπεί το ηλεκτρικό, μοιάζει με δωμάτιο που το χαρτί του τοίχου φαγώθηκε από πράσινη μούχλα κι είναι γεμάτο νοσηρή ζωή. Μοιάζει με ταγγισμένο βούτυρο, με μικρό ραχιτικό τέρας, με πρόστυχες βρισιές που ξεστομίζουν γυναικείες φωνές μέσα στο σκοτάδι. Με μια λέξη, μοιάζει με τον θάνατο.

Τέλειωσε. Οι Γερμανοί εγκαταλείπουν την Ουκρανία. Αυτό σημαίνει... αυτό σημαίνει για τους μεν να φύγουν και για τους άλλους να δεχτούν στην Πόλη νέους επισκέπτες, ξένους που δεν είναι ευπρόσδεκτοι. Και, ασφαλώς, μερικοί θα πεθάνουν. Αυτοί που θα το σκάσουν δεν θα πεθάνουν. Τότε ποιος θα πεθάνει;

«Να πεθάνεις δεν είναι τραγούδι», λέει ξαφνικά (τρώγοντας το ρ) ο συνταγματάρχης Νάι-Τουρς, που παρουσιάστηκε, ποιος ξέρει από πού, μπροστά στον κοιμισμένο Αλέξη Τουρμπίν.

Φορούσε μια παράξενη στολή –κράνος γυαλιστερό και θώρακα αλυσιδωτό– κι ακουμπούσε σ' ένα από κείνα τα μακριά και πλατιά σπαθιά που δεν υπάρχουν πια σε κανένα στρατό από την εποχή των Σταυροφόρων. Μια φωτεινή νεφέλη με παραδεισένια χρώματα κυμάτιζε πίσω του.

«Είσαστε στον Παράδεισο, συνταγματάρχα;», ρώτησε ο Τουρμπίν κι ένιωσε ένα ρίγος και μια γλυκύτητα που δεν τη γνωρίζει ο άνθρωπος στην πραγματική ζωή.

«Στον Παράδεισο», απάντησε ο Νάι-Τουρς με φωνή καθάρια και απόλυτα διαυγή, σα ρυάκι στο δάσος.

«Τόσο παράξενο, πόσο παράξενο», λέει ο Τουρμπίν. «Νόμιζα ότι ο Παράδεισος ήταν, γενικά... ένα όνειρο της ανθρωπότητας. Και τι παράξενη, στολή! Μπορώ να σας ρωτήσω, συνταγματάρχα, αν και στον Παράδεισο είσαστε πάντα αξιωματικός;»

«Τώρα ανήκει στην ταξιαρχία αυτών που κρατάνε τον σταυρό, κύριε γιατρέ», απάντησε ο λοχίας του ιππικού Ζιλίν φανερά «θερισμένος», όπως και η ίλη του των ουσάρων του Βελιγραδίου, από τα εχθρικά πυρά, το 1916, στην επίθεση κατά της Βίλνα.

Ο λοχίας του ιππικού ορθώθηκε σαν ένας τιτανικός μαχητής και ο αλυσιδωτός θώρακάς του σκόρπισε φως. Το χαλασμένο πρόσωπο θύμισε στον γιατρό Τουρμπίν ότι είχε περιποιηθεί με τα ίδια του τα χέρια το θανάσιμο τραύμα του Ζιλίν, που τώρα μόλις αναγνωριζόταν και τα μάτια του έμοιαζαν εντελώς με τα μάτια του Νάι-Τουρς – καθαρά, αδιερεύνητα, φωτισμένα από εσωτερικό φως.

Τα μάτια των γυναικών αγαπούσε περισσότερο από κάθε άλλο στον κόσμο ο Αλέξης Τουρμπίν, με τη μελαγχολική του καρδιά. Α! ο Θεός είχε βρει ένα παιχνίδι που τυφλώνει –τα μάτια των γυναικών!... Τι ήταν όμως αυτά πλάι στα μάτια του λοχία του ιππικού!

«Πώς;», ρώτησε με περιέργεια κι ασυναίσθητη χαρά ο γιατρός Τουρμπίν. «Πώς είναι δυνατόν; Στον Παράδεισο έχετε μπότες και σπιρούνια; Έχετε άλογα, λόγχες;»

«Σας δίνω τον λόγο μου, κύριε γιατρέ», απάντησε τραγουδιστά ο λοχίας του ιππικού με μια φωνή βαθιά και βαριά σα βιολοντσέλο, βυθίζοντας στα μάτια του Τουρμπίν ένα βλέμμα γαλάζιο που του ξαναζέστανε την καρδιά, «φτάσαμε κατευθείαν στον Παράδεισο, ολόκληρη η ίλη, έφιππη. Α, ακούω ακόμα εκείνο το ακορντεόν. Αυτή η μουσική είναι αληθινά αταίριαστη... Εκεί κάτω, όπως ξέρετε, υπάρχει μια καθαρότητα εκκλησίας.»

«Αλήθεια;», ξαφνιάστηκε ο Τουρμπίν.

«Φτάνουμε λοιπόν και βρίσκουμε τον απόστολο Πέτρο, έναν πολίτη, γεροντάκι σοβαρό, αλλά πολύ συμπαθητικό. Έκανα, βέβαια, την αναφορά μου: Το και το, δεύτερη ίλη ουσάρων Βελιγραδίου, φτάσαμε με το καλό στον Παράδεισο, πού πρέπει να πάμε; Με λίγα λόγια, μια αναφορά πολύ καθώς πρέπει, αυτό ναι, αλλά μέσα μου... είπα (ο λοχίας

έβηξε διακριτικά με την παλάμη στο στόμα) ο απόστολος Πέτρος θα μας στείλει τώρα να πάμε για πνίξιμο. Γιατί, καταλαβαίνετε, καθώς μας είδε να φτάνουμε έτσι, με τ' άλογα και... (έξυσε το σβέρκο του με ύφος ενοχλημένο), με τ' άλογα, λοιπόν, και κάτι παλιοβρόμες – μεταξύ μας ε! κάτι καλές που είχαμε βρει στον δρόμο. Και την ώρα που μιλούσαμε με τον απόστολο έκλεισα με τρόπο το μάτι στα παιδιά του ουλαμού μου, να ξαποστείλουν τα κορίτσια να κάνουν μια μικρή βόλτα κι ύστερα βλέπουμε. Ας πάνε να κρυφτούν πίσω από κανένα σύννεφο και να περιμένουν, ώσπου να ξεκαθαρίσει η κατάσταση. Αλλά ο απόστολος Πέτρος δεν τα χάφτει κάτι τέτοια. Κόβει το μάτι του, κι αμέσως είδε τις παστρικές μέσα στα κάρα. Είναι αλήθεια ότι με τα παρδαλά τους φακιόλια φαίνονταν από ένα βέρστι μακριά. Ρεζιλίκι, σκέφτηκα. Καλά την έχουμε τώρα, όλοι μας...

»"Χε, χε...", μας λέει κουνώντας το κεφάλι, "έχετε λοιπόν και κοριτσάκια μαζί σας;"

»"Ακριβώς", λέω εγώ, "αλλά ξέρετε", λέω, "μην ανησυχείτε, θα τις ξεφορτωθούμε βιαστικά και γρήγορα, κύριε απόστολε...".

»"Όχι διόλου", μου λέει, "θα μου υπογράψετε εδώ!"

»Ε, τι λέτε, καλή πάστα το γεροντάκι... Ξέρετε τι είναι, κύριε γιατρέ μου, μια ίλη ιππικού σε εκστρατεία χωρίς γυναίκες;» Κι ο λοχίας του ιππικού έκλεισε πονηρά το μάτι.

«Αλήθεια», ομολόγησε άθελά του ο Αλέξης Βασίλιεβιτς χαμηλώντας το βλέμμα.

Ένα πρόσωπο μελαχρινό, με κατάμαυρα μάτια, με ελιές στο δεξί μάγουλο, παρουσιάστηκε ξαφνικά, φωτισμένο αόριστα μέσα στα σκοτάδια του ονείρου. Γκρίνιαζε χαμηλόφωνα, κι ο λοχίας του ιππικού συνέχισε:

«Έτσι λοιπόν, κει πάνω, αυτός μάς είπε: "Και τώρα στην αναφορά." Φεύγει σε μια στιγμή, ξαναγυρίζει και μας λέει: "Εντάξει, θα σας τακτοποιήσουμε." Δεν μπορώ να σας πω πόσο ευτυχείς είμαστε! Αλλά ξεφύτρωσε ένα μικρό εμπόδιο. "Περιμένετε, πρέπει να περιμένετε λίγο", μας λέει ο απόστολος Πέτρος. Δεν περιμέναμε όμως περισσότερο από ένα λεπτό. Παρατηρώ και βλέπω να φτάνουν τροχάδην (ο λοχίας έδειξε με το δάχτυλο τον σιωπηλό και περήφανο Νάι-Τουρς, που χάθηκε από το όνειρο χωρίς ν' αφήσει κανένα σημάδι, για να χωθεί σε άγνωστα σκοτάδια) ο κύριος ίλαρχος κι ύστερα, σε μια στιγμή, ένας άγνωστος σε μένα νεαρός μαθητής, ένας γιούνγκερ (και με τα λόγια αυτά ο λοχίας κοίταξε τον Τουρμπίν και χαμήλωσε αμέσως τα μάτια, σα να ήθελε να κρύψει από τον γιατρό ένα μυστικό όχι δυσάρεστο, αλλά αντίθετα ευχάριστο και ένδοξο. Ύστερα συνήλθε και συνέχισε): Ο Πέτρος, λοιπόν, ρίχνει σ' αυτούς τους δυο μια ματιά και λέει: "Τώρα εντάξει, μπορείτε να μπείτε!" Και ξαφνικά, να η πόρτα ορθάνοιχτη μπροστά μας. "Προχωρείτε", λέει, "δεξιά κατά τριάδες".»

... Ντούνκα, Ντούνκα, Ντούνκα μου!
σοκολατένια κούκλα μου...

ξέσπασε ξαφνικά, σαν σε όνειρο, ένα τραγούδι από μεταλλικές φωνές που τις συνόδευε κάποιο ακορντεόν.

«Έτοιμοι!», φώναζαν σε διάφορους τόνους οι επικεφαλής των ουλαμών.

Χα, χα, Ντούνια, Ντούνια, Ντούνια μου
Αγάπα με, Ντούνια μου...

και το τραγούδι έσβησε μακριά.

«Ώστε με γυναίκες; Και μπορέσατε να στεγαστείτε», απόρησε ο Τουρμπίν.

Πολύ κεφάτος, ο λοχίας έβαλε τα γέλια κουνώντας τα χέρια του.

«Αχ, Θεέ μου! Κύριε γιατρέ! Στέγη, μα υπήρχε στέγη... Θέλεις; Ορίστε. Και τι καθαριότης... Με πρώτη ματιά θα μπορούσαν να μείνουν εκεί πέντε σώματα ιππικού με τους ουλαμούς και τις εφεδρείες τους, τι λέω πέντε-δέκα. Δίπλα μας ήταν ένα ανάκτορο, μανούλα μου! τόσο ψηλό που δεν ξεχώριζες το ταβάνι. Τότε ρώτησα: "Μα πείτε μου, για ποιον είναι, λοιπόν, αυτό;" Ρώτησα γιατί το έβρισκα παράξενο μ' αυτά τα κόκκινα άστρα και μ' ένα φωτεινό στεφάνι κατακόκκινο σαν τα μποτίνια που φορούν οι γυναίκες μας... "Αυτό", απαντάει ο απόστολος Πέτρος, "είναι για τους μπολσεβίκους, για κείνους από το Περεκόπ".»

«Περεκόπ; Ποιο Περεκόπ;», ρώτησε ο Τουρμπίν με έντονη προσπάθεια του φτωχού γήινου μυαλού του.

«Μα, εξοχότατε, εκεί τα ξέρουν όλα, προτού γίνουν. Το χίλια εννιακόσια είκοσι, όταν οι μπολσεβίκοι θα καταλάβουν το Περεκόπ, πολλοί, αμέτρητοι, θα πλαγιάσουν εκεί στο χώμα. Γι' αυτούς λοιπόν ετοίμασαν ένα κατάλυμα για να τους δεχτούν.»

«Οι μπολσεβίκοι;», είπε με βαθιά ταραχή ο Τουρμπίν. «Θα πρέπει κάπου να τα μπερδεύετε, Ζιλίν, δεν είναι δυνατόν. Οι μπολσεβίκοι δεν θα φτάσουν ποτέ ώς το Περεκόπ.»

«Αυτό σκεφτόμουν κι εγώ, κύριε γιατρέ. Και ρώτησα κατάπληκτος τον Θεό.»

«Τον Θεό; Ω, ω, Ζιλίν!»

«Πιστέψτε με, γιατρέ μου, λέω την αλήθεια, δεν θα είχα

λόγο να σας πω ψέματα. Μίλησα μαζί του, προσωπικά, περισσότερο από μια φορά.»

«Και πώς είναι;»

Τα μάτια του Ζιλίν πέταξαν φλόγες και στην όψη του φάνηκε μια βαθιά περηφάνια και πνευματικότητα.

«Πώς να το πω; Δεν θα μπορέσετε να το καταλάβετε. Ένα πρόσωπο λαμπερό, κάτι το... που δεν γίνεται να το φανταστείς. Και μόνο που τον κοιτάς... νιώθεις ανατριχίλες στην πλάτη. Και ταυτόχρονα έχεις την εντύπωση ότι είναι ίδιος με σένα, ότι σου μοιάζει απόλυτα. Πρώτα απ' όλα αναρωτιέσαι τι σημαίνει αυτό, σε καθηλώνει ένας τρομερός φόβος... Ύστερα σου περνάει, ησυχάζεις. Είναι ένα πρόσωπο που όλο αλλάζει. Και τότε, πώς να το πω, αισθάνεσαι τόση χαρά, τόση χαρά... Ένα φως γαλάζιο σε διαπερνάει... Χμ... όχι γαλάζιο (ο Ζιλίν σκέπτεται)... καλά, δεν ξέρω. Ένα φως που έρχεται από χιλιάδες βέρστια... Τελικά τον ρωτάω: "Κύριε", του λέω, "δεν καταλαβαίνω. Οι παπάδες σου λένε ότι οι μπολσεβίκοι θα πάνε στην κόλαση. Τι είναι τούτο; Δεν πιστεύουν σε σένα, και δες σε τι λαμπρούς καταυλισμούς θα τους περιποιηθείς."

» "Α!", λέει. "Δεν πιστεύουν σε μένα;"

» "Αλήθεια, Θεέ μου", λέω κι αμέσως κατατρόμαξα. Σκεφτείτε να πω τέτοιο λόγο στον ίδιο τον Θεό! Τον κοιτάζω όμως και τον βλέπω να χαμογελάει. Κι ύστερα λέω μέσα μου: τι ηλίθιος που είμαι να του μιλάω για όλ' αυτά, αφού εκείνος τα ξέρει καλύτερα από μένα. Ωστόσο, είμαι περίεργος να δω τι θ' απαντήσει. Και μου λέει:

» "Δεν πιστεύουν σε μένα; Ε, και λοιπόν, τι θέλεις να τους κάνω; Για να λέμε την αλήθεια, δεν μου κάνει ούτε κρύο ούτε ζέστη. Ούτε σένα, ε;", μου λέει. "Μα ούτε και

σ' αυτούς. Γιατί εγώ από την πίστη σας δεν έχω ούτε να κερδίσω ούτε να χάσω τίποτα. Ο ένας πιστεύει, ο άλλος όχι, όλοι όμως φερόσαστε ακριβώς το ίδιο: Τούτα τα χρόνια, τρωγόσαστε σαν τα σκυλιά. Όσο για τους καταυλισμούς, Ζιλίν, πρέπει να καταλάβεις ότι για μένα, Ζιλίν, είσαστε όλοι το ίδιο, όλοι νεκροί στο πεδίο της μάχης. Πρέπει εσύ να το αντιληφθείς, Ζιλίν, δεν μπορούν να το καταλάβουν όλοι. Εξάλλου, μου λέει, εσύ Ζιλίν δεν πρέπει να βασανίζεσαι με όλα αυτά τα ερωτήματα. Χουζούρεψε και γλέντα."

» Τακτοποιήθηκε γρήγορα αυτό, ε κύριε γιατρέ; "Αλλά οι παπάδες...", του λέω. Μου κόβει με μια κίνηση την κουβέντα: "Οι παπάδες, Ζιλίν... καλύτερα να μη μιλάς γι' αυτούς. Δεν ξέρω, στ' αλήθεια, τι να κάνω με δαύτους. Τέτοιους ηλίθιους σαν τους παπάδες σας δεν βρίσκεις πουθενά στον κόσμο. Σ' το λέω εμπιστευτικά, Ζιλίν, αυτοί δεν είναι παπάδες, είναι το αίσχος της ανθρωπότητος."

» "Κύριε", του λέω, "δεν έχεις παρά να τους ξεφορτωθείς μια για πάντα! Γιατί να διατηρείς αυτά τα παράσιτα;"

» "Δυστυχώς, Ζιλίν", μου απαντάει, "εδώ είναι ο κόμπος".»

Ο φωτεινός κύκλος που έλαμπε γύρω από τον Ζιλίν πήρε ένα γαλάζιο χρώμα και μια ανεξήγητη αγαλλίαση πλημμύρισε την καρδιά του κοιμισμένου. Άπλωσε τα χέρια προς τον λοχία του ιππικού που ακτινοβολούσε και αναστέναξε μέσα στο όνειρό του:

«Ζιλίν, Ζιλίν, δεν θα μπορούσες να βρεις μια θεσούλα γιατρού για μένα στην ταξιαρχία σου;»

Ο Ζιλίν σήκωσε το χέρι σ' ένα φιλικό χαιρετισμό, κούνησε το κεφάλι με αγάπη, αλλά και με σταθερότητα. Ύστερα άρχισε να οπισθοχωρεί και σιγά-σιγά χάθηκε από τα μάτια του Αλέξη Βασίλιεβιτς. Εκείνος ξύπνησε και στη θέση του

Ζιλίν είδε το παράθυρο που έπαιρνε ένα ωχρό χρώμα από την αυγή. Ο γιατρός πέρασε το χέρι στο πρόσωπο και το τράβηξε μουσκεμένο στα δάκρυα. Για κάμποσο, αναστέναζε μέσα στο μισόφωτο της αυγής και ύστερα ξανακοιμήθηκε, κι ο ύπνος του κύλησε ήσυχος πια και χωρίς όνειρα...

Ναι, ο θάνατος συνέχιζε το έργο του χωρίς καθυστέρηση. Πέρασε πάνω από τους φθινοπωρινούς δρόμους της Ουκρανίας, ύστερα από χειμωνιάτικους που τους σάρωνε θανατερό το χιόνι. Μπήκε στα κομμένα δάση και χτύπησε με πολυβόλα. Ο ίδιος ήταν αθέατος, αλλά πριν από αυτόν ερχόταν κάτι που μπορούσε ο καθένας να το δει: η σκληρή οργή των μουζίκων. Μια οργή που έτρεχε στο κρύο και στις χιονοθύελλες με παλιοπάτσουτσα από κανναβόφλουδα, έριχνε πίσω το γυμνό κεφάλι με τα μαλλιά ανακατεμένα με άχυρο και ούρλιαζε. Στα χέρια του κρατούσε εκείνο το πελώριο ρόπαλο, που δίχως του τίποτα δεν αρχίζει στη Ρωσία. Πετεινάρια κόκκινα φτερούγισαν, ελαφρά και ζωηρά. Ύστερα πρόβαλε μέσα στην πορφύρα του δειλινού ένας Εβραίος ταβερνιάρης κρεμασμένος από την αντρική φύση του. Και η Βαρσοβία, η όμορφη πρωτεύουσα της Πολωνίας, είδε ένα όραμα: τον Χένρικ Σιένκιεβιτς, όρθιο πάνω σ' ένα σύννεφο, μ' ένα φαρμακερό χαμόγελο στα χείλια. Τότε, οι διαβόλοι τρελάθηκαν κυριολεκτικά από τη χαρά τους, φουσκώνοντας και χοροπηδώντας σαν μπάλες. Κάτω από τους πράσινους θόλους των εκκλησιών που έτρεμαν από αγωνία, οι παπάδες χτυπούσαν κρυφά τις καμπάνες, ενώ δίπλα, στα σχολεία με τα τζάμια σπασμένα από τις σφαίρες άρχιζαν τα επαναστατικά τραγούδια.

Αλήθεια, τι εποχή, τι χώρα! Να πεθάνεις από ασφυξία. Στον διάβολο η Ρωσία. Μύθος. Κι ο Πετλιούρα; Μύθος. Δεν

υπήρξε ποτέ ο Πετλιούρα. Είναι ένας μύθος τόσο σπουδαίος στο είδος του, όπως και ο μύθος του Ναπολέοντα –ούτε αυτός υπήρξε ποτέ–, μα πολύ λιγότερο ωραίος. Πραγματικά, ό,τι έγινε ήταν άλλο πράμα. Αυτή την οργή των μουζίκων ίσα-ίσα έπρεπε να την τραβήξουν και να τη ρίξουν σ' ένα μόνο κανάλι, γιατί όπως κι όλα τ' άλλα πράγματα, που κάποιος μάγος τα γήτεψε σε τούτο τον κόσμο, όσο και να τρέχει προς όλες τις κατευθύνσεις, ξαναγυρίζει πάντοτε στο ίδιο σταυροδρόμι.

Είναι πολύ απλό, θα υπήρχε μπέρδεμα, κακοφωνία, αλλά οι άνθρωποι τα καταφέρνουν.

Ξαφνικά ξεφύτρωσε, ποιος ξέρει από πού, ο συνταγματάρχης Τοροπιέτζ. Αποδείχθηκε ότι ήταν τώρα στον αυστριακό στρατό, μάλιστα!

«Δεν είναι δυνατόν!»

«Σας δίνω τον λόγο μου.»

Ύστερα ήρθε η σειρά του συγγραφέα Βινιτσένκο, που ήταν διάσημος για δυο λόγους. Για τα μυθιστορήματά του πρώτα-πρώτα. Κι ύστερα γιατί στην αρχή του δεκαεννιά, μόλις κάποιο μαγικό κύμα τον έφερε στη μανιασμένη επιφάνεια του ουκρανικού ωκεανού, οι σατιρικές επιθεωρήσεις της Άγιας Πετρούπολης του κόλλησαν χωρίς να χάσουν λεπτό τη ρετσινιά του προδότη.

«Με το δίκιο τους, εδώ που τα λέμε.»

«Αυτό, μα την πίστη μου, δεν το ξέρω. Κι ύστερα, ήταν κι εκείνος ο μυστηριώδης κρατούμενος που ελευθερώθηκε από την τοπική φυλακή.»

Τον Σεπτέμβριο ακόμα, κανένας δεν θα φανταζόταν τι θα σκάρωναν αυτοί οι τρεις, που ήταν προικισμένοι με το ταλέντο να παρουσιάζονται ακριβώς την κατάλληλη στιγμή

και μάλιστα σ' ένα τόσο σημαντικό μέρος όπως η Μπέλαγια Τσερκόφ. Τον Οκτώβριο, μπορούσε κανείς σίγουρα να το μαντέψει. Και από τον πρώτο σιδηροδρομικό σταθμό, τρένα φωτισμένα με χιλιάδες φώτα άρχισαν να φεύγουν από τη διάπλατα ανοιχτή ακόμη τότε γραμμή κατά τη νέα Πολωνία, με προορισμό τη Γερμανία. Τα τηλεγραφήματα έτρεχαν στα σύρματα. Κοσμήματα, μάτια τρομαγμένα, γυαλιστερά μαλλιά, χρήμα, όλα έφευγαν. Τραβούσαν και κατά το νοτιά, κατά την Οδησσό, κατά τη θάλασσα. Τον Νοέμβριο, αλίμονο, ήξεραν τα πάντα και δεν μπορούσε πια να υπάρξει καμιά αμφιβολία. Ένα όνομα:

«Ο Πετλιούρα!»

«Ο Πετλιούρα!»

«Ο Πετλιούρα!...»

ανάβλυζε από τους τοίχους κι από τα γκρίζα χαρτιά του τηλεγραφείου. Το πρωί γλιστρούσε από τις στήλες των εφημερίδων κι έπεφτε μέσα στον καφέ, κι αυτό το θείο τροπικό εκχύλισμα άλλαζε μονομιάς μέσα στο στόμα, γινόταν σιχαμερό νερό της λάντζας. Έτρεχε πάνω στις γλώσσες και χτυπούσε στους πομπούς κάτω από τα δάχτυλα των τηλεγραφητών. Στην Πόλη σημειώθηκαν παράξενα γεγονότα από αυτό το μυστηριώδες όνομα, που οι Γερμανοί το πρόφεραν με τον τρόπο τους: «Πέτουρα».

Γερμανοί στρατιώτες, που είχαν την κακή συνήθεια να περιπλανιούνται μόνοι το βράδυ στα σύνορα της πολιτείας, εξαφανίστηκαν. Χάνονταν τη νύχτα και τους ξανάβρισκαν το πρωί δολοφονημένους. Τότε είδαν να κυκλοφορούν γερμανικές περίπολοι με κράνη στο κεφάλι. Τα φανάρια τους τρυπούσαν τη νύχτα, φοβόντουσαν τους αντιπάλους! Κανένα όμως φανάρι δεν μπορούσε να σκορπίσει αυτή τη μαύρη

σύγχυση που σου τάραζε το μυαλό. Γουλιέλμε, Γουλιέλμε! Τρεις Γερμανοί σκοτώθηκαν χτες. Θεέ μου, δεν το μάθατε; Οι Γερμανοί φεύγουν, οι εργάτες συνέλαβαν τον Τρότσκι στη Μόσχα! Κάτι βρομιάρηδες σταμάτησαν ένα τρένο κοντά στο Μπαροντιάνκο και το λεηλάτησαν ολότελα. Ο Πετλιούρα έστειλε πρεσβευτή στο Παρίσι. Ο Γουλιέλμος, πάλι. Οι μαύροι Σενεγαλέζοι στην Οδησσό. Ένα όνομα άγνωστο και μυστηριακό: ο πρόξενος Έννο. Οδησσός. Οδησσός. Ο στρατηγός Ντενίκιν. Πάλι ο Γουλιέλμος. Οι Γερμανοί φεύγουν, οι Γάλλοι φτάνουν.

«Είναι οι μπολσεβίκοι που έρχονται, φιλαράκο.»

«Που να σου ξεραθεί η γλώσσα, φιλαράκο.»

Οι Γερμανοί έχουν ένα μηχάνημα με μια βελόνα. Το βάζουν στη γη και η βελόνα δείχνει πού έχουν θαμμένα όπλα. Είναι ένα εύρημα. Ο Πετλιούρα έστειλε πρεσβευτές στους μπολσεβίκους. Ως εύρημα είναι ακόμα καλύτερο. Πετλιούρα, Πετλιούρα, Πετλιούρα.

Κανένας, μα απολύτως κανένας, δεν ήξερε να σου πει ποια πρόθεση είχε πραγματικά ο Πετλιούρα για την Ουκρανία, αλλά όλοι χωρίς καμιά εξαίρεση ήξεραν κιόλας ότι αυτό το αινιγματικό και χωρίς πρόσωπο άτομο (ακόμα κι όταν πότεπότε οι εφημερίδες, από κλισέ που έπεφταν τυχαία στα χέρια της σύνταξης, δημοσίευαν τη φωτογραφία κάποιου καθολικού πάστορα, αλλιώτικη κάθε φορά, μα με την ίδια πάντα λεζάντα: «Σιμόν Πετλιούρα») ήθελε να κατακτήσει την Ουκρανία, και για να την κατακτήσει ετοιμαζόταν να καταλάβει την Πόλη.

6

Το κατάστημα «Ω Σικ Παριζιέν» της κυρίας Ανζού βρισκόταν στο κέντρο, στην οδό Θεάτρου, πίσω από την Όπερα, σ' ένα πολυώροφο κτίριο, και συγκεκριμένα στο ισόγειο. Τρία σκαλοπάτια χώριζαν απ' τον δρόμο την τζαμόπορτα του μαγαζιού, πλαισιωμένη από δυο παράθυρα με σκονισμένες κουρτίνες. Κανένας δεν ήξερε τι είχε απογίνει η κυρία Ανζού, ούτε γιατί το μαγαζί της χρησίμευε τώρα για σκοπούς κάθε άλλο παρά εμπορικούς. Στο αριστερό παράθυρο ήταν ζωγραφισμένο ένα γυναικείο καπέλο και με χρυσά γράμματα η επιγραφή «Ω Σικ Παριζιέν». Πίσω, όμως, από τη δεξιά βιτρίνα έβλεπες μια μεγάλη κίτρινη αφίσα σε χαρτόνι, στολισμένη με δυο κανόνια της Σεβαστουπόλεως, σταυρωτά, όπως στις επωμίδες των αξιωματικών του πυροβολικού, και κάτω από αυτά το γνωμικό:

«Μπορείς να μην είσαι ήρωας, οφείλεις όμως να είσαι εθελοντής.»

Κάτω από τα κανόνια, μια άλλη επιγραφή διευκρίνιζε:

«Εθελοντές γίνονται δεκτοί στη μεραρχία ολμοβόλων που έχει το όνομα του αρχηγού της.»

Μπροστά στο κατάστημα ήταν σταματημένη μια μοτοσικλέτα με καλάθι, μαυρισμένη από τον καπνό και αρκετά ξεχαρβαλωμένη. Η πόρτα με τα ελατήρια χτυπούσε κάθε τόσο και κάθε φορά ακουγόταν ένα θαυμάσιο κουδουνάκι γκλιν... γκλιν... – που θύμιζε την ευτυχισμένη κι ακόμα τόσο κοντινή εποχή της κυρίας Ανζού.

Ύστερα από τη νύχτα του μεθυσιού, ο Τουρμπίν, ο Μισλαγιέφσκι κι ο Κυπρίνος ξύπνησαν σχεδόν ταυτόχρονα, με το μυαλό ολοκάθαρο –απόρησαν μ' αυτό κι οι ίδιοι– αλλά, για να πούμε την αλήθεια, ήταν αρκετά αργά, σχεδόν μεσημέρι. Ο Νικόλκα κι ο Σερβίνσκι, όπως διαπίστωσαν, είχαν βγει κιόλας. Από πολύ πρωί ο Νικόλκα έφτιαξε ένα μυστηριώδες μικρό πακέτο, έβγαλε μερικούς αναστεναγμούς –χε, χε– κι έτρεξε να παρουσιαστεί στη μονάδα του, στο απόσπασμα της εθνοφρουράς. Ο Σερβίνσκι είχε φύγει λίγο πριν για την υπηρεσία του στο επιτελείο.

Στο δωμάτιο της Ανιούτα, πίσω από την κουζίνα, όπου υπήρχε η εγκατάσταση του ντους, ο Μισλαγιέφσκι, γυμνός ώς τη μέση, άφηνε να κυλάει στο κεφάλι, στο λαιμό και στην πλάτη του ένα νερό παγωμένο που τον έκανε να κραυγάζει με ρίγος κι ενθουσιασμό.

«Εμπρός! Κι άλλο! Σου κάνει καλό!»

Και οι πιτσιλιές έφταναν δυο μέτρα γύρω του. Ύστερα σκουπίστηκε με μια χνουδωτή πετσέτα, ντύθηκε, άλειψε τα μαλλιά του με μπριγιαντίνη, χτενίστηκε και είπε στον Τουρμπίν:

«Αλιόσα, χμ... είσαι φίλος, δάνεισέ μου τα σπιρούνια σου, δεν θέλω να ξαναπεράσω από το σπίτι μου κι ούτε μπορώ να παρουσιαστώ χωρίς σπιρούνια.»

«Πάρ' τα, είναι στην τουαλέτα, στο δεξί συρτάρι του τραπεζιού.»

Ο Μισλαγιέφσκι μπήκε, έψαξε με θόρυβο λίγα λεπτά κι ύστερα ξαναφάνηκε. Η μαυρομάτα Ανιούτα, που είχε γυρίσει το πρωί από τη θεία της, ξεσκόνιζε περνώντας αδιάφορα το φτερό πάνω από τις πολυθρόνες. Ο Μισλαγιέφσκι έβηξε, προχώρησε διακριτικά κι ύστερα, αφήνοντας με τόλμη την

ειλικρίνειά του να ξανοιχτεί σε δύσκολα μονοπάτια, είπε σιγά:

«Καλημέρα Ανιούτοσκα...»

«Θα το πω στην Ελένη Βασίλιεβνα», μουρμούρισε αμέσως η Ανιούτα χωρίς να το πολυσκεφτεί κι έκλεισε τα μάτια σαν κατάδικος που αισθάνεται κιόλας το σπαθί του δήμιου πάνω από το κεφάλι του.

«Χαζή...»

Κείνη ακριβώς τη στιγμή φάνηκε απροσδόκητα στην πόρτα ο Τουρμπίν έτοιμος να κεντρίσει.

«Σ' ενδιαφέρει πολύ το φτερό, Βίτια; Είναι πολύ ωραίο, ε; Σωστά! Έχεις τώρα να κάνεις κάτι καλύτερο, έτσι; Όσο για σένα, Ανιούτα, σε προειδοποιώ: αν σου πει ότι θέλει να σε παντρευτεί, μην πιστέψεις τίποτα, δεν θα σε παντρευτεί.»

«Μα τι, διάβολε, δεν μπορεί να πει κανείς ούτε καλημέρα σε άνθρωπο, λοιπόν;»

Κατακόκκινος γι' αυτή την άδικη επίθεση, ο Μισλαγιέφσκι όρθωσε το κορμί του και βγήκε από το σαλόνι χτυπώντας δυνατά τα σπιρούνια του. Στην τραπεζαρία πλησίασε την περήφανη κοκκινομάλλα Ελένη, ρίχνοντας γύρω του ανήσυχα βλέμματα.

«Χαίρε, υπέροχη Ελένη, σου εύχομαι καλημέρα! Χμ... (ο λαιμός του Μισλαγιέφσκι, αντί για τη συνηθισμένη μεταλλική φωνή, έβγαλε έναν θαμπό ήχο βαρύτονου). Λένα, πάναγνη Λένα», φώναξε επίμονα, «μη θυμώνεις. Σ' αγαπώ και πρέπει να μ' αγαπάς και συ. Το ξέρω, χτες φέρθηκα σα γουρούνι, μη δίνεις όμως τόση σημασία. Είναι δυνατόν, Λένα, να με θεωρείς τιποτένιο;»

Με τα λόγια αυτά πήρε την Ελένη στην αγκαλιά του και τη φίλησε στα δυο μάγουλα. Στο σαλόνι, το φτερό έπεσε

στο πάτωμα με κάποιο ελαφρό θόρυβο. Συνέβαιναν πάντοτε παράξενα πράματα στην Ανιούτα από τότε που ο υπολοχαγός Μισλαγιέφσκι πάτησε το πόδι του στο σπίτι των Τουρμπίν. Τα πράματα του σπιτιού έφευγαν από τα χέρια της, τα μαχαίρια κατρακυλούσαν σαν καταρράχτης όταν ήταν στην κουζίνα και τα πιατάκια γλιστρούσαν από το δίσκο κι έσπαγαν στο πάτωμα. Κι η Ανιούτα ξεχνιόταν κάθε τόσο, ορμούσε χωρίς λόγο στην είσοδο και πάλευε ώρες με τις μπότες, που τις σκούπιζε μ' ένα κουρέλι ώσπου να φανούν πια κάποτε τα μικρά σπιρούνια με τον όμορφο ήχο και να δει το σημαδεμένο σαγόνι, τους τετράγωνους ώμους και την μπλε στολή του ιππικού. Τότε η Ανιούτα έκλεινε τα μάτια και πιάνοντας τους τοίχους προσπαθούσε να ξεφύγει απ' αυτό το δολερό αδιέξοδο. Τώρα, με το φτερό στα πόδια της, έμενε σκεφτική και κοιτούσε μακριά, ανάμεσα από τις κλαδωτές κουρτίνες, με τα μάτια χαμένα στην γκρίζα ομίχλη του συννεφιασμένου ουρανού.

«Βίτια, Βίτια», είπε η Ελένη, σηκώνοντας το κεφάλι που έμοιαζε με αστραφτερό διάδημα, «όταν σε κοιτάζω μου φαίνεσαι δυνατός άνθρωπος, γιατί λοιπόν τόση αδυναμία χτες; Στάσου, κάθισε, πιες τσάι, θα σου κάνει ίσως καλό».

«Και συ Λένοτσκα, στον λόγο μου, έχεις καταπληκτική όψη σήμερα. Αυτή η ρόμπα σού πάει τρέλα, στ' ορκίζομαι», είπε ο Μισλαγιέφσκι με τρυφερή φωνή, ρίχνοντας γοργές ματιές στα γυάλινα βάθη του μπουφέ.

«Πρόσεξε, Κυπρίνε, αυτή τη ρόμπα. Πραγματικό πράσινο! Αλήθεια, πόσο όμορφη είναι!...»

«Η Ελένη Βασίλιεβνα είναι πολύ ωραία», απάντησε ο Κυπρίνος με σοβαρότητα και ειλικρίνεια.

«Είναι μπλε ελεκτρίκ, όχι πράσινο», εξήγησε η Ελένη

μιλώντας για τη ρόμπα της. «Μα εσύ, Βίτια, μίλα ειλικρινά, τι έχεις;»

«Βλέπεις, υπέροχη Ελένη, φοβάμαι, ύστερα από τη χτεσινή ιστορία, ότι άρπαξα ημικρανία, και με την ημικρανία είναι αδύνατο να τα βγάλεις πέρα...»

«Καλά, πιες κάτι. Εκεί, στον μπουφέ.»

«Να, αυτό ακριβώς, ένα ποτηράκι... Αυτό αξίζει περισσότερο από το πυραμιντόν κι όλα τα χάπια.»

Με κάποιον οδυνηρό μορφασμό, ο Μισλαγιέφσκι ήπιε το ’να πάνω στ’ άλλο δυο ποτηράκια βότκα με λίγο αγγουράκι που είχε μείνει από χτες. Ύστερα δήλωσε ότι ένιωθε να ξαναγεννιέται, κατά κάποιον τρόπο, κι εξέφρασε την επιθυμία να πιει λίγο τσάι με λεμόνι.

«Λένοτσκα», είπε κάπως βραχνά ο Τουρμπίν, «άκουσέ με και μην ανησυχείς. Πάω να γραφτώ εθελοντής και θα γυρίσω αμέσως. Και μη σκέφτεσαι τις επιχειρήσεις. Ό,τι κάνουμε δεν είναι για να εξασφαλίσουμε την ησυχία στην Πόλη καθώς και για τον αγαπημένο μας πρόεδρο – τον βρομιάρη.»

«Δεν θα σας στείλουν αλλού;»

Ο Κυπρίνος έκανε μια καθησυχαστική κίνηση με το χέρι του.

«Μην ανησυχείτε, Ελένη Βασίλιεβνα. Πρέπει κατ’ αρχήν να ξέρετε ότι η μεραρχία δεν θα είναι έτοιμη πριν από δεκαπέντε μέρες. Δεν υπάρχουν επίσης άλογα, ούτε οβίδες. Μα κι όταν ετοιμαστεί, θα μείνουμε χωρίς αμφιβολία στην Πόλη. Όλος ο στρατός που συγκροτείται θα χρησιμεύσει για φρουρά στην πόλη, είναι βέβαιο. Αργότερα, ίσως, αν χρειαστεί, θα βαδίσουμε κατά της Μόσχας...»

«Ω, αυτό δεν είναι για τώρα... χμ...»

«Θα πρέπει, πριν απ’ όλα, να ενωθούμε με τον Ντενίκιν...»

«Μα, αγαπητοί μου, δεν υπάρχει λόγος να με καθησυχάζετε. Δεν φοβάμαι διόλου, σας βεβαιώνω. Αντίθετα, συμφωνώ μαζί σας...»

Πραγματικά, η Ελένη μιλούσε με ύφος ξέγνοιαστο και τα μάτια της αντανακλούσαν κιόλας τη φροντίδα να οργανώσει πρακτικά την καθημερινή ζωή: «Κάθε μέρα έχει τη σκοτούρα της.»

«Ανιούτα, χρυσή μου», φώναξε, «πάρε κάτω από τη βεράντα τα ρούχα του Βικτόρ Βικτόροβιτς. Βούρτσισέ τα καλά κι ύστερα έλα να τα ξεσκονίσεις εδώ».

Ο μικρούλης Κυπρίνος, με τα γαλάζια μάτια και τη μεγάλη καρδιά, είχε στην Ελένη την πιο καταπραϋντική επίδραση – αυτός ο ήρεμος Κυπρίνος με το πορτοκαλί χιτώνιο που κάπνιζε ζαρώνοντας τα μάτια.

Αποχαιρετίστηκαν στην είσοδο.

«Ο Θεός να σας προστατεύει», είπε σοβαρά η Ελένη σταυρώνοντας τον Τουρμπίν, τον Κυπρίνο και τον Μισλαγιέφσκι.

Ο τελευταίος τη φίλησε, κι ύστερα ο Κυπρίνος, σφιγμένος με τη ζώνη της φαρδιάς χλαίνης του, της φίλησε κοκκινίζοντας με μεγάλη ευγένεια τα χέρια.

«Κύριε συνταγματάρχα», είπε καθαρά ο Κυπρίνος, χτυπώντας διακριτικά τα τακούνια και με το χέρι στο γείσο, «μπορώ να σας μιλήσω;»

Ο συνταγματάρχης καθόταν σε μια μικρή, ντελικάτη, πρασινωπή πολυθρόνα με κοντά πόδια, μπροστά σ' ένα μικρό γραφείο, τοποθετημένο ψηλότερα, σ' ένα είδος εξέδρας, καθώς μπαίνουμε στο κατάστημα δεξιά. Πίσω από την πλάτη του υψωνόταν ένα στοίβαγμα γαλαζωπό από χάρτινα κουτιά για καπέλα με την επιγραφή «Κυρία Ανζού

– μόδες», που σκοτείνιαζαν λίγο το φως που έμπαινε από τις τούλινες σκονισμένες κουρτίνες. Ο συνταγματάρχης κρατούσε μια πένα – και δεν ήταν σωστός συνταγματάρχης, αλλά αντισυνταγματάρχης, με φαρδιές χρυσές επωμίδες με δυο ταινίες και τρία αστέρια κι ακόμα δυο χρυσά κανόνια σταυρωτά. Ο συνταγματάρχης πρέπει να ήταν λίγο μεγαλύτερος από τον Τουρμπίν. Ώς τριάντα - τριάντα δύο το πολύ. Το πρόσωπό του, καλοθρεμμένο και ξυρισμένο με φροντίδα, στολιζόταν από λεπτό μαύρο μουστάκι κομμένο με την αμερικανική μόδα. Τα μάτια του, εκπληκτικά ζωηρά και έξυπνα, είχαν ένα βλέμμα έκδηλα κουρασμένο αλλά προσεχτικό.

Γύρω από τον συνταγματάρχη βασίλευε απόλυτο χάος. Δυο βήματα πιο κει, η φωτιά σπίθιζε σε μια μικρή κατάμαυρη σόμπα. Οι μαύροι και σκουριασμένοι σωλήνες της, που φτάνουν ώς το χώρισμα και το διασχίζουν για να χαθούν στο πίσω μέρος του μαγαζιού, άφηναν να πέφτουν πότε-πότε πυκνές μαυριδερές σταγόνες. Το πάτωμα στο πατάρι, όπως και στο υπόλοιπο μαγαζί, ήταν φαγωμένο εδώ κι εκεί και σπαρμένο με σκισμένα χαρτιά και άσπρα και πράσινα κουρέλια. Ψηλά, ακριβώς πάνω από το κεφάλι του συνταγματάρχη, μια γραφομηχανή φλυαρούσε σαν πουλί ανήσυχο. Καθώς ο Τουρμπίν σήκωσε το κεφάλι, την είδε πίσω από ένα κιγκλίδωμα, που εκτεινόταν κάτω από το ταβάνι του καταστήματος και άφηνε να φαίνονται τα πόδια και τα πισινά από μια κιλότα ιππασίας, αλλά χωρίς κεφάλι, γιατί ο κορμός κοβόταν από το ταβάνι. Μια δεύτερη μηχανή κροτούσε στο αριστερό μέρος του μαγαζιού, μέσα σε μια μυστηριώδη φυλακή που άφηνε να φαίνεται μόνο ένα κατάλευκο κεφάλι ηλικιωμένου, χωρίς χέρια και πόδια, κι ένα ζευγάρι ζωηρόχρωμες επωμίδες ενός εθελοντή.

Πρόσωπα και επωμίδες με χρυσά κανόνια εμφανίζονται και χάνονται γύρω από τον συνταγματάρχη. Ένα κίτρινο κασόνι με τηλέφωνο και μπερδεμένα σύρματα έπιανε το γραφείο του, πλάι σ' ένα σωρό χαρτονομίσματα και χειροβομβίδες με ξύλινη λαβή, όμοιες με κουτιά κονσέρβας, και μερικές ταινίες πολυβόλων διπλωμένες σε ρολό. Ο αριστερός αγκώνας του συνταγματάρχη στηριζόταν σε μια ραπτομηχανή του ποδιού κι ένα πολυβόλο ξεπρόβαλλε τη μύτη του κοντά στο αριστερό του πόδι. Στο μέσα μέρος του μαγαζιού, πίσω από μια κουρτίνα κρεμασμένη σε γυαλιστερή σιδερένια βέργα, μια φωνή ξελαρυγγιζόταν στο τηλέφωνο: «Ναι, ναι... Ναι, σας χτύπησε το κουδουνάκι... Πι... ουίτ!» τραγούδησε κάτι σαν πουλάκι μέσα από το κλουβί, απ' όπου βγήκε μια νεανική φωνή βαρύτονου.

«Εδώ η μεραρχία... ακούω... ναι, ναι.»

«Σας ακούω», είπε ο συνταγματάρχης κοιτώντας τον Κυπρίνο.

«Επιτρέψτε μου, κύριε συνταγματάρχα, να σας παρουσιάσω τον υπολοχαγό Βικτόρ Μισλαγιέφσκι και τον γιατρό Τουρμπίν. Ο υπολοχαγός Μισλαγιέφσκι υπηρετεί τώρα ως απλός στρατιώτης στο δεύτερο απόσπασμα εθνοφρουράς πεζικού και θα επιθυμούσε να μετατεθεί, κατά την ειδικότητά του, στη μεραρχία που τελεί υπό τις διαταγές σας. Ο γιατρός Τουρμπίν θα ήθελε να ονομασθεί εδώ γιατρός της μεραρχίας.»

Μόλις τελείωσε τον λόγο του, ο Κυπρίνος έφερε το χέρι στο γείσο, ενώ κι ο Μισλαγιέφσκι χαιρετούσε στρατιωτικά.

«Θα πρέπει να βρω γρήγορα μια στολή», σκέφτηκε ο Τουρμπίν μουδιασμένος και αμήχανος που ένιωθε ότι θα είχε σίγουρα ύφος ηλίθιου, έτσι ασκεπής, φορώντας το

μαύρο παλτό του με τον γούνινο γιακά. Το βλέμμα του συνταγματάρχη γλίστρησε αμέσως πάνω στον γιατρό και σταμάτησε στο παλτό του, ύστερα στράφηκε στο πρόσωπο του Μισλαγιέφσκι.

«Έστω», είπε. «Δεν έχω αντίρρηση. Πού υπηρετήσατε ώς τώρα, κύριε υπολοχαγέ;»

«Στη μεραρχία Ν., στο βαρύ πυροβολικό, συνταγματάρχα μου», απάντησε ο Μισλαγιέφσκι και έδειξε τα πιστοποιητικά της υπηρεσίας του στον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας.

«Στο βαρύ πυροβολικό; Α, πολύ ωραία! Μα τι ιδέα να υπηρετούν αξιωματικοί του πυροβολικού στο πεζικό!»

«Δεν είναι έτσι, συνταγματάρχα μου», είπε ο Μισλαγιέφσκι βήχοντας για να καθαρίσει τη φωνή του. «Εγώ ζήτησα να με στείλουν εκεί, γιατί χρειαζόταν ραγδαία επέμβαση στον τομέα του Ποστ-Βολύνσκι. Αλλά τώρα, αφού η εθνοφρουρά συμπληρώθηκε πια...»

«Εγκρίνω τη στάση σας απόλυτα... πολύ καλά», είπε ο συνταγματάρχης και κοίταξε μέσα στα μάτια του Μισλαγιέφσκι με ύφος επιδοκιμασίας.

«Είμαι ευτυχής που σας γνώρισα... Καλά, λοιπόν... Α, ναι, γιατρέ, θα θέλατε να έρθετε σε μας; Χμ...»

Ο Τουρμπίν χαμήλωσε σιωπηλά το κεφάλι, για να μην απαντήσει «Στις διαταγές σας», μ' εκείνο το παλτό με τον αστραχάν γιακά.

«Χμ...», συνέχισε ο συνταγματάρχης με το βλέμμα προς το παράθυρο.

«Ξέρετε, βεβαίως, πολύ καλή ιδέα. Πολύ περισσότερο που... στις μέρες που έρχονται μπορεί να... Δεν είναι έτσι;...»

Σταμάτησε αμέσως, έκλεισε ελαφρά τα μάτια και εξακολούθησε με πιο χαμηλή φωνή.

«Μόνο... πώς να σας το πω... βλέπετε, γιατρέ, υπάρχει κάποιο πρόβλημα. Οι κοινωνικές απόψεις, και... χμ... είσθε σοσιαλιστής; Έτσι δεν είναι; Όπως όλοι οι διανοούμενοι...»

Τα μάτια του συνταγματάρχη γύρισαν αλλού, έπαψαν να τον κοιτάζουν, και το πρόσωπό του, τα χείλια και η γλυκιά φωνή του εκφράζανε την πιο ζωηρή επιθυμία ο γιατρός Τουρμπίν να είναι ακριβώς ένας σοσιαλιστής και τίποτα άλλο.

«Η Φοιτητική Μεραρχία, έτσι ονομάζεται η μεραρχία μας», συνέχισε ο συνταγματάρχης χαμογελώντας εγκάρδια με τα μάτια πάντοτε χαμηλωμένα. «Είναι λίγο συναισθηματικό, βέβαια, αλλά ξέρετε, είμαι κι εγώ του Πανεπιστημίου.»

«Θεέ μου», σκέφτηκε ο Τουρμπίν κατάπληκτος κι απογοητευμένος, «πώς του ήρθε αυτή η ιδέα του Κυπρίνου;»

Και την ίδια στιγμή ένιωσε τον Κυπρίνο πίσω του να τον σκουντάει στον δεξιό ώμο και, χωρίς να τον βλέπει, κατάλαβε ότι ήθελε οπωσδήποτε κάτι να του πει, αλλά τι; Αδύνατον να μαντέψει.

«Δυστυχώς», ξεστόμισε ξαφνικά ο Τουρμπίν με μια σύσπαση στο μάγουλο, «δεν είμαι σοσιαλιστής αλλά... μοναρχικός. Οφείλω επίσης να σας πω ότι η λέξη "σοσιαλιστής" μού είναι αφόρητη. Κι απ' όλους τους σοσιαλιστές, μισώ περισσότερο τον Αλέξανδρο Φιοντόροβιτς Κερένσκι.»

Ο Τουρμπίν ένιωσε πίσω από την πλάτη του έναν ανεπαίσθητο θόρυβο που έβγαινε από το στόμα του Κυπρίνου. «Κρίμα που θ' αποχωριστώ τον Κυπρίνο και τον Βίτια», σκέφτηκε, «αλλά στον διάβολο αυτή η σοσιαλιστική μεραρχία».

Τα μάτια του συνταγματάρχη σκόπευαν πάλι ίσια μπροστά, φάνηκε μάλιστα και μια κρυφή λάμψη στις κόγχες τους. Σήκωσε κάπως το χέρι του σα να ήθελε να κλείσει, με ευγένεια βέβαια, το στόμα του Τουρμπίν και συμπλήρωσε:

«Κρίμα... χμ... πέρα για πέρα κρίμα... Οι επαναστατικές κατακτήσεις και τα παρόμοια... Έχω διαταγές από πάνω ν' αποφύγουμε απολύτως να στρατολογήσουμε μοναρχικά στοιχεία, για το γεγονός ότι ο πληθυσμός... Γενικά, βλέπετε... η εχεμύθεια είναι απαραίτητη. Επιπλέον, ο αταμάνος, με τον οποίο βρισκόμαστε απευθείας σε πολύ στενό σύνδεσμο, όπως ξέρετε... κρίμα... κρίμα...»

Η φωνή του συνταγματάρχη δεν εξέφραζε με τα λόγια αυτά την παραμικρή λύπη, αλλά, αντίθετα, είχε ένα ύφος χαρούμενο και το βλέμμα του βρισκόταν σε τέλεια αντίθεση μ' αυτά που έλεγε.

«Αχ, αχ...», σκεφτόταν ο Τουρμπίν, «είμαι ένας ηλίθιος... και ο συνταγματάρχης δεν είναι ζώον. Ένας άνθρωπος της καριέρας, ασφαλώς, αν κρίνεις από την όψη του, αλλά αυτό δεν σημαίνει τίποτα».

«Αλήθεια, δεν ξέρω τι να κάνω... βλέπετε, στη σημερινή κατάσταση (ο συνταγματάρχης τόνισε τις λέξεις "σημερινή κατάσταση"), στη σημερινή κατάσταση, έλεγα, λοιπόν, το άμεσο έργο μας είναι να υπερασπιστούμε την πόλη και τον αταμάνο από τις συμμορίες του Πετλιούρα και, αν χρειαστεί, και εναντίον των μπολσεβίκων. Εκείνη τη στιγμή θα δούμε... Μπορώ να σας ρωτήσω πού έχετε υπηρετήσει ώς τώρα;»

«Το 1915, αφού υπηρέτησα ως εξωτερικός γιατρός, εργάστηκα σε μια νευρολογική κλινική, ύστερα ως αξιωματικός του υγειονομικού στο σύνταγμα των ουσάρων του Βελιγραδίου κι εν συνεχεία ως εσωτερικός στο στρατιωτικό νοσοκομείο. Τελευταία αποστρατεύθηκα και ασκώ το επάγγελμα ως ιδιώτης.»

«Υπολοχαγέ!», φώναξε ο συνταγματάρχης, «πηγαίνετε να συναντήσετε τον λοχαγό της υπηρεσίας».

Ένα κεφάλι που ξεπρόβαλε από τον λάκκο, αριστερά, εξαφανίστηκε, ύστερα ένας νέος αξιωματικός με μαύρα μαλλιά και επιβλητικά ζωηρή συμπεριφορά παρουσιάστηκε μπροστά στον συνταγματάρχη. Φορούσε έναν κόκκινο στρογγυλό σκούφο αστραχάν και σταυρωτά γαλόνια. Μια ζώνη για περίστροφο έσφιγγε τη χλαίνη του, μακριά και γκρίζα σαν του Μισλαγιέφσκι. Οι χρυσές φθαρμένες επωμίδες του έδειχναν τον βαθμό του: λοχαγός του επιτελείου.

«Λοχαγέ Στουτζίνσκι», του είπε ο συνταγματάρχης, «λάβετε την υποχρέωση να πληροφορήσετε το επιτελείο για τη μετάθεση στο σώμα μας του υπολοχαγού... χμ...»

«... Μισλαγιέφσκι», συμπλήρωσε ο Βίτια, διορθώνοντας τη στάση του.

«Μισλαγιέφσκι, αξιωματικού με ειδικότητα, από το δεύτερο απόσπασμα εθνοφρουράς. Πληροφορήσατε, επίσης, ότι ο γιατρός... χμ...;»

«Τουρμπίν...»

«... Τουρμπίν, μου είναι απολύτως απαραίτητος ως γιατρός της μεραρχίας και ότι ζητώ να ονομασθεί το συντομότερο.»

«Στις διαταγές σας, συνταγματάρχα μου», είπε χαιρετώντας με σπασμένη ρωσική προφορά ο αξιωματικός.

«Πολωνός», σκέφτηκε ο Τουρμπίν.

«Είναι περιττό, υπολοχαγέ, να ξαναγυρίσετε στην εθνοφρουρά», είπε ο συνταγματάρχης στον Μισλαγιέφσκι και ύστερα πρόσθεσε στον αξιωματικό: «Ο υπολοχαγός θ' αναλάβει τη διοίκηση του δευτέρου ουλαμού.»

«Στις διαταγές σας, συνταγματάρχα μου.»

«Όσο για σας, γιατρέ, είσαστε εν υπηρεσία από αυτή τη στιγμή. Σας παρακαλώ να παρουσιασθείτε σε μια ώρα στην πλατεία του λυκείου Αλεξαντρόφ.»

«Στις διαταγές σας, συνταγματάρχα μου!»

«Να δοθεί αμέσως στολή στον γιατρό.»

«Στις διαταγές σας.»

«Στις διαταγές σας! Ακούω!», ψώναξε μια βαριά φωνή μέσα στον λάκκο.

«Με ακούτε; Όχι. Είπα: όχι. Όχι σας λέω!», φώναξε κάποιος άλλος πίσω από το χώρισμα.

Πλικ! Πι-ού, πιού... Τραγούδησε το πουλάκι στον λάκκο.

«Με ακούτε;...»

«*Τα Ελεύθερα Νέα! Τα Νέα!* Πάρτε τη νέα καθημερινή εφημερίδα *Τα Ελεύθερα Νέα*», φώναξε ένας μικρός εφημεριδοπώλης κουκουλωμένος ώς τα μάτια μ' ένα χωριάτικο σάλι. «Απογοήτευση στο στρατόπεδο του Πετλιούρα! Στρατός μαύρων στην Οδησσό! *Τα Ελεύθερα Νέα*!»

Επειδή ο Τουρμπίν είχε διαθέσιμη μια ώρα, πρόφταινε να πεταχτεί ώς το σπίτι του. Στο μικρό γραφείο του, δίπλα στο σαλόνι, οι αργυρόχρωμες επωμίδες ανασύρθηκαν από το σκοτάδι ενός συρταριού. Με την μπαλκονόπορτα και τις λευκές κουρτίνες, το τραπέζι φορτωμένο βιβλία, ένα μελανοδοχείο και γραφική ύλη, με τις εταζέρες γεμάτες μπουκαλάκια με φάρμακα και ιατρικά εργαλεία, και το κρεβάτι με το ολόλευκο καθαρό σεντόνι, το δωμάτιο φαινόταν αυστηρό και μικρό, όμως ήταν άνετο.

«Λένοτσκα, αν τυχόν αργήσω, θα πεις σ' όποιον με ζητήσει ότι σήμερα δεν θα δεχτώ. Κι όπως δεν έχω τακτικούς πελάτες... Κάνε γρήγορα, μικρή μου.»

Η Ελένη σήκωσε τον γιακά στο χιτώνιο και έραψε γρήγορα τις επωμίδες. Έραψε ακόμα και δυο άλλες, πράσινες με μαύρες ρίγες, στη χλαίνη.

Λίγα λεπτά αργότερα, ο Τουρμπίν, περνώντας την εξώπορτα, κοίταξε την άσπρη πλάκα με τ' όνομά του:

Ιατρός Α.Β. Τουρμπίν
Σύφιλις - Αφροδίσια Νοσήματα
Ώραι Επισκέψεων: 4-6 μ.μ.

Κόλλησε πάνω της ένα «6-7 μ.μ.» και ανέβηκε με γρήγορο βήμα την οδό Αλεξέγιεφ.

«*Τα Ελεύθερα Νέα!*»

Ο Τουρμπίν σταμάτησε, αγόρασε μια εφημερίδα από τον μικρό, την άνοιξε και συνέχιζε να βαδίζει διαβάζοντας:

«Ανεξάρτητη δημοκρατική εφημερίς, 13 Δεκεμβρίου 1918.»

«Τα προβλήματα του εξωτερικού εμπορίου, ιδιαιτέρως με τη Γερμανία, μας αναγκάζουν να...»

«Χμ..., τα χέρια μου όμως πάγωσαν!»

«Όπως μεταδίδει ο ειδικός ανταποκριτής μας, στην Οδησσό άρχισαν διαπραγματεύσεις για την αποβίβαση δύο μεραρχιών οι οποίες αποτελούνται από μαύρους των αποικιών. Ο πρόξενος Έννο αρνείται στον Πετλιούρα να...»

«Α, το παλιοτόμαρο!»

«Λιποτάκτες, που παρουσιάστηκαν χθες στο επιτελείο μας στο Ποστ-Βολύνσκι, μας πληροφορούν ότι η αποθάρρυνση αυξάνεται στις τάξεις της συμμορίας του Πετλιούρα. Προχθές το σύνταγμα του ιππικού στον τομέα Κοροστένια άνοιξε πυρ εναντίον ενός συντάγματος ακροβολιστών εφόδου. Στις συμμορίες του Πετλιούρα παρατηρείται όλο και μεγαλύτερη επιθυμία για ειρήνη. Είναι πλέον έκδηλον ότι η περιπέτεια του Πετλιούρα βαδίζει προς την αποτυχία. Σύμφωνα με τις αφηγήσεις των λιποτακτών, ο συνταγματάρχης

Μπολμποτούν στασίασε εναντίον του Πετλιούρα και αποχώρησε προς άγνωστη κατεύθυνση με το σύνταγμά του και τέσσερα πυροβόλα. Ο Μπολμποτούν φαίνεται αποφασισμένος να προσχωρήσει στο κόμμα του αταμάνου.»

«Οι χωρικοί μισούν τον Πετλιούρα εξαιτίας των επιτάξεων. Η επιστράτευση που διέταξε στην επαρχία απέτυχε παταγωδώς. Οι χωρικοί εξαφανίστηκαν και κρύφτηκαν στα δάση.»

«Ας παραδεχτούμε ότι... Α, καταραμένο κρύο... Συγγνώμη.»

«Χα χά, πατερούλη, γιατί ποδοπατάτε τους ανθρώπους; Στο σπίτι διαβάζουν την εφημερίδα...»

«Συγγνώμη...»

«Εκφράζαμε πάντοτε την πεποίθηση πως η περιπέτεια του Πετλιούρα...»

«Άτιμε! Είσαι ένας άτιμος και τίποτ' άλλο!»

«Αν έχετε αίσθημα τιμής μέσα σας, αν δεν είστε παίγνιο του καθενός, το σύνταγμα των εθελοντών σάς έχει ανάγκη.»

«Ιβάν Ιβάνοβιτς, σας βρίσκω πολύ αλλαγμένο σήμερα. Τι τρέχει;»

«Ε, να, η γυναίκα μου. Από πετλιουρική που ήταν, έγινε έξαφνα σήμερα το πρωί μπολμποτουνική.»

Με το λεπτό αυτό αστείο ο Τουρμπίν άλλαξε ύφος, τσαλάκωσε με οργή την εφημερίδα και την πέταξε στο πεζοδρόμιο. Αφουγκράστηκε.

Μπου-ούου! Τραγουδούσαν τα κανόνια. Ρρουφ! βογκούσαν τα σπλάχνα της γης εδώ γύρω στην πόλη.

«Θεέ μου, τι είναι;»

Ο Τουρμπίν γύρισε ζωηρά, μάζεψε από χάμω το τσαλακωμένο χαρτί, το ίσιωσε και άρχισε να ξαναδιαβάζει προσεχτικά στην πρώτη σελίδα:

«Στον τομέα Ιρπένια, οι εμπροσθοφυλακές μας συγκρούστηκαν με διάσπαρτες δυνάμεις του Πετλιούρα.»

«Προς το Σερεμπριάνσκ, ο τομέας είναι ήρεμος.»

«Στο Ωμπέρζ Ρουζ, η κατάσταση αμετάβλητη.»

«Προς την κατεύθυνση της Μποϊάρκα, ένα σύνταγμα Κοζάκων μισθοφόρων του αταμάνου σκόρπισε με επιδέξια επίθεση μια συμμορία από 1.500 άνδρες και συνέλαβε δυο αιχμαλώτους.»

Μπου... μπου... μπούου... αντιβούιζαν πέρα, στο βάθος του μολυβένιου ορίζοντα, τα κανόνια, κάπου στα νοτιοδυτικά. Ξαφνικά, ο Τουρμπίν έμεινε με το στόμα ανοιχτό και κιτρίνισε. Έχωσε μηχανικά την εφημερίδα στην τσέπη του. Ένα σκούρο και πυκνό πλήθος ερχόταν από τη λεωφόρο και ξεχυνόταν αργά προς την οδό Βλαντιμίρ. Πολλοί άνδρες με μαύρα παλτά βάδιζαν στον δρόμο, ενώ οι γυναίκες άφηναν τις πατημασιές τους πάνω στα πεζοδρόμια. Το άλογό του, ψηλό, με ορθωμένα αυτιά κι ανήσυχο βλέμμα, βάδιζε δίπλα του. Αυτός ο στρατιώτης του ιππικού, με το χοντρό και κοινό πρόσωπο, μαρτυρούσε τη γενική ταραχή... Κάθε τόσο φώναζε κάτι κουνώντας απειλητικά το μαστίγιό του, αλλά κανείς δεν του έδινε σημασία. Στις πρώτες γραμμές του πλήθους ξεχώρισαν χρυσά ιερά άμφια και γενειάδες ιερέων, φάνηκε ακόμα ν' ανεμίζει και ένα εκκλησιαστικό λάβαρο. Παιδιά τρέχανε ολόγυρα απ' όλες τις μεριές.

«*Τα Νέα*», κραύγασε ένας μικρός εφημεριδοπώλης και έτρεξε προς το πλήθος.

Μάγειροι και παραμάγειροι με άσπρους σκούφους βγήκαν από την κόλαση της κουζίνας του εστιατορίου «Μετροπόλ». Το πλήθος απλωνόταν πάνω στο χιόνι σαν το μελάνι στο χαρτί.

Στενόμακρα κιτρινωπά φέρετρα λικνίζονταν πάνω από

τα κεφάλια. Όταν το πρώτο έφτασε μπροστά του, ο Τουρμπίν μπόρεσε να διαβάσει στο πλάι την επιγραφή που ήταν γραμμένη πρόχειρα με κάρβουνο:

«Υπολοχαγός Γιούτσεβιτς.» Στο επόμενο:

«Υπολοχαγός Ιβάνοφ.» Στο τρίτο:

«Υπολοχαγός Ορλόφ.»

Ξαφνικά κάτι σαν ουρλιαχτό ξεπήδησε από το πλήθος. Μια γυναίκα με άσπρα μαλλιά, με το καπέλο πεσμένο πίσω στον λαιμό της, ρίχτηκε σκοντάφτοντας από το πεζοδρόμιο προς τη συνοδεία, αφήνοντας να σκορπιστούν χάμω τα πακέτα που κρατούσε.

«Τι; Ποιος είναι; Ο Βάνια;», ακούστηκε διαπεραστική, τρεμάμενη η φωνή της.

Κάποιος κιτρίνισε κι απομακρύνθηκε. Μια γριά άρχισε να φωνάζει και να κλαίει, ύστερα μια άλλη...

«Ιησού Χριστέ!», ξεστόμισε μια πνιγμένη φωνή πίσω από τον Τουρμπίν, που ένιωσε να τον σπρώχνουν στην πλάτη και να ξεφυσούν στο σβέρκο του.

«Κύριε ημών... ήρθε η ώρα. Τι; Σφάζουν, λοιπόν, τους ανθρώπους; Τι συμβαίνει;»

«Καλύτερα να μην ξέρεις, παρά να δεις τι έγινε.»

«Τι; Τι; Μα τι συμβαίνει; Ποιος πέθανε;»

«Βάνια!», ούρλιαξε η φωνή από το πλήθος.

«Είναι αξιωματικοί, τους έσφαξαν στο Ποπέλιουκα», μουρμούρισε κάποιος λαχανιάζοντας από τη βιασύνη του να διηγηθεί πρώτος αυτός τα γεγονότα. Είχαν σταθμεύσει στο Ποπέλιουκα, ολόκληρος λόχος, για να διανυκτερεύσουν· τους περικύκλωσαν χωρικοί και άντρες. Κυριολεκτικά, ναι... και τους έβγαλαν τα μάτια, τους ξήλωσαν τις επωμίδες, τους παραμόρφωσαν εντελώς...»

«Α, έτσι; Αχ, αχ...»

«Υπολοχαγός Κοροβίν.»

«Υπολοχαγός Χερντ.»

Τα κίτρινα φέρετρα περνούσαν πάνω από τα κεφάλια.

«Να, αυτό είναι πραγματικά θλιβερό τέλος...»

«Ο εμφύλιος πόλεμος...»

«Μα πώς;...»

«Δεν απομένει παρά να τους ψάλουμε και νεκρώσιμη...», σφύριξε μια σουβλερή φωνή στην πλάτη του Τουρμπίν.

Ένα πράσινο σύννεφο σκέπασε τα μάτια του Τουρμπίν και τα πρόσωπα, τα καπέλα, οι άνθρωποι πέρασαν σα φευγαλέες λάμψεις. Άπλωσε το μπράτσο του ανάμεσα σε δυο κεφάλια και το χέρι του, σαν τανάλια, άρπαξε τη φωνή από το μανίκι του μαύρου παλτού. Ο άνθρωπος άλλαξε όψη, είχες μπροστά σου την προσωποποίηση του τρόμου.

«Τι είπατε;», ρώτησε βραχνά ο Τουρμπίν, αλλά χαλάρωσε σχεδόν αμέσως το δυνατό του σφίξιμο.

«Έλεος, κύριε αξιωματικέ», απάντησε εκείνος τρέμοντας από φόβο.

«Δεν είπα τίποτα απολύτως, τίποτα, ούτε λέξη. Τι ζητάτε από μένα;»

Η φωνή του πνιγόταν, η μύτη του, μια μύτη σαν της πάπιας, έγινε κίτρινη και ο Τουρμπίν σκέφτηκε αμέσως ότι έκανε λάθος, ότι άρπαξε άλλον από αυτόν που έπρεπε. Αυτή η μύτη της πάπιας, με τα τριχωτά ρουθούνια, σαν από αστραχάν, έδειχνε άνθρωπο που το κύριο χαρακτηριστικό του ήταν ένας κομφορμισμός που σπάνια τον συναντάς. Μια τέτοια φυσιογνωμία, που τα μάτια της στριφογυρίζουν από φόβο, δεν θα μπορούσε, σίγουρα, να πει τίποτα.

Ο Τουρμπίν άφησε το μανίκι και γεμάτος ψυχρή οργή

άρχισε να ψάχνει με το βλέμμα του τα καπέλα, τους σβέρκους και τους γιακάδες που πλημμύριζαν γύρω του. Το αριστερό χέρι του ήταν έτοιμο ν' αρπάξει κάποιον, ενώ το δεξί, στην τσέπη του, έσφιγγε τη λαβή του μπράουνινγκ. Οι νεκρώσιμες ψαλμωδίες των παπάδων πέρασαν μπροστά του, ενώ ακριβώς πλάι του η φωνή μιας ηλικιωμένης γυναίκας σκίστηκε με θρήνους. Αληθινά, δεν μπορούσε να πιάσει κανέναν, λες και η σφυριχτή, φαρμακερή φωνή χώθηκε μέσα στη γη. Το τελευταίο φέρετρο πέρασε:

«Υπολοχαγός Μόρσκοϊ.» Κι ύστερα ένα έλκηθρο.

«*Τα Νέα*», ακούστηκε ξαφνικά, ακριβώς κάτω από τα αυτιά του Τουρμπίν, μια διαπεραστική κραυγή.

Ο Τουρμπίν τράβηξε από την τσέπη του τα τσαλακωμένα κι αγνώριστα πια φύλλα. Τα έτριψε στα μούτρα του παιδιού και τσίριξε:

«Να, νέα! Πάρε τα νέα! Βρομόπαιδο!»

Και τότε, ξαφνικά, η οργή του κατάπεσε. Το χαμίνι άφησε τις εφημερίδες του και γλίστρησε καθιστό σ' ένα σωρό χιόνι. Το πρόσωπό του συσπάστηκε με την έκφραση ενός ψεύτικου πόνου κι άρχισε να κλαψουρίζει υποκριτικά, ενώ τα μάτια του ξεχείλιζαν από άγριο μίσος, που δεν είχε ίχνος υποκρισίας.

«Τι είναι... ε, τι... τι έκανα;», γρύλλιζε με τη μύτη, προσπαθώντας να κλάψει καθώς κυλιόταν στο χιόνι...

Ένα έκπληκτο πρόσωπο πλησίασε ξαφνικά τον Τουρμπίν, αλλά φοβήθηκε να μιλήσει κι απομακρύνθηκε. Ντροπιασμένος από αυτή την ανεξήγητη κουταμάρα, ο Αλέξης Τουρμπίν απόκτησε ξανά το λογικό του και γυρίζοντας απότομα έφυγε όσο γινόταν πιο γρήγορα, πέρασε ξυστά σε κάποιο στύλο του γκαζιού, ύστερα έφερε βόλτα ολόκληρο το γιγαντιαίο άσπρο κτίριο του μουσείου, πλάι σε ορθάνοιχτες

τρύπες, όπου γκρεμισμένα τούβλα σκεπάζονταν από λεπτότατο χιόνι, κι έφτασε στην απέραντη και τόσο γνώριμη πλατεία του λυκείου Αλεξαντρόφ.

Κι άκουσε γι' άλλη μια φορά να φωνάζουν κάπου στον δρόμο, από μακριά:

«*Τα Νέα*, η μεγάλη δημοκρατική καθημερινή εφημερίδα!»

Ένα απέραντο κτίριο με ήρεμη γραμμή, με τέσσερα πατώματα και εκατόν ογδόντα παράθυρα, ορθωνόταν ακριβώς στη μια πλευρά της πλατείας. Το πολυαγαπημένο λύκειο του Τουρμπίν. Εκεί πέρασε οχτώ χρόνια από τη ζωή του. Οχτώ ολόκληρα χρόνια είχε τρέξει κι είχε παίξει σ' αυτή την πλατεία τις πρώτες, όμορφες ανοιξιάτικες μέρες. Κι ύστερα, τον χειμώνα, μέσα στην πνιγερή ατμόσφαιρα των τάξεων, κοιτούσε από το παράθυρο την πλατεία που ήταν σκεπασμένη με παχύ χιόνι. Οχτώ χρόνια, τούτο το μεγάλο πλινθόχτιστο σπίτι διαμόρφωσε και δίδαξε τον Τουρμπίν και τους νεωτέρους του, τον Κυπρίνο και τον Μισλαγιέφσκι.

Και μια μέρα, πριν οχτώ ακριβώς χρόνια, ο Τουρμπίν είχε δει για τελευταία φορά την αίθουσα τελετών του λυκείου. Χωρίς να ξέρει γιατί, μια ελαφριά αγωνία τού τσίμπησε την καρδιά. Νόμισε ότι ένα μαύρο σύννεφο σκοτείνιασε ξαφνικά τον ουρανό, ότι έτρεχε κάτι σαν ανεμοστρόβιλος που θα σάρωνε όλη τη ζωή του, όπως ένας τυφώνας αρπάζει τις εγκαταστάσεις ενός λιμανιού. Ω, αυτά τα οχτώ χρόνια του λυκείου. Πόσες κωμικές ή θλιβερές στιγμές, πόσες αιτίες απελπισίας για μια παιδική ψυχή, αλλά και τι στιγμές ευτυχίας! Μια μέρα γκρίζα, μια μέρα γκρίζα, μια μέρα γκρίζα, ut consecutivum, Γάιος Ιούλιος Καίσαρ, ένα διαγώνισμα στην κοσμογραφία, κι ύστερα από το γραπτό αυτό το οριστικό

μίσος για την αστρονομία. Ήταν όμως κι η άνοιξη, με τα γέλια και τα ποδοβολητά μέσα στην τάξη, τα κορίτσια του γυμνασίου με τις πράσινες ποδιές στη δεντροστοιχία του δρόμου, οι καστανιές, ο Μάης και, προπαντός, στον ορίζοντα, σαν άσβεστος φάρος, το πανεπιστήμιο –δηλαδή η ελεύθερη ζωή–, καταλαβαίνετε τι σημαίνει αυτό, το πανεπιστήμιο; Τα δειλινά στον Δνείπερο, η ελευθερία, το χρήμα, η δύναμη, η δόξα.

Και τώρα, όλα αυτά ανήκαν πια στο παρελθόν. Το αιώνια ακατανόητο βλέμμα των καθηγητών, τα ανησυχητικά συγκοινωνούντα αγγεία, όπου το νερό τρέχει αδιάκοπα, ενώ σ' εκείνον είναι αδύνατο να τρέξει, και οι μπερδεμένοι συλλογισμοί που είχαν προορισμό να δείξουν σε τι διαφέρει ο Λένσκι από τον Ονέγκιν ή το όνειδος του Σωκράτη και η χρονολογία που ιδρύθηκε το τάγμα των Ιησουιτών ή δολοφονήθηκε ο Πομπήιος, και η δολοφονία του Ούντελ κι άλλες δολοφονίες, δυο χιλιάδες χρόνια δολοφονίες...

Και δεν είναι μόνο αυτά. Ύστερα από τα οχτώ χρόνια στο λύκειο, με τα αδιάφορα συγκοινωνούντα αγγεία, ήρθαν τα πτώματα στο αμφιθέατρο της ανατομίας, οι ολόλευκες αίθουσες, η γυάλινη ησυχία στα χειρουργεία, ύστερα τρία χρόνια καβάλα στα άλογα που τράνταζαν, τα τραύματα των άλλων, οι ταπεινώσεις, οι πόνοι... το μεγάλο και καταραμένο συγκοινωνούν αγγείο του πολέμου... Και να τώρα ξαναβρισκόταν εδώ στην ίδια πλατεία, την περνούσε με κάποια οδύνη και τα νεύρα τεντωμένα, σφίγγοντας το μπράουνινγκ στην τσέπη του για να πάει, ο διάβολος ξέρει πού και τι να κάνει. Ασφαλώς για να υπερασπιστεί ακόμα αυτή τη ζωή, αυτό το ίδιο το μέλλον που γι' αυτό είχε χλωμιάσει πάνω από τα συγκοινωνούντα αγγεία και πάνω από τους κατα-

ραμένους αυτούς πεζούς, που ο ένας φεύγει για την πόλη Α και ο άλλος για να τον συναντήσει έρχεται από μια πόλη Β.

Τα σκοτεινά παράθυρα έδιναν την εικόνα μιας ησυχίας απόλυτης και βαθύτατα μελαγχολικής. Αναγνώριζες, με την πρώτη ματιά, τη γαλήνη του θανάτου. Ήταν κάτι παράξενο, στο κέντρο της πολιτείας, στην καρδιά της κίνησης του θορύβου και της φασαρίας, το μεγάλο αυτό καράβι με τις τέσσερις γέφυρες ήταν τώρα βουβό και χωρίς ζωή, αυτό που άλλοτε είχε ξανοίξει στο πέλαγο δεκάδες χιλιάδες ζωές. Κανένας πια καθώς φαίνεται δεν το φύλαγε, δεν υπήρχε ούτε ένας θόρυβος, ούτε μια κίνηση στα παράθυρα, ούτε μπρος στους τοίχους, τους σκεπασμένους μ' αυτή την κίτρινη ζωγραφική, που έφερε στη μόδα ο Νικόλαος. Το παρθένο χιόνι απλωνόταν σα μανδύας πάνω στις στέγες, σκέπαζε τις καστανιές, σκέπαζε την πλατεία μ' ένα ομοιόμορφο στρώμα, όπου μόνο οι ελαφρές γραμμές από τα ακατάστατα σκόρπια βήματα έδειχναν ότι οι άνθρωποι πάνε κι έρχονται.

Και το κυριότερο: όχι μόνο κανείς δεν ήξερε, αλλά κανένας δεν είχε την περιέργεια να διερωτηθεί τι θα γίνουν όλα αυτά. Ποιοι σπουδαστές θα επιβιβαστούν τώρα σ' αυτό το πλοίο; Κι αν κάποιος δεν σπούδαζε εκεί, σε τι θα μπορούσε να χρησιμεύσει; Πού ήταν οι άνθρωποι της υπηρεσίας; Γιατί ορθώνουν αυτά τα τρομερά ολμοβόλα το ηλίθιο ρύγχος τους μπρος στα κάγκελα κάτω από τις καστανιές, μπροστά στο εσωτερικό περιβολάκι πριν από την κυρία είσοδο; Και τι έκανε εδώ, μέσα στο λύκειο, εκείνο το «κατάστημα νεωτερισμών»; Σε ποιον; Για ποιον; Για να κάνει τι;

Κανείς δεν ήξερε, όπως κανένας δεν ήξερε τι είχε απογίνει η κυρία Ανζού, ούτε γιατί μέσα στο μαγαζί της έβλεπες να σέρνουν οβίδες ανάμεσα από άδειες καπελιέρες.

* * *

«Έε. βίρα!», ακούστηκε μια φωνή και τα ολμοβόλα σείστηκαν κι άρχισαν να κυλούν βαριά.

Διακόσιοι άντρες αγκομαχούσαν, έτρεχαν, έσκυβαν και ξανασηκώνονταν μεμιάς γύρω από χοντρές ρόδες προστατευμένες με σίδερο. Ξεχώριζες ανάκατα κοντές γούνες, γκρίζες χλαίνες, σκούφους από προβιά, στρατιωτικά γκρίζα πηλήκια και γαλάζια των σπουδαστών.

Όταν ο Τουρμπίν διέσχισε την απέραντη πλατεία, τέσσερα ολμοβόλα ήταν τοποθετημένα στη σειρά με τις κάννες προς το μέρος του. Η σύντομη άσκηση είχε τελειώσει και αμέσως η ποικιλόχρωμη ομάδα των νεοσυλλέκτων παρατάχθηκε σε δυο στοίχους.

«Κύριε λοχαγέ! Ουλα...αμός... στις διαταγές σας», ακούστηκε η φωνή του Μισλαγιέφσκι.

Ο Στουτζίνσκι ήρθε και καρφώθηκε μπροστά στις γραμμές, ύστερα οπισθοχώρησε λίγα βήματα και φώναξε:

«Επ' ώμου... αριστερά! Εμπρός μαρς!»

Η ομάδα έκανε θόρυβο, αναδιπλώθηκε κι άρχισε να προχωρεί ποδοπατώντας το ανακατεμένο χιόνι.

Μπροστά από τον Τουρμπίν πέρασαν πολλά χαρακτηριστικά πρόσωπα σπουδαστών, που τα γνώριζε καλά. Ο Κυπρίνος εμφανίστηκε επικεφαλής του τρίτου ουλαμού. Χωρίς να ξέρει ακόμα πού να πάει, ούτε γιατί, ο Τουρμπίν ανέβηκε σ' ένα ανάχωμα κι έκανε το χιόνι να τρίζει κάτω από τα πόδια του...

Ο Κυπρίνος αποσπάστηκε από την ομάδα και με ύφος όλο φροντίδα άρχισε πάλι να βαδίζει δίπλα στους στρατιώτες μετρώντας τις γραμμές.

«Αριστερά... αριστερά... Έν-δυο!...»

Η ομάδα χώθηκε σα φίδι μέσα στο μαύρο άνοιγμα της εισόδου των υπογείων, που κατάπιε τον ένα ουλαμό ύστερα από τον άλλο.

Το εσωτερικό του λυκείου φαινόταν ακόμα πιο νεκρό και πένθιμο από το εξωτερικό. Η ηχώ από τα βήματα των στρατιωτών ξύπνησε άγρια την ησυχία που είχαν οι πέτρες και τ' αβέβαια σκοτάδια του εγκαταλειμμένου κτιρίου. Παράξενοι θόρυβοι σηκώθηκαν κάτω από τους θόλους του, σα να είχαν πεταχτεί δαίμονες από τον ύπνο τους. Κάθε φορά που ακούονταν τα βαριά βήματα, ξεσηκωνόταν ένα πνιχτό σούρσιμο μαζί με τσιριχτές φωνίτσες ήταν τα τρομαγμένα ποντίκια που έτρεχαν να κρυφτούν στις σκοτεινές γωνίες. Η ομάδα υποχώρησε έτσι σε μια ατέλειωτη σειρά από σκοτεινά υπόγεια, πλακόστρωτα με τούβλα, για να βγει σε μια μεγάλη αίθουσα. Οι στενοί καγκελωτοί φεγγίτες της άφηναν να περνά λιγοστό φως ανάμεσα από τις αραχνιές.

Ένας δαιμονισμένος θόρυβος από σφυριά έσπασε την ησυχία. Άνοιγαν κιβώτια με σιδερένιο δέσιμο γεμάτα φυσίγγια. Έβγαλαν ατέλειωτες ταινίες και στρογγυλά κουτιά, όμοια με τούρτες, πυρομαχικά για πολυβόλα Λιου. Ανέσυραν ακόμα και γκριζόμαυρα πολυβόλα που έμοιαζαν με μεγάλα, άγρια μεταλλικά κουνούπια. Οι τανάλιες κροτάλιζαν, οι πένσες ξεπέταγαν τα μεταλλικά τσέρκια, σε μια γωνιά ούρλιαζε ένα πριόνι. Οι γιούνγκερς άνοιγαν δέματα με πατικωμένους γούνινους σκούφους, ζαρωμένες χλαίνες, σκληρούς ζωστήρες, σακίδια και παγούρια τυλιγμένα με τσόχα.

«Κουνηθείτε! Γρήγορα!», ακούστηκε η φωνή του Στουτζίνσκι.

Πέντε ή έξι αξιωματικοί με μαυρισμένες χρυσές επωμίδες άρχισαν να στριφογυρίζουν παντού σαν τα κομμάτια της

σόδας στο νερό. Ο Μισλαγιέφσκι τραγουδούσε ακατανόητες διαταγές με φωνή τενόρου και ξαφνικά σφορτσάντο.

«Γιατρέ», φώναξε ο Στουτζίνσκι από μια σκοτεινή γωνιά. «Συγκεντρώστε, αν θέλετε, το συνεργείο των νοσοκόμων και δώστε τις οδηγίες σας.» Δυο σπουδαστές παρουσιάστηκαν αμέσως μπροστά στον Τουρμπίν. Ο ένας από αυτούς, μικρόσωμος και ευσυγκίνητος, καθώς φαινόταν, φορούσε περιβραχιόνιο με τον ερυθρό σταυρό στο μανίκι του σπουδαστικού μανδύα του. Ο άλλος φορούσε γκρίζο μανδύα και γούνινο σκούφο, που του έπεφτε στα μάτια και κάθε στιγμή τον ανασήκωνε με τα δάχτυλά του.

«Κει κάτω υπάρχουν κιβώτια με φάρμακα», είπε ο Τουρμπίν. «Θα πάρετε τα σακίδια, που θα τα φορέσετε χιαστί, και θα μου φέρετε μια πλήρη σειρά χειρουργικών εφοδίων. Ύστερα θα δώσετε σε κάθε πυροβολητή δυο πακέτα ατομικούς επιδέσμους και θα τους εξηγήσετε με λίγα λόγια πώς θα τους ανοίξουν σε περίπτωση ανάγκης.»

Το κεφάλι του Μισλαγιέφσκι ορθώθηκε πάνω από το κινούμενο και γκρίζο πλήθος.

Ανεβασμένος σ' ένα κιβώτιο, ανέμισε ψηλά ένα τουφέκι, ανοιγόκλεισε το ουραίο, έβαλε με θόρυβο μια γεμιστήρα στη θαλάμη, σημάδεψε ένα παράθυρο, χειρίστηκε πάλι το ουραίο, σημάδεψε, ανοιγόκλεισε ξανά το ουραίο, κάνοντας πολλές φορές την ίδια άσκηση, ενώ τα φυσίγγια έπεφταν απανωτά πάνω στους γιούνγκερς τριγύρω του. Το ντιντρίνισμα από τον μηχανισμό του τουφεκιού γέμισε σε λίγο το υπόγειο, καθώς οι γιούνγκερς μάθαιναν να τα γεμίζουν και να τ' αδειάζουν.

«Όσοι δεν ξέρουν, να προσέχουν!», φώναξε ο Μισλαγιέφσκι. «Να δείξετε και στους άλλους, τους σπουδαστές!»

Την ίδια στιγμή ζωστήρες, σακίδια και παγούρια πέρασαν, πάνω από τα κεφάλια, από χέρι σε χέρι.

Κι έγινε το θαύμα. Οι άνθρωποι αυτοί, κυριολεκτικά κάθε καρυδιάς καρύδι, έγιναν μεμιάς ένα σφιχτοδεμένο και ομοιόμορφο σύνολο κάτω από ένα παλλόμενο κι αεικίνητο δάσος από ξιφολόγχες.

«Κύριοι αξιωματικοί, προσ'χή!», διέταξε η φωνή του Στουτζίνσκι.

Μέσα στο σκοτάδι του υπογείου, ανάμεσα στα ήσυχα σκουντήματα των σπιρουνιών, ο Στουτζίνσκι ρώτησε σιγά:

«Οι εντυπώσεις σας;»

Τα σπιρούνια του αντήχησαν, καθώς ο Μισλαγιέφσκι έβαζε με άνεση και χάρη τα δάχτυλα στο γείσο, πλησίασε τον λοχαγό του επιτελείου και είπε:

«Στον ουλαμό μου δεκαπέντε άνδρες δεν έχουν ιδέα τι είναι τουφέκι. Αυτό είναι μάλλον δυσάρεστο.»

Ο Στουτζίνσκι πήρε εμπνευσμένο ύφος και σήκωσε τα μάτια προς τον φεγγίτη, απ' όπου έμπαινε το στερνό, γκρίζο αντιφέγγισμα της ετοιμοθάνατης μέρας. Ρώτησε:

«Και το ηθικό;»

Πάλι ο Μισλαγιέφσκι πήρε τον λόγο.

«Χμ... χμ... Η εντύπωση από τα φέρετρα, κακή. Οι δόκιμοι αναστατώθηκαν. Τους έκανε φρικτή εντύπωση. Τα είδαν όλα από τα κάγκελα.»

Ο Στουτζίνσκι τον κάρφωσε για μια στιγμή με τα κατάμαυρα μάτια του.

«Φροντίστε να υψωθεί το ηθικό!»

Έπειτα από ένα ακόμη ντιντρίνισμα των σπιρουνιών οι αξιωματικοί σκόρπισαν.

«Γιούνκερ Παυλόφσκι!», βροντοφώνησε ο Μισλαγιέφσκι

ανάμεσα στους αποθηκάριους, όπως ο Ρανταμές στην *Αΐντα*.

«Παυλόφσκι! σκι... σκι...», επανέλαβαν σαν ηχώ οι φωνές των γιούνγκερς, που τις αντιλαλούσαν οι πέτρινοι τοίχοι.

«Π'ρών!»

«Από τη Σχολή Αλεξέγιεφ;»

«Μάλιστα, λοχαγέ μου!»

«Λοιπόν, τραγουδήστε μας ένα ωραίο ζωντανό τραγούδι. Για τον θάνατο του Πετλιούρα, που να πάρει ο διάολος την ψυχή του...»

Η φωνή του γιούνγκερ υψώθηκε λεπτή και καθαρή κάτω από τους πέτρινους θόλους:

«Γεννήθηκα πυροβολητής...»

Μια άλλη φωνή τενόρου απάντησε μέσ' από το δάσος με τις ξιφολόγχες:

«Η ταξιαρχία είναι η φαμίλια μου...»

Ο όγκος των σπουδαστών σκίρτησε, επανέλαβε τον σκοπό και, ξαφνικά, μια αυθόρμητη έκρηξη ενθουσιασμού γέμισε από αντρικές φωνές το υπόγειο:

Βαφτισμένος στη φωτιά του πυροβόλου
τυλιγμένος στη στολή του στρατιώτη
στη φωτιά-ά-ά!

Το τραγούδι αντιλαλούσε στ' αυτιά, τα κεφάλια, τα κιβώτια με τα φυσίγγια, στους σκοτεινούς φεγγίτες, και μερικά σκονισμένα τζάμια στο κούφωμα των παραθύρων σκίρτησαν κι άρχισαν να τρίζουν:

Νανουρίζομαι με το τράνταγμα από τα γκέμια
και τα χαλινάρια τρίζουν...

Ο Στουτζίνσκι τράβηξε από τον σωρό με τις χλαίνες, τις λόγχες και τα τουφέκια δυο ροδοκόκκινους δόκιμους και τους ψιθύρισε γρήγορα μια διαταγή:

«Στον προθάλαμο... Εκείνο το κάλυμμα, βγάλτε το!» Οι δυό νέοι εξαφανίστηκαν.

Βαδίστε, τραγουδάτε, γιούνγκερς
από τη Σχολή της Φρουράς
ηχήστε τρομπέτες και τύμπανα
χτυπήστε ταμπούρλα και κύμβαλα!

Το μεγάλο έρημο κτίριο του λυκείου σείστηκε τώρα από τα φρικτά μουγκρητά του εμβατηρίου, και τα ποντίκια, αποβλακωμένα από τον τρόμο, χώθηκαν στις πιο σκοτεινές τρύπες.

Ο Κυπρίνος έκοψε τη γενική κραυγή με τη διαπεραστική φωνή του.

«Εν! Δυο! Εν...»

Ο Μισλαγιέφσκι ξερόβηξε για να καθαρίσει τον λαιμό του και φώναξε:

«Ζωηρά! Ζωηρά! Ελάτε εσείς της Σχολής Αλεξέγιεφ. Δεν πάμε σε κηδεία!»

Μοδίστρες και μαγείρισσες
καμαριέρες και πλύστρες
Όλοι κοιτούν τους γιούνγκερς
που πάνε στον πόλεμο...

Η μεγάλη γκρίζα κάμπια, γεμάτη μυτερές λόγχες στη ράχη της, γλιστρούσε σα φίδι στους διαδρόμους, και τα

πατώματα λύγιζαν κι έτριζαν σε κάθε τους βήμα. Από τους ατέλειωτους διαδρόμους, η κάμπια ανέβηκε στο πρώτο πάτωμα, στο απέραντο χωλ με τον τζαμένιο θόλο, απ' όπου έμπαινε άφθονο φως. Τότε βαθιά ταραχή ξάφνιασε τις πρώτες σειρές.

Πάνω σε μια αφηνιασμένη καθαρόαιμη φοράδα, ντυμένη με τα αυτοκρατορικά εμβλήματα, ο Αλέξανδρος, με το φωτεινό του χαμόγελο, με δίκοχο ανασηκωμένο στις άκρες και με κάτασπρο λείο κι αστραφτερό λοφίο, προχωρούσε μπροστά από την πυροβολαρχία. Τους κοίταζε μ' εκείνο το χαμόγελό του το γεμάτο δολερή γοητεία, κράδαινε το σπαθί του και με την άκρη του έδειχνε στους γιούνγκερς τα πεδία του Μποροντίνο. Οι κάμποι του Μποροντίνο ήταν σκεπασμένοι με βλήματα από κανόνια και με αμέτρητες λόγχες, ώς πέρα στον ορίζοντα.

... και έγιναν εκεί
λυσσασμένες συμπλοκές!

«Και διηγούνται...», ξεχώρισε η φωνή του Παυλόφσκι.

«Και διηγούνται τρομερές μάχες!», μουρμούρισαν οι μπάσοι.

Όλη η Ρωσία θα θυμάται
την ημέρα του Μποροντίνο!

Ο αστραφτερός Αλέξανδρος πέταξε προς τον ουρανό και το κάλυμμα που τον σκέπαζε όλο τον χρόνο έπεσε σωρός στα πόδια του αλόγου του.

«Λοιπόν, τι, δεν βλέπετε τον αυτοκράτορα Αλέξανδρο, τον

τρισευτυχισμένο; Βήμα, βήμα, παιδιά! Εν-δυο, Εν-δυοοο», ούρλιαξε ο Μισλαγιέφσκι και η μακριά κάμπια ανέβηκε κατακλύζοντας τη σκάλα με το βαρύ βήμα του πεζικού του Αλέξανδρου.

Αφού παρέκαμψε από αριστερά τον νικητή του Ναπολέοντα, το τμήμα πέρασε στην τεράστια αίθουσα τελετών, όπου σταμάτησε το τραγούδι και παρατάχθηκε σε πυκνές σειρές, κάτω από το δάσος που σχημάτιζαν οι λόγχες. Ένα ασπριδερό ημίφως βασίλευε στην αίθουσα, κάτω από το νεκρό βλέμμα στα μεγάλα πορτρέτα των τελευταίων τσάρων, που έδειχναν, στα διαστήματα ανάμεσα στα παράθυρα, τα ωχρά και αθάνατα ίχνη της φυσιογνωμίας τους.

Ο Στουτζίνσκι απομακρύνθηκε μερικά βήματα και έριξε ένα βλέμμα στο ρολόι του χεριού του. Τη στιγμή εκείνη ένας νεοσύλλεκτος έτρεξε και του ψιθύρισε μερικές λέξεις.

«Ο διοικητής της μεραρχίας...», άκουσαν οι άνδρες που βρίσκονταν πιο κοντά.

Ο Στουτζίνσκι έκανε νόημα στους αξιωματικούς. Εκείνοι πέρασαν ανάμεσα από τις γραμμές, στοίχισαν τους άνδρες, ενώ ο ίδιος προχώρησε στον διάδρομο για να υποδεχτεί τον αρχηγό του.

Ο συνταγματάρχης Μαλίσεφ ανέβαινε τη σκάλα χτυπώντας τα σπιρούνια του. Πέρασε γύρω από τον Αλέξανδρο ρίχνοντάς του ένα βλέμμα με την άκρη του ματιού κι ύστερα συνέχισε ν' ανεβαίνει προς την αίθουσα τελετών. Ένα σπαθί καμπυλωτό σαν τα καυκασιανά, με κόκκινη φούντα, χτυπούσε στον αριστερό μηρό του. Φορούσε μαύρο πηλήκιο και μακριά χλαίνη σκιστή στην πλάτη. Το πρόσωπό του ήταν ανήσυχο. Ο Στουτζίνσκι πετάχτηκε να τον προϋπαντήσει, στάθηκε μπροστά του και χαιρέτησε.

Ο Μαλίσεφ τον ρώτησε:

«Έχουν πλήρη εξάρτυση;»

«Μάλιστα, κύριε συνταγματάρχα. Όλες οι διαταγές εξετελέσθησαν!...»

«Καλά. Λοιπόν;»

«Θα πάνε να πολεμήσουν. Αλλά τους λείπει τελείως η πείρα. Σε εκατόν είκοσι γιούνγκερς, οι ογδόντα είναι σπουδαστές που δεν ξέρουν να κρατήσουν τουφέκι.»

Μια σκιά σκέπασε το πρόσωπο του Μαλίσεφ. Ησυχία.

«Ευτυχώς που έχουμε καλούς αξιωματικούς», συνέχισε ο Στουτζίνσκι.

«Προπαντός αυτός ο καινούριος εκεί κάτω, ο Μισλαγιέφσκι. Θα τα καταφέρουμε...»

«Καλά, καλά! Λοιπόν: Μετά την επιθεώρηση, κι αφού εξαιρέσουμε τους αξιωματικούς και μια φρουρά από εξήντα άνδρες, που θα διαλέξετε από τους καλύτερους γιούνγκερς, τους πιο έμπειρους, για να φρουρούν τα όπλα, την αποθήκη και το κτίριο, θα τους στείλετε όλους στα σπίτια τους, με την εντολή να είναι δω αύριο στις εφτά, γενικό προσκλητήριο.»

Ο Στουτζίνσκι έμεινε κατάπληκτος, κοίταξε τον συνταγματάρχη μ' ένα βλέμμα πολύ ευγενικό. Το στόμα του έμεινε ανοιχτό.

«Μάλιστα, κύριε συνταγματάρχα... –ο Στουτζίνσκι τόνιζε από τη συγκίνησή του μια-μια τις συλλαβές– αλλά... αν επιτρέπετε, είναι αδύνατον. Ο μόνος τρόπος για να διατηρηθεί κάποια μαχητικότητα είναι να διατάξουμε να κοιμηθούν απόψε όλοι εδώ.»

Ο συνταγματάρχης αποκάλυψε αμέσως ένα νέο στοιχείο από την προσωπικότητά του: μια θαυμάσια ικανότητα να

οργίζεται. Τα μάγουλα και ο λαιμός του βάφτηκαν με σκούρο αίμα και τα μάτια του πέταξαν φλόγες.

«Λοχαγέ», έβγαλε μια διαπεραστική φωνή. «Θα διατάξω την επιμελητεία να σας πληρώνουν από δω και πέρα όχι σαν ανώτερο αξιωματικό αλλά ως αφηγητή που κάνει διαλέξεις στους μεράρχους... Κι αυτό θα με δυσαρεστήσει πολύ, γιατί πίστευα ότι ακριβώς σε σας θα είχα έναν ανώτερο πεπειραμένο αξιωματικό και όχι έναν αστό καθηγητή. Ας είναι, εγώ μια φορά δεν έχω ανάγκη από διαλέξεις. Και σας πα-ρα-κα-λώ να με απαλλάξετε από τις συμβουλές σας. Ο ρόλος σας είναι να ακούτε και να προσέχετε τις διαταγές. Κι αφού τις προσέξετε καλά, να τις εκτελείτε!...»

Και με τα λόγια αυτά όρθωσαν και οι δυο το κορμί τους, τόσο ώστε ακούμπησαν σχεδόν οι κοιλιές τους.

Ο λαιμός και τα μάγουλα του Στουτζίνσκι ήταν κόκκινα σαν χύτρα. Τα χείλια του έτρεμαν. Ξερόβηξε και είπε:

«Στις διαταγές σας, κύριε συνταγματάρχα.»

«Καλά. Ιδού, λοιπόν, οι διαταγές μου: Καθένας θα γυρίσει σπίτι του, με διαταγή να ξαπλώσει και να κοιμηθεί. Χωρίς όπλα. Και αύριο, όλοι εδώ στις εφτά. Ακόμα: Θα πάνε στα σπίτια τους κατά μικρές ομάδες, όχι κατά ουλαμούς, και χωρίς επωμίδες. Δεν υπάρχει λόγος να τους θαυμάζουν στον δρόμο οι βλάκες.»

Κάτι κατάλαβε ο Στουτζίνσκι, μια λάμψη πέρασε στα μάτια του και έσβησε τη φλογισμένη αγανάκτησή του.

«Στις διαταγές σας, κύριε συνταγματάρχα.» Ο συνταγματάρχης άλλαξε αμέσως τόνο.

«Αλέξανδρε Μπρονισλάβοβιτς», είπε, «σας γνωρίζω από καιρό ως αξιωματικό με πείρα, δραστήριο και νοήμονα. Σεις, όμως, με γνωρίζετε; Δεν είσθε πια οργισμένος; Ο θυμός,

αυτή την ώρα, είναι απαράδεκτος. Σας μίλησα σκληρά – ξεχάστε το. Άλλωστε και σεις, νομίζω...»

Ο Στουτζίνσκι έγινε κατακόκκινος. «Έχετε δίκιο, κύριε συνταγματάρχα. Το σφάλμα ήταν δικό μου.»

«Λαμπρά. Ας μη χάνουμε καιρό και τους αφήσουμε να χαλαρώσουν. Γενικά, όλα θα πάρουν τον δρόμο τους από αύριο. Το πρωί θα τα δούμε όλα πιο καθαρά. Τώρα πρέπει να σας προειδοποιήσω: για το πυροβολικό, μηδέν. Δεν θα έχουμε άλογα ούτε οβίδες. Επομένως, αύριο το πρωί βολή τυφεκίου, τουφεκιές, τουφεκιές, τουφεκιές. Κάνετε ό,τι γίνεται, ώστε αύριο το μεσημέρι να πυροβολούν σαν σύνταγμα επιλέκτων σκοπευτών. Και σε όσους έχουν πείρα, χειροβομβίδες.»

Ένα μαύρο σύννεφο σκοτείνιασε το μέτωπο του Στουτζίνσκι. Άκουγε προσεκτικά. «Κύριε συνταγματάρχα, μπορώ να σας υποβάλω μια ερώτηση;»

«Ξέρω τι θέλετε. Μάταιον. Θα σας απαντήσω αμέσως: ναι, έχουμε τα χάλια μας. Έχουμε δει και χειρότερα, αλλά σπανιότατα. Και τώρα σύμφωνοι;»

«Μάλιστα, κύριε συνταγματάρχα!»

«Καλά, καλά...»

Ο Μαλίσεφ χαμήλωσε τη φωνή του, σχεδόν ψιθύριζε:

«Οι νύχτες δεν είναι ασφαλείς. Και, το καταλαβαίνετε, δεν έχω καμιά διάθεση να κλειστώ απόψε σε τούτη την παγίδα, ούτε θα θάψω διακόσια παλικαράκια, από τα οποία εκατόν είκοσι δεν ξέρουν ούτε να πυροβολήσουν...»

Ο Στουτζίνσκι σώπαινε.

«Ε, λοιπόν, καλά. Για τα υπόλοιπα θα δούμε αύριο το βράδυ. Όλα θα πάνε καλά. Ας δούμε τώρα τους νεοσύλλεκτους.»

Και προχώρησαν στην αίθουσα:

«Στοιχηθείτε... Προσοχή!», φώναξε ο Στουτζίνσκι.

«Γεια σας, πυροβολητές!»

Πίσω από την πλάτη του Μαλίσεφ, ο Στουτζίνσκι, σαν ανήσυχος σκηνοθέτης, έκανε νόημα με το χέρι και ο γκρίζος τοίχος αναταράχτηκε και ξεφώνισε τόσο δυνατά που έτριξαν τα τζάμια.

«Ζήτω... ζήτω ο συνταγματάρχης!... Ζήτω!»

«Έξοχα... Πυροβοληταί, δεν έρχομαι να σας γεμίσω λόγια. Δεν έχω, άλλωστε, ικανότητα να μιλάω. Δεν περνάω τη ζωή μου βγάζοντας λόγους σε συγκεντρώσεις. Έτσι, λοιπόν, θα είμαι σύντομος: Πρέπει να τσακίσουμε τον Πετλιούρα, αυτό τον ελεεινό. Να είσθε βέβαιοι, θα τον τσακίσουμε. Μερικοί από σας έχουν αποφοιτήσει από τις σχολές Βλαντιμίρ, Κωνσταντίν, Αλεξέγιεφ, και οι σημαίες των σχολών αυτών δεν γνώρισαν ποτέ την κηλίδα της ατιμώσεως. Πολλοί από σας υπήρξαν μαθηταί σ' αυτό το ένδοξο λύκειο. Οι γέρικοι αυτοί τοίχοι σάς κοιτούν. Ελπίζω ότι δεν θα δεχθείτε να κοκκινίσουν εξαιτίας σας. Πυροβοληταί της μεραρχίας ολμοβόλων! Την ώρα που η μεγάλη και ωραία πόλη μας πολιορκείται από έναν ληστή, ας την υπερασπιστούμε νικηφόρα. Θα του χώσουμε τη μύτη στον πισινό του, αυτουνού του προεδρίσκου, που ο διάβολος να τον πάρει και να τον σηκώσει από τον καβάλο του βρακιού του!»

«Ά...κα...κα... χά...», απάντησε το πλήθος συνεπαρμένο από τη βιαιότητα των εκφράσεων του συνταγματάρχη.

«Πυροβοληταί επί το έργον!»

Και πάλι, σα σκηνοθέτης στα παρασκήνια, ο Στουτζίνσκι έδινε με αγωνιώδεις κινήσεις τις οδηγίες του, και πάλι ένας κρότος κεραυνού ξεσήκωσε σύννεφα σκόνης:

«Ουρά, ουρά... ρα... ρά!!»

* * *

Δέκα λεπτά αργότερα, η αίθουσα των τελετών, όπως το πεδίο του Μποροντίνο, είχε γεμίσει πυραμίδες από τουφέκια. Στις άκρες του σκονισμένου πατώματος, όπου οι λόγχες υψώνονταν σαν ψηλά σπαρτά, διακρίνονταν δυο σιλουέτες: ήταν οι φρουροί. Κάπου-κάπου διέκρινες τα μπερδεμένα βήματα των νεοσυλλέκτων πυροβολητών, που, σύμφωνα με τις διαταγές του συνταγματάρχη, γύριζαν στα σπίτια τους. Στους διαδρόμους ακούγονταν βαριά βήματα και οι φωνές των αξιωματικών. Ήταν ο Στουτζίνσκι, που τοποθετούσε ο ίδιος τις σκοπιές. Ύστερα, εντελώς αναπάντεχα, ένας ήχος σάλπιγγας διαπέρασε το άδειο λύκειο, αλλά ραγισμένος και χαλαρός, σα να του έλειπε η πολεμική πνοή, παράφωνος και φανερά φοβισμένος. Ήταν ένας γιούνγκερ που φυσούσε με φουσκωμένα μάγουλα στην τρομπέτα. Πάνω από τη σκάλα που κατέβαινε στον μεγάλο προθάλαμο. Ο χαλκός της σάλπιγγας μαυρισμένος, και οι ταινίες του Αγίου Γεωργίου, ξεβαμμένες και φθαρμένες, κρέμονταν αξιοθρήνητα. Ο Μισλαγιέφσκι, στηλωμένος στ' ανοιχτά πόδια του, προσπαθούσε να δείξει στον σαλπιγκτή πώς να παίζει.

«Μη σφίγγεσαι... Να, έτσι. Φύσα, εμπρός. Πάει καλά. Σήμανε τώρα συναγερμό...»

«Τα-ρα-τάμ-τα-τάμ», ήχησε η σάλπιγγα σπέρνοντας θανάσιμη τρομάρα στα ποντίκια.

Απότομα, χωρίς να παρατηρήσουν πότε μπήκε, το σούρουπο απλώθηκε στην αίθουσα. Μπροστά στις πυραμίδες των τουφεκιών έμειναν μόνο ο Μαλίσεφ κι ο Τουρμπίν. Ο Μαλίσεφ κοίταξε συνοφρυωμένος τον γιατρό, μα κατάφερε γρήγορα να πάρει ύφος φιλικό και να χαμογελάσει.

«Λοιπόν, γιατρέ, πού βρισκόμαστε; Είναι έτοιμη η υγειονομική διμοιρία;», ρώτησε.

«Όλα είναι έτοιμα, κύριε συνταγματάρχα.»

«Μπορείτε να γυρίσετε σπίτι σας, γιατρέ. Το ίδιο κι οι νοσοκόμοι σας. Να παρουσιασθούν αύριο στις εφτά, μαζί με τους άλλους... Όσο για σας... (Ο Μαλίσεφ σκέφτηκε σμίγοντας τα φρύδια...) να ξανάρθετε αύριο το απόγευμα, στις δύο. Ώς τότε είσθε ελεύθερος. (Ο Μαλίσεφ σκέφτηκε πάλι.) Κι ύστερα, ακούστε: δεν είσθε υποχρεωμένος να φοράτε τις επωμίδες σας αυτή τη στιγμή. (Ο Μαλίσεφ δίστασε.) Βλέπετε, έτσι τραβάμε την προσοχή, και αυτό δεν είναι σύμφωνο με τα τωρινά μας σχέδια. Λοιπόν, να είσθε εδώ, παρακαλώ, αύριο στις δύο.»

«Στις διαταγές σας, κύριε συνταγματάρχα.»

Ο Τουρμπίν έμεινε να λικνίζεται ελαφρά καθώς στηριζόταν πότε στο ένα πόδι και πότε στο άλλο. Ο Μαλίσεφ έβγαλε την ταμπακέρα του και του πρόσφερε κι ο Τουρμπίν άναψε αμέσως ένα σπίρτο. Τα τσιγάρα κοκκίνισαν στις άκρες σαν μακρινά αστέρια, αποκαλύπτοντας έτσι ότι ήταν σχεδόν νύχτα. Ο Μαλίσεφ έριξε ένα ανήσυχο βλέμμα προς τα πάνω, όπου διακρίνονταν αόριστα μερικοί γλόμποι, κι ύστερα βγήκε στον διάδρομο.

«Υπολοχαγέ Μισλαγιέφσκι», φώναξε. «Ελάτε. Λοιπόν, σας αναθέτω να φροντίσετε να ηλεκτροφωτιστεί όλο το κτίριο. Διατάξτε ν' ανάψουν τα φώτα παντού, το συντομότερο. Και φροντίστε ώστε κάθε στιγμή να μπορείτε όχι μόνο να τα ανάψετε αλλά και να τα σβήσετε μονομιάς. Έχετε την απόλυτη ευθύνη του φωτισμού!»

Ο Μισλαγιέφσκι χαιρέτησε κι έκανε απότομη μεταβολή. Ο σαλπιγκτής, ύστερα από μια ακόμη παραφωνία, σταμάτησε τις προσπάθειές του. Χτυπώντας τα σπιρούνια του –τοκ, τοκ, τοκ– ο Μισλαγιέφσκι κατρακύλησε τη σκάλα σα

να γλιστρούσε με έλκηθρο. Σ' ένα λεπτό ακούστηκε από κάτω να χτυπάει κάπου δυνατά τη γροθιά του, ξεφωνίζοντας διαταγές. Σε απάντηση, στη μεγάλη είσοδο, που έβγαζε στο απέραντο χωλ, το φως έλαμψε κι έκανε να φωτιστεί ελαφρά το πορτρέτο του Αλεξάνδρου. Ο Μαλίσεφ άνοιξε το στόμα από ικανοποίηση και είπε στον Τουρμπίν:

«Χε, μα την αλήθεια! Αυτός είναι αξιωματικός! Είδατε;»

Εκείνη τη στιγμή παρουσιάστηκε κάτω μια λεπτή φιγούρα, που άρχισε ν' ανεβαίνει αργά τη σκάλα. Όταν έστριψε στο πλατύσκαλο, ο Μαλίσεφ και ο Τουρμπίν την κοίταξαν προσεχτικά σκυμμένοι στο παραπέτο. Ήταν ένας γέρος, τα πόδια του έτρεμαν και το χιονισμένο κεφάλι του κουνιόταν πέρα-δώθε. Φορούσε φαρδύ σταυρωτό χιτώνιο με ασημένια κουμπιά και φανταχτερά πράσινα στολίδια. Στα τρεμάμενα χέρια του κρατούσε ένα πελώριο κλειδί. Ο Μισλαγιέφσκι τον ακολουθούσε και πότε-πότε φώναζε:

«Εμπρός, γέρο, κουνήσου! Σούρνεσαι σαν ψείρα σε φαλακρό κεφάλι.»

«Η... η... εξοχ...», μουρμούριζε ο γεροντάκος σούρνοντας τα πόδια.

Στο πλατύσκαλο, ο Κυπρίνος ξεπρόβαλε απρόσμενα από το σκοτάδι και πίσω του ένας πελώριος αξιωματικός, ύστερα δυο νεοσύλλεκτοι, και τέλος ένα πολυβόλο με σουβλερή, επιθετική μύτη. Το γεροντάκι, χαμένο στον φόβο του, αναταράχτηκε για μια στιγμή, σα να κινδύνευε να πνιγεί, ύστερα έσκυψε, έσκυψε, και τελικά χαιρέτησε ώς τη γη το πολυβόλο.

«Ύψη... υψηλότατε...», τραύλισε.

Όταν έφτασε πάνω ο γέρος, ψηλαφώντας στο μισόφωτο με τα τρεμάμενα χέρια του, άνοιξε μια ψηλή στενόμακρη ντου-

λάπα. Στο βάθος φαινόταν αόριστα μια άσπρη επιφάνεια. Ο γέρος έχωσε το χέρι στο ντουλάπι. Ακούστηκε ένας ελαφρός κρότος και μονομιάς το φως πλημμύρισε όλο τον χώρο, την είσοδο της αίθουσας των τελετών και τον διάδρομο.

Τα σκοτάδια χάθηκαν και κρύφτηκαν στην άκρη του διαδρόμου. Ο Μισλαγιέφσκι πήρε αμέσως το κλειδί, έχωσε κι αυτός το χέρι του μέσα στο ντουλάπι κι άρχισε να παίζει με τους μαύρους διακόπτες που κροτάλιζαν με τη σειρά. Το εκθαμβωτικό φως άλλοτε απλωνόταν απότομα κι άλλοτε έσβηνε. Ο πολυέλαιος άστραψε στην αίθουσα τελετών κι ύστερα έσβησε. Ξαφνικά, στις άκρες του διαδρόμου άναψαν δυο γλόμποι κι έτσι χάθηκαν και τα τελευταία σκοτάδια.

«Ε, λοιπόν;», φώναξε ο Μισλαγιέφσκι.

«Έσβησε», απάντησαν φωνές από κάτω.

«Εντάξει, άναψαν!», ξανακούστηκαν.

Αφού δοκίμασε όλους τους διακόπτες, ο Μισλαγιέφσκι φώτισε τελικά την αίθουσα, τον διάδρομο, άναψε τον προβολέα πάνω από τον Αλέξανδρο, κλείδωσε το ντουλάπι κι έβαλε το κλειδί στην τσέπη του.

«Εμπρός, πήγαινε, ανθρωπάκο μου, τράβα για ύπνο», είπε στον γέρο καθησυχαστικά. «Όλα πάνε καλά.»

Μισοκλείνοντας τα μάτια, που ήταν ίδια με του τυφλοπόντικα, το γεροντάκι κοίταξε τον Μισλαγιέφσκι με ύφος ενόχου.

«Και το κλειδί; Το κλειδί... Υψηλότατε, πείτε μου. Θα το φυλάξετε σεις;»

«Θα το φυλάξω, έννοια σου...»

Ο γεροντάκος, τρέμοντας λιγότερο τώρα, ξεμάκρυνε.

«Γιούνγκερ!»

Ένας κοντόχοντρος και ροδοκόκκινος νεοσύλλεκτος καρ-

φώθηκε στητός δίπλα στο ντουλάπι χτυπώντας με θόρυβο στο πάτωμα τον υποκόπανο του ντουφεκιού του.

«Στο ντουλάπι επιτρέπεται να πλησιάσουν μόνο ο διοικητής της μεραρχίας, ο υποδιοικητής κι εγώ. Κανένας άλλος. Σε περίπτωση ανάγκης και με διαταγή ενός από τους τρεις μας, θα σπάσετε την πόρτα, αλλά με μεγάλη προσοχή για να μη γίνει ζημιά στον πίνακα διανομής...»

«Στις διαταγές σας, υπολοχαγέ μου!»

Ο Μισλαγιέφσκι πλησίασε τον Τουρμπίν και μουρμούρισε:

«Ο Μαξίμ... τον είδες;»

«Θεέ μου... ναι, τον είδα», ψιθύρισε ο Τουρμπίν.

Ο συνταγματάρχης, διοικητής της μεραρχίας, στεκόταν στην είσοδο της μεγάλης αίθουσας και χίλια πολύχρωμα φώτα έλαμπαν στην ασημένια λαβή του σπαθιού του. Έκανε νόημα στον Μισλαγιέφσκι να πλησιάσει και του είπε:

«Χαίρομαι που σας έχω στη μεραρχία μου, υπολοχαγέ. Είσθε ικανός και θαρραλέος!»

«Είμαι ευτυχής να κάνω αυτό που μπορώ, συνταγματάρχα μου.»

«Διατάξτε επίσης να βάλουν μια θερμάστρα στην αίθουσα αυτή, ώστε να ζεσταίνονται οι άνδρες της φρουράς όταν τελειώνει η υπηρεσία τους. Για τα άλλα, θα φροντίσω εγώ. Θα έχετε τροφή και θα εξοικονομήσω βότκα, όχι βέβαια πολλή, αρκετή όμως για να σας ζεσταίνει...»

Ο Μισλαγιέφσκι απάντησε μ' ένα χαμόγελο ευγνωμοσύνης και ύστερα ξερόβηξε πολύ σοβαρά:

«Χμ... χμ...»

Ο Τουρμπίν δεν άκουγε πια. Ακουμπισμένος στο παραπέτο της σκάλας, δεν μπορούσε να ξεκολλήσει τα μάτια του από το ολόλευκο κεφάλι του γεροντάκου, που κατέβαινε αργά.

ώσπου χάθηκε. Μια νοσταλγία τον πλημμύρισε. Καθώς έγερνε ακουμπισμένος σ' αυτό το παγερό κάγκελο, οι αναμνήσεις ήρθαν με τέλεια καθαρότητα.

... Σπουδαστές κάθε ηλικίας, γεμάτοι φωνές κι ενθουσιασμό, συνωστίζονταν τότε σ' αυτό τον διάδρομο. Ο αρχικλητήρας του λυκείου, ο Μαξίμ, γερός και κοντόχοντρος τότε, τραβούσε μπροστά με δύναμη δυο μικρές μαύρες σιλουέτες, ανοίγοντας τον δρόμο.

«Τόπο, τόπο», μουρμούριζε, «τόπο στον κύριο Επίτροπο, του οποίου η επίσκεψη μας χαροποιεί, τόπο στον κύριο Επιθεωρητή που επιθυμεί να θαυμάσει τον κύριο Τουρμπίν και τον κύριο Μισλαγιέφσκι. Θα είναι γι' αυτόν ευχαρίστηση. Αληθινά μεγάλη ευχαρίστηση!»

Πρέπει να πιστέψουμε ότι οι τελευταίες λέξεις του Μαξίμ έκρυβαν μια σκληρή ειρωνεία. Γιατί μόνο, στ' αλήθεια, ένα πρόσωπο με τελείως ανώμαλη ψυχολογία θα ήταν δυνατό να δοκιμάσει ευχαρίστηση αντικρίζοντας τους κυρίους Τουρμπίν και Μισλαγιέφσκι, ιδιαίτερα την ώρα που ο κ. Επίτροπος τιμούσε το λύκειο με την επίσκεψή του.

Ο κύριος Μισλαγιέφσκι, που τον κρατούσε γερά με τ' αριστερό του χέρι ο Μαξίμ, είχε σκίσει το απάνω χείλι του και το αριστερό μανίκι του δεν κρατιόταν παρά από μια κλωστή. Ο κύριος Τουρμπίν, που τον τραβούσε το δεξί χέρι του Μαξίμ, δεν είχε πια ζωστήρα, κι όλα τα κουμπιά του, όχι μόνο του πουκαμίσου αλλά και του παντελονιού του, είχαν φύγει, και τα εσώρουχα του κ. Τουρμπίν, καθώς και τ' απόκρυφα μέλη του, προσφέρονταν στα βλέμματα με τον πιο ανάρμοστο τρόπο.

«Αγαπητέ Μαξίμ, καλέ μου Μαξίμ, αφήστε μας να φύγουμε», ικέτευαν ο Τουρμπίν και ο Μισλαγιέφσκι, που με τα

πρόσωπα αιμόφυρτα κοίταζαν με μεγάλη απελπισία τον Μαξίμ.

«Ζήτω ο Μαξίμ, ο Σεβάσμιος! Δεν επιτρέπεται σε κανέναν να σηκώσει ατιμώρητα χέρι σε μαθητή της ενάτης!»

Α, Θεέ μου! Υπήρχε ήλιος εκείνη την εποχή και κοσμοχαλασιά και γέλια. Και ο Μαξίμ δεν ήταν αυτός που είναι τώρα, ένας κάτασπρος γέρος, μελαγχολικός και πειναλέος. Ο Μαξίμ είχε μαύρα μαλλιά σα βούρτσα, μόλις γκριζωπά, ο Μαξίμ είχε ατσάλινες τανάλιες για χέρια και στον λαιμό ένα παράσημο, μεγάλο σα ρόδα αμαξιού. Α, αυτές οι ρόδες... Φεύγατε πάντοτε από μια πόλη «Β», κάνατε αμέτρητους γύρους και νά σας τώρα ακίνητοι σ' αυτή την έρημο από πέτρες και τούβλα. Θεέ μου, τι κρύο. Πρέπει τώρα να υπερασπιστείς αυτό το κτίριο... Να υπερασπιστείς τι; Την έρημο; Τον βαρύ θόρυβο των βημάτων; Εσύ, εσύ Αλέξανδρε με τα συντάγματά σου στο Μποροντίνο θα σώσεις αυτό το νεκρό σπίτι; Ανάστησέ τα λοιπόν, κάνε τα να πηδήσουν απ' αυτό τον πίνακα! Αυτά μπορούν να χτυπήσουν τον Πετλιούρα.

Τα πόδια του Τουρμπίν κατέβηκαν μόνα τους τη σκάλα.

«Μαξίμ!», ήθελε να φωνάξει, αλλά έκοψε λίγο το βήμα του κι ύστερα σταμάτησε. Φανταζόταν τον Μαξίμ κάτω, στον θάλαμο των φρουρών. Θα τουρτούριζε, σίγουρα, δίπλα σε μια σόμπα, θα τα είχε όλα ξεχάσει και θα έκλαιγε. Η θλίψη έπνιγε κιόλας τον Τουρμπίν. Βλακείες, παράτα τα. Φτάνουν πια τα αισθήματα. Δεν αξίζει τόση συγκίνηση αυτή η ζωή. Αρκετά!

Όταν ο Τουρμπίν έστειλε σπίτι τους τους νοσοκόμους του, μπήκε σε μια σκοτεινή, έρημη τάξη. Στους τοίχους, οι πίνακες ξεχώριζαν σα μαύροι λεκέδες. Τα θρανία και οι πάγκοι τους στη σειρά. Μια ακαταμάχητη δύναμη τον έσπρωξε να

καθίσει σ' ένα τραπέζι, να ανοίξει το σκέπασμα ενός θρανίου. Ένιωσε στενάχωρα, δυσάρεστα, κάπως αμήχανα. Και πόσο κοντά φαινόταν ο πίνακας... «Ναι, είμαι βέβαιος, ήταν τούτη ακριβώς η τάξη ή η διπλανή. Ξαναβλέπω την πόλη όπως την έβλεπα από το παράθυρο. Να, ο πελώριος όγκος του Πανεπιστημίου, χωρίς ζωή τώρα, η δεξιά πλευρά της δεντροστοιχίας με τα άσπρα φώτα, τα σπίτια στη σειρά σαν κύβοι, οι τρύπες μέσα στα σκοτάδια, οι τοίχοι, η απεραντοσύνη τ' ουρανού...»

Τα παράθυρα, απ' όπου έβλεπε το χιόνι και τα φώτα της γης και τ' ουρανού, που έτρεμαν κι έλαμπαν, πρόσφεραν ένα φυσικό διάκοσμο στην όπερα *Χριστουγεννιάτικη νύχτα*... «Θα ήθελα να ήξερα γιατί πυροβολούν στο Σβιατοσίνο.» Απόμακρα και ακίνδυνα, τα κανόνια βροντούσαν σα να ήταν τυλιγμένα με βάτα, μπού-ου... μπού-ου.

«Αρκετά!»

Ο Τουρμπίν άφησε να πέσει το σκέπασμα του θρανίου, έφτασε στον διάδρομο, πέρασε μπροστά από τους σκοπούς, βγήκε στον δρόμο. Στην κεντρική είσοδο υπήρχε ένα πολυβόλο. Οι διαβάτες ήταν αραιοί και έπεφτε πυκνό χιόνι.

Ο συνταγματάρχης πέρασε μια πολυάσχολη νύχτα. Έκανε πολλές φορές τη διαδρομή ανάμεσα στο λύκειο και το κατάστημα της κυρίας Ανζού – με το αμάξι ήταν δυο βήματα. Κατά τα μεσάνυχτα, όλα λειτουργούσαν τέλεια. Στο λύκειο τα φώτα οργίαζαν σκορπώντας άφθονο ροδαλό φως. Η αίθουσα ζεσταινόταν καλά. Όλη τη νύχτα στις εσοχές όπου ήταν βαλμένες οι βιβλιοθήκες οι παλιές σόμπες σκορπούσαν ένα ρόγχο σαν καμίνι.

Με τις διαταγές του Μισλαγιέφσκι, οι γιούνγκερς είχαν

χρησιμοποιήσει τα «Χρονικά της Πατρίδος» και τη «Βιβλιοθήκη Αναγνωσμάτων» του έτους 1863 για ν' ανάψουν τις άσπρες σόμπες. Ύστερα, όλη τη νύχτα, τις τροφοδότησαν αδιάκοπα με μεγάλα κούτσουρα και με απομεινάρια από παλιά θρανία. Ο Στουτζίνσκι και ο Μισλαγιέφσκι, αφού ήπιαν από δυο ποτήρια (ο συνταγματάρχης κράτησε την υπόσχεσή του και έφερε αρκετή βότκα για να ζεσταθούν – καμιά δεκαριά μισές), κοιμήθηκαν με δίωρες βάρδιες ανάμεσα στους νεοσύλλεκτους, σκεπασμένοι με τις χλαίνες, δίπλα στις σόμπες, που έριχναν κόκκινες ανταύγειες και σκιές στα πρόσωπα τριγύρω. Σηκώθηκαν ύστερα και έφεραν βόλτα το λύκειο για να επιθεωρήσουν τις σκοπιές. Ο Κυπρίνος και μια ομάδα γιούνγκερς-πολυβολητές φρουρούσαν κάθε πέρασμα προς τους κήπους, ενώ άλλοι τέσσερις, κουκουλωμένοι με προβιά, άλλαζαν κάθε ώρα για να φρουρούν τα ολμοβόλα.

Στο μαγαζί της κυρίας Ανζού, μια σόμπα κατακόκκινη, που έκαιγε απ' τη φωτιά σαν καζάνι στην κόλαση, αγκομαχούσε και ρουθούνιζε απ' όλους τους σωλήνες της. Ένας νεοσύλλεκτος έστεκε σκοπός στην πόρτα χωρίς ν' αφήνει από τα μάτια του τη μοτοσικλέτα που ήταν ακουμπισμένη στον τοίχο. Πέντε άλλοι κοιμόντουσαν βαριά πάνω στις χλαίνες τους μέσα στο κατάστημα. Κατά τη μία τα μεσάνυχτα, ο συνταγματάρχης εγκαταστάθηκε οριστικά στης κυρίας Ανζού, χασμουρήθηκε αλλά δεν ξάπλωσε, και μιλούσε κάθε τόσο με κάποιον στο τηλέφωνο. Στις δύο μια μοτοσικλέτα έφτασε γρυλλίζοντας κι ένας στρατιώτης με γκρίζα χλαίνη κατέβηκε και στάθηκε στην πόρτα.

«Αφήστε τον να περάσει, είναι για μένα.»

Ο στρατιώτης έδωσε στον συνταγματάρχη ένα μεγάλο

καλοδεμένο πακέτο, τυλιγμένο σε πανί και γερά δεμένο με σπάγγο. Ο συνταγματάρχης το τακτοποίησε μόνος του σε μια μικρή απόμερη γωνιά που την έκλεισε με λουκέτο. Ο γκρίζος στρατιώτης ανέβηκε στη μοτοσικλέτα του και εξαφανίστηκε. Ο συνταγματάρχης στάθηκε τότε στο μπροστινό μέρος του μαγαζιού, άπλωσε τη χλαίνη του στο πάτωμα, έβαλε προς το κεφάλι ένα σωρό κουρέλια, ξαπλώθηκε, έδωσε εντολή σ' έναν γιούνγκερ να τον ξυπνήσει στις εξίμισι ακριβώς κι αποκοιμήθηκε.

7

ΜΕΣΑ στα μελανά σκοτάδια της βαθιάς νύχτας πνίγονταν τα ψηλά πλατώματα της πιο όμορφης πολιτείας του κόσμου, ο λόφος του Αγίου Βλαντιμίρ. Τα μονοπάτια και οι αλέες με τις σπασμένες πλάκες σκεπάζονταν μαλακά με το ατέλειωτο χαλί από άσπιλο χιόνι.

Τον χειμώνα, ούτε μια ψυχή από την πόλη, ούτε ένα βήμα δεν ερχόταν να ταράξει τη μοναξιά του ψηλού κι απέραντου λόφου. Ποιος θα είχε την ιδέα ν' ανέβει κει πάνω νύχτα μια τέτοια εποχή; Σωστή τρέλα θα ήτανε. Ακόμα κι ο πιο άφοβος δεν θα το τολμούσε. Και γιατί άλλωστε; Δεν υπάρχει παρά ένα μόνο φωτεινό σημείο. Εδώ κι έναν αιώνα, όρθιος στο γιγαντιαίο βάθρο του, ένας Άγιος Βλαντιμίρ από κατάμαυρο μπρούντζο κρατάει στο χέρι του έναν σταυρό, εφτά μέτρα ύψος. Και κάθε βράδυ, μόλις οι σκιές του δειλινού τυλίξουν τις χαράδρες, τις πλαγιές και τα πλατώματα, ο σταυρός ανάβει και λάμπει όλη τη νύχτα. Και τον βλέπουν από πολύ μακριά, πάνω από σαράντα βέρστια, από τη σκοτεινή απεραντοσύνη κατά τη μεριά της Μόσχας. Σήμερα, όμως, ο σταυρός λάμπει λιγότερο, γέρνει, το ωχρό ηλεκτρικό φως του χαϊδεύει τη βαθυπράσινη, σχεδόν μαύρη, βάση του, και διεκδικεί από τα σκοτάδια το κάγκελο και ένα μέρος από το κιγκλίδωμα της μεσαίας βαθμίδας. Τίποτα περισσότερο. Και πιο πέρα, α! πιο πέρα... Το απόλυτο σκοτάδι. Τα δέντρα είναι στο σκοτάδι, σκεπασμένα με χιόνι, παράξενα,

σα λάμπες με αμπαζούρ από μουσελίνα, και το σωριασμένο χιόνι ανεβαίνει ώς τον λαιμό τους. Τρομακτικό.

Καταλαβαίνεις ότι κανένας δεν έρχεται να σύρει τις μπότες του σε τούτα τα μονοπάτια. Ούτε ο πιο ριψοκίνδυνος. Αφού μάλιστα δεν έχει τίποτα να κάνει. Αλλιώς είναι τα πράγματα στην πόλη. Είναι μια νύχτα βαριά, μια νύχτα ανήσυχη, μια νύχτα πολέμου. Τα φώτα λάμπουν σαν τζοβαϊρικά. Οι Γερμανοί κοιμούνται, δηλαδή λαγοκοιμούνται. Στο πιο σκοτεινό δρομάκι βλέπεις ξαφνικά να ξεπηδάει μια δέσμη γαλαζωπό φως:

«Αλτ!»

Κρατς... κρατς... μηχανικά νευρόσπαστα με κράνη βαδίζουν στη μέση του δρόμου. Μαύρες λουρίδες για τ' αυτιά τυλίγουν το πρόσωπό τους... Κρατς... Κρατούν ντουφέκια, όχι περασμένα στον ώμο, αλλά στο χέρι... Με τους Γερμανούς δεν είναι ώρα γι' αστεία... Ό,τι και να γίνει, οι Γερμανοί είναι πάντα σοβαροί.

«Παπίρ!»

«Αλτ!»

Μια δέσμη ασπρογάλαζο φως. Έεε!

Να όμως που έρχεται ένα βαρύ μαύρο γυαλιστερό αυτοκίνητο με τέσσερα μπροστινά φανάρια. Δεν είναι συνηθισμένο αυτοκίνητο. Πίσω του, με κομψό τροχασμό, ακολουθούν οχτώ ιππείς. Αυτό όμως δεν το λογαριάζουν οι Γερμανοί και φωνάζουν:

«Αλτ!»

«Ποιος; Πού; Γιατί;»

«Ο διοικητής, στρατηγός του ιππικού Μπιελορούκοφ.»

Εδώ, βέβαια, είναι άλλη περίπτωση. Συγγνώμη. Από τα τζάμια διακρίνεται στο βάθος του καθίσματος ένα ωχρό

πρόσωπο με μουστάκια. Οι ώμοι της χλαίνης του στρατηγού γυαλίζουν ελαφρά. Οι Γερμανοί χαιρετούν με το χέρι στο κράνος. Ασφαλώς, σ' αυτή τη χώρα των κασιδιάρηδων, δεν έδιναν, κατά βάθος, δεκάρα αν ήταν ο διοικητής Μπιελορούκοφ ή ο Πετλιούρα ή ο βασιλιάς των Ζουλού. Όποιος όμως ζει στη χώρα των Ζουλού, πρέπει να ουρλιάζει μαζί με τους Ζουλού. Και με το χέρι στο κράνος χαιρετούν. Διεθνής αβρότης, όπως λένε.

Μια βαριά νύχτα, μια νύχτα πολέμου. Οι βιτρίνες στο κατάστημα της κυρίας Ανζού είναι ολόφωτες. Καπέλα για κυρίες, κορσέδες, κιλότες και τα κανόνια της Σεβαστουπόλεως. Ο γιούνγκερ-σκοπός πηγαινοέρχεται σαν εκκρεμές. Είναι παγωμένος και η ξιφολόγχη του σχεδιάζει πάνω στο χιόνι τα αυτοκρατορικά οικόσημα. Και κάτω, στο λύκειο του Αλεξάνδρου, τα φώτα είναι αναμμένα όπως σε χορό. Ο Μισλαγιέφσκι, που έχει συνέλθει με κάμποση βότκα, διασχίζει με μεγάλα βήματα τους διαδρόμους, ρίχνει μια ματιά στον Αλέξανδρο τον Πανευτυχή, επιθεωρεί το ντουλάπι με τους διακόπτες. Στο λύκειο είναι μάλλον ευχαριστημένοι και περήφανοι. Υπάρχουν οπωσδήποτε οχτώ πολυβόλα για τις σκοπιές και οι γιούνγκερς –παρακαλώ– δεν είναι απλοί νεοσύλλεκτοι! Θα πολεμήσουν, ξέρετε. Τα μάτια του Μισλαγιέφσκι είναι κόκκινα σαν του κουνελιού. Μια τέτοια νύχτα, έτσι: λίγος ύπνος, αρκετές σκοτούρες και μπόλικη βότκα. Οι μπελάδες στην πόλη ίσως, για την ώρα, τελειώσουν εύκολα. Αν είσαι καθαρός, εντάξει, μπορείς να περάσεις. Θα σε σταματήσουν, βέβαια, πέντε φορές. Αν έχεις όμως χαρτιά μαζί σου, εντάξει, πήγαινε. Θ' αναρωτηθούν, μόνο, με κάποια έκπληξη, τι μπορεί να θέλεις στον δρόμο τέτοια ώρα, αλλά, καλά, πέρνα...

Ποιος, όμως, αλήθεια, θα είχε την ιδέα ν' ανεβούν στον Λόφο; Ολότελα παράλογη. Και με τέτοιον αέρα που μαίνεται κει πάνω... που θερίζει τις έρημες αλέες ανάμεσα στα χιονισμένα οχυρώματα; Θα έλεγες πως αναστενάζουν δαιμονισμένες φωνές. Αν έβλεπες να πλανιέται κάποιος στον Λόφο, θα ήταν σίγουρα κανένας κολασμένος που δεν έχει συχωρεθεί, ένας από κείνους που σε όλα τα καθεστώτα του κόσμου νιώθουν ανάμεσα στους ανθρώπους σαν τον λύκο ανάμεσα στους σκύλους. Ένας γνήσιος «άθλιος» του Ουγκώ. Ένας απ' αυτούς που δεν μπορούν να εμφανιστούν στην πόλη, εκτός βέβαια αν τους τρώει το κεφάλι τους. Αν κάποιος από αυτούς τα καταφέρει να τρυπώσει ανάμεσα στις περιπόλους, τόσο το καλύτερο γι' αυτόν, αν δεν το πετύχει όμως, ας βαράει μόνος του το κεφάλι του στον τοίχο. Όπως και να 'ναι, αν αναγκαστεί να πάει στον Λόφο, θα πρέπει να τον λυπάσαι κατάκαρδα, από ανθρωπισμό.

Ούτε για το σκυλί του δεν θα το ήθελε κανείς τέτοιο πράμα. Πολικοί άνεμοι φυσάνε κει πάνω. Μόνο πέντε λεπτά να μείνεις, δεν θα ποθείς τίποτ' άλλο παρά να γυρίσεις σπίτι σου αμέσως ή να πεθάνεις. Αλλά...

«Θα ξέρεις ότι κοντεύει πέντε... Χε... χε... θα παγώσουμε!»

Κατ' αρχήν, είναι αδύνατο να φτάσεις στην Άνω Πόλη από το Πανόραμα και τον Πύργο των Νερών, γιατί από κει, καθώς ξέρετε, στην οδό Μιχαηλόφσκι, μέσα σ' ένα μοναστήρι, έχει εγκατασταθεί το γενικό επιτελείο του πρίγκιπα Μπιελορούκοφ. Και κάθε δυο λεπτά ξεπροβάλλουν αυτοκίνητα με συνοδεία, θωρακισμένα με πολυβόλα και...

«Και αξιωματικοί, φιλαράκο μου, που ξεπροβάλλουν απ' όλες τις γωνιές!»

Περίπολοι, περίπολοι, περίπολοι.

Ούτε λόγος, βέβαια, να κατέβεις από τα πλατώματα προς το Ποντόλ, γιατί η οδός Αλεξάνδρου, που ελίσσεται σα φίδι στους πρόποδες του Λόφου και βγάζει εκεί, είναι, πρώτα απ' όλα, μια αληθινή αλυσίδα από φώτα και δεύτερο είναι γεμάτη Γερμανούς, καταραμένους, καθάρματα! Περίπολος πάνω στην περίπολο. Τότε; Να περιμένεις ώς το πρωί; Μα ώς το πρωί θα 'χεις παγώσει ολότελα. Ένας πολικός αέρας –ου, ου... ου!– τρέχει στις αλέες και θαρρείς ότι ακούς πίσω από τα κιγκλιδώματα, μέσα στους σωρούς το χιόνι, ν' αναστενάζουν ανθρώπινες λαλιές.

«Θα παγώσουμε, Κιρπάτυϊ!»

«Κράτα γερά Νιεμόλιακα, κράτα γερά! Το πρωί οι περίπολοι θα πάνε για ύπνο... Θα τρυπώσουμε ώς το Ντοκ και θα ζεσταθούμε στου Συτσίχ.» Σ' όλο το κιγκλίδωμα ακούγεται μια κίνηση μέσα στα σκοτάδια και φαίνεται ότι τρεις πιο μαύρες σκιές στριμώχνονται στο πεζούλι, τεντώνουν τον λαιμό και κοιτάζουν κάτω, την οδό Αλεξάνδρου, που ελίσσεται και φαίνεται τόσο καθαρά σα να είναι μέρα. Φαίνεται ήσυχη και ήρεμη. Ξαφνικά όμως δυο κώνοι γαλάζιο φως προχωρούν, αμάξια περνούν με μεγάλη ταχύτητα, μαύρα κράνη ξεπροβάλλουν σχεδιάζοντας μια μικρή σκιά πάνω στο χιόνι... Πιο καθαρά κι από την ημέρα.

Μια από τις τρεις σκιές ξεκόβει από τις άλλες και λέει με βραχνή και σουβλερή φωνή λύκου:

«Ε... Νιεμόλιακα... Ας τολμήσουμε... Πάμε. Ίσως περάσουμε...»

Δεν κάνει καλό καιρό στον Λόφο.

Στο Παλάτι, όμως, δεν είναι διόλου καλύτερα. Εκεί βασιλεύει μια παράξενη κίνηση, κάτι που ποτέ δεν συνηθίζεται τη

νύχτα. Ένας γέρος υπηρέτης με φαβορίτες διέσχισε με μικρά βήματα ποντικού την αίθουσα με το γυαλιστερό πάτωμα, όπου είχαν τοποθετηθεί κακόγουστα μερικές χρυσαφιές πολυθρόνες. Κάπου πιο μακριά ήχησε πάλι με διαλείψεις ένα ηλεκτρικό κουδούνι και ακούστηκαν χτυπήματα από σπιρούνια. Σε μια κρεβατοκάμαρα, καθρέφτες με θαμπές κορνίζες και ένα στέμμα στην κορυφή αντανακλούσαν μια σκηνή παράξενη, χωρίς τίποτα το φυσικό. Ένας άνδρας αδύνατος, με μαλλιά σχεδόν ολότελα γκρίζα, με πρόσωπο αλεπούς, άτριχο, λείο, σα νεκρό, με πολύ περιποιημένο μυτερό μουστάκι, στεκόταν μπροστά σ' έναν καθρέφτη. Φορούσε πλούσια τσερκέζικη στολή με ασημένιες φυσιγγιοθήκες. Γύρω του πηγαινοέρχονταν τρεις Γερμανοί αξιωματικοί και δυο Ρώσοι. Ο ένας Ρώσος φορούσε κι αυτός τσερκέζικη στολή, όπως και το κεντρικό πρόσωπο, κι ο άλλος με χιτώνιο και κιλότα δερμάτινη, που έδειχνε ότι παλαιότερα ανήκε στο σώμα των ιππέων-φρουρών, παρά τις τριγωνικές επωμίδες αξιωματικού του αταμάνου. Οι αξιωματικοί βοηθούσαν αυτόν με το αλεπουδίσιο πρόσωπο ν' αλλάξει ρούχα. Έβγαλαν την τσερκέζικη στολή, την πέταξαν στην άκρη, όπως και τα φαρδιά φουσκωτά παντελόνια και τις γυαλιστερές μπότες. Ο άνθρωπος αυτός ξαναντύθηκε με στολή Γερμανού ταγματάρχη και η όψη του δεν ήταν ούτε καλύτερη ούτε χειρότερη από κάθε άλλου Γερμανού ταγματάρχη. Ύστερα, η πόρτα άνοιξε, σηκώθηκε το σκονισμένο παραπέτασμα που την έκρυβε και φάνηκε να μπαίνει ένας άντρας με στολή γιατρού του γερμανικού στρατού. Κρατούσε μια αγκαλιά πακέτα και τα άνοιξε. Ύστερα, με τα επιδέξια χέρια του, έδεσε με επιδέσμους τόσο σφιχτά το κεφάλι του καινουργοφτιαγμένου Γερμανού ταγματάρχη, που δεν φαινόταν

παρά μόνο το δεξί μάτι του με το άγριο βλέμμα και το λεπτό στόμα του, που άφηνε να φαίνονται χρυσά και πλατινένια δόντια.

Αυτή η ασυνήθιστη νυχτερινή κίνηση κράτησε ακόμα λίγο στο Παλάτι. Ο Γερμανός γιατρός διηγήθηκε στα γερμανικά σε μερικούς αξιωματικούς, που τεμπέλιαζαν στην αίθουσα με τις κακόγουστες πολυθρόνες και σ' ένα διπλανό σαλόνι, ότι ο ταγματάρχης φον Σρατ τραυματίστηκε από απροσεξία στον λαιμό καθώς άδειαζε το πιστόλι του και ότι έπρεπε να τον μεταφέρουν επειγόντως στο γερμανικό νοσοκομείο. Κάπου ένα πουλί κελαηδούσε –πίου... πίου– ή μάλλον χτύπησε το τηλέφωνο. Λίγο αργότερα, σε μια είσοδο πλάι στο Παλάτι, έφτασε αθόρυβα ένα γερμανικό αμάξι με κόκκινο σταυρό και πέρασε τη γοτθική σκαλιστή πόρτα. Με το κεφάλι τυλιγμένο στις γάζες, σφιχτοκουκουλωμένος σε μια χλαίνη, ο μυστηριώδης ταγματάρχης φον Σρατ κατέβηκε πάνω σ' ένα φορείο. Η πόρτα του ειδικού οχήματος άνοιξε, τον έβαλαν μέσα και ύστερα το αμάξι πέρασε πάλι την πύλη, πήρε στροφή τρίζοντας και χάθηκε.

Η ανήσυχη αταξία κράτησε στο Παλάτι ώς τα ξημερώματα, τα φώτα έκαιγαν όλη τη νύχτα στις πινακοθήκες με τα πορτρέτα και τα επίχρυσα σαλόνια, το τηλέφωνο χτυπούσε αδιάκοπα, ενώ τα πρόσωπα των υπηρετών αποκτούσαν μια αυθάδεια με λάμψεις χαράς στα μάτια τους.

Σ' ένα μικρό στενό δωμάτιο, στο ισόγειο του Παλατιού, βρισκόταν μια τηλεφωνική συσκευή. Ένας αξιωματικός, με στολή συνταγματάρχη του πυροβολικού, μπήκε στο καμαράκι με τους άσπρους ασβεστωμένους τοίχους, παράταιρο μέσα σ' αυτό το Παλάτι, έκλεισε προσεχτικά την πόρτα και μόνο τότε ξεκρέμασε το ακουστικό. Παρακάλεσε την άυπνη

υπάλληλο να του δώσει το 212. Όταν επικοινώνησε, είπε «ευχαριστώ», έσμιξε τα φρύδια με ύφος όλο φροντίδα και ζήτησε εμπιστευτικά:

«Το επιτελείο της μεραρχίας ολμοβόλων;»

Αλίμονο, αλίμονο! Ο συνταγματάρχης Μαλίσεφ δεν κατάφερε να κοιμηθεί ώς τις εξίμισι, όπως λογάριαζε. Στις τέσσερις το πρωί, μέσα στο μαγαζί της κυρίας Ανζού, το τηλέφωνο άρχισε το κελάηδημα με πεισματική δύναμη κι ανάγκασε τον σκοπό της υπηρεσίας να ξυπνήσει τον συνταγματάρχη. Ο Μαλίσεφ πετάχτηκε με καταπληκτική ταχύτητα και διαπίστωσε αμέσως, με κάποια ειρωνεία, ότι δεν είχε κοιμηθεί σχεδόν καθόλου. Έτσι δεν γκρίνιαξε με τον γιούνγκερ που του χάλασε τον ύπνο. Η μοτοσικλέτα τον πήρε λίγο μετά τις τέσσερις και όταν, κατά τις πέντε, ξαναγύρισε στης κυρίας Ανζού, ήταν συνοφρυωμένος, με το ίδιο ύφος, όλο φροντίδα και αυστηρότητα, που έδειχνε και το πρόσωπο του συνταγματάρχη που κάλεσε από το Παλάτι τη μεραρχία ολμοβόλων.

Στις εφτά το πρωί, μπροστά από τα πεδία του Μποροντίνο, που φωτίζονταν από ροζ γλόμπους, προχωρούσε ζαρωμένη από το κρύο και βουερή από τις ομιλίες η μακριά γκρίζα κάμπια που είχε συγκροτηθεί πριν από λίγες ώρες και ανέβαινε τη σκάλα προς το πορτρέτο του Αλεξάνδρου. Ο επιτελικός λοχαγός Στουτζίνσκι βρισκόταν λίγο πιο πέρα με μια ομάδα αξιωματικών και δεν έβγαζε μιλιά. Ξανάβρισκες στα μάτια του –πράγμα παράξενο– αυτή την αδιόρατη σκιά ανησυχίας, που, από τις τέσσερις το πρωί, χαρακτήριζε το βλέμμα του συνταγματάρχη Μαλίσεφ. Αν όμως θα μπορούσε κάποιος να δει ταυτόχρονα τον συνταγματάρχη και

τους άλλους επιτελείς λοχαγούς στο διάστημα αυτής της νύχιας, θα μπορούσε να διακρίνει αμέσως τη διαφορά. Στα μάτια του Στουτζίνσκι θα έβλεπε την ανησυχία που δίνουν τα σκοτεινά προαισθήματα, ενώ το βλέμμα του Μαλίσεφ έδειχνε μια αγωνία πολύ συγκεκριμένη, αυτή που νιώθεις όταν τα ξέρεις όλα, όταν όλα είναι ξεκάθαρα, φανερά και ιδιαίτερα απεχθή. Από το μανικέτι του Στουτζίνσκι ξέφευγε ένα χαρτί, ο μεγάλος ονομαστικός κατάλογος με τη δύναμη της μεραρχίας. Ο Στουτζίνσκι είχε καλέσει προσκλητήριο και διαπίστωσε ότι έλειπαν είκοσι άνδρες. Ο κατάλογος είχε ακόμα και τα ίχνη από τις νευρικές κινήσεις του λοχαγού: ήταν κατατσαλακωμένος.

Τούφες γαλάζιου καπνού ανέβαιναν στην παγωμένη αίθουσα από τα τσιγάρα των αξιωματικών.

Στις εφτά ακριβώς ο συνταγματάρχης Μαλίσεφ παρουσιάστηκε μπροστά στη μονάδα και, όπως και την προηγούμενη, τον δέχτηκαν με ψιθυριστό καλωσόρισμα. Είχε ζωσμένο πάλι το σπαθί του με την ασημένια λαβή, αλλά, για λόγους ανεξήγητους, δεν ιρίδιζαν πια σ' αυτήν χίλια χρώματα. Ένα περίστροφο κρεμόταν μέσα στη θήκη του στο δεξί πλευρό του και η θήκη αυτή, σίγουρα από αφηρημάδα ασυνήθιστη για τον συνταγματάρχη, ήταν ξεκούμπωτη.

Ο Μαλίσεφ, με το αριστερό χέρι, γαντοφορεμένο, πάνω στη λαβή του σπαθιού και με το δεξί γυμνό, ακουμπισμένο ελαφρά στη θήκη του ρεβόλβερ, απευθύνθηκε στη μεραρχία μ' αυτά τα λόγια:

«Διατάσσω τους κυρίους αξιωματικούς και όλους τους πυροβολητάς της μεραρχίας ολμοβόλων ν' ακούσουν προσεχτικά αυτά που θα τους πω. Απόψε δημιουργήθηκαν απρόοπτες και σοβαρές αλλαγές στην κατάστασή μας, στην

κατάσταση του στρατού και, θα έλεγα, ακόμα και στη γενική κατάσταση του ουκρανικού κράτους. Γι' αυτό σας δηλώνω ότι η μεραρχία διαλύθηκε! Διατάσσω καθέναν από σας να βγάλει κάθε ενδεικτικό σήμα, να πάρει από το κατάστημα τα πολιτικά ενδύματα που του χρειάζονται και που μπορεί να μεταφέρει, να γυρίσει σπίτι του και να κρυφτεί, χωρίς να γίνει αντιληπτός, σε καμιά περίπτωση, και να περιμένετε εκεί ώσπου να σας καλέσω πάλι.»

Σώπασε κι έτσι τονίστηκε περισσότερο η απόλυτη ησυχία που βασίλευε στην αίθουσα. Ακόμα και το φως του ηλεκτρικού είχε πάψει να πάλλεται. Όλα τα βλέμματα των πυροβολητών και της ομάδας των αξιωματικών ήταν στραμμένα στο ίδιο σημείο, στα μουστάκια του συνταγματάρχη, που τα είχε ψαλιδίσει με μεγάλη επιμέλεια.

Ο Μαλίσεφ συνέχισε:

«Την πρόσκληση αυτή θα την κάνω αμέσως, μόλις επέλθει οποιαδήποτε μεταβολή στην παρούσα κατάσταση. Οφείλω, όμως, να σας πληροφορήσω ότι δεν πρέπει να περιμένετε πολλά πράγματα απ' αυτή την πλευρά... Κι εγώ ο ίδιος αγνοώ, για την ώρα, πώς εξελίσσεται η κατάσταση, αλλά σκέφτομαι ότι το καλύτερο που μπορείτε να ελπίζετε, όσοι από σας... χμ... (ο Μαλίσεφ φώναξε ξαφνικά), οι καλύτεροι από σας, θα είναι να σταλούν στο μέτωπο του Ντον. Με λίγα λόγια: Διατάσσω ολόκληρη τη μεραρχία, εξαιρέσει των κυρίων αξιωματικών και των δοκίμων που φρουρούσαν απόψε εδώ, να γυρίσουν αμέσως στα σπίτια τους!»

«Τι; Πώς, χα-χα... όχι...!», ένας θόρυβος από μπερδεμένα λόγια διαπέρασε το πλήθος και πολλές λόγχες έπεσαν, πρόσωπα τελείως σαστισμένα, και μάλιστα, εδώ κι εκεί, θα διέκρινες και μερικά βλέμματα χαρούμενα.

Ο επιτελικός λοχαγός Στουτζίνσκι αποχώρησε από την ομάδα των αξιωματικών. Χλωμός σαν το πανί, με μάτι αγριεμένο, έκανε μερικά βήματα προς τον συνταγματάρχη Μαλίσεφ κι ύστερα έριξε μια ματιά στους άλλους αξιωματικούς. Ο Μισλαγιέφσκι δεν τον κοιτούσε, είχε πάντα καρφωμένο το βλέμμα του στα μουστάκια του Μαλίσεφ, αλλά η όψη του έδειχνε ότι ήταν έτοιμος, κατά τη συνήθειά του, να εξαπολύσει σύννεφα από τρομερές βρισιές. Ο Κυπρίνος με μια γελοία και αλλόκοτη κίνηση έβαλε τα χέρια στη μέση και έκλεισε τα μάτια. Λίγο πιο πέρα, στη μικρή ομάδα των νεαρών δοκίμων, μια λέξη ξεπήδησε ξαφνικά, αταίριαστη και παράτολμη.

«Πιάστε τους!»

«Τι; Πώς;», ακούστηκε μια βαριά φωνή μέσα στις γραμμές των γιούνγκερς.

«Πιάστε τους!»

«Προδοσία!»

Ο Στουτζίνσκι σήκωσε απροσδόκητα με έξαρση τα μάτια προς τον γλόμπο που έλαμπε πάνω από το κεφάλι του και ύστερα τα κατέβασε στη θήκη με το περίστροφο. Φώναξε δυνατά: «Πρώτος ουλαμός, εδώ!»

Η πρώτη γραμμή παραμέρισε και μέσα σε μια αλλόκοτη αταξία ξεπετάχτηκαν γκρίζες σιλουέτες.

«Συνταγματάρχα μου!», είπε ο Στουτζίνσκι με σφυριχτή φωνή. «Σας συλλαμβάνω!»

«Δέστε τον!», ούρλιαζε υστερικά ένας δόκιμος και βάδισε προς τον συνταγματάρχη.

«Μια στιγμή, κύριοι», φώναξε ο Κυπρίνος, που αντιλαμβανόταν αργά αλλά σταθερά.

Ο Μισλαγιέφσκι προχώρησε ζωηρά από την ομάδα των

αξιωματικών, άρπαξε από το μανίκι της χλαίνης τον τόσο εξοργισμένο δόκιμο και τον τράβηξε πίσω.

«Αφήστε με, υπολοχαγέ!», φώναξε ο δόκιμος και το στόμα του έτρεμε από οργή.

«Ησυχία», κραύγασε τότε ο συνταγματάρχης με πολύ θαρραλέα φωνή.

Τα χείλια του έτρεμαν, όπως και του δοκίμου, κόκκινα στίγματα σημάδευαν το πρόσωπό του, αλλά το βλέμμα του είχε περισσότερη σταθερότητα από όλων των αξιωματικών μαζί. Όλοι σταμάτησαν.

«Ησυχία», ξαναφώναξε ο συνταγματάρχης. «Σας διατάσσω να παραμείνετε στις θέσεις σας και να με ακούσετε!»

Έγινε σιωπή. Τα μάτια όμως του Μισλαγιέφσκι πήραν μια έκφραση υπερβολικής δυσπιστίας. Θα έλεγες ότι μια καινούρια ιδέα στριφογύριζε στο μυαλό του και ότι τώρα περίμενε από τον συνταγματάρχη σπουδαία πράγματα, πιο σημαντικά από αυτά που είπε ώς τώρα.

«Α, ναι», είπε ο Μαλίσεφ και το μάγουλό του έτρεμε. «Α, ναι... θα έκανα καλά να οδηγήσω στη μάχη αυτή τη μονάδα όπως μου την εμπιστεύτηκε ο Θεός! Αλήθεια, θα είχα πράξει θαυμάσια! Εκείνο όμως που μπορούμε να συγχωρήσουμε σ' έναν εθελοντή σπουδαστή ή σ' έναν καινούριο γιούνγκερ ή ακόμα, στην ανάγκη, σ' ένα νέο δόκιμο, δεν μπορούμε σε καμιά περίπτωση να το συγχωρήσουμε σε σας, λοχαγέ του επιτελείου!»

Με τα λόγια αυτά ο Μαλίσεφ βύθισε στα μάτια του Στουτζίνσκι ένα εξαιρετικά σκληρό βλέμμα, που πετούσε σπίθες αληθινής μανίας. Έγινε πάλι ησυχία.

«Καλά, λοιπόν», συνέχισε ο συνταγματάρχης. «Ποτέ στη ζωή μου δεν είχα την ευχέρεια να μιλώ σε συγκεντρώσεις,

αλλά, απ' ό,τι βλέπω, πρέπει να αρχίσω. Ας είναι. Λοιπόν: η απόπειρά σας να συλλάβετε τον διοικητή σας αποκαλύπτει, βέβαια, ότι έχετε ιδιότητες φλογερού πατριώτη, αλλά δείχνει επίσης ότι είσαστε χμ... αξιωματικός –πώς να το πούμε;– χωρίς καμιά πείρα. Γενικά, δεν έχω καιρό για χάσιμο και σας βεβαιώνω ότι (ο Μαλίσεφ έδωσε στα λόγια του έναν τόνο βαρύ, γεμάτο δυσοίωνη σημασία) και σεις πρέπει να βιάζεσθε ακόμα περισσότερο. Μια μόνο ερώτηση: Ποιον θέλετε να υπερασπισθείτε;»

Ησυχία.

«Σας ρωτώ: Ποιον θέλετε να υπερασπισθείτε;», ξαναφώναξε οργισμένος ο συνταγματάρχης.

Ο Μισλαγιέφσκι, που έδειχνε ένα τεράστιο και ζωηρό ενδιαφέρον, προχώρησε και είπε: «Έχουμε καθήκον να υπερασπιστούμε τον αταμάνο, συνταγματάρχα μου.»

«Τον αταμάνο, ε;», ρώτησε ο Μαλίσεφ. «Θαυμάσια. Άνδρες προσοχή!» Κοκκίνισε ξαφνικά τόσο που όλοι αναπήδησαν. «Ακούστε! Σήμερα το πρωί, κατά τις τέσσερις, ο αταμάνος έφυγε. Μας εγκατέλειψε όλους, αναίσχυντα, στη μοίρα μας. Έφυγε σαν τον τελευταίο κανάγια, σαν τον τελευταίο άνανδρο! Και σήμερα το πρωί, μια ώρα μετά τον αταμάνο, έφυγε για να πάει στο ίδιο μέρος μ' αυτόν, δηλαδή σ' ένα γερμανικό τρένο, ο διοικητής της στρατιάς μας, ο στρατηγός του ιππικού Μπιελορούκοφ. Μέσα σε λίγες ώρες το πολύ, θα δούμε μια καταστροφή, κατά την οποία, άνθρωποι που θα παρασυρθούν τυχόν σ' αυτή την περιπέτεια, όπως και σεις, θα προδοθούν, θα σφαγούν σαν σκυλιά. Ακούστε: Ο Πετλιούρα βρίσκεται στα προάστια με πάνω από εκατό χιλιάδες άνδρες και αύριο... τι λέω, αύριο; σήμερα –με μια κίνηση του χεριού, ο συνταγματάρχης έδειξε το παράθυρο

όπου γινόταν γαλάζιο το σάβανο που σκέπαζε την πόλη– οι μονάδες μας, τσακισμένες και σκόρπιες, χωρίς αξιωματικούς και γιούνγκερς, θλιβερές και εγκαταλειμμένες από τους αισχρούς των επιτελείων και από αυτούς τους δυο γελοίους που αξίζουν κρέμασμα, θα έχουν να αντιμετωπίσουν τις δυνάμεις του Πετλιούρα, που είναι καλά εξοπλισμένες και είκοσι φορές περισσότερες... Ακούστε με, παιδιά μου!», φώναξε ξαφνικά ο Μαλίσεφ με φωνή σπασμένη, μ' όλο που η ηλικία του δεν τον έβαζε με τους πατέρες αλλά μάλλον με τους μεγαλύτερους αδελφούς όλων αυτών που στέκονταν κάτω από τις ορθωμένες λόγχες. «Ακούστε με. Είμαι αξιωματικός καριέρας, πολέμησα σ' όλο τον πόλεμο εναντίον των Γερμανών, όπως μπορεί να το βεβαιώσει ο επιτελής λοχαγός Στουτζίνσκι, και τα αναλαμβάνω όλα υπ' ευθύνη μου... όλα! Σας προειδοποιώ! Γυρίστε σπίτι σας! Σύμφωνοι;»

«Ναι... ναι... ε... ω... ω...», απάντησαν όλες οι φωνές και οι λόγχες αναταράχτηκαν. Εκεί, στη δεύτερη σειρά, ένας γιούνγκερ άρχισε να κλαίει ασυγκράτητα με λυγμούς.

Ο λοχαγός Στουτζίνσκι, με μια κίνηση αταίριαστη για αξιωματικό και ολότελα απρόσμενη για όλη τη μονάδα, αλλά και για τον ίδιο, σίγουρα, έφερε τις δυο γαντοφορεμένες γροθιές του στα μάτια κι άρχισε να κλαίει. Με την κίνηση αυτή έπεσε από το μανίκι του ο ονομαστικός κατάλογος της μονάδας.

Τότε, σα να ήταν κάτι μεταδοτικό, πολλοί γιούνγκερς ξέσπασαν σε λυγμούς, οι γραμμές διαλύθηκαν και η φωνή του Ρανταμές-Μισλαγιέφσκι, που κάλυψε αυτό τον παράξενο πάταγο, διέταξε τον σαλπιγκτή:

«Γιούνγκερ Παυλόφσκι. Χτυπήστε αποχώρηση!»

* * *

«Συνταγματάρχα μου, μου επιτρέπετε να βάλω φωτιά στο κτίριο;», ρώτησε ο Μισλαγιέφσκι και κοίταξε τον Μαλίσεφ με λαμπερά μάτια.

«Όχι, δεν σας το επιτρέπω», απάντησε ο Μαλίσεφ ήρεμα και ευγενικά.

«Συνταγματάρχα μου», συνέχισε με ειλικρίνεια ο Μισλαγιέφσκι, «έτσι ο Πετλιούρα θα κυριεύσει πολεμοφόδια, όπλα και προπαντός...», και ο Μισλαγιέφσκι έδειξε τον Αλέξανδρο, που το κεφάλι του έβλεπε από την πόρτα, πάνω από τη σκάλα.

«Θα τον κυριεύσει», βεβαίωσε ευγενικά ο συνταγματάρχης.

«Αλλά, συνταγματάρχα μου;»

Ο Μαλίσεφ γύρισε προς τον Μισλαγιέφσκι, τον κοίταξε προσεχτικά και είπε:

«Υπολοχαγέ, σε τρεις ώρες, εκατοντάδες ζωές θα πέσουν στα χέρια του Πετλιούρα και το μόνο πράγμα που λυπάμαι, σ' αυτό που δίνω περισσότερη αξία κι από τη ζωή μου κι από τη δική σας ακόμα, είναι ότι δεν μπορώ να εμποδίσω τη σφαγή. Σας παρακαλώ, λοιπόν, να μη μου ξαναμιλήσετε για κανόνια, για ντουφέκια και για πορτρέτα.»

«Συνταγματάρχα μου», είπε επεμβαίνοντας ο Στουτζίνσκι και προχώρησε μπροστά στον Μαλίσεφ. «Εξ ονόματός μου και εξ ονόματος των αξιωματικών που παρέσυρα σε αυτή την ηλίθια τρέλα, σας παρακαλώ να δεχθείτε την έκφραση της λύπης και της συγγνώμης μου.»

«Τη δέχομαι», απάντησε με φιλοφρόνηση ο Μαλίσεφ.

Όταν η ομίχλη άρχισε να διαλύεται πάνω από την Πόλη, τα ολμοβόλα με το ηλίθιο ρύγχος βρίσκονταν πεταμένα, τα

ντουφέκια και τα πολυβόλα, διαλυμένα και σπασμένα, είχαν ριχτεί στα υπόγεια. Μέσα στο χιόνι, στα χαντάκια, και στα ορύγματα εγκαταλείφθηκαν χύμα τα φυσίγγια, και οι γλόμποι δεν σκόρπιζαν πια το ροδαλό φως στους διαδρόμους. Με διαταγή του Μισλαγιέφσκι οι γιούνγκερς κατέστρεψαν με τις λόγχες τον πίνακα διανομής του ηλεκτρικού.

Τα παράθυρα ήταν τώρα σταχτογάλαζα. Και σ' αυτό το μουντό ξημέρωμα, μπροστά στην πόρτα του λυκείου είχαν μείνει μόνο δυο άνδρες, οι τελευταίοι που βγήκαν, ο Μισλαγιέφσκι και ο Κυπρίνος.

«Ο συνταγματάρχης προειδοποίησε άραγε τον Αλέξη;», ρώτησε ο Μισλαγιέφσκι με περιέργεια.

«Ασφαλώς. Πρέπει να τον ειδοποίησε. Το βλέπεις κι ο ίδιος ότι δεν ήρθε ο Αλέξης.»

«Θα είναι στο σπίτι του σήμερα;»

«Ε, όχι, την ημέρα δεν μπορεί... Πρέπει να εξασφαλιστεί... Αυτά λοιπόν. Εμπρός, στα σπίτια μας.»

Τα παράθυρα είχαν ένα χρώμα μουντό μπλε, αλλά έξω η μέρα ξεκαθάριζε, η ομίχλη υψωνόταν και άρχιζε να διαλύεται.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

8

ΚΟΥΡΕΛΙΑΣΜΕΝΗ ομίχλη. Η παγωνιά με τα κοφτερά νύχια και τις μαλλιαρές πατούσες, το σκοτεινό χιόνι της αφέγγαρης νύχτας που άσπριζε με την αυγή πέρα από την Πόλη, μακριά, οι γαλάζιοι θόλοι των εκκλησιών με χρυσά αστέρια και, λαμπερός ακόμη ώς το πρωινό που ανέβαινε από τη μοσχοβίτικη όχθη του Δνείπερου, στητός σε ιλιγγιώδες ύψος πάνω από την Πόλη, ο σταυρός του Αγίου Βλαντιμίρ.

Το πρωί, ο σταυρός έσβησε. Και τα φώτα στη γη έσβησαν. Η μέρα όμως έφερνε λιγοστό φως και υποσχόταν να μείνει γκρίζα μ' αυτό το αδιαπέραστο κράνος από σύννεφα που απλώνονταν χαμηλά πάνω από την Ουκρανία.

Στο χωριό Ποπέλιουκα, δεκαπέντε βέρστια από την Πόλη, ο συνταγματάρχης Κοζύρ-Λιέσκο ξύπνησε ακριβώς με την αυγή, την ώρα που το τσουχτερό πρωινό έμπαινε από τα δυο στενά και μυωπικά παράθυρα της καλύβας. Το ξύπνημα του Κοζύρ ήταν ταυτόσημο με τη λέξη:

«Διαταγή.»

Αρχικά νόμισε ότι είχε δει αυτή τη λέξη στη γλυκιά θαλπωρή των ονείρων του κι ακόμα ότι θέλησε να την απομακρύνει με μια κίνηση του χεριού του, γιατί ήταν μια λέξη ψυχρή. Αλλά η λέξη υπήρχε ολόκληρη μπροστά του με τ' αποκρουστικά σπυριά και το κόκκινο πρόσωπο της ορντινάτζας του συνταγματάρχη και με έναν τσαλακωμένο φάκελο. Από έναν δερμάτινο σάκο ο Κοζύρ τράβηξε έναν χάρτη,

τον άπλωσε στο φως, βρήκε το χωριό Βορκούνυ, ύστερα το χωριουδάκι Μπιέλι-Γκάι, ακολούθησε με το δάχτυλο τους δρόμους, όπου τα δέντρα ήταν σημαδεμένα με μικρές μαύρες κουκίδες σαν τα λερώματα από μύγες, κι έφτασε έτσι σε μια τεράστια μαύρη κηλίδα, την Πόλη. Ο άντρας με τα κόκκινα σπυριά μύριζε καπνό του στρατού υποθέτοντας ασφαλώς ότι μπορείς να καπνίζεις μπροστά στον συνταγματάρχη και ότι αυτό δεν μπορούσε να επηρεάσει σε τίποτα την πορεία του πολέμου – και να καπνίζεις άθλιο καπνό, τον ίδιο, εξάλλου, που κάπνιζε κι ο Κοζύρ.

Ο Κοζύρ έπρεπε ν' αναλάβει τη μάχη χωρίς αναβολή. Δέχτηκε με κέφι αυτό το ενδεχόμενο, χασμουρήθηκε πλατιά, ξεχώρισε τα λουριά της εξάρτυσής του και πέρασε τους αορτήρες στους ώμους του. Τη νύχτα αυτή είχε κοιμηθεί με τη χλαίνη, χωρίς να βγάλει ούτε τα σπιρούνια του. Η χωρική μπήκε κρατώντας το ενοχλητικό δοχείο με το γάλα. Ποτέ ο Κοζύρ δεν είχε πιει γάλα και δεν θα άρχιζε τώρα. Ύστερα μερικά χαμίνια, ποιος ξέρει από πού φερμένα, γλίστρησαν μέσα στην καλύβα. Το πιο μικρό έβαλε τον γυμνό πισινό του σ' ένα πάγκο, όπου άρχισε αμέσως να γλιστράει κρυφά για να φτάσει το μάουζερ του συνταγματάρχη. Το πρόλαβε όμως ο Κοζύρ, πήρε το πιστόλι, το τακτοποίησε στη θήκη του και την έκλεισε.

Ώς το 1914, ο Κοζύρ ήταν δάσκαλος σ' ένα χωριό. Εκείνη τη χρονιά έφυγε για τον πόλεμο μ' ένα σύνταγμα δραγόνων και το 1917 ονομάστηκε αξιωματικός. Και η αυγή της 14ης Δεκεμβρίου 1918 βρήκε, πίσω από το στενό παράθυρο της καλύβας, τον Κοζύρ συνταγματάρχη στον στρατό του Πετλιούρα. Και κανείς στον κόσμο (κι ο Κοζύρ ακόμα περισσότερο) δεν θα μπορούσε να πει πώς έγινε. Η εξήγηση

ήταν πως ο πόλεμος ξύπνησε μέσα του την πραγματική του κλίση, ενώ η εκπαιδευτική του σταδιοδρομία στάθηκε ένα μακροχρόνιο και χοντροειδές λάθος. Αυτό, άλλωστε, συμβαίνει συχνότατα στη ζωή μας. Είκοσι ολόκληρα χρόνια ένας άντρας κάνει μια οποιαδήποτε δουλειά –διδάσκει, ας πούμε, ρωμαϊκό δίκαιο– και τον εικοστό πρώτο βλέπει ξαφνικά ότι δεν έχει καμιά σχέση με το ρωμαϊκό δίκαιο, ότι δεν κατάλαβε ποτέ τίποτα, δεν τον ενδιαφέρει διόλου και ότι στην πραγματικότητα είναι ένας υπέροχος κηπουρός που φλέγεται από αγάπη για τα άνθη. Αυτό οφείλεται, πιθανότατα, στην ελαττωματική κοινωνική οργάνωση, που κάνει συχνά τους ανθρώπους να ανακαλύπτουν την πραγματική τους θέση στο τέλος της ζωής τους. Ο Κοζύρ τη βρήκε στα σαράντα πέντε του. Ώς τότε ήταν απλώς ένας κακός δάσκαλος, βάναυσος και βαρετός.

«Πείτε, λοιπόν, σ' αυτά τα μυξιάρικα να φύγουν από δω και φέρτε τ' άλογα», είπε ο Κοζύρ σφίγγοντας στην κοιλιά του μια ζωστήρα που έτριζε.

Καπνοί ανέβαιναν από τις λευκές καλύβες του χωριού Ποπέλιουκα, που το εγκατέλειπε το σύνταγμα του Κοζύρ, με τις τετρακόσες σπάθες του. Το ελαφρό σύννεφο από τα τσιγάρα των στρατιωτών κυμάτιζε πάνω από τα κεφάλια τους, και ανάμεσα στα πόδια του Κοζύρ αναπηδούσε νευρικά ένα καστανόμαυρο άλογο. Μισό βέρστι μακρύτερα, τα έλκηθρα με τις αποσκευές και τα εφόδια έκαναν το χιόνι να τρίζει. Το σύνταγμα ταλαντευόταν ρυθμικά πάνω στα άλογα, και μόλις βγήκε από το Ποπέλιουκα μια δίχρωμη σημαία –μπλε και κίτρινη– ξεδιπλώθηκε στην κεφαλή της φάλαγγας.

Ο Κοζύρ δεν μπορούσε να υποφέρει το τσάι. Πάντα το πρωί, περισσότερο από καθετί προτιμούσε ένα κύπελλο

βότκα. Αγαπούσε το δυνατό φτηνό σπίρτο. Το είχε στερηθεί τέσσερα ολόκληρα χρόνια, αλλά στις μέρες του αταμάνου η βότκα είχε ξανάρθει σ' όλη την Ουκρανία. Η βότκα κύλησε από το γκρίζο παγούρι κι άναψε στις φλέβες του Κοζύρ χαρούμενες φλόγες. Η βότκα πέρασε στις γραμμές των ιππέων με τα μπιτόνια που πήραν από τις κάβες του Μπιέλαγια-Τσερκόφ. Κι αμέσως ένα τραγούδι ξέσπασε στις πρώτες σειρές της φάλαγγας, με ψιλές φωνές τενορίνων. Στην πέμπτη σειρά, τα μπάσα βροντοφώνησαν τα τελευταία λόγια με όλη τους τη δύναμη.

«Φι-ιόν... Α! Α, ταρ, ταρ!...», ξελαρυγγιάστηκε και σφύριξε σαν αηδόνι ο σημαιοφόρος.

Οι λόγχες αναταράχτηκαν, οι μαύροι σκούφοι με τα γαλόνια και τα εμβλήματα κινήθηκαν. Το χιόνι έτριζε κάτω από χίλιες σιδερένιες οπλές. Άρχισαν ένα τραγούδι για το πιοτό.

«Αυτό μάλιστα! Κέφι, παιδιά!», φώναξε ο Κοζύρ και οι τρίλιες του αηδονιού πέταξαν πάνω από τους παγωμένους κάμπους της Ουκρανίας.

Πέρασαν μέσα από το Μπιέλι-Γκάι, ενώ η ομίχλη ξεφτούσε και οι δρόμοι μαύριζαν, μυρμήγκιαζαν και βούιζαν από κόσμο. Μετά το Γκάι, στη διασταύρωση του δρόμου, οι ιππείς στάθηκαν για να περάσει μια μονάδα από χίλιους πεντακόσιους πεζούς. Στις πρώτες σειρές, όλοι ήταν ντυμένοι με το ίδιο μπλε χοντρό γερμανικό ύφασμα. Τα πρόσωπά τους ήταν λεπτοκαμωμένα, το κορμί τους ευκίνητο, ήξεραν καλά να χειρίζονται το τουφέκι. Ήταν από τη Γαλικία. Στις τελευταίες φορούσαν χλαίνες μακριές ώς τα τακούνια, με κουκούλα, ίδιες μπλούζες νοσοκόμων, σφιγμένες στη μέση με λουριά από ακατέργαστο δέρμα. Στα κεφάλια τους

ταλαντεύονταν γερμανικά κράνη πάνω σε σκούφους από προβιά. Οι χοντρές μπότες τους με τα καρφιά ανακάτωναν το χιόνι.

Οι άσπροι δρόμοι που οδηγούσαν στην Πόλη μαύριζαν τώρα από κόσμο.

«Ζήτω...», φώναξαν οι πεζοί καθώς περνούσαν μπροστά από την κίτρινη και μπλε σημαία.

«Ζήτω!», μουρμούρισε το δάσος από λόγχες στο Μπιέλι-Γκάι.

Στις ζητωκραυγές απάντησε ο κρότος των κανονιών, από την πίσω αριστερή μεριά. Ο συνταγματάρχης Τοροπιέτζ, διοικητής του σώματος που είχε αναλάβει να περικυκλώσει την Πόλη, φρόντισε να στείλει δυο πυροβολαρχίες στο δάσος του Κιέβου. Κι αμέσως την αυγή, τα κανόνια, που είχαν τοποθετηθεί ημικυκλικά μέσα στον ωκεανό του χιονιού, άρχισαν να ρίχνουν. Ο κρότος από τις οβίδες των δεκαπέντε εκατοστών ξύπνησε κατά κύματα τα μεγάλα πανύψηλα πεύκα. Δυο φορές, οι οβίδες έπεσαν στην κωμόπολη Πούσα-Βόντιτσα. Με το πρώτο χτύπημα, τα τζάμια των σπιτιών πετάχτηκαν θρύψαλα, πολλά πεύκα έπεσαν σα ροκανίδια και σήκωσαν πίδακες χιονιού. Ύστερα, δεν ακούστηκε κανένας θόρυβος στο Πούσα-Βόντιτσα. Το δάσος ξανάπεσε στη νύστα του και μόνο μερικοί τρομαγμένοι σκίουροι τσίριζαν κρυφά στο χιόνι, ανάμεσα στους αιωνόβιους κορμούς. Οι δυο πυροβολαρχίες εγκατέλειψαν στην αρχή τα περίχωρα του Πούσα-Βόντιτσα για να κατευθυνθούν προς τη δεξιά πλευρά. Πέρασαν μέσα από μεγάλους οργωμένους αγρούς, ύστερα διέσχισαν τα δάση του Ουρότσισα και από ένα βαθουλωτό δρόμο φτάσανε σε μια διακλάδωση απέναντι στην Πόλη, όπου αναπτύχθηκαν. Πολύ νωρίς το πρωί, στην Ποντγκορόντ-

νια, τη Σαβσκάγια, την Κουρένιεβκα, σε όλα τα προάστια, ξέσπασαν ψηλά στον ουρανό τα πρώτα σράπνελ.

Τότε, κάτω από τα χαμηλά, τα φορτωμένα με χιόνι σύννεφα, ακούστηκε ένας δυνατός τριγμός, που βάσταξε αρκετά, σαν κάποιος να έπαιζε με μια γιγάντια κουδουνίστρα. Από το πρωί, οι κάτοικοι είχαν κατέβει στα υπόγεια και τα ξημερώματα μπορούσες να δεις φάλαγγες γιούνγκερς, που έτρεμαν, ν' αναδιπλώνονται υποχωρώντας προς το κέντρο του Κιέβου. Εξάλλου, τα κανόνια σίγησαν σε λίγο για να δώσουν τον λόγο στη χαρμόσυνη κοσμοχαλασιά των τουφεκιών, κάπου στα προάστια. Κι ύστερα, οι τουφεκιές σταμάτησαν κι αυτές.

Το τρένο του συνταγματάρχη Τοροπιέτζ ήταν σταματημένο σε μια διασταύρωση, καταμεσής του δάσους, περίπου πέντε βέρστια από το νεκρό και χιονοσαβανωμένο χωριό, το Σβιατόσινο. Όλη τη νύχτα το ηλεκτρικό άναβε στα έξι βαγόνια, όλη τη νύχτα το τηλέφωνο χτυπούσε αδιάκοπα στον σταθμό διαβιβάσεων και τα τηλέφωνα εκστρατείας κλαυθμύριζαν μέσα στο βρόμικο βαγόνι-σαλόνι του συνταγματάρχη Τοροπιέτζ. Όταν η χιονισμένη μέρα ανέτειλε για καλά πάνω από την πολιτεία, τα κανόνια άρχισαν να βάλλουν κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής, προς το Ποστ-Βολύνσκι. Τα πουλιά τιτίβισαν στα κίτρινα κουτιά τους και ο στεγνός και νευρικός Τοροπιέτζ είπε στον υπασπιστή του Κουντιακόφσκι:

«Το Σβιατόσινο κατελήφθη. Θα έχετε την καλοσύνη, κύριε υπασπιστά, να δώσετε το σύνθημα της αναχωρήσεως;»

Το τρένο του Τοροπιέτζ πέρασε ήσυχα, σαν ανάμεσα από δυο τοίχους, μέσα από τα πελώρια δέντρα του δάσους και σταμάτησε κοντά στη διασταύρωση της σιδηροδρομικής

γραμμής και του μεγάλου δρόμου που τραβούσε σαν βέλος προς την Πόλη. Εκεί, πάντοτε στο βαγόνι του Νο 4173, ο Τοροπιέτζ ανέλαβε να εκτελέσει το σχέδιο που είχε επεξεργαστεί τις δυο τελευταίες νύχτες, μέσα σ' αυτό το βαγόνι, που του έφερνε ναυτία.

Η πόλη ξύπνησε μέσα στην ομίχλη, κυκλωμένη από όλες τις μεριές. Στον βορρά από το δάσος του Κιέβου και τα οργωμένα χωράφια, στη δύση από το Σβιατόσινο, που είχε καταληφθεί, στα νοτιοδυτικά από το απαίσιο Πόστ-Βολύνσκι, στα νότια από τα άλση, τα νεκροταφεία, τους βοσκότοπους, το πεδίο βολής που περιλάμβανε τη σιδηροδρομική γραμμή, από παντού, από τους δρόμους και τα μονοπάτια, ή απλούστερα μέσα από τη χιονισμένη κοιλάδα, το ιππικό ξεχυνόταν ασταμάτητα τραβώντας αριστερά και δεξιά, τα βαριά κανόνια προχωρούσαν τρίζοντας, το πεζικό του Πετλιούρα τσαλαβουτούσε μέσα στο χιόνι, εξαντλημένο από την αναγκαστική πορεία ενός μηνός.

Στο βαγόνι-σαλόνι, πάνω στο τριμμένο και λασπωμένο χαλί, τα κίτρινα κουτιά τιτίβιζαν αδιάκοπα σαν κλωσόπουλα, και οι δυο τηλεφωνητές, ο Φράνκο κι ο Αρράς, που δεν είχαν κλείσει μάτι όλη τη νύχτα, κόντευαν ν' αποβλακωθούν απ' την κούραση. «Τίου... πι-ίου... σ' ακούω... πι-ίου... τι-ιού...»

Το σχέδιο του Τοροπιέτζ ήταν στ' αλήθεια πανούργο, όπως ήταν πανούργος και ο νευρικός συνταγματάρχης Τοροπιέτζ με το άτριχο πρόσωπο και τα παχιά μαύρα φρύδια. Είχε στείλει δυο πυροβολαρχίες στο δάσος του Κιέβου, είχε συντρίψει επίτηδες με τους κεραυνούς του πυροβολικού την τροχιοδρομική γραμμή στο αναστατωμένο Πούσα-Βόντιτσα. Επίτηδες, ύστερα, είχε διατάξει να σύρουν τα πολυβόλα μέσα από τα οργωμένα χωράφια για να τα πλησιάσουν στην

αριστερή πλευρά. Ο Τοροπιέτζ ήθελε να παραπλανήσει τους υπερασπιστές, να τους κάνει να πιστέψουν ότι θα κατελάμβανε την Πόλη από τ' αριστερά, δηλαδή από τον βορρά, από τα περίχωρα του Κουρενιέβσκι, ήθελε, τέλος, ν' αποσπάσει τη φρουρά από αυτή την πλευρά, ενώ αυτός θα χτυπούσε την Πόλη κατά μέτωπο, κατευθείαν από τον δρόμο Σβιατόσινο-Μπρεστ-Λιτόφσκ, και από την ακραία δεξιά πλευρά, στον νότο, από το χωριό Ντεμιέβσκι.

Για να εκτελέσουν ακριβώς το σχέδιο του Τοροπιέτζ, οι μονάδες της στρατιάς του Πετλιούρα άλλαζαν θέση από την αριστερή πτέρυγα στη δεξιά και έτσι προχωρούσαν, με τον ήχο της αρμόνικας και των σφυριγμάτων, με τους επικεφαλής μπροστά, οι άνδρες με τους μαύρους σκούφους του συντάγματος του Κοζύρ-Λιέσκο.

«Ζήτω!», μούγκρισε το Μπιέλι-Γκάι. «Ζήτω!»

Άφησαν το Μπιέλι-Γκάι πίσω τους, έφτασαν στη σιδηροδρομική γραμμή, την πέρασαν πάνω σε μια ξύλινη γέφυρα κι έφτασαν σ' ένα σημείο απ' όπου έβλεπαν την Πόλη. Η Πόλη μόλις έβγαινε από τη ζέστη του ύπνου της κι ένα μείγμα ομίχλης και καπνού κυμάτιζε πάνω από τα σπίτια. Ο Κοζύρ στο άλογό του παρατηρούσε με τα κιάλια το πλήθος τις στέγες των πιο ψηλών σπιτιών και τους τρούλους της Αγίας Σοφίας.

Στα δεξιά του Κοζύρ είχε αρχίσει κιόλας η μάχη. Σε δυο βέρστια περίπου, ο χάλκινος κρότος των κανονιών ανακατευόταν με τη φλυαρία των πολυβόλων. Οι πεζοί του Πετλιούρα, που είχαν πάρει θέσεις ακροβολιστών, έτρεχαν προς το Ποστ-Βολύνσκι, ενώ οι πεζοί της Λευκής Φρουράς, σκόρπιοι και παράταιροι, που είχαν κι αυτοί ακροβολιστεί, έφευγαν από το Ποστ-Βολύνσκι τελείως ζαλισμένοι από τη βροντερή φωτιά που ξεχυνόταν αδιάκοπα πάνω τους.

* * *

Η Πόλη. Ουρανός χαμηλός και βαρύς. Μια γωνιά στα προάστια σπαρμένη με ερείπια. Αραιές χλαίνες περνούν στον δρόμο.

«Τα τελευταία νέα λένε ότι θα κλεινόταν κάποια συμφωνία με τον Πετλιούρα για να στείλουν όλα τα ρωσικά στρατεύματα στο μέτωπο του Ντον, να χτυπήσουν τον Ντενίκιν.»

«Ε, λοιπόν!»

Κανονιές... κανονιές... μπουφ... μπου-μπου-μπου... Ένα πολυβόλο γαβγίζει.

Αμηχανία κι απελπισία στη φωνή του γιούνγκερ.

«Συγγνώμη, αλλά τότε πρέπει να σταματήσει κάθε αντίσταση;» Θλίψη στη φωνή του γιούνγκερ.

«Α! Πώς θα μάθουμε;»

Από το πρωί δεν μπορούσαν να βρουν τον συνταγματάρχη Σετκίν στο επιτελείο, για τον απλούστατο λόγο ότι το επιτελείο αυτό δεν υπήρχε πια. Τη νύχτα της 14ης Δεκεμβρίου το επιτελείο του Σετκίν είχε υποχωρήσει στον επιβατικό σταθμό και είχε περάσει την υπόλοιπη νύχτα στο ξενοδοχείο «Το Ρόδον της Ισταμπούλ», δίπλα στο τηλεγραφείο. Πότε πότε το τηλέφωνο καλούσε τον Σετκίν, αλλά το πρωί σώπασε. Την ίδια στιγμή οι δυο υπερασπιστές του Σετκίν εξαφανίστηκαν χωρίς ν' αφήσουν κανένα ίχνος. Μια ώρα αργότερα, ο ίδιος ο συνταγματάρχης Σετκίν, αφού έψαξε, άγνωστο γιατί, μέσα στα χαρτιά του κι έσκισε μερικά σε χίλια κομμάτια, εγκατέλειψε το «Ρόδον», που είχε λερωθεί με φτυσίματα. Δεν φορούσε πια γκρίζα χλαίνη με επωμίδες αλλά ένα πολιτικό παλτό χνουδωτό κι ένα καπέλο σαν τηγανίτα. Από πού προέρχονταν αυτά τα ρούχα, κανένας δεν ξέρει.

Αφού πήρε ένα αμάξι σε αρκετή απόσταση από το «Ρόδον», ο πολίτης Σετκίν πήγε στο Λίπκι. Όταν έφτασε εκεί, χτύπησε μια πόρτα, τρύπωσε σ' ένα όμορφα επιπλωμένο διαμέρισμα, φίλησε την ξανθιά νέα με τα χρυσά μαλλιά που του άνοιξε και που τον οδήγησε αμέσως σ' ένα κρυφό δωμάτιο. Εκεί, ο συνταγματάρχης Σετκίν, πολύ κοντά στο πρόσωπο της ξανθιάς, ψιθύρισε με μάτια ολοστρόγγυλα από τον φόβο:

«Όλα τέλειωσαν! Είμαι εξουθενωμένος...»

Ύστερα πήγε στο κρεβάτι, κι αφού ήπιε ένα δυνατό καφέ που του ετοίμασε με φροντίδα η νέα με τα χρυσά μαλλιά, αποκοιμήθηκε.

Τίποτα απ' όλα αυτά δεν ήξεραν οι γιούνγκερς της πρώτης ταξιαρχίας της εθνοφρουράς. Κρίμα. Γιατί, αν ήξεραν, θα είχαν την έμπνευση και αντί να πλανώνται κάτω από τον ουρανό του Ποστ-Βολύνσκι, που γινόταν έναστρος από τις εκρήξεις των σράπνελ, θα είχαν ίσως γυρίσει στο Λίπκι, στο διαμέρισμα με τη γλυκιά θαλπωρή, θα είχαν ξαφνιάσει μέσα στον ύπνο του τον συνταγματάρχη Σετκίν και τραβώντας τον έξω θα τον είχαν κρεμάσει σ' έναν φανοστάτη, απέναντι ακριβώς από το σπίτι της νέας με τα χρυσά μαλλιά.

Θα έκαναν έτσι μια καλή πράξη, που όμως δεν έγινε, γιατί δεν ήξεραν τίποτα και δεν καταλάβαιναν τίποτα.

Αλλά και κανένας στην Πόλη δεν είχε ιδέα τι έγινε και ούτε ασφαλώς θ' αντιλαμβανόταν τι συμβαίνει κείνη τη στιγμή. Για όλους ήταν σίγουρο ότι στην Πόλη βρίσκονταν οι Γερμανοί –πάντοτε από σίδερο, αν και λίγο φαγωμένο από τη σκουριά–, η αδύνατη μορφή με τα μυτερά μουστάκια της Μεγάλης Αλεπούς του κυρίου αταμάνου (ελάχιστοι

είχαν μάθει εκείνο το πρωί για το τραύμα στον λαιμό του μυστηριώδη ταγματάρχη φον Σρατ), καθώς και η Εξοχότης του ο πρίγκιπας Μπιελορούκοφ, ο στρατηγός Καρτούζοφ, που είχε συγκροτήσει τις ταξιαρχίες της εθνοφρουράς για να υπερασπιστεί τη μητέρα όλων των ρωσικών πόλεων, τα τηλέφωνα των επιτελείων, που χτυπούσαν ασυνάρτητα (κανένας δεν ήξερε ακόμα ότι τα επιτελεία είχαν αρχίσει από το πρωί να αποχωρούν), και η Πόλη ήταν ολόκληρη ένα πλήθος από χλαίνες με επωμίδες.

Στην Πόλη, το όνομα του Πετλιούρα έφερνε μια παραφορά, και ακόμα, στα πρωινά *Νέα*, εκείνοι οι κατεργάρηδες οι δημοσιογράφοι της Πετρούπολης έγραφαν γι' αυτόν αστεία πολύ γουστόζικα, η Πόλη ήταν γεμάτη ευέλπιδες, ενώ στην συνοικία Καραβάγιεφ ακούγονταν κιόλας να σφυρίζουν σαν αηδόνια καβαλάρηδες με μαύρους σκούφους, και τολμηροί Χαϊνταμάκοι[1] περνούσαν μ' ευκίνητο τροχασμό από την αριστερή πτέρυγα στη δεξιά. Κι αφού σφυρίζουν πέντε βέρστια από δω, αναρωτιέσαι τι να ελπίζει ο αταμάνος. Και σφυρίζουν δυνατά, να του τρυπήσουν τ' αυτιά. Ίσως οι Γερμανοί να τον υπερασπιστούν; Τότε, όμως, γιατί στη φρουρά του Φαστόφ γελούν γαλήνιοι κάτω από τα μουστάκια τους, τα κομμένα με τη γερμανική μόδα, όταν μπροστά τους, η μια μετά την άλλη, περνούν προχωρώντας προς την Πόλη οι μονάδες του Πετλιούρα; Μήπως υπάρχει κάποια συμφωνία με τον Πετλιούρα και στους όρους της προβλέπεται να τον αφήσουν να μπει ήρεμα στην Πόλη; Μα τότε, γιατί, διάβολε, τα κανόνια των λευκών αξιωματικών ρίχνουν εναντίον του Πετλιούρα;

1. Χαϊνταμάκοι: Κοζάκοι Ζαπορόζοι.

Όχι, κανένας δεν καταλάβαινε τι γινόταν εκείνη την ημέρα, τη 14η Δεκεμβρίου.

Τα τηλέφωνα των επιτελείων χτυπούσαν, μα, για να πούμε την αλήθεια, τα κουδουνίσματα ολοένα αραίωναν...

Αραίωναν! Αραίωναν! Ντρρρρινγκ!

«Τί-ιου...»

«Τι κάνετε εκεί πέρα;»

«Τί-ιου...»

«Στείλε φυσίγγια στον συνταγματάρχη...»

«Στεπάνοφ...»

«Ιβάνοφ.»

«Αντόνοφ!»

«Στρατόνοφ!...»

«Στον Ντον... στον Ντον θα έπρεπε να πάτε, παιδάκια μου... Από δω δεν γλιτώνουμε.»

«Τί-ιου...»

«Όλα τα καθάρματα των επιτελείων να πάνε να πνιγούν!»

«Στον Ντον!...»

Όλο και πιο πολύ αραίωναν, και κατά το μεσημέρι ακούγονταν πια πολύ σπάνια.

Γύρω από την Πόλη, άλλοτε δω κι άλλοτε κει, ξεσπούσε ένας τρομακτικός θόρυβος που έσβηνε αμέσως... Μα ώς το μεσημέρι ακόμα, μ' όλο το θόρυβο, η Πόλη ζούσε όπως κάθε μέρα. Τα μαγαζιά ήταν ανοιχτά, επικρατούσε εκεί η συνηθισμένη κίνηση, τα πεζοδρόμια γεμάτα διαβάτες, πόρτες ανοιγόκλειναν και τα τραμ κυλούσαν βροντώντας τα σιδερικά τους.

Και ξαφνικά, κατά το μεσημέρι, πάνω στον λόφο Πετσέρσκ, ξέσπασε η τρελή μουσική ενός πολυβόλου. Οι πλαγιές του Πετσέρσκ αντιλάλησαν τους κρότους του, που έφτασαν ώς το

κέντρο της πολιτείας. Ε, μα... για στάσου, είναι πολύ κοντά!... Μα τι συμβαίνει; Οι περαστικοί σταμάτησαν κι άρχισαν να μυρίζουν τον αέρα. Και σε μερικά σημεία τα πεζοδρόμια άρχισαν μονομιάς ν' αδειάζουν.

«Ποιος είναι; Ποιος είναι;»

«Αρρρρρρ-πα-πα-πα-πα! Πα! Πα! Πα!»

«Μα ποιος είναι;»

«Πώς; Μα για τ' όνομα του Θεού, δεν ξέρετε; Είναι ο συνταγματάρχης Μπολμποτούν.»

Μα βέβαια, είχε επαναστατήσει εναντίον του Πετλιούρα!

Ο συνταγματάρχης Μπολμποτούν, κουρασμένος από τον ανιαρό ρόλο να είναι πάντα ο εκτελεστής που εφαρμόζει τη δολία στρατηγική σκέψη του Τοροπιέτζ, αποφάσισε να επιταχύνει κάπως τα γεγονότα. Οι καβαλάρηδες του Μπολμποτούν πάγωσαν στον νότο, πίσω από το νεκροταφείο, δυο βήματα από τον ήσυχο και πλατύ Δνείπερο που είχε παγώσει, σκεπασμένος από το χιόνι. Κι ο ίδιος ο Μπολμποτούν είχε παγώσει. Τότε ο Μπολμποτούν πρόσταξε να υψώσουν τη σημαία, και το σύνταγμά του, εμπρός δεξιά κατά τριάδες, άρχισε την πορεία για να φτάσει στη σιδηροδρομική γραμμή που έκλεινε στενά τα περίχωρα γύρω στην Πόλη. Ο συνταγματάρχης Μπολμποτούν και οι ιππείς του δεν συνάντησαν κανένα. Τα έξι πολυβόλα του Μπολμποτούν γάβγιζαν ακολουθώντας κατά παράταξη τη Μιζνιάγια Τελίτσκα. Και σε μια στιγμή, ο Μπολμποτούν έκοψε τη γραμμή και σταμάτησε ένα τρένο με επιβάτες, που είχε περάσει τη γέφυρα κι έφερνε στην Πόλη ένα φρέσκο φορτίο από Μοσχοβίτες και κατοίκους της Πετρούπολης, μαζί με τις παχουλές γυναίκες τους και τα δασύτριχα σκυλιά τους.

Όλο το τρένο έκανε σαν τρελό, αλλά ο Μπολμποτούν είχε κάτι σοβαρότερο να κάνει εκείνη τη στιγμή από το ν' ασχοληθεί με τα κανίς τους. Εμπορικά τρένα με άδεια βαγόνια περνούσαν από τον σταθμό των εμπορευμάτων στον επιβατικό σταθμό και οι σφαίρες του Μπολμποτούν έκαναν να πέσει ένα απρόσμενο χαλάζι πάνω στις στέγες των μικρών σπιτιών στην οδό Αγίας Τριάδας. Ο Μπολμποτούν μπήκε στην Πόλη, προχώρησε, προχώρησε μέσα στους δρόμους, έφτασε χωρίς εμπόδιο ώς τη Στρατιωτική Σχολή και έστειλε σε όλους τους γύρω δρόμους ανιχνευτές καβαλάρηδες. Και εκεί ακριβώς, πολύ κοντά στην είσοδο της Σχολής με τις ξεφτισμένες κολόνες, ο Μπολμποτούν βρήκε ένα εμπόδιο που δεν το είχε προβλέψει. Τον υποδέχθηκε ένα πολυβόλο κι ο διάσπαρτος καταιγισμός ενός άγνωστου ουλαμού. Από την εμπροσθοφυλακή της πρώτης ίλης του Μπολμποτούν σκοτώθηκε ο Κοζάκος Μποντσένκο, πέντε άνδρες τραυματίστηκαν κι έσπασαν τα πόδια δυο αλόγων. Ο Μπολμποτούν υποχώρησε λίγο. Πίστεψε, ποιος ξέρει πώς, ότι είχε να αντιμετωπίσει ισχυρό αντίπαλο. Στην πραγματικότητα, οι πυροβολισμοί που υποδέχτηκαν τον συνταγματάρχη με την μπλε κονκάρδα στον σκούφο του προέρχονταν από τριάντα γιούνγκερς και τέσσερις αξιωματικούς μ' ένα πολυβόλο.

Με το πρόσταγμα, οι άνδρες του Μπολμποτούν ξεπέζεψαν, έτρεξαν να καλυφθούν κι άρχισαν το τουφεκίδι με τους γιούνγκερς. Το Πετσέρσκ γέμισε θόρυβο και οι τοίχοι τον ξαναγύριζαν και τον έστελναν σαν ηχώ στη συνοικία της οδού Μιλλιόν, που άρχισε να κοχλάζει σα χύτρα. Οι ενέργειες του Μπολμποτούν είχαν άμεσο αντίκτυπο στην Πόλη: στην οδό Ελισάβετ, στην οδό Αμπελιών και στην οδό Λεβάσοφ τα σιδερένια ρολά έκλεισαν με πάταγο. Τα χαρούμενα

μαγαζιά έγιναν βουβά και τυφλά. Τα πεζοδρόμια ερημώθηκαν μονομιάς και δυνάμωσε δυσάρεστα η ηχηρότητα των άδειων δρόμων. Γρήγορα οι θυρωροί έκλεισαν τις πόρτες.

Στο κέντρο, οι ενέργειες του Μπολμποτούν είχαν σαν αποτέλεσμα να σιγήσουν τα πουλιά στα τηλέφωνα των επιτελείων.

Ένα πυροβολείο καλεί επίμονα το επιτελείο της μεραρχίας. Καμιά απάντηση. Τι σημαίνει αυτό, διάβολε; Ένας λόχος εθνοφρουράς καλεί το επιτελείο του σώματος. Μια φωνή απαντάει, αλλά για να ψελλίσει ποιος ξέρει πόσες βλακείες.

«Οι αξιωματικοί σας έχουν τις επωμίδες τους;»

«Ε, τι;»

«Τί-ιου...»

«Τί-ιου...»

«Στείλτε αμέσως ένα απόσπασμα στο Πετσέρσκ.»

«Ε, τι;»

«Τί-ιου...»

Κρυφά, ένα όνομα ξέφυγε κι έτρεξε στους δρόμους: Μπολμποτούν, Μπολμποτούν... Πώς έμαθαν ότι ήταν ο Μπολμποτούν και όχι κανένας άλλος; Δεν ξέρεις πώς, αλλά εκείνοι το είχαν μάθει. Και να, ίσως, η αιτία: από το μεσημέρι, ανάμεσα στους διαβάτες και στους συνηθισμένους αργόσχολους που χαζεύουν σε κάθε πόλη, παρουσιάστηκαν άντρες με αστραχάν στον γιακά του παλτού τους, που έμοιαζαν σα να ερευνούσαν τα πάντα. Παρακολουθούσαν μ' ενοχλητικά βλέμματα τους γιούνγκερς, τους δόκιμους, τους αξιωματικούς με τις χρυσές επωμίδες. Και ψιθύριζαν:

«Ο Μπολμποτούν είναι στην πλατεία.»

Το μουρμούριζαν χωρίς πίκρα, αντίθετα διάβαζες στα μάτια τους ένα έκδηλο «Ζήτω!»

«Ζήτω-τω-τω-τω-τω-τω...», αντιλαλούσαν οι πλαγιές του Πετσέρσκ. Κυκλοφορούσαν, εξάλλου, παράλογες φήμες:

«Ο Μπολμποτούν δεν είναι άλλος από τον μεγάλο δούκα Μιχαήλ Αλεξάντροβιτς.»

«Καθόλου. Είναι ο μεγάλος δούκας Νικόλαος Νικολάγιεβιτς.»

«Ο Μπολμποτούν είναι απλούστατα ο Μπολμποτούν.»

«Θα γίνεται κανένα αντιεβραϊκό πογκρόμ.»

«Όχι. Διόλου. Αυτοί έχουν κόκκινες ταινίες.»

«Καλά θα κάνετε να μαζευτείτε σπίτια σας γρήγορα.»

«Ο Μπολμποτούν είναι εναντίον του Πετλιούρα.»

«Καθόλου, είναι με τους μπολσεβίκους.»

«Λάθος, πέρα για πέρα. Είναι με τον τσάρο, αλλά χωρίς τους αξιωματικούς.»

«Ο αταμάνος έγινε καπνός;»

«Δεν είναι αλήθεια; Δεν είναι αλήθεια; Δεν είναι αλήθεια;»

«Τί-ιου. Τί-ιου. Τί-ιου.»

Οι ανιχνευτές του Μπολμποτούν, με οδηγό τον αρχηγό Κοζάκο Γκαλάνμπα, ακολούθησαν την οδό Μιλλιόν, και στην οδό Μιλλιόν δεν υπήρχε ψυχή. Και να, εκεί, μια πόρτα άνοιξε και ξεπρόβαλε βιαστικά, κατευθείαν προς τους πέντε ιππείς, ένας άντρας που δεν ήταν άλλος από τον περίφημο επιχειρηματία Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς Φέλντμαν. Πώς, Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς, τι βλακεία σάς έπιασε και βγήκατε μια τέτοια στιγμή; Πραγματικά, η όψη του Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς σ' έκανε να πιστέψεις ότι είχε αποβλακωθεί ολότελα. Ο σκούφος του, από λουτρ, ήταν βαθιά στο σβέρκο του, το παλτό του ολάνοιχτο και τα μάτια του αγριεμένα.

Ο Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς είχε όμως τους λόγους του.

Τη στιγμή ακριβώς που η συνοικία αναστατώθηκε κοντά στη Στρατιωτική Σχολή, ένας αναστεναγμός ακούστηκε από την ωραία κρεβατοκάμαρα της γυναίκας του Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς. Ακούστηκε πάλι, έσβησε.

«Άι», έκανε ο Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς σαν απάντηση στους αναστεναγμούς.

Είχε κοιτάξει από το παράθυρο κι αμέσως κατάλαβε ότι τα πράγματα πήγαιναν πολύ άσχημα. Η φασαρία γέμιζε τους έρημους δρόμους.

Ο αναστεναγμός ξανακούστηκε, φούσκωσε και τρύπησε σα μαχαίρι την καρδιά του Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς. Μια ηλικιωμένη γυναίκα, ολότελα κυρτωμένη, η μητέρα του, βγήκε από το δωμάτιο και φώναξε:

«Γιάσα! Τρέχα, ήρθε η ώρα!»

Ο ανεμοστρόβιλος που βούιζε στο μυαλό του Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς συγκεντρώθηκε σ' ένα μόνο σημείο. Στη γωνιά της οδού Μιλλιόν, απέναντι από ένα μεγάλο γήπεδο, υπήρχε ένα σπιτάκι όπου ήταν κολλημένη μια σκουριασμένη ταμπέλα με χρυσά γράμματα:

Ε.Τ. Σαντούρσκαγια
Μαία

Μ' όλο που οι πυροβολισμοί έπεφταν από την πλατεία Πετσέρσκ προς την ανηφοριά του Κιέβου, η οδός Μιλλιόν, αν και κάθετη στην κατεύθυνσή της, φαινόταν αρκετά επικίνδυνη.

Θα πρόφταινε να τρυπώσει... Με τον σκούφο στο σβέρκο και τον φόβο στα μάτια, ο Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς προχωρούσε κολλημένος στον τοίχο.

«Αλτ! Πού πας;»

Ο Γκαλάνμπα έσκυψε από το άλογο. Το πρόσωπο του Φέλντμαν έγινε γκρίζο και το βλέμμα του θύμιζε τρελό. Τα σιρίτια από τα πράσινα γαλόνια του καβαλάρη χόρευαν στα μάτια του.

«Κύριοι. Είμαι απλώς ένας ήσυχος κάτοικος. Γεννάει η γυναίκα μου και πρέπει να φωνάξω τη μαμή.»

«Τη μαμή; Τότε τι έχεις και κολλάς στους τοίχους; Είσαι Εβραίος;»

«Κύριοι, εγώ...»

Το κνούτο γλίστρησε σα φίδι και χτύπησε το λούτρινο γιακά και τον λαιμό. Θανάσιμος πόνος. Ο Φέλντμαν ούρλιαξε. Το πρόσωπό του από γκρι έγινε κάτασπρο κι ανάμεσα στα σιρίτια των Κοζάκων ξεπρόβαλε το όραμα της γυναίκας του.

«Τα χαρτιά σου!»

Ο Φέλντμαν έβγαλε το πορτοφόλι του, το άνοιξε, τράβηξε από τα χαρτιά του το πρώτο φύλλο που βρήκε και ξαφνικά παράλυσε από φρίκη. Μόλις τώρα θυμήθηκε... Θεέ μου! Τι έκανες; Τι χαρτί έδωσες, Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς; Ναι, αλλά μήπως κανείς σκέφτεται τις πιθανές ανοησίες του όταν βγαίνει τρέχοντας κι όταν η γυναίκα του έχει τους πρώτους πόνους; Αλίμονο στον Φέλντμαν! Ο Γκαλάνμπα άρπαξε αμέσως το χαρτί. Ήταν ένα λεπτό φύλλο με μια σφραγίδα, αλλά μέσα σ' αυτό το χαρτί υπήρχε ο θάνατος για τον Φέλντμαν.

> Ο φέρων το παρόν, Γιάκομπ Γκρηγκόριεβιτς Φέλντμαν, επιτρέπεται να εξέρχεται των ορίων της πόλεως και να εισέρχεται εις αυτήν ελευθέρως, διά ν' ασχολείται με τις προμήθειες των τεθωρακισμένων μονάδων της Φρουράς,

όπως επίσης και να κυκλοφορεί εις την πόλιν μετά τα μεσάνυκτα.

Ο αρχηγός της Επιμελητείας
Γενικός Επιτελάρχης Ιλαριόνοφ
κ/δ υπολοχαγός Λιεσίνσκι
υπασπιστής

Ο Φέλντμαν, λοιπόν, προμήθευε στον στρατηγό Καρτούζοφ λαρδί, λίπη κάθε είδους και βαζελίνη για τα όπλα.

Θεέ μου, κάνε ένα θαύμα!

«Κύριε λοχαγέ, έκανα λάθος στο χαρτί. Επίτρεψέ μου...»

«Όχι, είναι πολύ καλό», απάντησε ο Γκαλάνμπα με σατανικό χαμόγελο.

«Έννοια σου, ξέρω να διαβάζω...»

Θεέ μου, κάνε ένα θαύμα. Έντεκα χιλιάδες ρούβλια... Πάρτε τα όλα, αλλά αφήστε με να ζήσω. Να ζήσω! Σμά ισραέλ!

Η προσευχή αποκρούστηκε.

Ευτυχώς, ο Φέλντμαν είχε σχετικά γλυκό θάνατο. Ο αρχηγός Γκαλάνμπα βιαζόταν. Έτσι αρκέστηκε να λιώσει το κρανίο του Φέλντμαν με μια σπαθιά.

9

Ο ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ Μπολμποτούν, με απώλειες εφτά Κοζάκους, εννέα τραυματίες και εφτά άλογα, προχώρησε μισό βέρστι, από την πλατεία Πετσέρσκ ώς την οδό Ρεζνίκοφ, και σταμάτησε πάλι. Εκεί, ο ουλαμός των γιούνγκερς, που πολεμούσε υποχωρώντας, δέχτηκε ενίσχυση, και σ' αυτήν ήταν μαζί κι ένα θωρακισμένο αυτοκίνητο με μυδράλλιο. Όμοιο με πελώρια γκρίζα και χοντροκομμένη χελώνα και με έναν υψωμένο πυργίσκο, το όχημα ανέβηκε στην οδό Μόσχας και εξαπέλυσε, τρεις φορές, προς το Πετσέρσκ, μια λαίλαπα με ουρά κομήτη (βλήματα των 7,5 εκατ.) που άφηνε ένα συριγμό σαν τα ξερά φύλλα. Ο Μπολμποτούν κατέβηκε αμέσως από το άλογο, οι ιπποκόμοι τράβηξαν τα ζώα σ' ένα δρομάκι και το σύνταγμα του Μπολμποτούν, που είχε ξαναγυρίσει σχεδόν προς την πλατεία Πετσέρσκ, ακροβολίστηκε. Τότε άρχισε μια μονομαχία χωρίς μεγάλες δυνατότητες. Η γκρίζα χελώνα απέκλεισε την οδό Μόσχας και πότε-πότε άφηνε ένα γάβγισμα. Στην έξοδο της οδού Σουβόροφ τής απαντούσαν οι σποραδικές ριπές των γιούνγκερς. Υπήρχε εκεί, χωμένος μέσα στο χιόνι, ο ουλαμός που είχε απαγκιστρωθεί από το Πετσέρσκ κάτω από τα πυρά του Μπολμποτούν, και η ενίσχυσή του, που έφτασε περίπου έτσι:

«Ντρν... ντρρρρρνγκ!»

«Η πρώτη ταξιαρχία;»

«Ναι, σ' ακούσω.»

«Στείλτε αμέσως δύο λόχους αξιωματικών στο Πετσέρσκ.»

«Στις διαταγές σας. Ντρρρ... τι... τι... τι...»

Και ο ουλαμός είδε να φτάνουν στο Πετσέρσκ δεκατέσσερις αξιωματικοί, τρεις γιούνγκερς, ένας σπουδαστής, ένας δόκιμος κι ένας ηθοποιός, που έπαιζε στην επιθεώρηση.

Αλίμονο. Ένας ουλαμός είναι οπωσδήποτε ανεπαρκής. Ακόμα και με την ενίσχυση ενός θωρακισμένου οχήματος. Θα έπρεπε να ήταν τέσσερα. Αν είχαν έρθει, τότε ο συνταγματάρχης Μπολμποτούν θα ήταν υποχρεωμένος ν' αποσυρθεί από το Πετσέρσκ. Αλλά δεν είχαν έρθει.

Και δεν είχαν έλθει γιατί στη μονάδα θωρακισμένων του αταμάνου, που ανήκαν τέσσερα εξαίρετα οχήματα με πολυβόλα, οδηγός στο δεύτερο θωρακισμένο τύχαινε να είναι ο περίφημος υπολοχαγός που τον Μάιο του 1917 πήρε από το χέρι του Αλεξάνδρου Φιοντόροβιτς Κερένσκι τον σταυρό του Αγίου Γεωργίου – εννοώ τον Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς Σπολιάνσκι.

Ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς με τα μαύρα μαλλιά, το ξυρισμένο πιγούνι και τις χνουδωτές φαβορίτες του έμοιαζε καταπληκτικά με τον Ευγένιο Ονέγκιν. Μόλις έφτασε από την Αγία Πετρούπολη, ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς έγινε πασίγνωστος σ' όλη την Πόλη και περισσότερο διάσημος στη λέσχη «ΖΚΛ» (ζωγράφοι, καλλιτέχνες, λογοτέχνες) –όπου διάβαζε τους στίχους του με τον τίτλο «Οι σταγόνες του Κρόνου»– σαν απαράμιλλος οργανωτής και πρόεδρος της ένωσης των ποιητών της Πόλης που ονομάστηκε το «Μαγνητικό Οκτάστιχο». Ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς δεν είχε επίσης τον όμοιό του ως ρήτορα, ήξερε να οδηγεί άριστα κάθε είδους όχημα, μεταφορικά και αστικά, είχε σπιτώσει και μια χορεύτρια της όπερας Φορντ, όπως και μια άλλη κυρία της οποίας το

όνομα, σαν τέλειος τζέντλεμαν, δεν είχε αποκαλύψει σε κανέναν, βρισκόταν πάντοτε με πολλά χρήματα και δάνειζε γενναιόδωρα τα μέλη του «Μαγνητικού Οκτάστιχου»·

έπινε άσπρο κρασί

έπαιζε μπακαρά

είχε αγοράσει έναν πίνακα με τον τίτλο «Λουομένη της Βενετίας»

τη νύχτα έμενε στο Κρεσάτικ

το πρωί στο καφέ «Μπιλμποκέ»

την ημέρα στο άνετο διαμέρισμά του στο ξενοδοχείο «Κοντινεντάλ», το καλύτερο μέσα στην Πόλη

το βράδυ στο «ΖΚΛ»

και την αυγή δούλευε το περισπούδαστο έργο του «Η διαίσθηση του Γκόγκολ».

Η πόλη του αταμάνου χάθηκε τρεις ώρες νωρίτερα από όσο θα έπρεπε, κι αιτία γι' αυτό ήταν ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς, που το βράδυ της 2ας Δεκεμβρίου 1918 έκανε στο «ΖΚΛ» την ακόλουθη δήλωση στους Στεπάνοφ, Σάιερ, Σλόνικ και Τσεριόμσιν, στους κορυφαίους του «Μαγνητικού Οκτάστιχου»:

«Όλοι τους είναι ελεεινοί. Ο αταμάνος, όπως και ο Πετλιούρα. Αλλά ο Πετλιούρα, εκτός από αυτό, είναι και πογκρομιστής. Το κυριότερο, όμως, δεν είναι αυτό. Λυπούμαι γιατί από καιρό δεν εξαπέλυσα τη βόμβα.»

Εκείνο το βράδυ στο «ΖΚΛ» ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς, που πλήρωσε και το δείπνο, φορούσε ένα ακριβό δερμάτινο παλτό με γιακά από καστόρι και μεταξωτό ψηλό καπέλο. Στο τέλος, ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς συνοδεύτηκε σπίτι του από όλο το «Μαγνητικό Οκτάστιχο» και από ένα πέμπτο ακόμα πρόσωπο – ένα πλάσμα μεθυσμένο, με παλτό από

κατσικίσιο δέρμα. Για το πέμπτο αυτό πρόσωπο ο Σπολιάνσκι ήξερε μερικά μικροπράγματα: πρώτον ότι ήταν συφιλιδικός, δεύτερον ότι έγραφε ποιήματα (ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς, με τις πολλές σχέσεις του στους λογοτεχνικούς κύκλους, είχε καταφέρει να του δημοσιεύσουν μερικά σε κάποια ανθολογία στη Μόσχα) και τρίτον ότι ονομαζόταν Ρουσακόφ και ήταν γιος ενός βιβλιοθηκάριου.

Κάτω από έναν ηλεκτρικό φανοστάτη, στο Κρεσάτικ, ο συφιλιδικός έκλαιγε τυλιγμένος στο κατσικίσιο παλτό του κι ύστερα, χώνοντας τη μύτη του στον καστόρινο γιακά του Σπολιάνσκι, είπε:

«Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς, είσαι ο πιο δυνατός απ' όλους μέσα σ' αυτή την πόλη, που είναι σάπια, όπως είμαι κι εγώ σάπιος. Είσαι ένας τόσο τέλειος τύπος, και μπορεί κανείς να σου συγχωρέσει την τρομακτική σου ομοιότητα με τον Ονέγκιν. Άκουσε, Σπολιάνσκι... είναι αίσχος να μοιάζεις με τον Ονέγκιν... Κατά κάποιον τρόπο, είσαι πολύ γερός... Δεν έχεις μέσα σου αυτό το σαράκι που θα σ' έκανε έναν πραγματικά υπέροχο άνθρωπο της εποχής μας... Εγώ, βλέπεις, είμαι σάπιος κι είμαι περήφανος γι' αυτό... Είσαι πολύ υγιής και είσαι και δυνατός σαν περικοκλάδα, λοιπόν περιπλέξου εκεί πέρα!... Περιπλέξου ψηλά στον αέρα. Κοίτα, να, έτσι...»

Και ο συφιλιδικός τού έδειξε πώς έπρεπε να κάνει. Αγκάλιασε τον στύλο, τυλίχτηκε γύρω του σαν κισσός και φάνηκε να μικραίνει περίεργα και να γίνεται λεπτός σα φίδι. Πόρνες όμορφες όπως οι κούκλες, κάτω από τα πράσινα, μαύρα και άσπρα καπέλα τους, περνώντας φώναξαν χαρούμενα στον Ρουσακόφ:

«Είσαι τύφλα, ε, βρόμας γιε...»

Από μακριά ακουγόταν το κανόνι και κάτω από τις νιφά-

δες του χιονιού, που χόρευαν στο φως του φαναριού, ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς έμοιαζε πραγματικά με τον Ευγένιο Ονέγκιν.

«Τράβα να κοιμηθείς», είπε στο συφιλιδικό ερπετό και γύρισε ελαφρά το κεφάλι για να μη βήξει ο άλλος στο πρόσωπό του. «Έλα, πήγαινε...» Με το δάχτυλο του χτύπησε το στήθος, κάτω από το κατσικόδερμα. Τα μαύρα δερμάτινα γάντια ακούμπησαν το σακάκι από το φθαρμένο σεβιότ. Τα μάτια του μεθυσμένου ήταν τελείως γυάλινα. Η παρέα χώρισε. Ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς κάλεσε ένα αμάξι, φώναξε στον αμαξά «Μάλο-Προβάλναγια») κι έφυγε, ενώ ο άντρας με το κατσικίσιο παλτό τράβηξε με τα πόδια προς το Ποντόλ.

Την ίδια νύχτα, στο Ποντόλ, στο σπίτι του βιβλιοθηκάριου, ο κάτοχος του παλτού από κατσικόδερμα στεκόταν όρθιος μπροστά σ' έναν καθρέφτη, γυμνός ώς τη μέση, κρατώντας ένα αναμμένο κερί. Ο φόβος αναπηδούσε στα μάτια του σαν τις φλόγες της κόλασης, τα χέρια του έτρεμαν και, μ' ένα στόμα που τραύλιζε σα μικρού παιδιού, ο συφιλιδικός μουρμούριζε:

«Θεέ μου, Θεέ μου... Φρίκη, φρίκη, φρίκη. Αχ, εκείνη η νύχτα... Είμαι άτυχος. Να, ο Σάιερ ήταν μαζί μου κι είναι γερός, δεν άρπαξε τίποτα, γιατί έχει πάντα τύχη. Και αν πήγαινα κει κάτω και σκότωνα αυτή τη Λίελκα; Αλλά, για ποιον λόγο; Ποιος θα μου εξηγήσει για ποιον λόγο; Ω Κύριε, Κύριε... Είμαι είκοσι τεσσάρων χρόνων και θα μπορούσα, θα μπορούσα... Σε δεκαπέντε χρόνια, ίσως και σε λιγότερα, θα είμαι μισότυφλος, τα πόδια μου θα στρεβλώσουν, ύστερα θα βουλιάξω μέσα στην αποβλάκωση κι ύστερα... Αχ, είμαι σάπιος, δεν είμαι παρά ένα πτώμα που λιώνει στον αέρα...»

Το αδύνατο κορμί ανταναχλούσε στον σκονισμένο καθρέ-

φτη, το κερί του έκαιγε το χέρι, που ήταν σηκωμένο ψηλά, και πάνω στο στήθος διακρίνονταν τα λεπτά εξανθήματα. Τα δάκρυα έτρεχαν ασταμάτητα στα μάγουλα του αρρώστου κι όλο το σώμα έτρεμε και ριγούσε.

«Πρέπει να σκοτωθώ, μα δεν έχω τη δύναμη. Γιατί, λοιπόν, να προσπαθώ να σε ξεγελάσω, Θεέ μου; Και συ, είδωλο του καθρέφτη, γιατί να προσπαθείς να με ξεγελάσεις;»

Από το συρτάρι ενός μικρού γυναικείου σεκρετέρ τράβηξε μια λεπτή πλακέτα τυπωμένη σε φτηνό γκρίζο χαρτί. Στο εξώφυλλο ήταν τυπωμένο με κόκκινα γράμματα:

ΦΑΝΤΟΜΙΣΤΕΣ -
ΦΟΥΤΟΥΡΙΣΤΕΣ
Ποιήματα των
Μ. Σπολιάνσκι
Β. Φρίντμαν
Β. Σαρκέβιτς
Ι. Ρουσακόφ
Μόσχα 1918

Ο δυστυχισμένος άρρωστος άνοιξε το βιβλίο στη σελίδα δεκατρία κι αναγνώρισε αμέσως το ποίημά του:

Ιβάν Ρουσακόφ
ΗΣΠΗΛΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Υψωμένη στους ουρανούς
Μια καπνισμένη σπηλιά.
Ζώο που γλείφει το πέλμα του
Ο μεγαλοπρεπής μπαμπάς μας

Μαλλιαρή αρκούδα
Ο Θεός.
Στη σπηλιά του
Στην τρύπα του
Ας σκοτώσουμε τον Θεό.
Ο πύρινος θόρυβος
Του θεϊκού θανάτου
Εισακούει τη βέβηλη προσευχή.

«Αχ, αχ!», αναστέναξε με πόνο ο Ρουσακόφ τρίζοντας τα δόντια.

«Ααχ...», ξαναφωνάζει κυριευμένος από μια αμείλικτη ταραχή.

Με παραμορφωμένο το πρόσωπο έφτυσε ξαφνικά στην ανοιγμένη σελίδα και πέταξε με οργή το βιβλίο. Ύστερα έπεσε στα γόνατα. Σταυροκοπήθηκε με μικρές τρεμουλιαστές κινήσεις, έσκυψε, κι αφού ακούμπησε το παγωμένο μέτωπό του στο σκονισμένο πάτωμα, άρχισε μια προσευχή, ενώ κάθε τόσο γύριζε τα μάτια στο κατασκότεινο παράθυρο.

«Κύριε, σε ικετεύω, συχώρεσέ με για τα ηλίθια και πρόστυχα λόγια που έγραψα. Γιατί, όμως, είσαι τόσο σκληρός; Γιατί; Το ξέρω ότι το κάνεις για να με τιμωρήσεις. Μα πόσο φοβερή είναι η τιμωρία σου! Κοίτα, σε παρακαλώ, κοίτα το δέρμα μου! Σου ορκίζομαι σε ό,τι ιερό υπάρχει, σε ό,τι καλό υπάρχει στον κόσμο, στη μνήμη της μακαρίτισσας της μάνας μου, σου ορκίζομαι ότι τιμωρήθηκα αρκετά. Πιστεύω σε σένα. Πιστεύω με όλη μου την ψυχή, με όλο μου το σώμα, με κάθε ίνα του μυαλού μου. Πιστεύω κι απευθύνομαι σε σένα, γιατί κανένας μα κανένας στον κόσμο δεν μπορεί να με βοηθήσει. Σε κανέναν δεν ελπίζω εκτός

από σένα. Συχώρεσέ με και κάνε να βρω γιατρειά με τα φάρμακα. Συχώρεσέ με που νόμιζα ότι δεν υπάρχεις. Αν δεν υπήρχες, θα ήμουν ένας πανάθλιος ψωριασμένος σκύλος χωρίς ελπίδα. Είμαι όμως ένα ανθρώπινο ον και μόνη μου δύναμη είναι ότι υπάρχεις και ότι κάθε λεπτό από τη ζωή μου μπορώ να γυρίζω σε σένα και να σε ικετεύω να με βοηθήσεις. Και πιστεύω ότι θα ακούσεις την προσευχή μου, ότι θα με συγχωρέσεις, ότι θα με θεραπεύσεις. Κύριε, κάνε με καλά, ξέχασε αυτή τη χυδαιότητα που έγραψα σε μια κρίση τρέλας, σκλάβος του κρασιού και της κοκαΐνης. Μη με αφήσεις να σαπίσω, και σου ορκίζομαι ότι θα ξαναγίνω άνθρωπος. Δώσε μου πάλι δυνάμεις, απάλλαξέ με από την κοκαΐνη, από την ηθική αδυναμία μου, και γλίτωσέ με από τον Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς Σπολιάνσκι!...»

Το κερί τέλειωσε και το κρύο απλώθηκε σιγά-σιγά στο δωμάτιο. Το πρωί, το δέρμα του άρρωστου ήταν σκεπασμένο από μικρά σπυράκια με πύο, αλλά η ψυχή του ήταν αισθητά ξαλαφρωμένη.

Ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς Σπολιάνσκι πέρασε την υπόλοιπη νύχτα του στην οδό Μάλο-Προβάλναγια, σ' ένα μεγάλο χαμηλοτάβανο δωμάτιο, όπου εκεί στη σκιά, σ' ένα παλιό πορτρέτο, θαμπόφεγγαν οι επωμίδες του 1840, μαυρισμένες από τα χρόνια. Χωρίς σακάκι, με πουκάμισο από άσπρη ζεφιρίνα και μ' ένα θαυμάσιο μαύρο γιλέκο με φαρδύ άνοιγμα, καθόταν σ' ένα στενό, στρογγυλό σαν αγκαλιά, καναπέ, δίπλα σε μια γυναίκα με άτονο και ωχρό πρόσωπο. Της έλεγε σιγά:

«Ναι, Τζούλια, αυτή τη φορά το αποφάσισα. Κατατάχτηκα στον στρατό αυτού του βρομοαταμάνου, στη μεραρχία των τεθωρακισμένων.»

Η γυναίκα, ζεστά τυλιγμένη στο γκρίζο χνουδωτό σάλι της, αλλά τσαλακωμένη και αποκαμωμένη ακόμη από τα φιλιά που ο φλογερός Ονέγκιν της είχε δώσει μισή ώρα νωρίτερα, του απάντησε:

«Το κακό με σένα είναι ότι ποτέ δεν κατάλαβα τίποτα κι ούτε θα καταλάβω τίποτα από τα σχέδιά σου.»

Ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς πήρε απ' το χαμηλό τραπεζάκι, που βρισκόταν μπροστά στον καναπέ, ένα κολονάτο ποτηράκι, ήπιε μια γουλιά από το μυρωδάτο κονιάκ και είπε:

«Καλά είναι κι έτσι...»

Δυο μέρες ύστερα από αυτή τη συζήτηση, ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς ήταν ολότελα αλλαγμένος. Αντί για το λουσάτο καπέλο του, φορούσε τώρα ένα πηλήκιο ίσιο σαν τηγάνι με διάσημα αξιωματικού, κι αντί για κομψά πολιτικά ρούχα, ένα κοντογούνι ώς τα γόνατα, με στραπατσαρισμένες επωμίδες. Τα γάντια του ήταν φαρδιά στο πάνω μέρος και τα πόδια του τα σκέπαζαν γκέτες. Εκτός από αυτά ήταν κατάμαυρος με μουτζούρες και καπνιά, από την κορφή ώς τα νύχια. Μια μέρα –και συγκεκριμένα στις 9 Δεκεμβρίου– δυο θωρακισμένα αυτοκίνητα ρίχτηκαν στις μάχες πέρα από την πόλη, και, πρέπει να το ομολογήσουμε, με εξαιρετική επιτυχία. Διέτρεξαν είκοσι βέρστια στον μεγάλο δρόμο κι από τις πρώτες ριπές έτρεψαν σε φυγή τους αντάρτες του Πετλιούρα. Ο δόκιμος Στράσκεβιτς, ένας κοκκινομάγουλος ενθουσιώδης, που οδηγούσε το αυτοκίνητο αριθμός 4, ορκίστηκε στον Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς ότι, αν τα τέσσερα θωρακισμένα οχήματα χτυπούσαν μαζί, θα μπορούσαν να υπερασπιστούν νικηφόρα την Πόλη. Στις 9 Δεκεμβρίου ειπώθηκαν αυτά. Στις 11, κατά το δειλινό, ο Σπολιάνσκι, μόνιμος πια στη

μεραρχία, έλεγε στον Σουρ, τον Κοπύλοφ και μερικούς άλλους (σκοπευτές, δυο σωφέρ κι έναν μηχανικό):

«Ξέρετε, φίλοι μου, στο βάθος, το μεγάλο ερώτημα είναι: έχουμε δίκιο να υπερασπιζόμαστε αυτό τον αταμάνο; Είμαστε στα χέρια του ένα δαπανηρό κι επικίνδυνο παιχνίδι και, με τη βοήθειά μας, διατηρεί την πιο μαύρη αντίδραση. Ποιος ξέρει, ίσως η σύγκρουση ανάμεσα στον Πετλιούρα και στον αταμάνο να είναι ουσιαστικά μια ιστορική αναγκαιότητα. Από τη σύγκρουση αυτή μπορεί να γεννηθεί μια τρίτη ιστορική δύναμη, που ίσως να είναι η μόνη σωστή!...»

Οι ακροατές, όπως και τα μέλη του «ΖΚΛ», θαύμαζαν απεριόριστα τον Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς, για τον ίδιο ακριβώς λόγο: για την εξαιρετική ευγλωττία του.

«Και ποια θα ήταν αυτή η δύναμη;», ρώτησε ο Κοπύλοφ που ιδρωκοπούσε πάνω σ' έναν γρύλο.

Ο Σουρ, ένας μικρόσωμος παχουλός ξανθός, γεμάτος πανουργία, σήκωσε τα μάτια στον ουρανό κι έριξε ένα γελαστό βλέμμα στους συντρόφους του. Η παρέα φλυάρησε ακόμα λίγο κι ύστερα σκόρπισε. Στις 12 Δεκεμβρίου, το βράδυ, μια δεύτερη συζήτηση συγκέντρωσε την ίδια μικρή παρέα με τον Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς, πίσω από το γκαράζ. Το θέμα αυτής της συνομιλίας παρέμεινε άγνωστο, ξέρουμε όμως πολύ καλά ότι την παραμονή της 14ης Δεκεμβρίου, ενώ ο Σουρ ήταν συνεχώς στο γκαράζ, με τον Κοπύλοφ και τον Πετρούκιν με την πλακουτσωτή μύτη, ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς πήγε να τους βρει κρατώντας κάτω από τη μασχάλη του ένα χοντρό πακέτο με χαρτί περιτυλίγματος. Ο σκοπός Σουρ τον άφησε να μπει στο γκαράζ, όπου μια πανάθλια λάμπα έριχνε το κοκκινωπό φως της. Ο Κοπύλοφ έκλεισε το μάτι με κάποια οικειότητα δείχνοντας το πακέτο και ρώτησε:

«Ζάχαρη;»

«Μμ...», έκανε καταφατικά ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς.

Στο γκαράζ, ένα ηλεκτρικό φανάρι σα μεγάλο μάτι κυκλοφόρησε κάμποσο ανάμεσα στα θωρακισμένα, ενώ ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς και ο μηχανικός προσπαθούσαν να τα ετοιμάσουν για να ξεκινήσουν το πρωί.

Ο λόγος αυτής της φροντίδας: ένα χαρτί που διάβασαν στο γραφείο του διοικητή του όρχου των τεθωρακισμένων, του λοχαγού Πλέσκο – «στις 14 Δεκεμβρίου στις 8 π.μ. τα τέσσερα θωρακισμένα αυτοκίνητα θα λάβουν θέση εναντίον του Πετσέρσκ».

Οι συνδυασμένες προσπάθειες του Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς και του μηχανικού να προετοιμάσουν τα τεθωρακισμένα αυτοκίνητα για τη μάχη είχαν πολύ περίεργο αποτέλεσμα. Τα τρία αυτοκίνητα –το τέταρτο ήταν στη μάχη με χειριστή τον Στράσκεβιτς–, ενώ την προηγούμενη μέρα λειτουργούσαν τέλεια, το πρωί της 14ης Δεκεμβρίου δεν προχωρούσαν ούτε μια πιθαμή, σα να 'παθαν ξαφνικά παράλυση. Τι είχαν πάθει; Όλοι ομολογούσαν ότι δεν καταλάβαιναν τίποτα. Μέσα στη μηχανή υπήρχε κάτι σαν κοπριά, κι όσο κι αν φυσούσαν με την τρόμπα δεν έφερνε κανένα αποτέλεσμα. Κατά τα ξημερώματα, με το φως των φαναριών, μια δυσάρεστη κίνηση επικρατούσε γύρω από τα τρία αυτοκίνητα. Ο λοχαγός Πλέσκο κοιτούσε κάτωχρος γύρω του σα λύκος και ζητούσε τον μηχανικό. Από κει, λοιπόν, άρχιζε η καταστροφή. Ο μηχανικός είχε εξαφανιστεί. Και αποδείχτηκε ότι, αντίθετα σ' όλους τους κανονισμούς, είχε δώσει στη μονάδα μια τελείως ανύπαρκτη διεύθυνση. Διαδόθηκε αμέσως πως έπαθε εξανθηματικό τύφο. Αυτό γινόταν στις οχτώ, και στις οχτώ και μισή δεύτερο χτύπημα της μοίρας έπληξε τον λο-

χαγό Πλέσκο. Ο υπολοχαγός Σπολιάνσκι, αφού τακτοποίησε τ' αυτοκίνητα, έφυγε στις τέσσερις το πρωί προς το Πετσέρσκ, με μια μοτοσικλέτα που οδηγούσε ο Σουρ, και δεν είχε γυρίσει ακόμα. Ο Σουρ επέστρεψε μόνος και διηγήθηκε μια σπαρακτική ιστορία. Καθώς η μοτοσικλέτα έφτανε στη Βιέρκνιαγια-Τέλισκα, μάταια ο Σουρ προσπάθησε να πείσει τον Σπολιάνσκι να μην κάνει απερίσκεπτες ενέργειες. Εκείνος, όμως, γνωστός σε όλη τη μεραρχία για την παράτολμη παλικαριά του, πήρε μια καραμπίνα και μια χειροβομβίδα και χάθηκε μόνος μέσα στη νύχτα, προς αναγνώριση, κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής. Ο Σουρ άκουσε έναν πυροβολισμό και ήταν απολύτως βέβαιος ότι κάποια περίπολος από την εμπροσθοφυλακή του εχθρού είχε αρχίσει να πυροβολεί τον Σπολιάνσκι, και ότι στην άνιση αυτή μάχη ο Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς, σίγουρα, σκοτώθηκε. Ο Σουρ περίμενε τον υπολοχαγό δυο ώρες, αν και είχε πάρει διαταγή να μην περιμένει πάνω από μία ώρα το πολύ και να γυρίσει αμέσως στη μονάδα, για να μην εκτεθεί ανώφελα σε κίνδυνο ούτε ο ίδιος ούτε η μοτοσικλέτα Νο 8175, που ανήκε στο στράτευμα.

Ακούγοντας την αφήγηση του Σουρ, ο λοχαγός Πλέσκο χλώμιασε ακόμα πιο πολύ. Από τα επιτελεία του αταμάνου και του στρατηγού Καρτούζοφ, τα πουλιά κελαηδούσαν στα τηλέφωνα και απαιτούσαν να βγουν τα θωρακισμένα στη μάχη. Στις εννιά, ο κοκκινομάγουλος κι ενθουσιώδης Στράσκεβιτς ξαναγύρισε από το πόστο του στη μάχη με το αυτοκίνητο Νο 4 κι ένα μέρος από το περίσσιο ανθηρό χρώμα του μεταδόθηκε για να χρωματίσει λίγο τα μάγουλα του διοικητή της μονάδας. Ο ενθουσιώδης νέος οδήγησε αμέσως το όχημά του στο Πετσέρσκ, όπου, όπως είδαμε, μπλοκάρισε την οδό Μόσχας.

Από τις δέκα, όμως, το πρωί, η ωχρότητα του λοχαγού Πλέσκο έγινε μόνιμη. Δυο σκοπευτές είχαν εξαφανιστεί χωρίς ν' αφήσουν κανένα ίχνος, ύστερα δύο σωφέρ κι ένας πολυβολητής πήραν τον ίδιο δρόμο. Όλες οι προσπάθειες να κάνουν τ' αυτοκίνητα να ξεκινήσουν έμειναν χωρίς αποτέλεσμα. Ο Σουρ, που έφυγε με τη μοτοσικλέτα σε αποστολή που του εμπιστεύθηκε ο λοχαγός Πλέσκο, δεν ξαναγύρισε. Σ' αυτό οφείλεται και ότι δεν ξαναγύρισε κι η μοτοσικλέτα, γιατί είναι ανίκανη να γυρίσει μόνη της. Τα πουλιά στα τηλέφωνα γίνονταν απειλητικά. Και όσο η μέρα προχωρούσε τόσο τα θαύματα αυξάνονταν στη μονάδα των τεθωρακισμένων. Οι πυροβολητές Ντονβάν και Μάλτσεβ εξαφανίστηκαν, όπως και δυο πολυβολητές. Τα τρία θωρακισμένα αυτοκίνητα είχαν πάρει μια όψη ξεκούραστη και αινιγματική κι ολόγυρά τους ήταν σκορπισμένα κλειδιά, μπουλόνια και βίδες.

Το μεσημέρι, λοιπόν, εξαφανίστηκε κι ο λοχαγός Πλέσκο, διοικητής του όρχου των τεθωρακισμένων.

10

Τρεις ολόκληρες μέρες, η εξέλιξη των συγκρούσεων μαζί με τα μηνύματα των αγγελιαφόρων και το νανούρισμα των κίτρινων κουτιών έσερναν σε περίεργες κι ακατανόητες μετακινήσεις και περιπλανήσεις τη μονάδα του συνταγματάρχη Νάι-Τουρς, μέσα στα σωριασμένα και βαλτωμένα χιόνια, ανάμεσα στο Ωμπέρζ Ρουζ, το Σερεμπριάνσκι, στον νότιο, και το Ποστ-Βολύνσκι, στα νοτιοδυτικά. Αλλά το βράδυ της 14ης Δεκεμβρίου ξαναγύρισε η μονάδα αυτή στην πόλη, μέσα στα έρημα κτίρια ενός στρατώνα που τα μισοσπασμένα τζάμια του έβλεπαν σ' ένα σοκάκι.

Το τμήμα του συνταγματάρχη Νάι-Τουρς ήταν μια περίεργη στρατιωτική μονάδα. Όσοι έβλεπαν τους άνδρες του, απορούσαν με τις αρβύλες τους. Πριν από τις τρεις αυτές ημέρες είχε εκατόν πενήντα γιούνγκερς και τρεις υπολοχαγούς.

Τις πρώτες μέρες του Δεκέμβρη, ο αντιστράτηγος Μπλόκιν, διοικητής της πρώτης ταξιαρχίας εθνοφρουράς, δέχτηκε στο γραφείο του ένα μελαχρινό άνδρα μεσαίου αναστήματος, καλοξυρισμένο, με βλέμμα θλιμμένο, στολή ιππικού και επωμίδες συνταγματάρχη των ουσάρων, ο οποίος παρουσιάστηκε ως συνταγματάρχης Νάι-Τουρς, πρώην διοικητής της δευτέρας ίλης του πρώην συντάγματος των ουσάρων του Βελιγραδίου. Το λυπημένο βλέμμα του Νάι-Τουρς ήταν τέτοιο, που οποιοσδήποτε και αν συναντούσε τον κουτσό συνταγματάρχη, μέσα στην παλιά χλαίνη του, στολισμένη με

μια φθαρμένη ταινία του Αγίου Γεωργίου, θα ήταν υποχρεωμένος ν' ακούσει με εξαιρετική προσοχή ό,τι θα του έλεγε. Ύστερα από μια σύντομη συζήτηση με τον Νάι, ο αντιστράτηγος Μπλόκιν τού ανέθεσε να σχηματίσει ένα δεύτερο απόσπασμα εθνοφρουράς, με τον όρο ότι θα είναι έτοιμο στις 13 Δεκεμβρίου. Και ξαφνιάστηκαν όλοι όταν η συγκρότηση του αποσπάσματος ολοκληρώθηκε στις 10 Δεκεμβρίου και την ίδια μέρα ο συνταγματάρχης Νάι-Τουρς, μοναδικά τσιγκούνης σε λόγια, όπως πάντα, δήλωσε με συντομία στον στρατηγό Μπλόκιν ότι τα τηλεφωνήματα των επιτελείων τον πολιορκούσαν απ' όλες τις μεριές κι ότι αυτός, ο Νάι-Τουρς, ήταν έτοιμος να ριχτεί από αυτή τη στιγμή σε δράση μαζί με τους γιούνγκερς του, υπό τον ρητόν όρο ότι θα προμηθεύσουν στο απόσπασμά του, δηλαδή σε εκατόν πενήντα άνδρες, σκούφους από προβιά και αρβύλες. Χωρίς τα εφόδια αυτά, ο Νάι-Τουρς θεωρούσε απολύτως αδύνατο να πολεμήσει. Ο στρατηγός Μπλόκιν, που είχε ακούσει προσεκτικά τον λακωνικό συνταγματάρχη, του υπέγραψε πρόθυμα μια διαταγή για την υπηρεσία εφοδιασμού, αλλά τον προειδοποίησε ότι μ' αυτό το χαρτί δεν θ' αποκτούσε πιθανόν τίποτα πριν από μια βδομάδα, γιατί στις υπηρεσίες αυτές και στα επιτελεία βασίλευε απίστευτο μπέρδεμα, παραλογισμός και ένα διαρκές σκάνδαλο. Ο Νάι-Τουρς πήρε το χαρτί, έστρωσε, καταπώς το συνήθιζε, την αριστερή άκρη του μουστακιού του και χωρίς να γυρίσει το κεφάλι ούτε δεξιά ούτε αριστερά (κάποιο τραύμα του είχε αφήσει μια δυσκαμψία στον λαιμό κι όταν χρειαζόταν να κοιτάξει στο πλάι έστρεφε όλο του το κορμί) βγήκε από το γραφείο του στρατηγού Μπλόκιν. Στο οίκημα της μονάδας του, οδός Λβοφ, ο Νάι-Τουρς πήρε δέκα γιούνγκερς (με τα όπλα τους

– γιατί άραγε;) και δυο δίτροχα αμάξια και πήγε μ' όλη αυτή τη συνοδεία στην υπηρεσία εφοδιασμού.

Η υπηρεσία εφοδιασμού είχε εγκατασταθεί σ' ένα πολύ ωραίο ιδιωτικό ξενοδοχείο στο Μπουλβάρ-Κουντριάβσκι. Σ' ένα μικρό γραφείο με ανέσεις, στολισμένο μ' ένα χάρτη της Ρωσίας κι ένα πορτρέτο της Αλεξάνδρας Φιοντόροβνα, από την εποχή του Ερυθρού Σταυρού, ο συνταγματάρχης έγινε δεκτός από ένα παράξενο, μικροκαμωμένο κοκκινοπρόσωπο άτομο, με γκρι σακάκι, που με το πεντακάθαρο κολάρο του και το ψηλό έμοιαζε καταπληκτικά με τον Μιλιούτιν, τον υπουργό του Αλεξάνδρου Β΄. Ήταν ο υποστράτηγος Μακούσιν.

Ο στρατηγός κατέβασε το τηλέφωνο από το αυτί του και με μια φωνούλα παιδική, που θύμιζε φλογέρα, ρώτησε τον Νάι-Τουρς:

«Σε τι μπορώ να σας εξυπηρετήσω, συνταγματάρχα;»

«Ξεκινάμε αμέσως για επιχειρήσεις», απάντησε ο Νάι. «Σας παρακαλώ να μας προμηθεύσετε αμέσως αρβύλες και σκούφους από προβιά για διακόσιους άνδρες.»

«Χμ...», έκανε ο στρατηγός χτυπώντας τα χείλια του, και με μια κίνηση του χεριού του εκμηδένισε το αίτημα του Νάι. «Βλέπετε, συνταγματάρχα, δεν μπορούμε να δώσουμε τίποτα. Σήμερα κάνουμε απογραφή των αναγκών που έχουν οι μάχιμες μονάδες. Στείλτε μου κάποιον μετά από τρεις-τέσσερις μέρες. Οπωσδήποτε, όμως, μου είναι αδύνατο να σας παραδώσω μια τέτοια ποσότητα.»

Τοποθέτησε το χαρτί του Νάι-Τουρς, έτσι που να φαίνεται, κάτω από ένα μεταλλικό πρες-παπιέ σε σχήμα γυμνής γυναίκας.

«Αρβύλες!», είπε ο Νάι επίμονα κοιτάζοντας κάτω, τις μύτες των παπουτσιών του.

«Πώς;», έκανε ο στρατηγός χωρίς να καταλαβαίνει και κάρφωσε με έκπληκτο βλέμμα τον συνταγματάρχη.

«Δώστε μου αρβύλες αμέσως!»

«Πώς; Αλλά... Τι είναι αυτό;», έκανε ο στρατηγός με γουρλωμένα μάτια.

Ο Νάι γύρισε προς την πόρτα, την άνοιξε και φώναξε στον γεμάτο διάδρομο:

«Ουλαμός! Εδώ! Εις παράταξιν!»

Μια γκριζωπή χλωμάδα απλώθηκε στο πρόσωπο του στρατηγού.

Το βλέμμα του περιπλανήθηκε από το πρόσωπο του Νάι-Τουρς στο τηλέφωνο, ύστερα στην εικόνα της Παναγίας στη γωνία, και πάλι στο πρόσωπο του Νάι.

Βήματα ακούστηκαν στον διάδρομο και τα μπερέ με την κορδέλα των γιούνγκερς της Σχολής Αλεξέγιεφ, μαζί με τη μαύρη λάμψη που έστελναν οι ξιφολόγχες, παρουσιάστηκαν αμέσως στην πόρτα. Ο στρατηγός προσποιήθηκε ότι σηκώνεται από τη βαριά πολυθρόνα του.

«Είναι η πρώτη φορά που ακούω κάτι παρόμοιο... Αυτό είναι ανταρσία...»

«Κάντε μου μια εντολή παραλαβής, εξοχότατε», είπε ο Νάι-Τουρς.

«Βιαζόμαστε. Ξεκινάμε σε μια ώρα. Ο εχθρός είναι στα προάστια...»

«Μα, τέλος πάντων, τι συμβαίνει;»

«Εμπρός, γρήγορα!», φώναξε ο Νάι, πάντοτε με την ίδια πένθιμη φωνή. Ο στρατηγός, με το κεφάλι χωμένο στους ώμους, με τα μάτια γουρλωμένα, ξαναπήρε το χαρτί κάτω από τη γυμνή γυναίκα και τρέμοντας γρατζούνισε στη γωνιά: «Εγκρίνεται η παράδοση.»

Ο Νάι πήρε το χαρτί, το έχωσε στο ρεβέρ του μανικιού του και γύρισε στους γιούνγκερς που λέκιαζαν το χαλί με τα μουσκεμένα παπούτσια τους.

«Φορτώστε τα άρβυλα. Γρήγορα!»

Οι γιούνγκερς βγήκαν με θόρυβο, αλλά ο Νάι έμεινε. Ο στρατηγός, με το πρόσωπο έτοιμο να στάξει αίμα, τραύλισε:

«Τηλεφωνώ αμέσως στο Γενικό Επιτελείο. Η υπόθεση δεν θα μείνει εδώ, θα περάσετε από πολεμικό συμβούλιο. Όχι, αλλά...»

«Για δοκίμασε», απάντησε ο Νάι καταπίνοντας το σάλιο του. «Για δοκίμασε, λοιπόν, έτσι από περιέργεια...»

Και έσφιξε τη λαβή που εξείχε από τη θήκη του πιστολιού του. Ο στρατηγός έμεινε βουβός από κατάπληξη, με πρόσωπο μαρμαρωμένο.

«Τηλεφώνησε, λοιπόν, γερο-ηλίθιε», είπε ο Νάι με ύφος ξαφνικά εγκάρδιο, «κι εγώ θα σου τηλεφωνήσω μια σφαίρα κολτ στο κρανίο σου και θα τεζάρεις μονομιάς!...»

Ο στρατηγός ξανάπεσε για μερικά λεπτά ακίνητος στη δερμάτινη πολυθρόνα, ύστερα σταυροκοπήθηκε στην εικόνα, άρπαξε το τηλέφωνο, το έφερε στο αυτί του, άκουσε τη γνωστή, μουντή φωνή, «εμπρός, κέντρον»... και είδε ξαφνικά μπροστά του τα λυπημένα μάτια του ουσάρου. Ξανακρέμασε το ακουστικό και κοίταξε από το παράθυρο. Είδε τους γιούνγκερς στην αυλή καθώς προσπαθούσαν να βγάλουν από τη μαύρη πόρτα του υπόστεγου μεγάλα γκρίζα πακέτα με άρβυλα. Η όψη ενός απλού στρατιώτη, του σκοπού της αποθήκης, ξεχώριζε αποβλακωμένη στο μαύρο φόντο. Κρατούσε στο χέρι το χαρτί. Ο Νάι στεκόταν δίπλα στο δίτροχο αμάξι μ' ανοιχτά τα πόδια και παρακολουθούσε το φόρτωμα. Ο στρατηγός πήρε ασυναίσθητα από το γραφείο του την

εφημερίδα εκείνης της ημέρας, την ξεδίπλωσε και διάβασε στην πρώτη σελίδα:

«Επί του ποταμού Ιρπένια οι αψιμαχίες με τις εχθρικές περιπόλους, που προσπαθούν να διεισδύσουν προς την κατεύθυνση του Σβιατοσίνο...»

Πέταξε όμως την εφημερίδα και φώναξε:

«Ανάθεμα την ώρα που πάτησα δω μέσα!..»

Η πόρτα άνοιξε και πέρασε ένας λοχαγός που έμοιαζε με νυφίτσα χωρίς ουρά. Ήταν ο βοηθός του, ο επικεφαλής της επιμελητείας. Κοίταξε έκπληκτος τα έντονα κόκκινα σημάδια που πρόβαλλαν απ' τον γιακά στον λαιμό του στρατηγού και είπε:

«Στις διαταγές σας, στρατηγέ μου.»

«Ακούστε, Βλαντιμίρ Φιοντόροβιτς», έκανε πνιγμένος ο στρατηγός με μάτια αγριεμένα, γεμάτα δάκρυα. «Δεν αισθάνομαι καλά... μια κρίση... θα γυρίσω σπίτι μου... Έχετε την καλοσύνη να συνεχίσετε χωρίς εμένα...»

«Στις διαταγές σας», απάντησε η νυφίτσα κοιτάζοντάς τον με περιέργεια. «Αλλά τι πρέπει να κάνω; Η 4η της εθνοφρουράς και το ορεινό ιππικό ζητούν επίμονα αρβύλες. Και σεις δώσατε διαταγή να παραδώσουμε διακόσια ζευγάρια;»

«Ναι, ναι», φώναξε ο στρατηγός με διαπεραστική φωνή. «Ναι, εγώ έδωσα διαταγή! Ναι, εγώ! Έδωσα διαταγή! Ήταν μια εξαίρεση! Αυτοί ξεκινούν αμέσως! Ναι! Για τις επιχειρήσεις, μάλιστα!»

Λάμψεις επίμονης περιέργειας χόρευαν στα μάτια της νυφίτσας.

«Δεν υπάρχουν, όμως, παρά μόνο τετρακόσια ζευγάρια, όλα κι όλα...»

«Και λοιπόν; Τι θέλετε να κάνω; Τι;», φώναξε ο στρατηγός. «Να τα γεννήσω εγώ; Πώς; Να γεννήσω άρβυλα; Ε; Να τα γεννήσω; Κι αν σας ζητήσουν οτιδήποτε, μπρος, δώστε, δώστε τα όλα!»

Σε πέντε λεπτά, μια άμαξα μετέφερε τον στρατηγό Μακούσιν στο σπίτι του.

11

Τη νύχτα της 13ης προς τη 14η, ο έρημος στρατώνας στο δρομάκι Μπρεστ-Λιτόφσκ ζωντάνεψε ξανά. Σε μια τεράστια και αποκρουστικά βρόμικη αίθουσα ένας ηλεκτρικός λαμπτήρας έλαμπε στον τοίχο ανάμεσα στα δυο παράθυρα. Οι γιούνγκερς κατάφεραν να ενώσουν σύρματα σ' έναν φανοστάτη του δρόμου και να φέρουν ρεύμα στον καταυλισμό. Εκατό πενήντα όπλα ήταν στημένα στη σειρά σε πυραμίδες και οι γιούνγκερς κοιμόντουσαν πλάι-πλάι πάνω σε λερωμένα σανιδένια κρεβάτια. Ο Νάι-Τουρς καθόταν σ' ένα στραβοπόδαρο τραπέζι γεμάτο κόρες ψωμιού, καραβάνες με υπολείμματα από κρύο βραστό, παγούρια και σακίδια απλωμένα πάνω σ' έναν χάρτη που έδειχνε την Πόλη και τα περίχωρά της. Μια μικρή λάμπα κουζίνας έριχνε λιγοστό φως στα σχέδια του χάρτη, όπου ο Δνείπερος έμοιαζε σα χαμόδεντρο με αδύνατες μπλε διακλαδώσεις.

Κατά τις δύο το πρωί, ο ύπνος κυρίεψε τον Νάι. Έσκυψε κουτουλώντας πολλές φορές πάνω στον χάρτη, σα να ήθελε να εξετάσει κάποια λεπτομέρεια. Κάποτε κάλεσε σιγά:

«Γιούνκερ!»

«Παρών, κύριε συνταγματάρχα!», απάντησε μια φωνή από την πόρτα, κι ένας γιούνγκερ πλησίασε τη μικρή λάμπα χτυπιόντας τις αρβύλες του στα σανίδια.

«Θα πάω για ύπνο», είπε ο Νάι. «Θα με ξυπνήσετε στις τρεις. Αν πάρετε από το τηλέφωνο κανένα μήνυμα, ξυπνήστε

τον υπολοχαγό Γιαλόβ. Κι εκείνος κρίνει αν πρέπει να με ξυπνήσετε.»

Δεν είχαν κανένα τηλεφωνικό μήνυμα... Εκείνη τη νύχτα τουλάχιστον το επιτελείο άφησε τελείως ήσυχο το απόσπασμα του Νάι. Το πρωί, η μονάδα ξεκίνησε, με τρία πολυβόλα και τρία δίτροχα αμάξια, κι απλώθηκε μακραίνοντας πάνω στον δρόμο. Τα μικρά αραιά σπίτια στις άκρες της πολιτείας έμοιαζαν έρημα. Όταν όμως το απόσπασμα έφτασε στην πλατιά λεωφόρο Πολυτεχνείου, συνάντησε κίνηση. Στο χάραγμα της μέρας που είχε μικρύνει, περνούσαν τρίζοντας τα μεταγωγικά και ανάμεσά τους βάδιζαν σκούφοι από προβιά. Όλοι αυτοί πορεύονταν προς την Πόλη και καθώς περνούσαν είδαν τη μονάδα του Νάι με κάποιο φόβο. Η ημέρα προχωρούσε αργά και στους κήπους των επαύλεων που δέσποζαν στην κατάμεστη κι αναστατωμένη λεωφόρο η ομίχλη ανέβαινε και χανόταν.

Από τα ξημερώματα ώς τις τρεις το απόγευμα, ο Νάι έμεινε σ' αυτό το επίκαιρο σημείο, στη λεωφόρο Πολυτεχνείου, γιατί ένας γιούνγκερ από την ομάδα των συνδέσμων του έφερε, μ' ένα τέταρτο δίτροχο, ένα χαρτί από το επιτελείο, όπου ήταν γραμμένη με μολύβι η διαταγή:

«Κρατήστε τη λεωφόρο Πολυτεχνείου, κι αν ο εχθρός φανεί, δεχθείτε τη μάχη.»

Τον εχθρό ο Νάι-Τουρς τον αντίκρισε για πρώτη φορά κατά τις τρεις, όταν μακριά, προς τ' αριστερά, εμφανίστηκε σ' ένα χιονισμένο πεδίο ασκήσεων μια μονάδα ιππικού. Ήταν ο συνταγματάρχης Κοζύρ-Λιέσκο, που, κατά τα στρατηγικά σχέδια του συνταγματάρχη Τοροπιέτζ, προσπαθούσε να φτάσει στον δρόμο, για να διεισδύσει από κει ολόισια στην Πόλη. Για να μιλήσουμε με ακρίβεια, ο Κοζύρ-Λιέσκο,

αφού ώς εκείνη τη στιγμή δεν είχε συναντήσει καμιά αντίσταση, δεν χτυπούσε την Πόλη, αλλά βάδιζε προς αυτήν θαρραλέα, σαν νικητής, ξέροντας πολύ καλά ότι πίσω από το σύνταγμά του ακολουθούσε η ομάδα των Χαϊνταμάκων ιππέων του συνταγματάρχη Σοσνένκο, δυο συντάγματα της κυανής μεραρχίας, ένα ακόμη σύνταγμα Κοζάκων του Ζαπορόγιε και έξι πυροβολαρχίες. Τη στιγμή που οι πρώτοι καβαλάρηδες παρουσιάστηκαν σα μικρές μαύρες κουκίδες στην άκρη του πεδίου ασκήσεων, ξέσπασαν στον βαρύ και φορτωμένο με χιόνια ουρανό οι εκρήξεις των σράπνελ, όμοιες με σμήνη πελαργών. Οι μαύρες κουκίδες σχημάτισαν σιγά-σιγά μια συνεχή σειρά που έπιασε όλο το πλάτος του δρόμου, ύστερα απλώθηκε, μεγάλωσε και μαύρισε ακόμη περισσότερο, καθώς κυλούσε προς το μέρος του Νάι-Τουρς. Μια κλαγγή από τα ουραία διέτρεξε τις γραμμές των γιούνγκερς, ο Νάι τράβηξε από την τσέπη του μια σφυρίχτρα, σφύριξε δυνατά και φώναξε:

«Επί σκοπόν, στόχος το ιππικό!... Βολή κατά ριπάς... Πυρ!»

Οι φλόγες πήδησαν σαν μία μόνο σπίθα από τον γκρίζο όγκο των γιούνγκερς και τα πρώτα πυρά τους ήταν για το σύνταγμα του Κοζύρ. Ύστερα, τρεις φορές, ένα σύννεφο φάνηκε να ξεκολλάει από τον ουρανό για να πάει να ξεφτύσει στους τοίχους του Πολυτεχνείου, και τρεις φορές η δύναμη του Νάι-Τουρς πυροβόλησε μ' έναν πάταγο κεραυνού. Οι μαύρες σειρές των ιππέων κόπηκαν, σκόρπισαν και χάθηκαν απ' τη λεωφόρο.

Αυτή τη στιγμή κάτι περίεργο συνέβη στον Νάι-Τουρς. Για να πούμε την αλήθεια, κανείς από το απόσπασμά του δεν θυμάται να είδε ποτέ τον Νάι τρομαγμένο, αλλά εδώ οι

γιούνγκερς είχαν την εντύπωση ότι ο διοικητής τους ή είδε κάτι το ιδιαίτερα επικίνδυνο στον ουρανό ή είχε ακούσει κάτι από πολύ μακριά... Με λίγα λόγια, ο Νάι έδωσε διαταγή να υποχωρήσουν μέσα στην Πόλη. Ένας ουλαμός παρέμεινε εκεί, ακολουθώντας τη λεωφόρο, για να καλύψει με συνεχή πυρά την υποχώρηση των άλλων. Ύστερα υποχώρησε κι αυτός. Οι γιούνγκερς έτρεξαν δυο βέρστια πέφτοντας συχνά και ξυπνώντας με τις βλαστήμιες τους τον φαρδύ κοιμισμένο δρόμο, ώσπου έφτασαν στη διασταύρωση της λεωφόρου με την οδό Μπρεστ-Λιτόφσκ, εκεί όπου είχαν περάσει τη νύχτα τους. Το σταυροδρόμι έμοιαζε νεκρό, δεν υπήρχε ψυχή στα μέρη αυτά.

Όταν ο Νάι τούς πρόφτασε εκεί, πήρε παράμερα τρεις γιούνγκερς και τους πρόσταξε:

«Τρέξτε ώς την οδό Πολέβαγια και Μπολσακόφ να δείτε πού βρίσκονται και τι κάνουν οι μονάδες μας. Αν συναντήσετε μεταγωγικά, κάρα ή οποιοδήποτε μεταφορικό μέσο που ετοιμάζεται να υποχωρήσει άτακτα, συλλάβετέ τους. Αν αντισταθούν, απειλήστε τους ότι θα πυροβολήσετε, κι αν χρειαστεί, πυροβολήστε!»

Οι γιούνγκερς χάθηκαν τρέχοντας στον πρώτο δρόμο αριστερά. Άλλες σφαίρες, που έφευγαν ποιος ξέρει από πού, άρχισαν να πέφτουν πάνω στο απόσπασμα. Χτυπούσαν στις στέγες όλο και περισσότερες, και ξαφνικά ένας γιούνγκερ σωριάστηκε με το πρόσωπο στο χιόνι, που κοκκίνισε αμέσως από το αίμα του. Ύστερα ένας άλλος γλίστρησε, με πνιγμένο αναστεναγμό, δίπλα στο πολυβόλο. Οι γραμμές πήραν τις αποστάσεις τους κι απάντησαν με τον τριγμό ενός αδιάκοπου πυροβολισμού με στόχο τις μικρές εχθρικές μονάδες που σα να ξεφύτρωναν από τη γη μ' έναν

τρόπο μαγικό. Βρήκαν τους τραυματισμένους γιούνγκερς, τους έσυραν και τους τύλιξαν με επιδέσμους. Ο Νάι γύριζε το κορμί του όλο και πιο συχνά στα πλάγιά του, προσπαθώντας να δει όσο γίνεται μακρύτερα, και ήταν ολοφάνερη στο πρόσωπό του, με τα κατακόκκινα μάγουλα, η ανυπομονησία για τους δυο γιούνγκερς που είχε στείλει για αναγνώριση. Στο τέλος, έφτασαν λαχανιασμένοι, με σφυριχτή αναπνοή, σαν κατάκοπα κυνηγετικά σκυλιά. Ο Νάι αφουγκράστηκε και το πρόσωπό του σκοτείνιασε. Ο πρώτος γιούνγκερ έτρεξε προς το μέρος του, διόρθωσε κάπως τη στάση του και ανάφερε ασθμαίνοντας:

«Συνταγματάρχα μου, δεν υπάρχει ίχνος από τις μονάδες μας πουθενά!...» Πήρε πάλι μια αναπνοή. «Στα μετόπισθέν μας ρίχνουν με πολυβόλα και το εχθρικό ιππικό κατέβηκε τη λεωφόρο Κουλιάβκα, σα να πρόκειται να μπει στην πόλη...»

Την ίδια στιγμή, ένα δαιμονικό σφύριγμα σκέπασε τις τελευταίες λέξεις του γιούνγκερ. Μισό λεπτό αργότερα, τρεις καρότσες προχωρούσαν τρέχοντας στην οδό Μπρεστ-Λιτόφσκ και τραβούσαν, με τραντάγματα και χτυπήματα, μέσα στις λακκούβες, στην οδό Φάρου. Μετέφεραν τους δύο τραυματισμένους γιούνγκερς, δεκαπέντε άλλους υγιείς και οπλισμένους και τα τρία πολυβόλα της μονάδας. Δεν γινόταν να φορτώσουν τίποτ' άλλο. Ο Νάι γύρισε τότε προς την ομάδα του και με βροντερή φωνή έδωσε στους γιούνγκερς μια παράξενη διαταγή, τέτοια που ποτέ άλλοτε δεν είχαν ακούσει.

Στην οδό Λβοφ, στο κτίριο ενός παλιού στρατώνα, με ξεφτισμένους τοίχους αλλά πολύ ζεστό, ο τρίτος ουλαμός της πρώτης ταξιαρχίας της εθνοφρουράς πεζικού, που τον αποτελούσαν είκοσι οχτώ γιούνγκερς, μαραίνονταν από πλήξη. Το πιο ενδιαφέρον σ' αυτή την αδράνεια ήταν ότι

επικεφαλής αυτής της ομάδας δεν ήταν άλλος από τον Νικόλκα Τουρμπίν. Ο λοχαγός Μπιεζρούκοφ, διοικητής αυτού του ουλαμού, και οι βοηθοί του, δυο υπολοχαγοί, έφυγαν το πρωί από το επιτελείο και δεν ξαναφάνηκαν. Ο Νικόλκα, αν και λοχίας, απέμεινε ο μόνος βαθμοφόρος, και μη ξέροντας τι να κάνει, έσουρνε τα πόδια του μέσα στον στρατώνα και ξαναγύριζε πότε-πότε κοντά στο τηλέφωνο και το κοιτούσε με περιέργεια.

Όλα έμειναν στάσιμα ώς τις τρεις το απόγευμα. Τα πρόσωπα των γιούνγκερς έδειχναν τελικά μια σκοτεινή μελαγχολία. Χε... χε...

Στις τρεις, το τηλέφωνο κουδούνισε:

«Ο τρίτος ουλαμός εθνοφρουράς;»

«Μάλιστα.»

«Δώσε μου τον αρχηγό του ουλαμού.»

«Ποιος τηλεφωνεί;»

«Το επιτελείο.»

«Ο λοχαγός δεν επέστρεψε.»

«Ποιος ομιλεί;»

«Υπαξιωματικός Τουρμπίν.»

«Είσθε ο μόνος βαθμοφόρος;»

«Ακριβώς.»

«Διαταγή να ξεκινήσετε αμέσως.»

Ο Νικόλκα συγκέντρωσε αμέσως τους είκοσι οχτώ άνδρες του και βγήκε μαζί τους.

Ώς τις δύο το απόγευμα ο Αλέξης Τουρμπίν ήταν βυθισμένος σ' έναν ύπνο βαρύ σα μολύβι. Ξύπνησε απότομα, σα να του έριξαν νερό, κοίταξε το ρολόι του, που το είχε ακουμπήσει σε μια καρέκλα, είδε ότι η ώρα ήταν δύο παρά δέκα κι άρχισε

να στριφογυρίζει σαν τρελός μέσα στο δωμάτιο. Φόρεσε τις αρβύλες του, έχωσε στις τσέπες του βιαστικά διάφορα πράγματα, ξεχνώντας πότε το ένα πότε το άλλο, τα σπίρτα, την ταμπακιέρα, ένα μαντίλι, το μπράουνινγκ και δύο γεμιστήρες, έκλεισε σφιχτά τη χλαίνη του, ύστερα θυμήθηκε κάτι άλλο, μα δίστασε –αυτό που πήγαινε να κάνει του φάνηκε αισχρό και δειλό, οπωσδήποτε όμως το έκανε– και πήρε από το συρτάρι το διαβατήριό του ως ιδιώτης γιατρός. Το στριφογύρισε μια στιγμή στα χέρια του, τελικά αποφάσισε να το πάρει, αλλά την ίδια στιγμή τού φώναξε η Ελένη και το ξέχασε στο τραπέζι.

«Άκουσε, Ελένη», είπε ο Αλέξης κουμπώνοντας νευρικά την αγκράφα του ζωστήρα του. Η καρδιά του σφιγγόταν από ένα δυσάρεστο προαίσθημα και υπέφερε με τη σκέψη ότι η Ελένη θα έμενε με την Ανιούτα στο μεγάλο άδειο διαμέρισμα. «Δεν γίνεται τίποτα, μα δεν μπορώ να μην πάω. Μα, ξέρεις, δεν θα πάθω σίγουρα τίποτα. Η μεραρχία δεν θα πάει πιο πέρα από τα περίχωρα, κι εγώ θα μείνω κάπου σ' ένα μέρος ακίνδυνο. Εύχομαι ο Θεός να προστατεύει τον Νικόλκα. Σήμερα το πρωί άκουσα να λένε ότι η κατάσταση είναι αρκετά σοβαρή, αλλά ποιος ξέρει; Ίσως θα χτυπήσουμε τον Πετλιούρα. Λοιπόν, γεια σου, καλή αντάμωση.»

Όταν έμεινε μόνη, η Ελένη περιπλανήθηκε από το παρατημένο πιάνο, όπου βρισκόταν ξεχασμένος ο Βαλεντίν, ώς την πόρτα του γραφείου του Αλέξη. Το πάτωμα έτριζε. Το πρόσωπό της είχε την έκφραση της βαθιάς δυστυχίας.

Στη γωνιά του δρόμου του και της οδού Βλαντιμίρ ο Τουρμπίν έκανε σήμα σ' έναν αμαξά, που δέχτηκε να τον μεταφέρει, αλλά ζήτησε επίμονα, μουρμουρίζοντας με λυπημένο

ύφος, ένα τεράστιο ποσό δείχνοντας ότι δεν ήταν πρόθυμος για κανένα συμβιβασμό. Τρίζοντας τα δόντια του, ο Τουρμπίν κάθησε στο έλκηθρο, που ξεκίνησε με κατεύθυνση προς το Μουσείο. Το κρύο ήταν εξαιρετικά δυνατό.

Η ψυχή του Αλέξη Βασίλιεβιτς ήταν γεμάτη ανησυχία. Καθώς προχωρούσε με το έλκηθρο, άκουγε προσεχτικά μακρινές ριπές πολυβόλων που έφταναν κάπου από το Πολυτεχνείο και έδειχναν να κατευθύνονται προς τον Σταθμό. Ο Τουρμπίν σκέφτηκε για μια στιγμή τι μπορεί να σημαίνει αυτό (το μεσημέρι κοιμόταν, δεν άκουσε για την επιδρομή του Μπολμποτούν) και κοιτούσε ερευνητικά τον κόσμο και τα πεζοδρόμια. Εκεί βασίλευε μεγάλη κίνηση, αλλά και ανησυχία και αταξία.

«Στ... στάσου!», πετάχτηκε μια φωνή μεθυσμένου.

«Τι συμβαίνει;», ρώτησε οργισμένος ο Τουρμπίν.

Ο αμαξάς κράτησε απότομα τα γκέμια, κι ο Τουρμπίν παραλίγο να πέσει στα γόνατα. Ένα πρόσωπο κατακόκκινο ταλαντευόταν κοντά στο αμάξι κι αρπαζόταν από τα χαλινάρια προσπαθώντας ν' ανέβει στο έλκηθρο. Πάνω στη γούνα από κατεργασμένο δέρμα γυάλιζαν αόριστα κουρελιασμένες επωμίδες υπολοχαγού. Σε απόσταση λιγότερο από μέτρο, ο Τουρμπίν ένιωσε μια βαριά μυρωδιά κονιάκ και κρεμμυδιού. Ο υπολοχαγός κρατούσε τουφέκι.

«Κά... κάνε μεταβολή», φώναξε ο μεθυσμένος με το κόκκινο πρόσωπο. «Κα... κατέβασε τον επιβάτη σου.» Η λέξη «επιβάτης» τού φάνηκε ξαφνικά πολύ γελοία κι έσκασε στα γέλια.

«Τι συμβαίνει;», ρώτησε θυμωμένος ο Τουρμπίν. «Δεν βλέπετε ότι είμαι εγώ; Πηγαίνω στον τόπο συγκεντρώσεως της μονάδας μου και σας παρακαλώ ν' αφήσετε το έλκηθρο! Εμπρός, αμαξά!»

«Όχι, όχι, στάσου!», είπε απειλητικά το κόκκινο πρόσωπο, μα τότε τα μισόκλειστα μάτια του έπεσαν στις επωμίδες του Τουρμπίν. «Α, γιατρέ, θα φύγουμε μαζί, περιμένετε, ανεβαίνω.»

«Δεν πάμε από τον ίδιο δρόμο. Τράβα, αμαξά!»

«Ε... επιτρέψτε...»

«Εμπρός, τράβα!»

Ο αμαξάς με το κεφάλι χωμένο στους ώμους θέλησε να ακούσει αλλά μετάνιωσε. Έριξε ένα τρομαγμένο και γεμάτο μίσος βλέμμα στο κόκκινο πρόσωπο, αλλά εκείνος τον παράτησε γιατί είδε να έρχεται ένα άλλο έλκηθρο ελεύθερο. Ο αμαξάς του έλκηθρου αυτού θέλησε να φύγει, αλλά δεν πρόλαβε. Ο μεθυσμένος σήκωσε το τουφέκι και τον απείλησε. Ο αμαξάς καρφώθηκε στη θέση του κι ο μεθυσμένος τον πλησίασε τρεκλίζοντας, με δυνατό λόξιγγα.

«Αν ήξερα, ούτε και με πεντακόσια ρούβλια δεν θα σας πήγαινα», μουρμούρισε με κακία ο αμαξάς στον Τουρμπίν μαστιγώνοντας το παλιάλογό του. «Θα μπορούσε να μου ρίξει στην πλάτη, ε, κι ύστερα;»

Ο Τουρμπίν, σκυθρωπός, δεν μίλησε.

«Τι ελεεινός... Μερικοί σαν κι αυτόν μάς ρεζιλεύουν», σκέφτηκε με θυμό.

Μπροστά στην Όπερα το πλήθος αναταραζόταν γεμίζοντας τον δρόμο. Πάνω στη γραμμή του τραμ ήταν ένα πολυβόλο και κάτω του στεκόταν ένας νεαρός δόκιμος, παγωμένος από το κρύο, με μαύρη χλαίνη και σκούφο, κι ένας γιούνγκερ ντυμένος στα γκρι. Οι διαβάτες κολλούσαν σα μύγες στο πεζοδρόμιο και κοιτούσαν με περιέργεια το πολυβόλο. Στη γωνιά, μπροστά σ' ένα φαρμακείο, απ' όπου φαινόταν πια το Μουσείο, ο Τουρμπίν είπε στον αμαξά να σταματήσει.

«Πρέπει να πληρώσει κάτι συμπληρωματικό η Υψηλότης σας», ζήτησε ο αμαξάς με ύφος μοχθηρό και απαιτητικό. «Κι αν ήξερα... Βλέπετε και μόνος σας τι γίνεται!...»

«Ούτε συζήτηση.»

«Ποιος λόγος ν' ανακατεύουν τα παιδιά σ' όλα αυτά;», ακούστηκε δίπλα του μια γυναικεία φωνή.

Ο Τουρμπίν είδε τότε πλήθος οπλισμένους άντρες να βρίσκονται σε αδιάκοπη κίνηση γύρω στο Μουσείο. Ανάμεσα από τις χλαίνες τους, το μάτι του ξεχώρισε να γυαλίζουν πολυβόλα στημένα στο πεζοδρόμιο. Την ίδια στιγμή, στο Πετσέρσκ κελαηδούσε ένα πολυβόλο.

Μπρ... μπρ... μπρα... μπρα... μπρ... ρρ...

«Θα πρέπει να συμβαίνει κάτι, λίγο-πολύ, βλακώδες», σκέφτηκε ο Τουρμπίν με αμηχανία και ανοίγοντας το βήμα του πέρασε το σταυροδρόμι για να φτάσει στο Μουσείο.

«Μήπως άργησα; Τι σκάνδαλο... Θα νομίσουν ότι το έσκασα.»

Ένα ταραγμένο κι ανυπόμονο πλήθος από υπολοχαγούς, γιούνγκερς, δόκιμους και επίλεκτους στρατιώτες συνωστίζονταν μπροστά στη γιγάντια κύρια είσοδο του Μουσείου και στην πλαϊνή σπασμένη πόρτα, απ' όπου περνάς στο γήπεδο που ανήκει στο Λύκειο Αλεξάνδρου. Τα πελώρια τζάμια της εισόδου έτρεμαν κάθε στιγμή, οι πόρτες αναστέναζαν και μέσα στο στρογγυλό και άσπρο κτίριο, που η μετόπη του στολιζόταν με χρυσά γράμματα –«να μορφώσετε και να διαφωτίσετε τον λαό»– έβλεπες να μπαίνουν τρέχοντας οπλισμένοι γιούνγκερς με κουρελιασμένες στολές, τρομερά ανήσυχοι.

«Θεέ μου!», φώναξε άθελά του ο Τουρμπίν. «Έφυγαν κιόλας!»

Από μακριά, οι όλμοι κοιτούσαν σιωπηλά τον Τουρμπίν, έρημοι και παραπεταμένοι, όπως βρίσκονταν την προηγούμενη μέρα.

«Δεν καταλαβαίνω... Τι να σημαίνει αυτό;»

Χωρίς να ξέρει γιατί, ο Τουρμπίν διέσχισε το γήπεδο, τρέχοντας προς τους όλμους. Όσο πλησίαζε αυτός, μεγάλωναν κι έπαιρναν απειλητική όψη. Έφτασε στον πρώτο και ξαφνικά πάγωσε. Το ολμοβόλο δεν είχε πια επικρουστήρα. Ο Τουρμπίν πέρασε αμέσως την πλατεία από την αντίθετη διεύθυνση και ξαναγύρισε στον δρόμο. Το πλήθος ήταν ακόμη πυκνό, ηχούσαν ταυτόχρονα αμέτρητες φωνές, σήκωναν και κουνούσαν ξιφολόγχες.

«Πρέπει να περιμένουμε τον Καρτούζοφ! Ορίστε!», ακούστηκε μια δυνατή φωνή γεμάτη αγωνία.

Ένας υπολοχαγός πέρασε μπροστά από τον Τουρμπίν. Κρατούσε στην πλάτη του μια κίτρινη σέλα και οι αναβολείς της χοροπηδούσαν.

«Πρέπει να την πάω στην πολωνική λεγεώνα.»

«Αλλά πού βρίσκεται;»

«Αυτό ο διάβολος το ξέρει!»

«Όλοι στο Μουσείο, όλοι στο Μουσείο!»

«Στον Ντον!»

Ο υπολοχαγός σταμάτησε ξαφνικά κι έριξε τη σέλα στο πεζοδρόμιο.

«Αχ! Κι ύστερα, σκατά. Δεν έχω πια τίποτα να κάνω!», ούρλιαξε με λύσσα. «Σιχαμερά επιτελεία!»

Κι έφυγε με μεγάλα βήματα, απειλώντας με το δάχτυλο ποιος ξέρει ποιον.

«Καταστροφή... Τώρα καταλαβαίνω. Και το πιο φοβερό είναι ότι φύγαμε με τα πόδια. Ναι, ναι, ασφαλώς έτσι έγινε.

Ο Πετλιούρα έφτασε ξαφνικά, κι αυτοί δεν είχαν άλογα κι έφυγαν μόνο με τα τουφέκια τους, αφήνοντας τους όλμους... Θεέ μου... Πρέπει να τρέξω στο μαγαζί της Ανζού. Εκεί ίσως μάθω κάτι. Σίγουρα. Κάποιος θα υπάρχει κει κάτω...»

Ο Τουρμπίν ξεμάκρυνε από το αναστατωμένο πλήθος και, χωρίς να προσέχει πια κανέναν, ξαναπήρε τρέχοντας τον δρόμο της Όπερας. Ένας παγωμένος άνεμος σάρωνε τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο γύρω από το θέατρο. Κάτω από τα μαύρα παράθυρα κρεμόταν μια ξεσκισμένη αφίσα. Κάρμεν. Κάρμεν.

Το κατάστημα της κυρίας Ανζού. Στη βιτρίνα δεν υπάρχουν πια κανόνια και χρυσές επωμίδες. Ανταύγειες από μεθυσμένες φλόγες χορεύουν στα τζάμια. Πυρκαγιά; Η πόρτα τραντάχτηκε με το σπρώξιμο του Τουρμπίν, αλλά έμενε κλεισμένη. Ανήσυχος ο Τουρμπίν, χτύπησε πάλι. Περίμενε λίγο και ξαναχτύπησε. Μια γκρίζα σιλουέτα φάνηκε πίσω από την τζαμένια πόρτα, την άνοιξε κι ο Τουρμπίν τρύπωσε στο γνωστό κατάστημα. Κατάπληκτος, παρατηρούσε αυτό το άγνωστο πρόσωπο. Φορούσε μαύρη χλαίνη σπουδαστή και στο κεφάλι του ένα σκωροφαγωμένο πολιτικό σκούφο με ανασηκωμένες τις άκρες. Το πρόσωπό του ήταν παράξενα γνωστό, αλλά κάπως αλλοιωμένο. Η σόμπα ροχάλιζε με δύναμη καταβροχθίζοντας ποιος ξέρει τι έγγραφα. Με χαρτιά ήταν πλημμυρισμένο και το πάτωμα. Το περίεργο αυτό πρόσωπο, χωρίς να δώσει την παραμικρή εξήγηση στον Τουρμπίν, γύρισε ξαφνικά στη σόμπα και κουλουριάστηκε δίπλα της. Κόκκινες ανταύγειες τρεμόπαιζαν στο πρόσωπό του.

«Ο Μαλίσεφ; Ναι, βέβαια.» Ο Τουρμπίν τώρα τον αναγνώριζε. «Είναι ο συνταγματάρχης Μαλίσεφ!»

Ο συνταγματάρχης δεν είχε πια μουστάκια. Στη θέση τους υπήρχε λείο γκριζωπό δέρμα.

Ο Μαλίσεφ άπλωσε τα χέρια του, μάζεψε από κάτω ένα σωρό χαρτιά και τα έχωσε στη σόμπα.

«Αχ, αχ!»

«Τέλειωσαν λοιπόν όλα;», ψιθύρισε ο Τουρμπίν.

«Τέλειωσαν», απάντησε κοφτά ο συνταγματάρχης.

Σηκώθηκε πάλι απότομα, έτρεξε και κοίταξε στο τραπέζι, τράβηξε ύστερα και ξανάκλεισε τα συρτάρια αρκετές φορές, μάζεψε πάλι από το πάτωμα μια τελευταία στοίβα χαρτιά και τα έριξε στη σόμπα. Τότε μόνο στράφηκε προς τον Αλέξη Βασίλιεβιτς και πρόσθεσε με ειρωνική απάθεια: «Πολεμήσαμε – και τέλος!» Έψαξε στην εσωτερική τσέπη του. Τράβηξε το μεγάλο πορτοφόλι του, εξέτασε τα έγγραφα που υπήρχαν, πήρε δύο, τα έσκισε στα τέσσερα και τα πέταξε στη φωτιά. Ο Τουρμπίν τον παρατηρούσε. Ο Μαλίσεφ δεν έμοιαζε πια καθόλου με συνταγματάρχη. Ο Αλέξης είχε μπροστά του έναν σπουδαστή αρκετά κοντόχοντρο ή έναν ερασιτέχνη ηθοποιό με κόκκινα και πρησμένα χείλια.

«Γιατρέ, είστε τρελός;», φώναξε και έδειξε με ζωηρή ανησυχία τους ώμους του Τουρμπίν. «Ξηλώστε τα αμέσως. Τι περιμένετε; Από πού έρχεσθε; Δεν ξέρετε, λοιπόν, τίποτα;»

«Έφτασα κάπως αργά, συνταγματάρχα μου...», άρχισε ο Τουρμπίν.

Ο Μαλίσεφ γέλασε ανοιχτόκαρδα. Κι αμέσως το χαμόγελο χάθηκε και με ύφος σκυθρωπό και ένοχο σήκωσε το κεφάλι του και είπε:

«Θεέ μου, εγώ σας έμπλεξα... Σας έδωσα εντολή να έρθετε στις δύο. Και σίγουρα δεν θα βγήκατε ώς τότε από το σπίτι σας. Έστω, είναι μάταιο να επανέλθουμε σ' αυτό. Με

μια λέξη: πετάξτε τις επωμίδες σας, φύγετε και κρυφτείτε.»

«Μα τι συμβαίνει; Για τ' όνομα του Θεού, πείτε μου, τι συμβαίνει;»

«Τι συμβαίνει;», επανέλαβε ο Μαλίσεφ με κέφι, όλο ειρωνεία. «Ο Πετλιούρα είναι στην πόλη! Στο Πετσέρσκ. Ίσως μάλιστα και στο Κρεσάτικ. Η πόλη κατελήφθη...»

Ο Μαλίσεφ άνοιξε το στόμα του, αλληθώρισε ελαφρά και μίλησε με απροσδόκητο τόνο, που δεν θύμιζε πια ερασιτέχνη ηθοποιό, αλλά παλιό Μαλίσεφ:

«Τα επιτελεία μάς πρόδωσαν. Έπρεπε να είχαμε φύγει από σήμερα το πρωί. Εγώ ευτυχώς, και χάρη σε μερικούς θαρραλέους, τα έμαθα όλα αυτή τη νύχτα και έτσι βρήκα τον καιρό να διαλύσω τη μονάδα μου. Γιατρέ, είναι πολύ αργά για συλλογισμούς, βγάλτε τις επωμίδες σας.»

«Αλλά κει κάτω στο Μουσείο... στο Μουσείο...»

Το πρόσωπο του Μαλίσεφ σκοτείνιασε. «Δεν με αφορά», απάντησε με κακία. «Αυτό δεν με αφορά. Από δω και πέρα τίποτα δεν με αφορά. Έρχομαι από κει, τους προειδοποίησα, τους ικέτευσα να το σκάσουν. Δεν μπορώ να κάνω τίποτα περισσότερο. Τους δικούς μου τους έσωσα όλους. Τους έσωσα από τη σφαγή. Τους γλίτωσα από την ταπείνωση...»

Εκείνη τη στιγμή κάτι άναψε μέσα του και ξέσπασε. Ο Μαλίσεφ δεν συγκρατήθηκε πια και φώναξε με μια υστερική κραυγή. «Α, αυτοί οι στρατηγοί!», κι έσφιξε απειλητικά τις γροθιές του με κατακόκκινο πρόσωπο.

Στον δρόμο, κάπου πάνω από τις στέγες, ένα πολυβόλο γάβγιζε και είπαν ότι ανατινάχθηκε κάποιο γειτονικό σπίτι.

Ο Μαλίσεφ σκίρτησε, αλλά ηρέμησε αμέσως.

«Λοιπόν, γιατρέ, φεύγω. Χαίρετε. Και κρυφτείτε. Όχι στον δρόμο, από δω, από την είσοδο υπηρεσίας, κι ύστερα

από τις αυλές. Από κει το πέρασμα είναι ελεύθερο. Και βιαστείτε!...»

Ο Μαλίσεφ έσφιξε το χέρι του κατάπληκτου Τουρμπίν κι εξαφανίστηκε στο στενό και σκοτεινό πέρασμα που έμενε πίσω από τον μαντρότοιχο. Η σιωπή ξανάπεσε μέσα στο μαγαζί. Και στον δρόμο, το πολυβόλο σώπασε.

Ερημιά. Στη σόμπα τα χαρτιά άναβαν. Παρ' όλες τις συστάσεις του Μαλίσεφ, ο Τουρμπίν πλησίασε αργά και νωχελικά προς την πόρτα. Τράβηξε τον σύρτη, τον πέρασε στην υποδοχή του και ξαναγύρισε στη σόμπα. Ενεργούσε χωρίς να βιάζεται, σα να μην τον άκουγαν τα πόδια του, σα να δούλευε αργά και νωχελικά το μυαλό του. Μια πρόσκαιρη φλόγα έτρωγε το χαρτί στο στόμιο της σόμπας, που έλαμψε πριν από λίγο χαρούμενα και τώρα έμενε ήρεμη και κοκκινωπή. Την ίδια στιγμή, το μαγαζί σκοτείνιασε. Στους τοίχους οι εταζέρες βυθίστηκαν στο μισοσκόταδο. Ο Τουρμπίν τα αγκάλιασε όλα με το βλέμμα και συλλογίστηκε νωθρά ότι στης κυρίας Ανζού μύριζε ακόμα κάποιο άρωμα. Ένα άρωμα αδύνατο και λεπτό, αλλά καθαρό.

Οι σκέψεις ανακατεύτηκαν σ' ένα μικρό άμορφο σωρό στο κεφάλι του Τουρμπίν και κάμποση ώρα, με το μυαλό ολότελα άδειο, κοιτούσε το πέρασμα απ' όπου εξαφανίστηκε, χωρίς μουστάκι, ο συνταγματάρχης. Ύστερα, μέσα στη σιωπή, το κουβάρι ξεμπερδεύτηκε σιγά-σιγά και η κυριότερη κλωστή ξεκαθαρίστηκε με μια λαμπρή σαφήνεια: ο Πετλιούρα είναι εδώ. «Ο Πετλιούρα, ο Πετλιούρα», ξανάπε ψιθυριστά ο Τουρμπίν και χαμογέλασε χωρίς κι ο ίδιος να ξέρει γιατί. Πλησίασε έναν καθρέφτη, που τον σκέπαζε, σαν ταφταδένιο ύφασμα, ένα στρώμα σκόνη.

Το χαρτί σταμάτησε να καίγεται, κι αφού ζωήρεψε για

λίγο, έσβησε στο πάτωμα και η τελευταία κόκκινη γλώσσα. Η σκιά έγινε βαριά.

«Ο Πετλιούρα! Είναι τόσο αλλόκοτο... Στο βάθος, η χώρα αυτή είναι τελείως κατεστραμμένη», μουρμούρισε ο Τουρμπίν μέσα στο κατασκότεινο μαγαζί. Κι ύστερα διόρθωσε: «Τι κάθομαι και ονειροπολώ; Μπορεί να με πιάσουν εδώ από στιγμή σε στιγμή.»

Τότε τον έπιασε η βιασύνη, όπως και τον Μαλίσεφ πριν από λίγο, κι άρχισε να τραβάει τις επωμίδες του. Οι κλωστές έσπασαν και του έμειναν στα χέρια οι δυο ασημένιες ταινίες από το χιτώνιο και οι δύο πράσινες από τη χλαίνη του. Τις κοίταξε, τις στριφογύρισε στα δάχτυλά του, θέλησε να τις φυλάξει στην τσέπη του για ενθύμιο, αλλά σκέφτηκε ότι ήταν επικίνδυνο κι αποφάσισε να τις κάψει. Υπήρχαν πολλά πράγματα να τροφοδοτήσουν τη φωτιά, αν και ο Μαλίσεφ έκαψε όλα τα έγγραφα. Ο Τουρμπίν μάζεψε από κάτω ένα σωρό μεταξωτά κουρέλια, τα έχωσε στη σόμπα κι αμέσως πετάχτηκαν φλόγες. Οι δαίμονες άρχισαν πάλι να χορεύουν στους τοίχους και στο πάτωμα και, για μια στιγμή, ο χώρος της κυρίας Ανζού ξαναπήρε ζωή. Μέσα στις φλόγες, οι ασημένιες επωμίδες φαγώθηκαν από τη φωτιά, φούσκωσαν σαν μπίλιες, μαύρισαν, ύστερα ζάρωσαν.

Στο μυαλό του Τουρμπίν γεννήθηκε τότε ένα πάρα πολύ σπουδαίο ερώτημα: Τι να κάνει με την πόρτα; Να την αφήσει κλειστή με τον σύρτη ή όχι; Κι αν έφτανε ξαφνικά ένας καθυστερημένος εθελοντής, όπως ο ίδιος ο Τουρμπίν πριν από λίγο, και δεν έβρισκε πουθενά ένα μέρος να κρυφτεί; Ο Αλέξης άνοιξε τον σύρτη. Ύστερα του ήρθε μια άλλη σκέψη: Το διαβατήριο; Έψαξε τις τσέπες του, τη μια ύστερα μετά την άλλη, τίποτα. Α, αυτό ήταν! Το είχε ξεχάσει. Αγανάκτησε.

Κι αν πέσει μούτρο με μούτρο μ' αυτούς; Χλαίνη γκρίζα. Ποιος είσθε; θα ρωτήσουν. Γιατρός... αλλά απόδειξέ το. Καταραμένη αφηρημάδα!

«Βιάσου», του ψιθύρισε μια φωνή μέσα του.

Ο Τουρμπίν σταμάτησε τις σκέψεις του και όρμησε προς το βάθος του μαγαζιού, σαν να ακολουθούσε τα βήματα του Μαλίσεφ. Άνοιξε ένα πορτάκι, πέρασε έναν σκοτεινό διάδρομο κι έφτασε στην αυλή από την είσοδο υπηρεσίας.

12

ΥΠΑΚΟΥΟΝΤΑΣ στη φωνή του τηλεφώνου, ο υπαξιωματικός Νικόλκα Τουρμπίν διέταξε τους είκοσι οκτώ γιούνγκερς του να βγουν. Διέσχισαν την αυλή, όπως όριζε η διαταγή, ώσπου έφτασαν σ' ένα σταυροδρόμι ολότελα έρημο. Αν και δεν υπήρχε εκεί ούτε ίχνος ζωής, ο θόρυβος ήταν τρομακτικός. Ολόγυρα, προς τον ουρανό, πάνω στις στέγες και στους τοίχους, τα πολυβόλα έριχναν αδιάκοπα.

Ο εχθρός θα έπρεπε, σίγουρα, να ήταν εκεί γύρω, γιατί αυτό ήταν το τελευταίο σημείο που υπέδειξε το τηλεφώνημα. Για την ώρα, όμως, κανένας εχθρός δεν φαινόταν, κι ο Νικόλκα βρέθηκε σε κάποια αμηχανία. Τι να κάνει; Οι γιούνγκερς του, λίγο χλωμοί, αλλά γενναίοι όπως ο αρχηγός τους, αναπτύχθηκαν στη σειρά και κοιμήθηκαν στον χιονισμένο δρόμο. Ο πολυβολητής Ιβασίν κουβαριάστηκε δίπλα στο όπλο του, άκρη-άκρη στο πεζοδρόμιο. Με το «τις ει», οι γιούνγκερς κοιτούσαν, με υψωμένο το κεφάλι, όσο πιο μακριά μπορούσαν, περιμένοντας αυτό που ήταν πολύ πιθανόν να συμβεί...

Όσο για τον αρχηγό τους, ήταν γεμάτος σκέψεις τόσο σπουδαίες και σοβαρές, που έδιναν μια ωχρότητα στο πρόσωπό του και έκαναν τα χαρακτηριστικά του να φαίνονται τραβηγμένα. Εκείνο που τον ανησυχούσε, πριν απ' όλα, ήταν ότι από το σταυροδρόμι αυτό έλειπε ολότελα εκείνο που είχε υποσχεθεί η φωνή. Σύμφωνα με τις οδηγίες, ο Νικόλκα

έπρεπε να συναντήσει εδώ ένα απόσπασμα από την τρίτη ταξιαρχία εθνοφρουράς και να το «υποστηρίξει». Δεν βρήκε, όμως, ούτε ίχνος αποσπάσματος.

Κατά δεύτερο λόγο, ο Νικόλκα επηρεάστηκε πολύ από το γεγονός ότι οι οργισμένες και απότομες βολές των πολυβόλων ακούγονταν μερικές φορές όχι μόνο μπροστά αλλά και από αριστερά, ακόμα, καθώς φαίνεται, και λίγο πίσω. Και, τρίτον, ανησυχούσε μήπως τον είχε κυριεύσει φόβος, και γι' αυτό αναρωτιόταν κάθε τόσο: «Φοβάσαι;» «Όχι, δεν φοβάμαι», απαντούσε περήφανα μια φωνή από μέσα του, και η υπερηφάνεια ότι είναι γενναίος έκανε τον Νικόλκα ακόμα πιο ωχρό. Η υπερηφάνεια του πήρε τότε μια ιδιαίτερη τροπή και κολακεύτηκε με την ιδέα ότι αν αυτός, ο Νικόλκα Τουρμπίν, σκοτωθεί, θα τον κηδέψουν με μουσική. Θα ήταν πολύ απλό: ένα ανοιχτό φέρετρο, ντυμένο στα άσπρα, περνά αργά στον δρόμο και μέσα βρίσκεται το σώμα του υπαξιωματικού Τουρμπίν, που σκοτώθηκε στη μάχη, μ' ένα ευγενικό κέρινο πρόσωπο. Κρίμα που δεν απονέμουν και Σταυρό, γιατί έτσι θα είχε ένα Σταυρό στο στήθος, με την ταινία του Αγίου Γεωργίου. Όλες οι γυναίκες θα είναι στις πόρτες τους. «Ποιον κηδεύετε, παιδιά;» «Τον υπαξιωματικό Τουρμπίν.» «Α, κρίμα, ένα τόσο όμορφο παλικάρι...» Και μουσική. Είναι χαρά, ξέρετε, να πεθαίνεις στη μάχη. Με τον όρο, βέβαια, να μην υποφέρεις. Η ιδέα της μουσικής και της ταινίας ομόρφαινε κάπως την αναμονή ενός αβέβαιου εχθρού, ο οποίος σίγουρα, αφού δεν υπάκουε στη φωνή του τηλεφώνου, δεν θα είχε την πρόθεση να παρουσιαστεί.

«Θα περιμένουμε εδώ», είπε ο Νικόλκα στους γιούνγκερς, προσπαθώντας να δώσει στη φωνή του έναν τόνο σιγουριάς, αλλά δεν είχε τη δύναμη, γιατί τα πράματα δεν ήταν διόλου

όπως θα έπρεπε, και μάλιστα πήγαιναν προς το χειρότερο. Πού είναι το απόσπασμα, πού είναι ο εχθρός; Παράξενο! Πώς γίνεται ν' ακούγονται πυροβολισμοί από πίσω;

Έτσι, η μικρή ομάδα και ο αρχηγός της περίμεναν. Και, ξαφνικά, σ' έναν πλάγιο δρόμο, που ένωνε το σταυροδρόμι με τη λεωφόρο Μπρεστ-Λιτόφσκ, ακούστηκαν πυκνοί πυροβολισμοί. Σε λίγο, γκρίζες σιλουέτες ρίχτηκαν στον δρόμο σε μια ασυγκράτητη πορεία. Πλησίαζαν καταπάνω στους γιούνγκερς του Νικόλκα, κουνώντας απειλητικά τα όπλα τους.

«Με κύκλωσαν;» – η σκέψη πέρασε σαν αστραπή στο κεφάλι του Νικόλκα και σάστισε, καθώς δεν ήξερε τι πρέπει να διατάξει. Διέκρινε, όμως, αμέσως τα χρυσά σιρίτια πάνω στους ώμους πολλών από αυτούς που έτρεχαν, και κατάλαβε ότι δεν είχε να κάνει με εχθρούς.

Ψηλοί, ξαναμμένοι από το τρέξιμο, οι γιούνγκερς της Σχολής Κωνσταντίνου, με σκούφους από προβιά, σταμάτησαν αμέσως, γονάτισαν και, ωχροί αλλά με λαμπερό βλέμμα, έριξαν δυο φορές στον δρόμο που είχαν περάσει. Ύστερα σηκώθηκαν και, πετώντας τα όπλα τους, όρμησαν κάθετα στο σταυροδρόμι, μπροστά στο απόσπασμα του Νικόλκα. Τρέχοντας πάντα, τραβούσαν τις επωμίδες, έβγαζαν τα λουριά και τους ζωστήρες και τα πετούσαν στο οργωμένο χιόνι. Ένας γιούνγκερ, παχύς και ψηλός, όταν έφτασε κοντά στον Νικόλκα, γύρισε το κεφάλι του σ' αυτόν και στους άντρες του και φώναξε λαχανιασμένος δυνατά:

«Φύγετε! Ακολουθήστε μας! Ας σωθεί όποιος μπορεί!»

Οι γιούνγκερς του Νικόλκα ξαφνιάστηκαν και άρχισαν να σηκώνονται. Και, πριν περάσει μια στιγμή, ο Νικόλκα τα είχε εντελώς χαμένα, αλλά συνήλθε αμέσως και, αφού σκέ-

φτηκε αστραπιαία «να η στιγμή να γίνω ήρωας», φώναξε με διαπεραστική φωνή:

«Μην κουνηθεί κανείς. Είναι διαταγή!»

«Μα, τι κάνουν τούτοι εδώ;», σκεφτόταν εξαγριωμένος για τους άλλους. Οι γιούνγκερς της Σχολής Κωνσταντίνου, όλοι-όλοι καμιά εικοσαριά, άφησαν άοπλοι το σταυροδρόμι και σκορπίστηκαν στην οδό Φάρου. Μια ομάδα ρίχτηκε στην πρώτη αυλόπορτα που συνάντησε. Ακούστηκαν τα μάνταλα της πόρτας, που έκλειναν σαν κεραυνός, ύστερα τα πατήματα από τις μπότες στο ηχηρό προαύλιο. Μια δεύτερη ομάδα εξαφανίστηκε στη δεύτερη πόρτα. Στον δρόμο έμειναν μόνον πέντε άντρες. Τάχυναν το βήμα τους, κατέβηκαν την οδό Φάρου και χάθηκαν μακριά.

Τέλος, ένας καθυστερημένος έφτασε τρέχοντας στο σταυροδρόμι. Φορούσε χρυσές επωμίδες. Ο Νικόλκα, με διαπεραστικό βλέμμα, αναγνώρισε αμέσως τον αρχηγό του δεύτερου αποσπάσματος της πρώτης ταξιαρχίας, τον συνταγματάρχη Νάι-Τουρς.

«Συνταγματάρχα μου!», του φώναξε έκπληκτος και ευχαριστημένος που τον ξαναβρήκε. «Οι γιούνγκερς σας τρέπονται εις φυγήν.»

Κι έγινε τότε κάτι το απροσδόκητο. Ο Νάι-Τουρς έφτασε στο σταυροδρόμι τυλιγμένος σε μια χλαίνη με τις δυο άκρες ανασηκωμένες, όπως στο γαλλικό πεζικό. Το στραπατσαρισμένο πηλήκιό του είχε πέσει πίσω και το συγκρατούσε από τον λαιμό το υποσιάγονο. Στο δεξί του χέρι έσφιγγε ένα περίστροφο και η ανοιχτή θήκη του χτυπούσε στο πλευρό. Το τριχωτό πρόσωπό του, αξύριστο μέρες τώρα, είχε γίνει απειλητικό, τα μάτια του αλληθώριζαν προς τη μύτη, κι από κοντά φαινόταν καθαρά το σήμα των ουσάρων στους ώμους

του. Ο Νάι-Τουρς πήδησε πάνω στον Νικόλκα και παραλίγο να τον ρίξει πίσω, σήκωσε το ελεύθερο αριστερό χέρι του και του τράβηξε τις επωμίδες. Οι στέρεες κλωστές έσπασαν, ενώ με τη δεξιά επωμίδα σκίστηκε κι ένα κομμάτι από τη χλαίνη. Ο Νικόλκα έμεινε άφωνος και το μόνο που παρατήρησε ήταν ότι ο Νάι-Τουρς είχε μια δύναμη καταπληκτική. Πέφτοντας κάθισε πάνω σε κάτι το ασταθές, που τραβήχτηκε ζωηρά, βγάζοντας μια κραυγή. Ήταν ο πολυβολητής Ιβασίν. Ύστερα, πρόσωπα με συσπάσεις και μορφασμούς χόρευαν μπροστά στα μάτια του κι όλα πήγαν στον διάβολο. Αν ο Νικόλκα δεν τρελάθηκε αμέσως, ήταν γιατί οι ενέργειες του Νάι-Τουρς ήταν κεραυνοβόλες. Όταν γύρισε προς τον κουτσουρεμένο ουλαμό, βροντοφώνησε μια διαταγή, με παράξενη και απάνθρωπη λαλιά. Ο Νικόλκα σκέφτηκε ότι η φωνή αυτή θα έπρεπε να ακούστηκε σε δέκα βέρστια κι ίσως σ' ολόκληρη την πόλη.

«Γιούνγκερς! Οι διαταγές μου είναι αυτές: Βγάλτε τις επωμίδες σας, τις κονκάρδες, τις ζώνες σας, πετάξτε τα όπλα σας! Πάρτε την οδό Φάρου, περάστε από αυλές και τρέξτε στο Ποντόλ. Στο Ποντόλ! Σκίστε τα χαρτιά σας, σκορπιστείτε, κρυφτείτε και μην αφήσετε να σας πλησιάσει κανέεεενας!»

Ύστερα έσφιξε το πιστόλι του και μούγκρισε σαν τρομπέτα του ιππικού:

«Από την οδό Φάρου! Μόνον από την οδό Φάρου. Κρυφτείτε στα σπίτια. Η μάχη τέλειωσε. Τροχάδην, εμπρόςμαρς!»

Για μερικά δευτερόλεπτα, ο ουλαμός στάθηκε σαστισμένος. Οι γιούνγκερς χλώμιασαν. Μπρος στα μάτια του Νικόλκα, ο Ιβασίν ξέσκισε τις επωμίδες του, πέταξε στο χιόνι τη ζώνη, και το όπλο του τινάχτηκε με φασαρία στο κρυσταλλιασμένο

ρείθρο. Σε μισό λεπτό, το σταυροδρόμι ήταν γεμάτο φυσιγγιοθήκες και ζωστήρες και, ανάμεσά τους, πεταμένο το ζαρωμένο πηλήκιο ποιος ξέρει ποιανού. Και οι γιούνγκερς έφυγαν από την οδό Φάρου και εξαφανίστηκαν στις αυλές που έβγαζαν στην οδό Αποχωρισμού, στο Ποντόλ.

Ο Νάι-Τουρς τράβηξε πάλι βίαια το περίστροφο από τη θήκη του, έτρεξε και κουλουριάστηκε πίσω από το πολυβόλο, στην άκρη του πεζοδρομίου, το γύρισε προς την κατεύθυνση από όπου ήρθε και, με το αριστερό χέρι, βρήκε την ταινία με τα φυσίγγια. Χωρίς να κινηθεί, γύρισε τα μάτια προς τον Νικόλκα και φώναξε με μανία:

«Είσαι κουφός; Φύγε αμέσως!»

Ένα παράξενο μεθύσι ανέβηκε από τα σωθικά του Νικόλκα, τον πλημμύρισε σαν έκσταση κι ένιωσε τη γλώσσα του να ξεραίνεται.

«Δεν μπορώ, συνταγματάρχα μου», απάντησε με φωνή που έβγαινε από τη μύτη.

Και κάθισε χάμω, άρπαξε την κορδέλα με τα δυο του χέρια και την τοποθέτησε προσεχτικά στο πολυβόλο.

Μακριά, από κει που ήρθε τρέχοντας το υπόλοιπο απόσπασμα του Νάι-Τουρς, φάνηκαν πολλοί καβαλάρηδες. Ξεχώριζαν τα άλογα να χορεύουν, κάπως σαν παιχνίδι, και οι γκρίζες λάμες των σπαθιών των καβαλάρηδων έλαμπαν στιγμές-στιγμές στα χέρια τους. Τα μπράτσα του Νάι-Τουρς συσπάστηκαν και το πολυβόλο γρύλλισε –ρρα - πα - πα - πα–, σταμάτησε για λίγο, χτύπησε πάλι και ύστερα ξέσπασε σαν θύελλα. Έγινε χαλασμός και οι στέγες των σπιτιών, ολόγυρα, φλογίστηκαν. Μερικές σιλουέτες εφίππων ενώθηκαν με τις πρώτες, αλλά η μια έκανε απότομη κλίση και χτύπησε σε κάποιο παράθυρο, ένα άλογο αφηνίασε κι έμοιαζε να

μακραίνει, απίθανα, ώς το ύψος του πρώτου ορόφου, και πολλοί καβαλάρηδες εξαφανίστηκαν. Σε λίγο, για μια στιγμή, δεν υπήρχε κανένας ιππέας, σαν να τους είχε καταπιεί η γης.

Ο Νάι σήκωσε τα χέρια, απείλησε τον ουρανό με τη γροθιά του, με μάτια φωτεινά και καθαρά, και φώναξε:

«Α, αυτά τα παιδιά... Αυτά τα παιδιά... Ψοφίμια επιτελεία!...»

Γύρισε προς τον Νικόλκα και του πέταξε με μια φωνή βροντερή κι αρμονική, σαν σάλπιγγα του ιππικού:

«Φύγε από δω, μικρέ ηλίθιε. Σου είπα, χάσου από δω.»

Κοίταξε πίσω του, βεβαιώθηκε ότι είχαν φύγει όλοι οι γιούνγκερς, ύστερα προσήλωσε το βλέμμα του μακριά, προς τα μπρος, στον παράλληλο δρόμο με τη λεωφόρο Μπρεστ-Λιτόφσκ, και ξέσπασε με οδυνηρό μένος:

«Α! Σκατά!»

Ο Νικόλκα τον μιμήθηκε και διέκρινε ότι μακριά, στην οδό Ευπατριδών, κοντά στο χιονισμένο βουλεβάρτο με τα ταλαίπωρα δέντρα, φάνηκαν κάτι σαν σκοτεινές γραμμές, που σούρνονταν κατά γης. Τότε, ακριβώς πάνω από το κεφάλι του Νάι-Τουρς και του Νικόλκα, στη γωνία της οδού Φάρου, η γυάλινη επιγραφή

Βέρθα Γιακόβλεβνα
Πριγκιπικό Βραβείο
Χειρουργός Οδοντίατρος

πετάχτηκε σα μια λάμψη, σκορπίζοντας τζάμια στο πεζοδρόμιο. Ύστερα, πάντοτε πάνω στο πεζοδρόμιο, ο Νικόλκα είδε να τινάζονται κομμάτια από γύψο. Έριξε ένα ερωτη-

ματικό βλέμμα στον συνταγματάρχη, σαν να ήθελε να μάθει τι σήμαιναν αυτές οι σκοτεινές γραμμές, εκεί κάτω, και τα κομμάτια του γύψου. Ο συνταγματάρχης είχε στο βλέμμα του κάτι αλλόκοτο. Πήδησε στο ένα πόδι, κίνησε τα χέρια του σαν να χόρευε βαλς και τα δόντια του φάνηκαν σ' ένα χαριτωμένο χαμόγελο, με κάποια αναίδεια. Σε λίγες στιγμές, ο συνταγματάρχης Νάι-Τουρς βρισκόταν ξαπλωμένος στα πόδια του Νικόλκα, που το μυαλό του το είχε σκεπάσει ένα μαύρο σύννεφο. Κάθισε στα γόνατα και, γεμάτος έκπληξη, έβγαλε έναν ξερό λυγμό, χωρίς δάκρυα. Έπιασε τον συνταγματάρχη από τις μασχάλες και τον τράβηξε κοντά του, προσπαθώντας να τον ανασηκώσει. Τότε, είδε αίμα να κυλά από το αριστερό μανίκι του συνταγματάρχη και τα μάτια του να είναι στραμμένα προς τον ουρανό.

«Συνταγματάρχα μου... συνταγματάρχα μου...»

«Λοχία», ψιθύρισε ο Νάι-Τουρς, και το αίμα ανάβλυσε από το στόμα και κύλησε στο πιγούνι του, ενώ η φωνή του εξασθενούσε σε κάθε λέξη.

«Σταματήστε να παίζετε τους ήρωες. Θεέ μου, πεθαίνω... Μάλο-Προβάλναγια...»

Δεν μπόρεσε να εξηγήσει τίποτα. Το σαγόνι του τρεμούλιασε τρεις φορές, σαν να πνιγόταν, και ύστερα έμεινε ακίνητος, ενώ το κορμί του έγινε βαρύ σαν ένα σακί γεμάτο αλεύρι.

«Έτσι πεθαίνουμε;», σκέφτηκε ο Νικόλκα. «Δεν είναι δυνατόν. Πριν από μια στιγμή ζούσε ακόμα. Αλλά τότε, δεν είναι τρομακτικό να πεθαίνεις στη μάχη. Εμένα δεν με χτυπούν...»

Η επιγραφή

Χειρ.........τρος

θρυψαλίστηκε, πάλι και λάμψεις γυαλιών σκορπίστηκαν στο χιόνι.

«Μήπως έχει μόνο λιποθυμήσει;», σκέφτηκε παράλογα ο Νικόλκα, πάνω στην ταραχή του, και ξανάπιασε τον συνταγματάρχη από τις μασχάλες. Ήταν όμως αδύνατον να τον σηκώσει. «Δεν φοβάσαι;», αναρωτήθηκε ο Νικόλκα κι ένιωσε ότι τον είχε κυριεύσει ένας τρελός φόβος. «Γιατί; Γιατί;», απόρησε πάλι και κατάλαβε αμέσως ότι ο φόβος του προερχόταν από τη λύπη και τη μοναξιά κι ότι, αν ο συνταγματάρχης Νάι-Τουρς βρισκόταν αυτή τη στιγμή όρθιος κοντά του, δεν θα φοβόταν τίποτα. Ο Νάι-Τουρς, όμως, ήταν τελείως ακίνητος, δεν έδινε πια καμιά διαταγή, ούτε πρόσεχε ότι μια κόκκινη λιμνούλα απλωνόταν κοντά στο μανίκι του, ούτε ότι ο γύψος του τοίχου κομματιαζόταν και γινόταν σκόνη, σαν να είχε τρελαθεί. Κι ο Νικόλκα φοβόταν γιατί ήταν ολομόναχος. Ούτε ένας ιππέας δεν έφτανε πια από την άλλη πλευρά, αλλά σίγουρα ήταν όλοι μπροστά από τον Νικόλκα κι αυτός ήταν ο τελευταίος, ολότελα μόνος... Αυτή ακριβώς η μοναξιά έδιωξε τον Νικόλκα από το σταυροδρόμι. Σούρθηκε με την κοιλιά, ακουμπώντας στο αριστερό χέρι και στον δεξιό αγκώνα, γιατί το δεξί έσφιγγε το περίστροφο του Νάι-Τουρς. Ο φόβος του κορυφώθηκε δυο βήματα από τη γωνία του δρόμου. «Θα πέσουν πάνω σου. Δεν θα προλάβεις να σηκωθείς και θα σε σφάξουν με τα σπαθιά τους. Τρομερό να σε σφάξουν καθώς βρίσκεσαι χάμω... Θα ρίξω, αν έχει ακόμα σφαίρες, το περίστροφο. Ενάμισι βήμα απομένει ακόμα... Σήκω... Σήκω... Αυτό ήταν!» Ο Νικόλκα έστριψε στη γωνιά της οδού Φάρου.

«Παράξενο, τρομερά παράξενο, κανείς δεν μου έριξε. Θαύμα βέβαια. Αυτό είναι θαύμα Θεού. Εγώ τώρα αντίκρισα ένα θαύμα. Παναγία των Παρισίων! Βίκτορ Ουγκώ! Τι θα κάνει η Ελένη αυτή τη στιγμή; Κι ο Αλέξης; Σωστά,

πρέπει να βγάλει τις επωμίδες. Με λίγα λόγια, αυτό είναι καταστροφή.»

Ο Νικόλκα σηκώθηκε γεμάτος χιόνι, έχωσε το περίστροφο στην τσέπη της χλαίνης του και πήρε τον δρόμο τρέχοντας. Μόλις είδε μια πόρτα ανοιχτή δεξιά του, εξαφανίστηκε κάτω από μια βουερή καμάρα, βγήκε σε μια άσχημη σκοτεινή αυλή, που είχε δεξιά υπόστεγα από κόκκινα τούβλα κι αριστερά σωρούς κούτσουρα, κατάλαβε ότι το πέρασμα είναι στη μέση και, γλιστρώντας στο παγωμένο έδαφος, έτρεξε γρήγορα προς τα εκεί. Κι έπεσε ολόισια πάνω σ' έναν άντρα. Ξεκάθαρα και οριστικά. Μια γενειάδα κόκκινη και μικρά μάτια γεμάτα μίσος. Ένας Νέρων με μύτη πλακουτσή, με σκούφο από προβιά. Ο άντρας, σαν να ήθελε να παίξει κανένα διασκεδαστικό παιχνίδι, άρπαξε τον Νικόλκα, τον αγκάλιασε με το αριστερό του χέρι, ενώ με το δεξί του κράτησε το αριστερό του μπράτσο και τον χτύπησε στην πλάτη. Ο Νικόλκα τα έχασε ολότελα. «Θεέ μου, με κρατά. Και τι μίσος!... Είναι άνθρωπος του Πετλιούρα...»

«Α, βρομιάρη!», φώναξε με διαπεραστική φωνή ο άνθρωπος με την κόκκινη γενειάδα. «Πού πηγαίνεις, λοιπόν;» Και ξαφνικά ούρλιαξε: «Έπιασα έναν! Έπιασα έναν γιούνγκερ. Πέταξες τις επωμίδες. Πίστευες, κάθαρμα, ότι δεν θα σε αναγνωρίζαμε... Αλλά σε τσάκωσα...»

Η οργή πλημμύρισε τον Νικόλκα από την κορυφή ώς τα νύχια. Τραβήχτηκε πίσω τόσο απότομα, ώστε σκίστηκε η ζώνη της χλαίνης του, γύρισε σαν αστραπή και, με μια υπερφυσική δύναμη, ξέφυγε από τα χέρια του κοκκινογένη. Τον έχασε για ένα δευτερόλεπτο από τα μάτια του καθώς του γύρισε την πλάτη, αλλά αμέσως στράφηκε θαρρετά προς αυτόν. Ο κοκκινογένης δεν κρατούσε όπλο, δεν ήταν καν

στρατιωτικός, αλλά ένας θυρωρός. Ο θυμός, που σκέπαζε μ' ένα πέπλο τα μάτια του Νικόλκα, πέταξε μονομιάς και άφησε στη θέση του μια πλήρη αυτοπεποίθηση. Ένας παγωμένος αέρας όρμησε στο πυρωμένο στόμα του, καθώς έδειξε τα δόντια του σαν λύκος. Έβαλε το χέρι στην τσέπη και το τράβηξε οπλισμένο με το πιστόλι. «Αν είχα σφαίρες, θα σκότωνα αυτό τον αχρείο», σκέφτηκε. Και φώναξε, αλλά δεν αναγνώρισε τη φωνή του, έτσι τρομαχτική που αντήχησε.

«Θα σε σκοτώσω, κάθαρμα!», μούγκρισε ο Νικόλκα, ενώ τα δάχτυλά του χάιδευαν το τέλειο αυτό όπλο.

Κι αμέσως σκέφτηκε ότι είχε ξεχάσει τον χειρισμό του. Ο κοκκινοτρίχης θυρωρός, όταν είδε ότι ο Νικόλκα ήταν οπλισμένος, έγινε κίτρινος από τον φόβο και την απελπισία του, έπεσε στα γόνατα και, σαν να έγινε θαύμα, μεταμορφώθηκε από Νέρων σε βάτραχο και ούρλιαζε:

«Α! Εξοχότατε! Εξοχότατε!»

Παρ' όλα αυτά, ο Νικόλκα θα είχε ρίξει χωρίς δισταγμό, αν το περίστροφο είχε την προθυμία να λειτουργήσει. «Ω, δυστυχία, είναι άδειο!», σκέφτηκε ο Νικόλκα παραζαλισμένος. Ο θυρωρός, με το πρόσωπο κρυμμένο πίσω από το μπράτσο του, άρχισε να υποχωρεί αργά προς τα πίσω, με ουρλιαχτά που τρομοκρατούσαν τον Νικόλκα. Καθώς δεν ήξερε τι να κάνει, για να κλείσει αυτή την τεράστια άβυσσο που ανοιγόταν ανάμεσα στη χαλκόχρωμη γενειάδα και απελπισμένος που το περίστροφό του ήταν άδειο, ο Νικόλκα πήδησε σαν κόκορας πάνω στον θυρωρό και, με κίνδυνο να αδειάσει το όπλο στο δικό του στήθος, έδωσε με τη λαβή ένα δυνατό χτύπημα στα δόντια του Νέρωνα. Η οργή του χάθηκε αμέσως. Ο θυρωρός σηκώθηκε και τράβηξε τρέχοντας προς την είσοδο, από όπου είχε μπει ο Νικόλκα. Τρε-

λός από τον τρόμο, απομακρυνόταν χωρίς να βγάλει λέξη, παραπατώντας και γλιστρώντας πάνω στον πάγο. Κι όταν κάποτε γύρισε το κεφάλι, ο Νικόλκα είδε ότι η μισή γενειάδα του ήταν ματωμένη. Τότε ο Νικόλκα έτρεξε προς την άλλη μεριά, πέρασε τα υπόστεγα κατά την πόρτα που οδηγούσε στην οδό Αποχωρισμού κι εκεί σταμάτησε χάνοντας κάθε ελπίδα. «Τίποτα. Είναι πολύ αργά. Μ' έπιασαν. Θεέ μου. Κι αυτό το περίστροφο είναι πια άχρηστο!» Τράνταξε μάταια την τεράστια σιδερένια μπάρα και το βαρύ λουκέτο. Δεν γινόταν τίποτα. Ο κοκκινοτρίχης θυρωρός, από την πρώτη κιόλας εισβολή των γιούνγκερς του Νάι-Τουρς, είχε κλείσει την πόρτα του περάσματος, που σχημάτιζε τώρα ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο, ένα σιδερένιο τοίχωμα λείο και κλειστό από πάνω ώς κάτω. Ο Νικόλκα γύρισε μια στιγμή τα μάτια του κατά τον χαμηλό, βαρύ ουρανό και είδε κοντά στον τοίχο μια ελαφριά μαύρη σκάλα, που υψωνόταν ώς τη στέγη του τριώροφου σπιτιού και χρησίμευε σε περίπτωση πυρκαγιάς. «Αν ανέβω;», σκέφτηκε, κι αμέσως θυμήθηκε χωρίς λόγο μια πολύχρωμη εικόνα: τον Νατ Πίνκερτον, με κίτρινο σακάκι και το πρόσωπό του κρυμμένο από μια κόκκινη μάσκα, ν' ανεβαίνει την ίδια σκάλα κινδύνου. «Χα... χα... ο Νατ Πίνκερτον... η Αμερική... Καλά ανεβαίνω, ύστερα όμως; Θα κουρνιάσω πάνω στη στέγη σαν ηλίθιος και, στο μεταξύ, ο θυρωρός θα καλέσει τους ανθρώπους του Πετλιούρα. Ο Νέρων αυτός θα με πουλήσει... Του έσπασα τα δόντια, δεν θα μου το συγχωρέσει!»

Στην είσοδο από την οδό Φάρου, ο Νικόλκα άκουσε τον θυρωρό να καλεί οργισμένος: «Από δω, να, από δω!» κι ύστερα βήματα ανθρώπων που φορούσαν μπότες. Ο Νικόλκα κατάλαβε. Το ιππικό του Πετλιούρα προήλασε από τα

πλάγια στην πόλη και τώρα βρισκόταν στην οδό Φάρου. Ο Νάι-Τουρς είχε δίκιο... Ήταν πια αδύνατο να ξαναγυρίσει στην οδό Φάρου.

Με τις σκέψεις αυτές, ξαναβρέθηκε, χωρίς να ξέρει πώς, πάνω σ' ένα σωρό κούτσουρα, κοντά στα υπόστεγα, στον τοίχο της γειτονικής αυλής. Τα κούτσουρα, σκεπασμένα με πάχνη, κύλησαν κάτω από τα πόδια του, αυτός ταλαντεύτηκε, έπεσε, έσκισε το παντελόνι του, έφτασε στον τοίχο και από κει είδε μια αυλή ακριβώς όμοια μ' εκείνη όπου βρισκόταν. Τόσο όμοια, ώστε περίμενε να παρουσιαστεί ένας Νέρων με κόκκινη γενειάδα. Δεν υπήρχε όμως κανείς. Ο Νικόλκα ένιωσε κάτι σα σκίσιμο στην κοιλιά και στα νεφρά και βρέθηκε πάλι σωριασμένος χάμω. Την ίδια στιγμή, το περίστροφο τινάχτηκε μέσα από τα χέρια του και πήρε φωτιά, με έναν τρομακτικό κρότο. Ο Νικόλκα στην αρχή έμεινε σαν να τον χτύπησε κεραυνός. Ύστερα κατάλαβε: «Είχα βάλει την ασφάλεια και τώρα, χωρίς να το θέλω, τη γύρισα. Πάνω στην ώρα.»

Στον διάβολο! Κι εδώ η πόρτα είναι κλειστή, αμπαρωμένη με λουκέτο. Πρέπει λοιπόν να σκαρφαλώσει κι άλλο τοίχο. Αλίμονο, δεν υπάρχουν πια κούτσουρα. Ο Νικόλκα έβαλε πάλι την ασφάλεια κι έχωσε το περίστροφο στην τσέπη του. Ανέβηκε σ' ένα μικρό σωρό σπασμένα τούβλα, σκαρφάλωσε στον τοίχο βάζοντας τις μύτες των παπουτσιών του σε τρύπες που σε άλλη περίπτωση θα του φαίνονταν πολύ μικρές για να χωρέσουν ένα καπίκι. Πιάστηκε γερά, έσπασε τα νύχια του, μάτωσε τα δάχτυλά του, αλλά κατάφερε να συρθεί πάνω στον τοίχο. Ξαπλωμένος με την κοιλιά στη ράχη της μάντρας, άκουσε να έρχονται από την πρώτη αυλή διαπεραστικά σφυρίγματα, μαζί με τη φωνή του Νέ-

ρωνα. Κοίταξε στην τρίτη αυλή, και, σ' ένα μαύρο παράθυρο του τρίτου ορόφου, είδε μια γυναίκα να τον κοιτάζει, με πρόσωπο κάτασπρο από τον φόβο, που αμέσως εξαφανίστηκε. Σε καλή μεριά διάλεξε για να περάσει τον δεύτερο τοίχο: έπεσε σ' ένα σωρό από χιόνι, αλλά ένιωσε κάτι σαν στραμπούλιγμα να του σφίγγει τον λαιμό και να κλωτσάει μέσα στο κρανίο του. Το κεφάλι του βούιζε, τα μάτια του πετούσαν φλόγες καθώς έτρεχε κατά την πόρτα.

Ω, χαρά! Κι αυτή κλειστή, αλλά βολική. Ήταν μια σιδερένια καγκελόπορτα με πολύπλοκα σχέδια. Ο Νικόλκα σκαρφάλωσε, ευκίνητος σαν πυροσβέστης, πέρασε από πάνω και κατέβηκε από την άλλη μεριά. Βρισκόταν στην οδό Αποχωρισμού. Διαπίστωσε ότι ήταν τελείως έρημη. Ούτε ψυχή! «Πρέπει να πάρω ανάσα, έστω και δεκαπέντε δευτερόλεπτα, αλλιώς η καρδιά μου θα σπάσει», σκέφτηκε παίρνοντας μια βαθιά ανάσα, που του έκαψε το στήθος. «Α, ναι, τα χαρτιά...» Τράβηξε από την τσέπη του πουκαμίσου ένα πακέτο χαρτιά, ταυτότητες και άλλα, λερωμένα από λίπος, και τα έσκισε. Τα κομματάκια πέταξαν σαν νιφάδες χιονιού. Από το σταυροδρόμι όπου παράτησε τον Νάι-Τουρς άκουσε να έρχονται οι ριπές ενός πολυβόλου, στο οποίο απάντησαν, από το κέντρο της πολιτείας, ένα άλλο και σκόρπιες τουφεκιές. Η πόλη έχει καταληφθεί. Πολεμούσαν πια δίπλα του. Καταστροφή! Ο Νικόλκα, πάντοτε με κομμένη ανάσα, τίναξε με τα χέρια το χιόνι που τον σκέπαζε. Να πετάξει το περίστροφο; Το περίστροφο του Νάι-Τουρς; Ποτέ! «Ίσως κατορθώσω να περάσω. Δεν γίνεται, τέλος πάντων, να βρίσκονται ταυτόχρονα παντού.»

Ανάσαινε με κόπο. Τα πόδια του ήταν τσακισμένα και δεν τον κρατούσαν. Ο Νικόλκα έτρεξε στον έρημο δρόμο κι

έφτασε χωρίς εμπόδιο σ' ένα σταυροδρόμι, από όπου άρχιζαν η οδός Λουμποφτσίσκαγια, που κατέβαινε στο Ποντόλ, και η οδός Λόφσκαγια, που έβγαζε στο κέντρο. Εκεί, κοντά σ' ένα πέτρινο ορόσημο, είδε μια λίμνη αίμα και ανακατεμένα διάφορα πράγματα, δυο τουφέκια παρατημένα κι ένα γαλάζιο πηλήκιο σπουδαστή. Ο Νικόλκα πέταξε τον σκούφο του από δέρμα αρνιού και φόρεσε το πηλήκιο. Πολύ μικρό για το κεφάλι του. Το καπέλο αυτό τού έδωσε το ύφος ενός κακομαθημένου και θρασύτατου αστού, ενός χαμινιού που το απέβαλαν από το λύκειο. Προχώρησε στη γωνιά κι ερεύνησε με προσοχή την οδό Λόφσκαγια. Μακριά, ξεχώρισε καβαλάρηδες με μπλε σήματα στον σκούφο τους να περιπολούν, ενώ γύρω τους επικρατούσε κάποια σύγχυση και εκπυρσοκροτούσαν τουφέκια. Ο Νικόλκα πήρε την οδό Λουμποφτσίσκαγια. Εκεί, για πρώτη φορά, συνάντησε ένα ζωντανό πλάσμα. Στο απέναντι πεζοδρόμιο μια γυναίκα έτρεχε κρατώντας στο μπράτσο της ένα καλάθι από όπου ξεπρόβαλλε το τρομαγμένο κεφάλι ενός κόκορα. Φορούσε λοξά ένα μαύρο καπέλο και φώναζε σ' όλο τον δρόμο: «Πέτουρα, πέτουρα!» Κάτω από το αριστερό μπράτσο της έσφιγγε μια τρύπια χαρτοσακούλα, απ' όπου κρεμόταν ένα καρότο, που έπεσε στο πεζοδρόμιο. Με φωνές και κλάματα, η γυναίκα προχώρησε και ύστερα ακούμπησε στον τοίχο. Ένας ανθρωπάκος πέρασε, σαν να τον έσπρωχνε ο άνεμος, και φώναζε:

«Ιησού Χριστέ! Βαλόντια, Βαλόντια! Ο Πετλιούρα έρχεται.»

Στην άκρη της οδού Λουμποφτσίσκαγια υπήρχε μεγάλη κίνηση. Πολλοί έτρεχαν, ρίχνονταν στις εισόδους και χάνονταν. Ένας άντρας με μαύρο παλτό, τρελός από τον φόβο

του, έπεσε πάνω σε μια καγκελόπορτα, πέρασε το μπαστούνι του ανάμεσα στα κάγκελα και το έσπασε μ' ένα ξερό κρότο.

Ο χρόνος όμως περνούσε γρήγορα κι έπεφτε το σούρουπο. Έτσι, όταν ο Νικόλκα άφησε την οδό Λουμποφτσίσκαγια, για να κατεβεί στην οδό Βόλσκαϊα, ένα φανάρι άναψε ξαφνικά στη γωνιά και άρχισε να τριζοβολάει. Τα σιδερένια ρολά ενός μαγαζιού κατέβηκαν με θόρυβο και σκέπασαν τα χρωματιστά κουτιά με το «σαπούνι σε σκόνη». Καθώς έστριψε τη γωνιά, ένα έλκηθρο χώθηκε σ' ένα σωρό χιονιού κι ο αμαξάς μαστίγωσε άγρια το άλογό του. Ο Νικόλκα πέρασε γρήγορα από ένα σπίτι με τρεις εισόδους, όπου οι πόρτες χτυπούσαν αδιάκοπα. Ένας άντρας με λουτρ γιακά προσπέρασε τον Νικόλκα και φώναξε:

«Πιοτρ! Πιοτρ! Τρελάθηκες; Κλείσε την πόρτα.»

Σε μια είσοδο, κάποια πόρτα χτύπησε κι ακούστηκε μια δυνατή φωνή γυναίκας, στη σκοτεινή σκάλα, να λέει:

«Είναι ο Πετλιούρα! Έρχεται ο Πετλιούρα!»

Όσο ο Νικόλκα κατέβαινε προς το σωτήριο Ποντόλ, όπως του είχε υποδείξει ο Νάι-Τουρς, τόσο οι δρόμοι γέμιζαν κόσμο, που έτρεχε προς κάθε κατεύθυνση, αλλά εδώ ο φόβος φαινόταν λιγότερο μεγάλος και όλοι αυτοί οι άνθρωποι δεν τραβούσαν προς το ίδιο μέρος με τον Νικόλκα.

Από την είσοδο ενός σπιτιού με γκρίζες πέτρες βγήκε επίσημα ένας νεαρός δόκιμος με γκρίζα χλαίνη και άσπρες επωμίδες, που είχαν ένα Β χρυσό. Ο νεαρός είχε μύτη σαν κουμπί μπότας. Τα μάτια του ερευνούσαν γύρω με ζωηρότητα κι ένα μακρύ τουφέκι ήταν περασμένο χιαστί στον ώμο του. Οι διαβάτες κοιτούσαν με τρόμο τον οπλισμένο δόκιμο και απομακρύνονταν βιαστικά. Ο νεαρός στεκόταν ακίνητος

στο πεζοδρόμιο. Άκουσε με ύφος έμπειρο και σίγουρο τους πυροβολισμούς στην άνω πόλη, σήκωσε με έπαρση το κεφάλι του και θέλησε να προχωρήσει, ποιος ξέρει για πού. Ο Νικόλκα τού έφραξε απότομα τον δρόμο και, διασχίζοντας το πεζοδρόμιο, τον έσπρωξε στο στήθος και του ψιθύρισε:

«Πετάξτε το όπλο σας και κρυφτείτε αμέσως!»

Ο νεαρός δόκιμος αναπήδησε τρομαγμένος, έκανε λίγο πίσω, αλλά συνήλθε και άρπαξε το όπλο του απειλητικά. Ο Νικόλκα, χρησιμοποιώντας μια δοκιμασμένη μέθοδο, δεν έπαψε να τον σπρώχνει και τελικά τον στρίμωξε μέσα σε μια είσοδο, ανάμεσα σε δυο πόρτες, όπου του δήλωσε πολύ πειστικά:

«Κρυφτείτε, σας είπα. Είμαι γιούνγκερ. Μας βρήκε καταστροφή! Ο Πετλιούρα έχει καταλάβει την πόλη!»

«Πώς; Πήρε την πόλη;», ρώτησε ο δόκιμος ανοίγοντας το στόμα, από όπου του έλειπαν τα δόντια της αριστερής σιαγόνας.

«Κι όμως έγινε», απάντησε ο Νικόλκα και, απλώνοντας το χέρι προς την Πάνω Πόλη, πρόσθεσε: «Ακούτε; Το ιππικό του Πετλιούρα αλωνίζει τους δρόμους. Παραλίγο να με καθαρίσουν εκεί πέρα. Γυρίστε στο σπίτι σας όσο γίνεται γρηγορότερα, κρύψτε το τουφέκι σας και ειδοποιήστε τους όλους.»

Ο δόκιμος στεκόταν μαρμαρωμένος και ο Νικόλκα τον άφησε, γιατί δεν είχε καιρό να συζητά μ' έναν άνθρωπο που δεν καταλάβαινε τίποτα.

Στο Ποντόλ οι άνθρωποι έδειχναν πολύ λιγότερη ανησυχία, αλλά οπωσδήποτε επικρατούσε κι εκεί αρκετή αναταραχή. Οι διαβάτες άνοιγαν το βήμα τους, σήκωναν συχνά το κεφάλι για ν' ακούσουν και πολλές νοικοκυρές έβγαιναν στην πόρτα τους, τυλιγμένες πρόχειρα σ' ένα γκρίζο σάλι.

Στην Πάνω Πόλη κατρακυλούσαν τώρα αδιάκοπα οι ριπές των πολυβόλων. Αλλά αυτή την ώρα του δειλινού, της 14ης Δεκεμβρίου, δεν άκουγες πια πουθενά, ούτε κοντά ούτε μακριά, να χτυπά κανόνι.

Ο Νικόλκα είχε ακόμα πολύ δρόμο. Ενώ διέσχιζε το Ποντόλ, το σούρουπο σκέπαζε τους παγωμένους δρόμους κι ενα παχύ και μαλακό χιόνι, που στριφογύριζε στο φως των φαναριών, μετρίαζε την ανησυχία και την κίνηση. Ανάμεσα από το αραιό δίχτυ των νιφάδων έβλεπες ν' αστράφτουν τα φώτα και τα μαγαζιά έλαμπαν χαρούμενα, αν και μερικά είχαν κιόλας σβήσει τις βιτρίνες τους. Το χιόνι έπεφτε όλο και πιο πυκνό. Όταν ο Νικόλκα άρχισε ν' ανεβαίνει τον απότομο ανήφορο της οδού Αλεξέγιεφ, είδε μπροστά στην είσοδο του αριθμού 7 δυο μικρούς με κασκέτο και πλεχτό γκρι σακάκι, που μόλις είχαν κατέβει με έλκηθρο από την κατηφοριά. Ο ένας, μικρός και στρογγυλός σαν μπάλα, στραβωμένος από το χιόνι, καθόταν και γελούσε. Ο άλλος, μεγαλύτερος στην ηλικία, αδύνατος και σοβαρός, ξεμπέρδευε ένα σπάγγο. Κοντά στην πόρτα, ένα αγόρι με γούνα σκάλιζε τη μύτη του. Οι τουφεκιές είχαν πλησιάσει και ξεσπούσαν ψηλά, ταυτόχρονα από παντού.

«Βάσια! Βάσια, είδες αυτή την τσουλήθρα;», φώναξε ο μικρός.

«Κάνουν τσουλήθρα σαν να μη συμβαίνει τίποτα», σκέφτηκε ο Νικόλκα έκπληκτος, και ρώτησε, όσο μπορούσε πιο ήρεμα, το παιδί με τη γούνα:

«Πες μου, σε παρακαλώ, γιατί πυροβολούν εκεί πάνω;»

Το παιδί τράβηξε το δάχτυλο από τη μύτη και είπε βραχνά: «Είναι οι δικοί μας, που τσακίζουν τους αξιωματικούς.»

Ο Νικόλκα κοίταξε το παιδί ύπουλα κι έσφιξε μηχανικά

το πιστόλι στην τσέπη του. Το μεγαλύτερο από τα δυο παιδιά απάντησε θυμωμένα:

«Οι αξιωματικοί παίρνουν το μάθημα που τους αξίζει. Σε όλη την πόλη είναι οχτακόσιοι... Κι όλο παλιανθρωπιές έκαναν. Ήρθε όμως τώρα ο Πετλιούρα, μ' ένα εκατομμύριο στρατιώτες!...»

Γύρισε κι άρχισε να σέρνει το έλκηθρο.

Η κρεμ κουρτίνα άνοιξε αμέσως, ανάμεσα στη βεράντα και στη μικρή τζαμαρία. Το ρολόι... τικ - τακ...

«Ο Αλέξης γύρισε;», ρώτησε ο Νικόλκα την Ελένη.

«Όχι», απάντησε εκείνη κι έβαλε τα κλάματα.

Σκοτάδια, σκοτάδια σ' όλο το σπίτι. Μόνο στην κουζίνα είναι αναμμένη μια λάμπα... Η Ανιούτα κλαίει, με τους αγκώνες στο τραπέζι. Για τον Αλέξη Βασίλιεβιτς, βέβαια... Τα ξύλα καίγονται στη σόμπα, στην κρεβατοκάμαρα της Ελένης, και ζεστές κηλίδες από φως χορεύουν στο πάτωμα. Η Ελένη, που κλαίει κι αυτή για τον Αλέξη, κάθεται σ' ένα μικρό σκαμνί κι ακουμπά το μάγουλο στη γροθιά της. Ο Νικόλκα κάθεται χάμω, δίπλα της, με τα πόδια ανοιχτά σαν ψαλίδι.

Μπολμποτούν... ο συνταγματάρχης. Στο σπίτι των Σεγκλόφ έλεγαν σήμερα ότι δεν είναι άλλος από τον μεγάλο δούκα Μιχαήλ Αλεξάντροβιτς. Εδώ, κοντά στη σόμπα, είναι απελπισία. Γιατί να κλαις για τον Αλέξη; Να κλαις, δεν χρησιμεύει σε τίποτα. Σκοτώθηκε, οπωσδήποτε. Είναι φανερό. Δεν πιάνουν αιχμαλώτους. Αφού δεν ήρθε, αυτό σημαίνει ότι έπεσε στα χέρια τους, με τη μονάδα του, και τον σκότωσαν. Το τρομερό είναι ότι ο Πετλιούρα, απ' όσα λένε, έχει στρατό οχτακόσιες χιλιάδες καλοδιαλεγμένους άντρες. Μας πρόδωσαν, μας έστειλαν στον θάνατο... Από πού όμως βγήκε

αυτός ο τρομερός στρατός; Σχηματίστηκε μέσα στην παγωμένη ομίχλη του γαλάζιου δειλινού... Ομίχλη, ομίχλη...

Η Ελένη σηκώθηκε κι άπλωσε τα χέρια.

«Ανάθεμα στους Γερμανούς. Να είναι καταραμένοι. Αν δεν τους τιμωρήσει ο Θεός, δεν είναι δίκαιος. Είναι δυνατόν να μη λογοδοτήσουν για όσα έκαναν; Θα δώσουν λόγο και θα τιμωρηθούν, όπως υποφέρουμε κι εμείς, ναι, όπως κι εμείς.»

Ξανάπε επίμονα «όπως κι εμείς», σαν να είχαν οι λέξεις αυτές κάποια μαγική δύναμη.

Μια κόκκινη λάμψη έπαιζε στα μάγουλα και στον λαιμό της κι ήταν σαν κάποιο σκοτεινό μίσος να ομόρφαινε τα μάτια της. Ο Νικόλκα στεκόταν όρθιος, με τα πόδια ανοιχτά, κι οι φωνές αυτές έκαναν να γεννηθεί μέσα του η απελπισία κι η θλίψη.

«Είναι δυνατόν να ζει ακόμα;», ρώτησε δειλά. «Είναι, οπωσδήποτε, ένας γιατρός... Κι αν τον συνέλαβαν, μπορεί να μην τον σκότωσαν, να τον κρατούν αιχμάλωτο.»

«Θα φάνε κι αυτοί γάτες και θα σκοτώνονται μεταξύ τους, όπως εμείς», είπε δυνατά η Ελένη, με μια χειρονομία γεμάτη μίσος, σα να φοβέριζε τη φωτιά.

«Χα, χα... Ο Μπολμποτούν δεν μπορεί να είναι ο μέγας δουξ. Και στρατός οχτακόσιες χιλιάδες ή, ακόμη, ένα εκατομμύριο... αδύνατον! Η ομίχλη όμως. Τρομερή εποχή, στ' αλήθεια. Κι ο Τάλμπεργκ, όπως φάνηκε, δεν ήταν κανένας χαζός. Έφυγε έγκαιρα. Η φωτιά χοροπηδάει στο πάτωμα. Κι όμως υπήρχαν εποχές ειρηνικές και χώρες θαυμάσιες. Το Παρίσι, για παράδειγμα, με τον Λουδοβίκο και το καπέλο του με τα μολυβένια κοσμήματα, κι ο Κλοπέν Τρουιγεφού, που κάηκε σε μια φωτιά σαν και τούτη εδώ. Ακόμα κι αυτός

ο δύστυχος ήταν ευτυχισμένος. Ποτέ και πουθενά δεν είδα τόσο σιχαμένο παλιάνθρωπο σαν αυτό τον κοκκινοτρίχη θυρωρό. Όλος ο κόσμος τον μισεί, σίγουρα, αλλ' αυτός είναι αληθινό τσακάλι!»

Και ξαφνικά έφτασε από τα παράθυρα η βροντή από κανόνια. Ο Νικόλκα αναπήδησε ταραγμένος.

«Ακούς; Ακούς; Μήπως είναι οι Γερμανοί; Ήρθαν άραγε οι σύμμαχοι να μας βοηθήσουν; Τι να είναι; Το πυροβολικό του Πετλιούρα δεν μπορεί να βομβαρδίσει την πόλη, αφού την έχουν καταλάβει.»

Η Ελένη ένωσε τα χέρια στο στήθος της και είπε:

«Άκουσε, Νικόλκα, ό,τι και να γίνει, δεν θα σε αφήσω να φύγεις. Για κανένα λόγο. Σε ικετεύω, μη φύγεις, μην πας πουθενά, μην είσαι τρελός...»

«Θα πάω μόνον ώς τον Άγιο Αντρέα, για να μάθω και να δω τι γίνεται. Από κει φαίνεται όλο το Ποντόλ.»

«Καλά, πήγαινε. Αν μπορείς να μ' αφήσεις μόνη μια τέτοια στιγμή, πήγαινε.»

Ο Νικόλκα κατσούφιασε.

«Καλά, πάω στην αυλή, ν' ακούσω.»

«Τότε, έρχομαι μαζί σου.»

«Λένοτσκα, κι αν γυρίσει ο Αλέξης; Δεν θ' ακούσουμε το χτύπημά του στην πόρτα.»

«Αλήθεια. Και θα φταις εσύ.»

«Καλά, άκουσε Λένοτσκα. Σου δίνω τον λόγο μου ότι δεν θα κάνω βήμα πέρα από την αυλή.»

«Στον λόγο της τιμής σου;»

«Στον λόγο της τιμής μου.»

«Δεν θα περάσεις το πορτάκι; Δεν θ' ανεβείς ψηλά στην πλαγιά; Θα μείνεις στην αυλή;»

«Στον λόγο της τιμής μου.»
«Τότε, πήγαινε.»

Η 14η Δεκεμβρίου 1918. Ένα παχύ χιόνι σαβάνωνε την πόλη. Και τα αναπάντεχα κανόνια της άρχισαν να βάλλουν στις εννιά το βράδυ. Έριξαν όμως μόνο για ένα τέταρτο. Το χιόνι έλιωνε στον λαιμό του Νικόλκα κι αυτός αγωνιζόταν να κρατηθεί εκεί και να μην ανεβεί στη χιονισμένη κορυφή του λόφου. Από κει θα μπορούσε να δει όχι μόνο το Ποντόλ αλλά και ένα μέρος από την Άνω Πόλη, το ιεροσπουδαστήριο, τις ατέλειωτες σειρές των φώτων στα μεγάλα κτίρια, τους λόφους με τα μικρά σπίτια και με τα αδύνατα φωτισμένα παράθυρά τους. Αλλά κανένας άντρας δεν είχε δικαίωμα να προδώσει τον λόγο της τιμής του. Όποιος το έκανε, δεν θα μπορούσε να ζήσει στη γη. Έτσι σκεφτόταν ο Νικόλκα και, σε κάθε βαρύ χτύπημα που ακουγόταν μακριά ψιθύριζε: «Θεέ μου, κάνε να...»

Τα κανόνια όμως έπαψαν.

«Ήταν τα κανόνια των δικών μας», σκέφτηκε μελαγχολικά ο Νικόλκα. Καθώς ξαναγύριζε από το πορτάκι, έριξε ένα βλέμμα προς το παράθυρο των Σεγκλόφ. Η άσπρη κουρτίνα ήταν μισάνοιχτη κι έβλεπε τη Μαρία Πετρόβνα να πλένει τον Πέτια. Ο Πέτια στεκόταν ολόγυμνος σε μια πελώρια λεκάνη και, χωρίς ν' ακούγεται, έκλαιγε, γιατί το σαπούνι έμπαινε στα μάτια του. Η Μαρία Πετρόβνα έτριβε μ' ένα σφουγγάρι το κεφάλι του Πέτια. Ένα ύφασμα κρεμόταν σ' ένα σκοινί κι έβλεπες τη μακριά σκιά της Μαρίας Πετρόβνα να μετακινείται και να σκύβει. Ο Νικόλκα είχε την εντύπωση ότι εκεί, στο σπίτι των Σεγκλόφ, ήταν βολικά και ζεστά, ενώ αυτός κρύωνε με την ανοιχτή χλαίνη του.

* * *

Μέσα στα κατάβαθα του χιονιού, οχτώ βέρστια από τα βόρεια περίχωρα, σ' ένα φυλάκιο μισοσκεπασμένο από χιόνι, που το είχαν εγκαταλείψει οι φρουροί, καθόταν ένας λοχαγός του πυροβολικού. Στο μικρό τραπέζι που ήταν μπροστά του υπήρχαν μια κόρα ψωμιού, ένα τηλέφωνο εκστρατείας και μια λάμπα πετρελαίου, με μαυρισμένο το φουσκωτό γυαλί της. Μια αδύνατη φωτιά τρεμόσβηνε μέσα στη σόμπα. Ο λοχαγός ήταν μικρόσωμος, με μύτη σουβλερή και μακριά. Με το αριστερό χέρι έτριβε σε ψίχουλα την κόρα, ενώ με το δεξί πατούσε τα κουμπιά του τηλεφώνου. Αυτό όμως έμενε βουβό, δεν απαντούσε.

Πέντε βέρστια ολόγυρα δεν υπήρχε τίποτε, ούτε ψυχή, εκτός από τα σκοτάδια, όπου λυσσομανούσε η χιονοθύελλα.

Πέρασε έτσι κάπου μια ώρα κι ο λοχαγός άφησε ήσυχο το τηλέφωνο. Κατά τις εννιά, μούγκρισε και βροντοφώναξε, ποιος ξέρει γιατί:

«Είναι να τρελαθείς. Θα έπρεπε να σκοτωθώ.» Και, σαν απάντηση, χτύπησε το τηλέφωνο.

«Η έκτη πυροβολαρχία;», ρώτησε κάποια μακρινή φωνή.

«Ναι, ναι!», φώναξε με υπερβολική χαρά ο λοχαγός.

Η μακρινή φωνή έμοιαζε ανυπόμονη και ικανοποιημένη:

«Ανοίξτε αμέσως πυρ! Στόχος το ποτάμι...»

Ο μακρινός συνομιλητής κακάριζε στο σύρμα:

«Με καταιγισμούς...» Η φωνή κόπηκε. «Έχω την εντύπωση πως...» Κόπηκε πάλι.

«Ναι, ναι, ακούω», φώναξε ο λοχαγός, τρίζοντας από την απελπισία τα δόντια του.

Πάλι σιωπή.

«Δεν μπορώ να ανοίξω πυρ», εξήγησε ο λοχαγός στο τη-

λέφωνο, αν και καταλάβαινε πως μιλούσε στο κενό. Μα δεν μπορούσε να κρατηθεί: «Όλοι οι πυροβολητές μου και οι τρεις ανθυπολογαχοί έχουν φύγει. Είμαι ολομόναχος στην πυροβολαρχία. Συνδεθείτε με το Ποστ...»

Ο λοχαγός έμεινε ακόμα μια ώρα σ' αυτή τη θέση. Ύστερα βγήκε. Η χιονοθύελλα είχε ξεσπάσει. Τα τέσσερα κανόνια, σκοτεινά και σιωπηλά, είχαν σκεπαστεί με χιόνι που σχημάτιζε ένα λόφο στην κάννη και στον κιλλίβαντα. Μέσα στους ανεμοστρόβιλους και στα παγωμένα ουρλιαχτά της καταιγίδας, ο λοχαγός τρίκλιζε και σκόνταφτε σαν τυφλός. Προσπάθησε για λίγο, ψηλαφώντας στο σκοτάδι, να σηκώσει το κλείστρο του πρώτου κανονιού. Σκέφτηκε να το ρίξει στο πηγάδι, πίσω από την καλύβα, αλλά μετάνιωσε και γύρισε στο φυλάκιο. Βγήκε ακόμη τρεις φορές και ύστερα έκρυψε τα τέσσερα κλείστρα κάτω από μια καταπακτή που ήταν στο πάτωμα, σε μια τρύπα μισογεμάτη πατάτες. Φύσηξε δυνατά τη λάμπα και βγήκε στο σκοτάδι. Βάδισε δυο ώρες, χώθηκε μέσα στο χιόνι σκοτεινός κι αόρατος. Κάποτε έφτασε στον δρόμο που οδηγούσε στην πόλη. Ο δρόμος φωτιζόταν από αδύνατα αραιά φανάρια. Εκεί, κάτω από ένα φανάρι, καβαλάρηδες με μακριά μαλλιά που έπεφταν στους ώμους τους, σκότωσαν τον λοχαγό με σπαθιές και του πήραν τις μπότες και το ρολόι του.

Έξι βέρστια από το φυλάκιο, σε μια άλλη καλύβα, ακούστηκε η ίδια φωνή:

«Ανοίξτε πυρ!... αμέσως στο ποτάμι. Έχω την εντύπωση ότι ο εχθρός ετοιμάζεται να περάσει ανάμεσα σε σας και σε μας, για να φτάσει στην πόλη.»

«Εμπρός. Με ακούτε;», απάντησαν από την καλύβα.

«Ρωτήστε το Ποστ...»

Η φωνή κόπηκε.

Ύστερα, χωρίς να ακούει, η φωνή άρχισε να κακαρίζει στο τηλέφωνο: «Με στόχο το ποτάμι, γρήγορα... Το ιππικό...»

Κι έπαψε πάλι.

Τρεις αξιωματικοί και τρεις γιούνγκερς βγήκαν από την καλύβα, κρατώντας φανάρια. Ένας τέταρτος αξιωματικός και δυο γιούνγκερς στέκονταν κοντά στα κανόνια, με μια λάμπα θυέλλης, που η καταιγίδα προσπαθούσε να τη σβήσει. Πέντε λεπτά αργότερα, τα κανόνια σκίρτησαν με τρομακτικό θόρυβο μέσα στα σκοτάδια. Ο δυνατός πάταγος ακούστηκε δεκαπέντε βέρστια γύρω, ώς τον αριθμό 13 της οδού Αλεξέγιεφ. «Θεέ μου, κάνε να...»

Καμιά εκατοστή ιππείς, που στροβιλίζονταν μέσα στη θύελλα, πετάχτηκαν πίσω από τα φανάρια κι έσφαξαν όλους τους γιούνγκερς και τους τέσσερις αξιωματικούς. Ο επικεφαλής της πυροβολαρχίας, που είχε μείνει στην καλύβα, δίπλα στο τηλέφωνο, χτυπήθηκε με το πιστόλι του, τραβώντας μέσα στο στόμα.

Τα τελευταία του λόγια ήταν: «Αισχρά επιτελεία! Αχ! καταλαβαίνω τους μπολσεβίκους.»

Ο Νικόλκα άναψε τη λάμπα, που κρεμόταν στο ταβάνι του δωματίου του, και χάραξε στην πόρτα με σουγιά ένα μεγάλο σταυρό κι από κάτω:

Συν. Τουρς. 14 Δεκ. 1918, ώρα 16.

Παρέλειψε το «Νάι», γιατί σκέφτηκε ότι δεν θα έπρεπε να καταλάβουν οι άνθρωποι του Πετλιούρα, αν έρχονταν να ψάξουν στο σπίτι.

Δεν ήθελε να κοιμηθεί, μην τυχόν και δεν ακούσει το κουδούνι, αλλά η Ελένη χτύπησε τον μεσότοιχο και του φώναξε:

«Κοιμήσου, θα περιμένω εγώ...»

Κι αμέσως ο Νικόλκα αποκοιμήθηκε ντυμένος στο κρεβάτι του, σαν κούτσουρο. Η Ελένη ξαγρύπνησε ώς το πρωί, περιμένοντας αδιάκοπα το χτύπημα του κουδουνιού. Το κουδούνι όμως έμεινε άφωνο. Ο Αλέξης, ο μεγάλος αδελφός, είχε εξαφανιστεί.

Στις έντεκα το βράδυ, ένας άνθρωπος εξουθενωμένος από κούραση πρέπει να κοιμάται. Και κοιμάται, κοιμάται... Και κοιμάται κάπως πρωτότυπα, είναι σίγουρο! Οι μπότες του τον στενοχωρούν, ο ζωστήρας του τον σφίγγει, ο γιακάς του τον πνίγει και, ακόμα, ένας εφιάλτης τον πατάει βαριά στο στήθος του.

Το κεφάλι του Νικόλκα γλίστρησε προς τα πίσω, το πρόσωπό του έγινε κατακόκκινο κι ο λαιμός του σφυρίζει... Σφυρίζει!... Χιόνι, αλλά τι είναι αυτός ο ιστός της αράχνης; Θεέ μου, ο ιστός αυτός τον σκέπασε ολόκληρο. Πριν απ' όλα, πρέπει ν' ανοίξει ένα πέρασμα μέσα από αυτό τον ιστό, γιατί μεγαλώνει, μεγαλώνει αδιάκοπα ο καταραμένος και πλησιάζει όλο και περισσότερο στο πρόσωπό του. Μα δεν γίνεται τίποτα. Ο ιστός πυκνώνει τόσο, ώστε δεν υπάρχει πια τρόπος να βγει από κει! Ασφυξία, πνιγμός. Πίσω από το δίχτυ της αράχνης απλώνεται χιόνι πεντακάθαρο, μια τεράστια πεδιάδα όλο χιόνι. Σ' αυτό πρέπει να φτάσει, μα γρήγορα, γιατί κάποια φωνή τον καλεί: «Νικόλκα.» Να, όμως, ένα τολμηρό πουλί πιάστηκε μέσα στον ιστό κι αρχίζει να θρηνεί: Τίκι, τίκι, τίκι, πίου. Πιιού! Τίκι... Πρ, στον διάβολο! Δεν φαίνεται, αλλά είναι κάπου κοντά και τιτιβίζει. Ύστερα ακούστηκε σαν κάποιος να έκλαιγε την τύχη του και σε λίγο πάλι η φωνή: «Νικ! Νικ! Νικόλκα!»

«Ε!», φώναξε ο Νικόλκα, σκίζοντας το πέπλο της αράχνης, καθώς ανασηκώθηκε αναστατωμένος, με μουδιασμένο κορμί και ανασηκωμένα τα αραιά του μαλλιά, σαν να τα είχε ανακατέψει πολλή ώρα.

«Ποιος; Ποιος; Ποιος;», ρώτησε με τρόμο ο Νικόλκα, που δεν καταλάβαινε τίποτα.

«Ποιος, ποιος, ποιος, τικ... τικ... Πίτι! Πι-ού», ακούστηκε ο πέπλος της αράχνης και η θλιμμένη φωνή είπε, πνιγμένη στα κρυφά της δάκρυα:

«Ναι, με τον εραστή της!»

Τρομαγμένος, ο Νικόλκα στηρίχτηκε στον τοίχο και κοίταξε σταθερά το όραμα. Η οπτασία αυτή φορούσε ένα ανοιχτό καφετί χιτώνιο, μια φουσκωτή κιλότα στο ίδιο χρώμα και μπότες με κίτρινο γύρισμα, σαν τζόκεϋ. Τα μάτια της, θολά και θλιμμένα, κοιτούσαν τον Νικόλκα μέσα από τις βαθιές κόγχες ενός απίστευτα χοντρού κεφαλιού, με μαλλιά σα βούρτσα. Η οπτασία ήταν αναμφισβήτητα ένα πλάσμα νέο, αλλά το δέρμα του προσώπου της φαινόταν γκριζωπό, γερασμένο, με φαγωμένα και κίτρινα δόντια. Κρατούσε στα χέρια ένα μεγάλο κλουβί, σκεπασμένο με μαύρο μαντίλι, κι ένα γαλάζιο γράμμα ανοιγμένο.

«Δεν ξύπνησα ακόμα», αναλογίστηκε ο Νικόλκα, κι έκανε με το χέρι μια κίνηση για να διώξει την οπτασία, όπως είχε κάνει και με τον ιστό της αράχνης. Ακούμπησε με πόνο τα δάχτυλα στα κάγκελα του κλουβιού, κι αμέσως το πουλί, σαν να το έπιασε μανία, σφύριζε, φώναζε, έκανε έναν τρομακτικό θόρυβο.

«Νικόλκα!», τον κάλεσε από πολύ μακριά η φωνή της Ελένης, γεμάτη αγωνία.

«Ιησού Χριστέ», σκέφτηκε ο Νικόλκα. «Όχι, είμαι για

τα καλά ξύπνιος, αλλά έχω τρελαθεί και ξέρω γιατί. Η κούραση της μάχης. Θεέ μου, βλέπω οράματα... αλλά και τα δάκτυλα, πόνεσα. Θεέ μου! Ο Αλέξης δεν έχει γυρίσει. Α, ναι... δεν γύρισε... Τον σκότωσαν. Ωχ!»

«Με τον εραστή της», είπε η οπτασία με τραγικό τόνο. «Και μάλιστα στο ίδιο ντιβάνι, όπου της διάβαζε ποιήματα...»

Η οπτασία στράφηκε προς την πόρτα, για να απαντήσει σίγουρα σε κάποιον αόρατο ακροατή. Ύστερα γύρισε σταθερά προς τον Νικόλκα:

«Ναι, στο ίδιο ντιβάνι... Εκεί είναι τώρα και φιλιούνται... Ύστερα από τις εβδομήντα πέντε χιλιάδες της συναλλαγματικής που υπέγραψα χωρίς δισταγμό, σαν τζέντλεμαν. Γιατί ήμουν τζέντλεμαν και θα είμαι πάντοτε. Ας αγκαλιάζονται λοιπόν!»

«Ωχ, ε... ω!», έκανε ο Νικόλκα, ενώ τα μάτια του άνοιξαν διάπλατα και μια κρυάδα πέρασε την πλάτη του.

«Ζητώ συγγνώμη», είπε η οπτασία, που έβγαινε όλο και περισσότερο από την κυματιστή καταχνιά του ονείρου, για να μεταμορφωθεί σ' ένα πραγματικό, ζωντανό σώμα. «Όλα αυτά δεν είναι, βέβαια, τόσο σαφή για σας. Περιμένετε όμως... Να, το γράμμα αυτό θα σας τα εξηγήσει όλα. Δεν κρύβω την ντροπή μου σε κανένα, σαν τζέντλεμαν.»

Με τα λόγια αυτά, ο άγνωστος έβαλε στα χέρια του Νικόλκα το γαλάζιο γράμμα. Ο Νικόλκα το πήρε, ολότελα χαμένος, κι άρχισε να διαβάζει τα μεγάλα απλωτά γράμματα, πάνω στο λεπτό γαλάζιο χαρτί.

Πολυαγαπημένη μου Λένοτσκα

Γνωρίζω την καλή σας καρδιά και σας στέλνω τούτο το γράμμα, όπως σε κάποιον στενό συγγενή. Σας

έχω στείλει, εξάλλου, ένα τηλεγράφημα, αλλά όλα θα σας τα διηγηθεί διά ζώσης ο δύστυχος νέος. Ο Λαριόσικ δέχτηκε ένα τρομερό χτύπημα και επί πολύ καιρό φοβόμουν ότι δεν θα συνέλθει. Η Μιλότσκα Ρούμπτσοβα, που την είχε παντρευτεί, όπως ξέρετε, πέρυσι, αποδείχτηκε μια οχιά από τις χειρότερες. Φιλοξενήστε τον, σας παρακαλώ, και δώστε του ζεστασιά, όπως εσείς μόνον ξέρετε. Θα φροντίσω εγκαίρως για τη συντήρησή του. Δεν μπορεί πια να δει το Ζιτομίρ, και τον καταλαβαίνω απολύτως. Δεν σας γράφω περισσότερα. Είμαι πολύ συγκινημένη. Το νοσοκομειακό τρένο ξεκινά. Θα σας διηγηθεί τα πάντα ο ίδιος. Σας φιλώ πολύ, πάρα πολύ, εσάς και τον Σεριόζα!
Κι από κάτω μια δυσανάγνωστη υπογραφή.

«Έχω φέρει μαζί μου ένα πουλί», είπε ο άγνωστος αναστενάζοντας.

«Το πουλί είναι ο καλύτερος φίλος του ανθρώπου. Πολλοί, αλήθεια, νομίζουν ότι είναι ανώφελο στο σπίτι, αλλά μπορώ να πω ότι ένα πουλί δεν θα κάνει ποτέ κακό σε κανέναν.»

Η τελευταία αυτή φράση άρεσε πολύ στον Νικόλκα. Δεν ζήτησε να καταλάβει τίποτα, έξυσε δειλά με το ακατανόητο γράμμα το φρύδι του και κατέβασε το ένα πόδι από το κρεβάτι, ενώ σκεφτόταν: «Είναι απρέπεια... Πρέπει να τον ρωτήσω το όνομά του; Περίεργη ιστορία...»

«Είναι καναρίνι;», ρώτησε τον άγνωστο.

«Ναι, και τι καναρίνι!», απάντησε περήφανα ο άγνωστος. «Για την ακρίβεια, δεν είναι ένα κοινό κίτρινο καναρίνι, αλλά ένα πραγματικό καναρίνι, με πρασινοκίτρινα φτερά. Αρσενικό. Στο Ζιτομίρ, έχω δεκαπέντε σαν αυτό. Τα πήγα

όλα στης μαμάς να τα φροντίζει. Αυτό το άθλιο θα τα δάγκωνε σίγουρα στον λαιμό. Μισεί τ' άλλα πουλιά. Μου επιτρέπετε να το ακουμπήσω στο γραφείο σας;»

«Παρακαλώ», απάντησε ο Νικόλκα. «Είστε από το Ζιτομίρ;»

«Και βέβαια», απάντησε ο άγνωστος. «Και, κοιτάξτε σύμπτωση, ήρθα μαζί με τον αδελφό σας...»

«Ποιον αδελφό μου;»

«Πώς; Ποιον αδελφό; Ο αδελφός σας ήρθε μαζί μου», απάντησε με απορία ο άγνωστος.

«Ποιος αδελφός;», φώναξε με πόνο ο Νικόλκα. «Ποιος αδελφός; Από το Ζιτομίρ;»

«Ο μεγάλος σας αδελφός...»

Η φωνή της Ελένης αντήχησε δυνατή και καθαρή στην τραπεζαρία: «Νικόλκα! Νικόλκα! Ιλαρίων Λαριόνιτς! Ξυπνήστε τον, ξυπνήστε τον, λοιπόν!»

«Τρικ, πουίτ, τρικ...», έκανε το πουλί με μακρόσυρτη φωνούλα.

Ο Νικόλκα άφησε το γαλάζιο γράμμα, έφυγε σαν βλήμα, πέρασε το «βιβλιοπωλείο» κι έφτασε στην τραπεζαρία, όπου στάθηκε μαρμαρωμένος μ' ανοιχτά τα μπράτσα.

Ο Αλέξης Τουρμπίν βρισκόταν ακίνητος σ' ένα ντιβάνι, κάτω από το εκκρεμές. Ήταν τυλιγμένος σ' ένα μαύρο ξένο παλτό, με σκισμένη φόδρα, και φορούσε ένα μαύρο παντελόνι, που δεν ήταν δικό του. Χλωμό, μελανιασμένο ήταν το πρόσωπό του και τα δόντια του σφιγμένα. Η Ελένη τον φρόντιζε αναστατωμένη, ενώ από την ανοιχτή ρόμπα της φαίνονταν οι μαύρες κάλτσες της και η δαντέλα από το μισοφόρι της. Τραβούσε κάθε τόσο ένα κουμπί στο στήθος του, του έπιανε το χέρι και ολοένα φώναζε: «Νικόλκα, Νικόλκα!»

Σε τρία λεπτά, με το πηλήκιο του σπουδαστή πίσω στον λαιμό και με ανοιχτή την γκρίζα χλαίνη του, ο Νικόλκα ανέβαινε τρεχάτος και κοντανασαίνοντας την οδό Αλεξέγιεφ.

«Κι αν δεν τον βρω στο σπίτι του;», μουρμούριζε. «Θεέ μου, τι βλάκας αυτός ο τύπος με τις κίτρινες μπότες! Δεν μπορώ όμως να πάω να βρω τον Κουρίτσκι, είναι ολοφάνερο... Η γάτα και η φάλαινα "κιτ" και "κοτ"»... Το πουλί ξεφώνιζε μέσα στο κεφάλι του: «Κίτι - κοτ, κίτι - κοτ!»

Μια ώρα αργότερα, στην τραπεζαρία, μια λεκάνη γεμάτη κιτρινισμένο νερό ήταν στο πάτωμα, όπου βρίσκονταν σκορπισμένα κουρέλια, ματωμένες γάζες και κομμάτια από άσπρα πιατικά, που ο άγνωστος είχε ρίξει από τον μπουφέ, όταν πήγε να πάρει ένα ποτήρι. Οι άλλοι πατούσαν πάνω στα συντρίμμια, καθώς βάδιζαν στο δωμάτιο. Ο Τουρμπίν, χλωμός πάντα, μα πιο μελανιασμένος τώρα, έμενε ξαπλωμένος, με το κεφάλι του πάνω στα μαξιλάρια. Συνήλθε και θέλησε να πει κάτι, αλλά ένας γιατρός με χρυσά γυαλιά της μύτης, με μυτερό γενάκι κι ανασκουμπωμένα μανίκια, έσκυψε πάνω του και, ενώ σκούπιζε με μια γάζα τα ματωμένα χέρια του, του είπε:

«Μη μιλάτε, αγαπητέ συνάδελφε.»

Η Ανιούτα, άσπρη σαν κιμωλία, με ολοστρόγγυλα μεγαλωμένα μάτια, και η Ελένη, με ανακατωμένα τα πυρρόξανθα μαλλιά της, είχαν ανασηκώσει τον Αλέξη και του τραβούσαν το ματωμένο πουκάμισο με το ξεσκισμένο μανίκι.

«Σκίστε το πιο πάνω, είναι άχρηστο πια», είπε ο γιατρός με το γενάκι.

Έκοψαν με το ψαλίδι το πουκάμισο του Τουρμπίν και του το έβγαλαν κομμάτια, αφήνοντας γυμνό το αδύνατο και κιτρινισμένο κορμί του και το αριστερό χέρι του, που

ήταν σφιχτά δεμένο ώς τον ώμο. Οι άκρες του νάρθηκα περίσσευαν έξω από τον επίδεσμο. Ο Νικόλκα ξεκούμπωνε γονατισμένος τα κουμπιά, για να βγάλει το παντελόνι του αδελφού του.

«Γδύστε τον τελείως, και αμέσως στο κρεβάτι», είπε με βαριά φωνή ο γιατρός με το γενάκι. Η Ανιούτα έφερε μια κανάτα, του έριξε νερό στα χέρια κι ο αφρός από το σαπούνι έτρεξε στη λεκάνη. Ο άγνωστος στεκόταν παράμερα, χωρίς να συμμετέχει στη φασαρία, άλλοτε κοιτάζοντας με θλίψη τα σπασμένα πιατικά κι άλλοτε κοκκινίζοντας, καθώς κοιτούσε την Ελένη με την ολάνοιχτη ρόμπα. Τα μάτια του ήταν πλημμυρισμένα στα δάκρυα.

Όλοι μαζί, μετέφεραν τον Τουρμπίν στο δωμάτιό του. Και, αυτή τη φορά, ο άγνωστος βοήθησε. Πέρασε τα χέρια του κάτω από τα γόνατα του άρρωστου και του κράτησε τα πόδια.

Στο σαλόνι, η Ελένη πρόσφερε χρήματα στον γιατρό. Εκείνος αρνήθηκε με μια χειρονομία.

«Μα, όχι, δεν γίνεται, για έναν συνάδελφο! Υπάρχει ένα θέμα σπουδαιότερο. Για να πούμε την αλήθεια, θα έπρεπε να τον μεταφέρουμε σε νοσοκομείο.»

«Αδύνατον», ακούστηκε η φωνή του Τουρμπίν. «Όχι στο νοσοκ...»

«Ησυχάστε, αγαπητέ συνάδελφε», του είπε ο γιατρός. «Θα τα τακτοποιήσουμε πολύ καλά, χωρίς τη βοήθειά σας. Ναι, ασφαλώς, καταλαβαίνω... Ο Θεός ξέρει τι γίνεται τώρα στην πόλη. Χμ... ίσως έχει δίκιο. Αδύνατον. Καλά, λοιπόν, κρατήστε τον εδώ... Θα περάσω το βράδυ.»

«Υπάρχει κίνδυνος, γιατρέ;», ρώτησε με αγωνία η Ελένη.

Ο γιατρός κοίταζε το πάτωμα, λες και η διάγνωση ήταν

γραμμένη στα σανίδια, χάιδεψε το γενάκι του και απάντησε:

«Το κόκαλο είναι γερό... Χμ... οι αρτηρίες δεν έχουν θιγεί... ούτε τα νεύρα... Αν θα σχηματίσει, όμως, πύο... Στην πληγή έχουν μπει κομμάτια από τη χλαίνη... Πυρετός...»

Με αυτές τις κάπως ακατανόητες και ασύνδετες σκέψεις, ο γιατρός ύψωσε τη φωνή και συμπλήρωσε με σταθερό ύφος:

«Απόλυτη ανάπαυση. Αν υποφέρει, μορφίνη. Απόψε θα του κάνω μια ένεση εγώ. Ας φάει κάτι ρευστό. Να του δώσετε ζωμό. Και να μιλά όσο γίνεται λιγότερο.»

«Γιατρέ, γιατρέ, σας παρακαλώ θερμά, μην πείτε τίποτε σε κανένα...»

Ο γιατρός έριξε ένα βλέμμα βαθύ και σκεφτικό στην Ελένη και μουρμούρισε:

«Ναι, καταλαβαίνω... Πώς του συνέβη;»

Η Ελένη έβγαλε μόνο έναν συγκρατημένο αναστεναγμό κι άνοιξε με απορία τα μπράτσα της.

«Καλά, καλά», ψιθύρισε ο γιατρός και βγήκε στο χωλ της εισόδου βαδίζοντας μονόπαντα, σαν αρκούδα.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

13

ΣΚΟΥΡΕΣ κουρτίνες έκρυβαν τα δυό παράθυρα στο μικρό δωμάτιο του Τουρμπίν, που έβλεπαν προς τη βεράντα. Στο μισόφωτο της κάμαρας έλαμπαν τα μαλλιά της Ελένης. Ένας ασπριδερός λεκές σχηματιζόταν στο κρεβάτι, το πρόσωπο και ο λαιμός του Τουρμπίν. Από την πρίζα του ηλεκτρικού ένα κορδόνι σερνόταν προς την καρέκλα, όπου μια μικρή λάμπα με ροζ αμπαζούρ άναψε και μετέτρεψε την ημέρα σε νύχτα. Ο Τουρμπίν έκανε νόημα στην Ελένη να κλείσει την πόρτα.

«Πρέπει να ειδοποιήσουμε αμέσως την Ανιούτα να μην πει τίποτα.»

«Ξέρω, ξέρω... Μη μιλάς πολύ, Αλιόσα.»

«Το ξέρω κι εγώ... Θα μιλάω πολύ σιγά... Πες μου, μπορεί να χάσω το χέρι μου;»

«Θα δούμε, Αλιόσα... Έλα, ξάπλωσε και μη μιλάς... Το παλτό αυτής της κυρίας θα το κρατήσουμε εδώ, για την ώρα;»

«Ναι, ναι. Και ειδοποίησε τον Νικόλκα να μην το φορέσει. Αλλιώς, στον δρόμο... Καταλαβαίνεις. Γενικά, για τ' όνομα του Θεού, μην τον αφήσεις να πάει πουθενά.»

«Ο Θεός να την έχει καλά αυτή τη γυναίκα», είπε ήρεμα και ειλικρινά η Ελένη. «Κι έπειτα σου λένε πως δεν υπάρχουν καλοί άνθρωποι σ' αυτό τον κόσμο.»

Ένα ελαφρό κοκκίνισμα ανέβηκε στα μάγουλα του τραυματία και το βλέμμα του χάθηκε στη λευκότητα του χαμηλού

ταβανιού. Ύστερα έστρεψε πάλι το βλέμμα του στην Ελένη και ρώτησε μισοκλείνοντας τα μάτια του:

«Αλήθεια, συγχώρεσέ με, αλλά ποιος είναι αυτός ο βάτραχος;»

Η Ελένη έσκυψε μέσα στο ρόδινο φως και σήκωσε τους ώμους.

«Ε, ναι, καταλαβαίνεις, δυο λεπτά πριν έρθεις εσύ, νά σου και παρουσιάζεται αυτός. Είναι ο ανιψιός του Σεριόζα από το Ζιτομίρ. Ξέρεις... Ο Σουρζιάνσκι Λαριόν... Ο περίφημος Λαριόσικ, τέλος πάντων.»

«Λοιπόν;»

«Ήρθε με ένα γράμμα. Σπίτι τους υπάρχει, δεν ξέρω, κάποιο δράμα... Μόλις άρχισε να διηγείται, ήρθε και σ' έφερε η κυρία.»

«Κι αυτό το πουλί, ο Θεός ξέρει τι είναι...»

«Α, το πουλί! Μα, καταλαβαίνεις, ζήτησε να μείνει μαζί μας. Δεν ξέρω, λοιπόν, τι να κάνω.»

«Να μείνει εδώ;»

«Ναι, βέβαια. Μόνο, σε παρακαλώ, Αλιόσα, μη μιλάς και μην κουνιέσαι... Ναι, η μητέρα του γράφει... μας παρακαλεί, και ξέρεις ότι ο Λαριόσικ είναι η αδυναμία της... Δεν έχω ξαναδεί τέτοιον βλάκα στη ζωή μου. Άρχισε κιόλας να σπάει τα πιατικά. Από το μπλε σερβίτσιο δυο πιάτα απόμειναν μονάχα.»

«Καταλαβαίνω. Μα ούτε κι εγώ ξέρω τι να κάνουμε.»

Στο ρόδινο ημίφως, ο ψίθυρος βάσταξε πολύ. Πίσω από τις πόρτες και τις κουρτίνες άκουγες τις μακρινές και δυνατές φωνές του Νικόλκα και του απρόσμενου επισκέπτη. Η Ελένη, απλώνοντας τα χέρια της, παρακάλεσε τον Αλέξη να μιλάει λιγότερο. Στην τραπεζαρία ακούστηκε θόρυβος

πιατικών. Η Ανιούτα, πολύ συγκινημένη, σκούπιζε τα κομμάτια από το μπλε σερβίτσιο. Τελικά, οι ψίθυροι τέλειωσαν με μιαν απόφαση. Αφού στην πόλη τώρα πια θα συνέβαινε ο διάβολος ξέρει τι, και πολύ πιθανόν να επέτασσαν δωμάτια σε σπίτια, κι αφού για τη συντήρηση του Λαριόσικ θα έπαιρναν χρήματα, που τα είχαν πολύ ανάγκη, αποφάσισαν να τον δεχτούν. Με τον όρο, όμως, ότι θα συμμορφωθεί με τον κανονισμό της ζωής των Τουρμπίν. Για το πουλί, θα περίμεναν. Αν γινόταν αφόρητο μέσα στο σπίτι, θα απαιτούσαν να απομακρυνθεί, αλλά θα κρατούσαν τον κύριό του. Όσο για τη λάτρα του ξένου, αφού η Ελένη δεν αναλάμβανε να μιλήσει πρώτη, πράγμα άλλωστε που θα ήταν απρέπεια και χοντροκοπιά, αποφάσισαν να το ξεχάσουν. Ο Λαριόσικ θα εγκατασταθεί στο «βιβλιοπωλείο», όπου θα μεταφέρουν ένα κρεβάτι με σομιέ κι ένα μικρό τραπέζι...

Η Ελένη γύρισε στην τραπεζαρία. Ο Λαριόσικ ήταν όρθιος σε μια στάση περίλυπη, με το κεφάλι σκυμμένο, και κοιτούσε το μέρος του μπουφέ όπου υπήρχαν άλλοτε δώδεκα πιάτα. Τα μάτια του, θολά γαλάζια, φανέρωναν την πιο βαθιά θλίψη. Ο Νικόλκα, απέναντί του, τον άκουγε με το στόμα ανοιχτό. Τα μάτια του έδειχναν ζωηρή περιέργεια.

«Δεν υπάρχει πια δέρμα στο Ζιτομίρ», μουρμούριζε ταραγμένα ο Λαριόσικ. «Δεν υπάρχει πια αυτό το είδος του δέρματος που φορώ πάντα. Παρακάλεσα όλους τους τσαγκάρηδες, πρότεινα να τους το πληρώσω οσοδήποτε, μα δεν υπάρχει πια... Γι' αυτό οφείλω...»

Μόλις είδε την Ελένη, ο Λαριόσικ χλώμιασε, στηρίχτηκε από το ένα πόδι στο άλλο και κοιτάζοντας, ποιος ξέρει γιατί, τα σμαραγδένια κουμπιά της ρόμπας της είπε:

«Ελένη Βασίλιεβνα, θα τρέξω αμέσως στα καταστήματα,

θα ψάξω και σήμερα κιόλας θα έχετε το σερβίτσιο σας. Δεν ξέρω τι να πω. Πώς να ζητήσω να με συγχωρήσετε. Οπωσδήποτε μου αξίζει ο θάνατος... Είμαι τρομερά κακότυχος... Θα πάω, όμως, σήμερα στα μαγαζιά...»

«Σας παρακαλώ πολύ, μην πάτε σε κανένα μαγαζί, πολύ περισσότερο γιατί είναι κλειστά, βέβαια. Δεν ξέρετε, λοιπόν, τι συμβαίνει στο σπίτι μας και στην πόλη;»

«Πώς να το ξέρω;», φώναξε ο Λαριόσικ. «Ήρθα με το νοσοκομειακό τρένο, καθώς σας είπα στο τηλεγράφημα.»

«Ποιο τηλεγράφημα;», ρώτησε η Ελένη. «Δεν πήραμε κανένα τηλεγράφημα.»

«Πώς;», ρώτησε κατάπληκτος ο Λαριόσικ, ανοίγοντας διάπλατα το στόμα του. «Δεν το πή-ρα-τε; Αχ, αχ! Τώρα, λοιπόν, καταλαβαίνω γιατί με κοιτάξατε με απορία. Όμως η μαμά σάς έστειλε ένα τηλεγράφημα με εξήντα τρεις λέξεις.»

«Εξ... εξ... εξήντα τρεις λέξεις!», φώναξε ο Νικόλκα έκπληκτος. «Τι κρίμα! Μα τα τηλεγραφήματα τώρα... μάλλον δεν πάνε διόλου...»

«Τι να κάνουμε τώρα;», ρώτησε με λύπη ο Λαριόσικ. «Μου επιτρέπετε να μείνω σπίτι σας;»

Κοίταξε γύρω του σα να ζητούσε βοήθεια, μα στα μάτια του φαινόταν καθαρά ότι το σπίτι των Τουρμπίν τού άρεσε πολύ και ότι δεν είχε καθόλου διάθεση να φύγει από κει.

«Όλα τακτοποιήθηκαν», τον καθησύχασε η Ελένη μ' ένα κούνημα του κεφαλιού όλο καλοσύνη. «Είμαστε σύμφωνοι. Μείνετε κι εγκατασταθείτε. Έχουμε, βλέπετε, συμφορές...»

Ο Λαριόσικ φάνηκε ακόμη πιο θλιμμένος. Δάκρυα πλημμύρισαν τα μάτια του. «Ελένη Βασίλιεβνα!», φώναξε με θέρμη. «Τακτοποιήστε με όπως θέλετε. Ξέρετε, μπορώ να μην κοιμηθώ τρεις, ακόμα και τέσσερις νύχτες συνέχεια.»

«Ευχαριστώ, ευχαριστώ πολύ.»

«Και τώρα –ο Λαριόσικ απευθύνθηκε στον Νικόλκα– μπορώ να σας ζητήσω ένα ψαλίδι;»

Ο Νικόλκα πετάχτηκε με μεγάλη έκπληξη κι ενδιαφέρον, βγήκε σβέλτα και ξαναγύρισε με το ψαλίδι. Ο Λαριόσικ έπιασε ένα κουμπί στο παλτό του, έπαιξε τα μάτια του και είπε πάλι στον Νικόλκα:

«Τώρα... με συγχωρείτε, πάμε για ένα λεπτό στο δωμάτιό σας.»

Στο δωμάτιο του Νικόλκα, ο Λαριόσικ έβγαλε το παλτό του δείχνοντας ένα πολύ βρόμικο πουκάμισο, πήρε το ψαλίδι, έκοψε τη μαύρη γυαλιστερή φόδρα κι έβγαλε από μέσα ένα παχύ πρασινοκίτρινο πακέτο γεμάτο χαρτονομίσματα. Έφερε με επισημότητα το πακέτο αυτό στην τραπεζαρία και το ακούμπησε στο τραπέζι, μπροστά στην Ελένη.

«Ορίστε, Ελένη Βασίλιεβνα, επιτρέψτε μου να σας δώσω αμέσως τα χρήματα για το φαγητό μου εδώ και γενικά...»

«Μα γιατί τόση βιασύνη;», ρώτησε η Ελένη κοκκινίζοντας. «Μπορούμε να περιμένουμε λίγο...»

Ο Λαριόσικ διαμαρτυρήθηκε με θέρμη.

«Όχι, όχι, Ελένη Βασίλιεβνα, πάρτε τα τώρα, σας παρακαλώ. Σας παρακαλώ πολύ... Σε μια τόσο δύσκολη και οδυνηρή στιγμή, το χρήμα είναι τρομερά απαραίτητο. Το καταλαβαίνω.»

Ξεδίπλωσε το πακέτο κι έπεσε από μέσα η φωτογραφία μιας γυναίκας. Ο Λαριόσικ τη μάζεψε βιαστικά και την έβαλε στην τσέπη του αναστενάζοντας.

«Κι ύστερα, είναι προτιμότερο να τα έχετε εσείς. Τι να τα κάνω; Μόνο τσιγάρα έχω ν' αγοράζω και τροφή για το καναρίνι μου.»

Μια λάμψη φάνηκε στα μάτια της Ελένης, που ξέχασε για ένα λεπτό το τραύμα του Αλέξη, βλέποντας πόσο σωστά και με κατανόηση φερόταν ο Λαριόσικ.

«Δεν είναι και τόσο βλάκας όσο νόμιζα», σκέφτηκε. «Είναι ευγενικός και λεπτός, μα και πραγματικά γελοίος. Η λύπη του για το σερβίτσιο ήταν υπερβολική.»

«Χρυσό παιδί», σκέφτηκε ο Νικόλκα που, ξαφνιασμένος από τον ερχομό του Λαριόσικ, είχε διώξει τις δυσάρεστες σκέψεις που τον βασάνιζαν.

«Εδώ είναι οκτώ χιλιάδες ρούβλια», είπε ο Λαριόσικ σπρώχνοντας στο τραπέζι το πακέτο που έμοιαζε σαν ομελέτα με ψιλοκομμένα χόρτα. «Αν δεν είναι αρκετά, θα κάνουμε λογαριασμό και θα γράψω στη μητέρα μου.»

«Όχι, όχι, αργότερα, φτάνουν και με το παραπάνω για την ώρα», απάντησε η Ελένη. «Να, όμως, τι θα κάνετε: Θα πω στην Ανιούτα να σας ζεστάνει νερό και να κάνετε μπάνιο. Πείτε μου τώρα, πώς φτάσατε, πώς τα καταφέρατε να περάσετε, δεν καταλαβαίνω...», είπε η Ελένη κι έβαλε τα χρήματα, διπλώνοντάς τα στα δυο, στη φαρδιά τσέπη της ρόμπας της.

Με την ανάμνηση του ταξιδιού, τα μάτια του Λαριόσικ γέμισαν τρόμο.

«Εφιάλτης!», φώναξε και σταύρωσε τα χέρια όπως οι καθολικοί όταν προσεύχονται. «Εννέα μέρες... όχι, συγγνώμη, δέκα, περιμένετε... Κυριακή, ναι, Δευτέρα... έντεκα μέρες, έκανα έντεκα μέρες για να φτάσω από το Ζιτομίρ!...»

«Έντεκα μέρες!», ξαφνιάστηκε ο Νικόλκα και είπε στην Ελένη, ποιος ξέρει γιατί, με κάποιο παράπονο: «Τα βλέπεις;»

«Ναι, έντεκα μέρες... Όταν ξεκίνησα, το τρένο ήταν του αταμάνου, αλλά στον δρόμο πήγε με τον Πετλιούρα... Φτάσα-

με στον σταθμό του... Πώς, λοιπόν, α ναι, όχι Θεέ μου, ξέχασα... δεν πειράζει, κι εκεί, σκεφτείτε, θέλησαν να με τουφεκίσουν. Ήταν αυτοί, οι οπαδοί του Πετλιούρα, με τα σιρίτια...»

«Τα μπλε;», ρώτησε με περιέργεια ο Νικόλκα.

«Με κόκκινα σιρίτια... χμ, ναι, κόκκινα... και μου φώναζαν: "Κατέβα! Θα σε τουφεκίσουμε αμέσως." Έλεγαν πως είμαι αξιωματικός και πως κρυβόμουν στο νοσοκομειακό τρένο. Και είχα μόνο μία σύσταση της μαμάς για τον γιατρό Κουρίτσκι.»

«Κουρίτσκι;», φώναξε ο Νικόλκα πολύ εκφραστικά. «Α, α, ο γάτος και η φάλαινα... Τον γνωρίζουμε.»

«Κίτι - κοτ, κίτι - κοτ», απάντησε το πουλί πίσω από την πόρτα.

«Ναι, γι' αυτόν... Είχε διατάξει να έρθει το τρένο σε μας, στο Ζιτομίρ... Θεέ μου. Άρχισα αμέσως να κάνω την προσευχή μου και να λέω: όλα τέλειωσαν. Και ξέρετε; Μ' έσωσε αυτό το πουλί. Τους λέω: δεν είμαι αξιωματικός. Είμαι επιστήμων πτηνολόγος. Και τους δείχνω το καναρίνι μου... Τότε ένας μού δίνει ένα δυνατό χτύπημα στο σβέρκο και μου φωνάζει: χάσου πτηνολόγε από τα μάτια μου. Τι κτηνωδία! Θα τον σκότωνα... σαν αληθινός τζέντλεμαν, αλλά καταλαβαίνετε...»

«Ελέν...», ακούστηκε απόμακρη η φωνή του Αλέξη από το δωμάτιό του.

Η Ελένη πετάχτηκε κι έτρεξε χωρίς ν' ακούσει τη συνέχεια από την αφήγηση του Λαριόσικ.

Κατά το ημερολόγιο, στις 15 Δεκεμβρίου, ο ήλιος δύει στις τρεις και μισή το απόγευμα. Έτσι, το σούρουπο άρχισε να απλώνεται από τις τρεις στο διαμέρισμα των Τουρμπίν. Την

ώρα αυτή, στο πρόσωπο της Ελένης, οι δείκτες σημείωναν την πιο βαριά και την πιο κουραστική ώρα της ζωής: Έξι και μισή. Οι δύο δείκτες πέρασαν τις γεμάτες πίκρα πτυχές στη γωνιά των χειλιών της και κατέβαιναν στο πηγούνι.

Το πρόσωπο του Νικόλκα έδειχνε τη δύσκολη και παράλογη ώρα μία παρά είκοσι, γιατί χάος και σύγχυση γέμιζαν το κεφάλι του, από τις δυο βαριές και μυστηριώδεις λέξεις «Μάλο-Προβάλναγια», που άκουσε χτες να λέει πεθαίνοντας κάποιος σ' ένα σταυροδρόμι που το σάρωναν οι σφαίρες και που έπρεπε να τις ξεδιαλύνει το γρηγορότερο. Χάος και δυσκολίες έφερε κι αυτός ο Λαριόσικ, αινιγματικός και γεμάτος ενδιαφέρον, που έπεσε από τον ουρανό στη ζωή των Τουρμπίν, μα και το πιο σημαντικό και τερατώδες γεγονός, η κατάληψη της πολιτείας από τον Πετλιούρα. Ο Πετλιούρα, συλλογιστείτε, σε τούτη την πόλη! Κι αυτό που επρόκειτο να συμβεί ήταν τώρα, ακόμα και για τον πιο έμπειρο άνθρωπο, κάτι το απίθανο, το ακατανόητο, το παράδοξο. Έγινε την προηγούμενη –ήταν ολότελα ξεκάθαρο– μια αποτρόπαια καταστροφή. Οι δικοί μας πιάστηκαν στον ύπνο, οι δικοί μας σφάχτηκαν. Τώρα, πρώτα-πρώτα, το αίμα τους, ναι, χωρίς αμφιβολία, φώναζε εκδίκηση από τον ουρανό. Κι έπειτα, στους εγκληματίες στρατηγούς και στα καθάρματα των επιτελείων χρειαζόταν μουσκέτο.

Μαζί όμως με τη φρίκη μεγάλωνε και μια ζωηρή περιέργεια: τι θα γινόταν, αλήθεια; Πώς θα ζούσαν οι εφτακόσες χιλιάδες κάτοικοι σε τούτη την πόλη, στην εξουσία ενός μυστηριώδους προσώπου που είχε αυτό το τόσο τρομακτικό και άσχημο όνομα «Πετλιούρα»; Ποιος ήταν; Γιατί; Α, όλα αυτά, ωστόσο, έπεφταν τώρα σε δεύτερη μοίρα, ύστερα από το ουσιαστικό, το αίμα που χύθηκε... Εχ, εχ, κάτι τρομερό,

σας βεβαιώνω. Δεν ήξερες, βέβαια, κάτι συγκεκριμένο, αλλά χωρίς αμφιβολία έπρεπε να λογαριάζεις και τον Μισλαγιέφσκι και τον Κυπρίνο ανάμεσα στους νεκρούς.

Ο Νικόλκα έσπαγε πάγο μ' ένα μαχαίρι στο λιγδιασμένο και γλιστερό τραπέζι της κουζίνας. Τα κομμάτια του πάγου άλλοτε τσακίζονταν με κρότο κι άλλοτε ξέφευγαν κάτω από το μαχαίρι κι έτρεχαν σ' όλη την κουζίνα. Τα δάχτυλα του Νικόλκα μούδιαζαν από το κρύο. Μια φούσκα με ασημένιο βούλωμα βρισκόταν δίπλα του.

«Μάλο... Προβάλναγια...», μουρμούρισε και στο μυαλό του αχνοσάλευαν οι εικόνες του Νάι-Τουρς, του Νέρωνα με την κόκκινη γενειάδα και του Μισλαγιέφσκι.

Τη στιγμή που η τελευταία αυτή εικόνα, ο Βίκτορ με ξεκούμπωτη χλαίνη, πέρασε στη σκέψη του Νικόλκα, το πρόσωπο της Ανιούτα, αναστατωμένο μέσα σε ταραγμένα και θλιβερά όνειρα, έδειξε ολότελα καθαρά πέντε παρά είκοσι πέντε, ώρα θλίψεων και παραδαρμού. Να κοιτάζουν τάχα ακόμη τη ζωή τα όμορφα μάτια του; Θ' ακουστεί πάλι το νωχελικό βήμα και το κουδούνισμα των σπιρουνιών; – ντρεν... ντρεν...

«Φέρε τον πάγο», είπε η Ελένη, ανοίγοντας την πόρτα της κουζίνας.

«Αμέσως, αμέσως», απάντησε ο Νικόλκα και βίδωσε βγαίνοντας το βούλωμα.

«Μικρή μου Ανιούτα, πρόσεξε», είπε η Ελένη. «Δεν θα πεις σε κανέναν –μ' ακούς;– πως ο Αλέξης Βασίλιεβιτς πληγώθηκε. Αν το μάθουν –ο Θεός να μην το δώσει– ότι τραυματίστηκε στον πόλεμο εναντίον τους, θα μας βρει μεγάλη συμφορά.»

«Το καταλαβαίνω, Ελένη Βασίλιεβνα», είπε η Ανιούτα

κοιτάζοντας την Ελένη με μάτια που τα μεγάλωνε η ανησυχία. «Αν βλέπατε τι γίνεται στην πόλη... Παναγία μου! Σήμερα το πρωί, στο πέρασμα Μπαρίτσεφ, είδα δυο ξαπλωμένους χάμω, χωρίς μπότες... Και αίμα, αίμα... Γύρω τους έστεκαν μερικοί και κοιτούσαν. Κάποιος είπε ότι ήταν αξιωματικοί και τους σκότωσαν. Κι έμεναν εκεί ξαπλωμένοι, ξεσκούφωτοι... Ένιωσα να λυγίζουν τα πόδια μου. Έφυγα τρέχοντας, παραλίγο να μου πέσει το καλάθι μου...»

Ένα ρίγος πέρασε στους ώμους της Ανιούτα, θυμήθηκε κάτι, και την ίδια στιγμή, το τηγάνι που κρατούσε γλίστρησε από το χέρι της κι έπεσε κάτω.

«Σιγά, για τ' όνομα του Θεού», παρακάλεσε η Ελένη απλώνοντας τα χέρια της.

Στις τρεις το απόγευμα, στο γκρίζο πρόσωπο του Λαριόσικ οι δείχτες βρίσκονταν στην ώρα της δύναμης και του ενθουσιασμού: δώδεκα ακριβώς. Οι δυο βελόνες είχαν ενωθεί και στέκονταν σαν κοφτερό σπαθί. Η αιτία ήταν ότι μετά την καταστροφή που είχε αναστατώσει την ευαίσθητη ψυχή του Λαριόσικ στο Ζιτομίρ, ύστερα από την τρομακτική περιπέτεια των έντεκα ημερών στο νοσοκομειακό τρένο και τις συγκλονιστικές συγκινήσεις, ο Λαριόσικ βρισκόταν εξαιρετικά καλά στο σπίτι των Τουρμπίν. Τι του άρεσε ακριβώς, δεν ήταν ακόμη σε θέση να το εξηγήσει γιατί δεν το ήξερε.

Η όμορφη Ελένη ήταν εξαιρετικά γοητευτική και αξιοσέβαστη. Κι ο Νικόλκα τού φερόταν πάντα ευχάριστα. Ο Λαριόσικ βρήκε την ευκαιρία να εκφράσει τη γνώμη του, όταν ο Νικόλκα έπαψε ν' ασχολείται στο δωμάτιο του Αλέξη και ήρθε να τον βοηθήσει να ξεδιπλώσει και να στήσει το στενό πτυσσόμενο σιδερένιο κρεβάτι μέσα στο «βιβλιοπωλείο».

«Έχετε πρόσωπο πολύ καθαρό και πολύ συμπαθητικό», του είπε ευγενικά ο Λαριόσικ.

Και ξεχάστηκε τόσο πολύ να θαυμάζει το καθαρό αυτό πρόσωπο, ώστε καθώς ξεδίπλωνε το πολύπλοκο σιδερένιο κρεβάτι που έτρεμε, δεν πρόσεξε και μάγκωσε το χέρι του Νικόλκα ανάμεσα σε δύο σίδερα. Ο πόνος ήταν τόσο δυνατός που ο Νικόλκα έβγαλε ένα ουρλιαχτό πνιχτό, αλλ' αρκετά δυνατό, ώστε να έρθει αμέσως η Ελένη μαζί με το θρόισμα της ρόμπας της. Από τα μάτια του Νικόλκα, που κρατιόταν με όλη του τη δύναμη για να μην ξαναφωνάξει, κύλησαν δυο χοντρά δάκρυα. Η Ελένη και ο Λαριόσικ πιάστηκαν από το μηχανικό κρεβάτι και το τραβούσαν προς όλες τις κατευθύνσεις, ώσπου κατόρθωσαν κάποτε να ελευθερώσουν το χέρι που είχε μαυρίσει. Ο Λαριόσικ ήταν έτοιμος να κλάψει όταν είδε να βγαίνει αυτό το τσαλακωμένο χέρι, σημαδεμένο με βαθιές κόκκινες γραμμές.

«Θεέ μου!», φώναξε και στράβωσε το μούτρο του, που ήταν κιόλας αρκετά θλιμμένο. «Μα τα καταφέρνω τόσο άσκημα! Αχ, δεν έχω διόλου τύχη... Υποφέρετε πολύ; Ω, συγχωρήστε με, σας ικετεύω!»

Χωρίς ν' απαντήσει, ο Νικόλκα έτρεξε στην κουζίνα και ζήτησε από την Ανιούτα να του ρίξει στο χέρι κρύο νερό από τη βρύση.

Όταν αυτό το καταραμένο πτυσσόμενο κρεβάτι έκανε ένα τελευταίο κρότο και ήταν πια έτοιμο, κι όταν είδαν ότι το χέρι του Νικόλκα δεν είχε πάθει τίποτα σοβαρό, μια καινούρια έξαψη ήρεμης και γλυκιάς χαράς πλημμύρισε τον Λαριόσικ. Γιατί εκτός από τη λατρεία του για τα πουλιά είχε κι ένα άλλο πάθος: τα βιβλία. Εδώ, λοιπόν, πάνω στις ανοικτές εταζέρες βρισκόταν σε πυκνές σειρές ένας πραγ-

ματικός θησαυρός. Βιβλία σ' όλους τους τοίχους, πράσινα, κόκκινα, με χρυσά γράμματα, με κίτρινο δέσιμο ή με μαύρο δέρμα, περιτριγύριζαν τον Λαριόσικ. Το κρεβάτι στήθηκε, στρώθηκε, μια καρέκλα τοποθετήθηκε δίπλα στο προσκέφαλο, μια πετσέτα στο ξύλο της καρέκλας και στο κάθισμα διάφορα μικροαντικείμενα απαραίτητα για έναν άντρα – σαπουνοθήκη, τσιγάρα, σπίρτα, ρολόι κι ακόμη μια μυστηριώδης φωτογραφία μιας γυναίκας, βαλμένη λοξά. Ο Λαριόσικ βρισκόταν ακόμα στο «βιβλιοπωλείο», άλλοτε βαδίζοντας μπρος στους τοίχους τους σκεπασμένους με βιβλία, άλλοτε καθισμένος για να εξερευνήσει τις κάτω σειρές, άλλοτε εξετάζοντας το δέσιμο με μάτια λαίμαργα και μην ξέροντας τι να διαλέξει: το *Πίκγουικ Κλαμπ* ή τον *Ρωσικό Ταχυδρόμο* του 1871. Κι οι δείχτες του έδειχναν πάντοτε μεσημέρι.

Αλλά στο σπίτι, μαζί με το σούρουπο, έμπαινε όλο και περισσότερο η θλίψη. Και το ρολόι του Λαριόσικ δεν σήμαινε τα δώδεκα χτυπήματα και οι δείχτες έμεναν σιωπηλοί στη θέση τους, όμοιοι με λαμπερό σπαθί τυλιγμένο σε πένθιμη κορδέλα.

Το πένθος κι η βαρυθυμιά, τόσο αταίριαστη με την παλιά σκονισμένη μα ακλόνητη εγκαρδιότητα των Τουρμπίν, προέρχονταν από μια λεπτή στήλη υδραργύρου. Στις τρεις, στο δωμάτιο του Αλέξη, έδειχνε 39,6. Η Ελένη κιτρίνισε και θέλησε να τινάξει το θερμόμετρο για να κατέβει, αλλά ο Αλέξης γύρισε το κεφάλι, σήκωσε τα μάτια και ζήτησε χωρίς δύναμη, αλλά με αυστηρότητα: «Δώστε μου να το δω!» Η Ελένη τού το έδωσε αμίλητη και με βαριά καρδιά. Ο Τουρμπίν έριξε μια ματιά κι έβγαλε έναν βαθύ αναστεναγμό.

«Τριάντα εννέα κι έξι!... Πολύ καλά», είπε δροσίζοντας αργά με τη γλώσσα τα στεγνά και σκασμένα χείλια του.

«Καλά, καλά... Όλα είναι δυνατά... Εν πάση περιπτώσει, τελείωσα με την ιατρική. Για πολύ καιρό... Αν, οπωσδήποτε, γλιτώσω το χέρι μου... κι αν δω...»

«Αλιόσα, πάψε σε παρακαλώ», είπε η Ελένη και τακτοποίησε τις κουβέρτες στους ώμους του.

Ο Τουρμπίν σώπασε κι έκλεισε τα μάτια. Από το τραύμα του, πάνω από την αριστερή μασχάλη, μια ξερή και διαπεραστική ζέστη απλωνόταν σ' όλο του το κορμί. Κατά το βράδυ, ενώ όλες οι λάμπες ήταν αναμμένες και η Ελένη, ο Νικόλκα και ο Λαριόσικ είχαν τελειώσει από ώρα το δείπνο τους μέσα στη σιωπή και την ανησυχία, η στήλη του υδραργύρου, ανεβαίνοντας μαγικά από τη μικρή αργυρή και πυκνή φούσκα της, έφτασε στο 40,2. Τότε, ξαφνικά, μέσα στο ροδαλό δωμάτιο η θλίψη και η αγωνία άρχισαν να λιώνουν και ν' απλώνονται. Η θλίψη, αφού εγκαταστάθηκε σα μεγάλη γκρίζα μπίλια στο σκέπασμα του κρεβατιού, μεταμορφώθηκε τώρα σε κίτρινες κλωστές που μάκραιναν και κυμάτιζαν σαν τα φύκια στο νερό. Ο φόβος για το μέλλον και η ιατρική ξεχάστηκαν, αφού όλα πια τα σκέπαζαν τα φύκια. Το σουβλί του πόνου που είχε χωθεί στο στήθος αριστερά, έμενε τώρα σχεδόν ακίνητο σαν αποξεχασμένο. Η ζέστη έφυγε, κι απλώθηκε το κρύο. Η φλόγα του κεριού που έκαιγε στο στήθος του Τουρμπίν μεταμορφωνόταν κάπου-κάπου σε μικρό παγωμένο μαχαίρι που του έσκαβε τα πλεμόνια. Τότε ο Τουρμπίν κουνούσε πέρα δώθε το κεφάλι του, ρίχνοντας την κύστη με τον πάγο, και χωνόταν πιο βαθιά στα σκεπάσματα. Ο πόνος ξέφευγε από το προστατευτικό τύλιγμα των επιδέσμων και άρχιζε να τον ταράζει τόσο που άθελά του τού ξέφευγε ένα βασανισμένο μα αδύνατο βογκητό. Όταν το μικρό μαχαίρι χανόταν κι άφηνε στη θέση του την αδηφάγο φλόγα του

κεριού, η ζέστη πλημμύριζε όλο του το σώμα, τα σεντόνια και τη μικρή σπηλιά που σχηματιζόταν κάτω από τα σκεπάσματα, κι ο τραυματίας ζητούσε «κάτι να πιει». Τα πρόσωπα του Νικόλκα, της Ελένης ή του Λαριόσικ, που φαίνονταν στη σειρά σαν μέσα στην ομίχλη, έσκυβαν και άκουγαν. Τα μάτια όλων τους είχαν γίνει παράξενα όμοια, σκοτεινά και σοβαρά. Οι δείκτες του Νικόλκα είχαν ενωθεί και στέκονταν στις έξι και μισή. Κάθε τόσο ο Νικόλκα πήγαινε στην τραπεζαρία –απόψε το φως φαινόταν χλωμό κι ανήσυχο– και κοιτούσε την ώρα. Τρονξ... τρονξ... ειδοποιούσε σοβαρά το ρολόι με βραχνό τρίξιμο και οι βελόνες του έδειχναν εννέα, εννέα και τέταρτο, ύστερα εννέα και μισή...

Ο Νικόλκα αναστέναζε και σερνόταν σα νυσταγμένη μύγα από την τραπεζαρία στο σαλόνι, περνώντας από τον διάδρομο, μπροστά από το δωμάτιο του Τουρμπίν, κι από κει στο γραφείο του Αλέξη, όπου σήκωνε την άσπρη κουρτίνα της μπαλκονόπορτας και κοιτούσε στον δρόμο.

«Αυτός ο γιατρός, φοβήθηκε... δεν θα έρθει», σκέφτηκε. Ο στριφτός δρόμος με την απότομη κατηφοριά φαινόταν πιο έρημος απ' όλες τις τελευταίες μέρες, αλλά λιγότερο τρομακτικός. Πότε-πότε, μα πολύ σπάνια, περνούσε κανένα έλκηθρο, τρίζοντας ανάλαφρα... Ο Νικόλκα κατέληξε στη σκέψη ότι θα έπρεπε να πάει να βρει τον γιατρό. Κι αναρωτιόταν πώς θα μπορούσε να πείσει την Ελένη.

«Αν δεν έρθει ώς τις δέκα και μισή», απάντησε η Ελένη, «θα πάω εγώ, με τον Λαριόν Λαριόνοβιτς. Εσύ θα μείνεις να προσέχεις τον Αλιόσα... Πάψε, σε παρακαλώ... Καταλαβαίνεις, επιτέλους, ότι με τη στολή του γιούνγκερ... Θα δώσω στον Λαριόσικ πολιτικά ρούχα του Αλιόσα... Αφού θα συνοδεύει μια κυρία, δεν θα τον πειράξουν...»

Ο Λαριόσικ σηκώθηκε και δήλωσε ότι είναι έτοιμος να θυσιαστεί και να πάει μόνος του. Βγήκε για να ντυθεί.

Το παγωμένο μαχαίρι εξαφανίστηκε αμέσως, αλλά η ζέστη έγινε πιο δυνατή –ο τύφος σκάλιζε τη φωτιά– και μέσα σ' αυτό τον πυρετό παρουσιαζόταν συχνά μια ακαθόριστη ανθρώπινη φιγούρα, τελείως ξένη στη ζωή του Τουρμπίν. Ήταν ντυμένη στα γκρίζα.

«Ξέρεις, κατρακύλησε χωρίς αμφιβολία. Με γκρίζα;», είπε ξαφνικά ο Τουρμπίν καθαρά και σοβαρά και κοίταξε την Ελένη με προσοχή. «Είναι δυσάρεστο... Στο βάθος, εξάλλου, είναι πουλιά, όλοι τους... θα έπρεπε να τους κλείσουν, να τους δέσουν καλά μέσα στις αποθήκες κι εκεί θα συνέρχονταν.»

«Τι έχεις, Αλιόσα;», ρώτησε η Ελένη κατατρομαγμένη και καθώς έσκυψε κοντά του ένιωσε στο πρόσωπό της τη ζέστη που αναδινόταν από το πρόσωπό του. «Πουλιά; Ποια πουλιά;»

Ο Λαριόσικ, που φαινόταν πιο φαρδύς και καμπούρης μέσα στο πολιτικό μαύρο παλτό του, έκρυψε κάτω από το παντελόνι του τα κίτρινα ρεβέρ από τις μπότες του. Φοβόταν κι αυτός, και το βλέμμα του πλανιόταν λυπημένο. Βγήκε από το δωμάτιο πατώντας στις μύτες και, προσέχοντας να μη χάσει την ισορροπία του, πέρασε από τον διάδρομο στην τραπεζαρία, διέσχισε το «βιβλιοπωλείο», γύρισε και μπήκε στο δωμάτιο του Νικόλκα. Εκεί χτύπησε στενοχωρημένος τα χέρια του, πλησίασε το κλουβί που ήταν πάνω στο γραφείο και το σκέπασε με το μαύρο φουλάρι... Όλ' αυτά ήταν ανώφελα γιατί το πουλί κοιμόταν από πολλή ώρα στη γωνιά του κουβαριασμένο σαν μπάλα από φτερά και σώπαινε χωρίς καμιά έγνοια και ανησυχία. Ο Λαριόσικ

έκλεισε προσεχτικά την πόρτα του «βιβλιοπωλείου», που έβγαζε στην τραπεζαρία.

«Είναι δυσάρεστο... αχ! Δεν μ' αρέσει καθόλου αυτό», είπε ο Τουρμπίν με δυσκολία κοιτάζοντας κατά τη γωνία. «Τον σκότωσα χωρίς λόγο... Άκουσε... Ο καλύτερος τρόπος...», σκέφτηκε βγάζοντας από τις κουβέρτες το γερό χέρι του, «ο καλύτερος τρόπος... να τους καλέσεις και να εξηγήσεις... γιατί να παραφέρεσαι σαν ηλίθιος; Βέβαια, παίρνω το λάθος απάνω μου... Βλακεία και ηλιθιότητα...»

«Ναι, ναι», είπε σοβαρά ο Νικόλκα, και η Ελένη χαμήλωσε το κεφάλι.

Ο Αλέξης αναταράχτηκε, θέλησε να σηκωθεί στο κρεβάτι, αλλά ένας σουβλερός πόνος τον έκανε να πέσει πάλι. Αναστέναξε κι ύστερα φώναξε με μανία:

«Πάρτε το από δω λοιπόν!»

«Μήπως πρέπει να το πάω στην κουζίνα;», ψιθύρισε ο Λαριόσικ στην Ελένη με ανησυχία. «Τώρα όμως που το σκέπασα, θα σωπάσει.»

Η Ελένη απάντησε με μια χειρονομία, σα να έλεγε «όχι, δεν είναι αυτό...». Ο Νικόλκα γύρισε αποφασιστικά στην τραπεζαρία, κοίταξε το ρολόι κι ανατρίχιασε. Κόντευε δέκα η ώρα.

Η πόρτα της κουζίνας άνοιξε κι εμφανίστηκε η Ανιούτα αναστατωμένη.

«Πώς πάει ο Αλέξης Βασίλιεβιτς;», ρώτησε.

«Παραμιλάει», απάντησε ο Νικόλκα αναστενάζοντας βαθιά.

«Αχ, Θεέ μου», μουρμούρισε η Ανιούτα. «Μα γιατί δεν έρχεται λοιπόν αυτός ο γιατρός;»

Ο Νικόλκα την κοίταξε κι ύστερα ξαναγύρισε στο δωμάτιο.

Πλησίασε την Ελένη και της ψιθύρισε στο αυτί:

«Είτε το θέλεις είτε όχι, θα πάω να τον βρω. Κι αν δεν είναι εκεί, θα ψάξουμε γι' άλλον. Είναι δέκα. Κι έξω έχει ησυχία...»

«Ας περιμένουμε ώς τις δώδεκα και μισή», απάντησε η Ελένη σηκώνοντας το κεφάλι και χώνοντας τα χέρια κάτω από το σάλι της. «Να καλέσουμε άλλον; Καλύτερα όχι. Εκείνον, τον ξέρω, θα έρθει.»

Κατά τις έντεκα, στο μικρό δωμάτιο εγκαταστάθηκε, τεράστιο, βαρύ και βουβό, ένα ολμοβόλο. Άλλο και τούτο! Πώς μπορεί να ζήσει κανείς μ' αυτό εκεί μέσα; Έπιανε όλο το πλάτος του δωματίου, από τον ένα τοίχο στον άλλο, κι η αριστερή του ρόδα ακουμπούσε στο κρεβάτι. Ανυπόφορο! Θα χρειαστεί να γλιστρήσεις ανάμεσα στις ακτίνες της βαριάς ρόδας, ύστερα να κουλουριαστείς σαν σκουλήκι για να περάσεις τη δεξιά ρόδα, κι αυτά όλα με τούτο το πάπλωμα τους επιδέσμους, κι ο Θεός μόνο ξέρει με πόσο βάρος φορτωμένο το αριστερό μου χέρι. Αυτό μού τραβάει το μπράτσο και τα λουριά κόβουν σα σκοινιά. Κι είναι αδύνατο να σύρεις αυτό το ολμοβόλο. Όλο το σπίτι έγινε αποθήκη ολμοβόλων σύμφωνα με τις οδηγίες, κι αυτός ο ηλίθιος συνταγματάρχης Μαλίσεφ κι η Ελένη, που χάζεψε κι αυτή, καθώς τον κοιτούσε μέσα από τη ρόδα, δεν μπορούσαν να σηκώσουν αυτό το ολμοβόλο, αλλά θα μπορούσαν, τουλάχιστον, να πουν να μεταφέρουν τον άρρωστο αλλού, σ' ένα μέρος χωρίς ολμοβόλα, και να του εξασφαλίσουν υποφερτές συνθήκες ζωής. Μ' αυτό το καταραμένο βαρύ και κρύο αντικείμενο, οπωσδήποτε το σπίτι μοιάζει με χάνι. Το καμπανάκι της εισόδου χτυπούσε συχνά –ντινγκ...– κι έμπαιναν επισκέπτες. Ο συνταγματάρχης Μαλίσεφ πέρασε,

το ίδιο γελοίος, σα Λάπωνας, με τα αυτιά του σκούφου του και τις χρυσές επωμίδες του, φορτωμένος ένα σωρό χαρτιά. Ο Τουρμπίν τον φώναξε, αλλά ο Μαλίσεφ εξαφανίστηκε στο στόμα του ολμοβόλου και στη θέση του πρόβαλε ο Νικόλκα, πολυάσχολος, αγροίκος, με το ηλίθιο πηλήκιό του. Ο Νικόλκα τού έδωσε να πιει όχι από το δροσερό νερό της βροχής, αλλά ένα νερό χλιαρό, αηδιαστικό, που μύριζε λάντζα.

«Πφ!... αηδία... φτάνει», μουρμούρισε ο Τουρμπίν.

Τρόμαξε και σήκωσε τα φρύδια του ο Νικόλκα, που τα έκανε πάντα θάλασσα με το αιώνιο πείσμα του. Πολλές φορές η Ελένη πήρε τα σκούρα μούτρα του άχρηστου Λαριόσικ, ανιψιού του Σεριόζα, μα ύστερα ξανάγινε η κοκκινομάλλα Ελένη, πέρασε τα δάχτυλά της κάπου στο μέτωπο, μα κι αυτό πολύ λίγο τον ανακούφισε. Τα χέρια της, ζεστά κι επιδέξια πάντα, αναδεύονταν σαν χαζά, ολοένα σήμερα, ίδια δικράνια, με όλες εκείνες τις περιττές και άχρηστες χειρονομίες που φαρμακώνουν τη ζωή κάθε ειρηνικού ανθρώπου μέσα σε τούτη την καταραμένη αποθήκη. Μήπως εξαιτίας της δεν σούβλιζε τώρα τούτο το μπαστούνι το κορμί του, το τρυπημένο απ' τη σφαίρα; Αλλά... ορίστε, πώς της ήρθε τώρα και πήγε κι έκατσε στην άκρη αυτού του μπαστουνιού, που, από το βάρος της, άρχισε να γυρίζει, να γυρίζει αργά... ώσπου να τον τρελάνει... Ε, άντε να ζήσεις όταν ένα μπαστούνι σού περνάει ολόκληρο το κορμί! Όχι, όχι, είναι ανυπόφορο, κι ο Τουρμπίν φώναξε όσο μπορούσε πιο δυνατά, αλλά ακούστηκε σαν ψίθυρος.

«Τζούλια!»

Η Τζούλια όμως δεν βγήκε από την παλιά καμαρούλα με το πορτρέτο, με τις χρυσές επωμίδες του 1840, η Τζούλια δεν απάντησε στην επίκληση του αρρώστου. Οι γκρίζες σιλουέτες

που είχαν αρχίσει να περπατούν μαζί με τους Τουρμπίν στο δωμάτιο και στο σπίτι θα τον πέθαιναν σίγουρα τον καημένο τον άρρωστο, αν δεν ερχόταν κάποιος χοντρός, με χρυσά γυαλιά, πολύ ικανός και καρτερικός. Για να τιμήσουν τον ερχομό του, έφεραν ένα ακόμη φως στο δωμάτιο, την τρεμουλιαστή φλόγα ενός κεριού σ' ένα παλιό κηροπήγιο βαρύ και μαύρο. Το κερί αυτό, άλλοτε τρεμόσβηνε στο τραπέζι κι άλλοτε στριφογύριζε σαν να περπατούσε γύρω στον Αλέξη και από πάνω του έβλεπες να τρέχει στον τοίχο ο φρικτός Λαριόσικ, ίδια νυχτερίδα με κομμένα φτερά. Στο μικρό δωμάτιο απλώθηκε βαριά μυρουδιά από ιώδιο, σπίρτο και αιθέρα. Το τραπέζι σκεπάστηκε από αμέτρητα λαμπερά κουτιά, που τα νικελένια τους πλευρά σπιθοβολούσαν, κι από ένα βουνό μπαμπάκι – το χιόνι από τα χριστουγεννιάτικα έλατα. Ο χοντρός με τα χρυσά γυαλιά και τα ζεστά χέρια έκανε στο γερό χέρι του Τουρμπίν μια θαυματουργή ένεση και λίγα λεπτά αργότερα οι γκρίζες σκιές σταμάτησαν τα εκνευριστικά τους καμώματα. Το ολμοβόλο σύρθηκε στη βεράντα, και ανάμεσα στα τζάμια, που τα σκέπαζε μια κουρτίνα, το μαύρο ρύγχος του δεν φαινόταν πια καθόλου τρομερό. Ξανάσαινε τώρα βέβαια καθένας ελεύθερα, αφού είχε φύγει η πελώρια ρόδα και δεν χρειαζόταν να περάσεις ανάμεσα από τις ακτίνες της. Το κερί έσβησε. Η άχαρη και δύστροπη, μαύρη σαν κάρβουνο, σιλουέτα του Λαριόν –Λαριόσικ Σουργιάνσκι από το Ζιτομίρ– χάθηκε από τον τοίχο κι η φυσιογνωμία του Νικόλκα έγινε πιο έξυπνη κι έχασε εκείνο το πεισματάρικο κι εξαιρετικά ενοχλητικό ύφος, ίσως επειδή, χάρη στην ελπίδα που έφερε με την τέχνη του ο χοντρός, οι δείχτες στο πρόσωπό του είχαν χωριστεί και δεν κρέμονταν απελπιστικά και αμείλικτα πάνω στο μυτερό

πιγούνι του. Είχαν ανέβει από τις έξι και μισή στις πέντε παρά είκοσι. Όσο για το ρολόι της τραπεζαρίας, αν και δεν ήταν σύμφωνο με αυτό τον τρόπο μετρήματος του χρόνου, αν και έσπρωχνε πάντα με καρτερία τους δείχτες του προς τα εμπρός, δεν δούλευε πια με εκείνη τη βραχνάδα και τον γεροντικό γρυλλισμό, αλλά χτυπούσε όπως πριν, με καθαρή και σταθερή φωνή βαρύτονου – τοκ-τοκ! Και ο πύργος, μέσα στο παιχνιδάκι, το μικρό φρούριο του Λουδοβίκου ΙΔ΄, σήμαινε σαν την καμπάνα της νυχτερινής βάρδιας – Μπομ!... Είναι μεσάνυχτα... προσοχή... μεσάνυχτα... προσοχή... Η καμπάνα ειδοποιούσε και μέσα στη σκιά χτυπούσαν δόρατα με ασημένιο ήχο. Η πορεία του ρολογιού άπλωνε την προστασία της, γιατί οι άνθρωποι, χωρίς να το ξέρουν και οι ίδιοι, είχαν επινοήσει πύργους, τις καμπάνες της νυχτοφυλακής και τα όπλα για ένα και μόνο σκοπό: να προστατέψουν την κατοικία του ανθρώπου και την οικογενειακή του εστία. Γι' αυτά πολεμά και, για να πούμε την αλήθεια, δεν υπάρχει άλλος λόγος να πολεμήσει, κανένας άλλος.

Μόνο στη θερμή ατμόσφαιρα του σπιτιού της η Τζούλια, γυναίκα εγωίστρια και διεφθαρμένη, αλλά θεληματική, δεχόταν να τη δουν. Με γάμπες χυτές μες στις μαύρες κάλτσες, με τα μαύρα μποτίνια της, που φτερούγισαν τριγυρισμένα με γούνα στα σκαλοπάτια, ανέβηκε πεταχτή μια ελαφριά τούβλινη σκάλα. Στο γρήγορο χτύπημα των τακουνιών της και στο θρόισμα του φουστανιού της απαντούσε μια γκαβότα, παιγμένη με καμπανάκια κάπου μακριά, στον γαλάζιο κήπο στην άκρη μιας λίμνης, όπου ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ καμάρωνε μεθυσμένος από τη δόξα του κι από την παρουσία ενός μπουκέτου από γοητευτικές γυναίκες.

* * *

Τα μεσάνυχτα, ο Νικόλκα ανέλαβε μια σπουδαία εργασία και, φυσικά, αναμφισβήτητα επίκαιρη. Πήγε πρώτα στην κουζίνα, πήρε μια βρεγμένη πατσαβούρα και ξέπλυνε από το στήθος του Μαραγκού του Ζάανταμ τα συνθήματα:

Ζήτω η Ρωσία... Ζήτω η μοναρχία! Κάτω ο Πετλιούρα!

Ύστερα, με την ολόθερμη συνδρομή του Λαριόσικ, καταπιάστηκε με μια ακόμη πιο σπουδαία δουλειά. Από το γραφείο του Τουρμπίν έβγαλαν προσεκτικά και χωρίς θόρυβο το μπράουνινγκ του Αλιόσα, δύο γεμιστήρες κι ένα κουτί σφαίρες. Ο Νικόλκα εξέτασε το όπλο και διαπίστωσε ότι από τις εφτά σφαίρες που έπρεπε να έχει, ο μεγάλος αδελφός είχε ρίξει τις έξι.

«Καλά...», μουρμούρισε ο Νικόλκα.

Εντελώς αδύνατο, βέβαια, να ήταν προδότης ο Λαριόσικ. Ένας έξυπνος άνθρωπος, ένας στρατηγός, δεν μπορεί να πάει με το μέρος του Πετλιούρα, ούτε, φυσικά, ένας τζέντλεμαν, που υπέγραψε συναλλαγματική για εβδομήντα πέντε χιλιάδες ρούβλια κι έστειλε τηλεγράφημα με εξήντα τρεις λέξεις... Το κολτ του Νάι-Τουρς με το μπράουνινγκ του Αλιόσα καθαρίστηκαν προσεκτικά με πετρέλαιο και λαδώθηκαν. Ο Λαριόσικ, όπως και ο Νικόλκα, ανασήκωσε τα μανίκια του και βοήθησε τον φίλο του να λιπάνει τα όπλα και να τα τακτοποιήσει σ' ένα μεγάλο τενεκεδένιο κουτί από καραμέλες. Και οι δυο βιάζονταν, γιατί κάθε λογικός άνθρωπος που μπερδεύτηκε σε μια επανάσταση ξέρει πολύ καλά ότι σε όλα τα καθεστώτα οι έρευνες γίνονται από τις δυόμισι ώς τις έξι και τέταρτο τον χειμώνα κι από τα μεσάνυχτα ώς τις τέσσερις το πρωί το καλοκαίρι. Η εργασία όμως καθυστέρησε εξαιτίας του Λαριόσικ, που, μαθαίνοτας τον μηχανισμό του κολτ, έβαλε τον γεμιστήρα ανάποδα στη λαβή και

χρειάστηκαν αρκετές προσπάθειες και μπόλικο λάδι για να τον βγάλουν. Ήρθε ύστερα και άλλη απροσδόκητη ατυχία. Το κουτί με τα πιστόλια, τις επωμίδες του Νικόλκα και του Αλέξη, τα γαλόνια και τη φωτογραφία του διαδόχου του Αλέξη, ντυμένο από μέσα με μουσαμά και διπλωμένο απέξω με μονωτικές ταινίες, δεν χωρούσε να περάσει από τον φεγγίτη.

Το πρόβλημα ήταν λοιπόν να κρύψουν το κουτί με κάθε τρόπο... Ευτυχώς, όλος ο κόσμος δεν ήταν τόσο ηλίθιος όσο ο Βασιλίσα. Ο Νικόλκα είχε κιόλας σκεφτεί εκείνη την ημέρα πού να κρύψει το κουτί. Ο τοίχος του 13 ακουμπούσε σχεδόν τον τοίχο του διπλανού σπιτιού, του 11. Η απόσταση ήταν μόλις εβδομήντα πέντε πόντοι. Στον τοίχο του 13 υπήρχαν μόνο τρία παράθυρα: ένα στο γωνιακό δωμάτιο του Νικόλκα και δυο στο πλαϊνό, το «βιβλιοπωλείο.» Κι ήταν, εξάλλου, τελείως άχρηστα. Το φως δεν έμπαινε ποτέ απ' αυτά. Υπήρχε ακόμα πιο κάτω ένα μικρό παράθυρο, σχεδόν ολότελα κλεισμένο με πυκνά κάγκελα, που έβλεπε σε μια αποθήκη του Βασιλίσα. Όσο για τον τοίχο του 11, δεν είχε κανένα άνοιγμα. Φανταστείτε ένα στενό άνοιγμα, μόλις εβδομήντα πέντε εκατοστά, σκοτεινό –ό,τι πρέπει!– κι αόρατο από τον δρόμο κι απρόσιτο από την αυλή, εκτός ίσως για τα χαμίνια. Εκεί ακριβώς, μια μέρα, ο νεαρός Νικόλκα, παίζοντας τους ληστές, ξέφυγε σκαρφαλώνοντας πάνω σε σωρούς από παλιά τούβλα και θυμόταν πολύ καλά ότι στον τοίχο του σπιτιού του ήταν μπηγμένη ολόκληρη σειρά στηρίγματα που ανέβαιναν ώς τη στέγη. Ήταν φανερό ότι, πριν χτιστεί το 11, τα στηρίγματα αυτά συγκρατούσαν μια σκάλα πυρκαγιάς που αργότερα την έβγαλαν. Έμειναν όμως τα στηρίγματα. Το βράδυ, ο Νικόλκα πέρασε το χέρι

του από το άνοιγμα του παραθύρου και δεν είχε ανάγκη να ψηλαφίσει περισσότερο από δυο δευτερόλεπτα για να πιάσει ένα στήριγμα. Ήταν, λοιπόν, φανερό και απλό. Νά όμως που το κουτί, δεμένο σταυρωτά με τριπλή σειρά γερό σπάγγο και με μια θηλιά, δεν περνούσε με κανέναν τρόπο από το άνοιγμα.

«Είναι φανερό, πρέπει ν' ανοίξει το παράθυρο», είπε ο Νικόλκα.

Ο Λαριόσικ αναγνώρισε την εξυπνάδα και τη γοργή σκέψη του Νικόλκα κι ανέλαβε να ξεκολλήσει το παράθυρο. Η αναγκαστική αυτή εργασία χρειάστηκε μισή ώρα, γιατί τα σκεβρωμένα τζαμιλίκια είχαν κολλήσει και δεν έλεγαν ν' ανοίξουν. Τελικά, το πρώτο παράθυρο υποχώρησε κι ύστερα το δεύτερο, αλλά ο Λαριόσικ δεν κατόρθωσε ν' αποφύγει ένα μεγάλο ακτινωτό ράγισμα στο τζάμι.

«Σβήσε το φως!», πρόσταξε ο Νικόλκα.

Το φως έσβησε κι ένα τρομερό κρύο χύθηκε μέσα στο δωμάτιο. Ο Νικόλκα, βγαίνοντας ώς τη μέση στο μαύρο και γεμάτο πάχνη κενό, κρέμασε τη θηλιά του σπάγγου σε ένα από τα στηρίγματα. Το κουτί, κρεμασμένο με ενάμισι μέτρο περίπου σπάγγο, ήταν τοποθετημένο θαυμάσια. Ήταν αδύνατο να το διακρίνεις από τον δρόμο. Μια ταμπέλα εργαστηρίου ραπτικής, καρφωμένη ψηλά, έκρυβε μεγάλο μέρος από το άνοιγμα, κι από το πέρασμα δεν μπορούσε να μπει κανείς πριν από την άνοιξη, γιατί ένας τεράστιος όγκος από χιόνι το έκλεινε από την αυλή κι ένας φράχτης από πασσάλους έφραζε την είσοδό του από τον δρόμο. Και, το σπουδαιότερο, μπορούσε κανείς πάντα να διαπιστώσει αν το κουτί βρισκόταν στη θέση του, χωρίς ν' ανοίξει το παράθυρο. Φτάνει να περνούσε το χέρι του από τον φεγγίτη και

να άγγιζε τον σπάγγο, που ήταν τοποθετημένος σα χορδή κοντραμπάσου. Τέλεια.

Το φως άναψε πάλι. Ο Νικόλκα ζύμωσε ένα κομμάτι στόκο, που είχε φυλάξει η Ανιούτα από το φθινόπωρο, κι έκλεισε πάλι τη ρωγμή στο παράθυρο. Τώρα πια, κι αν τύχαινε να βρει κανείς καμιά φορά το κουτί, η απάντηση ήταν έτοιμη:

«Ποιο κουτί, παρακαλώ; Α, πιστόλια... κειμήλια! Ποτέ δεν είδα τέτοια πράγματα. Εμείς δεν έχουμε ιδέα! Ποιος τα κρέμασε; Μυστήριο! Κάποιος που θα κατέβηκε ίσως από τη στέγη. Εμείς είμαστε φιλήσυχοι άνθρωποι.»

«Είναι πραγματικά τέλειο, μα τον Θεό!», είπε ο Λαριόσικ. «Τέλειο και... τι ωραία! Έξω από το σπίτι, μόλις απλώσεις το χέρι σου...»

Ήταν τρεις το πρωί. Φαινόταν απίθανο να τους έρθουν πια επισκέπτες εκείνη τη νύχτα. Η Ελένη, με βλέφαρα βαριά από την κούραση, πέρασε στην τραπεζαρία, πατώντας στις μύτες. Θα την αντικαθιστούσε ο Νικόλκα, από τις τρεις ώς τις έξι και, ύστερα, από τις έξι ώς τις εννιά, ο Λαριόσικ.

Μιλούσαν σιγά.

«Λοιπόν, είμαστε σύμφωνοι», ψιθύρισε η Ελένη. «Έχει τύφο. Σκεφτείτε ότι σήμερα ανέβηκε η Βάντα για να μάθει τι έχει ο Αλέξης Βασίλιεβιτς... Της είπα ότι μάλλον είναι τύφος... Ίσως να μη με πίστεψε, γιατί τα μάτια της έψαχναν παντού... Και μου έκανε ένα σωρό ερωτήσεις: Τι κάνουμε, πώς είναι οι δικοί μας, αν πληγώθηκε κανείς. Δεν χρειάζεται, λοιπόν, να μιλήσουμε για τραύμα.»

«Όχι, όχι», συμφώνησε ο Νικόλκα, κουνώντας τα χέρια. «Αυτός ο Βασιλίσα είναι ο χειρότερος φοβιτσιάρης που έχω

δει. Μπορεί να πει σε οποιονδήποτε πως ο Αλέξης τραυματίστηκε μόνο και μόνο για να φυλάξει το τομάρι του.»

«Τι παλιάνθρωπος», έκανε ο Λαριόσικ. «Τι δειλός!»

Ο Τουρμπίν κειτόταν μέσα σε πυκνή ομίχλη. Ύστερα από την ένεση, το πρόσωπό του φαινόταν ήρεμο και τα χαρακτηριστικά του λεπτά και τονισμένα. Το καταπραϋντικό δηλητήριο κυκλοφορούσε στις φλέβες του και αγρυπνούσε. Οι γκρίζες σιλουέτες έπαψαν να φέρονται σαν στο σπίτι τους κι έφυγαν, για να καταπιαστούν κάθε μια με τις μικροδουλειές της, παίρνοντας μαζί τους οριστικά και το ολμοβόλο. Κι όταν ξεπρόβαλλε κανείς ολότελα άγνωστος, φερόταν σωστά και προσπαθούσε να διατηρήσει καλές σχέσεις με τα πρόσωπα και τα πράγματα, που είχαν πάντοτε τη μόνιμη θέση τους στο σπίτι των Τουρμπίν. Ο συνταγματάρχης Μαλίσεφ ήρθε μια φορά. Κάθισε σε μια πολυθρόνα και χαμογέλασε σαν όλα να πήγαιναν καλά –αν τον πιστέψουμε– και θα πήγαιναν ακόμη καλύτερα. Δεν μουρμούρισε με απειλητικό και πένθιμο ύφος, ούτε γέμισε το δωμάτιο χαρτιά. Έκαψε βέβαια έγγραφα, αλλά δεν είχε το θράσος να αγγίξει το δίπλωμα του Τουρμπίν, ούτε τη φωτογραφία της μητέρας του. Άναψε μια ευχάριστη φωτιά με οινόπνευμα, ολότελα γαλάζια και καταπραϋντική, γιατί συνοδευόταν κατά κανόνα από την ένεση. Το κουδούνι της κυρίας Ανζού χτυπούσε συχνά.

«Ντριν...», έκανε ο Τουρμπίν, θέλοντας να αναγκάσει όποιον βρισκόταν στην πολυθρόνα ν' ακούσει τον ήχο αυτού του κουδουνιού, σ' εκείνη την πολυθρόνα που άλλοτε καθόταν ο Νικόλκα, άλλοτε ένας άγνωστος με μάτια Μογγόλου (μετά την ένεση δεν τολμούσε να κάνει θόρυβο), άλλοτε ο μελαγχολικός Μαξίμ, γερασμένος και τρεμουλιάρης.

«Ντριν...», έκανε ήρεμα ο πληγωμένος και οι λυγερές αεικίνητες σκιές γίνονταν στα μάτια του ένας κινούμενος πίνακας ανησυχητικός και δυσάρεστος, που παράξενα, όμως, του έφερνε στο τέλος μια οδυνηρή χαρά.

Οι ώρες πέρασαν. Όταν, στον άσπρο δίσκο του ρολογιού, στην τραπεζαρία, ο μικρός και πλατύς δείχτης έφτασε στο πέντε, ήρθε η νάρκωση. Ο Τουρμπίν έκλεινε κάθε τόσο τα μάτια, κουνιόταν ελαφρά και μουρμούριζε ασυναίσθητα:

«Η σκάλα, η σκάλα, η σκάλα... Δεν θα φτάσω εκεί... Χάνω δυνάμεις, θα πέσω... Τα πόδια της υποχωρούν γρήγορα... Τα μποτίνια... το χιόνι... αφήνω ίχνη... Τα κτήνη... Ντρινγκ... ντρινγκ...»

14

Ο ΤΟΥΡΜΠΙΝ άκουσε αυτό το ντρινγκ για τελευταία φορά, καθώς έφευγε από την είσοδο υπηρεσίας του μαγαζιού της κυρίας Ανζού, που ήταν γεμάτη αρώματα και είχε εξαφανιστεί ποιος ξέρει πού. Το κουδούνι. Κάποιος έμπαινε στο μαγαζί. Ίσως ένας φίλος, κάποιος που, όπως ο Τουρμπίν, ήταν καθυστερημένος και είχε χαθεί. Ίσως όμως να ήταν και κανένας ξένος, κάποιος από τους διώκτες του. Οπωσδήποτε, ούτε συζήτηση να ξαναγυρίσει στο κατάστημα. Θα ήταν ένας ολότελα ανώφελος ηρωισμός.

Μερικά γλιστερά σκαλοπάτια έφεραν τον Τουρμπίν στην αυλή. Τότε το κατάλαβε καθαρά πως οι πυροβολισμοί ακούγονταν πολύ κοντά, στον φαρδύ δρόμο που κατέβαινε προς το Κρεσάτικ, μα ίσως κι ακόμη πιο κοντά, γύρω στο Μουσείο. Κατάλαβε ακόμα πως έχασε τον καιρό του βυθισμένος σε θλιβερές σκέψεις μέσα στο σκοτεινό μαγαζί και πως ο Μαλίσεφ είχε απόλυτα δίκιο όταν τον συμβούλευε να βιαστεί. Η καρδιά του χτυπούσε δυνατά από την ταραχή.

Ο Τουρμπίν προσανατολίστηκε και διαπίστωσε πως το μεγάλο και ψηλό κίτρινο σπίτι, που το ισόγειό του φιλοξενούσε την κυρία Ανζού, έκανε μια προεξοχή σε μια τεράστια αυλή, που χωριζόταν μ' έναν χαμηλό τοίχο από το γειτονικό οικόπεδο της υπηρεσίας σιδηροδρόμων. Ο Τουρμπίν είδε με τα μισόκλειστα μάτια του πως η αυλή ήταν έρημη και την πέρασε κατά τη μεριά του τοίχου. Εκεί βρήκε

μια μικρή πόρτα, και ξαφνιάστηκε που δεν ήταν κλειδωμένη. Την πέρασε και βρέθηκε στην αυλή του κτιρίου των σιδηροδρόμων. Οι μαύρες τρύπες που έχασκαν στο μέγαρο αυτό, που ήταν φανερό πως ήταν έρημο, του προκαλούσαν δυσαρέσκεια. Ο γιατρός πέρασε από μια ηχηρή κι ασφαλτοστρωμένη στοά, κάτω από το σπίτι, και βγήκε στον δρόμο. Ψηλά, στον πύργο του απέναντι σπιτιού, το ρολόι έδειχνε ακριβώς τέσσερις. Άρχιζε να σκοτεινιάζει. Ούτε ψυχή στον δρόμο. Ο Τουρμπίν κοίταξε καλά, με σκοτεινό βλέμμα και με κάποιο άσχημο προαίσθημα, όλη τη δημοσιά και προχώρησε όχι στον ανήφορο, αλλά κατά τη μικρή πλατεία, όπου υψωνόταν, σκεπασμένη με χιόνι, η Χρυσή Πύλη. Συνάντησε μόνο έναν τρομαγμένο διαβάτη, με μαύρο παλτό, που έτρεχε να κρυφτεί.

Ένας έρημος δρόμος προκαλεί γενικά μια πολύ θλιβερή εντύπωση, αλλά σ' αυτό πρέπει να προστεθεί κάποιο προαίσθημα του Τουρμπίν, που του τραβολογούσε οδυνηρά το στομάχι. Σουφρώνοντας άγρια τα φρύδια, για να νικήσει τους δισταγμούς του –έπρεπε να πάει κατά κει, μια και δεν γινόταν να γυρίσει στο σπίτι του πετώντας– σήκωσε τον γιακά της χλαίνης του και προχώρησε.

Τότε ξεκαθάρισε από πού προερχόταν, ώς ένα βαθμό, η αγωνία του: από την ξαφνική σιωπή των κανονιών. Τις δύο τελευταίες εβδομάδες, τα κανόνια έριχναν αδιάκοπα γύρω από την πόλη, ενώ τώρα πια στον ουρανό είχε αποκατασταθεί μια τέλεια ησυχία. Στην πόλη, αντίθετα, και ιδιαίτερα εκεί κάτω προς το Κρεσάτικ, οι ριπές είχαν πολλαπλασιαστεί. Ο Τουρμπίν θα έπρεπε να γυρίσει αμέσως μπροστά στη Χρυσή Πύλη κι από κει, παίρνοντας τα σοκάκια πίσω από την Αγία Σοφία, να φτάσει λαθραία στο σπίτι του, στην

οδό Αλεξέγιεφ. Αν είχε ενεργήσει έτσι, η ζωή του θα είχε πάρει ολότελα διαφορετική πορεία. Αλλά ο Αλέξης Τουρμπίν δεν ακολούθησε αυτό το δρομολόγιο. Είναι γνωστό πως κάποτε μια δύναμη μας σπρώχνει να σκύψουμε στην άκρη του γκρεμού... και μας τραβά προς το χάος. Με τον ίδιο τρόπο κι ο Τουρμπίν παρασύρθηκε προς το Μουσείο. Του ήταν απαραίτητο, έστω κι από μακριά, να δει τι γινόταν εκεί. Και, αντί να κάνει μεταβολή, έκανε δέκα βήματα περισσότερα και βγήκε στην οδό Βλαντιμίρ. Αμέσως, η ανησυχία του ξέσπασε μέσα του σε μια κραυγή και η φωνή του Μαλίσεφ τού ψιθύρισε πολύ καθαρά:

«Φύγε!» Ο Τουρμπίν γύρισε το κεφάλι δεξιά και κοίταξε μακριά προς το Μουσείο. Πρόφτασε να διακρίνει το κάτω μέρος από τον άσπρο τοίχο, τους αυστηρούς θόλους και μερικές μαύρες σιλουέτες που έτρεχαν... και δεν πρόλαβε να δει τίποτα άλλο.

Από το Κρεσάτικ, όπου κυμάτιζε μακρινή, παγωμένη ομίχλη, ανέβαιναν κατευθείαν προς το μέρος του, από την οδό Προρέζναγια, άντρες γκρίζοι, με στρατιωτικές χλαίνες, που έπιαναν όλο το πλάτος του δρόμου. Δεν βρίσκονταν μακριά – το πολύ τριάντα βήματα. Ήταν ολοφάνερο πως έτρεχαν ώρα πολλή και πως είχαν αποκάμει. Χωρίς να διακρίνει τίποτα με τα μάτια του, περισσότερο από ένα ανεξήγητο σκίρτημα της καρδιάς του, ο Τουρμπίν κατάλαβε αμέσως ότι ήταν οπαδοί του Πετλιούρα.

«Πιάστηκες!», άκουσε βαθιά στο στομάχι του τη φωνή του Μαλίσεφ.

Τότε, μερικά δευτερόλεπτα έσβησαν από τη ζωή του Τουρμπίν. Ποτέ δεν έμαθε τι συνέβη σ' αυτά. Ένιωθε μόνο πως βρισκόταν πάλι στην οδό Βλαντιμίρ, με το κεφάλι χωμένο

στους ώμους, και πως τα πόδια του τον έπαιρναν γρήγορα από τη μοιραία γωνιά της οδού Προρέζναγια, όπου βρισκόταν το ζαχαροπλαστείο «Μαρκησία».

«Εμπρός, εμπρός, φύγε... φύγε...», τόνιζε ρυθμικά το αίμα στα μηλίγγια του.

Αν τουλάχιστον η ησυχία διαρκούσε ακόμα λίγο πίσω του... Ή να μπορούσε να μεταμορφωθεί σε λάμα μαχαιριού και να χωθεί μέσα σ' έναν τοίχο. Εμπρός... Αλλά η σιωπή κόπηκε από το αναπόφευκτο:

«Αλτ!», ξέσπασε μια σφυριχτή φωνή, που πάγωσε την πλάτη του.

«Αυτό ήταν!», έκανε, ξεσκίζοντας τον κόμπο στο στομάχι του.

«Αλτ!», ξαναείπε επιτακτικά η φωνή.

Ο Τουρμπίν κοίταξε γύρω του.

Για μια στιγμή, μάλιστα, σταμάτησε, με την τρελή σκέψη να δοκιμάσει να παραστήσει τον φιλήσυχο πολίτη. «Πηγαίνω, καθώς βλέπετε, στις δουλειές μου. Αφήστε με ήσυχο...» Μόνο δεκαπέντε βήματα τον χώριζαν από τον διώκτη του. Αυτός πέταξε το τουφέκι του στον αέρα και το ξανάρπαξε με μια ζωηρή κίνηση.

Τη στιγμή που γύρισε ο γιατρός, η έκπληξη έλαμψε στα μάτια του διώκτη του – μάτια Μογγόλου που αλληθώριζαν, έτσι φάνηκαν στον Τουρμπίν. Ένας δεύτερος άντρας έστριψε τη γωνιά του δρόμου κι ανοιγόκλεισε το ουραίο. Στο πρόσωπο του πρώτου η έκπληξη αντικαταστάθηκε από μια ακατανόητη και απαίσια χαρά.

«Ε!», φώναξε. «Σημάδεψε, Πέτρο. Ένας αξιωματικός!»

Είπε τα λόγια αυτά με την έκφραση του κυνηγού που βλέπει μπροστά του, στη μέση του δρόμου, έναν λαγό.

«Τι; Πώς το ξέρεις;» Η ερώτηση χτύπησε σα σφυρί στο κεφάλι του Τουρμπίν.

Η κάννη του τουφεκιού, που κρατούσε ο δεύτερος άντρας, μεταμορφώθηκε σε μια μικρή μαύρη τρύπα, όχι μεγαλύτερη από νόμισμα των δέκα καπικιών. Ύστερα ο Τουρμπίν ένιωσε ότι ο ίδιος είχε γίνει ένα βέλος, που έτρεχε στην οδό Βλαντιμίρ, κι ότι σύντομα οι αρβύλες του θα έφευγαν κουρέλια από τα πόδια του. Πίσω ή πάνω του, οι σφαίρες έσκιζαν τον αέρα σφυρίζοντας – τσιαχ!

«Αλτ!... Πιάστε τον! Συλλάβετε τον αξιωματικό», έσκουζε και βούιζε ολόκληρη η οδός Βλαντιμίρ.

Ένας κρότος κι ύστερα δυο ελαφρότερα χτυπήματα ξέσκισαν τον αέρα. Κυνηγήστε έναν άνθρωπο με τουφεκιές, κι αυτός θα μεταμορφωθεί σε λύκο πονηρό. Σε καταστάσεις αληθινά δύσκολες, το μυαλό, αδύνατο και άχρηστο, δίνει τη θέση του στο πάνσοφο ένστικτο του άγριου ζώου. Καθώς έτρεχε, ο Τουρμπίν γύρισε σα λύκος στη γωνιά της Μάλο-Προβάλναγια, είδε τη μικρή μαύρη τρύπα να λάμπει με μια ωχρή κι ολοστρόγγυλη φλόγα, τάχυνε το βήμα και προχώρησε στη Μάλο-Προβάλναγια. Κι έτσι, για δεύτερη φορά μέσα σε πέντε λεπτά, άλλαξε την πορεία της ζωής του.

Το ένστικτο του έλεγε: σε καταδιώκουν επίμονα, χωρίς να χάνουν ούτε πιθαμή, θα σε πιάσουν και τότε –είναι αναπόφευκτο– θα σε σκοτώσουν. Θα σε σκοτώσουν γιατί έτρεχες, γιατί δεν έχεις κανένα χαρτί στην τσέπη σου, αλλά περίστροφο, και φοράς γκρίζα χλαίνη. Θα σε σκοτώσουν, γιατί, καθώς τρέχεις, αστοχούν στην πρώτη, αστοχούν στη δεύτερη, αλλά στην τρίτη πετυχαίνουν. Στην τρίτη, ακριβώς. Είναι γνωστό από καιρό. Μ' άλλα λόγια, τέλος. Σε μισό λεπτό, οι αρβύλες θα είναι άχρηστες. Όλα αυτά ήταν σίγουρα,

αναμφισβήτητα και, την ίδια στιγμή, ο φόβος κύλησε σ' όλο το σώμα και στα πόδια και χάθηκε στο έδαφος. Στη θέση του, σαν συντριβάνι με παγωμένο νερό, ανάβλυσε η οργή από τα πόδια του, ανέβηκε και βγήκε από το στόμα, σα νέφος καυτού ατμού. Ο Τουρμπίν στραβοκοίταξε σα λύκος πίσω του. Δυο γκρίζες σιλουέτες, ύστερα και τρίτη, όρμησαν από την οδό Βλαντιμίρ και παράβγαιναν στο κυνήγημά του. Ο Τουρμπίν έκοψε ταχύτητα και, δείχνοντας τα δόντια, πυροβόλησε τρεις φορές εναντίον τους, χωρίς να σκοπεύσει. Επιτάχυνε το βήμα του, αλλά, πιο κάτω, είδε συγκεχυμένα μπροστά του, κολλημένη σ' έναν τοίχο, δίπλα στην υδρορροή, μια λιγνή μαύρη σκιά και, την ίδια στιγμή, ένιωσε σα να τον μάγκωσε κάτω από την αριστερή μασχάλη μια σκληρή ξύλινη τσιμπίδα, ενώ το κορμί του εξακολουθούσε την πορεία του, με βάδισμα παράξενα σκυφτό, άνισο και ανώμαλο. Γύρισε πίσω άλλη μια φορά και, χωρίς να βάλλεται, έριξε τρεις σφαίρες. Στον τελευταίο πυροβολισμό, κρατήθηκε απότομα.

«Η έβδομη για μένα. Ελένη, με τα πυρρόξανθα μαλλιά. Νικόλκα, τέλος. Θα υποφέρουν. Οι επωμίδες. Η έβδομη για μένα.»

Καθώς προχωρούσε κουτσαίνοντας, είχε μια παράξενη αίσθηση. Το περίστροφο βάραινε στο δεξί του χέρι, αλλά εκείνο που ένιωθε ασήκωτο ήταν το αριστερό. Έπρεπε οπωσδήποτε να σταματήσει. Δεν μπορούσε πια να πάρει αναπνοή και, ύστερα, αυτά δεν ωφελούσαν σε τίποτα. Ο Τουρμπίν κατάφερε να πέσει σ' ένα χαντάκι του δρόμου, το πιο παράξενο του κόσμου, και να χαθεί πίσω από τη στροφή. Αυτό τού έφερε μια μικρή ανακούφιση. Δεν υπήρχε όμως καμιά ελπίδα. Μπροστά του, μια καγκελόπορτα.

μα διπλοκλειδωμένη, και μια άλλη μεγάλη πόρτα, κλειστή κι αυτή, και άλλη μια, κλειστή... Θυμήθηκε μια ανόητη κι αστεία παροιμία:

«Ακόμα μια προσπάθεια, παππού, και θα βρεθείς στο βάθος της τρύπας!»

Τότε την αντίκρισε, σαν από θαύμα, πίσω από ένα μαύρο και χορταριασμένο φράχτη, που έκλεινε αδιαπέραστα τις φυλλωσιές κάποιου κήπου. Το κεφάλι της και λίγο από το κορμί της ξεπρόβαλλαν πάνω από τον τοίχο και, όπως στο μελόδραμα, εκείνη άπλωσε τα χέρια, ενώ τα πελώρια μάτια της έλαμπαν από τρόμο, και του φώναξε:

«Αξιωματικέ! Από δω, από δω...»

Γλιστρώντας στις αρβύλες του, ο Τουρμπίν λαχάνιαζε, με τον λαιμό γδαρμένο, με καυτή αναπνοή, στην προσπάθειά του να φτάσει προς τα σωτήρια χέρια. Προχώρησε αργά και, ακολουθώντας τα χέρια, τρύπωσε σ' ένα στενό άνοιγμα: μια πορτούλα στον φράχτη με τους μαύρους στρογγυλούς κορμούς. Όλα άλλαξαν μονομιάς. Τα χέρια της γυναίκας κινήθηκαν, η πορτούλα έκλεισε, έγινε ένα με τον ξυλοφράχτη, κι ακούστηκε ο ξερός κρότος του λουκέτου. Τα μάτια της γυναίκας ήταν πολύ κοντά στα μάτια του Τουρμπίν, και κείνος διάβασε αόριστα μέσα τους μια σκοτεινή απόφαση και θέληση για δράση.

«Γρήγορα, ελάτε από δω, ακολουθήστε με», ψιθύρισε και προχώρησε σ' ένα λιθόστρωτο δρομάκι.

Αργά και με κόπο, ο Τουρμπίν την ακολούθησε. Είδε να αραδιάζονται αριστερά του τοίχοι υπόστεγου και ύστερα η γυναίκα γύρισε απότομα. Δεξιά του φάνηκε ένας άσπρος μαγικός κήπος, σε κλιμακωτά πλατώματα. Η γυναίκα, από ένα δεύτερο πορτάκι, πέρασε κάποιον χαμηλό φράχτη κι ο

Τουρμπίν την ακολούθησε με κομμένη ανάσα. Εκείνη έκλεισε απότομα την πόρτα και τα μάτια του Τουρμπίν διέκριναν μια γάμπα πολύ καλοκαμωμένη, σφιγμένη μέσα σε μαύρη κάλτσα. Τα πόδια της, μ' ένα στριφογύρισμα του φουστανιού, ανέβηκαν πεταχτά μια μικρή σκάλα από τούβλα. Το τεντωμένο αυτί του Τουρμπίν έπιασε, κάπως μακριά, το ποδοβολητό εκείνων που τον κυνηγούσαν. Να, έστριψαν τη γωνιά και ψάχνουν γύρω. «Αν αυτή μπορούσε να με σώσει... να με σώσει...», σκέφτηκε ο Τουρμπίν. «Δεν θα φτάσω όμως ώς εκεί... η καρδιά μου...» Ξαφνικά έπεσε στο αριστερό γόνατο, ύστερα στον αριστερό του ώμο, μπροστά στη σκάλα. Γύρω του, όλα γύριζαν. Η γυναίκα έσκυψε και τον έπιασε από το δεξί χέρι.

«Ακόμα... ακόμα λίγο!», του φώναξε.

Άνοιξε τρέμοντας ένα ακόμα πορτάκι, έσυρε τον Τουρμπίν που τρίκλιζε και βγήκε σε μια στενή αλέα. «Να ένας λαβύρινθος... Επίτηδες το κάνουν», σκέφτηκε αόριστα ο Τουρμπίν και είδε ότι βρισκόταν σ' έναν κάτασπρο κήπο, μα ψηλά κιόλας και μακριά από την επικίνδυνη οδό Μάλο-Προβάλναγια. Ένιωθε ότι η γυναίκα τον τραβούσε δυνατά, αλλά ολόκληρη η αριστερή πλευρά και το χέρι του έκαιγαν, ενώ το υπόλοιπο σώμα του ήταν παγωμένο κι η παγωμένη καρδιά του μόλις έπαλλε. «Θα μπορούσε να με σώσει, αλλά εδώ είναι το τέλος... το τέλος... Τα πόδια χάνουν τη δύναμή τους...» Είδε μπερδεμένα τούφες από παρθενικές πασχαλιές, μια πόρτα κι ένα φανάρι, πάνω από ένα παλιό προστύλιο χιονισμένο. Άκουσε τα τριξίματα ενός κλειδιού. Η γυναίκα ήταν πάντα εκεί, δεξιά του, κι ο Τουρμπίν έβαλε τις τελευταίες δυνάμεις του να την ακολουθήσει προς το φανάρι, σα να ήταν δεμένος μαζί της. Ύστερα από ένα δεύτερο

θόρυβο κλειδιού, μπήκε σ' ένα χώρο σκοτεινό, γεμάτο από παλιά σπιτίσια μυρωδιά. Πάνω από το κεφάλι του άναψε ένα μικρό, πολύ ωχρό φως και το πάτωμα γλίστρησε από τα πόδια του, προς τα αριστερά... Απροσδόκητα, πέρασαν μπροστά του υπολείμματα από ένα δηλητηριώδες σκουλήκι με φλογισμένα κρόσσια κι ένιωσε, μέσα στα σκοτάδια, την καρδιά του όλο και πιο ελαφριά...

Μέσα στο χλωμό κι ανήσυχο φως χορεύει μια σειρά από χρυσές λαμπερές αγκίδες. Ένα δυνατό κρύο κυλά στο στήθος του Τουρμπίν και τον στυλώνει κάπως, αλλά το αριστερό μανίκι του είναι γεμάτο από μια ακίνητη, νοτισμένη και βλαβερή ζέστη. «Το καταλαβαίνω τώρα... Πληγώθηκα.» Κατάλαβε ακόμα ότι ήταν ξαπλωμένος χάμω, έχοντας για μαξιλάρι ένα σκληρό και άβολο αντικείμενο, που του έφερνε πόνο στο κεφάλι. Ίσως κάτι σαν κιβώτιο, γι' αυτό τα χρυσά καρφιά χόρευαν μπροστά στα μάτια του. Κάτι κρύο τού έκοψε την αναπνοή. Η γυναίκα ήταν γονατισμένη δίπλα του και τον ράντιζε με νερό.

«Για τ' όνομα του Θεού», είπε μια αδύνατη, πνιγμένη φωνή δίπλα του, «καταπιείτε, καταπιείτε. Αναπνέετε; Τι να κάνω τώρα;»

Το ποτήρι χτύπησε πάνω στα δόντια του Τουρμπίν, που κατάπιε σπασμωδικά μια γουλιά κρύο νερό.

Έβλεπε τώρα πολύ κοντά του τις μπούκλες από τ' ανοιχτόχρωμα μαλλιά και δυο κατάμαυρα μάτια. Εκείνη ακούμπησε το ποτήρι στο πάτωμα και, καθισμένη στις φτέρνες της, έπιασε ελαφρά τον Αλέξη από τον σβέρκο, για να τον βοηθήσει ν' ανασηκωθεί.

«Η καρδιά μου χτυπάει;», αναρωτήθηκε ο Τουρμπίν.

«Θα έλεγες ότι συνέρχομαι... Δεν έχασα, ίσως, πολύ αίμα... Πρέπει να προσπαθήσω...»

Η καρδιά του χτυπούσε αδύνατα και γρήγορα, σα μια ατέλειωτη κλωστή με πολλούς κόμπους. Είπε σιγανά:

«Όχι, σκίστε το όλο, αν χρειάζεται, αλλά βάλτε μου αμέσως έναν επίδεσμο...»

Εκείνη προσπαθούσε, ανοίγοντας διάπλατα τα μάτια της, να καταλάβει. Όταν κατάλαβε, έτρεξε σ' ένα ντουλάπι κι έβγαλε διάφορα πράγματα.

Ο Τουρμπίν δάγκωνε τα χείλια του και σκεφτόταν: «Α, ευτυχώς, δεν υπάρχουν ίχνη χάμω. Έχασα λίγο αίμα», και μορφάζοντας κατόρθωσε, με τη βοήθεια της γυναίκας, να απαλλαγεί από τη χλαίνη του. Ανακάθισε, προσπαθώντας να μη δίνει σημασία στον ίλιγγο που τον έπιανε. Εκείνη αγωνιζόταν να του βγάλει το χιτώνιο.

«Το ψαλίδι», είπε ο Τουρμπίν.

Μιλούσε με κόπο, γιατί ένιωθε πως δεν υπήρχε αέρας γύρω του. Εκείνη έφυγε και το φουστάνι της ανέμιζε, καθώς περπατούσε βγάζοντας το καπέλο και το γούνινο παλτό της. Ξαναγύρισε, γονάτισε, πήρε ένα ύφος χαζό και λυπημένο και έκοψε με το ψαλίδι το μανίκι, που ήταν μουσκεμένο στο αίμα, το ξήλωσε κι ελευθέρωσε τον ώμο του Τουρμπίν. Το ματωμένο πουκάμισο έγινε κομμάτια. Μερικές σταγόνες αίμα έπεσαν στο πάτωμα.

«Εμπρός, σκίστε το...»

Το πουκάμισο έγινε κουρέλια, κι ο Αλέξης, με κάτασπρο πρόσωπο και τον κορμό γυμνό και κίτρινο, λερωμένο από το αίμα, θέλοντας να ζήσει και να μην πέσει δεύτερη φορά, ψηλάφησε με το δεξί χέρι τον αριστερό ώμο του και είπε ανάμεσα στα σφιγμένα δόντια του:

«Με τη βοήθεια του δ..., το κόκαλο είναι άθικτο. Μια λουρίδα πανί ή έναν επίδεσμο, παρακαλώ.»

«Έχω επιδέσμους», είπε σιγά, μα ζωηρά και χαρούμενα, η γυναίκα ενώ έφευγε. Ξαναγύρισε μ' ένα πακέτο, που το ξεδίπλωσε ψιθυρίζοντας: «Και κανείς, κανείς... Είμαι ολομόναχη...»

Κάθισε πάλι στις φτέρνες της. Ο Αλέξης είδε την πληγή του. Ήταν μια μικρή τρύπα στο επάνω μέρος του μπράτσου, κοντά στην άρθρωση, προς τα μέσα. Μια λεπτή κλωστή αίμα έτρεχε από κει.

«Και πίσω;», ρώτησε γρήγορα ο Τουρμπίν, κάνοντας από ένστικτο οικονομία στην αναπνοή του.

«Ναι», απάντησε εκείνη κάπως τρομαγμένη.

«Πιο πάνω... Εκεί... Με σώσατε.»

Ένας πόνος, που ώς τότε δεν τον είχε νιώσει, τον διαπέρασε ολόκληρο και πράσινοι κύκλοι, που μαζεύονταν σωρός ή μπλέκονταν, άρχισαν να χορεύουν στην είσοδο. Ο Τουρμπίν δάγκωσε τα χείλια του.

Τη βοήθησε, κρατώντας τον επίδεσμο με το δεξί χέρι και τα δόντια. Ένας κοφτερός κόμπος έδεσε, τελικά, σφιχτά το μπράτσο του πάνω στην πληγή. Κι αμέσως το αίμα έπαψε να τρέχει...

Για να τον μετακινήσει, η γυναίκα τού είπε να γονατίσει, πήρε το δεξί χέρι του, το πέρασε στους ώμους της, ύστερα τον βοήθησε να σηκωθεί στα αδύνατα πόδια του και τον οδήγησε, κρατώντας τον με όλο της το σώμα. Είδε τον εαυτό του, περιτριγυρισμένο από σκιές, σ' ένα χαμηλό παλιό δωμάτιο. Εκείνη τον τοποθέτησε σε κάτι μαλακό και σκονισμένο κι άναψε αμέσως μια λάμπα με κόκκινο αμπαζούρ. Ο Τουρμπίν κοίταξε τα βελουδένια κεντήματα και στον τοίχο, σ'

ένα πορτρέτο, μια ρεντιγκότα σταυρωτή, με επωμίδες χρυσαφιές και κίτρινες. Με τα χέρια απλωμένα προς τον Αλέξη, ανασαίνοντας με κόπο από την ταραχή και την προσπάθεια, η γυναίκα είπε:

«Έχω κονιάκ... Μήπως θέλετε λίγο; Λίγο κονιάκ;»

Της απάντησε:

«Ναι, ασφαλώς...»

Κι άφησε το σώμα του να στηριχτεί στον δεξιό αγκώνα του.

Το κονιάκ τού έκανε αναμφισβήτητα καλό, γιατί ο Τουρμπίν δεν είχε πια την αίσθηση ότι πεθαίνει, κι ο πόνος, που του δάγκωνε τον ώμο, του φάνηκε τώρα υποφερτός. Η γυναίκα τέλειωσε, γονατιστή, το δέσιμο του τραυματισμένου χεριού. Μετά του έφερε ένα μαξιλάρι και μια μακριά γιαπωνέζικη ρόμπα με παράξενα λουλούδια, που σκόρπιζε ένα παλιό και γλυκό άρωμα.

«Ξαπλώστε», του είπε.

Ο Τουρμπίν ξάπλωσε υπάκουα. Εκείνη τον σκέπασε με τη ρόμπα, άπλωσε από πάνω την κουβέρτα και; ύστερα, όρθια κοντά σ' ένα μικρό ντιβάνι, τον κοιτούσε στα μάτια. Ο Τουρμπίν τής είπε:

«Είστε σπουδαία γυναίκα... Θα μείνω ξαπλωμένος λίγα λεπτά, για ν' αναλάβω δυνάμεις. Ύστερα θα σηκωθώ και θα γυρίσω στο σπίτι μου... Βοηθήστε με ακόμη λίγο.»

Η αγωνία και η απελπισία τρύπωσαν ύπουλα στην καρδιά του. «Και η Ελένη; Θεέ μου, Θεέ μου... Ο Νικόλκα. Ο μάταιος θάνατος του Νικόλκα. Α, ναι, πάει, πέθανε σίγουρα...»

Η γυναίκα τού έδειξε σιωπηλά το χαμηλό παράθυρο, που το σκέπαζε μια κροσσωτή κουρτίνα. Άκουσε καθαρά από μακριά τους πυροβολισμούς.

«Θα σας σκοτώσουν αμέσως, να είστε βέβαιος», του είπε.

«Ναι... αλλά φοβάμαι μήπως σας βάλω σε μπελάδες... Αν έρθουν... το πιστόλι... το αίμα, εκεί, στη χλαίνη...»

Πέρασε τη γλώσσα στα κατάξερα χείλια του. Το κονιάκ και η αιμορραγία έκαναν το κεφάλι του να γυρίζει. Το πρόσωπο της γυναίκας φάνηκε ταραγμένο και διστακτικό.

«Όχι», του είπε με τόνο αποφασιστικό. «Αν σας είχαν δει, θα ήταν κιόλας εδώ. Είναι όμως τέτοιος λαβύρινθος, ώστε κανένας δεν μπορεί να ξαναβρεί τα ίχνη μας. Διασχίσαμε τρεις κήπους... Μα πρέπει να τα μαζέψουμε τούτα αμέσως.»

Ο Αλέξης άκουσε το θρόισμα του φουστανιού της, ύστερα παφλασμό νερού και θόρυβο από ντουλάπια.

Η γυναίκα ξαναγύρισε, κρατώντας το μπράουνινγκ από τη λαβή στα δάχτυλά της, σα να έκαιγε, και ρώτησε:

«Είναι γεμάτο;»

Ο Τουρμπίν έβγαλε το γερό χέρι του από τις κουβέρτες, ψηλάφησε την ασφάλεια του όπλου και απάντησε:

«Μπορείτε να το κρατάτε χωρίς φόβο, αλλά από τη λαβή.»

Εκείνη έφυγε, κι όταν ξαναγύρισε, είπε με αμηχανία:

«Αν τύχει κι έρθουν όμως... πρέπει να βγάλετε την κιλότα του ιππικού... Θα μείνετε ξαπλωμένος και θα πω ότι είστε ο άντρας μου κι ότι είστε άρρωστος...»

Ο Αλέξης έσκυψε μ' έναν μορφασμό κι άρχισε να ξεκουμπώνεται. Η γυναίκα πλησίασε αποφασιστικά και τράβηξε από τις άκρες, κάτω από την κουβέρτα, την κιλότα του ιππικού. Έλειψε αρκετή ώρα. Στο διάστημα αυτό, ο Αλέξης παρατήρησε το δωμάτιο. Στην πραγματικότητα ήταν δύο. Το ταβάνι ήταν χαμηλό, τόσο που ένας ψηλός θα μπορούσε να το αγγίξει με τα δάχτυλα. Πέρα από την καμάρα, όλα

ήταν πολύ σκοτεινά, αλλά έλαμπαν γλυκά μερικά πράγματα, όπως το πλάι ενός παλιού πιάνου και τα χοντρά φύλλα ενός φυτού. Από τούτη την πλευρά έλαμπε πάντα η χρυσή επωμίδα του πορτρέτου.

Θεέ μου, πόσο παλιά πράγματα!... Αυτή η χρυσή επωμίδα τον μάγευε. Ήταν και το γλυκό φως από το αλειμματοκέρι στο κηροπήγιο. Ήταν η ειρήνη, αλλά η ειρήνη έχει πεθάνει. Τα χρόνια που πέρασαν δεν θα ξαναγυρίσουν. Ο Τουρμπίν είδε ακόμα δυο μικρά παράθυρα πίσω του κι ένα στο πλάι. Τι είναι αυτό το παράξενο σπίτι; Η γυναίκα αυτή ζει μόνη της; Ποια είναι, λοιπόν; Τον έσωσε. Τη ζωή... η ειρήνη έχει πεθάνει... Κει κάτω, πέφτουν τουφεκιές...

Σε λίγο εκείνη γύρισε, φορτωμένη μια αγκαλιά ξερά ξύλα, που τα έριξε με θόρυβο στη γωνιά, κοντά στη σόμπα.

«Τι κάνετε; Γιατί;», τη ρώτησε κάπως οργισμένα.

«Πρέπει οπωσδήποτε ν' ανάψω τη φωτιά», του απάντησε, και στα μάτια της πέρασε η λάμψη από ένα χαμόγελο. «Την ανάβω πάντοτε μόνη μου...»

«Ελάτε εδώ», είπε ήρεμα ο Τουρμπίν. «Να, δεν σας ευχαρίστησα για όλα... για όλα όσα κάνατε... Κι ύστερα, πώς...»

Άπλωσε το χέρι, της έπιασε τα κρύα δάχτυλά της, που εκείνη τ' άφησε χωρίς αντίρρηση, κι ακούμπησε δυο φιλιά πάνω σ' αυτά. Το πρόσωπό της μαλάκωσε, η σκιά της αγωνίας φάνηκε να σβήνει και τα μάτια της φάνηκαν τότε στον Τουρμπίν εξαιρετικά όμορφα.

«Χωρίς εσάς», συνέχισε ο Αλέξης, «θα με είχαν σκοτώσει...»

«Φυσικά», απάντησε εκείνη. «Φυσικά... Κι εσείς σκοτώσατε έναν απ' αυτούς...»

Ο Τουρμπίν σήκωσε το κεφάλι.

«Σκότωσα έναν;», ρώτησε κι ένιωσε πάλι μια φοβερή ζάλη κι αδυναμία.

«Μμ... μμ...», έκανε εκείνη και, γέρνοντας το κεφάλι, τον κοιτούσε με φόβο και περιέργεια. «Α, τι φοβερά όλα αυτά! Παραλίγο να μου ρίξουν κι εμένα», πρόσθεσε ανατριχιάζοντας.

«Σκότωσα, λοιπόν, έναν;»

«Μα ναι... Σας κυνηγούσαν, αρχίσατε να πυροβολείτε, κι ο πρώτος έπεσε... Ίσως και να τον πληγώσατε μόνο... Είστε γενναίος... Εγώ κόντευα να λιποθυμήσω... Σταματήσατε για να τους ρίξετε... Ύστερα ξαναφύγατε. Είστε, σίγουρα, λοχαγός, ε;»

«Πώς το καταλάβατε πως είμαι αξιωματικός; Γιατί φωνάξατε "αξιωματικέ";»

Τα μάτια της έλαμψαν.

«Πείστηκα όταν είδα το σήμα στο πηλήκιό σας. Γιατί όμως τόση τόλμη;»

«Το σήμα; Α, Θεέ μου... Κι εγώ... (θυμήθηκε το χτύπημα του κουδουνιού, το ποτήρι μέσα στη σκόνη) τα έβγαλα όλα και ξέχασα το σήμα!... Δεν είμαι αξιωματικός, είμαι στρατιωτικός γιατρός. Ονομάζομαι Αλέξης Βασίλιεβιτς Τουρμπίν... Μπορώ να μάθω ποια είστε;»

«Τζούλια Αλεξάντροβνα Ράις.»

«Γιατί είστε μόνη;»

Απάντησε με κάποια εσωτερική ένταση, γυρίζοντας αλλού τα μάτια:

«Ο σύζυγός μου δεν είναι εδώ αυτή τη στιγμή. Έφυγε. Και η μητέρα μου δεν είναι ούτε κι αυτή εδώ. Είμαι μόνη...»

Και ύστερα από αρκετή σιωπή, πρόσθεσε:

«Κάνει κρύο εδώ. Μπρ... Την ανάβω αμέσως.»

Ενώ τα ξύλα έκαιγαν στη σόμπα, ένας σκληρός πόνος φλόγιζε το κεφάλι του Τουρμπίν. Η πληγή δεν τον πονούσε πια. Όλα είχαν μαζευτεί στο κεφάλι. Ο πόνος άρχιζε από τον αριστερό κρόταφο, έπιανε την κορυφή του κρανίου και κατέβαινε στον αυχένα. Μια φλέβα συσπάστηκε πάνω από το αριστερό φρύδι κι έστειλε παντού κύματα ανυπόφορου πόνου. Η Τζούλια Ράις, γονατισμένη δίπλα στη σόμπα, σκάλιζε τη φωτιά. Μέσα στους πόνους, άλλοτε κλείνοντας κι άλλοτε ανοίγοντας τα μάτια, ο Τουρμπίν έβλεπε το κεφάλι της ριγμένο προς τα πίσω, καθώς εκείνη το σκέπαζε με το άσπρο χέρι της για να προστατευθεί από τη ζέστη, διέκρινε τα απροσδιόριστα μαλλιά της, άλλοτε σταχτιά να τα διαπερνούν οι φλόγες κι άλλοτε λαμπερά σα χρυσάφι, τα μαύρα φρύδια και τα κατάμαυρα μάτια της. Ήταν όμορφο το ακανόνιστο προφίλ, μ' αυτή την κάπως κυρτή μύτη της; Δύσκολο να το πεις. Ήταν ακόμη δύσκολο να προσδιορίσεις αυτό που υπήρχε στα μάτια της. Τρόμος, ίσως αγωνία, ίσως ακόμα... και πάθος αμαρτωλό. Ναι, αμαρτωλό.

Έτσι, όμως, γονατισμένη και τυλιγμένη με κύματα ζέστης, είναι χαριτωμένη, υπέροχη. Κι έπειτα, αν δεν βρισκόταν στον δρόμο του...

Τη νύχτα αυτή, ώρες ολόκληρες, η ζέστη, αν και είχε κατακάτσει πια μέσα στη σόμπα, δεν έπαψε ν' ανεβαίνει στο χέρι και στο κεφάλι του τραυματία. Κάποιος του έμπηξε ένα πυρωμένο καρφί στο κρανίο και του τρύπησε το μυαλό. «Έχω πυρετό», έλεγε βαριά ο Τουρμπίν και διέτασσε τον εαυτό του: «Αύριο το πρωί πρέπει να σηκωθείς και να γυρίσεις στο σπίτι.» Το καρφί κατέστρεφε το μυαλό του και τελικά

σκότωσε κάθε σκέψη για την Ελένη, τον Νικόλκα, το σπίτι και τον Πετλιούρα. Όλα είχαν γίνει γι' αυτόν αδιάφορα. Πέτουρα... Πέτουρα... Δεν του απέμεινε παρά μία μόνο επιθυμία: να σταματήσει αυτός ο πόνος.

Κάποτε, μέσα στη βαθιά νύχτα, η Τζούλια Ράις ζύγωσε αθόρυβα με τις γούνινες παντόφλες της, κάθισε πάλι κοντά του και, ακόμη μια φορά ο Αλέξης, με το γερό χέρι του γύρω στον λαιμό της, πέρασε τα μικρά δωμάτια. Εκείνη είχε συγκεντρώσει όλο το θάρρος της, για να του πει:

«Σηκωθείτε, αν μπορείτε. Μη σας νοιάζει για μένα. θα σας βοηθήσω. Ύστερα, θα κοιμηθείτε για τα καλά... Αν πάλι δεν μπορείτε...»

Ο Τουρμπίν απάντησε:

«Ναι, θα σηκωθώ... Μόνο, βοηθήστε με...»

Τον οδήγησε ώς τη μικρή πόρτα αυτού του μυστηριώδους σπιτιού κι ύστερα τον έφερε πάλι στο κρεβάτι. Όταν ξάπλωσε, τα δόντια του χτυπούσαν κι έτρεμε ολόκληρος, αλλά ένιωθε ότι ο πόνος στο κεφάλι του άρχισε να λιγοστεύει.

«Δεν θα ξεχάσω ποτέ αυτό που κάνατε για μένα», της είπε, «σας το ορκίζομαι... Πηγαίνετε να κοιμηθείτε...»

«Μη μιλάτε, θα σας χαϊδεύω το κεφάλι», του απάντησε.

Σιγά-σιγά, ο σκληρός πόνος πέρασε από το κρανίο και τους κροτάφους του στα απαλά χέρια κι ύστερα, μέσα από το σώμα αυτής της γυναίκας, διοχετεύθηκε και χάθηκε στο πάτωμα, που ήταν σκεπασμένο μ' ένα παχύ σκονισμένο χαλί. Ο τραυματίας, αντί για τον πόνο, ένιωθε σ' όλο το κορμί του μια ζέστη σταθερή και γλυκιά. Το μπράτσο του μούδιασε κι έγινε βαρύ σαν σίδερο. Δεν το κούνησε πια, έκλεισε τα μάτια και παραδόθηκε στον πυρετό. Πόσο έμεινε έτσι; Δεν μπορούσε να ξέρει. Ίσως πέντε λεπτά, ίσως ώρες πολλές. Νόμιζε,

ωστόσο, ότι θα μπορούσε να μείνει αιώνια ξαπλωμένος σ' αυτή τη ζέστη. Όταν άνοιξε τα μάτια, με πολλή προσοχή, για να μην τρομάξει αυτή που καθόταν πλάι του, είδε την ίδια εικόνα: τη μικρή λάμπα με το κόκκινο αμπαζούρ να καίει αδύνατα και, πολύ κοντά του, το προφίλ αυτής της γυναίκας που αγρυπνούσε! Εκείνη κοιτούσε το παράθυρο, με την έκφραση ενός λυπημένου παιδιού. Ο Τουρμπίν, πλημμυρισμένος από τη φλόγα του πυρετού, αναδεύτηκε, προσπαθώντας να την πλησιάσει. Την παρακάλεσε:

«Σκύψτε λίγο κοντά μου.»

Η φωνή του είχε γίνει ξερή, ψιλή κι αδύνατη. Η Τζούλια γύρισε προς το μέρος του, με το βλέμμα κάπως δύσπιστο, λίγο τρομαγμένο, βυθισμένο στη σκιά. Τότε ο Αλέξης πέρασε το δεξί χέρι του γύρω από το λαιμό της, την τράβηξε κοντά του και τη φίλησε στα χείλια. Η επαφή τού φάνηκε πολύ γλυκιά και ταυτόχρονα ψυχρή. Η γυναίκα δεν ξαφνιάστηκε μ' αυτή την εκδήλωση του Τουρμπίν. Τον κοίταξε μάλλον με περιέργεια. Ύστερα είπε:

«Α, έχετε τρομερό πυρετό. Τι θα κάνουμε; Θα πρέπει να καλέσουμε ένα γιατρό. Αλλά πώς;...»

«Δεν χρειάζεται», είπε ήρεμα ο Τουρμπίν. «Αύριο θα σηκωθώ και θα γυρίσω στο σπίτι μου.»

«Φοβάμαι πολύ ότι θα είστε χειρότερα», μουρμούρισε η Τζούλια. «Και ότι τότε δεν θα μπορώ να σας βοηθήσω. Δεν τρέχει αίμα πια;», ρώτησε αγγίζοντας το μπράτσο του.

«Μη φοβάστε, δεν θα μου συμβεί τίποτα... Πηγαίνετε να κοιμηθείτε...»

«Όχι», απάντησε εκείνη, χαϊδεύοντας το μπράτσο του. «Έχετε πυρετό...»

Δεν κρατήθηκε, την αγκάλιασε πάλι και την τράβηξε

κοντά του. Εκείνη δεν αντιστάθηκε. Την τράβηξε τόσο γερά, ώστε τελικά βρέθηκε ξαπλωμένη πλάι του. Τότε ο Τουρμπίν, μαζί με τη δική του νοσηρή ζέστη, ένιωσε τη ζωντανή και πραγματική ζέστη του κορμιού της.

«Μείνετε ξαπλωμένος και μην κινήστε», ψιθύρισε η Τζούλια. «Θα σας χαϊδεύω το κεφάλι.»

Ξάπλωσε κοντά του κι εκείνος ένιωσε να ακουμπούν πάνω του τα γόνατά της. Πέρασε το χέρι της στο μέτωπό του και του χάιδεψε τα μαλλιά. Αυτό του έκανε τόσο καλό, ώστε σκεφτόταν μόνο ένα πράγμα: να μην κοιμηθεί.

Και κοιμήθηκε. Κοιμήθηκε πολύ, μ' έναν ύπνο σταθερό και ειρηνικό. Όταν ξύπνησε, έβλεπε ότι έπλεε με βάρκα σ' ένα ζεστό ποτάμι. Ο πόνος είχε εξαφανιστεί και, στο μικρό παράθυρο, η νύχτα άρχιζε αργά να ξεθωριάζει. Όχι μόνο στο σπίτι, αλλά στην πόλη και στον κόσμο ολόκληρο βασίλευε σιωπή. Μια διάφανη γαλάζια ακτίνα κυλούσε από το άνοιγμα της κουρτίνας. Η γυναίκα, ζεσταμένη και μελαγχολική, κοιμόταν δίπλα στον Τουρμπίν. Εκείνος ξανακοιμήθηκε.

Κατά τις εννιά το πρωί, ένας αμαξάς, που περνούσε τυχαία από την ερημική οδό Μάλο-Προβάλναγια, πήρε δύο πελάτες. Έναν άντρα πολύ ωχρό, με μαύρο πολιτικό παλτό, και μια γυναίκα. Η γυναίκα που συγκρατούσε προσεχτικά τον άντρα, καθώς αυτός κρεμόταν από το μπράτσο της, τον οδήγησε στην οδό Αλεξέγιεφ. Κι εκεί δεν υπήρχε η παραμικρή κίνηση. Μόνο μπροστά στην είσοδο του αριθμού 13 ήταν σταματημένο ένα έλκηθρο από όπου κατέβαινε ένας παράξενος επισκέπτης, φορτωμένος με μια βαλίτσα, ένα δέμα με ρούχα κι ένα κλουβί.

15

ΞΑΝΑΒΡΕΘΗΚΑΝ όλοι. Κανένας δεν είχε χαθεί, και ξανάσμιξαν το ίδιο βράδυ.

«Αυτός!», είπε η καρδιά της Ανιούτα και πετάρισε στο στήθος της σαν το πουλί του Λαριόσικ. Στο παράθυρο της κουζίνας των Τουρμπίν, το μισοθαμπωμένο από το χιόνι, κάποιος χτύπησε προσεχτικά απέξω. Η Ανιούτα κόλλησε τη μύτη της στο τζάμι και τον γνώρισε. Ήταν αυτός, αλλά χωρίς μουστάκι... Αυτός... Η Ανιούτα έστρωσε με τα δυο χέρια τα μαύρα μαλλιά, άνοιξε την πόρτα στο χωλ της εισόδου, ύστερα την εξώπορτα της χιονισμένης αυλής, κι ο Μισλαγιέφσκι βρέθηκε κοντά της, περισσότερο κοντά της από κάθε άλλη φορά. Φορούσε ένα παλτό σπουδαστή, με γιακά από αστραχάν, κι ένα κασκέτο... Χωρίς μουστάκι πια. Αλλά, ακόμα και στο μισόφωτο του χωλ, αναγνώριζες τέλεια τα μάτια του. Το δεξί με πράσινες λάμψεις, σαν πέτρα των Ουραλίων, και το αριστερό κάπως πιο σκοτεινό... Και έδειχνε νεότερος...

Με τρεμάμενο χέρι, η Ανιούτα άφησε την μπετούγια και η πόρτα ξανάκλεισε, κρύβοντας την αυλή. Το φως, που ερχόταν από την κουζίνα, κρύφτηκε κι αυτό κάτω από το παλτό του Μισλαγιέφσκι που σκέπασε την Ανιούτα, ενώ μια πολύ γνώριμη φωνή τής ψιθύριζε:

«Καλημέρα, Ανιούτα... Μα θα κρυώσεις... Δεν είναι κανείς στην κουζίνα, Ανιούτα;»

«Κανένας», του απάντησε χωρίς να ξέρει τι λέει, και

ψιθυριστά, χωρίς πάλι να ξέρει γιατί: «Με φιλάει. Τι γλυκά που έγιναν τα χείλια του!...», σκεφτόταν με μια ευχάριστη μελαγχολία και μουρμούρισε:

«Βίκτορ Βικτόροβιτς... αφήστε με... η Ελένη...»

«Τι την ανακατεύεις τώρα την Ελένη;», ψιθύρισε σα να τη μάλωνε εκείνος, που μύριζε κολόνια και καπνό. «Λοιπόν, Ανιούτοτσκα...»

«Βίκτορ Βικτόροβιτς, αφήστε με. Θα φωνάξω. Σας το λέω αλήθεια, όσο μεγάλος είναι ο Θεός», είπε με πάθος η Ανιούτα, βάζοντας τα χέρια της γύρω από τον λαιμό του Μισλαγιέφσκι.

«Πάθαμε συμφορά: ο Αλέξης Βασίλιεβιτς τραυματίστηκε...»

Ο Μισλαγιέφσκι κόπηκε μονομιάς, και την άφησε.

«Πώς τραυματίστηκε; Κι ο Νικόλκα;»

«Ο Νικόλκα είναι καλά, μα ο Αλέξης πληγώθηκε.»

Οι φωτεινές ακτίνες φάνηκαν πάλι στην πόρτα της κουζίνας. Η Ελένη, μόλις είδε τον Μισλαγιέφσκι να μπαίνει στην τραπεζαρία, έβαλε τα κλάματα.

«Βίτια, είσαι ζωντανός! Δόξα τω Θεώ... Εδώ όμως...», είπε με λυγμούς δείχνοντας το δωμάτιο του Αλέξη. «Έχει σαράντα πυρετό. Και μια άσχημη πληγή...»

«Παναγία μου», έκανε ο Μισλαγιέφσκι σπρώχνοντας προς τα πίσω το κασκέτο του. «Μα, πώς έγινε;»

Γύρισε σ' ένα άτομο, που ήταν σκυμμένο στο τραπέζι, πάνω από πολλά μπουκάλια και φανταχτερά κουτιά:

«Συγγνώμη. Είσθε γιατρός;»

«Όχι, δυστυχώς», απάντησε μια φωνή άχαρη και θλιμμένη. «Δεν είμαι γιατρός. Επιτρέψτε μου να συστηθώ: Λαριόν Σουργιάνσκι.»

* * *

Το σαλόνι. Η πόρτα του χωλ είναι κλειστή και σκεπασμένη με κουρτίνα, για να μη φτάνουν οι ομιλίες και οι θόρυβοι ώς τον Τουρμπίν. Τρεις άντρες βγήκαν από το δωμάτιό του κι έφυγαν. Ο γιατρός με το γενάκι και τα γυαλιά της μύτης, ένας άλλος, νέος και ξυρισμένος, κι ένας ασπρομάλλης γέρος με έξυπνο ύφος και με χοντρή γούνα και καπέλο Βογιάρου. Ήταν κάποτε καθηγητής του Τουρμπίν. Η Ελένη τούς κατευόδωσε και το πρόσωπό της είχε γίνει πέτρινο. «Τύφος», είπαν, «τύφος...», και της σπάραξαν την καρδιά.

«Εκτός από το τραύμα, έχει κι εξανθηματικό τύφο...»

Η στήλη του υδραργύρου μένει σταθερή στους σαράντα βαθμούς και...

«Τζούλια...» Στο δωμάτιο έχει απλωθεί μια κοκκινωπή ζέστη και μια σιωπή που διακόπτεται από ψιθύρους, για κάποια σκάλα και κάποιο κουδούνι... «ντρινγκ...»

«Να τα χαίρεσαι τα επιτελεία σου, λεβέντη μου», είπε φαρμακερά ο Μισλαγιέφσκι, καθώς στεκόταν μ' ανοιχτά τα πόδια.

Ο Σερβίνσκι, κατακόκκινος από θυμό, τον κοιτούσε λοξά. Φορούσε μαύρο κοστούμι από ακριβό ύφασμα, που του πήγαινε θαυμάσια, παπιγιόν και φρεσκογυαλισμένα παπούτσια. «Κράμσκι, καλλιτέχνης της Όπερας», έγραφε η ταυτότητα που είχε στην τσέπη του.

«Γιατί, λοιπόν, δεν φοράτε τις επωμίδες σας;», εξακολούθησε ο Μισλαγιέφσκι. «Στην οδό Βλαντιμίρ ξεδιπλώνουν ρούσικες σημαίες... Δυο μεραρχίες Σενεγαλέζων αποβιβάζονται στην Οδησσό και Σέρβοι αξιωματικοί στρατοπεδεύουν... "Πηγαίνετε στην Ουκρανία, κύριοι αξιωματικοί, και σχηματίστε τις μονάδες σας..." Χαιρέτα μου τον πλάτανο, δηλαδή!...»

«Μα γιατί τα βάζεις μαζί μου;», ρώτησε ο Σερβίνσκι. «Μήπως φταίω εγώ; Τι έκανα εγώ; Παραλίγο να σκοτωθώ. Έφυγα από το επιτελείο τελευταίος, ακριβώς το μεσημέρι, ενώ το εχθρικό πεζικό βρισκόταν κιόλας στο Πετσέρσκ.»

«Εσύ είσαι ήρωας!», απάντησε ο Μισλαγιέφσκι. «Ελπίζω όμως ότι η εξοχότητά του, ο Γενικός Διοικητής, κατόρθωσε να λακίσει πριν... Τρέφω επίσης την ελπίδα ότι η υψηλότητά του, ο Γαληνότατος κύριος Αταμάνος, ο γιος της τροτέζας, θα είναι πια εκτός κινδύνου. Η πατρίδα τούς έχει ανάγκη. Αλήθεια, μήπως μπορείς να μου πεις πού βρίσκονται;»

«Τι να τους κάνεις;»

«Θα σου πω αμέσως τι θα τους κάνω», απάντησε ο Μισλαγιέφσκι, χτυπώντας τη δεξιά γροθιά πάνω στην παλάμη του. «Αν αυτό το κάθαρμα, η Εξοχότητά του, και το άλλο Υψηλότατο κάθαρμα έπεφταν στα χέρια μου, θα τους έπιανα, τον έναν από το αριστερό πόδι και τον άλλον από το δεξί, θα τους στριφογύριζα και θα τους κοπανούσα το κεφάλι στη γη, ώσπου να ξεθυμάνω. Όσο για τους συμμορίτες των αισχρών επιτελείων, θα τους έπνιγα σ' ένα βόθρο.»

Ο Σερβίνσκι έγινε κατακόκκινος:

«Ε... σιγά, πρόσεχε λίγο τα λόγια σου. Μην ξεχνάς ότι κι ο πρίγκιπας εγκατέλειψε τους αξιωματικούς του επιτελείου. Οι δύο υπασπιστές του έφυγαν μαζί του, αλλά τους άλλους τους παράτησε στην τύχη τους.»

«Ξέρεις ότι αυτή τη στιγμή στο Μουσείο βρίσκονται χίλιοι δικοί μας, πεινασμένοι πλάι στα άχρηστα πολυβόλα τους; Κι ότι οι άνθρωποι του Πετλιούρα τούς αφήνουν να ψοφήσουν εκεί μέσα, σαν κοριοί;... Ξέρεις πώς σκότωσαν τον συνταγματάρχη Νάι; Πολεμούσε ολομόναχος...»

«Άσε με ήσυχο, σε παρακαλώ!», φώναξε με πραγματι-

κή οργή ο Σερβίνσκι. «Γιατί παίρνεις αυτό το ύφος; Είμαι αξιωματικός όπως κι εσύ!»

«Εμπρός, κύριοι, τελειώνετε», ακούστηκε η φωνή του Κυπρίνου, που μπήκε απροσδόκητα ανάμεσά τους. «Αυτή η συζήτηση είναι παράλογη. Γιατί, αλήθεια, του επιτίθεσαι έτσι; Εμπρός, αρκετά, δεν καταλήγει πουθενά η κουβέντα.»

«Σιγότερα», ψιθύρισε ο Νικόλκα θλιμμένα. «Μη μας ακούσει...»

Ο Μισλαγιέφσκι δίστασε ταραγμένος.

«Καλά, μη θυμώνεις, βαρύτονε της όπερας. Αυτό που έλεγα... αλλά καταλαβαίνεις κι ο ίδιος...»

«Είμαι ωστόσο κατάπληκτος...»

«Σιγά, κύριοι, σας ικετεύω...»

Ο Νικόλκα αφουγκράστηκε και χτύπησε ελαφρά το πόδι στο πάτωμα. Όλοι σώπασαν ν' ακούσουν. Από κάτω, από το σπίτι του Βασιλίσα, ανέβαιναν φωνές. Μέσα στη φασαρία, ξεχώριζε το δυνατό γέλιο του Βασιλίσα, ένα γέλιο που φαινόταν κάπως χαρούμενο και υστερικό. Σαν απάντηση, η Βάντα φώναξε κάτι δυνατά και εύθυμα. Ύστερα έγινε ησυχία και ξανακούστηκε πνιχτό μουρμούρισμα.

«Πολύ περίεργο!», είπε με απορία ο Νικόλκα. «Ο Βασιλίσα έχει επισκέψεις!... Τέτοια ώρα. Κι είναι μπόλικοι!»

«Ναι, μυστήριος τύπος ο Βασιλίσα σας!», βεβαίωσε ο Μισλαγιέφσκι.

Γύρω στα μεσάνυχτα, ο Αλέξης αποκοιμήθηκε με μια ένεση μορφίνης. Η Ελένη εγκαταστάθηκε σε μια πολυθρόνα δίπλα στο κρεβάτι του. Στο μεταξύ, στο σαλόνι είχε συγκροτηθεί ένα μικρό πολεμικό συμβούλιο.

Αποφασίστηκε να περάσουν εκεί όλη τη νύχτα. Πρώτα-πρώτα, γιατί δεν ήταν και πολύ υγιεινός ο περίπατος τη

νύχτα, έστω και με καλοφτιαγμένη ταυτότητα στην τσέπη. Έπειτα, για την Ελένη... επιτέλους θα μπορούσαν κάπως να τη βοηθήσουν. Κι ύστερα, με την κατάσταση αυτή είναι καλύτερα να μένεις σε άλλους παρά στο σπίτι σου. Και πάνω απ' όλα, γιατί δεν έχεις να κάνεις τίποτα καλύτερο. Εδώ μπορείς τουλάχιστον να παίζεις ουίστ.

«Παίζετε;», ρώτησε ο Μισλαγιέφσκι τον Λαριόσικ.

Ο Λαριόσικ κοκκίνισε, ταράχτηκε και βεβαίωσε, πολύ δειλά, ότι έπαιζε ουίστ, αλλά φοβερά άσχημα... Είπε ακόμα ότι πρέπει να προσέξουν να μην τον βρίζουν, όπως έκανε στο Ζιτομίρ εκείνος ο εφοριακός επιθεωρητής... ότι είχε περάσει ένα δράμα, αλλά ότι εδώ, στο σπίτι της Ελένης Βασίλιεβνα, αισθανόταν την ψυχή του να γαληνεύει και να ξαναγιεννιέται, γιατί η Ελένη Βασίλιεβνα είναι μια γυναίκα εξαιρετική και γιατί το σπίτι αυτό είναι ζεστό και άνετο. Οι κρεμ κουρτίνες σ' όλα τα παράθυρα χαρίζουν μια ιδιαίτερη ατμόσφαιρα κι έτσι αισθάνεται προφυλαγμένος από τον έξω κόσμο... αυτός ο εξωτερικός κόσμος... ομολογήστε το, είναι βρόμικος, αιμοσταγής κι αναίσθητος.

«Με συγχωρείτε, γράφετε στίχους;», ρώτησε ο Μισλαγιέφσκι παρατηρώντας προσεχτικά τον Λαριόσικ.

«Γράφω», απάντησε ταπεινά ο Λαριόσικ, κοκκινίζοντας.

«Μάλιστα... Να με συγχωρείτε που σας διέκοψα. Είπατε, αναίσθητος... συνεχίστε, παρακαλώ...»

«Αναίσθητος, ναι, και οι τραυματισμένες ψυχές μας αναζητούν την ειρήνη, να, πίσω ακριβώς από κρεμ κουρτίνες, σαν αυτές εδώ...»

«Ξέρετε, όμως, για την ειρήνη που είπατε, δεν ξέρω πώς είναι σε σας, στο Ζιτομίρ, αλλά εδώ, στο Κίεβο, αμφιβάλλω αν θα τη βρείτε. Θα χρειαζόταν μια βούρτσα βρεγμένη για

να βγάζω αυτή τη σκόνη. Υπάρχουν κεριά; Θαυμάσια, σας γράφουμε, μπαίνετε και σεις στο παιχνίδι. Εμείς οι πέντε θα παίξουμε πολύ ήσυχα...»

«Κι ο Νικόλκα θα κάνει πάλι τον "μορ"», πετάχτηκε ο Κυπρίνος. «Όπως πάντα...»

«Δεν μου λες, Φέντια, ποιος έχασε την τελευταία φορά; Εσύ τα παράτησες. Να λείπουν, λοιπόν, οι συκοφαντίες!»

«Ναι, να ζεις πίσω από κρεμ κουρτίνες, σαν αυτές εδώ. Δεν ξέρω γιατί, όλοι κοροϊδεύουν τους ποιητές...»

«Θεός φυλάξοι... Γιατί σας κακοφάνηκε η ερώτησή μου; Δεν έχω τίποτα με τους ποιητές. Είναι αλήθεια ότι δεν διαβάζω στίχους.»

«Και κανένα άλλο βιβλίο, εκτός από το εγχειρίδιο του πυροβολητού και τις δεκαπέντε πρώτες σελίδες από μια πραγματεία Ρωμαϊκού Δικαίου.... Στη δέκατη έκτη σελίδα ξέσπασε ο πόλεμος... και την παράτησα...»

«Μην τον ακούτε, λέει ψέματα. Το όνομα και το πατρώνυμό σας είναι, λοιπόν, Λαριόν Ιβάνοβιτς;»

Ο Λαριόσικ εξήγησε ότι ονομαζόταν Λαριόν Λαριόνοβιτς, αλλά ότι συμπαθούσε τόσο αυτή τη συντροφιά, που, εξάλλου, δεν ήταν συντροφιά, αλλά μια στενά ενωμένη οικογένεια, και ότι θα επιθυμούσε πολύ να τον αποκαλούν μόνο με τ' όνομά του, Λαριόν, χωρίς πατρώνυμο... Αν, βέβαια, δεν έβλεπε κανείς σ' αυτό κάτι παράξενο.

«Είναι συμπαθητικό παιδί», ψιθύρισε ο Κυπρίνος, πάντοτε επιφυλακτικός, στον Σερβίνσκι.

«Ε, καλά... ας γνωριστούμε καλύτερα. Γιατί όχι; Λέει, όμως, ψέματα. Αν θέλετε να ξέρετε, έχω διαβάσει ακόμα το *Πόλεμος και Ειρήνη*... Αυτό είναι, στ' αλήθεια, βιβλίο! Το διάβασα ώς το τέλος και με ευχαρίστηση μάλιστα. Ξέρετε

γιατί; Γιατί δεν το έχει γράψει ένας οποιοσδήποτε γραφιάς, αλλά ένας αξιωματικός του πυροβολικού. Δεκάρι τραβήξατε; Τότε είσαστε μαζί μου. Ο Κυπρίνος με τον Σερβίνσκι... Νικόλκα, βγαίνεις.»

«Μόνο, για τ' όνομα του Θεού, μη θυμώνετε μαζί μου», παρακάλεσε ο Λαριόσικ με κάποια ανησυχία.

«Μα, φυσικά. Δεν είμαστε άγριοι Παπούα. Οι βλοσυροί εφοριακοί του Ζιτομίρ σίγουρα σας έχουν τρομοκρατήσει. Εδώ έχουμε τρόπους αυστηρά άψογους.»

«Σας παρακαλώ, μην ανησυχείτε», είπε κι ο Σερβίνσκι και κάθισε.

«Δυο μπαστούνια.... Ναι... ήταν συγγραφέας αυτός ο κόμης Λέων Νικολάγιεβιτς Τολστόι, υπολοχαγός του πυροβολικού... Κρίμα που άφησε το σώμα... Θα είχε γίνει στρατηγός... Είναι αλήθεια, βέβαια, πως είχε τσιφλίκια. Όταν πλήττεις, μπορείς να το ρίξεις τότε στα μυθιστορήματα... τον χειμώνα δεν έχεις τίποτα να κάνεις. Κι όταν έχεις τσιφλίκια, είναι ακόμα πιο απλό. Δύο χωρίς ατού.»

«Τρία καρό», προχώρησε δειλά ο Λαριόσικ.

«Πάσο», είπε ο Κυπρίνος.

«Πώς; Μα παίζετε θαυμάσια. Γιατί σας έβριζαν; Εσείς αξίζετε συγχαρητήρια. Λοιπόν, είπατε τρία καρό, εμείς λέμε... τρία μπαστούνια. Αυτή τη στιγμή με χαρά μου θα πήγαινα να ζήσω σ' ένα μεγάλο κτήμα...»

«Τέσσερα; Πάσο.»

«Πάσο.»

Στο τρεμουλιαστό φως των κεριών, μέσα στους καπνούς των τσιγάρων, ο Λαριόσικ πήρε φύλλο ανήσυχος. Ο Μισλαγιέφσκι έδωσε ένα χαρτί σε κάθε παίκτη, που πετάχτηκαν από τα χέρια του σαν κάλυκες τουφεκιού.

«Ένα μικρό μπαστούνι», παράγγειλε στον Λαριόσικ ενθαρρύνοντάς τον με το βλέμμα. «Εντάξει.»

Τα χαρτιά γλιστρούσαν χωρίς θόρυβο από τα δάχτυλα του Μισλαγιέφσκι. Ο Σερβίνσκι τα έριχνε με προσοχή και ακρίβεια κι ο Κυπρίνος με κακή διάθεση, επειδή δεν τον ευνοούσε η τύχη. Ο Λαριόσικ τα άπλωνε αργά αναστενάζοντας, σαν να έδειχνε τα πιστοποιητικά του.

«Ζευγάρι μπαμπά-μαμά, δεν το έχεις ξαναδεί», είπε ο Κυπρίνος.

Ο Μισλαγιέφσκι φούντωσε απότομα, πέταξε τα χαρτιά του στο τραπέζι και γυρίζοντας με άγρια μάτια προς τον Λαριόσικ, ούρλιαξε:

«Τι σ' έπιασε να μου κόψεις την ντάμα σπαθί;»

«Μπράβο! Χα χα χα...», ξεφώνιζε χαρούμενα και με κάποια λαιμαργία ο Κυπρίνος. «Μια μπάζα λιγότερη!»

Αληθινή κοσμοχαλασιά ξεσηκώθηκε γύρω από το πράσινο τραπέζι κι οι πύρινες γλώσσες των κεριών έγειραν. Ο Νικόλκα έτρεξε χειρονομώντας με ανησυχία και γκρινιάζοντας να κλείσει την πόρτα και να τραβήξει τις κουρτίνες.

«Νόμιζα ότι ο Φιοντόρ Νικολάγιεβιτς είχε τον ρήγα», μουρμούρισε ο Λαριόσικ κατακίτρινος.

«Ορίστε ιδέα!..», διαμαρτυρήθηκε ο Μισλαγιέφσκι, και με τόσο κόπο κρατιόταν να μη φωνάξει, ώστε ξέφευγαν από τον λαιμό του σφυρίγματα και γινόταν έτσι πιο τρομακτικός. «Αφού το πήρες και μου το έστειλες με τα ίδια σου τα χέρια. Ε; Τέλος πάντων, μα τον Θεό, είναι... (γύρισε σε όλους σα να τους έπαιρνε μάρτυρες) είναι... Και ζητά την ειρήνη! Να κάνει μια μπάζα λιγότερη, αυτό λέγεται ειρήνη; Θαυμάσιο παίξιμο στ' αλήθεια! Θα έπρεπε, όμως, να δουλεύει και λίγο το μυαλό του, το ουίστ δεν είναι στίχοι!»

«Μια στιγμή. Ο Κυπρίνος μπορούσε...»

«Μπορούσε τι; Δεν μπορούσε τίποτα απολύτως. Ήταν καθαρή βλακεία. Να με συγχωρείς, αδελφέ μου, ίσως στο Ζιτομίρ να παίζουν έτσι, αλλά δεν το έχω δει ποτέ μου τέτοιο πράγμα. Μη θυμώνετε... ο Πούσκιν, όμως, κι ο Λομονόσοφ έχουν γράψει στίχους, αλλά δεν θα έκαναν ποτέ τέτοιες χαζομάρες... Ούτε ο Νάντσον...»

«Ε, ησυχία. Τι σ' έπιασε; Αυτό συμβαίνει σ' όλους.»

«Το φοβόμουν», είπε ο Λαριόσικ. «Δεν ήμουν τυχερός...»

«Σιωπή. Πάψτε!»

Έγινε μονομιάς ησυχία.

Πέρα, από την κουζίνα, ανάμεσα απ' όλες τις πόρτες, ακούστηκε το χτύπημα του κουδουνιού. Όλοι σώπασαν.

Πλησίασαν κρότοι τακουνιών και στο άνοιγμα της πόρτας φάνηκε η Ανιούτα. Το κεφάλι της Ελένης ξεπρόβαλε στην πόρτα του διαδρόμου. Ο Μισλαγιέφσκι έπαιζε πιάνο με τα δάχτυλά του στην πράσινη τσόχα του τραπεζιού.

«Είναι κάπως νωρίς ή όχι;», ρώτησε.

«Ναι, είναι πολύ νωρίς», βεβαίωσε ο Νικόλκα, που τον θεωρούσαν αυθεντία στα θέματα των ερευνών.

«Να πάω ν' ανοίξω;», ρώτησε με αγωνία η Ανιούτα.

«Όχι, Άννα Τιμοθέγιεβνα. Περιμένετε λίγο», απάντησε ο Μισλαγιέφσκι και σηκώθηκε αμέσως από την πολυθρόνα του. «Οπωσδήποτε, μην ανησυχείτε, θα πάω εγώ ν' ανοίξω.»

«Θα πάμε μαζί», πρόσθεσε ο Κυπρίνος.

«Καλά, λοιπόν, ορίστε», είπε ο Μισλαγιέφσκι και φέρθηκε σα να διοικούσε τη διμοιρία του. «Από δω είμαστε εντάξει... Ο γιατρός έχει εξανθηματικό τύφο και τα λοιπά. Εσύ, Λένα, είσαι αδελφή του... Κυπρίνε, θα είσαι φοιτητής της ιατρικής, ένας σπουδαστής... Μείνε στο δωμάτιο του αρρώστου...

Πάρε μια σύριγγα ή κάτι άλλο... Είμαστε πολλοί. Έστω, δεν έχει σημασία...»

Το κουδούνι χτύπησε πάλι, ανυπόμονα. Η Ανιούτα πετάχτηκε κι όλοι έγιναν σοβαροί.

«Έχουμε καιρό», είπε ο Μισλαγιέφσκι τραβώντας από την πίσω τσέπη του παντελονιού του ένα μικρό μαύρο περίστροφο σαν παιχνιδάκι.

«Αυτό είναι οπωσδήποτε περιττό», παρατήρησε ο Σερβίνσκι σμίγοντας τα φρύδια. «Μου κάνει εντύπωση, θα έπρεπε να φανείς κάπως πιο συνετός. Γύριζες στον δρόμο μ' αυτό;»

«Μην ανησυχείς», απάντησε ευγενικά και σοβαρά ο Μισλαγιέφσκι.

«Θα τακτοποιηθούν όλα. Άκουσε, Νικόλκα. Πάρ' το και πήγαινε στην είσοδο υπηρεσίας ή στο παράθυρο. Αν είναι αρχάγγελοι του Πετλιούρα, θα βήξω και συ θ' απαλλαγείς απ' αυτό, αλλά έτσι που να το ξαναβρούμε. Δεν θέλω να το χάσω. Το είχα μαζί μου ώς τη Βαρσοβία... Και για σένα όλα εντάξει;»

«Μείνε ήσυχος», απάντησε σοβαρά και περήφανα ο ειδικός Νικόλκα, παίρνοντας το περίστροφο.

«Έτοιμοι;», έκανε ο Μισλαγιέφσκι και χτύπησε με το δάχτυλο στο στήθος του Σερβίνσκι. «Εσύ, ο τραγουδιστής, ήρθες για επίσκεψη. Εσύ, Κυπρίνο, είσαι φοιτητής της ιατρικής. Εσύ, Νικόλκα, είσαι ο αδελφός του και συ, Λαριόσικ, ένας φοιτητής που μένεις εδώ. Έχεις χαρτιά;»

«Έχω διαβατήριο αυτοκρατορικό», είπε κάτωχρος ο Λαριόσικ. «Έχω κι ένα αποδεικτικό σπουδών από το Χάρκοβο.»

«Το διαβατήριο μπορείς να το κάνεις χαρτοπόλεμο. θα δείξεις το αποδεικτικό σπουδών.»

Ο Λαριόσικ μπερδεύτηκε στο παραπέτασμα της πόρτας και βγήκε.

«Τα άλλα πρόσωπα είναι αδιάφορα... γυναίκες», συνέχισε ο Μισλαγιέφσκι. «Εντάξει. Έχουμε όλοι χαρτιά; Τίποτα το περιττό στις τσέπες; Ε, Λαριόν! Πήγαινε, λοιπόν, να τον ρωτήσεις μήπως έχει όπλο απάνω του.»

«Ε, Λαριόν!», φώναξε ο Νικόλκα από την τραπεζαρία. «Έχεις όπλο;»

«Όχι, όχι, θεός φυλάξοι!...», ακούστηκε, ποιος ξέρει από πού, η φωνή του Λαριόσικ.

Το χτύπημα ξανακούστηκε, μακρό, επίμονο, ανυπόμονο.

«Λοιπόν, ο θεός μαζί μας», είπε ο Μισλαγιέφσκι και τράβηξε προς την πόρτα, ενώ ο Κυπρίνος εξαφανίστηκε στο δωμάτιο του Τουρμπίν.

«Μοιάζουν σα να έριχναν πασιέντσα», είπε ο Σερβίνσκι και φύσηξε τα κεριά.

Έπρεπε να περάσεις τρεις πόρτες για να μπεις στο σπίτι των Τουρμπίν. Την πόρτα του χωλ της εισόδου προς τη σκάλα, την τζαμωτή, που χώριζε την κυρίως κατοικία, και, κάτω, τη σκοτεινή κρύα είσοδο, πλάι στην πόρτα των Λίσοβιτς. Υπήρχε ακόμα μια τελευταία, στον δρόμο.

Οι πόρτες χτύπησαν στη σειρά και κάτω ο Μισλαγιέφσκι φώναξε:

«Ποιος είναι;»

Ένιωσε πίσω από την πλάτη του ότι παραμόνευαν πάνω στη σκάλα.

Από την έξω μεριά της πόρτας, μια πνιχτή φωνή είπε παρακλητικά:

«Επιτέλους, πόσο θα χτυπάω;... Η Ελένη Τάλμπεργκ μένει εδώ; Έχει ένα τηλεγράφημα... Ανοίξτε.»

«Αυτό ήταν», σκέφτηκε αστραπιαία ο Μισλαγιέφσκι κι άρχισε να βήχει και να γδέρνει τον λαιμό του. Πάνω στη σκάλα, μια σιλουέτα εξαφανίστηκε. Ο Μισλαγιέφσκι τράβηξε προσεχτικά την μπάρα, γύρισε το κλειδί κι άνοιξε την πόρτα αφήνοντας την αλυσίδα.

«Δώστε μου το τηλεγράφημα», είπε και στάθηκε έτσι, ώστε να τον κρύβει η πόρτα.

Ένα χέρι ντυμένο γκρίζα πέρασε από το άνοιγμα και του έδωσε ένα μικρό φάκελο. Ο Μισλαγιέφσκι παρατήρησε με έκπληξη ότι ήταν πραγματικά τηλεγράφημα.

«Υπογράψτε», είπε κάπως απότομα η φωνή πίσω από την πόρτα.

Ο Μισλαγιέφσκι έριξε ένα βλέμμα και είδε ότι ο άνθρωπος ήταν μόνος στον δρόμο.

«Ανιούτα, Ανιούτα», φώναξε ο Μισλαγιέφσκι ζωηρά και θεραπεύτηκε ξαφνικά από τη βρογχίτιδα. «Φέρε μου ένα μολύβι.»

Αντί για την Ανιούτα, έτρεξε ο Κυπρίνος με το μολύβι. Ο Μισλαγιέφσκι υπέγραψε βιαστικά «Τουρ...» στην άκρη του χαρτιού, ψιθυρίζοντας στον Κυπρίνο:

«Δώσ' του είκοσι πέντε καπίκια.»

Η πόρτα έτριξε κι έκλεισε πάλι.

Ο Μισλαγιέφσκι ανέβηκε κατάπληκτος, μαζί με τον Κυπρίνο. Όλοι βρέθηκαν πάλι συγκεντρωμένοι. Η Ελένη ξεδίπλωσε το χαρτί και διάβασε μηχανικά:

«Φρικτή συμφορά βρήκε τον Λαριόσικ. Στοπ. Ο ηθοποιός της οπερέτας Λίπσκι...»

«Θεέ μου», έκανε ο Λαριόσικ κατακόκκινος. «Αυτό είναι!»

«Εξήντα τρεις λέξεις!», φώναξε ο Νικόλκα με θαυμασμό. «Προσέξτε, είναι γεμάτο!...»

«Ύψιστε!», αναφώνησε η Ελένη. «Μα τι είναι; Α, με συγχωρείτε Λαριόν, άρχισα να διαβάζω... Είχα ξεχάσει τελείως τη μητέρα σας.»

«Μα τι συμβαίνει;», ρώτησε ο Μισλαγιέφσκι.

«Τον εγκατέλειψε η γυναίκα του», του σφύριξε ο Νικόλκα στο αυτί.

«Σκάνδαλο...»

Ένας τρομακτικός θόρυβος ξέσπασε ξαφνικά, σα να σωριάστηκε χιονοστιβάδα στην τζαμένια πόρτα.

Η Ανιούτα ξεφώνισε κλαψιάρικα. Η Ελένη χλώμιασε κι ακούμπησε στον τοίχο. Η φασαρία ήταν τόσο απότομη, βίαιη κι ανεξήγητη, που κι ο Μισλαγιέφσκι φαινόταν καταταραγμένος. Ο Σερβίνσκι, πολύ ωχρός κι αυτός, άρπαξε από το μπράτσο την Ελένη. Ένας αναστεναγμός έφτασε από το δωμάτιο του Αλέξη.

«Τις πόρτες...», φώναξε η Ελένη.

Παρά το στρατηγικό σχέδιο, ο Μισλαγιέφσκι κατέβηκε γρήγορα τη σκάλα κι από πίσω του ο Κυπρίνος, ο Σερβίνσκι κι ο Λαριόσικ, μισοπεθαμένος από τον φόβο του.

«Αυτό ήταν το χειρότερο», μουρμούρισε ο Μισλαγιέφσκι.

Πίσω από την τζαμένια πόρτα κινήθηκε μια μαύρη σιλουέτα, ολομόναχη, κι ο θόρυβος σταμάτησε.

«Ποιος είναι;», φώναξε ο Μισλαγιέφσκι.

«Για την αγάπη του Θεού... για την αγάπη του Θεού... Ανοίξτε, είμαι ο Λίσοβιτς, εγώ είμαι, ο Λίσοβιτς!», φώναζε η σιλουέτα. «Εγώ, ο Λίσοβιτς...»

Ο Βασιλίσα είχε φρικτή όψη... Τα μαλλιά του, που ανάμεσά τους διακρινόταν η ροζ φαλάκρα του, ήταν ανασηκωμένα και η γραβάτα του κρεμόταν λοξά. Τα μάτια του είχαν κάτι το φοβισμένο, κάτι το σχεδόν παρανοϊκό, σαν του τοξικομανή.

Προχώρησε ώς το πρώτο σκαλοπάτι, τρίκλισε απότομα κι έπεσε στην αγκαλιά του Μισλαγιέφσκι. Αυτός τον συγκράτησε με πολύ κόπο και αναγκάστηκε να καθίσει σ' ένα σκαλοπάτι. Τα είχε ολότελα χαμένα και διέταξε:

«Κυπρίνε, νερό!...»

16

ΒΡΑΔΥ. Σχεδόν έντεκα. Με τα γεγονότα, ο δρόμος, που δεν είχε ποτέ κίνηση, ήταν έρημος πολύ πιο νωρίς από το συνηθισμένο.

Το χιόνι έπεφτε παντού και οι νιφάδες χοροπηδούσαν ρυθμικά πίσω από το παράθυρο. Οι ακακίες του πεζοδρομίου, που το καλοκαίρι σκίαζαν τα παράθυρα των Τουρμπίν, όρθωναν τα κλαδιά τους φορτωμένα χιόνι.

Αυτό το άσχημο βράδυ, γεμάτο αναποδιές και χτυποκάρδια, είχε αρχίσει πριν από το μεσημεριανό τραπέζι. Το ηλεκτρικό, ποιος ξέρει γιατί, άναψε ενώ ήταν ακόμα μέρα, και για το μεσημέρι η Βάντα ετοίμαζε μυαλά. Γενικά, τα μυαλά είναι φαγητό βλαβερό, αλλά όταν το μαγειρέψει η Βάντα γίνεται κυριολεκτικά ανυπόφορο. Πριν από τα μυαλά, είχε σούπα, κι η Βάντα είχε ρίξει βούτυρο ταγγό. Ο Βασιλίσα σηκώθηκε σκυθρωπός από το τραπέζι με τη δυσάρεστη εντύπωση ότι έμεινε νηστικός. Και το βράδυ τούς έφερε φασαρίες, ατέλειωτες φασαρίες, εξαιρετικά δυσάρεστες και κουραστικές.

Στην τραπεζαρία, το τραπέζι ήταν αναποδογυρισμένο, με τα πόδια στον αέρα κι ένα πακέτο ομόλογα «Λέμπιντ-Γιούρτσικ» βρισκόταν στο πάτωμα.

«Είσαι ζώον», πέταξε ο Βασιλίσα στη γυναίκα του.

Η Βάντα άλλαξε ύφος και απάντησε:

«Είναι καιρός που έχω καταλάβει ότι είσαι χωριάτης.

Τον τελευταίο καιρό, η απαίσια συμπεριφορά σου έχει φτάσει σε ύψος τις ηράκλειες στήλες!»

Ο Βασιλίσα βασανιζόταν από την επιθυμία να της αστράψει γρήγορα μερικά χαστούκια, ώστε να σωριαστεί στη γωνία του μπουφέ, ύστερα να τη χτυπήσει ακόμα κι ακόμα, ώσπου το κοκαλιάρικο και μισητό αυτό πλάσμα να βουβαθεί και να ομολογήσει ότι νικήθηκε. Επιτέλους, αυτός ο Βασιλίσα, αυτός ο κουρασμένος άνθρωπος, που, στο κάτωκάτω, δούλευε σα βόδι, απαιτούσε, ναι, απαιτούσε, να τον υπακούουν μέσα στο σπίτι του. Έτριξε τα δόντια του, αλλά συγκρατήθηκε, γιατί μια επίθεση εναντίον της Βάντας θα έφερνε τόσους απρόβλεπτους κινδύνους, όσους δεν μπορείς να λογαριάσεις απάνω στον θυμό σου.

«Κάνε αυτό που σου λέω», μούγκρισε ο Βασιλίσα σφίγγοντας τα δόντια του. «Καταλαβαίνεις, λοιπόν, ότι ένας μπουφές μπορεί να μετακινηθεί; Και τότε, ε; Ενώ αυτό δεν θα περάσει από το μυαλό κανενός. Επιτέλους, έτσι κάνουν όλοι στην πόλη.»

Η Βάντα υποχώρησε κι άρχισαν μαζί τη δουλειά: στερέωσαν με πινέζες τα απλωμένα χαρτονομίσματα στην κάτω επιφάνεια του τραπεζιού.

Σε λίγο, όλο το μέσα μέρος ήταν σκεπασμένο κι έμοιαζε μ' ένα χαλί λείο, γεμάτο πολύχρωμα και μπερδεμένα σχέδια. Ο Βασιλίσα, με το πρόσωπο κατακόκκινο από το αίμα, σηκώθηκε γκρινιάζοντας και είχε τα μάτια του καρφωμένα στην επιφάνεια που ήταν στρωμένη με τα χαρτονομίσματα.

«Δεν είναι καλά», είπε η Βάντα. «Όταν θα χρειαζόμαστε λεφτά, θα πρέπει να αναποδογυρίζουμε το τραπέζι.»

«Ε, ναι, θα το αναποδογυρίζεις, δεν θα σου τσακίσει τη μέση», απάντησε σφυριχτά ο Βασιλίσα. «Είναι προτιμότερο

ν' αναποδογυρίζουμε το τραπέζι παρά να τα χάσουμε όλα. Ξέρεις τι γίνεται στην πόλη; Δεν υπάρχει τίποτα χειρότερο από τους μπολσεβίκους. Φαίνεται ότι κάνουν έρευνες παντού, αναζητούν αξιωματικούς.»

Στις έντεκα το βράδυ η Βάντα έφερε το σαμοβάρι από την κουζίνα κι έσβησε όλα τα φώτα στο διαμέρισμα. Πήρε από τον μπουφέ μια χάρτινη σακούλα με μπαγιάτικο ψωμί κι ένα κομμάτι τυρί. Πάνω από το τραπέζι, σ' ένα πολύφωτο με τρεις λάμπες, ένας μόνο γλόμπος, με αδύνατα πυρακτωμένα νήματα, σκορπούσε λίγο κοκκινωπό φως.

Ο Βασιλίσα έφαγε μια φέτα ψωμί με τυρί, που του μούδιασε τα νεύρα και του έφερε δάκρυα σαν τρομερός πονόδοντος. Σε κάθε μπουκιά, βροχή από ψίχουλα έπεφτε από το στόμα του και του γέμιζε το σακάκι και τη γραβάτα. Χωρίς να καταλαβαίνει τι τον βασάνιζε, κοίταξε λοξά τη Βάντα που μασούσε με βουλιμία.

«Αυτό που με παραξενεύει, είναι η τύχη τους», είπε η Βάντα κοιτάζοντας το ταβάνι. «Ήμουν βέβαιη ότι τουλάχιστον ένας απ' αυτούς θα σκοτωνόταν. Αλλά, να, γύρισαν όλοι τους και το σπίτι είναι πάλι γεμάτο αξιωματικούς...»

Τα λόγια της Βάντας, σε μια άλλη στιγμή, δεν θα έκαναν καμιά εντύπωση στον Βασιλίσα, αλλά τώρα, που η μελαγχολία τού έτρωγε την ψυχή, του φάνηκαν ανυπόφορα πρόστυχα.

«Αυτό που με εκπλήσσει είσαι συ», της απάντησε προσπαθώντας να μην τη βλέπει για να μη χάσει τη λίγη ψυχραιμία που του απέμενε.

«Ξέρεις πολύ καλά ότι έκαναν το χρέος τους. Κάποιος έπρεπε να υπερασπιστεί την πόλη (ο Βασιλίσα χαμήλωσε τη φωνή του) από το σκυλολόι. Και στην περίπτωση αυτή έχεις άδικο να σκέφτεσαι ότι έχουν τόση τύχη... Νομίζω ότι...»

Η Βάντα σήκωσε το κεφάλι και του έριξε ένα βλέμμα σκοτεινό.

«Ω! καλά! Το κατάλαβα αμέσως, δεν περίμενα εσένα να μου το πεις... Ασφαλώς τραυματίστηκε...»

«Βλέπεις, λοιπόν, πως δεν υπάρχει τίποτα για να χαίρεσαι, "η τύχη τους κι η τύχη τους...".»

Η Βάντα έγλειφε τα χείλια της.

«Δεν χαίρομαι, είπα μόνο "τύχη". Είμαι όμως περίεργη, αν... ο Θεός να μας φυλάει, αλλά, ας υποθέσουμε ότι έρχονται σπίτι και σε ρωτούν, ως διαχειριστή του ακινήτου, ποιος κατοικεί από πάνω; Και τι σχέση είχαν με τον αταμάνο; Τι θα απαντήσεις;»

Ο Βασιλίσα σκοτείνιασε και τη στραβοκοίταξε.

«Θα μπορούσα να πω ότι μένει ένας γιατρός... Στο κάτωκάτω της γραφής, πώς θέλεις να ξέρω; Ε;»

«Μα, ακριβώς, θα πρέπει να ξέρεις.»

Τη στιγμή αυτή, το κουδούνι αντήχησε στην είσοδο. Ο Βασιλίσα χλώμιασε και η Βάντα γύρισε απότομα τον αδύνατο λαιμό της.

Ο Βασιλίσα σηκώθηκε ξεφυσώντας και τη ρώτησε:

«Για λέγε λοιπόν; Αν ζητήσουν τους Τουρμπίν;»

Η Βάντα δεν πρόλαβε ν' απαντήσει, γιατί το κουδούνι ξαναχτύπησε.

«Αχ! Θεέ μου», ψιθύρισε με αγωνία ο Βασιλίσα, «πρέπει ν' ανοίξω».

Η Βάντα τον κοίταξε κατατρομαγμένη και τον ακολούθησε. Άνοιξαν την πόρτα που έβγαζε στην κοινή είσοδο. Ο Βασιλίσα πέρασε τον υγρό και κρύο διάδρομο, ενώ από μακριά το ρυτιδωμένο πρόσωπο της Βάντας τον παρατηρούσε με μάτια γουρλωμένα από τον φόβο. Πάνω από το κεφάλι της

γυναίκας του το γυαλιστερό κουδούνι τσίριξε ενοχλητικά, για τρίτη φορά.

Για μια στιγμή, από το μυαλό του Βασιλίσα πέρασε η ιδέα να χτυπήσει την τζαμένια πόρτα των Τουρμπίν: κάποιος θα έβγαινε αμέσως κι έτσι όλα θα ήταν λιγότερο τρομακτικά. Αλλά δεν τόλμησε. «Γιατί χτύπησες σ' αυτούς; Φοβάσαι, ε;» Κι ακόμα, είχε την ελπίδα, πολύ αμυδρή είναι η αλήθεια, ότι δεν ζητούσαν αυτόν, αλλά κάποιον άλλον.

«Ποιος... ποιος είναι;», ρώτησε αδύνατα ο Βασιλίσα πίσω από την πόρτα.

Αμέσως, στο ύψος της κοιλιάς του Βασιλίσα, μια συναχωμένη φωνή ακούστηκε από την κλειδαρότρυπα, ενώ πάνω από το κεφάλι του το κουδούνι χτυπούσε ασταμάτητα.

«Επιτελείο! Ανοίξτε», αγρίεψε η κλειδαρότρυπα. «Και μην το βάλεις στα πόδια, γιατί σε πυροβολώ μέσα από την πόρτα.»

«Αχ! Θεέ μ...», αναστέναξε η Βάντα.

Ο Βασιλίσα, με κομμένα τα χέρια, σήκωσε την μπάρα και τον βαρύ γάντζο, αλλά δεν μπορούσε να θυμηθεί πώς βγάζουν την αλυσίδα.

«Γρήγορα...», βρυχήθηκε η κλειδαρότρυπα.

Στο σκοτάδι του δρόμου, ο Βασιλίσα ξεχώρισε ένα κομμάτι μολυβένιου ουρανού, ένα κλαδί ακακίας, νιφάδες χιονιού. Τρεις άντρες μπήκαν, αλλά ο Βασιλίσα είχε τη βεβαιότητα ότι ήταν πολλοί περισσότεροι.

«Με συγχωρείτε... περί τίνος πρόκειται;»

«Έρευνα», απάντησε ο πρώτος με φωνή βαθιά σαν λύκου και προχώρησε προς τον Βασιλίσα.

Ο διάδρομος στριφογύρισε και στη φωτισμένη πόρτα φάνηκε το πρόσωπο της Βάντας υπερβολικά πουδραρισμένο.

«Μα, να με συγχωρείτε, σας παρακαλώ –η φωνή του Βασιλίσα ήταν άχρωμη, χωρίς παλμό– έχετε μήπως ένταλμα; Είμαι, στ' αλήθεια, ένας φιλήσυχος πολίτης... δεν καταλαβαίνω γιατί ερχόσαστε σπίτι μου. Δεν έχω τίποτα... τίποτα», τόνισε ο Βασιλίσα και προσπάθησε με κόπο να προφέρει την τελευταία λέξη ουκρανικά.

«Αυτό θα το δούμε», απάντησε ο πρώτος.

Υποχωρώντας στον διάδρομο, με την πίεση των εισβολέων, ο Βασιλίσα τούς έβλεπε σα σε όνειρο. Τον πρώτο, ποιος ξέρει γιατί, τον έβλεπε ολόιδιο με λύκο. Το πρόσωπό του ήταν στενό, τα μάτια του μικρά και χωμένα βαθιά, το δέρμα του σταχτί, το μουστάκι μια ορθή τούφα και τ' αξύριστα μάγουλά του σκαμμένα με αυλάκια. Το βλέμμα του γλιστρούσε κι αλληθώριζε παράξενα. Σ' αυτό το διάστημα μπορούσες ακόμα να παρατηρήσεις ότι δεν είχε ανθρώπινο βάδισμα αλλά τη βαριά περπατησιά των πλασμάτων που ζουν στο χιόνι και στην ατέλειωτη πεδιάδα. Μιλούσε μια γλώσσα όχι σωστή, παράξενη, ένα μείγμα από ρώσικα και ουκρανικά, πολύ γνωστό στους κατοίκους του Ποντόλ, στην όχθη του Δνείπερου, όπου το καλοκαίρι οι τροχαλίες τρίζουν στις προκυμαίες και κουρελήδες ξεφορτώνουν καρπούζια από τις μαούνες... Το κεφάλι του λύκου φορούσε σκούφο από προβιά και στο πλάι του κρεμόταν ένα γαλάζιο κουρέλι στολισμένο με χρυσό γαλόνι.

Ο δεύτερος ήταν γίγας που έκλεινε σχεδόν ώς το ταβάνι την είσοδο του Βασιλίσα. Ήταν νέος, τα όμορφα κόκκινα μάγουλά του, χωρίς καθόλου χνούδι, θύμιζαν χοντρή, καλοζωισμένη γυναίκα. Φορούσε μαύρο σκούφο με σκωροφαγωμένα αυτιά, μια γκρίζα χλαίνη, και στα υπερβολικά μικρά πόδια του κάτι φριχτά παλιοπάπουτσα.

Ο τρίτος είχε μακριά κρεμαστή μύτη. Η μια της πλευρά ήταν φαγωμένη από ένα κάκαδο με πύον. Το στόμα του ήταν σχιστό και παραμορφωμένο από μια βαθιά ουλή. Φορούσε ένα παλιό πηλήκιο αξιωματικού με κόκκινο σιρίτι, όπου ξεχώριζαν ίχνη από μια παλιά κονκάρδα. Μια τριμμένη, κοντή στρατιωτική χλαίνη, με χάλκινα κουμπιά πρασινισμένα, σκέπαζε το σώμα του και κάτω από το μαύρο παντελόνι ξεχώριζαν τα ποδήματά του από προβιά και οι χοντρές στρατιωτικές κάλτσες του. Στο φως της λάμπας, το πρόσωπό του γυάλιζε με δυο χρώματα, κίτρινο κερένιο και βιολέ, και τα μάτια του έλαμπαν από οδυνηρό μίσος.

«Θα δούμε, θα δούμε», είπε πάλι ο λύκος. «Έχω και το ένταλμα!...» Καθώς μιλούσε, έχωσε το χέρι στην τσέπη του παντελονιού του και τράβηξε ένα τσαλακωμένο χαρτί που το κόλλησε στην παλάμη του Βασιλίσα. Το βλέμμα του δεξιού του ματιού έδωσε ένα χτύπημα στην καρδιά του Βασιλίσα, ενώ το αριστερό του μάτι, λοξό κι ερευνητικό, εξέταζε βιαστικά τα κιβώτια που υπήρχαν στην είσοδο.

Στο τσαλακωμένο χαρτί με τη σφραγίδα «Επιτελείο της Σιετς. Ιος Τομεύς» διάβαζες χαραγμένες με στυλό, με μεγάλα κοκκινογραμμένα και λοξά γράμματα, τις λέξεις:

> Διαταγή προς έρευναν εις την οικίαν Βασίλη Λίσοβιτς, οδός Αλεξέγιεφ, αριθμός 13. Εις περίπτωσιν αντιστάσεως, πυροβολήσατε.
>
> Ο αρχηγός του επιτελείου, Προτσένκο
> Ο υπασπιστής, Μούκλιν.

Στην κάτω αριστερή γωνία είχε μια γαλάζια σφραγίδα δυσανάγνωστη.

Τα μπουκέτα με τα λουλούδια και το φύλλωμα στο χαρ-

τί της ταπετσαρίας σα να χόρευαν μπροστά στα μάτια του Βασιλίσα που ψιθύριζε ενώ ο λύκος άρπαξε το χαρτί από τα χέρια του.

«Περάστε, σας παρακαλώ, αλλά δεν υπάρχει τίποτα σπίτι μου...»

Ο λύκος έβγαλε από την τσέπη του ένα μαύρο μπράουνινγκ αλειμμένο με λίπος και σκόπευσε τον Βασιλίσα. Η Βάντα ξεφώνισε άτονα «Άι!». Ένα κολτ γυαλιστερό από το λίπος, μακρύ και απειλητικό, κινήθηκε και στο χέρι του τύπου με το σκισμένο στόμα. Τα γόνατα του Βασιλίσα κόπηκαν και φάνηκε να κονταίνει. Την ίδια στιγμή, ποιος ξέρει γιατί, το ηλεκτρικό έλαμψε απότομα με ζωηρό, άσπρο και χαρούμενο φως.

«Ποιος μένει εδώ;», ρώτησε άγρια ο λύκος.

«Κανένας», απάντησε ο Βασιλίσα με πανιασμένα χείλια, «μόνο η γυναίκα μου...».

«Εμπρός παιδιά, ερευνήστε γρήγορα», μούγκρισε ο λύκος γυρίζοντας στους συντρόφους του. «Να μη χασομεράμε άδικα.»

Ο γίγας σήκωσε αμέσως ένα κιβώτιο και το κούνησε σα να κρατούσε ένα απλό κουτί. Ο άλλος, με το παραμορφωμένο πρόσωπο, τράβηξε προς τη σόμπα. Τα πιστόλια κρύφτηκαν. Αυτός με το σκισμένο στόμα χτύπησε με τις γροθιές του τα πλάγια της σόμπας. Με το πρώτο χτύπημα, η μαύρη πόρτα άνοιξε απότομα, ελευθερώνοντας έναν ζεστό και μολυσμένο αέρα.

«Όπλα, ε;», ρώτησε ο λύκος.

«Λόγω τιμής... έλεος, εγώ, όπλα...»

«Δεν υπάρχουν όπλα στο σπίτι μας», βεβαίωσε με μια ανάσα η σκιά της Βάντας.

«Καλύτερα να τα ομολογήσεις όλα. Αλλιώς... Πυροβόλησες εναντίον μας;», ρώτησε ο λύκος με σοβαρό ύφος.

«Εγώ! Θεέ μου... μα πώς θέλετε;»

Στο γραφείο άναψαν την πράσινη λάμπα κι ο Αλέξανδρος Β΄ κοίταξε τους τρεις άντρες αγανακτισμένος ώς το βάθος της μπρούντζινης ψυχής του. Στο πράσινο ημίφως αυτού του γραφείου, ο Βασιλίσα, για πρώτη φορά στη ζωή του, ένιωσε, μαζί με τη ζάλη που του γύριζε το κεφάλι, να του έρχεται λιποθυμία. Οι τρεις άντρες επιτέθηκαν αρχικά στην ταπετσαρία των τοίχων. Με άνεση, σα να έπαιζε, ο γίγας σκόρπισε με τη σειρά τα βιβλία από τις εταζέρες και τα έξι χέρια περπάτησαν στους τοίχους χτυπώντας ερευνητικά. Τουπ... τουπ... απαντούσαν βαριά τα τοιχώματα. Τοκ! έκανε ξαφνικά η πλάκα που σκέπαζε την κρύπτη. Η χαρά έλαμψε στα μάτια του λύκου.

«Τι έλεγα;», ψιθύρισε βαριά.

Το δέρμα μιας πολυθρόνας σκίστηκε απότομα από το βάρος του γίγαντα κι εκείνος πετάχτηκε ώς το ταβάνι. Κάτι χτύπησε κι έσκασε κάτω από τα δάχτυλά του κι εκείνος τράβηξε την πλάκα του τοίχου. Ένα πακέτο διπλωμένο με χαρτί και δεμένο με σπάγκο πέρασε στα χέρια του λύκου. Ο Βασιλίσα τρίκλισε και στηρίχτηκε στον τοίχο. Ο λύκος άρχισε να σηκώνει το κεφάλι. Το σήκωσε αρκετά κοιτάζοντας τον ετοιμοθάνατο Βασιλίσα.

«Λοιπόν, αδιάντροπε;», είπε πικρά. «Λοιπόν, ε; "Δεν έχω τίποτα... δεν έχω τίποτα", ορίστε, λοιπόν, παλιόσκυλο. Λέει ότι δεν έχει τίποτα και κρύβει λεφτά μέσα στον τοίχο! Θα σε σκοτώσω γι' αυτό.»

«Δεν θα το κάνετε», φώναξε η Βάντα.

Κάτι παράξενο συνέβη σίγουρα στον Βασιλίσα, γιατί ξέ-

σπασε απότομα σ' ένα σπασμωδικό γέλιο. Και το γέλιο αυτό ήταν τρομακτικό, γιατί τα μάτια του Βασιλίσα έτρεμαν από φόβο και μόνο τα χείλια, η μύτη και τα μάγουλά του γελούσαν.

«Μα, κύριοι, σας παρακαλώ, δεν υπάρχει διάταγμα... Είναι απλώς μερικά χαρτονομίσματα και μικροπράγματα. Αξίζουν ελάχιστα... Χρήματα που τα κέρδισα... Κι οπωσδήποτε, τώρα, το αυτοκρατορικό νόμισμα δεν έχει πια αξία.»

Καθώς μιλούσε, ο Βασιλίσα κοιτούσε σκυθρωπά τον λύκο, σα να τον βύθιζε σε έκσταση η όψη του.

«Σου αξίζει να σε συλλάβω», είπε ο λύκος αυστηρά. Ύστερα σήκωσε το πακέτο και το εξαφάνισε στην τσέπη της χλαίνης του.

«Τώρα, τα συρτάρια, παλικάρια μου!»

Από τα συρτάρια, που τα άνοιξε ο ίδιος ο Βασιλίσα, ξεχύθηκαν, άνω-κάτω, σωροί από χαρτιά, σφραγίδες, κάρτες, κοντυλοφόροι, ταμπακέρες. Κόλλες χαρτιά σκέπασαν το πράσινο κάλυμμα του γραφείου, το κόκκινο ύφασμα της καρέκλας, κι ύστερα γέμισαν το πάτωμα. Ο άντρας με το τερατώδες πρόσωπο γύρισε πίσω στο καλάθι. Στο σαλόνι έψαξαν επιπόλαια τους τοίχους, σαν να το έκαναν άθελά τους. Ο γίγας σήκωσε το χαλί και χτύπησε το πάτωμα με τα πόδια, αφήνοντας μπερδεμένα σημάδια στο παρκέ, σαν εγκαύματα. Το ηλεκτρικό, που είχε δυναμώσει, σκορπούσε ένα φως ζωηρό και εύθυμο που έλαμπε στο χωνί του γραμμοφώνου. Ο Βασιλίσα ακολούθησε τους τρεις άντρες σέρνοντας τα πόδια του. Μια ηλίθια ηρεμία τον είχε πλημμυρίσει και οι σκέψεις του κυλούσαν ήρεμα πια, σαν αργό ποτάμι. Στην κρεβατοκάμαρα έγινε αμέσως χάος. Κοπίασαν αρκετά για ν' αδειάσουν την ντουλάπα με τον καθρέφτη, σκορπίζοντας τα

ρούχα και τις κουβέρτες, κι ανακάτεψαν το κρεβάτι με το σομιέ. Ο γίγας σταμάτησε ξαφνικά. Ένα δειλό χαμόγελο έλαμψε στο πρόσωπό του και κοίταξε τα πόδια του. Κάτω από το αναστατωμένο κρεβάτι φαίνονταν τα καινούρια παπούτσια από σεβρώ του Βασιλίσα. Ο γίγας χαμογέλασε και τα κοίταξε δειλά.

«Είναι πολύ ωραία παπούτσια», παρατήρησε με διαπεραστική φωνή. «Ίσως να μου κάνουν...»

Ο Βασιλίσα σκεφτόταν ακόμα τι έπρεπε ν' απαντήσει, όταν ο γίγας χαμήλωσε και πήρε με λεπτότητα τα παπούτσια. Ο Βασιλίσα ταράχτηκε.

«Είναι από σεβρώ, κύριοι», είπε χωρίς να καταλαβαίνει τι έλεγε.

Ο λύκος τον κοίταξε και μια πικρή οργή έλαμψε στ' αλλήθωρα μάτια του.

«Το κέρατό σου, ψείρα!», είπε βαριά. «Σκασμός!», συνέχισε θυμώνοντας ξαφνικά. «Να μας πεις ευχαριστώ που δεν σε σκοτώσαμε σαν κλέφτη ή σαν ληστή που κρύβει θησαυρό.» «Το κέρατό σου», ξαναείπε βαδίζοντας με το βλέμμα φορτωμένο απειλή προς τον εξουθενωμένο Βασιλίσα. «Μάζεψες χρήμα με χίλιες κομπίνες, παραγέμισες τον τοίχο, είσαι ροδαλός σαν γουρούνι και βρίσκεις άπρεπο που ένας γενναίος θέλει να βάλει κάτι στα πόδια του. Έχεις αντίρρηση; Τα πόδια του είναι ξυλιασμένα, αναίσθητα, σάπισαν για σένα στα χαρακώματα, ενώ εσύ χουζούρευες ήσυχα στο σπιτάκι σου κι άκουγες το γραμμόφωνό σου. Ουχ... ου..., γιε της τσούλας!»

Σαν λάμψη πέρασε από τα μάτια του λύκου η επιθυμία να χτυπήσει τον Βασιλίσα στο αυτί. Σήκωσε το χέρι. Η Βάντα φώναξε «Δεν θα...» Η ευγενική κι αξιοσέβαστη όψη του Βα-

σιλίσα σταμάτησε τη χειρονομία του κι ο λύκος αρκέστηκε να του χώσει μια γροθιά στο στομάχι. Ο Βασιλίσα τρέκλισε κάτασπρος, νιώθοντας μαζί με την αγωνία στο στήθος του τον πόνο που του προκάλεσε η σκληρή γροθιά.

«Αυτό είναι η επανάσταση», σκέφτηκε μέσα στο ροδαλό και περιποιημένο κεφάλι του. «Είναι ωραία η επανάσταση. Θα έπρεπε να τους κρεμάσουν όλους, αλλά τώρα είναι πολύ αργά...»

«Βασίλκο, φόρα τα παπούτσια», είπε τρυφερά ο λύκος στον γίγαντα.

Εκείνος κάθισε στο σομιέ και πέταξε τις προβιές του. Αλλά οι χοντρές γκρίζες κάλτσες του δεν χωρούσαν στα κομψά παπούτσια.

«Δώσε κάλτσες στον Κοζάκο», πρόσταξε απότομα ο λύκος τη Βάντα.

Εκείνη έσκυψε αμέσως μπροστά στο κάτω συρτάρι του ντουλαπιού κι έβγαλε καινούριες κάλτσες. Ο γίγας έβγαλε τις δικές του δείχνοντας τα κόκκινα δάχτυλα των ποδιών του και φόρεσε τις καινούριες. Τα παπούτσια μπήκαν με κόπο και το κορδόνι του αριστερού έσπασε. Την ίδια στιγμή φάνηκε ότι κάτι κόπηκε στην ένταση των σχέσεων ανάμεσα στα πέντε παράξενα πρόσωπα που αλώνισαν όλο το διαμέρισμα ο ένας πίσω από τον άλλον. Άρχισε να επικρατεί κάποια απλή οικειότητα. Ο παραμορφωμένος άντρας, αφού έριξε ένα παραπονεμένο βλέμμα στα παπούτσια του γίγαντα, ασχολήθηκε μ' ένα παντελόνι του Βασιλίσα που κρεμόταν σ' ένα καρφί κοντά στο τραπεζάκι της τουαλέτας. Ο λύκος αρκέστηκε να ρίξει άλλη μια φορά ένα βλέμμα υποψίας στον Βασιλίσα –θα μιλούσε;–, μα ο Βασιλίσα και η Βάντα δεν έβγαλαν λέξη και στα κάτασπρα πρόσωπά τους

τα μάτια τους ξεχώριζαν πελώρια. Το δωμάτιο έμοιαζε με γωνιά μαγαζιού ετοίμων ενδυμάτων. Ο παραμορφωμένος, με ριγωτό σώβρακο κουρελιασμένο σε πολλά σημεία, εξέτασε το παντελόνι στο φως.

«Ύφασμα ακριβό, σεβιότ», είπε μιλώντας με τη μύτη κι ύστερα κάθισε σε μια μπλε πολυθρόνα για να φορέσει το παντελόνι.

Ο λύκος αντί για το βρόμικο χιτώνιό του έβαλε ένα σακάκι γκρι του Βασιλίσα, από το οποίο έβγαλε όσα χαρτιά βρήκε στις τσέπες και του τα παρέδωσε λέγοντας: «Πάρτε αυτά τα χαρτιά, κύριε, ίσως σας χρειαστούν.» Ύστερα έπιασε από το τραπέζι ένα μικρό ρολόι μέσα σε σφαιρικό γυαλί, που είχε στην πλάκα του χοντρούς μαύρους ρωμαϊκούς αριθμούς. Άνοιξε τη χλαίνη του να το κρύψει και άκουσε το τικ-τακ του ρολογιού.

«Η ώρα είναι απαραίτητη. Όταν δεν έχεις ρολόι είναι σα να μην έχεις χέρι», είπε ο λύκος στον παραμορφωμένο, και ο τρόπος του απέναντι στον Βασιλίσα γινόταν όλο και πιο ανθρώπινος. «Μ' ένα ρολόι ξέρεις τι σου γίνεται, τη νύχτα κοιτάς τι ώρα είναι, χρειάζεται οπωσδήποτε.»

Ύστερα από αυτό, όλοι έφυγαν.

Προχώρησαν στο σαλόνι και μπήκαν πάλι στο γραφείο. Όταν έφτασαν εκεί, ο λύκος σκέφτηκε για μια στιγμή αλληθωρίζοντας και είπε στον Βασιλίσα:

«Ε, σεις, κύριε, θα μου δώσετε μια απόδειξη...» (μια αόριστη ιδέα φάνηκε να τον ανησυχεί και του ζάρωσε το κούτελο).

«Πώς;», μουρμούρισε ο Βασιλίσα.

«Μια απόδειξη ότι μας δώσατε τα πράματα», εξήγησε ο λύκος κοιτάζοντας χάμω.

Η όψη του Βασιλίσα άλλαξε καθώς ένα πορφυρό κύμα ανέβηκε στα μάγουλά του.

«Μα πώς... Πρέπει... (ήθελε να φωνάξει: «Πρέπει να σας δώσω ακόμα και απόδειξη!», βγήκαν όμως από το στόμα του άλλα λόγια). Σεις... σεις πρέπει να μου δώσετε απόδειξη...»

«Ω! θα χρειαστεί να σε σκοτώσω σα σκυλί. Ουχ, βδέλλα... Ξέρω τι σκέφτεσαι. Ξέρω, σκέφτεσαι ότι αν ξαναγύριζε το καθεστώς σου θα μας έλιωνες σα σκουλήκια. Ου, το βλέπω, δεν μπορούμε να περιμένουμε καλό από σένα. Κολλήστε τον στον τοίχο παλικάρια μου...»

Έγινε θηρίο, ταραζόταν με νευρικές κινήσεις κι έστησε ακίνητο τον Βασιλίσα στον τοίχο, σφίγγοντάς του τον λαιμό με το ένα χέρι του.

«Ε!», φώναξε η Βάντα τρομαγμένη κι άρπαξε το μπράτσο του λύκου. «Δεν θα... Έλεος... Υπόγραψε την απόδειξη Βάσια, υπόγραψε...»

Ο λύκος άφησε τον λαιμό του μηχανικού, το κολλάρο πετάχτηκε στο πλάι με ένα ελαφρό τρίξιμο, σαν να είχε ελατήριο. Ο Βασιλίσα ξαναβρέθηκε καθισμένος σε μια πολυθρόνα χωρίς να ξέρει πώς έγινε. Τα χέρια του έτρεμαν. Τράβηξε ένα φύλλο από το σημειωματάριο και βούτηξε την πένα στο μελανοδοχείο. Έγινε σιωπή κι από την τσέπη του λύκου ακουγόταν το τικ-τακ του γυάλινου ρολογιού.

«Τι πρέπει να γράψω;», ρώτησε ξεψυχισμένος ο Βασιλίσα μιλώντας με τη μύτη.

Ο λύκος σκέφτηκε με μισόκλειστα μάτια.

«Γράφε... Σύμφωνα με τις διαταγές του επιτελείου... τα πράματα... τα πράματα... τα άφησαν άθικτα...»

«Άφησαν...», άρχισε ο Βασιλίσα τρίζοντας τα δόντια αλλά αμέσως σώπασε.

«... άθικτα κατά την έρευνα. Δεν έχω να κάνω κανένα παράπονο και υπογράφω...»

Ο Βασιλίσα μάζεψε ό,τι του απέμεινε από το θάρρος του και γυρίζοντας αλλού τα μάτια ρώτησε:

«Για ποιον όμως είναι η απόδειξη;»

Ο λύκος τον κοίταξε δύσπιστα, αλλά συγκράτησε την οργή που ανέβαινε μέσα του και αρκέστηκε ν' αναστενάξει.

«Και ύστερα γράψε... έλαβαν... αντικείμενα προσφέρθηκαν στον Νιεμόλιακα (σκέφτηκε λίγο κοιτώντας τον παραμορφωμένο) Κιρπάτυϊ και στον αταμάνο Ουραγκάν.»

Ο Βασιλίσα, κοιτώντας με θολό βλέμμα το χαρτί, έγραψε αυτά που τον πρόσταξαν. Όταν τέλειωσε κι αυτό, γρατζούνισε αντί για υπογραφή ένα τρεμουλιαστό «Βασιλίσα» κι έδωσε το χαρτί στον λύκο. Εκείνος το πήρε κι άρχισε να το εξετάζει.

Την ίδια στιγμή, πέρα στη σκάλα, ακούστηκε να χτυπάνε δυνατά την πόρτα. Ύστερα ακούστηκαν βήματα μαζί με τη δυνατή φωνή του Μισλαγιέφσκι.

Το πρόσωπο του λύκου άλλαξε απότομα και σκοτείνιασε. Οι άλλοι κινήθηκαν κάπως περίεργα. Ο λύκος πρόσταξε, κατακόκκινος, πολύ σιγά «σουτ», τράβηξε το μπράουνινγκ και σημάδεψε τον Βασιλίσα που χαμογέλασε ανόητα. Πίσω από τις πόρτες του διαδρόμου ακούγονταν βήματα και ζωηρά λόγια. Ύστερα ήρθαν οι θόρυβοι από την μπάρα, από μια κλειδαριά, από την αλυσίδα, μια πόρτα ξανάκλεισε με δύναμη, πάλι γρήγορα βήματα και το γέλιο ενός άντρα. Η τζαμόπορτα χτύπησε πάλι, ο θόρυβος από τα βήματα που ανέβαιναν έσβησε κι όλα σώπασαν. Ο παραμορφωμένος πήγε στην είσοδο, κόλλησε το αφτί του στην πόρτα κι αφουγκράστηκε. Όταν γύρισε, αντάλλαξε ένα βλέμμα όλο σημασία με

τον λύκο και πέρασαν στενοχωρημένοι κι οι τρεις στην είσοδο. Εκεί ο γίγας κούνησε τα δάχτυλα των ποδιών του μέσα στα στενά παπούτσια και είπε:

«Θα κάνει κρύο...»

Και φόρεσε από πάνω τις γαλότσες του Βασιλίσα.

Ο λύκος γύρισε προς τον Βασιλίσα και με εξεταστικό βλέμμα τού μίλησε όσο γινόταν πιο γλυκά.

«Λοιπόν, κύριε... Δεν θα πείτε σε κανέναν ότι ήρθαμε σπίτι σας. Αν φλυαρήσετε για μας, οι σύντροφοί μου θα σας σκοτώσουν. Μη βγείτε από δω ώς αύριο το πρωί... αλλιώς θα τιμωρηθείτε αυστηρά...»

«Και να μας συγχωρείτε για την ενόχληση», είπε η γαμψή μύτη με σπασμένη φωνή.

Ο γίγας με τα κόκκινα μάγουλα δεν είπε τίποτα, κοιτάζοντας δειλά κι αλλήθωρα τον Βασιλίσα, ενώ πρόσεχε τις γυαλιστερές γαλότσες. Πέρασαν γρήγορα τον διάδρομο, από την πόρτα του Βασιλίσα ώς την εξώπορτα και, άγνωστο γιατί, βάδιζαν στις μύτες των ποδιών τους. Οι σύρτες έτριξαν, ο σκοτεινός ουρανός φάνηκε για μια στιγμή κι ο Βασιλίσα ξανάβαλε με παγωμένα χέρια την αμπάρα. Το κεφάλι του γυρνούσε και για μια στιγμή πίστεψε ότι ονειρευόταν. Η καρδιά του σταμάτησε κι ύστερα άρχισε να χτυπάει σαν τρελή.

Στην είσοδο, η Βάντα έκλαιγε με λυγμούς. Έπεσε σ' ένα κιβώτιο, το κεφάλι της χτύπησε στον τοίχο και χοντρά δάκρυα κύλησαν στο πρόσωπό της. «Θεέ μου! Τι πάθαμε... Θεέ μου... Βάσια... Μέσα στη νύχτα, τι σημαίνουν όλ' αυτά;»

Όρθιος μπροστά της, ο Βασιλίσα έτρεμε σαν φύλλο, με το πρόσωπό του ολότελα αλλαγμένο.

«Βάσια», φώναξε η Βάντα. «Ξέρεις... δεν ήταν ούτε επιτελείο ούτε σύνταγμα. Βάσια... Ήταν ληστές!»

«Μα ναι, ναι, το ξέρω», μουρμούρισε ο Βασιλίσα ανοίγοντας τα χέρια με απελπισία.

«Ύψιστε!», φώναξε η Βάντα. «Πρέπει να τρέξουμε αμέσως να τους καταγγείλουμε. Να τους πιάσουν, να τους πιάσουν. Παναγία μου! Όλες μας τις οικονομίες. Όλα, όλα... Κι αν κάποιος... αν κάποιος...»

Άρχισε να τρέμει, γλίστρησε χάμω από το κιβώτιο, σκέπασε το πρόσωπο με τα χέρια της. Τα μαλλιά της λύθηκαν και η μπλούζα της ξεκουμπώθηκε στην πλάτη.

«Μα πού να πάμε; Πού;», ρώτησε ο Βασιλίσα.

«Θεέ μου, δεν ξέρω, στο επιτελείο, στους αρχηγούς. Να διαμαρτυρηθούμε αμέσως... Τι ιστορία!...»

Ο Βασιλίσα χτύπησε τα πόδια στη θέση όπου βρισκόταν κι ύστερα πήρε μια βαθιά αναπνοή κι έτρεξε προς την πόρτα. Κόντεψε να τσακιστεί πάνω στην τζαμωτή πόρτα των Τουρμπίν και σωριάστηκε στο πλατύσκαλο με όλη τη φασαρία που είδαμε πιο πάνω.

Όλοι, εκτός από τον Σερβίνσκι και την Ελένη, έτρεξαν στο διαμέρισμα του Βασιλίσα. Ο Λαριόσικ, κάτωχρος, έμεινε στην πόρτα. Ο Μισλαγιέφσκι, μ' ανοιχτά τα πόδια, παρατηρούσε τα παλιοπάπουτσα και τα κουρέλια που παράτησαν οι άγνωστοι επισκέπτες. Ύστερα γύρισε στον Βασιλίσα.

«Μην ελπίζετε τίποτα. Ήταν ληστές. Και να δοξάζετε τον Θεό που σας άφησαν ζωντανούς. Για να είμαι ειλικρινής, απορώ πώς τη γλιτώσατε.»

«Θεέ μου! Αν ξέρετε τι μας έκαναν», είπε η Βάντα.

«Με απείλησαν να με σκοτώσουν...»

«Είχατε τύχη που δεν πραγματοποίησαν την απειλή τους. Είναι πρωτάκουστο!...»

«Ωραία δουλειά», βεβαίωσε ήσυχα ο Κυπρίνος.

«Και τι να κάνουμε τώρα;», ρώτησε μισολιπόθυμος ο Βασιλίσα. «Να πάω να τους καταγγείλω; Αλλά πού;... Βίκτορ Βικτόροβιτς, δώστε μου μια συμβουλή...»

Ο Μισλαγιέφσκι σκέφτηκε ξύνοντας το αυτί του.

«Σας συμβουλεύω να μην καταγγείλετε πουθενά τίποτα», είπε κατηγορηματικά. «Πρώτον, γιατί δεν θα συλληφθούν ποτέ (τέντωσε το ένα δάχτυλο). Δεύτερον...»

... «Βάσια, θυμάσαι, είπαν ότι θα σε σκοτώσουν αν διαμαρτυρηθείς.»

«Βλακείες», απάντησε ο Μισλαγιέφσκι με σουφρωμένα φρύδια. «Κανείς δεν θα σας σκοτώσει, αλλά, το ξαναλέω, δεν θα συλληφθούν ποτέ, κι έπειτα κανένας δεν θα μπει στον κόπο να τους κυνηγήσει. Και δεύτερον (τέντωσε και το άλλο δάχτυλο), θα είσαστε υποχρεωμένοι να δηλώσετε αυτά που σας πήραν, να μιλήσετε για τα αυτοκρατορικά χρήματα... Έστω, θα διαμαρτυρηθείτε στο επιτελείο ή δεν ξέρω πού, και τι θα κάνουν; Δεύτερη έρευνα, αυτό είναι βέβαιο.»

«Δεν αποκλείεται, είναι πολύ πιθανό», βεβαίωσε ο μέγας ειδικός, ο Νικόλκα.

Θλιμμένος κι ακόμα μούσκεμα από το νερό που τον περιέχυσαν, μετά τη λιποθυμία του, ο Βασιλίσα χαμήλωσε το κεφάλι. Η Βάντα άρχισε να κλαίει ακουμπισμένη στο περβάζι της πόρτας κι όλοι τη λυπήθηκαν.

Στην είσοδο, ο Λαριόσικ έβγαλε έναν βαθύ αναστεναγμό στριφογυρίζοντας τα ταραγμένα μάτια του. «Τι τα θέλετε, ο καθένας με τον καημό του», μουρμούρισε.

«Τι όπλα είχαν;», ρώτησε ο Νικόλκα.

«Θεέ μου, οι δυο είχαν ρεβόλβερ κι ο τρίτος... Βάσια, ο τρίτος δεν κρατούσε τίποτα;»

«Ναι, μόνο οι δυο είχαν ρεβόλβερ», βεβαίωσε αδύνατα ο Βασιλίσα.

«Τι είδους ρεβόλβερ; Δεν προσέξατε;», ρώτησε ο Νικόλκα.

«Α, δεν ξέρω, δεν γνωρίζω τις μάρκες», απάντησε ο Βασιλίσα αναστενάζοντας. «Ήταν ένα χοντρό, μαύρο και το άλλο μαύρο κι αυτό αλλά μικρό, με μια αλυσιδίτσα.»

«Ναι, με αλυσιδίτσα», αναστέναξε η Βάντα.

Ο Νικόλκα έσμιξε τα φρύδια και κοίταξε από τα πλάγια, σαν πουλί, τον Βασιλίσα. Χτύπησε δυνατά το πόδι του στο πάτωμα κι αμέσως τράβηξε βιαστικός κι ανήσυχος κατά την πόρτα. Ο Λαριόσικ τον ακολούθησε. Μόλις ο Λαριόσικ έφτασε στην τραπεζαρία, από το δωμάτιο του Νικόλκα ακούστηκε ένας κρότος σα να έσπασε κάτι γυάλινο, μαζί με ένα ξεφωνητό του Νικόλκα. Ο Λαριόσικ έτρεξε. Το δωμάτιο του Νικόλκα ήταν κατάφωτο, ένα δυνατό κρύο έμπαινε από το ανοιχτό παράθυρο και στο τζάμι έχασκε μια μεγάλη τρύπα, που την έκανε με το γόνατό του ο Νικόλκα, καθώς είχε πηδήσει απελπισμένος στο περβάζι. Τα μάτια του ήταν αγριεμένα.

«Αδύνατον!..», φώναξε ο Λαριόσικ σηκώνοντας τα χέρια. «Ούτε μάγοι να ήταν!»

Ο Νικόλκα έτρεξε έξω από το δωμάτιο, πέρασε σαν άνεμος το «βιβλιοπωλείο», ύστερα την κουζίνα, όπου η Ανιούτα φώναξε κατάπληκτη: «Νικόλκα, πού πας χωρίς καπέλο; Θεέ μου, τι έγινε πάλι;...» – και πήδησε στην αυλή. Η Ανιούτα άφησε την μπετούγια, έτρεξε στην κουζίνα και, με αδιάκοπα σταυροκοπήματα, κόλλησε το πρόσωπό της στο παράθυρο. Ο Νικόλκα όμως είχε χαθεί.

Έστριψε απότομα αριστερά, κατέβηκε τρέχοντας την κατηφοριά και σταμάτησε σ' έναν τεράστιο σωρό χιονιού που

έκλεινε το στενό πέρασμα ανάμεσα στους τοίχους των δύο σπιτιών. Το χιόνι ήταν εντελώς άθικτο, απάτητο. «Δεν καταλαβαίνω τίποτα», μουρμούρισε με απελπισία και ρίχτηκε με θάρρος πάνω στο σωριασμένο χιόνι. Νόμιζε ότι θα του κοπεί η αναπνοή. Τσαλαβούτησε, με βαριά αναπνοή, πολλή ώρα μέσα στο χιόνι, και κατόρθωσε τελικά να περάσει το εμπόδιο. Βγήκε ολόασπρος στο απαίσιο στενό. Κοίταξε ψηλά και είδε στη γωνία, καθώς το φως έπεφτε από το μοιραίο παράθυρο του δωματίου του, τις μαύρες προεξοχές από τα διχαλωτά στηρίγματα και τις παχιές και αιχμηρές σκιές τους, αλλά το κουτί πουθενά, ούτε ίχνος.

Με την τελευταία ελπίδα ότι ίσως είχε σπάσει ο σπάγγος, ο Νικόλκα έπεσε στα γόνατα κι έψαξε ανάμεσα στα τούβλα και στα σπασμένα κεραμίδια. Το κουτί δεν ήταν ούτε εκεί.

Τη στιγμή αυτή κάτι σαν λάμψη φώτισε το μυαλό του Νικόλκα. «Α, α» φώναξε και γλίστρησε ώς τον φράχτη που χώριζε το πέρασμα του δρόμου. Τα σανίδια υποχώρησαν κάτω από τα χέρια του και μια φαρδιά τρύπα άνοιξε προς το σκοτάδι του δρόμου. Τα κατάλαβε όλα. Είχαν βγάλει τα ξύλα του φράχτη και μπήκαν στο στενό πέρασμα... Αυτό είναι... και θέλησαν να μπουν στου Βασιλίσα από το παράθυρο της αποθήκης, αλλά αυτό είχε σίδερα.

Ο Νικόλκα μπήκε στην κουζίνα σιωπηλός, γεμάτος χιόνι.

«Θεέ μου, στάσου να σε καθαρίσω...», φώναξε η Ανιούτα.

«Άφησέ με ήσυχο», είπε ο Νικόλκα και πέρασε το διαμέρισμα χτυπώντας τα μουδιασμένα χέρια του στο παντελόνι. «Λαριόσικ, χτύπα με στην πλάτη...»

Εκείνος ανοιγόκλεισε τα βλέφαρα, ύστερα γούρλωσε τα μάτια και του είπε:

«Μην απελπίζεσαι, Νικόλκα, έτσι;»

Χτύπησε δειλά τον ώμο του Νικόλκα κι έτσι έπεσε το χιόνι από τα χέρια του.

«Χωρίς να λογαριάσουμε ότι ο Αλιόσα, όταν θελήσει ο θεός και ξανασηκωθεί, θα μου κόψει το κεφάλι», είπε ο Νικόλκα, «αλλά το κυριότερο... το πιστόλι του Νάι-Τουρς!... Θεούλη μου, θα προτιμούσα να με σκοτώσουν... Ο Θεός με τιμωρεί που κορόιδευα τον Βασιλίσα. Λυπάμαι για τον Βασιλίσα, αλλά καταλαβαίνεις, μ' αυτό το ίδιο περίστροφο του σκάρωσαν το πανηγύρι. Αν και δεν χρειαζόταν πιστόλι για να τον μαδήσουν αυτόν σαν κοτόπουλο. Τι άνθρωπος κι αυτός! Ε, πάει, τέλειωσε κι αυτό. Φέρε χαρτί, Λαριόν, θα ξανακολλήσουμε το τζάμι.»

Ήταν ακόμη νύχτα όταν ο Νικόλκα, ο Μισλαγιέφσκι κι ο Λαριόσικ, οπλισμένοι μ' ένα τσεκούρι, καρφιά και σφυρί, βγήκαν από το στενό πέρασμα, που ήταν τώρα καλά κλεισμένο με σανίδια.

Ο ίδιος ο Νικόλκα έμπηξε με μανία τα παχιά και μακριά καρφιά, έτσι που η μύτη τους να εξέχει από την άλλη μεριά προς τον δρόμο. Περασμένες μία, προχώρησαν κι οι τρεις στη βεράντα με κεριά, ύστερα, περνώντας το παγωμένο κελάρι, σκαρφάλωσαν στην αποθήκη, πάνω από το διαμέρισμα. Προχωρώντας πάντα με ανησυχία και κακά προαισθήματα, έψαξαν όλες τις γωνιές, χώθηκαν ανάμεσα στα φουγάρα από τις σόμπες και τ' απλωμένα ρούχα, έφραξαν και τον φεγγίτη.

Όταν ο Βασιλίσα έμαθε την εκστρατεία στην αποθήκη, έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον. Έτρεξε να προστεθεί στους εξερευνητές κι έψαξε κι αυτός ανάμεσα στα δοκάρια, επιδοκιμάζοντας όλες τις ενέργειες του Μισλαγιέφσκι.

«Τι κρίμα να μη σκεφθείτε να μας ειδοποιήσετε... Θα

έπρεπε να στέλνατε τη Βάντα Μιχαήλοβνα από την είσοδο υπηρεσίας», είπε ο Νικόλκα.

«Δεν συμφωνώ καθόλου, αδελφέ μου», απάντησε ο Μισλαγιέφσκι. «Με αυτούς μέσα στο σπίτι, θα γινόταν σωστό μακελειό. Δεν φαντάζεσαι, βέβαια, πως θα στέκονταν να μας περιμένουν σαν καλά παιδιά... Πριν ακόμα μπεις στο διαμέρισμα, θα άρπαζες μια σφαίρα στην κοιλιά. Και πας για τα θυμαράκια! Καταλαβαίνεις; Αν, αντίθετα, δεν τους άφηναν να μπουν, τότε θα άλλαζε η υπόθεση.»

«Απείλησαν ότι θα πυροβολούσαν πίσω από την πόρτα, Βίκτορ Βικτόροβιτς», απάντησε αμέσως ο Βασιλίσα.

«Δεν θα το έκαναν», παρατήρησε ο Μισλαγιέφσκι. «Ποτέ. Θα τραβούσαν απάνω τους την προσοχή όλου του δρόμου.»

Αργότερα, τη νύχτα, ο Κυπρίνος καμάρωνε σαν Λουδοβίκος ΙΔ΄ μέσα στο σπίτι του Λίσοβιτς. Πριν απ' αυτό είχε γίνει η ακόλουθη συζήτηση:

«Δεν θα έρθουν σήμερα», είπε ο Μισλαγιέφσκι.

«Όχι, όχι», απάντησε από τη σκάλα η Βάντα και ο Βασιλίσα. «Σας ικετεύουμε, ελάτε», είπαν κι οι δυο μαζί καθώς ο ένας διέκοπτε τον άλλο.

«Τι σας πειράζει; Η Βάντα Μιχαήλοβνα θα σας κάνει τσάι. Θα σας εγκαταστήσουμε άνετα. Σας παρακαλούμε να 'ρθείτε κι αύριο. Πώς θα κάνουμε χωρίς έναν άνθρωπο μέσα στο σπίτι;»

«Σας υπόσχομαι ότι δεν θα κοιμηθώ», βεβαίωσε η Βάντα και σκεπάστηκε μ' ένα χνουδωτό σάλι.

«Έχω κι ένα καλό κονιάκ να σας ζεστάνει», πρόσθεσε ο Βασιλίσα με ασυνήθιστη αποφασιστικότητα.

«Προχώρα, Κυπρίνε», είπε ο Μισλαγιέφσκι.

Έτσι έγινε και καμάρωνε ο Κυπρίνος. Τα μυαλά και η

σούπα με το ταγγό βούτυρο δεν ήταν, φυσικά, παρά τα συμπτώματα της απαίσιας αρρώστιας που λέγεται τσιγγουνιά, με την οποία ο Βασιλίσα είχε μολύνει τη γυναίκα του. Στην πραγματικότητα, στα κρυφά κατατόπια του σπιτιού υπήρχαν κρυμμένοι θησαυροί που μόνο η Βάντα τούς ήξερε. Έτσι είδαν να εμφανίζονται πάνω στο τραπέζι ένα γυάλινο βάζο με μανιτάρια, κρύο βοδινό, γλυκό με κεράσια κι ένα εξαίρετο και γνήσιο κονιάκ από του Σουστόβ. Ο Κυπρίνος ζήτησε ένα ποτήρι για τη Βάντα Μιχαήλοβνα και της το γέμισε ο ίδιος.

«Όχι γεμάτο, όχι γεμάτο», επέμενε η Βάντα.

Για να κάνει το χατίρι του Κυπρίνου, ο Βασιλίσα άδειασε με συγκατάβαση ένα ποτηράκι.

«Μην ξεχνάς, Βάσια, ότι αυτό σού κάνει κακό», παρατήρησε στοργικά η Βάντα.

Μετά τις πρέπουσες εξηγήσεις του Κυπρίνου, ότι το κονιάκ δεν κάνει ποτέ το παραμικρό κακό σε κανέναν κι ότι το δίνουν ακόμα και στους αναιμικούς, μέσα στο γάλα, ο Βασιλίσα ήπιε και το δεύτερο ποτηράκι κι αυτό τού κοκκίνισε λίγο τα μάγουλα κι έκανε να γυαλίζει ο ιδρώτας στο μέτωπό του. Ο Κυπρίνος ήπιε πέντε ποτήρια κι ύστερα από αυτό απόκτησε μια θαυμάσια πνευματική διάθεση. «Αν πάχαινε λίγο, δεν θα ήταν τόσο άσχημη», σκέφτηκε κοιτάζοντας τη Βάντα. Ύστερα βεβαίωσε πως το διαμέρισμα των Λίσοβιτς είχε πολύ καλή διαρρύθμιση και μίλησε για το σύστημα σημάτων που μπορούσε να το συνδέσει με το σπίτι των Τουρμπίν: ένα κουδούνι στην κουζίνα κι ένα άλλο στη είσοδο. Αν συνέβαινε κάτι, το κουδούνι θα χτυπούσε απάνω και θα κατέβαινε ο Μισλαγιέφσκι ν' ανοίξει. Και τότε όλα θα ήταν, βέβαια, αλλιώτικα.

Ο Κυπρίνος αράδιασε πολλά εγκώμια για το διαμέρισμα. Άνετο, υπέροχα επιπλωμένο. Ένα μόνο ελάττωμα: κρύο.

Ο Βασιλίσα κουβάλησε μια αγκαλιά ξύλα κι άναψε με τα ίδια του τα χέρια τη σόμπα στο σαλόνι. Ο Κυπρίνος, αφού έβγαλε τα ρούχα του, ξάπλωσε σ' ένα ντιβάνι, ανάμεσα σε δύο θαυμάσια σεντόνια, κι ένιωθε υπερβολικά καλά και άνετα. Ο Βασιλίσα, με το πουκάμισο και τις τιράντες, κάθισε κοντά του και του είπε: «Ξέρετε, δεν μπορώ να κοιμηθώ, θέλετε να μιλήσουμε λίγο;»

Τα ξύλα κόντευαν να καούν στη σόμπα, κι ο Βασιλίσα, ήσυχος κι ολοστρόγγυλος, βολεμένος στη βαριά πολυθρόνα, έλεγε αναστενάζοντας:

«Να, λοιπόν, Φιοντόρ Νικολάγιεβιτς. Όσα είχα μαζέψει με κόπους και τόση σκληρή δουλειά, πέρασαν σε μια βραδιά στις τσέπες, ποιος ξέρει ποιων καθαρμάτων... και με τη βία. Μη νομίσετε ότι αρνούμαι την επανάσταση, όχι, όχι, καταλαβαίνω απολύτως τις ιστορικές αιτίες που τα προκαλούν όλ' αυτά.»

Μια πορφυρή αναλαμπή έπαιζε στο πρόσωπο του Βασιλίσα και στα λουριά της τιράντας του. Ο Κυπρίνος, ζαλισμένος γλυκά από το κονιάκ, άρχισε να νυστάζει και έπρεπε ν' αγωνίζεται για να διατηρήσει στο πρόσωπό του το ύφος της ευγενικής προσοχής.

«Συμφωνείτε, όμως, σ' αυτό. Εδώ στη Ρωσία, σε τούτη τη χώρα, που είναι, χωρίς αντίρρηση, από τις πιο καθυστερημένες, η επανάσταση έχει εκφυλισθεί σε μια ληστρική ανταρσία, όπως του Πουγκατσόφ... Δεν έχετε παρά να δείτε τι συμβαίνει... Σε δυο χρόνια θα έχουμε στερηθεί από κάθε νομική υπόσταση, κι από το ελάχιστο ίχνος προστασίας των δικαιωμάτων μας, ως άνθρωποι και ως πολίτες. Οι Άγγλοι λένε...»

«Μμ..., ναι, οι Άγγλοι... βέβαια», μουρμούρισε ο Κυπρίνος,

που ένιωθε να υψώνεται κάτι σαν χώρισμα ανάμεσα σ' αυτόν και τον Βασιλίσα.

«Αλλά εδώ, πώς μπορούμε να πούμε "το σπίτι σου είναι το κάστρο σου", όταν και μέσα στο ίδιο το διαμέρισμά σας δεν είστε βέβαιος, ακόμη κι αν σας το 'διναν γραφτό με εφτά σφραγίδες, ότι μια συμμορία, σαν αυτή που όρμησε σήμερα εδώ, δεν θα ορμήσει να σας πάρει όχι μόνο την περιουσία σας αλλά ακόμα –και γιατί όχι;– και τη ζωή σας!»

«Επανερχόμαστε στη χρησιμοποίηση σημάτων, ακόμα και στα παραθυρόφυλλα», είπε άσχετα ο Κυπρίνος μισοκοιμισμένος.

«Λοιπόν, Φιοντόρ Νικολάγιεβιτς, δεν πρόκειται, αγαπητέ μου, για τη σηματοδότηση! Καμιά χρήση σημάτων δεν θα μας απαλλάξει από την αταξία και τη φθορά που φώλιασαν τώρα στην ψυχή των ανθρώπων. Το σύστημα σημάτων, αν προτιμάτε, είναι μια ειδική περίπτωση, κι ύστερα, ας υποθέσουμε ότι ξεχαρβαλώνεται....»

«Θα τα επιδιορθώσουν», απάντησε ο πανευτυχής Κυπρίνος.

«Μα, τέλος πάντων, δεν μπορείς να βασίζεσαι όλη σου τη ζωή στη χρησιμοποίηση σημάτων και δεν ξέρω σε ποια και πόσα περίστροφα. Το θέμα δεν είναι αυτό. Μιλάω γενικά, ας πούμε, ότι γενικεύουμε την περίπτωση. Το γεγονός είναι ότι το βασικό εξαφανίστηκε, δηλαδή ο σεβασμός της ιδιοκτησίας. Και μετά απ' αυτό, όλα τελειώνουν. Τελειώσαμε και μεις. Είμαι, εκ φύσεως, συνειδητός δημοκράτης. Προέρχομαι, εξάλλου, από τον λαό. Ο πατέρας μου ήταν απλός προϊστάμενος συνεργείου στους σιδηροδρόμους. Όλα όσα βλέπετε εδώ κι όλα όσα μου πήραν σήμερα αυτοί οι λωποδύτες, όλ' αυτά τ' απόκτησα ή τα έφτιαξα με τα χέρια μου, με τούτα τα

χέρια. Και, πιστέψτε με, δεν υπερασπίστηκα ποτέ το παλιό καθεστώς, αντίθετα –σας το εξομολογούμαι υπό εχεμύθεια– είμαι ένας συνταγματικός δημοκράτης, αλλά τώρα, όταν βλέπω με τα μάτια μου πού καταλήγουν όλ' αυτά, σας ορκίζομαι, φτάνω στη θλιβερή διαπίστωση ότι μόνο ένα μπορεί να μας σώσει... (ένας ψίθυρος έφτασε ώς τον Κυπρίνο μέσα από τα κυματιστά πέπλα που τον σκέπαζαν)... μόνο ο δεσποτισμός. Ναι... η πιο σκληρή απολυταρχία που μπορείς να φανταστείς... Ο δεσποτισμός...»

«Χε! Πόσα βγάζει απ' την κοιλιά του!», σκέφτηκε ο Κυπρίνος μακάριος.

«Ναι, ο δεσποτισμός... εξυπνότατα μιλάτε. Χε, χε... χμ...», μουρμούρισε μέσα στα ρούχα.

«Α! μπουρ... μπουρ... μπουρ... habeas corpus... μπουρ... μπουρ... έχουν άδικο όσοι πιστεύουν ότι η κατάσταση αυτή θα κρατήσει πολύ... μπουρ... μπουρ... μπουρ... και φωνάζουν ότι αυτό θα κρατήσει πολλά χρόνια. Όχι, δεν θα κρατήσει πολλά χρόνια, είναι γελοίο και να σκέφτεσαι ότι...»

«Το οχυρό Ιβάνγκοροντ», πέταξε ο Κυπρίνος κόβοντας τον Βασιλίσα, «ένας μακαρίτης διοικητής με σκούφο από προβιά».

«Πολλά χρόνια!»

«Και το Αρντεγκάν και το Καρς», βεβαίωσε ο Κυπρίνος μέσα στη ζάλη του.

«Πολλά χρόνια...»

Ένα γέλιο του Βασιλίσα, όλο συγκατάβαση και χλευασμό, έφτασε ώς αυτόν από πολύ μακριά.

«Πολλά χρόνια!»

Τραγούδησαν χαρούμενα πολλές φωνές μέσα στο κεφάλι του Κυπρίνου.

17

ΠΟΛΛΑ χρόνιααα. Πολλά χρόνια.

Πoooλλά χρόοονιααα...

άρχισαν τα εννέα μπάσα, της χορωδίας Τολμασέφσκι

Ποοοολλάάά... χρόοονιαααα...

ακούστηκαν οι αργυρόηχοι τενόροι

Ποοοολλά. Πολλά... Πολλά...

συνέχισε η χορωδία μαζί με τους υψίφωνους κι ο ψαλμός τους ανέβαινε αργόσυρτος στον ουρανό.

«Κοίτα! Κοίτα! Ο Πετλιούρα...»

«Κοίτα, Ιβάν.»

«Ωχ, βλάκα!... Ο Πετλιούρα είναι κιόλας στην πλατεία...»

Τ' αμέτρητα κεφάλια της χορωδίας στοιβάχτηκαν το ένα πάνω στ' άλλο κι έσκυψαν στο κιγκλίδωμα, ανάμεσα στις παλιές κολόνες με τις τοιχογραφίες τις μαυρισμένες από τον καιρό. Το κύμα αυτό στριφογύριζε, παλλόταν, στριμωχνόταν, έτσι που τα κεφάλια χτυπούσαν μεταξύ τους. Κινήθηκε προς το κιγκλίδωμα για να κοιτάξει κάτω προς το βάραθρο του κλίτους, κι η σφιχτοδεμένη τριπλή σειρά από κεφάλια έγειρε σαν ένας σωρός από κίτρινα μήλα. Στο βάθος του πνιγερού βάραθρου κυλούσε ένα άλλο κύμα από χιλιάδες κεφάλια και πάνω απ' αυτό υψωνόταν ένα καυτό σύννεφο ατμού και ιδρώτα, ο καπνός και το λιβάνι και οι φλόγες από εκατοντάδες λαμπάδες, μαζί με τη λάμψη από τεράστια χρυσά καντήλια που κρέμονταν στις χοντρές αλυσίδες. Μια βαριά

γκριζογάλανη κουρτίνα γλίστρησε τρίζοντας πάνω σε κρίκους κι αποκάλυψε, χιλιοσκαλισμένες και κεντητές, σιδερόφρακτες από αιωνόβιο μέταλλο, τις πόρτες του ναού, σκοτεινές και πένθιμες, όπως πένθιμη ήταν κι ολόκληρη η Αγία Σοφία, η μητρόπολη. Στους πολυέλαιους, οι πύρινες γλώσσες των κεριών έτριζαν, τρεμόπαιζαν, ανέβαιναν προς τους θόλους αφήνοντας τούφες καπνού. Τους έλειπε ο αέρας. Στο ιερό, γύρω από την Αγία Τράπεζα η ακαταστασία ήταν απερίγραπτη. Από τις πλαϊνές πόρτες του ιερού, τα χρυσοκεντημένα άμφια προχωρούσαν πάνω στις τριμμένες γρανίτινες πλάκες, τα πετραχήλια κουνιόντουσαν μαζί με τα μωβ καλυμμαύχια των ιερέων, και τα ιερά λάβαρα ξεκρεμάστηκαν κυματίζοντας. Η τρομερή μπάσα φωνή του αρχιδιάκου Σερεμπριάκοφ περνούσε βροντερή πάνω από το πυκνό πλήθος. Ένα άμφιο χωρίς κεφάλι και χωρίς χέρια ταλαντεύτηκε μια στιγμή πάνω από το κύμα, ύστερα πνίγηκε μέσα στο πλήθος, απ' όπου ξεπρόβαλε έπειτα ένα μανίκι ράσου κι ύστερα άλλο ένα. Μεταξωτά φουλάρια ανέμιζαν εδώ κι εκεί.

«Πάτερ Αρκάδιε, πρέπει να σας σκεπάσουμε το πρόσωπο, κάνει φαρμακερό κρύο, επιτρέψτε μου να σας βοηθήσω.»

Στις πόρτες, τα λάβαρα υποκλίνονταν σαν τις ηττημένες σημαίες, τα μαυρισμένα πρόσωπα των αγίων και οι μυστηριώδεις χρυσές επιγραφές κυμάτιζαν, τα κρόσσια σκούπιζαν το έδαφος.

«Παραμερίστε!»

«Πατερούληδες, πού πάτε, λοιπόν;»

«Μάνια! Πνίγομαι...»

«Από ποιον λοιπόν; (ψίθυροι). Από τη λαϊκή δημοκρατία της Ουκρανίας;»

«Αχ! ο διάβολος ξέρει...» (ψίθυρος).

«Έτσι κι αλλιώς...»

«Προσοχή!...»

«Πολλά τα έτη!», ακούστηκε η χορωδία μέσα σ' όλη την εκκλησία. Ο χοντρός και κόκκινος Τολμασέφσκι φύσηξε το κερί του κι έβαλε το διαπασών στην τσέπη του. Η χορωδία, με μακριά βυσσινιά χρυσοστόλιστα ράσα, όπου λικνίζονταν τα ξανθωπά και σαν φαλακρά κεφάλια των τενόρων και οι λαιμοί με τα πεταχτά καρύδια που συγκρατούσαν τ' αλογίσια κεφάλια των μπάσων, σκορπίστηκε φεύγοντας από τη σκοτεινή γωνιά. Σ' όλα τα χωρίσματα, ανάμεσα στις κολόνες, το πλήθος κόχλαζε, πυκνό και βιαστικό με στροβιλίσματα χειμάρρου.

Από το ιερό κατέβαιναν άσπρα άμφια, κεφάλια με τρομαγμένα μάτια, τυλιγμένα σαν να είχαν πονόδοντο, καλυμμαύχια ιερέων, που έμοιαζαν με τις μορφές των εικόνων. Ένας κοντός άντρας, πονηρός, με μίτρα που έλαμπε από τα πετράδια, πάνω από ένα γκρι μεταξωτό μαντίλι –ο πατήρ Αρκάδιος, πρωτόπαπας στη μητρόπολη– βάδιζε γρήγορα αφήνοντας να τον σέρνει το κύμα. Το βλέμμα του ήταν άγριο και η γενειάδα του έτρεμε.

«Τώρα πια θα είναι η εποχή των Παθών. Προχώρα, Μίτκα.»

«Σιγά! Πού πάτε λοιπόν; Σπρώχνετε τους ιερείς...»

«Θα περάσουν από δω.»

«Αδελφοί ορθόδοξοι! Θα λιώσετε το παιδί.»

«Δεν καταλαβαίνω τίποτα...»

«Αν δεν καταλαβαίνετε τίποτα, γυρίστε σπίτια σας. Δεν έχετε καμιά δουλειά εδώ...»

«Μου κλέψανε το πορτοφόλι μου!»

«Με συγχωρείτε. Είναι σοσιαλιστές. Έτσι δεν είναι; Τότε τι δουλειά έχουν σ' αυτή την ιστορία οι παπάδες;»

«Σας ζητώ συγγνώμη.»

«Δώσε στον παπά να πιει και να κάνει λειτουργία και στον διάολο.»

«Αν πηγαίναμε στην αγορά να σπάσουμε τα μαγαζιά των Εβραίων; Ήρθε η ώρα...»

«Δεν καταλαβαίνω τίποτα από την ακατανόητη γλώσσα σας.»

«Μια γυναίκα πνίγεται, λιποθυμάει...»

«Άααα... άα...»

Από τα πλάγια κλίτη, πίσω από τις κολόνες, τις στοές, το κύμα προχωρούσε σκαλί-σκαλί, πύκνωνε, οπισθοχωρούσε, ερχόταν προς τις πόρτες, χωρίς να μπορεί να ξεχυθεί ούτε να γυρίσει πίσω. Τα παλιά μαυρισμένα φρέσκα των τοίχων έδειχναν σαλτιμπάγκους μιας ξεχασμένης εποχής που χόρευαν κι έπαιζαν σουραύλι. Όλα τα περάσματα έγιναν κανάλια και μέσα τους κυλούσε με αδιάκοπο θόρυβο και βουητό ένα πλήθος μισοπνιγμένο και μεθυσμένο από ανθρακικό διοξείδιο, καπνούς και λιβάνι. Στα σημεία που το πλήθος ήταν πυκνότερο ακούγονταν πότε-πότε ξεφωνητά πόνου από τις γυναίκες. Λωποδύτες με μαύρα φουλάρια ώς τη μύτη εργάζονταν ευσυνείδητα κι όχι χωρίς κόπο, καθώς τα έμπειρα χέρια τους γλιστρούσαν αριστοτεχνικά στους συμπαγείς όγκους της ανθρώπινης σάρκας. Χιλιάδες πόδια έξυναν τις πλάκες, το πλήθος θορυβούσε και μουρμούριζε.

«Κύριε ελέησον...»

«Μετάνιωσα που ήρθα. Τι είναι τούτο πια!»

«Θα σου άξιζε να σε λιώσουν, παλιάνθρωπε...»

«Το ρολόι μου! Καλοί μου άνθρωποι, το ασημένιο ρολόι μου, καλά μου αδέλφια, τ' αγόρασα χτες...»

«Μπορούμε να πούμε σίγουρα ότι δεν σεβάστηκαν διόλου τη λειτουργία.»

«Σε ποια γλώσσα είπατε, λοιπόν, την ακολουθία, άγιοι πατέρες; Δεν καταλαβαίνω πια τίποτα.»

«Στη γλώσσα του Θεού, γιαγιά.»

«Πρέπει να νοιαστούμε σοβαρά για να εμποδίσουμε τ' ακατανόητα μοσχοβίτικα να μας πλημμυρίσουν.»

«Μα επιτέλους, να με συγχωρείτε, τι σημαίνει αυτό; Μήπως δεν έχουμε το δικαίωμα να μιλάμε την ορθόδοξη γλώσσα των πατέρων μας;»

«Μου άρπαξαν τα σκουλαρίκια μου! Μου ξεκόλλησαν τα μισά αυτιά.»

«Κοζάκοι, πιάστε τον μπολσεβίκο. Κατάσκοπος! Κατάσκοπος μπολσεβίκος...»

«Δεν θ' αγγίξετε τη Ρωσία, καλέ μου κύριε.»

«Ω! Θεέ μου, με κρόσσια... και κοίτα, Μαρούσια, τα γαλόνια.»

«Άι... αισθάνομαι άσχημα...»

«Μια γυναίκα λιποθυμάει.»

«Όλοι, μητερούλα, αισθάνονται άσχημα. Για όλους είναι φρικτά. Μη σπρώχνετε, θα σκάσουμε... πνιγόμαστε. Λυσσάξατε, πανάθεμά σας!»

«Έξω από την Ουκρανία! Στη Ρωσία!»

«Μα, Ιβάν Ιβάνοβιτς, η αστυνομία θα έπρεπε να είναι με μεγάλη στολή, όπως γινόταν στις επίσημες εορτές; Θυμόσαστε; Χε χε...»

«Σας χρειάζεται τάχα το αίμα του Νικολάου; Ξέρουμε, ξέρουμε πολύ καλά τι ιδέες έχετε στο κεφάλι σας.»

«Αφήστε με ήσυχο, για τ' όνομα του Θεού; Δεν σας ακουμπάω.»

«Ύψιστε, ας είμαστε έξω... ν' αναπνεύσουμε λίγο αέρα.»

«Δεν θα προλάβω να βγω. Θα πεθάνω.»

Στην κεντρική είσοδο, το πλήθος βιαζόταν, σπρωχνόταν, ξεχυνόταν, θορυβούσε, άλλοι χάναν τα καπέλα τους κι άλλοι έκαναν τον σταυρό τους. Από την πλαϊνή πόρτα, που δυο τζάμια της έγιναν γρήγορα κομμάτια, βγήκε ασημοστόλιστη και χρυσοποίκιλτη, αλλά αναστατωμένη και λαχανιασμένη, η λιτανεία με τη χορωδία. Χρυσές ανταύγειες αρμένιζαν μέσα στο μαύρο κύμα απ' όπου αναδύονταν καλυμμαύχια, μίτρες και ιερά λάβαρα που έγερναν για να περάσουν τις πόρτες κι ύστερα υψώνονταν πάλι.

Έκανε φοβερή παγωνιά κι απ' όλη την πόλη ανέβαιναν καπνοί. Τα προαύλια της εκκλησίας έτριζαν ασταμάτητα από χιλιάδες πόδια που τα πατούσαν. Ένας παγωμένος ατμός έμενε μετέωρος στον αέρα που ριγούσε κι ανέβαινε προς το καμπαναριό. Η βαριά καμπάνα της Αγίας Σοφίας, στο κεντρικό κωδωνοστάσιο, μούγκριζε προσπαθώντας να καλύψει όλη αυτή τη φρικτή και πολυθόρυβη κοσμοχαλασιά. Οι μικρές καμπάνες φώναζαν και ξελαρυγγιάζονταν σ' ένα ασυνάρτητο ανταγωνισμό, σα να είχε εγκατασταθεί στο καμπαναριό ο ίδιος ο διάβολος, ντυμένος με ράσο, και τις χτυπούσε για να διασκεδάσει. Στα μαύρα ανοίγματα του ψηλού καμπαναριού έβλεπες τις καμπάνες να παραδέρνουν και να γαβγίζουν σαν αγριεμένα σκυλιά στην άκρη της αλυσίδας τους. Άχνιζε κι έτριζε η παγωνιά, καθώς η μαύρη μάζα των πιστών ξεχυνόταν απ' τον νάρθηκα.

Μ' όλο το αβάσταχτο κρύο, ευσεβείς με γυμνά κεφάλια, άλλοτε φαλακρά σαν ώριμες κολοκύθες, άλλοτε σκεπασμένα με πυκνά πυρρόξανθα μαλλιά, είχαν πιάσει κιόλας θέση, καθισμένοι πλάι-πλάι σταυροπόδι, σ' όλο το μάκρος του πέτρινου δρόμου που οδηγούσε στη μεγαλόπρεπη σκάλα του μεγάλου καμπαναριού, κι έψελναν μονότονα, με τη μύτη.

Γεροντάκια τυφλά έψελναν με συγκίνηση μια καταθλιπτική μελωδία για τη Δεύτερη Παρουσία. Είχαν βάλει μπροστά τους τους τσαλακωμένους σκούφους τους όπου γυάλιζαν μερικές παλιοδεκάρες κι έπεφτε, καμιά φορά, σαν ξερό φύλλο κανένα λιγδιασμένο χαρτονόμισμα.

Όι, όταν έρθει το πλήρωμα του χρόνου
θα σημάνει η Ώρα της Κρίσεως.

Οι μακρόσυρτες και έρρινες φωνές των ζητιάνων με τα κιτρινισμένα δόντια και τα στρεβλά κουλουριασμένα μανίκια, που σου έσφιγγαν την καρδιά, πλανιόντουσαν πάνω από το έδαφος που έτριζε.

«Αδέρφια μου, προσέξτε για μια στιγμή και μένα τον σακάτη. Δώστε μου, για την αγάπη του Θεού, ό,τι σας πει η καλή σας καρδιά.»

«Ας βιαστούμε, Φεντοσέι Πέτροβιτς, θ' αργήσουμε να φτάσουμε στην πλατεία.»

«Θα πρέπει να γίνει εκεί η δοξολογία.»

«Μια παράκληση.»

«Για να δώσει ο Θεός επιτυχία και νίκες στα επαναστατικά όπλα του λαϊκού στρατού της Ουκρανίας.»

«Συγγνώμη, αλλά ποια επιτυχία, ποια νίκη; Τη νίκη την έχουν κιόλας.»

«Για να νικήσουν πάλι!»

«Θα γίνει εκστρατεία.»

«Εκστρατεία; Για πού;»

«Για τη Μόσχα.»

«Ποια Μόσχα;»

«Τη Μόσχα, την... κανονική.»

«Τα χέρια τους είναι λίγο κοντά.»

«Πώς; Ξαναπές αυτά που είπες. Ε, παιδιά, ακούσατε;»

«Μα δεν είπα τίποτα.»

«Πιάστε τον! Κλέφτης! Πιάστε τον.»

«Γρήγορα, Μαρούσια, ας περάσουμε από την πόρτα, εδώ δεν μπορείς πια να προχωρήσεις. Φαίνεται ότι ο Πετλιούρα είναι στην πλατεία. Πάμε να δούμε τον Πετλιούρα.»

«Χαζή, ο Πετλιούρα είναι στη Μητρόπολη.»

«Χαζός είσαι συ! Λένε ότι ο Πετλιούρα έρχεται σε άσπρο άλογο.»

«Ζήτω ο Πετλιούρα! Ζήτω η λαϊκή ουκρανική δημοκρατία!»

Ντονγκ... ντονγκ... ντονγκ... Ντονγκ - ντονγκ - ντονγκ... Ντονγκ, μπουμ, μπουμ... ηχούσαν μ' όλη τους τη δύναμη οι καμπάνες.

«Μην ξεχνάτε τους φτωχούς, πολίτες ορθόδοξοι, καλοί μου άνθρωποι... Τυφλός... Σακάτης...»

Μαύρος, με το κάτω μέρος του κορμού τυλιγμένο με δέρμα, σα χρυσόμυγα χωρίς πόδια, τα χέρια γαντζωμένα στο πατημένο χιόνι, ένας κολοβωμένος κουτσός τρύπωσε ανάμεσα στα αμέτρητα πόδια. Ανάπηροι, άλλοι με μισά και στραβωμένα μέλη, έδειχναν τις πληγές στα μελανιασμένα πόδια τους, κουνούσαν το κεφάλι σα μισοπαράλυτοι, σπασμικοί, ή έδειχναν το ασπράδι των ματιών τους σαν τυφλοί. Αναστάτωναν τις ψυχές, ξέσκιζαν τις καρδιές, θυμίζοντας με τις επικλήσεις τους την αθλιότητα, το ψέμα, την απελπισία, την ατέλειωτη ερημιά της στέπας, καταραμένες γριές, που έτριζαν και σέρνονταν σαν σπασμένα καρότσια κι έκλαιγαν στην καρδιά του πλήθους.

«Γύρνα, φτωχή κακομοιριά, που έφυγες μακριά...»

Γριές ολόλευκες και τρεμάμενες, στηρίζονταν σε μπαστούνια, άπλωναν τα σκελετωμένα χέρια τους και κλαψούριζαν:

«Τι ωραίο αγόρι! Ο Θεός να του δίνει υγεία.»

«Αρχόντισσα, σπλαχνίσου μια φτωχή δυστυχισμένη γριά.»

«Καλοί μου άνθρωποι, ο Κύριος δεν θα σας ξεχάσει.»

Χοντροπόδες γυναικούλες, κλέφτες με καφτάνια και σκούφους με αυτιά, μουζίκοι με κουκούλες από προβιά, κοριτσόπουλα με κόκκινα μάγουλα, υπάλληλοι, συνταξιούχοι με την ξεθωριασμένη κονκάρδα τους, ώριμες γυναίκες με κοιλιά σαν βουνό, σβέλτα παιδιά, Κοζάκοι με χλαίνες και σκούφους που τα πάνω καλύμματά τους κρέμονταν σαν μπλε, πράσινες, κόκκινες ουρές, μ' αργυρά και χρυσά γαλόνια, ξεχύνονταν σαν μαύρη παλίρροια στο πλακόστρωτο της εκκλησίας, που οι πόρτες της ξεχείλιζαν ασταμάτητα από καινούρια κύματα. Στον ελεύθερο αέρα, η λιτανεία ανέπνεε, ξανάπαιρνε δύναμη, συγκεντρωνόταν πάλι κι έβλεπες να προχωρούν κανονικά σε γραμμές τα γυμνά κεφάλια σκεπασμένα με καρώ μαντίλια, οι μίτρες και τα καλυμμαύχια των παπάδων, τα ξεχτένιστα πλούσια μαλλιά των διάκων, οι σκούφοι των καλόγερων, οι λεπτοί σταυροί με τις μακριές λαβές από χρυσωμένο ξύλο, τα λάβαρα του Σωτήρος και της Παναγίας με το βρέφος και οι βαθυκόκκινες εικόνες καμωμένες από χρυσό και σμάλτο, με ζωγραφιστά, σλάβικα γράμματα.

Ο αμέτρητος στρατός του Πετλιούρα, άλλοτε μια γκρίζα μάζα, ίδιος βόας που ξετύλιγε τα δαχτυλίδια του μέσα στην πόλη, κι άλλοτε σκούρο ταραγμένο ποτάμι, που κυλούσε στους παλιούς δρόμους, έφτανε στην πλατεία της Αγίας Σοφίας για την παρέλαση.

Σκίζοντας τον παγωμένο αέρα με τους βρυχηθμούς απ' τις τρομπέτες και με βρόντο από τ' αστραφτερά κύμβαλά

της έφτασε πρώτη στην πλατεία η Γαλάζια Μεραρχία σε πυκνές τάξεις, κόβοντας το μαύρο κύμα του κόσμου.

Με αμπέχονα μπλε και περήφανα ανασηκωμένους σκούφους Καλμούχων με γαλάζια φόδρα, βάδιζαν επικεφαλής αυτοί που κατάγονταν από τη Γαλικία. Δύο δίχρωμα εμβλήματα κλεισμένα ανάμεσα σε δυο γυμνά σπαθιά, ακολουθούσαν τη χάλκινη μάζα της μπάντας. Πίσω από τα εμβλήματα, με ρυθμικό βήμα ερχόταν ο στρατός, ντυμένος ζεστά με στολές από γερμανικό ύφασμα, κι έλιωνε με τα βήματά του το χιόνι. Το πρώτο αυτό τάγμα το ακολουθούσαν αμέτρητα μακριά μαύρα παλτά, σφιγμένα με δερμάτινες ζώνες, με κράνος στο κεφάλι και κρατώντας υψωμένο ένα δάσος από ξιφολόγχες.

Ύστερα ερχόταν η αναρίθμητη δύναμη των γκρίζων συνταγμάτων από Κοζάκους του Σιτς. Οι Χαϊνταμάκοι βάδιζαν πρώτοι, ατέλειωτες μονάδες η μία πίσω από την άλλη. Ανάμεσα στα τάγματά τους χοροπηδούσαν πάνω στις σέλες τους οι ατρόμητοι διοικητές των συνταγμάτων και των λόχων. Μέσα απ' αυτό το πολύχρωμο κύμα ξεπετάγονταν χρυσολάμποντας τα τολμηρά, νικηφόρα εμβατήρια.

Μετά το πεζικό έρχονταν μ' ελαφρό κι ανυπόμονο τριπόδισμα τα συντάγματα του ιππικού. Τα καυκασιανά σκουφιά, με τα μπλε, πράσινα, κόκκινα και χρυσά μαντίλια που κρέμονταν γύρω τους θάμπωναν το μαγεμένο πλήθος.

Οι μακριές σπάθες των ιππέων αναπηδούσαν, στερεωμένες με θηλιά, στο δεξί χέρι των ιππέων. Με μπρίο και με το καμτσίκι τους στο χέρι, οι ανώτεροι διοικητές περνούσαν ορμητικά μέσα από τις γραμμές με τ' άλογά τους και έμπαιναν μπροστά, ενώ τους χαιρετούσαν δυνατά σαλπίσματα. Κεφάτος και στρογγυλός σαν μπάλα, ο Μπολμποτούν πήγαινε καβάλα μπροστά από το τάγμα του, προβάλλοντας στον

παγωμένο αέρα το χαμηλό του μέτωπο, που γυάλιζε από το λίπος, και τα χαρούμενα φουσκωτά μάγουλά του. Η πυρρόξανθη φοράδα του, αλληθωρίζοντας τα μάτια της, που είχαν γεμίσει αίμα, δάγκωνε το χαλινάρι της και τιναζόταν κάθε τόσο μ' αφρισμένο στόμα, προσπαθώντας να τινάξει από τη ράχη της τα εκατόν είκοσι κιλά του Μπολμποτούν. Η κυρτή θήκη του σπαθιού χτυπούσε τα νευρώδη πλευρά της, που ο συνταγματάρχης τα κεντούσε ελαφρά με τα σπιρούνια του.

Οι αρχηγοί μας είναι μαζί μας
μαζί μας σαν αδέρφια!

τραγουδούσαν τριποδίζοντας οι τολμηροί Χαϊνταμάκοι, ενώ ανέμιζε η τούφα που στόλιζε ψηλά το κρανίο τους.

Κάτω από μια κίτρινη και γαλάζια σημαία, τρυπημένη από σφαίρες και με συνοδεία τον σκοπό που έπαιζαν αρμόνικες, προχωρούσε με τη σειρά του το σύνταγμα του μαύρου του συνταγματάρχη Κοζύρ-Λιέσκο. Σκοτεινός και στραβοκοιτάζοντας γύρω του, με μακρύ και λεπτό μουστάκι, ο συνταγματάρχης τσίγκλαγε με το καμτσίκι τα καπούλια του πελώριου μαύρου αλόγου του. Είχε τον λόγο του να είναι κακόκεφος: μέσα στην ομίχλη του πρωινού, τα πυρά του Νάι-Τουρς είχαν θερίσει στον δρόμο του Μπρεστ-Λιτόφσκ τις καλύτερες διμοιρίες του κι έτσι τώρα αραιά και μικρά τμήματα έμπαιναν τριποδίζοντας ξοπίσω του στην πλατεία.

Μετά το σύνταγμα του Κοζύρ έρχονταν οι ατρόμητοι κι ανίκητοι καβαλάρηδες της Μαύρης Θάλασσας, το σύνταγμα Ματζέπα. Το όνομα του ένδοξου αταμάνου, που παραλίγο να νικήσει τον Τσάρο Πέτρο Α΄ στην Πολτάβα, έλαμπε με χρυσά γράμματα πάνω στο γαλάζιο μετάξι της σημαίας τους.

Μια ανθρώπινη παλίρροια χτυπούσε στους κίτρινους και γκρίζους τοίχους των σπιτιών, άλλοι είχαν ανέβει στις μά-

ντρες, παιδιά ήταν σκαρφαλωμένα στα φανάρια του δρόμου κι άλλα είχαν κουρνιάσει στις στέγες. Κι από κει σφύριζαν και φώναζαν: «Ουρά! Ουρά!...»

«Ζήτω! Ζήτω!», ξεφώνιζαν τα πεζοδρόμια.

Στα τζάμια των παραθύρων φαίνονταν ζουλιγμένα χιλιάδες πρόσωπα.

Οι αμαξάδες προσπαθούσαν να ισορροπήσουν όρθιοι στο κάθισμα του έλκηθρου και κουνούσαν το μαστίγιό τους.

«Είναι οι ληστές, που έλεγαν. Ας έρθουν τα γουρούνια να δούνε ποιοι είναι οι ληστές! Ουρά!»

«Ζήτω! Ζήτω ο Πετλιούρα! Ζήτω ο Μπάτκο μας!»

«Ουρ...ρά!»

«Μάνια, κοίτα, κοίτα... Ο Πετλιούρα, πάνω στο σταχτί άλογο. Τι όμορφο παλικάρι.»

«Μα όχι, κυρία μου, είναι ένας συνταγματάρχης.»

«Ω, αλήθεια; Μα τότε πού είναι ο Πετλιούρα;»

«Ο Πετλιούρα είναι στα ανάκτορα. Δέχεται τους Γάλλους πρεσβευτές από την Οδησσό.»

«Τι λέτε καλέ; Είστε τρελός; Ποιους πρεσβευτές;»

«Φαίνεται, Πιοτρ Βασίλιεβιτς, ότι ο Πετλιούρα... (ψιθυριστά)... στο Παρίσι, ε, κατάλαβες;»

«Ληστές, σου λέει ο άλλος!... Ένα εκατομμύριο στρατός!»

«Μα πού είναι ο Πετλιούρα; Καλοί μου άνθρωποι, πού είναι ο Πετλιούρα; Να του ρίξω τουλάχιστο μια ματιά.»

«Ο Πετλιούρα, κυρία μου, είναι αυτή τη στιγμή στην πλατεία και κάνει επιθεώρηση.»

«Διόλου. Ο Πετλιούρα είναι στο Βερολίνο, τον έχει δεχτεί ο πρόεδρος για να υπογράψουν συμφωνία.»

«Ποιος πρόεδρος; Δεν νομίζετε πως αυτά που λέτε αποτελούν πρόκληση, καλέ μου κύριε;»

«Ο πρόεδρος του Βερολίνου... Για τη δημοκρατία...»

«Είδατε; Είδατε; Πείτε το, λοιπόν, πως ο Πετλιούρα είναι μεγάλη προσωπικότητα! Πέρασε από την οδό Ρύλσκι με αμάξι που το έσερναν έξι άλογα...»

«Με συγχωρείτε, οι άνθρωποι αυτοί πιστεύουν στους επισκόπους.»

«Αυτό δεν το ξέρω... Ένα μόνο μπορώ να βεβαιώσω: πως δεν τον είδα να περνά, και τίποτα περισσότερο. Εξηγήστε εσείς το γεγονός ότι...»

«Το γεγονός είναι πως οι παπάδες κάνουν αυτή τη στιγμή τη λειτουργία...»

«Με τους παπάδες είναι κανείς πιο σίγουρος.»

«Πετλιούρα. Πετλιούρα. Πετλιούρα...»

Ρόδες τρομερά βαριές βροντούσαν, κιβώτια τραντάζονταν. Ύστερα καμιά δεκαριά έφιππα τάγματα, ακολουθούσε η ατέλειωτη παρέλαση του πυροβολικού. Τραβούσαν βαριά ολμοβόλα, κυλούσαν μικρές μπομπάρδες και οι πυροβολητές κάθονταν πάνω σε κιβώτια, χαρούμενοι, νικητές και καλοθρεμμένοι, που τους οδηγούσαν γαλήνιοι και επίσημοι οδηγοί. Τα πυροβόλα τα έσερναν με προσπάθεια άλογα χορτάτα, εύρωστα, με φαρδιά καπούλια, που τα οδηγούσαν χωρικοί συνηθισμένοι σ' αυτή τη δουλειά, ίδιοι γκαστρωμένοι ψύλλοι. Το ορεινό πυροβολικό, με τα κανόνια του που αναπηδούσαν, κυλούσε ελαφριά, τριγυρισμένο από ατρόμητους καβαλάρηδες.

«Χε, χε...», λέγανε, «δεκαπέντε χιλιάδες... Μας είπαν ψέματα με ουρά. Δεκαπέντε χιλιάδες... ληστές... Χωρίς ηθικό... Χριστέ μου, είναι αμέτρητοι. Ακόμα μια πυροβολαρχία και άλλη μια... Κι άλλη...»

Το πλήθος πύκνωνε, έλιωνε τον Νικόλκα που, με τη μύτη

χωμένη σα ράμφος πουλιού μέσα στον γιακά του φοιτητικού παλτού του, κατόρθωσε τελικά να μπει στο κοίλωμα ενός τοίχου και να κρατηθεί με δύναμη. Μια γυναίκα του λαού, αρκετά βολικιά, με γούνινα μποτίνια, βρισκόταν κιόλας εκεί και είπε παιζογελώντας στον Νικόλκα:

«Πιαστείτε από μένα, μικρέ μου κύριε, εγώ κρατιέμαι γερά από τα τούβλα, αλλιώς θα μας παρασύρουν μαζί τους.»

«Σας ευχαριστώ», απάντησε μελαγχολικά ο Νικόλκα, ξεφυσώντας μέσα στον γεμάτο πάχνη γιακά του. «Καθώς βλέπετε, πέτυχα κι εγώ μια προεξοχή και γαντζώθηκα...»

«Μα πού είναι, λοιπόν, ο Πετλιούρα;», ρώτησε η γυναίκα, που πήγαινε ροδάνι η γλώσσα της. «Ω, πόσο θα ήθελα να δω τον Πετλιούρα. Λένε ότι είναι τόσο όμορφος, αφάνταστα όμορφος!»

«Ναι, αφάνταστα όμορφος», μουρμούρισε ο Νικόλκα μέσα στη γούνα του. «Άλλη μια πυροβολαρχία... Μα τον Θεό... τώρα καταλαβαίνω...»

«Φαίνεται πως ήρθε με αυτοκίνητο... Δεν τον είδατε;»

«Είναι στη Βίνιτσα», απάντησε ο Νικόλκα τραχιά και μελαγχολικά, κουνώντας μέσα στις μπότες του τα παγωμένα δάχτυλα των ποδιών του.

«Τι βλακεία να μη φορέσω τις γούνινες αρβύλες μου», σκεφτόταν. «Τι κρύο!»

«Κοιτάξτε, κοιτάξτε, ο Πετλιούρα!»

«Ποιος Πετλιούρα; Αυτός είναι απλός ταγματάρχης.»

«Ο Πετλιούρα έγινε πρόεδρος στην Μπελάγια-Τσερκόφ. Πρωτεύουσα θα είναι πια η Μπελάγια-Τσερκόφ.»

«Δεν θα έρθει λοιπόν στην πόλη; Αν μου επιτρέπετε την ερώτηση.»

«Θα έρθει στην ώρα του.»

«Α! Ναι, σωστά...»

Θόρυβος, θόρυβος, θόρυβος. Βαρύς βρόντος κυλούσε από τα τουμπελέκια, ανεβαίνοντας από την πλατεία της Αγίας Σοφίας, καθώς τέσσερα τρομερά θωρακισμένα αυτοκίνητα προχωρούσαν στον δρόμο, περιστρέφοντας τον πυργίσκο τους, από όπου ξεφύτρωνε απειλητικό ένα πολυβόλο. Αλλά ο ενθουσιώδης Στράσκεβιτς, με τα ρόδινα μάγουλα, δεν ήταν πια σε κανένα από αυτά. Κείτεται ακόμα ακίνητος, όχι ροδοκόκκινος, μα κίτρινος σαν πεταμένο βρόμικο κερί, στο Πετσέρσκ, στο πάρκο Μαρία, ακριβώς πίσω από τα κάγκελα. Στο μέτωπό του υπάρχει μια μικρή τρύπα κι άλλη μια, με πηγμένο αίμα, πίσω από το αυτί του. Τα πόδια του, χωρίς παπούτσια πια, ξεπροβάλλουν από το χιόνι και τα γυάλινα μάτια του κοιτούν ίσια κατά τον ουρανό, ανάμεσα από τα γυμνά κλαδιά του σφένταμου. Όλα γύρω είναι σιωπηλά, στο πάρκο δεν υπάρχει ψυχή και σπάνια περνάει κανείς στον δρόμο. Η μουσική, από την πλατεία της Αγίας Σοφίας, δεν θα φτάνει ώς εκεί, κι έτσι το πρόσωπο του Στράσκεβιτς θα είναι απόλυτα γαλήνιο.

Τα θωρακισμένα με τα πολυβόλα άνοιγαν το πλήθος χτυπώντας τα κλάξον κι έσκιζαν το ανθρώπινο κύμα ώς το σημείο που ο Μπογκτάν Χμελνίτσκι πρόβαλε, μαυροντυμένος και τεράστιος στον ουρανό, δείχνοντας με το μαστίγιό του προς τα βορειοανατολικά. Οι καμπάνες έστειλαν πάλι ένα ηχηρό κύμα, γεμάτο και βαρύ, που απλώθηκε στους λόφους και στις χιονισμένες στέγες της πολιτείας, ενώ μέσα στο πλήθος το τύμπανο χτυπούσε, χτυπούσε χωρίς ανάπαυλα, και τα χαρούμενα χαμίνια κρέμονταν σαν τσαμπιά από τα καπούλια και τις οπλές του αλόγου του μαύρου Μπογκτάν. Στους δρόμους ακουγόταν η φασαρία απο φορτηγά αυτοκί-

νητα με αλυσίδες, που χαλούσαν τον κόσμο. Κουβαλούσαν τη χορωδία: κορίτσια με ουκρανικές γούνες κι αγόρια με φαρδιά μπλε παντελόνια. Πέρασαν τραγουδώντας γλυκά.

Κείνη τη στιγμή, μια ομοβροντία ακούστηκε στην οδό Ρύλσκι. Ξέσπασαν αμέσως γυναικείες στριγγλιές, που υψώθηκαν σαν ανεμοστρόβιλος από το πλήθος. Κάποιος το έσκασε φωνάζοντας:

«Ω, αυτό πια πάει πολύ!»

Μια συριχτή φωνή ξελαρυγγιζόταν:

«Τους γνωρίζω! Πιάστε τους! Αξιωματικοί. Αξιωματικοί... Τους έχω δει με στολή.»

Σε μια διμοιρία της 10ης ίλης των Κοζάκων «Ράντα της Ουκρανίας», που περίμενε να μπει στην πλατεία, μερικοί άντρες κινήθηκαν δραστήρια. Ύστερα έτρεξαν μέσα στο πλήθος για να πιάσουν κάποιον. Μερικές γυναίκες φώναζαν. Ο λοχαγός Πλέσκο, που τον κρατούσαν από τα μπράτσα, φώναζε με αδύνατη υστερική φωνή:

«Μα γιατί; Δεν είμαι αξιωματικός. Διόλου. Δεν είμαι... Είμαι τραπεζικός υπάλληλος!...»

Κοντά του, ένας άλλος άντρας, ωχρός και σιωπηλός, μόρφαζε μέσα στα χέρια που τον έπνιγαν...

Το πλήθος, τρελό από φόβο, άρχισε να σκορπίζεται και ο δρόμος άδειασε σαν τρύπιο σακί. Ένας φαρδύς άσπρος χώρος έμεινε κενός και δεν έβλεπες παρά μόνο μια κηλίδα: ένα παρατημένο καπέλο. Αστραπές ξεπήδησαν και στριγγλιές ξέσκισαν τον αέρα. Ο λοχαγός Πλέσκο, που είχε απαρνηθεί τρεις φορές τον εαυτό του, πλήρωσε με τη ζωή του την περιέργειά του για τις στρατιωτικές παρελάσεις. Έπεσε ανάσκελα, με απλωμένα τα χέρια, πάνω σ' έναν μικρό φράχτη που έκλεινε τον χώρο της Αγίας Σοφίας. Λοξά, πάνω στα πόδια

του, σωριάστηκε ο σιωπηλός σύντροφός του, με το πρόσωπο στο πεζοδρόμιο. Αμέσως μετά, τα κύμβαλα ξαναχτύπησαν στη γωνιά της πλατείας, το πλήθος στριμώχτηκε πάλι, η μπάντα βρόντησε. Μια νικητήρια κραυγή ακούστηκε: «Εμπρός, μαρς!» και, λάμποντας με τα χρυσά γαλόνια τους, τινάχτηκαν, η μια σειρά μετά την άλλη, οι Κοζάκοι της ίλης «Ράντα της Ουκρανίας».

Το μολυβένιο βάθος, που πάνω του πρόβαλλαν οι τρούλοι, σκίστηκε απότομα και είδαν να ξεπροβάλλει ένας ήλιος ολότελα απρόσμενος. Ήταν ένας ήλιος πελώριος, που δεν είχε ξαναδεί κανένας στην Ουκρανία, και κατακόκκινος σαν από φρέσκο αίμα. Από την πελώρια σφαίρα, που οι ακτίνες της δύσκολα περνούσαν μέσα από την κουρτίνα της συννεφιάς, κυλούσαν ρυθμικά μακριές γραμμές από αίμα ανακατεμένο με πύον. Ο μεσαίος τρούλος της Αγίας Σοφίας βάφτηκε κόκκινος, το προαύλιο σκεπάστηκε από μια παράξενη σκιά και, μέσα σ' αυτήν, ο Μπογκτάν έγινε μενεξεδένιος και το ταραγμένο πλήθος φάνηκε ακόμη πιο σκοτεινό, πυκνό κι αξεδιάλυτο. Στα σκαλιά, τα πελεκημένα στον βράχο, που πάνω του είχε στηθεί το άγαλμα, έβλεπες να σκαρφαλώνουν γκρίζες σιλουέτες με πέτσινες ζώνες, που προσπαθούσαν να ξύσουν με τις ξιφολόγχες τον γρανίτη, για να σβήσουν τη χαραγμένη επιγραφή. Οι ξιφολόγχες άδικα χτυπούσαν με λύσσα και γλιστρούσαν πάνω στη σκληρή πέτρα. Ο Μπογκτάν σήκωνε ορμητικά το άλογό του από τον βράχο, για να ξεφύγει από αυτούς που γαντζώνονταν βαριά στις οπλές του. Το πρόσωπό του, γυρισμένο κατευθείαν προς τον κόκκινο ήλιο, φαινόταν οργισμένο, και η στρατάρχική του ράβδος έδειχνε πάντα πέρα, μακριά.

Τη στιγμή αυτή, πάνω από το βουερό πλήθος που απλωνόταν μπροστά στον Μπογκτάν, πολλά χέρια ύψωσαν έναν άντρα πάνω στην παγωμένη και γλιστερή γούρνα της κρήνης. Φορούσε σκούρο παλτό με γούνινο γιακά και, παρ' όλο το κρύο, κρατούσε το καπέλο στο χέρι του. Το πλήθος βούιζε πάντα και σάλευε σα μυρμηγκοφωλιά, τα καμπαναριά όμως σώπαιναν και η μουσική είχε διασκορπιστεί στους παγωμένους δρόμους. Ένα τεράστιο πλήθος στριμωχνόταν μπροστά στην κρήνη.

«Πέτια, Πέτια, ποιον ανέβασαν κει πάνω;»

«Θα πρέπει να είναι ο Πετλιούρα.»

«Ο Πετλιούρα θα βγάλει λόγο!...»

«Κουταμάρες! Αυτός είναι ένας απλός ρήτορας.»

«Μαρούσια, ένας ρήτορας... Κοίτα... κοίτα...»

«Θα κάνουν κάποια δήλωση.»

«Όχι, θα μας διαβάσουν τη Γενική Διακήρυξη.»

«Ζήτω η ελεύθερη Ουκρανία!»

Ο άντρας κοίταξε, με εμπνευσμένο ύφος, πάνω από χιλιάδες κεφάλια, τον δίσκο του ήλιου που έσκιζε όλο και πιο ζωηρά τα σύννεφα και τους σταυρούς με τις κοκκινόχρυσες αντανακλάσεις, σήκωσε τα χέρια και φώναξε με αδύνατη φωνή:

«Δόξα στον λαό!»

«Πετλιούρα... Πετλιούρα.»

«Τι λέτε; Δεν είναι ο Πετλιούρα.»

«Τι θα κάνει ο Πετλιούρα πάνω σ' αυτή την κρήνη;»

«Ο Πετλιούρα είναι στο Χάρκοβο.»

«Ο Πετλιούρα πήγε στα Ανάκτορα, για το μεγάλο γεύμα.»

«Σαχλαμάρες. Δεν έχουν κανένα γεύμα.»

«Δόξα στον λαό!», ξαναφώναξε ο άντρας και μια τούφα αραιά μαλλιά έπεσε στο μέτωπό του.

«Σουτ! Σιωπή!»

Η φωνή του άντρα με τα ξανθά μαλλιά ήταν σταθερή και δάμαζε απόλυτα το βουητό από τις φωνές και το χτύπημα των ποδιών. Κυριαρχούσε στον θόρυβο του πλήθους και στο μακρινό χτύπημα των τυμπάνων.

«Είδατε τον Πετλιούρα;»

«Μα, Θεέ μου, ναι, αυτή τη στιγμή.»

«Α! τυχερή. Και πώς είναι; Πώς είναι;»

«Έχει μαύρο μουστάκι ανασηκωμένο, όπως ο Γουλιέλμος. Και κράνος. Αλλά νά τος, κοιτάξτε, κοιτάξτε, Μαρία Φιοντόροβνα, κοιτάξτε, αυτός είναι, στο άλογο!...»

«Πείτε μου, λοιπόν, το κάνετε για πρόκληση; Αυτός είναι ο διοικητής της πυροσβεστικής υπηρεσίας.»

«Αγαπητή κυρία, ο Πετλιούρα είναι στο Βέλγιο.»

«Τι πάει να κάνει στο Βέλγιο;»

«Να κλείσει συμφωνία με τους συμμάχους.»

«Μα όχι... Πήγε με συνοδεία στη Δούμα.»

«Γιατί;»

«Για τον όρκο...»

«Θα ορκιστεί;»

«Καθόλου. Σ' αυτόν θα ορκιστούν.»

«Ε, καλά... θα προτιμούσα να πεθάνω (ψίθυρος)... παρά να δώσω όρκο σ' αυτόν.»

«Δεν θα σας το ζητήσουν. Τις γυναίκες τις αφήνουν ήσυχες.»

«Όχι όμως τους Εβραίους. Αυτό είναι βέβαιο.»

«Ούτε τους αξιωματικούς. θα τους ξεκοιλιάσουν όλους.»

«Και τους ευγενείς. Κάτω οι ευγ...!»

«Σουτ!»

Ο άντρας με τ' ανοιχτά μαλλιά, με βλέμμα αποφασιστικό,

αλλά με κάποια οδυνηρή μελαγχολία, έδειξε τον ήλιο. Άρχισε:

«Πολίτες, αδέλφια και σύντροφοι. Ξέρετε τι τραγουδούν οι Κοζάκοι: “Οι αρχηγοί μας είναι μαζί μας, μαζί μας σαν αδέλφια”. Μαζί μας!», είπε και χτύπησε το στήθος με το καπέλο του, πάνω από το κοκκινωπό ποταμάκι της φαρδιάς γραβάτας του. «Μαζί μας. Οι αρχηγοί μας προέρχονται από τον λαό, έχουν γεννηθεί μαζί του, θα πεθάνουν μαζί του. Μαζί με μας, τα πόδια τους πάγωσαν στην πολιορκία και κατέλαβαν την πόλη με γενναιότητα. Και σήμερα, η κόκκινη σημαία κυματίζει πάνω από αυτές τις χιλιάδες του...»

«Ουρά!»

«Ποια κόκκινη σημαία; Τι λέει; Η σημαία είναι κίτρινη-μπλε.»

«Και οι μπολσεβίκοι έχουν κόκκινη σημαία.»

«Σουτ! Ουρά!»

«Μίλα μας, λοιπόν, καθαρά ουκρανικά.»

«Σύντροφοι! Έχετε τώρα να επιτελέσετε ένα καινούριο έργο: να χτίσετε και να στερεώσετε τη Δημοκρατία, μία και αδιαίρετη, για την ευτυχία των εργαζομένων, των εργατών και των αγροτών και αποκλειστικά γι' αυτούς που έδωσαν τον ιδρώτα και το αίμα τους για την πατρική μας γη, αυτή τη γη που τους ανήκει δικαιωματικά!»

«Σωστό! Μπράβο!»

«Τον άκουσες; Μας λέει “συντρόφους”. Τρο-με-ρό!»

«Σιωπή!»

«Γι' αυτό, αγαπητοί πολίτες, αυτή την ευτυχισμένη ημέρα της λαϊκής νίκης (τα μάτια του ρήτορα έλαμπαν, άπλωνε τα χέρια προς τον γκρίζο ουρανό με όλο εντονότερη έξαρση, ενώ οι ουκρανικές λέξεις ακούγονταν όλο και πιο σπάνια στον λόγο του), ορκιζόμαστε να μην καταθέσουμε τα όπλα,

όσο η κόκκινη σημαία, σύμβολο της ελευθερίας, δεν θα κυματίζει πάνω σ' ολόκληρο τον κόσμο των εργαζομένων.»

«Ουρά! Ουρά! Ουρά!»

«Βάσια, βούλωσέ το, ηλίθιε!...»

«Μα σώπα, λοιπόν, Σουρ!»

«Θεέ μου, Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς, δεν μπορώ πια να κρατηθώ... Εμπρός...»

Οι μαύρες φαβορίτες, σαν του Ονέγκιν, χάθηκαν στον καστόρινο γιακά κι έβλεπες μόνο να λάμπουν ανήσυχα, καθώς κοιτούσαν τον ενθουσιώδη μοτοσικλετιστή που στριμωχνόταν από το πλήθος, δυο μάτια που έμοιαζαν παράξενα με τα μάτια του μακαρίτη ανθυπολοχαγού Σπολιάνσκι, που σκοτώθηκε τη νύχτα της 14ης Δεκεμβρίου. Ένα χέρι με κίτρινα γάντια απλώθηκε κι έσφιξε το μπράτσο του Σουρ...

«Καλά, καλά, σωπαίνω», μούγκρισε ο Σουρ, ενώ τα μάτια του κοιτούσαν άπληστα τον ρήτορα με τα ξανθά μαλλιά.

Εκείνος, καθώς κυριαρχούσε τώρα στον εαυτό του και στις πρώτες σειρές του πλήθους, φώναξε:

«Ζήτω τα σοβιέτ από βουλευτές εργάτες, αγρότες και Κοζάκους! Ζήτω...»

Ο ήλιος έσβησε ξαφνικά κι η σκιά απλώθηκε στους τρούλους της Αγίας Σοφίας. Η όψη του Μπογκτάν φάνηκε πιο καθαρά, καθώς και το πρόσωπο του ομιλητή. Έβλεπες την ξανθή τούφα να χοροπηδάει στο μέτωπό του.

«... τα σοβιέτ από εργάτες, αγρότες και κόκκινους στρατιώτες. Προλετάριοι όλων των χωρών, ενωθείτε...»

«Τι; Τι! Πώς; Ουρά!»

Στις τελευταίες σειρές, μερικές αντρικές φωνές, με τις οποίες μπερδεύτηκε μια σουβλερή και ηχηρή κραυγή, φώναζαν: «Αν πεθάνω, αν...»

«Ουρά!», πέταξαν θριαμβευτικά άλλες φωνές.

Μια δίνη σχηματίστηκε σ' ένα τρίτο σημείο του πλήθους.

«Πιάστε τον! Πιάστε τον!», στρίγγλισε μια αντιπαθητική φωνή, ραγισμένη και κλαψουριστή. «Συλλάβετέ τον! Είναι προβοκάτορας. Ένας μπολσεβίκος. Ένας παλιομοσχοβίτης. Πιάστε τον. Ακούσατε τι είπε;»

Πολλά χέρια ενώθηκαν στον αέρα. Ο ρήτορας έπεσε στο πλάι, τα πόδια του χάθηκαν πρώτα κι ύστερα το σώμα και το κεφάλι του.

«Πιάστε τον!», ακούστηκε πάλι μια φωνή τενόρου, σα να απαντούσε στην πρώτη. «Είναι ένας ψευτορήτορας. Πάρτε τον, παιδιά, σύρτε τον, πολίτες.»

«Χα, χα... Πάψε. Ποιος; Ποιον συνέλαβαν; Ποιοι; Δεν υπάρχει πια κανένας.»

Η φωνή του τενόρου έτρεξε προς την κρήνη. Κουνούσε τα χέρια του σα να κρατούσε ένα χοντρό γλιστερό ψάρι, που το έπιασε εκείνη τη στιγμή. Ο Σουρ, όμως, με χωμένο τον λαιμό στη γούνα του, γύρισε σ' αυτόν με ηλίθιο ύφος και φώναξε:

«Πιάστε τον!» Ύστερα γάβγισε ξαφνικά: «Ε, εσείς, αδέρφια, μου άρπαξε το ρολόι μου.»

Κάποιος πάτησε στο πόδι μια γυναίκα, που έβγαλε ένα τρομερό ξεφωνητό.

«Ποιο ρολόι; Πού; Λες ψέματα.»

Κάποιος έπιασε από πίσω τον φωνακλά με τη φωνή τενόρου και, την ίδια στιγμή, ένα χέρι πλατύ, βαρύ και κρύο του άστραψε ένα χαστούκι κατάμουτρα, στο στόμα και στη μύτη.

«Ωχ!», ακούστηκε η φωνή του τενόρου, που έγινε ωχρός σαν πεθαμένος.

Ένιωσε ότι το καπέλο του έπεσε και κρύωνε το γυμνό του κεφάλι. Την ίδια στιγμή, ένιωσε φοβερό τσούξιμο από ένα δεύτερο χαστούκι, ενώ από πάνω του, στον ουρανό, μια βροντερή φωνή έλεγε:

«Αυτός είναι, το παράσιτο, ο ληστής, ο γιος της σκύλας! Βαράτε τον!»

«Μα γιατί;», ούρλιαξε η φωνή του τενόρου. «Γιατί με χτυπάτε; Δεν είμαι εγώ... Ήθελα να πιάσω τον μπολσεβίκο! Ωχ, ωχ!»

«Θεέ μου, Θεέ μου, άλλο και τούτο! Μαρούσια, να φύγουμε γρήγορα!...»

Ένας ορμητικός ανεμοστρόβιλος κίνησε το πλήθος κοντά στην κρήνη, ανακατεμένος με χτυπήματα και ουρλιαχτά. Κι οι άνθρωποι σκόρπισαν. Ο ομιλητής είχε χαθεί, σα να τον έκανε αόρατο κάποιος μάγος με το ραβδί του, σα να τον κατάπιε η γη. Κάποιος μεταφέρθηκε έξω από τη δίνη, αλλά δεν είχε τίποτα το κοινό με τον ψευτορήτορα, που κρατούσε μαύρο καπέλο, ενώ τούτος εδώ φορούσε σκούφο από προβιά. Τρία λεπτά αργότερα, ο ανεμοστρόβιλος ηρέμησε μόνος του, σα να μην είχε συμβεί τίποτα, γιατί ένας νέος ρήτορας ήταν κιόλας ανεβασμένος στη γούρνα της κρήνης. Κι απ' όλες τις μεριές μαζευόταν για να τον ακούσει, σα να το τραβούσε μαγνήτης, ένα πυκνό πλήθος, περίπου δυο χιλιάδες άτομα.

Στον μικρό λευκό δρόμο, με τα κάγκελα στο πλάι, απ' όπου ο περίεργος λαός είχε ξεχυθεί για ν' ακολουθήσει τα στρατεύματα που σκορπίζονταν, ο Σουρ, καλοδιάθετος και κεφάτος, δεν άντεξε και έκατσε βαριά στην άκρη του πεζοδρομίου.

«Ω, δεν μπορώ πια», αγκομαχούσε κρατώντας την κοιλιά

του, ενώ το γέλιο του κατρακυλούσε καταρράχτης κι έλαμπαν τα κάτασπρα δόντια του. «Θα σκάσω από τα γέλια σα μπαλόνι. Ξύλο που έφαγε!... Ιησού Χριστέ...»

«Δεν είναι ώρα να κάθεσαι, Σουρ», του είπε ο σύντροφός του με τον καστόρινο γιακά, που έμοιαζε σα δυο σταγόνες νερό με τον μακαρίτη, τον διάσημο υπολοχαγό και πρόεδρο του «Μαγνητικού Οκτάστιχου», Σπολιάνσκι.

«Έρχομαι, έρχομαι αμέσως», είπε στριφογυρίζοντας ο Σουρ και σηκώθηκε.

«Δώστε μου ένα τσιγάρο, Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς», είπε ο δεύτερος σύντροφος του Σουρ.

Ήταν ένας ψηλός άντρας με μαύρο παλτό. Έσπρωξε πίσω στο σβέρκο τον σκούφο του από προβιά και μια τούφα από τ' ανοιχτόχρωμα μαλλιά του έπεσε στα μάτια του. Ανάσαινε με κόπο και, μ' όλη την παγωνιά, ξεφυσούσε σα να έσκαγε από τη ζέστη.

«Ήταν κάπως δύσκολο, ε;», ρώτησε ο άλλος με ευγένεια ανοίγοντας το παλτό του, απ' όπου έβγαλε μια λεπτή χρυσή ταμπακέρα.

Πρόσφερε στον ξανθό άντρα ένα γερμανικό τσιγάρο χωρίς χαρτονένιο επιστόμιο. Εκείνος το άναψε, σκεπάζοντας τη φλόγα με τις χούφτες του, φύσηξε τον καπνό και αναστέναξε:

«Ουφ! Ουφ!»

Έφυγαν και οι τρεις με ζωηρό βήμα, έστριψαν στη γωνιά του δρόμου κι εξαφανίστηκαν.

Δυο σιλουέτες σπουδαστών, που έρχονταν από την πλατεία, βρέθηκαν γρήγορα στον στενό δρόμο. Ο ένας ήταν μικρόσωμος, παχύς, με πολύ περιποιημένη εμφάνιση, με γαλότσες που έλαμπαν. Ο άλλος, ψηλός, με φαρδείς ώμους

και πόδια που άνοιγαν πάνω από ενάμισι μέτρο σε κάθε του βήμα.

Και οι δύο είχαν σηκωμένο τον γιακά ώς το πηλήκιο και το αμούστακο στόμα του ψηλού σκεπαζόταν από ένα ψηλό κασκόλ που έφτανε ώς τη μύτη, πράγμα διόλου παράξενο, αφού έκανε τόσο κρύο. Σα ν' άκουσαν κάποιο πρόσταγμα, οι δυο σιλουέτες γύρισαν αυτόματα το κεφάλι, για να δουν τα πτώματα του λοχαγού Πλέσκο και του αγνώστου, που βρισκόταν με το πρόσωπο στη γη και τα γόνατα χωμένα στο χιόνι.

Οι δυο νέοι προσπέρασαν χωρίς να πουν λέξη.

Όταν άφησαν την οδό Ρύλσκι για να στρίψουν στην οδό Ζιτομίρ, ο ψηλότερος από τους δυο σπουδαστές έσκυψε προς τον σύντροφό του και είπε με τραχιά φωνή τενόρου:

«Είδες, ε; Σε ρωτάω, τα είδες;»

Ο κοντός δεν απάντησε, έκανε έναν μορφασμό κι έβγαλε ένα άναρθρο μούγκρισμα, σαν να τον έπιασε ξαφνικά δυνατός πονόδοντος.

«Όσο κι αν ζήσω», συνέχισε ο ψηλός βαδίζοντας με μεγάλα βήματα, «δεν θα ξεχάσω ποτέ. Ποτέ!»

Ο μικρόσωμος βάδιζε σιωπηλός δίπλα του.

«Ευχαριστώ, ωστόσο, για το μάθημα. Αν κάποια μέρα τύχει να ανταμώσω αυτό τον άτιμο τον αταμάνο... (ένα σφύριγμα ξέφυγε από το κασκόλ), θα τον...», κι ακολούθησε ένας τρομερός χείμαρρος από βρισιές.

Βγήκαν στη λεωφόρο Ζιτομίρ, αλλά εκεί ο δρόμος τους κοβόταν από μια συνοδεία που κατευθυνόταν προς τον πύργο, στην Παλιά Πόλη. Για να πούμε την αλήθεια, όποιος ερχόταν από την Αγία Σοφία μπορούσε να πάρει στα τυφλά έναν ίσιο δρόμο, αλλά το ιππικό, που δεν είχε προλάβει

ακόμα να φύγει κανονικά από την παρέλαση, έκλεινε την οδό Βλαντιμίρ και η συνοδεία έπρεπε να κάνει ένα γύρο, όπως και όλος ο κόσμος.

Μπροστά πήγαινε ένα τσούρμο παιδιά, που έτρεχαν και πηδούσαν με διαπεραστικά σφυρίγματα.

Ύστερα, στον χιλιοπατημένο δρόμο, βάδιζε ένας άντρας μόνος, με μάτια άγρια από τον πόνο και τον τρόμο, με ξεσκισμένη και ξεκούμπωτη ρεντιγκότα. Το πρόσωπό του ήταν γεμάτο αίματα και πολλά δάκρυα κυλούσαν αδιάκοπα στα μάγουλά του. Με ορθάνοιχτο στόμα, φώναζε, με λεπτή και βραχνή φωνή, ανακατεύοντας ρωσικές και ουκρανικές λέξεις:

«Δεν έχετε δικαίωμα. Είμαι γνωστός Ουκρανός ποιητής! Ονομάζομαι Γκορμπόλατζ. Έχω δημοσιεύσει μια ανθολογία της ουκρανικής ποίησης. Είναι απαράδεκτο!»

«Σπάστε του τα μούτρα! Ψοφίμι, κλέφτη!», φώναζαν τα πεζοδρόμια.

«Εγώ είμαι», κραύγαζε ο αιμόφυρτος, προσπαθώντας απελπισμένα να τον ακούσουν, «εγώ είμαι αυτός που έτρεξε να πιάσει τον προκλητικό μπολσεβίκο».

«Τι, τι;», μούγκριζαν τα πεζοδρόμια.

«Ποιος είναι; Γιατί;»

«Κακούργημα εναντίον του Πετλιούρα.»

«Αλήθεια;»

«Αυτός, ο γιος της σκύλας, πυροβόλησε εναντίον του Μπάτκο μας.»

«Και, όμως, είναι Ουκρανός.»

«Είναι σκουπίδι, δεν είναι Ουκρανός», ψιθύρισε μια βαριά φωνή. «Έκλεψε πορτοφόλια.»

«Φστ, φστ!», σφύριζαν τα παιδιά με χλευασμό.

«Ποιος είναι; Με ποιο δικαίωμα;»

«Είναι ένας μπολσεβίκος προβοκάτορας και τον έπιασαν. Πρέπει να τον σκοτώσουν εδώ, το ψοφίμι...»

Ένα ταραγμένο πλήθος σερνόταν πίσω από τον αιμόφυρτο κι έβλεπες να γυαλίζουν οι κάννες δυο τουφεκιών και πάνω σ' έναν καυκασιανό σκούφο μια άκρη από χρυσό σιρίτι.

Ένας άντρας, σφιγμένος με πολύχρωμο ζωστήρα, ακολουθούσε με κοφτά μεγάλα βήματα τον άνθρωπο με το ματωμένο πρόσωπο και πότε-πότε, όταν εκείνος φώναζε πολύ δυνατά, του έδινε μηχανικά μια γροθιά στο σβέρκο. Τότε, αυτός ο δυστυχής, που είχε θελήσει να πιάσει τον άπιαστο, σώπαινε και τρανταζόταν από βουβό αναφιλητό.

Οι δύο σπουδαστές άφησαν τον κόσμο να περάσει. Όταν απομακρύνθηκαν, ο μεγάλος έπιασε από το μπράτσο τον κοντό και του ψιθύρισε με μια χαρά γεμάτη κακία:

«Καλά του έκαναν, καλά του έκαναν. Αυτό μού ανακουφίζει την καρδιά. Θα σου πω κάτι, Κυπρίνε: οι μπολσεβίκοι είναι τολμηροί, οι άτιμοι! Μα τον Θεό, πολύ τολμηροί! Ωραία δουλειά, ωραία δουλειά! Είδες με πόση πονηριά γλίτωσαν τον άνθρωπό τους; Και χωρίς καμιά ζημιά. Πάνω απ' όλα, θαυμάζω το κουράγιο τους, που να τους πάρει ο διάβολος!»

Ο κοντός είπε σιγά:

«Να πιούμε τώρα κάτι, αλλιώς θα παγώσουμε.»

«Καλή ιδέα, πολύ καλή», απάντησε ενθουσιασμένος ο ψηλός. «Πόσα κρατάς απάνω σου;»

«Διακόσια.»

«Κι εγώ εκατόν πενήντα. Εμπρός στης Ταμάρα, να πάρουμε ένα μπουκάλι...»

«Είναι κλειστό.»

«Θ' ανοίξει.»

Έστριψαν στην οδό Βλαντιμίρ και σταμάτησαν μπροστά σ' ένα χαμηλό ισόγειο, με την επιγραφή «Παντοπωλείο» και στο πλάι: «Στο υπόγειο, ο Πύργος της Ταμάρα». Χώθηκαν στη στενή σκάλα και χτύπησαν προσεχτικά τη διπλή τζαμένια πόρτα.

18

ΕΚΕΙΝΟΣ ο κρυφός σκοπός βασάνιζε αδιάκοπα, εδώ και τρεις μέρες, τον νου του Νικόλκα, από τότε που τα γεγονότα έπεσαν σαν χαλάζι πάνω στην οικογένειά του. Ο σκοπός του σχετιζόταν με τ' ακατανόητα τελευταία λόγια ενός άντρα ξαπλωμένου στο χιόνι με ανοιχτά χέρια. Και, τελικά, ο Νικόλκα τον πέτυχε. Για να το κατορθώσει, χρειάστηκε ν' αλωνίσει την πόλη, ολόκληρη την ημέρα πριν από την παρέλαση, και να πάει τουλάχιστο σε είκοσι διευθύνσεις. Σ' αυτή τη μεγάλη διαδρομή ο Νικόλκα έχασε πολλές φορές το θάρρος του, τόσο που κινδύνεψε να παραιτηθεί από την προσπάθεια. Κάθε φορά, όμως, ξανάβρισκε θάρρος και συνέχιζε.

Κοντά στα περίχωρα, στην οδό Λιτόφσκ, σ' ένα μικρό σπίτι με φτωχική όψη, ξαναβρήκε ένα μέλος της 2ης εθνοφρουράς, που του έδωσε τη διεύθυνση, το όνομα και το πατρώνυμο του Νάι-Τουρς.

Δυο ολόκληρες ώρες ο Νικόλκα αγωνιζόταν με το ορμητικό ρεύμα του πλήθους, προσπαθώντας να διασχίσει την πλατεία της Αγίας Σοφίας. Αδύνατο όμως να περάσεις μέσα από αυτή την πυκνή κι ατέλειωτη μάζα! Τον παρέσυραν, σα να έπλεε μέσα σε κύματα, κι έτσι ο Νικόλκα έχασε σχεδόν μισή ώρα, στην προσπάθειά του να γλιτώσει από τις τανάλιες που τον έσφιγγαν, για να ξαναβρεθεί στο σημείο απ' όπου ξεκίνησε, το μοναστήρι Μιχαηλόφσκι. Από κει, παίρνοντας την οδό Εκκλησίας, θέλησε να φτάσει στο κάτω μέρος

του Κρεσάτικ, για να βρεθεί ύστερα, με πολλά στριψίματα, στην οδό Μάλο-Προβάλναγια. Στάθηκε όμως αδύνατο. Η οδός Εκκλησίας ήταν κλειστή, όπως κι όλες οι άλλες, από τον στρατό που σα μακρύ φίδι πήγαινε στην παρέλαση. Ο Νικόλκα έκανε μια ακόμα μεγαλύτερη καμπή για να ξεφύγει, και τελικά βρέθηκε ολομόναχος πάνω στον λόφο του Βλαντιμίρ. Πέρασε τρέχοντας όλα τα πλατώματα και τις δεντροστοιχίες, ανοίγοντας τον δρόμο του μέσα σε τοίχους από χιόνι. Στάθηκε σε μια μικρή αναβαθμίδα, με λιγότερο χιόνι. Από κει έβλεπες, στους απέναντι λόφους, τον αυτοκρατορικό κήπο στρωμένο μ' έναν ωκεανό χιονιού και, μακρύτερα, προς τ' αριστερά, πέρα από τον κάτασπρο και μεγαλοπρεπή, μέσα στον χειμωνιάτικο μανδύα του, Δνείπερο, τις ατέλειωτες εκτάσεις της κοιλάδας του Τσερνιγκόφ, όπου βασίλευε απόλυτα η βαριά γαλήνη του χειμώνα.

Όλα ανάδιναν ανάπαυση και γαλήνη, εκείνος όμως δεν νοιαζόταν για ανάπαυση τώρα. Αγωνιζόταν με το χιόνι, κατακτούσε πλάτωμα με πλάτωμα κι απορούσε όταν έβλεπε κάθε τόσο πατημασιές πάνω στο χιόνι, που έδειχναν ότι και κάποιος άλλος είχε τριγυρίσει πάνω στον λόφο.

Ο Νικόλκα ακολούθησε μια κατηφορική δεντροστοιχία και τελικά διαπίστωσε, μ' ένα λυτρωτικό στεναγμό, ότι δεν υπήρχαν στρατεύματα στο Κρεσάτικ. Τάχυνε το βήμα του προς το κρυφό σημείο, που αναζητούσε από ώρες. «Μάλο-Προβάλναγια, αριθμός 21» – αυτή τη διεύθυνση του είχαν δώσει. Δεν τη σημείωσε, μα έμενε βαθιά χαραγμένη στον νου του.

Ο Νικόλκα σκεφτόταν με συγκίνηση και κάποια δειλία: «Ποιον θα ζητήσω; Πώς θα τα καταφέρω; Δεν ξέρω τίποτα...» Χτύπησε το κουδούνι μιας πόρτας, σ' ένα τμήμα του

κτιρίου που ήταν μπροστά μπροστά στον κήπο. Το χτύπημά του έμεινε πολλή ώρα χωρίς απάντηση. Τελικά, ένα συρτό βήμα πλησίασε και η πόρτα μισάνοιξε, κρατημένη με αλυσίδα. Ένα πρόσωπο γυναίκας με γυαλιά φάνηκε και ρώτησε ξερά, μέσα από τη σκιά της εισόδου:

«Τι θέλετε;»

«Συγγνώμη, μήπως μένουν εδώ οι Νάι-Τουρς;»

Το γυναικείο πρόσωπο σκοτείνιασε κι έχασε κάθε ίχνος ευγένειας πίσω από τα γυαλιά του.

«Δεν έμεναν ποτέ Νάι-Τουρς εδώ», απάντησε βαριά.

Ο Νικόλκα κοκκίνισε κι έμεινε κει, μελαγχολικός και σαστισμένος.

«Το διαμέρισμα πέντε...»

«Ναι, ναι», απάντησε η γυναίκα, σα να ήθελε να του κόψει την κουβέντα. Και με πολλή υποψία: «Μα τι θέλετε;»

«Μου είπαν ότι μένουν εδώ οι Νάι-Τουρς.»

Το πρόσωπο βγήκε λίγο από τη σκιά και εξέτασε γρήγορα αλλά προσεχτικά τον μικρό κήπο, για να δει μήπως υπήρχε και κανένας άλλος πίσω από τον Νικόλκα... Κι έτσι ο Νικόλκα είδε ότι η κυρία αυτή είχε ένα αρκετά παχύ διπλοσάγονο.

«Μα τι θέλετε;... Πρέπει να μου το πείτε...»

Ο Νικόλκα αναστέναξε, έριξε ένα βλέμμα πίσω του και είπε:

«Είναι για τον Φελίξ Φελίξοβιτς, έχω νέα...»

Το πρόσωπο της γυναίκας άλλαξε ολότελα. Έκλεισε το μάτι και ρώτησε:

«Ποιος είσθε;»

«Ένας σπουδαστής.»

«Περιμένετε εδώ.»

Η πόρτα χτύπησε και τα βήματα έσβησαν.

Μισό λεπτό αργότερα, βήματα από τακούνια ήχησαν πίσω από την πόρτα, που άνοιξε για να μπει ο Νικόλκα. Η είσοδος φωτιζόταν από το σαλόνι, όπου φαινόταν η άκρη μιας φαρδιάς πολυθρόνας. Ο Νικόλκα έβγαλε το πηλήκιό του και βρέθηκε ξαφνικά απέναντι σε μια άλλη κυρία, μικρόσωμη κι αδύνατη, με πρόσωπο που διατηρούσε τ' απομεινάρια μιας λεπτής ομορφιάς. Από μερικά αόριστα κι αδιόρατα χαρακτηριστικά, από το σχήμα των κροτάφων ή το χρώμα των μαλλιών, ο Νικόλκα κατάλαβε ότι ήταν η μητέρα του Νάι-Τουρς κι ένιωσε αμέσως τρόμο – πώς θα της το πει; Η κυρία τον καθήλωσε μ' ένα βλέμμα καθαρό και σταθερό, που τον τάραξε. Δίπλα της φάνηκε ένα άλλο πρόσωπο, μια νέα γυναίκα, που της έμοιαζε πολύ κι αυτή.

«Μιλήστε, λοιπόν, μιλήστε», είπε απότομα η μητέρα.

Ο Νικόλκα τσαλάκωσε το κασκέτο του, σήκωσε τα μάτια πάνω στη γυναίκα και ψιθύρισε:

«Θα ήθ... εγώ...»

Η αδύνατη κυρία έριξε ένα σκοτεινό βλέμμα στον Νικόλκα, που του φάνηκε γεμάτο έχθρα, και φώναξε τόσο δυνατά, ώστε η τζαμένια πόρτα που ήταν πίσω του ξανάστειλε την κραυγή της:

«Ο Φελίξ σκοτώθηκε!»

Η γυναίκα έσφιξε τις γροθιές της, τις έφερε μπρος στο πρόσωπο του Νικόλκα και φώναξε:

«Τον σκότωσαν... Ιρίνα, ακούς; Σκότωσαν τον Φελίξ!»

Ο τρόμος θόλωσε τα μάτια του Νικόλκα, που σκέφτηκε μ' απελπισία: «Μα δεν είπα τίποτα... Θεέ μου!»

Η παχιά γυναίκα με τα γυαλιά έκλεισε απότομα την πόρτα πίσω από τον Νικόλκα, ύστερα έτρεξε με καταπληκτική γρηγοράδα προς την αδύνατη κυρία, την έπιασε από

τους ώμους και της ψιθύρισε γρήγορα: «Σταθείτε, Μαρία Φράντσεβνα, σταθείτε, περιστέρι μου, ηρεμήστε...»

Γύρισε προς τον Νικόλκα και τον ρώτησε:

«Μα ίσως να μην είναι αυτό... Μεγαλοδύναμε... Μιλήστε λοιπόν... Δεν είναι δυνατόν...»

Ο Νικόλκα δεν μπορούσε ν' απαντήσει. Αρκέστηκε να κοιτάζει μπροστά του απελπισμένα και διέκρινε πάλι την άκρη της πολυθρόνας.

«Ηρεμία, Μαρία Φράντσεβνα, ηρεμία, περιστέρι μου. Για τ' όνομα του Θεού... Ας γίνει το θέλημά του», τραύλιζε η χοντρή. Η μητέρα του Νάι-Τουρς τρίκλισε, έτοιμη να πέσει ανάσκελα. Φώναξε:

«Τέσσερα χρόνια! Τέσσερα χρόνια τον περιμένω... Τον περιμένω!»

Η νέα γυναίκα κινήθηκε πίσω από τον Νικόλκα κι έτρεξε να συγκρατήσει τη μητέρα. Ο Νικόλκα, αντί να προσφέρει τη βοήθειά του, όπως θα έπρεπε, ξέσπασε σε λυγμούς και εξακολούθησε να κλαίει παράφορα, χωρίς να μπορεί να συγκρατηθεί.

Στο σαλόνι, με τις βαριές κουρτίνες που σκέπαζαν τα παράθυρα, βασίλευε το μισοσκόταδο κι η απόλυτη σιωπή, όπου ανακατευόταν η δυσάρεστη μυρουδιά από φάρμακα.

Μίλησε η κοπέλα, η αδελφή του Νάι-Τουρς. Γύρισε την πλάτη προς το παράθυρο και πλησίασε τον Νικόλκα. Αυτός σηκώθηκε από την πολυθρόνα, αναδεύοντας συνέχεια το κασκέτο στα χέρια του, που δεν μπορούσε να το αποχωριστεί σ' αυτές τις τρομερά δύσκολες περιστάσεις. Η κοπέλα έστρωσε μηχανικά μια τούφα από τα μαύρα μαλλιά της. Τα χείλια της έτρεμαν, καθώς ρώτησε:

«Πώς πέθανε;»

«Πέθανε», απάντησε ο Νικόλκα με σεβασμό. «Πέθανε, ξέρετε, σαν ήρωας... Σαν αληθινός ήρωας. Έδιωξε όλους τους γιούνγκερς, ακριβώς την τελευταία στιγμή, κι εκείνος... (ο Νικόλκα έκλαιγε συνέχεια) κι εκείνος τούς κάλυπτε με το πολυβόλο. Παραλίγο να σκοτωθώ μαζί του. Βρισκόμαστε κάτω από τα πυρά των πολυβόλων... Δεν... δεν μείναμε παρά μόνον εμείς οι δυο... και μ' έδιωχνε, μ' έβριζε για να φύγω, ενώ έριχνε με το πολυβόλο... Το ιππικό έφτανε απ' όλες τις μεριές, είχαμε πέσει σε παγίδα... Ήμαστε κυκλωμένοι από παντού.»

«Κι αν ήταν απλώς τραυματισμένος;»

«Όχι», απάντησε σταθερά ο Νικόλκα, σκουπίζοντας μ' ένα βρόμικο μαντίλι τα μάτια του. «Όχι, τον σκότωσαν. Τον έψαξα εγώ ο ίδιος. Του είχα βρει μια σφαίρα στο κεφάλι και μια άλλη εδώ, στο στήθος.»

Το σκοτάδι γινόταν όλο και πιο πυκνό. Από το διπλανό δωμάτιο δεν έφτανε πια κανένας θόρυβος, γιατί η Μαρία Φράντσεβνα σώπαινε.

Στο σαλόνι, τρία άτομα, ενωμένα από το ίδιο αίσθημα, κουβέντιαζαν σιγά: η Ιρίνα, η αδελφή του Νάι, η παχιά γυναίκα με τα γυαλιά (η γκουβερνάντα Λύντια Παύλοβα) κι ο Νικόλκα.

«Δεν έχω χρήματα απάνω μου», είπε ο Νικόλκα σιγά. «Αν είναι ανάγκη, θα περάσω γρήγορα από το σπίτι μου να πάρω κι ύστερα θα πάμε εκεί κάτω.»

«Θα σας δώσω αμέσως χρήματα», γκρίνιαξε η Λύντια Παύλοβνα. «Τα χρήματα δεν έχουν σημασία, αλλά, για τ' όνομα του Θεού, πηγαίνετε κει κάτω και προσπαθήστε να

το πετύχετε. Ιρίνα, δεν θα της πεις τίποτα, ούτε πού, ούτε τι... Δεν ξέρω, στ' αλήθεια, τι να κάνω.»

«Πηγαίνω μαζί του», ψιθύρισε η Ιρίνα, «Και θα τα καταφέρουμε. Θα της πείτε ότι είναι σ' ένα στρατώνα κι ότι χρειάζεται άδεια για να τον δούμε.»

«Ναι, ναι... Πολύ καλά... πολύ καλά.»

Η παχιά κυρία γύρισε με μικρά γρήγορα βήματα στο διπλανό δωμάτιο κι ακούστηκε να ψιθυρίζει πειστικά κι επίμονα:

«Λοιπόν, Μαρία Φράντσεβνα, μείνετε ξαπλωμένη, για τον Θεό... Φεύγουν αμέσως και θα γυρίσουν γρήγορα, θα μάθουν τι έγινε... Ο γιούνγκερ λέει ότι βρίσκεται σ' ένα στρατώνα.»

«Σε στάβλο;», ρώτησε η ηχηρή φωνή και φάνηκε πάλι στον Νικόλκα γεμάτη έχθρα.

«Όχι, Μαρία Φράντσεβνα, είναι σ' ένα παρεκκλήσι, σ' ένα παρεκκλήσι...»

«Αν, δηλαδή, δεν έχει μείνει στο σταυροδρόμι και δεν τον κομματιάζουν τούτη τη στιγμή οι σκύλοι.»

«Ω, Μαρία Φράντσεβνα, τι λέτε... Ξαπλώστε, ηρεμήστε, σας ικετεύω...»

«Οι τρεις αυτές μέρες έχουν κάνει τη μαμά τελείως παράλογη...», μουρμούρισε η Ιρίνα, τακτοποιώντας άλλη μια φορά τ' ατίθασα μαλλιά της και κοιτάζοντας, ποιος ξέρει πού, μακριά, πίσω από τον Νικόλκα. «Όλα έγιναν, άλλωστε, τόσο παράλογα σήμερα...»

«Πηγαίνω μαζί τους», ακούστηκε η ηχηρή φωνή από το διπλανό δωμάτιο.

Η αδελφή ζωήρεψε αμέσως κι έτρεξε στο δωμάτιο.

«Μαμά, μαμά, δεν μπορείς να έλθεις μαζί μας. Αδύνατον. Ο γιούνγκερ δεν θα θελήσει πια να μας βοηθήσει.

Κινδυνεύει να συλληφθεί. Μείνε ξαπλωμένη, κοιμήσου, σε παρακαλώ...»

«Ιρίνα, Ιρίνα, Ιρίνα», ακούστηκε σαν ψαλμός η φωνή της μητέρας. «Τον σκότωσαν, τι λες εσύ; Τι λες; Ιρίνα, τον σκότωσαν... Τι θα γίνω τώρα που σκότωσαν τον Φελίξ; Νεκρός... Κι έμεινε μέσα στο χιόνι. Το σκέφτεσαι;»

Οι λυγμοί ξέσπασαν πάλι δυνατά, το κρεβάτι έτρεμε. Ύστερα, η φωνή της γκουβερνάντας είπε σιγά:

«Κουράγιο, Μαρία Φράντσεβνα, κουράγιο, καημένη μου, κάνε κουράγιο...»

«Αχ, Θεέ μου, Θεέ μου», είπε η νέα, καθώς περνούσε γρήγορα το σαλόνι.

Μέσα στην ταραχή του, ο Νικόλκα σκέφτηκε ξαφνικά με απελπισία και τρόμο: «Κι αν δεν τον βρούμε, τι θα γίνει;»

Ο Νικόλκα στάθηκε μπροστά στην απαίσια πόρτα, όπου, μ' όλο το κρύο, ένιωθες κιόλας μια βαριά και τρομερή μυρουδιά. Είπε στην Ιρίνα:

«Είναι προτιμότερο, ίσως, να περιμένετε εδώ... Μπορεί να αισθανθείτε κάπως άσχημα... η μυρουδιά...»

Η Ιρίνα κοίταξε την πράσινη πόρτα, ύστερα τον Νικόλκα κι απάντησε:

«Όχι, θα μπω μαζί σας.»

Ο Νικόλκα τράβηξε με τη χούφτα του το βαρύ χερούλι και μπήκαν. Στην αρχή νόμισαν ότι βρέθηκαν σε πυκνό σκοτάδι. Ύστερα ξεχώρισαν ατέλειωτες σειρές από άδειες κρεμάστρες. Στο ταβάνι, ένας γλόμπος φώτιζε αμυδρά.

Ο Νικόλκα γύρισε ανήσυχος κατά την κοπέλα, μα εκείνη βάδιζε δίπλα του, σα να μη συνέβαινε τίποτα. Ήταν λίγο χλωμή μονάχα και συνοφρυωμένη. Η έκφρασή της θύμιζε

στον Νικόλκα τον Νάι-Τουρς, αλλά αυτό, σκέφτηκε, ήταν απλώς μια στιγμιαία ομοιότητα. Ο Νάι είχε πρόσωπο σιδερένιο, απλό κι αρρενωπό, ενώ η Ιρίνα ήταν αληθινή καλλονή, αν και όχι τόσο ρωσική, αλλά κάπως ξένη. Ήταν, μια φορά, αδύνατο να μην την προσέξεις, να μη θαμπωθείς μάλιστα.

Η μυρουδιά που φοβόταν ο Νικόλκα ήταν παντού. Έβγαινε από το πάτωμα, από τους τοίχους, τις ξύλινες κρεμάστρες. Και ήταν τόσο φρικτή, που μπορούσες και να τη δεις. Οι τοίχοι φαίνονταν βρόμικοι και μουχλιασμένοι, οι κρεμάστρες λιγδιασμένες, το πάτωμα γλιστερό, κι ένιωθε κανείς σα να καταπίνει κι όχι ν' ανασαίνει αυτό τον αέρα, τον βαρύ από τη μυρουδιά των πτωμάτων. Τη συνήθιζε κανείς πολύ γρήγορα εκείνη τη μυρουδιά, αλλά ήταν προτιμότερο να μην της έδινε προσοχή, να μην τη σκεφτόταν: γιατί τότε θα καταλάβαινε τι σημαίνει ναυτία. Ένας σπουδαστής με παλτό διάβηκε γρήγορα κι εξαφανίστηκε. Αριστερά, πίσω από τις κρεμάστρες, άνοιξε μια πόρτα τρίζοντας κι άφησε να περάσει ένας άντρας με μπότες. Ο Νικόλκα τον κοίταξε κι έστρεψε γρήγορα το βλέμμα του, για να μη δει το αμπέχονό του, γεμάτο λίγδα γυαλιστερή, σαν τις κρεμάστρες, όπως και τα χέρια του.

«Τι θέλετε;», ρώτησε ο άντρας απότομα.

«Ήρθαμε», είπε ο Νικόλκα, «για μια υπόθεση... Θα θέλαμε να δούμε τον διευθυντή... Ζητάμε έναν νεκρό. Είναι εδώ, βέβαια...»

«Ποιον νεκρό;», ρώτησε ο άντρας κοιτάζοντας ύπουλα.

«Στον δρόμο, εδώ πολύ κοντά, σκοτώθηκε πριν τρεις μέρες...»

«Α, Α! ένας γιούνγκερ ή ίσως ένας αξιωματικός. Και Χαϊνταμάκοι σκοτώθηκαν εκεί. Ποιος είναι;»

Επειδή, ίσα-ίσα, φοβόταν να ομολογήσει ότι ο Νάι-Τουρς ήταν αξιωματικός, ο Νικόλκα είπε:

«Ακριβώς, εκεί σκοτώθηκε κι αυτός...»

«Είναι αξιωματικός που επιστρατεύθηκε από τον αταμάνο», πρόσθεσε η Ιρίνα πλησιάζοντας τον άντρα. «Ονομαζόταν Νάι-Τουρς.»

Ο άντρας, όπως φάνηκε, δεν σκοτιζόταν διόλου να μάθει ποιος ήταν ο Νάι-Τουρς. Έριξε ένα βλέμμα στην Ιρίνα, έβηξε, έφτυσε χάμω κι απάντησε:

«Δεν ξέρω τι να σας πω. Η μέρα τέλειωσε και δεν υπάρχει κανένας στις αίθουσες. Οι άλλοι φύλακες έχουν φύγει. Είναι δύσκολο να ψάξουμε, πολύ δύσκολο. Τα πτώματα είναι στοιβαγμένα στις αποθήκες του υπογείου. Δύσκολο, πολύ δύσκολο...»

Η Ιρίνα άνοιξε την τσάντα της, πήρε γρήγορα ένα χαρτονόμισμα και το έδωσε στον φύλακα. Ο Νικόλκα κοίταξε αλλού, από φόβο μήπως ο φύλακας διαμαρτυρηθεί σαν έντιμος άνθρωπος, για τη χειρονομία της Ιρίνα. Αλλά ο φύλακας δεν διαμαρτυρήθηκε...

«Ευχαριστώ, αρχόντισσά μου», είπε ζωηρά. «Θα σας το βρω. Χρειάζεται όμως άδεια. Κι αν το επιτρέψει ο καθηγητής, θα μπορέσετε ακόμα και να πάρετε το πτώμα.»

«Και πού είναι ο καθηγητής;...», ρώτησε ο Νικόλκα.

«Εδώ, αλλά τώρα είναι απασχολημένος. Δεν ξέρω... μήπως πρέπει να τον ειδοποιήσω;»

«Πηγαίνετε, πηγαίνετε, ειδοποιήστε τον αμέσως», είπε ο Νικόλκα. «Θα αναγνωρίσω αμέσως τον νεκρό...»

«Θα τον ειδοποιήσουμε», πρόσθεσε ο φύλακας και τους έδειξε τον δρόμο.

Ανέβηκαν μερικά σκαλοπάτια κι έφτασαν σ' έναν διά-

δρομο όπου η βρόμα ήταν ακόμα πιο τρομερή. Ύστερα πήραν έναν άλλο διάδρομο, αριστερά, όπου η μυρουδιά κάπως λιγόστεψε. Εκεί μπόρεσαν να δουν πιο καθαρά, γιατί το ταβάνι του διαδρόμου ήταν από τζάμι. Κι από τις δυο μεριές υπήρχαν στη σειρά άσπρες πόρτες. Ο φύλακας στάθηκε σε μια από τις πόρτες αυτές, χτύπησε, ύστερα έβγαλε τον σκούφο του και μπήκε. Ο διάδρομος ήταν ήσυχος και το φως της ημέρας έμπαινε διάχυτο από το ταβάνι. Στην άκρη του διαδρόμου ήταν κιόλας σκοτεινά. Ο φύλακας ξαναβγήκε και είπε:

«Από δω.»

Ο Νικόλκα μπήκε. Ακολούθησε η Ιρίνα Νάι... Ο Νικόλκα έβγαλε το κασκέτο του. Το πρώτο πράγμα που είδε στο ευρύχωρο δωμάτιο ήταν κάτι σκούρα και λαμπερά στίγματα στις κουρτίνες, ύστερα μια δέσμη φως τόσο σκληρό, που σου πλήγωνε τα μάτια. Έπεφτε πάνω στο τραπέζι και φώτιζε ταυτόχρονα μια μαύρη γενειάδα, ένα πρόσωπο μαραμένο και μια μύτη γαμψή. Κοίταξε τους τοίχους με κάποιο δέος. Μέσα στο μισοσκόταδο έλαμπαν πολλές βιτρίνες, όπου διέκρινες τέρατα διαφόρων ειδών, καστανά ή κίτρινα, όμοια με τρομερά κινέζικα αγαλματάκια. Στην άλλη άκρη του δωματίου είδε έναν άντρα ψηλό, με δερμάτινη ποδιά και μαύρα γάντια, σαν ιερέα θυσιαστηρίου, σκυμμένον πάνω σ' ένα μακρύ τραπέζι, όπου μια γυρτή λάμπα γραφείου με πράσινο σκέπασμα αντανακλούσε με κάτοπτρα το φως, πάνω σε μικροσκόπια αραδιασμένα σαν κανόνια.

«Τι επιθυμείτε;», ρώτησε ο καθηγητής.

Από τη γενειάδα και το μαραμένο πρόσωπο, ο Νικόλκα συμπέρανε ότι αυτός ήταν ο καθηγητής κι ότι ο θυσιαστής, κει κάτω, έπρεπε να είναι κατώτερης σειράς, ένας οποιοσ-

δήποτε βοηθός. Ο Νικόλκα ξερόβηξε, κοιτάζοντας τη δέσμη με το σκληρό φως από το αμπαζούρ του γραφείου, που γυάλιζε με το στέλεχός του περίεργα στρεβλωμένο. Ύστερα πρόσεξε διάφορα άλλα πράγματα, τα κιτρινισμένα δάχτυλα από τον καπνό κι ένα φριχτό κι αποκρουστικό αντικείμενο, τοποθετημένο μπροστά στον καθηγητή: ένα λαιμό κι ένα ανθρώπινο κεφάλι, όλα με νεύρα και ίνες, στολισμένα με διάφορα άγκιστρα, λαβίδες και λαμπερά μεταλλικά ψαλίδια.

«Είστε από την οικογένεια του νεκρού;», ρώτησε ο καθηγητής.

Είχε βαριά φωνή, που ταίριαζε με το πρόσωπο και τη γενειάδα του. Σήκωσε το κεφάλι και μισόκλεισε τα μάτια, για να εξετάσει την Ιρίνα, το γούνινο παλτό και τις μπότες της.

«Είμαι η αδελφή του», απάντησε η Ιρίνα Νάι, προσπαθώντας να μη βλέπει αυτά που ήταν μπροστά στον καθηγητή.

«Βλέπετε, Σεργκέι Νικολάγιεβιτς, πόσους μπελάδες μάς φέρνουν... Και δεν είναι η πρώτη φορά... Εξάλλου, δεν είναι σπίτι μας. Δεν έχουν μεταφερθεί τα πτώματα στις αποθήκες;»

«Μπορεί», απάντησε ο ψηλός άντρας ρίχνοντας ένα εργαλείο πάνω στο τραπέζι.

«Φιοντόρ!», κάλεσε αμέσως ο καθηγητής.

«Όχι, όχι εσείς... εσείς δεν μπορείτε να μπείτε εκεί... Θα πάω εγώ...», είπε δειλά ο Νικόλκα.

«Έχει δίκιο, αρχόντισσά μου», βεβαίωσε ο φύλακας. «Μπορείτε να περιμένετε εδώ.»

Ο Νικόλκα τον πήρε παράμερα, του έδωσε δυο χαρτονομίσματα και τον παρακάλεσε να φέρει ένα καθαρό κάθισμα για την κυρία. Ο φύλακας, που μύριζε φτηνό καπνό, πήγε

να βρει ένα κάθισμα από μια αίθουσα. Από το άνοιγμα φάνηκαν μια πράσινη λάμπα και μερικοί σκελετοί.

«Δεν είστε γιατρός, νεαρέ μου κύριε. Οι γιατροί συνηθίζουν αμέσως», είπε ο φύλακας ανοίγοντας μια μεγάλη πόρτα και κατεβάζοντας τον διακόπτη. Ένας γλόμπος άναψε στο γυάλινο ταβάνι. Μια άγρια μυρουδιά ερχόταν από την αίθουσα όπου έβλεπες τσίγκινα τραπέζια στη σειρά. Άδεια. Από κάπου ακουγόταν νερό να στάζει σε νεροχύτη. Τα βήματα ακούστηκαν πάλι να χτυπούν δυνατά στο πέτρινο δάπεδο. Ο Νικόλκα, πολύ ενοχλημένος από τη βρόμα, που βασίλευε εκεί σίγουρα για πάντα, βάδιζε προσπαθώντας να μη σκέφτεται τίποτα. Από την απέναντι πόρτα ο φύλακας κι αυτός μπήκαν σ' ένα διάδρομο τελείως σκοτεινό. Ο φύλακας άναψε μια λάμπα κι έτσι έφτασαν ώς την άλλη άκρη του, όπου ο φύλακας τράβηξε έναν βαρύ σύρτη, άνοιξε μια σιδερένια πόρτα κι άναψε το φως. Ο Νικόλκα πάγωσε. Τεράστια κυλινδρικά κουτιά, στις γωνιές του σκοτεινού χώρου, ήταν γεμάτα ώς απάνω με σάρκες, κομμένα δάχτυλα, σπασμένα κόκαλα. Ο Νικόλκα γύρισε το πρόσωπό του καταπίνοντας το σάλιο του. Ο φύλακας το πρόσεξε και του είπε:

«Ορίστε, μυρίστε αυτό, νεαρέ μου κύριε.»

Ο Νικόλκα έκλεισε τα μάτια κι ανάπνευσε βαθιά τη δυνατή και τσουχτερή μυρουδιά που βγήκε από το μπουκάλι με την αμμωνία.

Σα μισοκοιμισμένος, με μισόκλειστα μάτια, ο Νικόλκα είδε την καύτρα να λαμπυρίζει στην πίπα του Φιοντόρ κι άκουσε το αδύνατο τρίξιμο του χοντρού καπνού που καιγόταν. Ο Φιοντόρ, αφού παιδεύτηκε αρκετά με τις κλειδαριές και τις αλυσίδες που έκλειναν την καγκελόπορτα του αναβατήρα, κάποτε την άνοιξε και μπήκαν. Ο Φιοντόρ γύρισε

έναν μοχλό και το ασανσέρ κατέβηκε τρίζοντας. Από κάτω ανέβαινε ένα τρομερό κρύο. Η πλατφόρμα σταμάτησε κι οι δυο άντρες βρέθηκαν σε μια τεράστια αποθήκη. Ο Νικόλκα αντίκρισε τότε, συγκεχυμένα, κάτι που ποτέ δεν θα μπορούσε να το φανταστεί. Σαν στοιβαγμένα κούτσουρα, ο ένας πάνω στον άλλον, σωριασμένα ανθρώπινα κορμιά, κείτονταν γυμνά, και, μ' όλη την αμμωνία, ανάδιναν μια τρομερά αποπνιχτική μυρωδιά. Γάμπες ξυλιασμένες ή από πλαδαρή σάρκα ύψωναν τα γυμνά πέλματα. Τα κεφάλια των γυναικών ξεχώριζαν με τα μαλλιά ανάκατα. Τα στήθια τους ξεσκισμένα, λιωμένα, γεμάτα μελανιές.

«Λοιπόν, θα τα γυρίσουμε όλα και θα κοιτάξετε», είπε ο φύλακας σκύβοντας.

Τράβηξε από το πόδι ένα πτώμα γυναίκας που γλίστρησε σα να ήταν πάνω σε βούτυρο κι έπεσε χάμω μ' ελαφρό θόρυβο. Φάνηκε στον Νικόλκα φρικιαστικά ωραία, σα μάγισσα. Τα ορθάνοιχτα μάτια της κοιτούσαν σταθερά τον Φιοντόρ. Ο Νικόλκα τράβηξε με κόπο το βλέμμα του από την πληγή που την έζωνε σαν κόκκινη κορδέλα και γύρισε αλλού το κεφάλι του. Τον έπιασε ναυτία και ζάλη με τη σκέψη ότι θα έπρεπε ν' ανακατέψει και να ρίξει κάτω όλον αυτό τον σωρό, όλα αυτά τα πτώματα που ήταν στοιβαγμένα το ένα πάνω στο άλλο.

«Δεν χρειάζεται. Σταθείτε», είπε αδύνατα στον Φιοντόρ κι έβαλε το μπουκαλάκι με την αμμωνία στην τσέπη του. «Τον βρήκα. Νά τος. Είναι αυτός, από πάνω. Εκεί, εκεί...»

Ο Φιοντόρ άρχισε αμέσως τη δουλειά, με τα πόδια ανοιχτά για να μη γλιστρήσει και χάσει την ισορροπία του. Άρπαξε τον Νάι-Τουρς από το κεφάλι και τον τράβηξε με δύναμη. Μια γυναίκα με στήθος πλατύ και φαρδιά λεκάνη

βρισκόταν ξαπλωμένη με το πρόσωπο προς τα κάτω, πάνω στην κοιλιά του Νάι. Στα μαλλιά της ήταν ακόμα μια χτένα ξεχασμένη, φτηνή, που θαμπογυάλιζε σαν κομμάτι γυαλί. Ο Φιοντόρ την πήρε προσεχτικά και την έβαλε στην τσέπη της ποδιάς του. Ύστερα τράβηξε τον Νάι από τις μασχάλες. Το κεφάλι έπεσε κατά πίσω και κρεμάστηκε με υψωμένο το αξύριστο πηγούνι. Ένα χέρι γλίστρησε.

Ο Φιοντόρ, για να μετακινήσει τον Νάι δεν εργάστηκε απότομα, όπως για τη γυναίκα, αλλά προσεχτικά, κρατώντας από τις μασχάλες και διπλώνοντας απαλά το χαλαρωμένο κορμί. Τον γύρισε ώστε τα πόδια ν' ακουμπάνε στο έδαφος και το πρόσωπο να είναι γυρισμένο προς τον Νικόλκα. Ύστερα είπε:

«Κοιτάξτε. Είναι αυτός; Για να μη γίνει κανένα λάθος.»

Ο Νικόλκα κοίταξε μέσα στ' ανοιχτά μάτια του Νάι, που του έστελναν ένα άδειο βλέμμα. Το αριστερό μάγουλο ήταν σημαδεμένο με μια πρασινωπή κηλίδα, που μόλις διακρινόταν, και πάνω στο στήθος του και στην κοιλιά του απλώνονταν καστανόχρωμοι λεκέδες, σίγουρα από πηγμένο αίμα.

«Αυτός είναι», είπε σταθερά ο Νικόλκα.

Ο Φιοντόρ ξανάπιασε τον Νάι από τις μασχάλες και τον έσυρε ώς τον αναβατήρα, όπου τον τοποθέτησε στα πόδια του Νικόλκα. Τα χέρια του νεκρού ξανάπεσαν και το πιγούνι του σηκώθηκε πάλι. Ο Φιοντόρ μπήκε, κίνησε τον μοχλό και η πλατφόρμα σηκώθηκε.

Την ίδια νύχτα τακτοποιήθηκαν όλα στα παρεκκλήσι, σύμφωνα με την επιθυμία του Νικόλκα. Το πνεύμα του είχε ησυχάσει, αυστηρό και θλιμμένο. Το παρεκκλήσι, κοντά στο γυμνό και σκοτεινό αμφιθέατρο της ανατομίας, ήταν φωτι-

σμένο. Σε μια γωνιά, καπάκωσαν το φέρετρο ενός αγνώστου και ο ξένος μακαρίτης, βαρύς κι αντιπαθητικός, δεν τάραζε τη γαλήνη του Νάι, που, μέσα στο φέρετρό του, φαινόταν πολύ πιο ευτυχής, πιο χαρούμενος.

Ήταν τώρα πλυμένος από τους πολυλογάδες φύλακες, καθαρός και περιποιημένος, με μια χλαίνη χωρίς επωμίδες, με το μέτωπο στεφανωμένο από το τριπλό φως των κεριών και, κυρίως, στολισμένος με μια χρυσόμαυρη ταινία του Αγίου Γεωργίου, που ο ίδιος ο Νικόλκα την έβαλε στο κρύο στήθος του. Μπροστά στα τρία κεριά, η ηλικιωμένη μητέρα γύρισε προς τον Νικόλκα το τρεμάμενο κεφάλι της και του είπε:

«Είναι ο γιος μου. Σ' ευχαριστώ.»

Τα λόγια αυτά έφεραν πάλι δάκρυα στα μάτια του Νικόλκα. Έφυγε από το παρεκκλήσι και βγήκε στο χιόνι. Πάνω από την αυλή του αμφιθεάτρου της ανατομίας βασίλευαν η νύχτα και το χιόνι, οι σπινθηροβόλοι σταυροί των άστρων και το ασπρουδερό ζωνάρι του Γαλαξία.

19

Ο ΤΟΥΡΜΠΙΝ έπεσε σε επιθανάτια αγωνία το πρωί της 22ας Δεκεμβρίου. Ήταν μια μέρα ωχρή, ταραγμένη από τις ανταύγειες των Χριστουγέννων, που πλησίαζαν. Οι ανταύγειες αυτές σχηματίζονταν ιδιαίτερα στο γυαλιστερό πάτωμα του σαλονιού, που η Ανιούτα, ο Νικόλκα και ο Λαριόσικ το είχαν τρίψει αθόρυβα την προηγούμενη. Τα Χριστούγεννα τα ανήγγειλαν και τα καντήλια στις εικόνες, που τα είχε γυαλίσει η Ανιούτα. Υπήρχε ακόμα και η μυρουδιά από τις βελόνες του έλατου και την πρασινάδα που στόλιζαν τη γωνιά του πολύχρωμου Βαλεντίνου, ξεχασμένου φαίνεται για πάντα πάνω από τα πλήκτρα από ελεφαντόδοντο.

«Για την αδελφή μου...»

Κατά το μεσημέρι, η Ελένη φάνηκε στην πόρτα του δωματίου του Αλέξη Τουρμπίν. Δεν κρατιόταν καλά στα πόδια της, καθώς πέρασε σιωπηλή από την τραπεζαρία, όπου ο Κυπρίνος, ο Μισλαγιέφσκι και ο Λαριόσικ κάθονταν αμίλητοι. Κανένας δεν κινήθηκε στο πέρασμά της, σίγουρα γιατί φοβήθηκαν την έκφραση που είδαν στα μάτια της. Η Ελένη κλείστηκε στο δωμάτιό της και το βαρύ παραπέτασμα έπεσε αμέσως ακίνητο.

Ο Μισλαγιέφσκι ανασηκώθηκε.

«Να λοιπόν», ψιθύρισε με σφυριχτή φωνή, «ο διοικητής καλά τα κατάφερε όλα. Την πλήρωσε όμως ο Αλιόσα...»

Ο Κυπρίνος και ο Λαριόσικ δεν έκαναν κανένα σχόλιο.

Ο Λαριόσικ έπαιξε τα βλέφαρά του και μαβιές σκιές απλώθηκαν στα μάγουλά του.

«Εχ, εχ... σκατά», πρόσθεσε ο Μισλαγιέφσκι.

Σηκώθηκε, πλησίασε τρικλίζοντας την πόρτα του Αλέξη, σταμάτησε αναποφάσιστος, γύρισε κι έριξε ένα βλέμμα στην πόρτα της Ελένης.

«Ακούστε, παιδιά, θα έπρεπε να πάμε να δούμε... αλλιώς...»

Έκανε για μια στιγμή βήμα σημειωτόν στη θέση του, ύστερα πήγε στο «βιβλιοπωλείο» και τα βήματά του σβήσανε. Λίγες στιγμές αργότερα ακούστηκε η φωνή του μαζί με παράξενους και πονεμένους ήχους που έρχονταν από το δωμάτιο του Νικόλκα.

«Ο Νικόλκα κλαίει», μουρμούρισε ο Λαριόσικ απελπισμένος.

Σηκώθηκε μ' έναν αναστεναγμό, πλησίασε στις μύτες την πόρτα της Ελένης, έσκυψε να κοιτάξει από την κλειδαρότρυπα, αλλά δεν είδε τίποτα. Γύρισε απελπισμένος στον Κυπρίνο και τον κάλεσε με χειρονομίες. Ο Κυπρίνος πλησίασε, δίστασε για μια στιγμή κι ύστερα αποφάσισε να χτυπήσει με το νύχι την πόρτα.

«Ελένη Βασίλιεβνα, ε, Ελένη Βασίλιεβνα», είπε σιγανά.

«Α, μην ανησυχείτε, λοιπόν», απάντησε βαριά η φωνή της Ελένης. «Να μην μπείτε μέσα.»

Ο Κυπρίνος, όπως και ο Λαριόσικ, γύρισαν γρήγορα στις θέσεις τους, κοντά στη σόμπα του Ζάανταμ, και κάθισαν.

Οι Τουρμπίν και οι στενοί τους φίλοι δεν είχαν να κάνουν τίποτα στο δωμάτιο του Αλέξη. Ο περιορισμός οφειλόταν σε τρεις άντρες: την αρκούδα με τα χρυσά μαλλιά, τον νεαρό καλοφτιαγμένο γιατρό με το ξυρισμένο πρόσωπο,

που έμοιαζε περισσότερο με αξιωματικό της φρουράς παρά με γιατρό, και τέλος τον ασπρομάλλη καθηγητή. Από την πρώτη του επίσκεψη, στις 16 Δεκεμβρίου, η τέχνη του τού φανέρωσε, όπως και στην οικογένεια Τουρμπίν, μια άσκημη κατάσταση. Είδε τα πάντα και διαπίστωσε αμέσως ότι ο Τουρμπίν είχε τύφο. Το τραύμα που έσκισε την αριστερή του μασχάλη παραμερίστηκε αμέσως σε δεύτερο πλάνο. Μια ώρα αργότερα, ο καθηγητής ξαναγύρισε με την Ελένη στο σαλόνι και στην επίμονη ερώτησή της, που εκφραζόταν όχι μόνο με τη φωνή αλλά και με τα στεγνά μάτια, τα σκασμένα χείλια και τ' αχτένιστα μαλλιά της, εκείνος είχε απαντήσει ότι υπήρχαν λίγες ελπίδες. Ύστερα, κοιτάζοντας την Ελένη κατάματα, με το βλέμμα του ανθρώπου που έχει μεγάλη πείρα και πολλή αγάπη για τους άλλους, είχε προσθέσει: «Πολύ λίγες.» Όλοι, και ιδιαίτερα η Ελένη, ξέρουν τι σημαίνει αυτό – ότι δεν υπάρχει πια καμιά ελπίδα κι ότι ο Αλέξης θα πέθαινε.

Μετά από αυτό, η Ελένη γύρισε πάλι στο δωμάτιο του αδελφού της κι έμεινε ατέλειωτες ώρες να κοιτάζει το πρόσωπό του. Και κατάλαβε απόλυτα, μόνη της, ότι δεν υπήρχε καμιά ελπίδα. Χωρίς να έχει τις γνώσεις και την τέχνη του καλού γέροντα, μπορούσε να πει κανείς ότι ο γιατρός Αλέξης Τουρμπίν ψυχορραγούσε.

Ήταν ξαπλωμένος και ο πυρετός αναδινόταν ακόμη από το κορμί του, μα εξασθενημένος, άστατος, έτοιμος να πέσει. Στο δέρμα του προσώπου του είχε αρχίσει να φαίνεται εδώ κι εκεί εκείνη η παράξενη κερένια απόχρωση. Η μύτη του έμοιαζε πολύ λεπτότερη και το κόκαλό της ξεχώριζε έντονα κι έδειχνε καλά πως δεν υπήρχε πια ελπίδα. Η Ελένη ένιωθε τα πόδια της παγωμένα και μια ομίχλη λύπης την

σκέπασε μέσα στον αέρα του δωματίου, που σ' έπνιγε και μύριζε πύο και καμφορά. Αυτό, όμως, πέρασε.

Κάτι σαν πέτρα πίεζε το στήθος του Τουρμπίν. Η αναπνοή του έγινε ένα σφύριγμα κι από το μικρό άνοιγμα ανάμεσα στα δόντια του περνούσε μόνο ένα λεπτό κύμα νοτισμένος αέρας, που μόλις έφτανε στα πλεμόνια του. Από ώρα τώρα είχε πέσει σε λήθαργο, δεν έβλεπε, δεν άκουγε ό,τι γινόταν γύρω του. Η Ελένη, όρθια, τον κοιτούσε. Ο καθηγητής τού άγγιξε το μπράτσο και ψιθύρισε.

«Μη μείνετε εδώ, Ελένη Βασίλιεβνα. Θα κάνουμε εμείς ό,τι πρέπει.»

Η Ελένη υπάκουσε και βγήκε αμέσως. Ο καθηγητής, όμως, δεν έκανε τίποτα πια.

Έβγαλε την μπλούζα του, σκούπισε τα χέρια του με χοντρές υγρές πετσέτες κι ύστερα κοίταξε γι' άλλη μια φορά το πρόσωπο του αρρώστου.

Μια σκιά, σχεδόν μελανή, σχηματιζόταν στις άκρες των χειλιών και στα ρουθούνια του.

«Καμιά ελπίδα», ψιθύρισε ο καθηγητής στο αυτί του νεαρού ξυρισμένου γιατρού. «Θα μείνετε κοντά του, γιατρέ Μπρόντοβιτς.»

«Καμφορά;», ρώτησε ο Μπρόντοβιτς σιγανά.

«Ναι, ναι.»

«Μια σύριγγα;»

«Όχι», απάντησε ο καθηγητής και κοίταζε το παράθυρο καθώς σκεφτόταν. «Σε δόσεις τριών γραμμαρίων κάθε φορά. Και συχνά.»

Σκέφτηκε ακόμα και πρόσθεσε:

«Θα μου τηλεφωνήσετε στην κλινική, αν επέλθει το μοιραίο.»

Ο καθηγητής ψιθύρισε τις λέξεις αυτές με μεγάλη προσοχή ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος, ακόμα και μέσα στο παραλήρημά του, ν' ακούσει κάτι ο άρρωστος.

«Αν δεν συμβεί τίποτα, θα γυρίσω αμέσως μετά τις επισκέψεις μου.»

Κάθε χρόνο, όσο μακριά μπορούσε να φτάσει η μνήμη των Τουρμπίν, τα καντήλια στις εικόνες άναβαν στο σπίτι τους στις 24 Δεκεμβρίου το δειλινό, και το βράδυ, στο σαλόνι, μικρές ζεστές φλόγες σκορπίζονταν ανάμεσα στα πράσινα κλαδιά του έλατου. Τούτη, όμως, τη φορά η ύπουλη πληγή και ο ρόγχος του τύφου μπέρδευαν και γκρέμιζαν τα πάντα και τα καντήλια άναψαν πολύ πιο νωρίς από το συνηθισμένο. Η Ελένη, αφού έκλεισε την πόρτα προς την τραπεζαρία, πήρε σπίρτα από το κομοδίνο, ανέβηκε σε μια καρέκλα κι έκανε να λάμψει μια μικρή φλόγα στο καντήλι που κρεμόταν από βαριά αλυσίδα μπροστά στην παλιά εικόνα με το χοντρό κάδρο. Όταν η λάμψη ζωήρεψε, το μικρό φωτοστέφανο στο σκούρο πρόσωπο της Μητέρας του Θεού πήρε τη λάμψη του χρυσού και το βλέμμα ήταν γεμάτο καλοσύνη. Με το κεφάλι της γυρτό λίγο στο πλάι, έριχνε τη ματιά της στην Ελένη. Τα παράθυρα άνοιγαν σε μια άσπρη και σιωπηλή μέρα του Δεκέμβρη και η φλόγα με το τρεμουλιαστό φως έδινε στη γωνιά του δωματίου έναν εορταστικό χριστουγεννιάτικο τόνο. Η Ελένη κατέβηκε από την καρέκλα, έβγαλε από τους ώμους της το σάλι και γονάτισε. Ανασήκωσε την άκρη του χαλιού, για να ξεσκεπάσει ένα μέρος από το γυαλιστερό παρκέ, κι έκανε σιωπηλή την πρώτη μετάνοιά της.

Ο Μισλαγιέφσκι πέρασε την τραπεζαρία κι από πίσω του ο Νικόλκα με μάγουλα ωχρά και μαραμένα. Πήγαν στο

δωμάτιο του Αλέξη. Όταν ξαναγύρισαν, ο Νικόλκα στάθηκε να πάρει μια αναπνοή και ανακοίνωσε στους άλλους:

«Πεθαίνει...»

«Μήπως θα έπρεπε να φωνάζαμε έναν παπά;», ρώτησε ο Μισλαγιέφσκι. «Ε; Νικόλκα; Να τον αφήσουμε χωρίς συγχώρεση;»

«Να ρωτήσουμε την Ελένη», απάντησε ο Νικόλκα ταραγμένος. «Δεν γίνεται να την αγνοήσουμε. Πρέπει ακόμα να κάνουμε κάτι και γι' αυτήν, εξάλλου...»

«Και τι λέει ο γιατρός;», ρώτησε ο Κυπρίνος.

«Τι να πει; Δεν έχει πια τίποτα να πει», μούγκρισε ο Μισλαγιέφσκι.

Το ανήσυχο ψιθύρισμά του κράτησε πολύ και άκουγες μερικές στιγμές τους αναστεναγμούς του ωχρού Λαριόσικ που κατέπεφτε σιγά-σιγά.

Πήγαν άλλη μια φορά να δουν τον γιατρό Μπρόντοβιτς. Εκείνος βγήκε στο χωλ, άναψε ένα τσιγάρο και τους είπε σιγά ότι τώρα ο άρρωστος βρισκόταν σε ρόγχο, ότι μπορούσαν, βέβαια, να βρουν έναν παπά, αλλά ότι αυτό θα ήταν χωρίς σημασία, αφού ο άρρωστος δεν είχε συνείδηση, οπωσδήποτε, όμως, δεν θα του έκανε κακό.

«Μια άφωνη εξομολόγηση.»

Κουβέντιασαν, κουβέντιασαν μ' ένα συνεχή ψίθυρο χωρίς να αποφασίσουν.

Χτύπησαν την πόρτα της Ελένης, αλλά εκείνη τους απάντησε βαριά χωρίς ν' ανοίξει.

«Φύγετε, θα έρθω αμέσως.»

Κι έφυγαν.

Η Ελένη, γονατισμένη πάντοτε, κοιτούσε από κάτω το ακτινωτό φωτοστέφανο γύρω στο μαυρισμένο πρόσωπο με

τα φωτεινά μάτια και είπε χαμηλόφωνα με τεντωμένα τα χέρια:

«Μας έστειλες πολλές συμφορές μαζί, Αγία Μητέρα. Είμαστε μια οικογένεια που καταστράφηκε μέσα σ' έναν χρόνο. Γιατί τάχα; Πήρες τη μητέρα μας, και το καταλαβαίνω καλά ότι δεν έχω πια άντρα, τέλειωσε. Ω! Ναι! Το βλέπω καθαρά. Και τώρα μας παίρνεις τον μεγάλο αδελφό μας. Γιατί; Τι θ' απογίνουμε μόνοι ο Νικόλκα κι εγώ; Δες τι γίνεται, κοίταξε, λοιπόν... Παναγία Μεσολαβήτρια, δεν έχεις πια έλεος; Ίσως να είμαστε κακοί άνθρωποι, αλλά γιατί μας τιμωρείς τόσο αυστηρά;»

Γονάτισε πάλι, ακούμπησε το μέτωπό της στο πάτωμα, έκανε τον σταυρό της, άπλωσε τα χέρια μια φορά και παρακάλεσε:

«Σε σένα έχω τις ελπίδες μου, άσπιλη Παρθένα. Παρακάλεσε τον γιο σου, παρακάλεσε τον Κύριό μας να κάνει ένα θαύμα...»

Ο ψίθυρος της Ελένης ήταν γεμάτος πάθος, οι λέξεις έβγαιναν βιαστικά και ο λόγος εξακολουθούσε να τρέχει σαν ασταμάτητο κύμα. Γονάτιζε όλο και πιο συχνά, ύστερα έριχνε το κεφάλι προς τα πίσω να διώξει από τα μάτια της μια τούφα που είχε ξεφύγει από τη χτένα της. Στα παράθυρα, η μέρα είχε χαθεί. Το άσπρο γεράκι εξαφανίστηκε σιγά-σιγά κι αυτό, και στις τρεις το απόγευμα το ανάλαφρο ανάβρυσμα της γκαβότας πέρασε τελείως απαρατήρητο, όπως απαρατήρητη ήρθε και η μορφή εκείνου στον οποίο η Ελένη έστελνε τις επικλήσεις της με τη μεσολάβηση της μελαχρινής παρθένας που χαμογελούσε στην εικόνα.

Παρουσιάστηκε πλάι στην αναποδογυρισμένη ταφόπετρά του, πραγματικά αναστημένος, γυμνός και σπλαχνικός.

Το στήθος της Ελένης άνοιξε διάπλατα, τα μάγουλά της φλογίστηκαν κατακόκκινα, τα μάτια της γέμισαν φως και ξεχείλισαν από ένα κλάμα χωρίς δάκρυα. Πίεσε το μέτωπό της και το μάγουλό της στο πάτωμα κι ύστερα, μ' όλη της την ψυχή, πλησίασε τη φλόγα, χωρίς να νιώθει τα σκληρά σανίδια κάτω από τα γόνατά της. Η φλόγα φούσκωσε, το σκοτεινό πρόσωπο με το φωτοστέφανο ζωήρεψε και τα μάτια του ανέβασαν στο στόμα της Ελένης ένα ανανεωμένο κύμα από θερμές ικεσίες. Πίσω από τις πόρτες και τα παράθυρα βασίλευε τέλεια σιωπή, το σκοτάδι ερχόταν με τρομακτική γοργότητα και η Ελένη είδε πάλι ένα όραμα: το διάφανο σαν κρύσταλλο φως του ουράνιου θόλου, απέραντες χρυσοκίτρινες αμμουδιές, λιόδεντρα και μια εκκλησιά που έφερε στην καρδιά της μια αίσθηση κρύου και γαλήνης σκοτεινής και αιώνιας.

«Παναγία Μεσολαβήτρια», προσευχόταν με πάθος, «ικέτευσέ τον. Νά τος! Σπλαχνίσου μας. Οι μέρες της γιορτής σου πλησιάζουν. Σε ικετεύω να συγχωρέσεις τ' αμαρτήματά μας. Δέχομαι να μην ξαναγυρίσει ο Σέργιος. Πάρε τον, αν θέλεις, αλλά αυτόν μην τον τιμωρήσεις με θάνατο... Το αίμα ας πέσει πάνω μας, όλοι μας είμαστε ένοχοι... Αλλά μην τον τιμωρείς, μην τον τιμωρείς... Νά τος, νά τος...»

Η φλόγα τρεμούλιασε, μια ακτίνα μάκρυνε, μάκρυνε ώς τα μάτια της. Τη στιγμή αυτή είδε, με βλέμμα παράφορο, τα χείλια, το πρόσωπο που ήταν δεμένο με χρυσάφι, να ξεκολλούν ελαφριά το ένα από το άλλο και η λάμψη των ματιών έγινε τόσο ασυνήθιστη που ένα δέος και μια παράφορη χαρά τής ξέσκισαν την καρδιά.

Γονάτισε κι έμεινε ακίνητη.

* * *

Η αγωνία είχε απλωθεί σ' όλο το σπίτι σα λίβας καυτός. Κάποιος πέρασε γρήγορα την τραπεζαρία στις μύτες των ποδιών. Κάποιος άλλος χτύπησε την πόρτα ψιθυρίζοντας: «Ελένη... Ελένη...» Η Ελένη σκούπισε με τη ράχη του χεριού το υγρό και κρύο πρόσωπό της, σηκώθηκε, κοίταξε μπροστά της με βλέμμα θαμπό, σα να αγρίεψε απότομα, και χωρίς να προσέχει πια τη γωνιά που ακτινοβολούσε με την εικόνα, βάδισε, με την καρδιά της σαν ατσάλι, κατά την πόρτα. Και η πόρτα, χωρίς να περιμένει τη διαταγή της, άνοιξε μόνη της και ο Νικόλκα φάνηκε στην άκρη της κουρτίνας. Την κοίταξε τρομαγμένος με μάτια τεράστια και η αναπνοή του ήταν κομμένη.

«Άκουσε, Ελένη... μη φοβάσαι... μη φοβάσαι... έλα να δεις. Θα έλεγες ότι...»

Ο γιατρός Αλέξης Τουρμπίν, με όψη κέρινη, σαν από κερί ζυμωμένο και στριμμένο από υγρά χέρια, είχε υψωμένο το μυτερό σαγόνι του κι άφησε να κρέμονται έξω από τα σκεπάσματα τα σκελετωμένα χέρια του με τα μεγαλωμένα νύχια. Ένας γλιστερός ιδρώτας έτρεχε στο σώμα του και μέσα στο άνοιγμα του πουκάμισου, το υγρό κι αδύνατο κορμί του προσπαθούσε ν' ανασηκωθεί. Χαμήλωσε το κεφάλι, ακούμπησε το σαγόνι στο στήθος, ξέσφιξε τα κίτρινα δόντια του και άνοιξε τα μάτια. Μέσα σ' αυτά, έβλεπες να κυματίζουν ακόμα απομεινάρια από ομίχλη και παραλήρημα, αλλά στις κόρες τους άρχισαν να τρεμοσβήνουν κιόλας μικρές λάμψεις. Με φωνή πολύ αδύνατη, λεπτή σαν σφύριγμα, ψιθύρισε:

«Είχα μια κρίση, Μπρόντοβιτς. Αλλά τι... θα γλιτώσω; Αχ! Αχ!»

Ο Κυπρίνος κρατούσε μια λάμπα στα τρεμάμενα χέρια του, που φώτιζε το βαθύ κρεβάτι και τα κουβαριασμένα σεντόνια, αφήνοντας στις πτυχές γκρίζες σκιές.

Με χέρι όχι και τόσο σταθερό, ο νεαρός γιατρός έπιασε το αδύνατο δέρμα του Τουρμπίν κι έμπηξε τη βελόνα μιας μικρής σύριγγας. Λεπτές σταγόνες ιδρώτα έλαμπαν στο μέτωπό του. Ήταν εξαιρετικά ταραγμένος και κατάπληκτος.

20

ΠΕΤΟΥΡΑ. Ζούσε στην πόλη, εδώ και σαράντα εφτά ημέρες. Θωρακισμένος με πάγο και φορτωμένος χιόνι, ο μήνας Γενάρης του 1919 πέρασε πάνω από τα κεφάλια των Τουρμπίν και παραχώρησε τη θέση του σ' έναν Φλεβάρη που στριφογύριζε στις χιονοθύελλες.

Στις 2 του Φλεβάρη, στο διαμέρισμα των Τουρμπίν πλανιόταν μια μαύρη σιλουέτα με ξυρισμένο κεφάλι, σκεπασμένο μ' ένα σκούφο από μαύρο μεταξωτό. Ο ίδιος ο Αλέξης αναστημένος! Είχε αλλάξει πολύ. Στις άκρες των χειλιών του είχαν σκαφτεί ρυτίδες, μόνιμες, καθώς φαίνεται, το δέρμα του έμενε κερένιο, τα μάτια του χωμένα στη σκιά και για πάντα σκοτεινά, χωρίς χαμόγελο.

Μέσα στο σαλόνι, όπως πριν σαράντα εφτά ημέρες, ο Αλέξης κόλλησε το μέτωπό του στο τζάμι και, όπως τότε, όταν κοιτούσε από το παράθυρο τις νιφάδες του χιονιού να χορεύουν γύρω από τα μικρά ζεστά φώτα, άκουσε τον μακρινό και πνιγμένο θόρυβο του κανονιού. Σμίγοντας με ύφος σκοτεινό τα φρύδια, ο Τουρμπίν στηριζόταν, μ' όλο του το βάρος, στο μπαστούνι του και κοιτούσε έξω. Σαν από μαγεία, οι μέρες είχαν γίνει πιο μεγάλες και πιο καθαρές, παρά τη χιονοθύελλα που έσπρωχνε πάνω στο παράθυρο εκατομμύρια νιφάδες.

Κάτω από τον μεταξωτό σκούφο, οι σκέψεις του ακολουθούσαν την πορεία τους, καθαρές αλλά αυστηρές και

χωρίς χαρά. Ένιωθε το κεφάλι του ελαφρό και άδειο, σαν κουτί που κάποιος άλλος είχε τοποθετήσει στους ώμους του και οι σκέψεις του ερχόντουσαν απέξω, και μάλιστα με τη σειρά που αυτός ο άγνωστος όριζε. Χαιρόταν τη μοναξιά του και κοίταζε τον δρόμο.

«Πέτουρα... Αυτή τη νύχτα, το αργότερο, όλα θα τελειώσουν, και δεν θα υπάρχει πια Πέτουρα... Μήπως υπήρξε; Ή μήπως τα ονειρεύτηκα όλ' αυτά; Δεν το ξέρω κι είναι αδύνατο να το επιβεβαιώσω. Ο Λαριόσικ είναι πολύ συμπαθητικός. Δεν μας ενοχλεί, αντίθετα, ίσως να μας είναι απαραίτητος. Θα πρέπει να τον ευχαριστήσουμε πριν φύγει. Κι ο Σερβίνσκι; Α, ο διάβολος ξέρει τι είναι. Αυτό είναι το κακό πάντα με τις γυναίκες. Η Ελένη θα συνδεθεί, σίγουρα, μαζί του, είναι αναπόφευκτο... Τι καλό έχει; Η φωνή του; Η φωνή του είναι έξοχη, αλλά, τέλος πάντων, μια φωνή μπορείς να την ακούς και χωρίς να την παντρευτείς, έτσι δεν είναι; Τέλος πάντων, δεν έχει σημασία. Μα και τι έχει σημασία; Ναι, ο Σερβίνσκι το είπε, έχουν κόκκινα αστέρια στον σκούφο τους... Θα γίνουν πάλι ιστορίες στην πόλη, σίγουρα. Ω, ναι! Απόψε, λοιπόν... Οι περίπολοί τους ίσως να είναι κιόλας στους δρόμους... Κι όμως θα πάω, θα πάω την ημέρα. Και θα του φέρω... Ντρινγκ. Πιάστε τον! Είμαι ένας φονιάς. Όχι, πυροβόλησα για ν' αμυνθώ, πολεμώντας. Έστω, σκότωσα. Με ποιον ζει εκείνη; Πού είναι ο άντρας της; Ντρινγκ. Μαλίσεφ. Πού να βρίσκεσαι τάχα; Χαμένος μέσα στη φύση. Κι ο Μαξίμ... Ο Αλέξανδρος ο Α΄;»

Η σειρά των συλλογισμών του κόπηκε από το κουδούνι. Εκτός από την Ανιούτα δεν υπήρχε άλλος στο σπίτι. Όλοι είχαν πάει στην πόλη για να κανονίσουν διάφορες δουλειές τους πριν νυχτώσει.

«Αν είναι κανένας πελάτης, πες του να περάσει, Ανιούτα.»

«Πολύ καλά, Αλέξη Βασίλιεβιτς.»

Κάποιος ανέβηκε τη σκάλα πίσω από την Ανιούτα, έβγαλε στο χωλ το παλτό του, από δέρμα κατσίκας, και μπήκε στο σαλόνι.

«Παρακαλώ», είπε ο Τουρμπίν.

Ο άντρας που σηκώθηκε από την πολυθρόνα, που τον είχε βάλει η Ανιούτα, ήταν νέος, αδύναμος, με κίτρινο δέρμα. Φορούσε γκρίζο χιτώνιο. Στα μάτια του διέκρινες ένα βλέμμα ταραγμένο και προσεχτικό μαζί. Ο Τουρμπίν, με λευκή μπλούζα, παραμέρισε για να του αφήσει τόπο να μπει στο γραφείο.

«Καθίστε, παρακαλώ. Σε τι μπορώ να σας φανώ χρήσιμος;»

«Έχω σύφιλη», είπε κοφτά ο επισκέπτης με βραχνή φωνή καθώς κοιτούσε με σκοτεινό βλέμμα τον Τουρμπίν.

«Έχετε κάνει ήδη θεραπεία;»

«Ναι, αλλά κακή και όχι συστηματική. Τα φάρμακα δεν μου έκαναν σπουδαία πράγματα...»

«Ποιος σε σύστησε σε μένα;»

«Ο ηγούμενος του Αγίου Νικολάου, ο πατήρ Αλέξανδρος.»

«Ποιος;»

«Ο πατήρ Αλέξανδρος.»

«Πώς, τον γνωρίζετε;»

«Εξομολογήθηκα σ' αυτόν και η συνομιλία με τον άγιο αυτό γέροντα ήταν για μένα μεγίστη πνευματική βοήθεια», εξήγησε ο επισκέπτης κοιτάζοντας κατά τον ουρανό. «Δεν έπρεπε να νοσηλευτώ... Αυτό τουλάχιστον πίστευα. Έλεγα πως έπρεπε να υποφέρω με υπομονή τη δοκιμασία που μου επέβαλε ο Θεός για τα τρομερά αμαρτήματά μου, αλλά ο

ηγούμενος μ' έκανε ν' αντιληφθώ πως ο συλλογισμός μου ήταν λανθασμένος. Και υποτάχτηκα σ' αυτόν...»

Ο Τουρμπίν εξέτασε με πολλή προσοχή τις κόρες των ματιών του, ύστερα δοκίμασε τ' αντανακλαστικά του. Τα μάτια, όμως, του άντρα με το κατσικίσιο παλτό ήταν φυσιολογικά, αν εξαιρούσες την έκφραση της βαθιάς λύπης που τα θόλωνε.

«Λοιπόν», είπε ο Τουρμπίν και χτύπησε με το σφυράκι του. «Απ' ό,τι βλέπω είσαστε άνθρωπος πολύ θρήσκος.»

«Ναι, νύχτα και μέρα σκέφτομαι τον Θεό και τον παρακαλώ· σαν το μόνο καταφύγιο και τον μοναδικό παρηγορητή.»

«Ναι, φυσικά, αυτό είναι πολύ καλό», απάντησε ο Τουρμπίν χωρίς ν' αποσπά το βλέμμα από τα χέρια του αρρώστου. «Είναι ένα συναίσθημα που το σέβομαι, αλλά σας συμβουλεύω, κατά τη διάρκεια της θεραπείας, μην επιμένετε να σκεπτόσαστε νύχτα και μέρα τον Θεό. Είναι βέβαιο ότι στο σπίτι σας αυτό μπορεί να εξελιχθεί σε έμμονη ιδέα. Και στην κατάστασή σας είναι κακό. Σας χρειάζεται καθαρός αέρας, κίνηση και ύπνος.»

«Προσεύχεστε όλες τις νύχτες;»

«Όχι, πρέπει ν' αλλάξετε λίγο τη ζωή σας. Να ελαττώσετε τον χρόνο που έχετε αφιερώσει στην προσευχή. Αυτό σας κουράζει, και σεις έχετε ανάγκη από ανάπαυση.»

Ο άρρωστος χαμήλωσε υποταγμένος τα μάτια. Είχε μείνει γυμνός μπροστά στον Τουρμπίν, που τον στηθοσκοπούσε.

«Παίρνετε κοκαΐνη;»

«Ένα από τα ελαττώματα και τις αισχρότητες που με είχαν κυριεύσει είναι και αυτό. Όχι, όμως, τώρα πια...»

«Ο διάβολος ξέρει από πού έρχεται αυτός ο τύπος... Λωποδύτης άραγε; θα πρέπει να προσέξουμε, μην εξαφανιστούν οι γούνες από την κρεμάστρα.»

Με τη λαβή του μικρού σφυριού του, ο Τουρμπίν σχεδίασε στο στήθος του αρρώστου ένα ερωτηματικό. Το σημάδι που στην αρχή ήταν άσπρο, έγινε ύστερα κόκκινο.

«Να πάψετε να ασχολείστε με θρησκευτικά προβλήματα. Και γενικά, ν' αποφεύγετε τις κουραστικές μελέτες, όποιες κι αν είναι. Ντυθείτε. Από αύριο αρχίζω μια θεραπεία με υδράργυρο και σε μια εβδομάδα θα κάνουμε την πρώτη ένεση.»

«Καλά, γιατρέ.»

«Όχι πια κοκαΐνη. Όχι πια οινόπνευμα. Και πολύ περισσότερο, όχι πια γυναίκες...»

«Έχω απομακρυνθεί κιόλας από τις γυναίκες και τα δηλητήρια. Απομάκρυνα ακόμα από κοντά μου τους κακούς», εξακολούθησε ο άρρωστος ακουμπώνοντας το πουκάμισό του. «Και συγκεκριμένα, απομακρύνθηκα εντελώς από το κακό πνεύμα της ζωής, τον πρόδρομο του Αντίχριστου, που έφυγε για την Πολιτεία του Δαίμονα.»

«Όχι, φίλε μου!», αναστέναξε ο Τουρμπίν. «Αν μιλάτε έτσι, θα καταλήξετε σε ψυχιατρική κλινική. Για ποιον Αντίχριστο θέλετε να πείτε;»

«Λέω για τον πρόδρομό μου, τον Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς Σπολιάνσκι, έναν άντρα με μαύρες φαβορίτες και μάτια φιδιού. Έφυγε για το βασίλειο του Αντίχριστου, στη Μόσχα, για να δώσει το σύνθημα και να οδηγήσει εδώ, στην πόλη, τις ορδές των αγγέλων του σκότους, για να τιμωρήσει τα αμαρτήματα των κατοίκων της. Όπως κάποτε στα Σόδομα και τα Γόμορα.»

«Τους μπολσεβίκους ονομάζετε αγγέλους του σκότους; Συμφωνώ μαζί σας. Αλλά, οπωσδήποτε, αποφεύγετε αυτή τη γλώσσα... θα πάρετε βρομιούχο. Μια κουταλιά της σούπας τρεις φορές την ημέρα.»

«Είναι νέος, έχει όμως μέσα του περισσότερη αισχρότητα από έναν δαίμονα χιλίων ετών. Παρασύρει τις γυναίκες στην ακολασία, τους νέους στις κακές έξεις... και σημαίνουν, σημαίνουν ήδη οι πολεμικές σάλπιγγες των ορδών του κακού και βλέπεις ν' ανεβαίνει, πάνω από την κοιλάδα, το πρόσωπο του Σατανά που τους ακολουθεί.»

«Δηλαδή ο Τρότσκι;»

«Ναι, αυτό το όνομα πήρε. Το αληθινό του όμως όνομα είναι Αμπαντόν στα εβραϊκά και Απόλλων ελληνικά, που σημαίνει απώλεια.»

«Ακούστε, σας μιλώ σοβαρά. Αν δεν πάψετε να... καταλαβαίνετε, αυτό θα σας γίνει μονομανία.»

«Όχι, γιατρέ, είμαι φυσιολογικός. Πόσα παίρνετε, γιατρέ, για τον ιερό σκοπό σας;»

«Μα γιατί χρησιμοποιείτε κάθε τόσο τη λέξη "ιερός"; Δεν βλέπω τίποτα το ιδιαίτερο ιερό στην εργασία μου. Πληρώνομαι για τις φροντίδες μου όπως όλος ο κόσμος. Αν εξακολουθήσετε τη θεραπεία σας σε μένα, θα μου δώσετε μια προκαταβολή.»

«Πολύ καλά.»

Ξεκούμπωσε τη βέστα του.

«Ίσως να μην έχετε αρκετά χρήματα», ψιθύρισε ο Τουρμπίν κοιτάζοντας τα τριμμένα γόνατα του παντελονιού του. «Όχι, δεν είναι λωποδύτης, όχι... έχει εκτροχιασθεί.»

«Ναι, ναι, γιατρέ, θα τα βρω αμέσως. Με τον τρόπο σας, ανακουφίζετε την ανθρωπότητα από τις συμφορές.»

«Και καμιά φορά μ' επιτυχία. Αλλά, σας παρακαλώ, να παίρνετε το βρομιούχο σας κανονικά.»

«Η πραγματική όμως ανακούφιση, σεβαστέ γιατρέ, βρίσκεται εκεί, εκεί μόνο (ο άρρωστος έδειξε το άσπρο ταβά-

νι με κάποια έξαρση). Τώρα, όμως, θα υποστούμε τέτοιες δοκιμασίες που ποτέ δεν γνωρίσαμε. Και θα έρθουν πολύ σύντομα...»

«Σας ευχαριστώ ταπεινά. Έχω τραβήξει αρκετές.»

«Δεν πρέπει να είστε σίγουρος για τίποτα, γιατρέ. Α, όχι», μουρμούρισε ο άρρωστος στο χωλ καθώς φορούσε το παλτό του. «Ελέχθη ήδη υπό των Πατέρων: ο τρίτος άγγελος επλήρωσε την κύλικα αυτού εκ των πηγών των υδάτων και τα ύδατα μετεβλήθησαν εις αίμα...»

«Κάπου το έχω ακούσει αυτό... Α, ναι, βέβαια. Θα φλυάρησε ατέλειωτες ώρες με τον ιερέα. Σ' αυτό το σημείο μπόρεσαν να βρουν πεδίο συνεννοήσεως.»

«Σας συμβουλεύω θερμά να διαβάζετε κάπως λιγότερο την Αποκάλυψη... Σας το ξαναλέω, αυτό σας κάνει κακό. Έχω την τιμή να σας χαιρετήσω. Αύριο, στις έξι, σας παρακαλώ. Ανιούτα, θέλεις να συνοδεύσεις...»

«Δεν θ' αρνηθείτε να δεχτείτε τούτο δω... Θα ήθελα, αφού μου σώσατε τη ζωή, να σας μείνει κάτι από μένα, για ενθύμιο... Είναι ένα βραχιόλι της μητέρας μου.»

«Μα γιατί... θα έπρεπε... δεν θέλω», είπε η Τζούλια Ράις και προσπάθησε να ξεφύγει με μια χειρονομία.

Ο Τουρμπίν, όμως, επέμενε και στερέωσε ο ίδιος γύρω στον ωχρό καρπό της το βαρύ, σκούρο βραχιόλι από σφυρήλατο μέταλλο. Αμέσως το χέρι φάνηκε πιο ωραίο και η Τζούλια πιο χαριτωμένη... Ακόμα και μέσα στο μισόφωτο μπορούσες να διακρίνεις ένα ρόδινο κύμα ν' ανεβαίνει στο πρόσωπό της. Ο Τουρμπίν δεν μπόρεσε ν' αντισταθεί. Αγκάλιασε με το δεξί του χέρι τον λαιμό της Τζούλιας, την τράβηξε κοντά του και τη φίλησε πολλές φορές στο μάγουλο... Τ'

αδυνατισμένα χέρια του άφησαν το μπαστούνι που έπεσε με ξερό κρότο στα πόδια του τραπεζιού.

«Φύγετε», μουρμούρισε η Τζούλια. «Είναι ώρα... Οι περίπολοι περνούν στον δρόμο. Προσέχετε τον εαυτό σας.»

«Μου είσαστε αγαπητή», ψιθύρισε ο Τουρμπίν. «Επιτρέψατέ μου να ξανάρθω να σας δω.»

«Όποτε θέλετε.»

«Πείτε μου, όμως, γιατί είστε μόνη; Και ποιος είναι σ' αυτή τη φωτογραφία στο τραπέζι; Αυτός με τα μαύρα μαλλιά και τις φαβορίτες;»

«Είναι πρώτος μου ξάδελφος...», απάντησε η Τζούλια χαμηλώνοντας τα μάτια.

«Τ' όνομά του;»

«Γιατί με ρωτάτε;»

«Με σώσατε... Θέλω να ξέρω.»

«Επειδή σας έσωσα, έχετε το δικαίωμα να τα μάθετε όλα; Ονομάζεται Σπολιάνσκι.»

«Είναι εδώ;»

«Όχι, πήγε στη Μόσχα. Περίεργος που είστε...»

Ο Τουρμπίν ένιωσε κάτι σαν σκίρτημα και κοίταξε αρκετή ώρα τα μαύρα μάτια και τις μαύρες φαβορίτες... Μια δυσάρεστη σκέψη απασχόλησε το μυαλό του πολύ περισσότερο από τις άλλες, καθώς παρατηρούσε το μέτωπο και το στόμα που είχε ο πρόεδρος του «Μαγνητικού Οκτάστιχου.» Η φωτογραφία ήταν όμως λίγο θαμπή... Ο πρόδρομος. Ο φουκαράς εκείνος με το κατσικίσιο παλτό... Τι με ανησυχεί; Γιατί ταράχτηκα; Δεν με αφορά διόλου. Οι άγγελοι των σκοταδιών... Α, λίγο μ' ενδιαφέρει... Αφού μπορώ να έρθω πάλι σ' αυτό το παράξενο και ήσυχο σπίτι, μ' αυτό το πορτρέτο με τις χρυσές επωμίδες.

«Πηγαίνετε. Είναι ακόμα καιρός.»

* * *

«Νικόλκα εσύ;»

Τα δυο αδέλφια βρέθηκαν πρόσωπο με πρόσωπο στο κάτω μέρος αυτού του περίεργου κήπου, κοντά σ' ένα άλλο σπίτι. Ο Νικόλκα, ποιος ξέρει γιατί, είχε ένα ύφος ταραγμένο σα να τον είχαν πιάσει επ' αυτοφώρω σε κάποιο σφάλμα του.

«Ήρθα να δω τους Νάι-Τουρς, Αλιόσα», εξήγησε σαν άνθρωπος που τον τσάκωσαν πάνω σ' ένα φράχτη έτοιμον να κλέψει μήλα.

«Ε, πολύ καλά έκανες. Ζει, λοιπόν, η μητέρα του;»

«Ναι, έχει και μια αδελφή. Βλέπεις, Αλιόσα... Γενικά...»

Ο Αλέξης κοίταξε τον Νικόλκα με την άκρη του ματιού του και δεν τον ξαναρώτησε πια.

Τα δυο αδέλφια έκαναν τον μισό δρόμο χωρίς να μιλήσουν. Κάποτε, ο Αλέξης έκοψε τη σιωπή.

«Καθώς φαίνεται, ο Πετλιούρα μάς έριξε και σένα και μένα στην οδό Μάλο-Προβάλναγια. Ε; Ας είναι. Εντάξει, λοιπόν, ας περπατήσουμε. Κανείς δεν ξέρει τι θα βγει απ' αυτό, ε;»

Ο Νικόλκα, που άκουσε με το ζωηρότερο ενδιαφέρον την αινιγματική αυτή φράση, ρώτησε τον αδελφό του.

«Και συ, Αλιόσα, ήρθες να δεις κανέναν στην οδό Μάλο-Προβάλναγια;»

«Χμ, χμ», έκανε καταφατικά ο Τουρμπίν.

Ύστερα σήκωσε τον γιακά του παλτού του, σκέπασε το πρόσωπό του και δεν πρόφερε πια ούτε λέξη ώς το σπίτι.

Εκείνη τη σημαντική και ιστορική μέρα, όλοι έτρωγαν στο σπίτι των Τουρμπίν, κι ο Μισλαγιέφσκι κι ο Κυπρίνος κι ο Σερβίνσκι. Ήταν η πρώτη φορά που κάθισαν όλοι στο τρα-

πέζι από τότε που ο Αλέξης έπεσε τραυματισμένος στο κρεβάτι. Κι όλα ήταν όπως πρώτα, εκτός από το μπουκέτο με τα σκούρα κόκκινα και φλογερά τριαντάφυλλα, γιατί από πολύν καιρό η ζαχαροπλάστισσα του «Μαρκησία», που καταστράφηκε, είχε εξαφανιστεί. Έφυγε γι' άγνωστους μακρινούς τόπους, εκεί όπου, χωρίς αμφιβολία, αναπαυόταν και η μαντάμ Ανζού. Κανείς τους δεν είχε πια επωμίδες. Τις είχαν πετάξει από το παράθυρο, τις σκόρπισαν στη χιονοθύελλα.

Όλοι άκουγαν τον Σερβίνσκι μ' ανοιχτό το στόμα, ακόμα και η Ανιούτα, που είχε έρθει από την κουζίνα κι ακουμπούσε στην κορνίζα της πόρτας.

«Τι είναι αυτά τα αστέρια;», ρώτησε ο Μισλαγιέφσκι με σκοτεινό ύφος.

«Είναι μικρά σαν κονκάρδες ή σαν νομίσματα των πέντε καπικιών, και τα φορούν στα πηλήκιά τους», εξήγησε ο Σερβίνσκι. «Έρχονται πολλοί, καθώς λένε. Με λίγα λόγια, τα μεσάνυχτα θα είναι δω...»

«Γιατί ακριβώς τα μεσάνυχτα;»

Ο Σερβίνσκι δεν πρόλαβε ν' απαντήσει, γιατί χτύπησε το κουδούνι και μπήκε αμέσως ο Βασιλίσα.

Υποκλίθηκε δεξιά κι αριστερά, έσφιξε με εγκαρδιότητα τα χέρια, ιδιαίτερα του Κυπρίνου, και κατευθύνθηκε, ενώ τα παπούτσια του τρίζανε, προς το πιάνο. Η Ελένη τού έδωσε το χέρι μ' ένα φωτεινό χαμόγελο και ο Βασιλίσα τής το φίλησε. «Ο διάβολος ξέρει γιατί, μα θα έλεγε κανείς πως ο Βασιλίσα έχει γίνει συμπαθητικός από τότε που του άρπαξαν τα λεφτά», σκεφτόταν ο Νικόλκα και βυθίστηκε σε φιλοσοφικούς στοχασμούς πάνω σ' αυτό το ζήτημα. «Ίσως το χρήμα να εμποδίζει τη συμπάθεια. Εδώ, ας πούμε, κανένας δεν έχει λεφτά κι είναι όλοι συμπαθητικοί.»

Όχι, ο Βασιλίσα δεν θέλει τσάι. Όχι, όχι, χίλια ευχαριστώ, έτσι είναι πολύ καλά, πολύ καλά. Εχ, εχ! Πόσο καλά είσαι σπίτι σου, μ' όλα αυτά τα τρομερά γεγονότα. Εχ, ναι... Όχι, ευχαριστώ πάρα πολύ. Η Βάντα Μιχαήλοβνα; Η αδελφή της ήρθε να τη δει από την εξοχή και ο Βασιλίσα πρέπει να κατέβει αμέσως. Ανέβηκε μόνο για να δώσει ένα γράμμα στην Ελένη Βασίλιεβνα. Το γράμμα αυτό ήρθε ακριβώς τη στιγμή που ο Βασιλίσα άνοιγε το γραμματοκιβώτιο. «Ήταν καθήκον μου. Έχω την τιμή να σας χαιρετήσω», κι ο Βασιλίσα, πάντα χοροπηδώντας, αποσύρθηκε.

Η Ελένη πέρασε στο δωμάτιό της, με το γράμμα στο χέρι.

«Γράμμα από το εξωτερικό; Αδύνατο. Κι όμως, αρκεί να κρατήσεις τον φάκελο στα δάχτυλά σου για να καταλάβεις αμέσως από πού είναι. Αλλά πώς έφτασε; Κανένα γράμμα δεν έρχεται. Ακόμα και από το Ζιτομίρ, κανείς δεν ξέρει γιατί, χρειάστηκε να βρεθεί κάποια ευκαιρία. Γιατί όλα είναι βλακώδη και γελοία σε τούτο τον τόπο; Τούτη εδώ όμως η ευκαιρία ταξίδευε με το τρένο. Τότε γιατί δεν φτάνουν τα γράμματα, γιατί χάνονται; Κι αυτό εδώ έφτασε. Αλλά, μην ανησυχείτε, τα γράμματα αυτού του είδους φτάνουν, βρίσκουν πάντα τον παραλήπτη τους. Βαρ... Βαρσοβία. Βαρσοβία. Μα δεν είναι το γράψιμο του Τάλμπεργκ. Αυτά τα χτυποκάρδια πώς κουράζουν...»

Αν και η λάμπα είχε αμπαζούρ, το δωμάτιο της Ελένης πήρε μια δυσάρεστη όψη, σαν κάποιος να είχε βγάλει το μεταξωτό της κάλυμμα με τα λουλούδια και το σκληρό της φως να πλήγωνε τα μάτια και να έσβηνε καθετί τριγύρω. Η όψη της Ελένης άλλαξε κι έγινε ίδια με το γερασμένο πρόσωπο της

μητέρας της στο σκαλισμένο κάντρο. Τα χείλια της έτρεμαν, ύστερα ξανάκλεισαν σχηματίζοντας μια πτυχή, όλο περιφρόνηση. Μια σύσπαση τράβηξε τη μια άκρη στο στόμα της. Έσκισε τον φάκελο και έβγαλε από μέσα ένα γκριζωπό ριγέ χαρτί και το έφερε κάτω από το φως.

> ... Μόλις τώρα έμαθα πως χώρισες απ' τον άντρα σου. Μικροί κακόγλωσσοι διαβόλοι είδαν τον Σέργιο Ιβάνοβιτς στην πρεσβεία, έφευγε για το Παρίσι με την οικογένεια Χερτς. Λένε ότι θα παντρευτεί με τη Λίντοτσκα Χερτς. Περίεργο, πόσο όλα γίνονται αλλόκοτα μέσα σ' αυτή την κατάσταση. Λυπάμαι που δεν έφυγες. Λυπάμαι για όλους εσάς που έχετε μείνει κάτω από το πέλμα των μουζίκων. Εδώ οι εφημερίδες γράφουν ότι ο Πετλιούρα χτυπά την πόλη. Ας ελπίσουμε ότι οι Γερμανοί δεν θα τους αφήσουν...

Ανάμεσα από τον τοίχο και την πόρτα τη σκεπασμένη με τη βαριά κουρτίνα, τη στολισμένη με το πορτρέτο του Λουδοβίκου ΙΔ', το εμβατήριο, που έλεγε και χτυπούσε στο πιάνο ο Νικόλκα, μπήκε μηχανικά στο κεφάλι της Ελένης. Ο Λουδοβίκος ΙΔ' γελούσε πανευτυχής, με το ένα χέρι προς τα πίσω, ακουμπώντας σ' ένα μπαστούνι στολισμένο μ' ένα κύμα από κορδέλες. Μια λαβή μπαστουνιού ακούστηκε στην πόρτα και ο Τουρμπίν μπήκε χτυπώντας ελαφρά το πόδι. Κοίταξε λοξά την αδελφή του. Μια σύσπαση του τράβηξε το στόμα, όπως και της ίδιας. Τη ρώτησε:

«Είναι από τον Τάλμπεργκ;»

Η Ελένη, ντροπιασμένη, γεμάτη λύπη, δεν απάντησε. Συνήλθε όμως αμέσως κι έδωσε το γράμμα στον Αλέξη.

«Είναι η Όλγα... γράφει από τη Βαρσοβία...» Ο Τουρμπίν διάβασε γρήγορα, μα προσεχτικά, το γράμμα ώς το τέλος. Ύστερα ξαναδιάβασε την αρχή: «Αγαπητή Λένα, δεν ξέρω αν το γράμμα αυτό φτάσει σ' εσένα...»

Στο πρόσωπο του Τουρμπίν ανέβηκαν διάφορα χρώματα. Ρόδινοι λεκέδες πάνω σε φόντο κίτρινο φάνηκαν στα μήλα και σκοτεινοί μαύροι στα γαλάζια μάτια του.

«Με πόση ευχαρίστηση», ψιθύρισε ανάμεσα στα δόντια του, «θα του έσπαζα τα μούτρα...»

«Ποιανού;», ρώτησε η Ελένη ρουφώντας τη μύτη της, που πάνω της κυλούσαν δάκρυα.

«Εμένα του ίδιου», είπε ο γιατρός Τουρμπίν που βασανιζόταν από ντροπή. «Επειδή τον φίλησα εκείνη τη στιγμή...»

Η Ελένη έκλαιγε.

«Κάνε μου τη χάρη να το ρίξεις στα σκουπίδια», της είπε.

Με την άκρη του μπαστουνιού του άγγιξε το πορτρέτο που ήταν πάνω στο τραπέζι.

Η Ελένη τού έδωσε με λυγμούς το πορτρέτο. Ο Αλέξης έβγαλε αμέσως από την κορνίζα τη φωτογραφία του Σέργιου Ιβάνοβιτς Τάλμπεργκ και την έσκισε σε μικρά κομμάτια. Η Ελένη ξέσπασε σε ανόητα κλάματα. Οι ώμοι της ταράζονταν από τ' αναφιλητά κι έκρυψε το πρόσωπό της στο κολλαρισμένο πουκάμισο του αδελφού της. Κοίταζε λοξά, με φόβο γεμάτο πρόληψη, τη μαυρισμένη εικόνα, που μπροστά της έκαιγε πάντοτε το μικρό καντήλι με τα χρυσά στολίσματα.

«Ο Θεός άκουσε την προσευχή μου... τους όρκους μου... όχι, όχι, μη θυμώνεις... μη θυμώνεις, Αγία Μητέρα», σκέφτηκε η Ελένη.

Ο Τουρμπίν τής είπε ταραγμένος:

«Ησύχασε, λοιπόν, ησύχασε. Θ' ακούσουν, το σκέφτεσαι;»

Αλλά στο σαλόνι, κανείς δεν άκουσε. Κάτω από τα δάχτυλα του Νικόλκα, το πιάνο σκορπούσε σαν κύματα τις άγριες νότες από τον «Δικέφαλο αετό» κι ακούγονταν ξέγνοιαστα γέλια.

21

ΜΕΓΑΛΟΣ και τρομερός ήταν εκείνος ο χρόνος, χίλια εννιακόσια δεκαοχτώ μετά Χριστόν. Αλλά το 1919 στάθηκε τρομερότερο.

Τη νύχτα της 2ας προς την 3η Φεβρουαρίου, στην είσοδο της κρεμαστής γέφυρας που περνά τον Δνείπερο, ένας άντρας με μαύρο σκισμένο παλτό, με πρόσωπο μελανιασμένο και κατακόκκινο από το αίμα που το αυλάκωνε, έτρεχε κυνηγημένος από δυο Κοζάκους και τον αρχηγό του αποσπάσματος που τον χτυπούσε αλύπητα στο κεφάλι με το κοντάκι του τουφεκιού του. Σε κάθε χτύπημα το αιμόφυρτο κεφάλι του τιναζόταν, αλλά αυτός δεν φώναζε πια, αλλά μόνο αναστέναζε πνιγμένα. Σκληρός κι άτεγκτος ο υποκόπανος χωνόταν στα κουρέλια του παλτού του κι ο άντρας βογγούσε σιγά σε κάθε χτύπημα.

«Ωχ... άαχ...»

«Παλιόμουτρο, Εβραίε», ούρλιαζε με λύσσα ο επικεφαλής. «Στον τοίχο, να τουφεκιστεί. Θα σε μάθω εγώ να κρύβεσαι στις σκοτεινές γωνιές! Θα σε μααάθω! Τι γύρευες πίσω από τα ξύλα, ε; Προδότη!»

Ο ματωμένος άντρας δεν αποκρινόταν στον αρχηγό που άφριζε μανιασμένος.

Τότε εκείνος έτρεξε και στάθηκε μπροστά του κι οι Κοζάκοι πήδησαν δίπλα για ν' αποφύγουν το κοντάκι που χαμήλωνε με μια μεταλλική λάμψη.

Ο αρχηγός χτύπησε αδίσταχτα και το κοντάκι έπεσε σαν κεραυνός στο κεφάλι του άντρα.

Ένας τριγμός κοκάλων ακούστηκε, κι αυτή τη φορά ο ματωμένος δεν απάντησε πια «Ωχ». Με το ένα χέρι διπλωμένο και τινάζοντας το κεφάλι, γονάτισε και γκρεμίστηκε στο πλάι. Ύστερα, με μια πλατιά χειρονομία, άπλωσε το άλλο χέρι του μπροστά σα να ήθελε να μαζέψει κοντά του όσο μπορούσε περισσότερο πατημένο χώμα, γεμάτο κοπριά. Τα δάχτυλά του διπλώθηκαν σαν αγκίστρια κι έσκαψαν το βρόμικο χιόνι. Έπειτα, κύλησε σε μια λακκούβα με σκούρο νερό, που ήταν πιο κάτω, έκανε μερικούς σπασμούς και δεν ξανακουνήθηκε. Πάνω από τον τσακισμένο άνθρωπο άναβε ένας ηλεκτρικός φανοστάτης, μπροστά στην είσοδο της γέφυρας. Ανήσυχες σκιές στρατιωτών πλανιόντουσαν γύρω του και πάνω απ' όλα απλωνόταν ο μαύρος ουρανός με τα λαμπερά αστέρια.

Την ίδια στιγμή που ο χτυπημένος ξεψυχούσε, ο πλανήτης Άρης, στον παγωμένο χώρο που κυριαρχούσε στο χωριό, έσκασε, με φοβερό θόρυβο, σ' ένα φωτεινό πίδακα από σπίθες και λάμψεις.

Αμέσως, τα μακρινά σκοτάδια που απλώνονταν πέρα από τον Δνείπερο, προς τη Μόσχα, αντιλάλησαν πολλή ώρα από ένα δυνατό βουητό.

Στη στιγμή, ένα δεύτερο αστέρι έσκασε, αλλά πιο χαμηλά, ακριβώς πάνω από τις στέγες που τις σαβάνωνε το χιόνι.

Αμέσως μετά, η γαλάζια Μεραρχία των Χαϊνταμάκων διάβηκε καλπάζοντας τις όχθες του ποταμού, πέρασε τη γέφυρα, βυθίστηκε μέσα στην πόλη, τη διέσχισε ολόκληρη και χάθηκε μακριά, για πάντα.

Ακολουθώντας τη γαλάζια Μεραρχία, η μονάδα του Κοζύρ-Λιέσκο πέρασε με ορμητική αταξία, μ' έναν καλπασμό των αλόγων που ριγούσαν, σέρνοντας ένα κινητό μαγειρείο που χοροπηδούσε... Κι όλα χάθηκαν, σαν να μην υπήρξαν ποτέ. Το μόνο που απέμεινε ήταν το κοκαλωμένο πτώμα του Εβραίου με το μαύρο ξεσκισμένο παλτό κοντά στην είσοδο της γέφυρας, μαζί με μερικές τούφες πατημένο άχυρο και κοπριές αλόγων.

Μόνο το πτώμα αυτό μαρτυρούσε πως ο Πετλιούρα δεν ήταν μύθος, ότι υπήρξε πραγματικά... Ντζινγκ... Τρεν... κιθάρα, Τούρκος... φανοστάτης από φερ-φορζέ, οδός Μπρονάγια... πλεξούδες κοριτσιών που σκουπίζουν το χιόνι, πληγές από σφαίρες, άγριες συμπλοκές μέσα στη νύχτα, η παγωνιά... Υπήρξαν πραγματικά.

Αλλά γιατί όλ' αυτά; Κανείς δεν μπορεί να το εξηγήσει. Θα πληρώσει κανείς για το αίμα που χύθηκε; Όχι. Κανείς.

Απλώς, το χιόνι θα λιώσει, το πράσινο χορτάρι της ουκρανικής γης θα φυτρώσει και θα κυματίσει σαν χαίτη της γης, τα υπέροχα στάχια θα ωριμάσουν... ο καυτός αέρας θα φυσήξει πάνω στα χωράφια και κάθε ματωμένο ίχνος θα χαθεί.

Το αίμα δεν στοιχίζει ακριβά στην κόκκινη γη και κανένας δεν θα το εξαγοράσει.

Κανένας.

Από νωρίς το βράδυ, τα πορσελάνινα πλακάκια της σόμπας του Ζάανταμ έδιναν μια ευχάριστη ζεστασιά κι ήταν ζεστά ακόμα και τώρα, στην καρδιά της νύχτας. Οι επιγραφές είχαν σβηστεί κι έμεινε μόνο μία:... Λένα... έβγαλα εισιτήριο για την Αΐντα.

Το σπίτι της οδού Αλεξέγιεφ, αυτό το σπίτι που φορούσε πηλήκιο λευκοφρουρού στρατηγού, κοιμόταν από ώρα, κοιμόταν σε θαλπωρή. Ο ύπνος πλανιόταν πίσω από τις τραβηγμένες κουρτίνες, που κυμάτιζαν στο σκοτάδι.

Πίσω από τα παράθυρα, η ψυχρή νύχτα άπλωνε την εξουσία της και προχωρούσε σιωπηλή πάνω στη γη. Τ' αστέρια σπιθίριζαν, άλλοτε έρχονταν κοντά κι άλλοτε ξεμάκραιναν και, πολύ ψηλά στον ουρανό, λαμποκοπούσε ένα κόκκινο αστέρι με πέντε ακτίνες, ο Άρης.

Τα όνειρα φώλιασαν στα ζεστά δωμάτια.

Ο Τουρμπίν κοιμόταν στο δωμάτιό του και το όνειρο που έβλεπε κρεμόταν από πάνω του σαν ξεθωριασμένος πίνακας. Μια ευρύχωρη είσοδος πλανιόταν και λικνιζόταν κι ο αυτοκράτορας Αλέξανδρος ο Α΄ έκαιγε στη σόμπα τον κατάλογο των δυνάμεων της μεραρχίας. Η Τζούλια πέρασε, κι έγνεψε με το χέρι της γελώντας... Σκιές πήδησαν φωνάζοντας: «Πιάστε τον! Πιάστε τον!»

Πυροβολούσαν χωρίς κρότο κι ο Τουρμπίν προσπαθούσε να τους ξεφύγει, αλλά τα πόδια του έμεναν κολλημένα στο πεζοδρόμιο της οδού Μάλο-Προβάλναγια, κι ο Τουρμπίν πέθαινε στ' όνειρό του. Ξύπνησε μ' έναν αναστεναγμό, ένιωσε το ροχαλητό του Μισλαγιέφσκι στο σαλόνι, τον συριγμό του Κυπρίνου και του Λαριόσικ στο «βιβλιοπωλείο.» Σκούπισε τον ιδρώτα από το μέτωπό του, συνήλθε, χαμογέλασε αδιόρατα και γύρισε το κεφάλι του προς το ξυπνητήρι.

Το καντράν έδειχνε τρεις.

«Θα πρέπει να έχουν φύγει... Πέτουρα... Δεν θα τους ξαναδούμε ποτέ.»

Και ξανακοιμήθηκε.

* * *

Η νύχτα κυριαρχούσε. Πλησίαζε κιόλας προς το τέλος της, και το σπίτι, κουκουλωμένο από λεπτό χιόνι, κοιμόταν. Ο Βασιλίσα, ο μάρτυρας, αναπαυόταν στα παγωμένα σεντόνια που ζέσταινε με το λιγνό κορμί του. Ο Βασιλίσα είδε ένα όνειρο πολύ βολικό και τελείως ανόητο. Δεν υπήρχε επανάσταση. Βλακείες και φλυαρίες. Στα όνειρα. Ο Βασιλίσα έπλεε σε μια αμφίβολη και άστατη ευτυχία. Ήταν καλοκαίρι κι αγόρασε έναν κήπο. Αμέσως φύτρωσαν λαχανικά. Τα παρτέρια σκεπάστηκαν από χαρούμενες περικοκλάδες, απ' όπου ξεπρόβαλλαν οι πράσινες μύτες των αγγουριών. Ο Βασιλίσα μ' ένα λεπτό πάνινο παντελόνι, έβλεπε, ξύνοντας την κοιλιά του, τον ήλιο να γέρνει ήρεμα.

Τη στιγμή αυτή ο Βασιλίσα είδε στ' όνειρό του το μικρό ρολόι με τη γυάλινη σφαίρα που του έκλεψαν. Θέλησε να νιώσει λύπη μ' αυτή τη σκέψη, αλλά ο ήλιος έκαιγε τόσο ευχάριστα που δεν κατάφερε να λυπηθεί.

Κι αυτή την τόσο ευχάριστη στιγμή διάλεξαν τα στρουμπουλά ροζ γουρουνάκια για να εισβάλουν στον κήπο και ν' ανασκάψουν τα παρτέρια με τις μουσούδες τους.

Η γη γέμισε σβώλους.

Ο Βασιλίσα άρπαξε ένα ραβδί και θέλησε να κυνηγήσει τα γουρουνόπουλα, αλλά ένιωσε αμέσως τρόμο, μόλις αντίκρισε τα μυτερά δόντια των ζώων. Άρχισαν να πηδούν γύρω από τον Βασιλίσα με πηδήματα πάνω από ένα μέτρο, σα να ήταν δεμένα σε ελατήρια.

Ο Βασιλίσα ούρλιαξε στο όνειρό του. Μια μαύρη ομίχλη σκέπασε τότε τα γουρουνάκια που χάθηκαν κάτω από τη γη κι ο Βασιλίσα είδε τότε να κλυδωνίζεται γύρω του η σκοτεινή και υγρή κάμαρά του.

* * *

Η βαθιά νύχτα εξουσίαζε τα πάντα. Το κύμα του ύπνου πέρασε πάνω από την πόλη σαν ένα ανήσυχο άσπρο πουλί, προσπέρασε τον σταυρό του Αγίου Βλαντιμίρ, πήγε να κατακαθίσει πέρα από τον Δνείπερο, στο πιο βαθύ σκοτάδι, και πλανήθηκε σ' όλο το μάκρος της σιδηροδρομικής γραμμής. Έφτασε στον σταθμό Ντάρνιτζα κι έμεινε κρεμασμένο πάνω απ' αυτόν. Ένα θωρακισμένο τρένο στάθμευε στη γραμμή 3. Οι πλατφόρμες των βαγονιών ήταν ζωσμένες με λαμαρίνα, ώς τους άξονες. Από την κοιλιά της μαύρης πολυεδρικής μηχανής έβγαινε ένας πίδακας φωτιάς που έφτανε ώς τις ράγες. Θα έλεγε κανείς ότι τα σωθικά της ήταν παραγεμισμένα με πυρωμένα κάρβουνα. Σφύριζε ήσυχα, αλλά με κακία, τα πλευρά της έσταζαν και το συμπαγές σιωπηλό ρύγχος της κοιτούσε μορφάζοντας το κοντινό δάσος. Στην τελευταία πλατφόρμα ένα τεράστιο κανόνι, σφιχτά φιμωμένο, ήταν στραμμένο προς τα μελανιασμένα ύψη τ' ουρανού, σημαδεύοντας κατευθείαν τον φωτεινό σταυρό του μεσονυχτίου, δώδεκα βέρστια πιο πέρα.

Ο σταθμός είχε παγώσει από τρόμο. Στο σκοτεινό μέτωπό του γυάλιζαν δυο κίτρινα μάτια ζαλισμένα από τη φασαρία της βραδιάς. Αν και μόλις έπαιρνε να χαράζει, αδιάκοπη κίνηση επικρατούσε στην αποβάθρα. Τα τρία παράθυρα της μικρής κίτρινης παράγκας, που στέγαζε τον τηλέγραφο, ήταν λαμπρά φωτισμένα και μέσα από τα τζάμια άκουγες να χτυπούν ρυθμικά, χωρίς διακοπή, οι τρεις συσκευές. Μ' όλο το δυνατό κρύο, σιλουέτες με κοντογούνια, χλαίνες ή μαύρα αδιάβροχα έτρεχαν δώθε κείθε στην αποβάθρα. Δίπλα και πίσω από το θωρακισμένο τρένο, βαγόνια, που τα ζέσταιναν τσούρμα φαντάρων, δεν κοιμόντουσαν, φώναζε το ένα το άλλο και κυλούσαν τις πόρτες τους γρυλλίζοντας.

Κοντά στη μηχανή και στο πρώτο βαγόνι του θωρακισμένου τρένου ένας άντρας με μακριά χλαίνη, φθαρμένα στιβάλια και μυτερή κουκούλα έκανε βόλτες πάνω-κάτω, με κανονικό ρυθμό, σαν εκκρεμές. Κρατούσε τρυφερά το τουφέκι στα μπράτσα του, σαν μια κουρασμένη μητέρα το παιδί της. Πλάι του, κάτω από το λιγοστό φως ενός στύλου, γλιστρούσε ανάμεσα στις γραμμές του τρένου κι έσπαγε πάνω στο χιόνι η μαύρη και σιωπηλή σκιά της κουκούλας και της ξιφολόγχης του. Ήταν εξουθενωμένος από την κούραση κι έτρεμε σα ζώο από το απάνθρωπο κρύο. Τα μελανιασμένα χέρια του, με τα ξυλιασμένα σαν ραβδιά δάχτυλά του, ήταν χωμένα αναζητώντας μάταια καταφύγιο στα κουρελιασμένα μανίκια. Κάτω από την κουκούλα, που έμοιαζε να έχει κρόσια από άσπρο αφρό, γυάλιζαν δύο γαλάζια μάτια με πυκνά κάτασπρα φρύδια, δυο νυσταγμένα και σβησμένα μάτια κι ένα τριχωτό στόμα μαρμαρωμένο από το κρύο. Ο άνθρωπος συνέχιζε τις βόλτες του μεθοδικά, κρατώντας βαριεστημένα το τουφέκι του, και δεν είχε στον νου του τίποτ' άλλο από ένα και μοναδικό πράγμα: πότε θα τέλειωνε, επιτέλους, αυτή η ώρα του παγωμένου μαρτυρίου, πότε θα μπορούσε, επιτέλους, να φύγει από τον άγριο αυτό έξω κόσμο, να ξαναγυρίσει στη θεία ζέστη του βαγονιού, να ξαπλώσει στη στενή θέση του, να ισιώσει λίγο το κορμί του πέφτοντας εκεί μ' όλο το βάρος του.

Ο άνθρωπος και η σκιά του πηγαινοέρχονταν ανάμεσα από τη θορυβώδη κοιλιά της μηχανής και το σκοτεινό πλευρό του πρώτου βαγονιού, όπου απλωνόταν, με μαύρα γράμματα, η επιγραφή:

Θωρακισμένο τρένο «Ο Προλετάριος»

Η σκιά, πότε μεγάλωνε και πότε έπαιρνε το σχήμα ενός καμπούρη νάνου, μα το κεφάλι της, πάντα μυτερό, έξυνε το χιόνι με την αιχμηρή ξιφολόγχη. Πίσω από τον άνθρωπο έπεφταν οι γαλάζιες ακτίνες του φανοστάτη. Άλλα δυο γαλαζωπά φώτα έκαιγαν διαπεραστικά, χωρίς ζεστασιά, στην αποβάθρα. Ο άνθρωπος, αφού αναζήτησε μάταια μια οποιαδήποτε φωτιά, με τα χείλη σφιγμένα, χωρίς ελπίδα να ζεστάνει τα παγωμένα δάχτυλα των ποδιών του, που τα κουνούσε πότε-πότε, βάλθηκε να κοιτάει τ' αστέρια. Προτιμούσε κυρίως να καμαρώνει τον Άρη, που έλαμπε στον ουρανό πάνω από το χωριό. Και τον κοιτούσε. Το βλέμμα του ταξίδευε εκατομμύρια βέρστια και δεν ξεκολλούσε ούτε στιγμή από το κόκκινο και ζωντανό αστέρι. Ναι, το αστέρι ζούσε, μεγάλωνε και μίκραινε, κι είχε πέντε ακτίνες. Ο φρουρός, εξαντλημένος, άφηνε κάποτε να σέρνεται το κοντάκι του όπλου του στο χιόνι και βυθιζόταν αμέσως σ' έναν φευγαλέο ύπνο, όπου διέκρινε πάντα τον μαύρο όγκο του θωρακισμένου τρένου και ξεχώριζε μερικούς θορύβους στον σταθμό. Έβλεπε όμως κι άλλα πράματα. Έναν άγνωστο απέραντο ουράνιο θόλο που απλωνόταν πάνω του. Ήταν κόκκινος, σπιθιριστός και κατάστικτος από αστέρια, σαν τον Άρη, με ζωντανό φεγγοβόλημα. Κι αμέσως η ψυχή του γέμιζε ευτυχία. Μετά έβλεπε να εμφανίζεται ένας άγνωστος και μυστηριώδης καβαλάρης με πανοπλία. Ο καβαλάρης τον πλησίαζε φιλικά. Ο φρουρός είχε την εντύπωση πως το θωρακισμένο τρένο χανόταν σχεδόν από το όνειρό του και πως στη θέση του ξεπρόβαλλε το χωριό του, το Μάλιε-Τσούγκρι, σκεπασμένο από το χιόνι. Κι αυτός ο ίδιος ήταν ακουμπισμένος σ' έναν φράχτη κι ο γείτονάς του ερχόταν να τον συναντήσει.

«Ζίλιν;», πρόφερε σιωπηλά, χωρίς να κουνήσει τα χείλια του, η σκέψη του ανθρώπου, κι αμέσως μια απειλητική φωνή ενός σκοπού σφυροκόπησε πέντε λέξεις στο στήθος του.

«Σε ώρα υπηρεσίας... σκοπός... παγωμένος...»

Με μια προσπάθεια, που δεν είχε πια τίποτα το ανθρώπινο, ο στρατιώτης ανασήκωσε το όπλο του, το πέρασε στον ώμο του, τρίκλισε, ξεκόλλησε το πόδι του από το έδαφος κι άρχισε πάλι να βαδίζει. Πάνω-κάτω. Πάνω-κάτω. Το στερέωμα, που έβλεπε στο όνειρο, άρχισε να σβήνει και το γαλάζιο μετάξι τ' ουρανού, τρυπημένο από την απαίσια μαύρη κάννη του τουφεκιού, σκέπαζε πάλι τον παγωμένο κόσμο. Η Αφροδίτη, κοκκινωπή, λαμπύριζε αχνά και στο λευκό φως γυάλιζε μερικές φορές, σαν απάντηση, ένα μικρό άστρο στο στήθος του φρουρού. Είχε κι αυτό πέντε ακτίνες.

Το πέπλο του ύπνου κουνιόταν ανήσυχα. Πετούσε πλάι στον Δνείπερο. Πέρασε πάνω από τις ερημικές αποβάθρες και κατέβηκε προς το Ποντόλ. Εκεί τα φώτα είχαν σβήσει από ώρα. Όλα κοιμόντουσαν. Στη γωνιά, όμως, της οδού Βολύνσκι, σ' ένα δίπατο πέτρινο σπίτι, στο διαμέρισμα του βιβλιοθηκάριου Ρουσακόφ, μια λάμπα άναβε κάτω από ένα γυάλινο αμπαζούρ σε σχήμα καμπάνας. Φώτιζε το μικρό δωμάτιο, στενό σαν φτηνό δωμάτιο ξενοδοχείου τρίτης κατηγορίας, όπου καθόταν ο Ρουσακόφ, με τα γαλανά μάτια. Μπροστά του, κοντά στη λάμπα, είχε ανοιγμένο ένα χοντρό βιβλίο με κίτρινο δερμάτινο δέσιμο. Το βλέμμα του ακολουθούσε αργά, επίσημα, τις γραμμές:

> Και είδαν τους νεκρούς, τους μεγάλους του κόσμου τούτου, εστώτας ενώπιον του Κυρίου και βιβλία ηνοί-

χθησαν· και έτερον βιβλίον ηνοίχθη, ό έστι της ζωής και εκρίθησαν οι νεκροί εκ των γεγραμμένων εν τοις βιβλίοις κατά τα έργα αυτών και έδωκεν η θάλασσα τους νεκρούς τους εν αυτή, και οι τάφοι και ο άδης έδωκαν τους νεκρούς τους εν αυτοίς, και εκρίθησαν έκαστος κατά τα έργα αυτού...

...Και ει τις ουχ ευρέθη εν τω βιβλίω της ζωής γεγραμμένος, εβλήθη εις την λίμνην του πυρός.

Και είδον ουρανόν καινόν και γην καινήν· ο γαρ πρώτος ουρανός και η πρώτη γη απήλθον, και η θάλασσα ουκ έστιν έτι...

Όσο διάβαζε το βιβλίο αυτό που τον αναστάτωνε, τόσο το πνεύμα του γινόταν σαν αστραφτερή ρομφαία που εισχωρούσε στα σκοτάδια.

Οι πόνοι και η αρρώστια του φάνηκαν πια ασήμαντα, γελοία. Η αρρώστια ξεκολλούσε από πάνω του όπως η σαπισμένη φλούδα από ένα ξερό κλαδί παρατημένο στο δάσος. Έβλεπε τα γαλάζια απύθμενα σκοτάδια, τους αιώνες, την ατέλειωτη πορεία των χιλιετηρίδων. Και δεν ένιωθε κανένα φόβο, αλλά μια ευλάβεια και μια ταπεινότητα γεμάτη φρόνηση. Η ειρήνη κατέβηκε στην ψυχή του και, ενώ βρισκόταν σ' αυτή την ειρήνη, έγραψε αυτές τις λέξεις: «... τα δάκρυα από τα μάτια σου, και δεν θα υπάρχει θάνατος, ούτε θρήνος, ούτε αναστεναγμός, και δεν θα υπάρχει αρρώστια, γιατί το παρελθόν έχει σβηστεί πια.»

Το σκοτάδι μισάνοιξε ακαθόριστα κι άφησε να περάσει ο υπολοχαγός Σερβίνσκι, που πλησίασε την Ελένη. Τα γουρλωτά μάτια του χαμογελούσαν με αυθάδεια.

«Είμαι ένας διάβολος», είπε χτυπώντας τα τακούνια του. «Δεν θα ξαναγυρίσει πια. Ο Τάλμπεργκ – και θα τραγουδάω για σας...»

Έβγαλε από την τσέπη του ένα πελώριο χρυσωμένο άστρο και το κρέμασε στο στήθος του. Η καταχνιά του ονείρου κυμάτιζε γύρω του και το πρόσωπό του έβγαινε από την πυκνή νεφέλη και γυάλιζε σαν το πρόσωπο μιας μαριονέτας. Τραγούδησε με φωνή διαπεραστική, αλλιώτικη από την πραγματική του φωνή.

«Να ζήσουμε, θα ζήσουμε!»

«Και ο θάνατος θα έρθει και θα πεθάνουμε», σιγοτραγούδησε ο Νικόλκα μπαίνοντας.

Κρατούσε μια κιθάρα, αλλά ο λαιμός του ήταν ματωμένος και γύρω στο μέτωπό του είχε ένα κίτρινο στεφάνι με θρησκευτικές παραστάσεις.

Η Ελένη σκέφτηκε τότε πως ο Νικόλκα θα πέθαινε. Έκλαψε πικρά και ξύπνησε μπήγοντας μια κραυγή μέσα στη νύχτα: «Νικόλκα, ε! Νικόλκα!...»

Και για πολλή ώρα, ενώ τρανταζόταν κάθε τόσο από λυγμούς, άκουγε τη βουή της νύχτας.

Κι η νύχτα πλανιόταν πάντα.

Ο Πέτια Σεγκλόφ, στην άλλη άκρη του σπιτιού, είδε κι αυτός ένα όνειρο.

Ο Πέτια ήταν μικρός και δεν νοιαζόταν για τους μπολσεβίκους, ούτε για τον Πετλιούρα, ούτε για τον Δαίμονα. Και το όνειρό του ήταν απλό και χαρούμενο σαν τον ήλιο.

Ο Πέτια περπατούσε σ' ένα μεγάλο λιβάδι. Εκεί είδε μια μεγάλη μπάλα, λαμπερή σα διαμάντι, πιο μεγάλη κι από τον ίδιο τον Πέτια.

Οι μεγάλοι, στα όνειρά τους, όταν θέλουν να τρέξουν, νιώθουν κολλημένοι στη γη, βογγούν και χτυπιούνται για ν' ανασηκώσουν τα πόδια τους από τον βάλτο όπου βουλιάζουν. Τα πόδια, όμως, των παιδιών είναι ελεύθερα κι ευκίνητα. Ο Πέτια έτρεξε στη διαμαντένια μπάλα και, πνιγμένος από ένα δυνατό ευτυχισμένο γέλιο, την πήρε στα χέρια του. Και η μπάλα πιτσίλισε τον Πέτια με μικρές σταγόνες που στραφτάλιζαν.

Αυτό ήταν όλο κι όλο το όνειρο του Πέτια.

Κι από τη χαρά του γελούσε μόνος του όλη τη νύχτα. Πίσω από τη σόμπα, ο γρύλλος φλυαρούσε χαρούμενα γι' αυτόν. Ο Πέτια είδε κι άλλα όνειρα, ανάλαφρα και χαρούμενα, κι ο γρύλλος, τρυπωμένος σε κάποια χαραμάδα πίσω από τον κουβά, συνέχιζε το τραγούδι του, ζωηρεύοντας τη βυθισμένη στον ύπνο και στο ροχαλητό νύχτα της οικογένειας.

Η νύχτα κόντευε να τελειώσει. Στο προχώρημά της, η μπλε βαριά κουρτίνα που τράβηξε ο Θεός πάνω από τον κόσμο σκεπάστηκε με άστρα. Ήταν σα να έψελναν τον εσπερινό κοντά στην Άγια Πύλη, εκεί πολύ ψηλά, πίσω από την μπλε κουρτίνα. Μικρές φλόγες έκαιγαν στο θυσιαστήριο κι αντανακλώντας στην κουρτίνα έμοιαζαν με σταυρούς, τετράγωνα και κλαδιά. Πάνω από τον Δνείπερο, την αμαρτωλή, αιμόφυρτη και χιονισμένη γη, ανέβαινε προς τα σκοτεινά ύψη ο σταυρός του μεσονυκτίου του Αγίου Βλαντιμίρ. Από μακριά φαινόταν σα να είχε σβήσει η οριζόντια γραμμή του, σα να είχε γίνει ένα με την κάθετη κι ο σταυρός έμοιαζε τώρα με ξίφος, ένα ξίφος αιχμηρό κι απειλητικό.

Αλλά δεν ήταν τρομερό ξίφος.

Όλα θα περάσουν. Οι πόνοι, τα βάσανα, το αίμα, η πείνα,

η πανούκλα. Το ξίφος θα χαθεί και θα μείνουν μόνο τ' άστρα, όταν πάνω στη γη δεν θα έχει μείνει ούτε ίχνος από τα κορμιά μας και τις προσπάθειές μας. Δεν υπάρχει άνθρωπος στον κόσμο που να μην το ξέρει αυτό. Τότε, γιατί δεν θέλουμε να στρέψουμε τα βλέμματά μας στ' αστέρια;

Μόσχα
1923-1924

Κίεβο, Δεκέμβρης του 1918. Η Ουκρανία βρίσκεται βυθισμένη σε έναν χαοτικό εμφύλιο πόλεμο τον οποίο πυροδότησε η Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917. Τα εναπομείναντα μέλη της παλιάς ρωσικής οικογένειας των Τουρμπίν, ο Αλέξης, η Ελένα και ο Νικόλκα, και οι φίλοι τους, κομμάτι μιας προεπαναστατικής Ρωσίας που αποσυντίθεται, αισθάνονται να ανατρέπονται οι βεβαιότητές τους, να διαλύεται ο κόσμος τους, και προσπαθούν να διατηρήσουν την ανθρωπιά τους μες στη βαρβαρότητα που τους περιβάλλει. Πρόκειται για μια υπαρξιακή κρίση, την οποία αποτυπώνει αριστουργηματικά ο Μπουλγκάκοφ, μιλώντας για τον άνθρωπο που επιδιώκει να μην παρασυρθεί από τα φουρτουνιασμένα κύματα της Ιστορίας στις ταραγμένες εποχές.

Μεγάλος πρωταγωνιστής του κλασικού αυτού έργου είναι, επίσης, το Κίεβο –η Πόλη, όπως γράφει ο Μπουλγκάκοφ–, το οποίο με τη *Λευκή Φρουρά* συγκαταλέχθηκε στις πόλεις, που έχουν αναθεμελιωθεί λογοτεχνικά χάρη στην πέννα ενός σπουδαίου συγγραφέα.

Η μετάφραση του Ανδρέα Φραγκιά, επιφανούς εκπροσώπου της μεταπολεμικής ελληνικής πεζογραφίας, μεταφέρει με υποδειγματικό τρόπο στη γλώσσα μας το σημαντικό αυτό μυθιστόρημα στην ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας.

ISBN 978-960-503-801-4